

B  
9(L)21/22

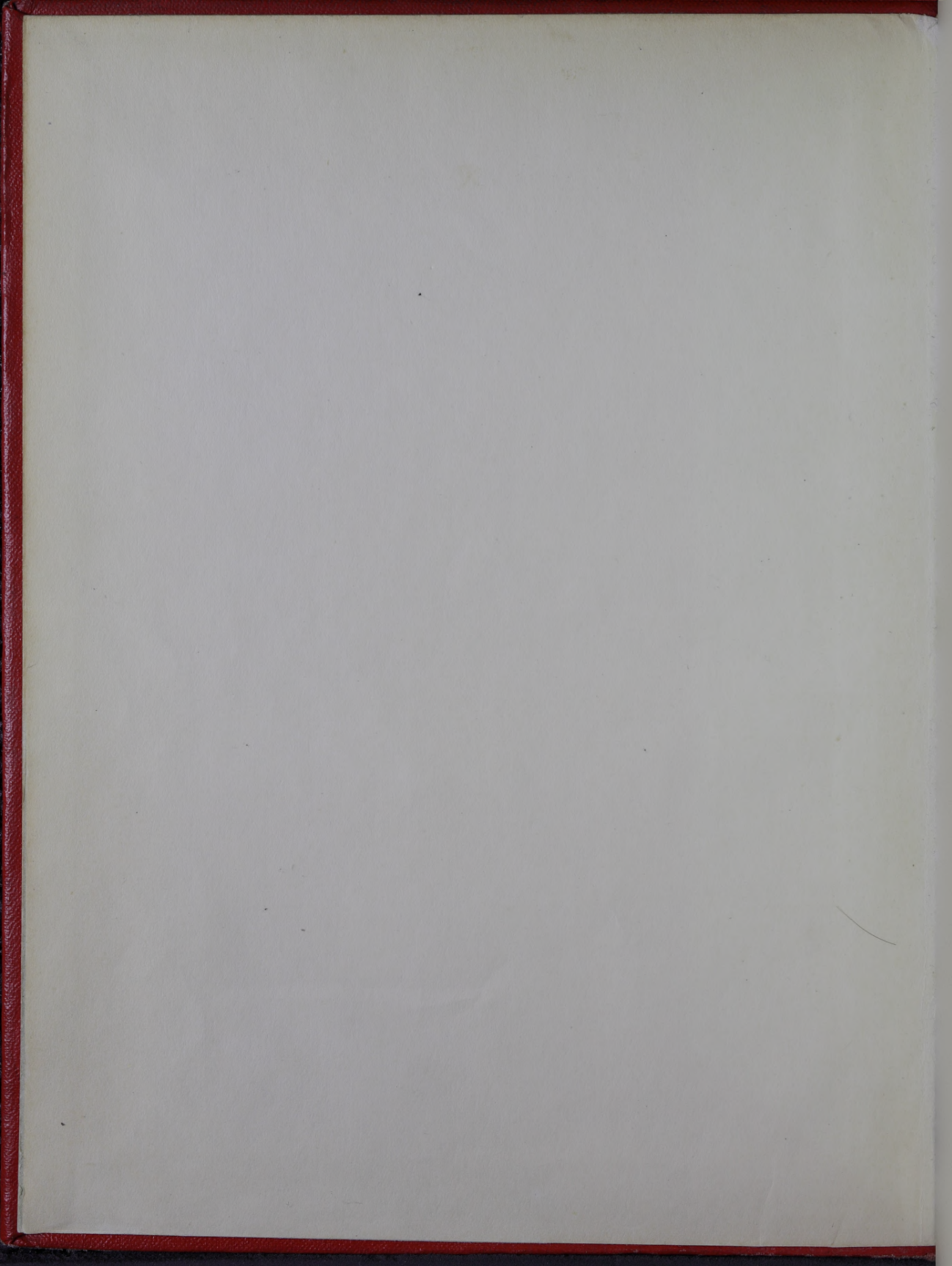
# LATVIEŠU STRĒLNIEKI CĪNĀ PAR PADOMJU VARU



LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADĒMIJAS IZDEVNIECĪBA

60-40.951



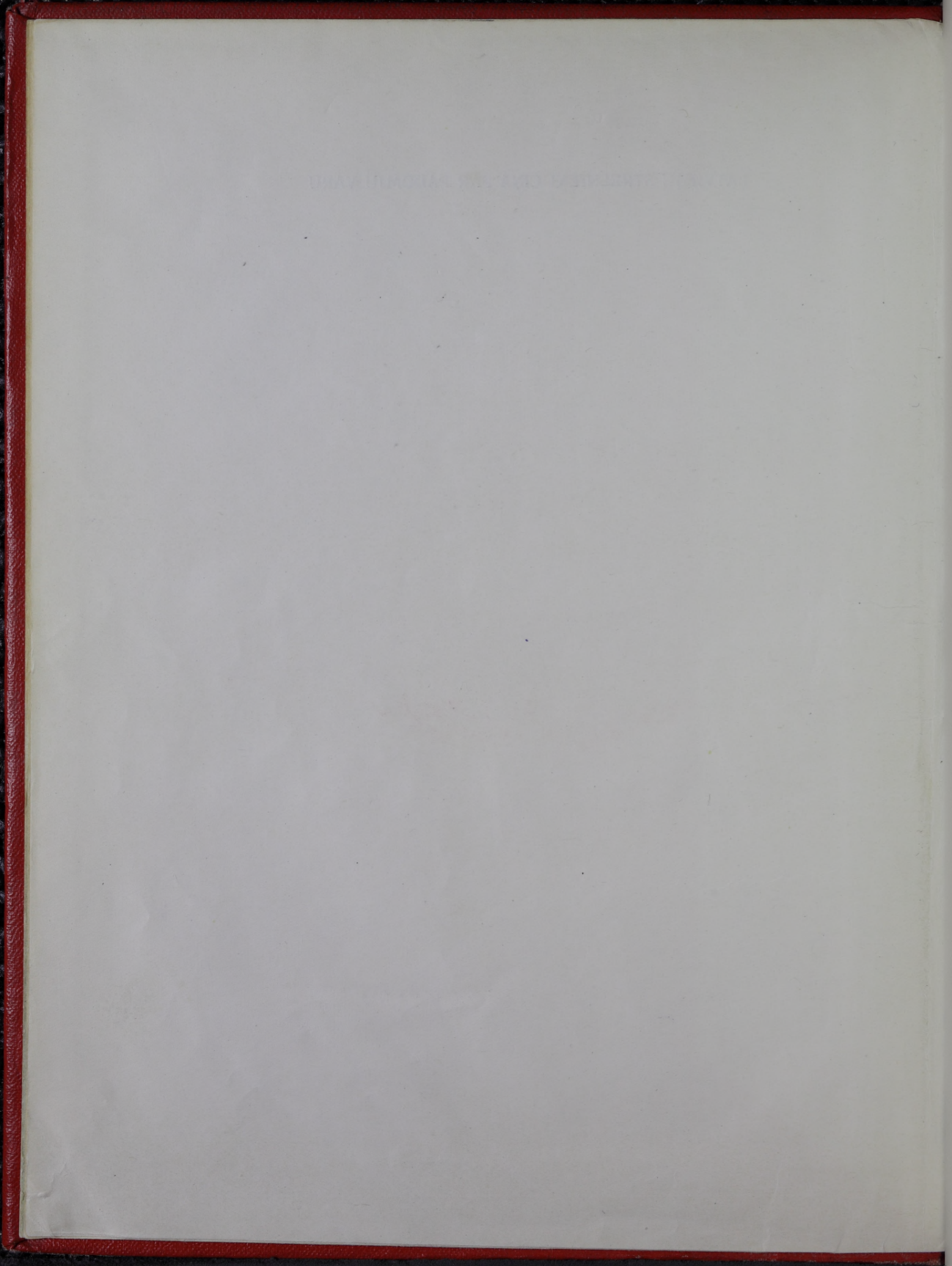


LATVIEŠU STRELNIEKI CIŅA PAR PADOMJU VARU

LATVIEŠU STRELNIEKI  
CIŅA  
PAR PADOMJU VARU

1917—1921

1917—1921



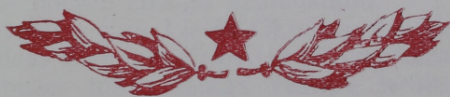
B  
9(L)21/22

B  
9(L)21/22

LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADEMIJA  
VESTURES INSTITŪTS

LATVIEŠU STRĒLNIEKI  
CĪŅĀ  
PAR PADOMJU VARU  
1917.—1920.  
GADĀ

*ATMIŅAS UN DOKUMENTI*



LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADEMIJAS IZDEVNIECĪBA  
RĪGĀ 1960

Latv. PSR Valsts biblioteka

60-40.95/

600.

ЛАТЫШСКИЕ СТРЕЛКИ  
В БОРЬБЕ ЗА СОВЕТСКУЮ ВЛАСТЬ  
В 1917—1920 ГОДАХ

Воспоминания и документы

Издательство Академии наук  
Латвийской ССР

На латышском языке

КРĀJUMU SASTĀDIJUSI  
J. KRĀSTIŅŠ UN A. SPRĒSLIS

ATBILDIGĀIS REDAKTORS J. KRĀSTIŅŠ



## IEVADS

Šogad paiet divdesmit gadu kopš padomju varas nodibināšanās Latvijā. Ilga un neatlaidīga bija latviešu tautas cīņa par padomju varu, par brīvību un patstāvību. Sevišķi asa šī cīņa kļuva 1905. gadā un Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas laikā, kā arī pilsoņu kara un ārzemju intervencijas gados. To dienu notikumi vainagojās gan vēl tikai ar īslaicīgu uzvaru 1917. un 1919. gadā, taču cīņa turpinājās, un 1940. gadā latviešu darbaļaudis ar krievu tautas palīdzību uz visiem laikiem nodibināja padomju varu Latvijā un kā pilntiesīga locekle iekļāvās brālīgo sociālistisko republiku saimē.

No atpalikušas, pārsvarā agrāras zemes Latvija pēc padomju varas nodibināšanas kļuvusi par neatkarīgu, attīstītu industriālu republiku. Savā 20 gadu pastāvēšanas laikā Latvijas PSR vispusīgi attīstījusi savus radošos spēkus, nodrošinādama visu tautas saimniecības nozaru strauju uzplaukumu.

Ar savu varonīgo cīņu Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas laikā un visās Padomju Krievijas pilsoņu kara frontēs neaizmirstamas lappuses mūsu tautas vēsturē ierakstījuši latviešu strēlnieki.

Ievērojot tautas lielo interesi par strēlnieku cīņām, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta darbinieki nolēma vākt materiālus un tuvākajos gados uzrakstīt latviešu strēlnieku vēsturi.

To paredzēts izdot trijos sējumos, kuros tiks izsektas varonīgās strēlnieku cīņu gaitas, ko tie līdz 1920. gada beigām nostaiģājuši kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām.

Daļa savāktā materiāla publicēta šinī krājumā. Te ievietotas strēlnieku un viņu komandieru atmiņas, kā arī arhīvu dokumenti.

\* \*  
\*

Pilsoņu kara un ārzemju intervencijas periods ir viens no visgrūtākajiem padomju varas pastāvēšanas vēsturē.

1918. gada sākumā imperiālistiskās Vācijas karaspēks okupēja visu Baltiju, Baltkrieviju, Ukrainu. Tas apspieda ieņemtajā teritorijā padomju varu, kas 1917. gada beigās bija nodibinājusies arī trijos Vidzemes latviešu apriņķos un Latgalē. Ukrainā vācu aizbildniecībā nodibinājās buržuāziska valdība ar hetmani Skoropadski priekšgalā. Donas apgabalā un Ziemeļkaukāzā ģenerālis Aleksejevs bija atspiedis padomju karaspēku līdz Volgai un Kaspijas jūrai, bet ziemeļos — Arhangeļskā un Murmanskā — savus desantus bija izcēlusi imperiālistiskā Anglija un ASV. Urālos un Orenburgas apgabalā rīkojās ģenerālis Dutovs ar kazaku baltgvardu bandām, bet Pievolgā — Samarā bija nodibinājusies meņševiku un eseru valdība. 1918. gada vasarā cīņas pret Padomju Krieviju uzsāka kontrrevolucionāru propagandas apmātie čehoslovaku karagūstekņi, kas ieņēma daudzas pilsētas, tai skaitā Kazaņu. Čehoslovaku fronte tanī laikā kļuva par vienu no draudošākajām. Vladivostoka bija japāņu rokās. Jaunā Padomju Krievija atradās imperiālistu žņaugos.

Jaunās Padomju valsts iekšējais stāvoklis bija ārkārtīgi grūts. Neatrisināts bija pārtikas jautājums. Vācu karaspēks, ārzemju interventi un kontrrevolucionārās baltgvardu bandas bija sagrābušas Padomju Krievijas bagātākos novadus, kas agrāk apgādāja rūpniecības centrus ar maizi, taukvielām, kurināmo, naftu un izejvielām. Sibīrijas dzelzceļš, pa kuru no Pievolgas apgabaliem piesūtīja pārtikas vielas un no citām vietām izejvielas, uz laiku tika paralizēts, jo Viduspievolgā risinājās karadarbība.

Tanī pašā laikā vēl nesalauztie kontrrevolūcijas spēki ar ārzemju imperiālistu palīdzību organizēja pret padomju valdību sazvērestības, dumpjus, sacelšanās, diversijas, sabotāžu utt. 1918. gada jūlijā Maskavā notika kreiso eseru dumpis. Pēc šī dumpja apspiešanas valstī norisinājās kontrrevolucionāri nemieri — baltgvardu un kulaku sacelšanās.

Jaunā Padomju republika varonīgi cīnījās pret kontrrevolūcijas uzbrukumumu, bet 1918. gada sākumā tai vēl nebija regulāra karaspēka, jo vecā cara armija bija sabrukusi un jauna vēl nebija radīta. Sarkanā Armija organizējās pašā cīņu gaitā, un tā arvien spēcīgāk grāva baltos: tika sakauts čehoslovaku baltgvardu korpuss, atgūta Kazaņa, padzīta Samaras «valdība», apspiesti kontrrevolucionāru dumpji un gūtas citas uzvaras. Šinīs cīņās liela

Īoma bija latviešu strēlniekiem, kas izauga par disciplinētu, apzinīgu revolucionāru karaspēku.

Taču kontrrevolūcija vēl neuzskatīja sevi par uzvarētu un turpināja cīņu. 1918. gada rudenī sīvas kaujas iedegās Dienvidu frontē — pie Povorino—Aļeksikovo, kur latviešu strēlnieki kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām varonīgi cīnījās pret baltgvardu bandām.

1918. gada beigās Latviešu strēlnieku divīziju sāka pārvietot uz Rietumu fronti savas dzimtās zemes — Latvijas atbrīvošanai no vācu okupācijas un nacionālās buržuāzijas jūga. Novembra revolūcija Vācijā pozitīvi ietekmēja plašo revolucionāro kustību Latvijā. Latviešu strēlnieki kopā ar Latvijas darba tautu padzina vācu okupantus. Vāciešu rokās palika tikai Liepāja un tās tuvumā esošie lauku apvidi. Bet drīz ārzemju imperiālisti no trim pusēm uzsāka jaunu karagājienu pret kara gados izpostīto Latviju.

1919. gada maija beigās latviešu strēlnieki pēc sīvām kaujām atstāja Rīgu un Vidzemi un atkāpās uz Latgali.

Šai pašā laikā Padomju Krievijas austrumos ienaidnieks uzsāka karagājienu, lai gāztu padomju varu Krievijā. No Sibīrijas uz valsts iekšieni virzījās Antantes interventu finansētais admirālis Kolčaks ar baltgvardu bandām, bet Samaras guberņā pie Buguruslanas pilsētas Sarkanā Armija sakāva tās, un atlikušās baltgvardu daļas bēga uz Urāliem.

1919. gada rudenī Padomju Krievija pārdzīvoja viskritiskākās dienas. Imperiālistu apbruņotā Deņikina armija oktobrī ieņēma Orlu un tiecās sagrābt Maskavu. Pēc V. I. Leņina norādījuma, cīņai pret Deņikina baltgvardu armiju uz Dienvidu fronti nosūtīja kaujas spējīgākās Sarkanās Armijas daļas. Cīņai pret Deņikinu nosūtīja arī Latviešu strēlnieku divīziju, kuras slavenās kaujas pie Orlas ir viens no visizcilākajiem varoņdarbiem Padomju zemes aizstāvēšanā. Pēc neveiksmes pie Orlas Deņikina armija tika atsviesta atpakaļ un sakauta.

1920. gadā Antantes imperiālisti uzsāka trešo karagājienu pret Padomju Krieviju. No rietumiem pret Krievijas Padomju republiku virzījās Polijas baltgvardu leģioni, bet dienvidos — no Krimas pussalas — ārzemju imperiālistu algotņa ģenerāļa Vrangeļa baltgvardu armija laužās uz Donbasu un Kubāņu, lai varētu virzīties tālāk uz Krievijas centru. Varonīgā Sarkanā Armija satricēja arī šos baltās armijas karagājienus. Kaujās pret ģenerāļa Vrangeļa baltgvardu armiju Sarkanās Armijas pirmajās rindās

drošsirdīgi cīnījās arī latviešu strēlnieki. Asiņainās kaujās viņi grāva ienaidnieka spēkus.

Tāds īsumā bija Padomju valsts stāvoklis pilsoņu kara un ārzemju intervencijas laikā.

Mūsu atmiņu un dokumentu krājums attiecas tieši uz šo vēstures posmu. Tajā publicētas bijušo latviešu strēlnieku, viņu komandieru u. c. atmiņas. Daudzas atmiņas — J. Kalniņa, A. Žilinska, J. Īstenā, V. Pavāra, J. Mālera, E. Ulmja, J. Šteina, J. Adamsona, P. Plauža, F. Krustkalna, K. Kirtovska, G. Matsona u.c. — publicētas pirmo reizi. Krājumā ievietoti arī daži biogrāfiski apraksti par atsevišķiem izciliem strēlnieku komandieriem.

Lai galvenos kauju notikumus atspoguļotu pilnīgāk, publicējam arī dažas atmiņas un rakstus no strēlnieku vēstures grāmatām, kuras agrāk izdevusi grāmatu izdevniecība «Prometejs»<sup>1</sup>. Krājuma I nodaļā no atmiņām, kas publicētas «Prometeja» izdotajās grāmatās, ievietots J. Vācieša raksts «Kreiso sociālistu-revolucionāru sacelšanās 1918. gada jūlijā» un «Kaujas ap Kažanū», K. Jokuma — «Latviešu strēlnieku cīņas Austrumu frontē», R. Bauzes — «3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulks kaujā pret Kaļedīnu» un A. Kronkalna — «Kauja pie Araslānovo», II nodaļā — K. Zaula raksts «1. baterija cīņā par Padomju Latviju», bet III nodaļā — V. Primakova — «Kauja pie Orlas».

Krājumā ievietoti arī 109 dokumenti par latviešu strēlnieku cīņām. Lielais vairums materiālu tiek publicēts pirmo reizi, un tikai nedaudzi dokumenti ņemti no padomju preses. Krājumā izmantoti dokumenti, kas glabājas Padomju Armijas Centrālajā valsts arhīvā, LKP Centrālās Komitejas partijas arhīvā, Latvijas PSR Centrālajā valsts arhīvā un Latvijas PSR Valsts revolūcijas muzejā.

Arhīvu dokumenti iepazīstina ar Austrumu, Rietumu un Dienvidu frontes virspavēlnieku pavēlēm un ziņojumiem republikas Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontēs, ar pirmā Padomju republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka J. Vācieša rīkojumiem, Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka, štāba, brigādu un pulku komandieru pavēlēm un ziņojumiem, latviešu strēlnieku varoņdarbu aprakstiem, sapulču un konferenču lēmumiem un citiem svarīgiem notikumiem.

<sup>1</sup> Raksti, kas publicēti «Prometeja» izdotajās grāmatās, šajā krājumā ievietoti stilistiski laboti un daži no tiem arī saīsināti.

Krājumā ievietotas galvenokārt atmiņas un dokumenti par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas pulku cīņām. Par sarkanarmiešiem-latviešiem, kuri nav cīnījušies latviešu strēlnieku pulkos, krājumā atmiņu un dokumentu gandrīz nemaz nav. Sniegtas ziņas un īsi biografiski apraksti tikai par atsevišķiem izciliem komandieriem vai komisāriem — latviešiem no citām Sarkanās Armijas daļām.

Ne vienmēr krājumā publicētās atmiņas par vieniem un tiem pašiem kaujas notikumiem ir identiskas, ne vienmēr tajās notikumi pietiekami pareizi novērtēti, taču tās cita citu papildina un ir vērtīgs materiāls strēlnieku vēstures pētījumiem.

Krājuma materiāls iedalīts četrās nodaļās:

I nodaļa — latviešu strēlnieku cīņas Oktobra revolūcijas laikā un pilsoņu kara sākumā (1917.—1918.);

II nodaļa — latviešu strēlnieku cīņas par Padomju Latviju (1918.—1919.);

III nodaļa — latviešu strēlnieku cīņas Rietumu un Dienvidu frontē (1919.—1920.);

IV nodaļa — latviešu strēlnieku cīņu novērtējums un viņu varoņdarbu apraksti.

Atmiņas un dokumenti sadalīti pa nodaļām pēc satura — vispirms atmiņas, kas sakārtotas tādā secībā, kā risinājušās kaujas, tad dokumenti hronoloģiskā kārtībā.

I nodaļā ievietotas cīņu dalībnieku atmiņas par latviešu strēlniekiem Oktobra revolūcijā, par Kremļa apsargāšanu, kreiso eseru dumpja apspiešanu, strēlnieku kaujām pret Kaļedīnu un čehoslovaku baltgvardiem, par kaujām Povorino un Aļeksikovo rajonā un citur.

J. Vācieša rakstā par kreiso eseru sacelšanos spilgti parādīta kaujas gaita, likvidējot šo sacelšanos, un tās nozīme.

K. Jokuma rakstā par latviešu strēlniekiem Austrumu frontē un J. Vācieša rakstā par kaujām pie Kazaņas interesanti notēlotas Sarkanās Armijas cīņas pret čehoslovakiem, kurās latviešu strēlnieki parādīja sevišķu varonību un drosmi. Par drosmīgo Kazāņas aizstāvēšanu Viskrievijas Centrālā Izpildu Komiteja apbalvoja 5. latviešu strēlnieku pulku ar Sarkanā goda karogu. Tas bija pirmais Sarkanais goda karogs, ar ko Padomju valdība apbalvoja Sarkanās Armijas pulkus par varonīgām cīņām pilsoņu kara frontēs. VCIK, godinot strēlniekus, kas krituši cīņās par Kazāņu, nosauca vienu no Kazāņai tuvējām stacijām kritušā

3. latviešu strēlnieku brigādes komandiera, bijušā Cēsu apriņķa skolotāja J. Judina vārdā.

A. Zilinskis stāsta, kā Padomju valdība latviešu strēlnieku apsardzībā pārbraukusi no Petrogradas uz Maskavu, J. Šteins — par 3. latviešu strēlnieku brigādes cīņām, J. Ādamsons — par strēlnieku kaujām Povorino un Aļeksikovo rajonā.

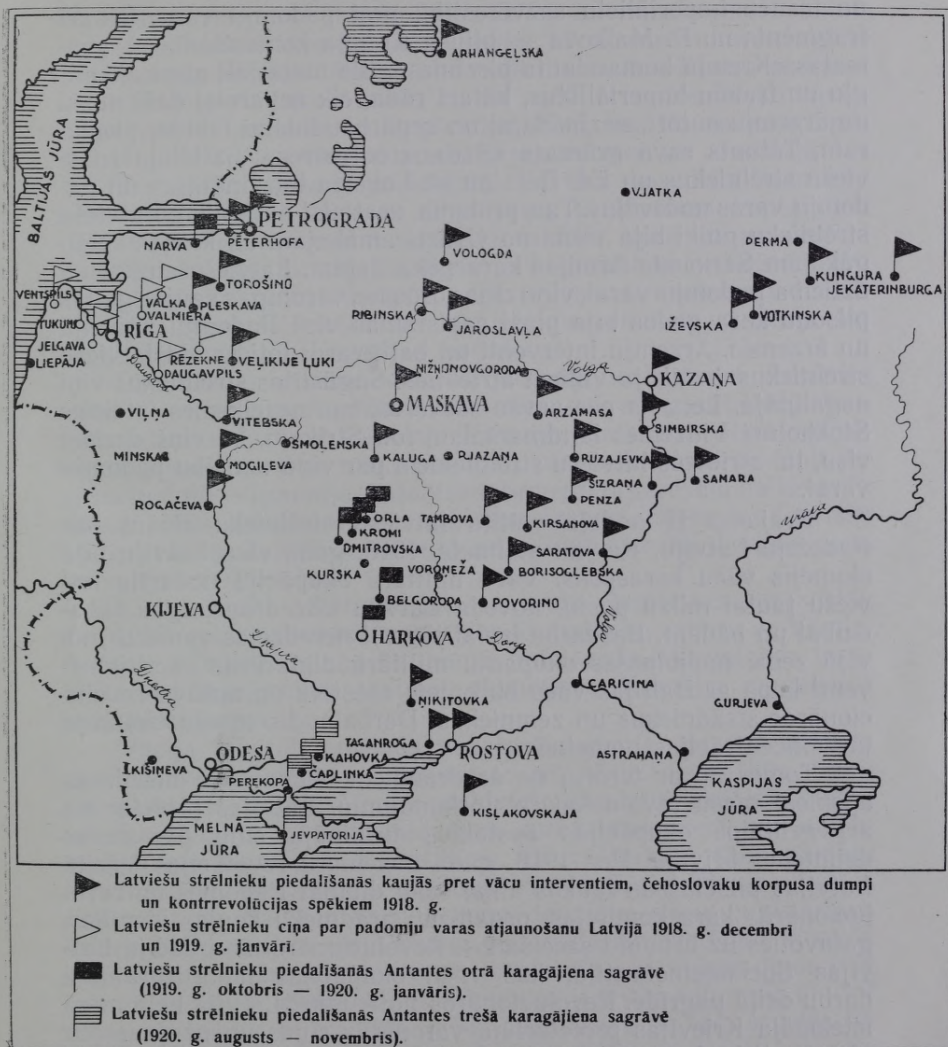
Par latviešu strēlnieku cīņām 1918. gadā liecina daudzi un dažādi dokumenti. Lielākā daļa no tiem ir Austrumu frontes virspavēlnieka J. Vācieša ziņojumi republikas Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontē 1918. gada vasarā, viņa telegramas ar lūgumu sūtīt latviešu strēlnieku kaujas vienības uz Austrumu fronti cīņā pret čehoslovaku baltgvardiem. Revolucionārā kara padome, kā arī Austrumu frontes virspavēlnieks J. Vācietis visu uzmanību veltīja Kazaņas pilsētas atgūšanai un čehoslovaku korpusa sagraušanai.

I nodaļā ievietoti arī daži dokumenti par latviešu strēlnieku cīņām 1918. gadā pilsoņu kara Dienvidu frontē un strēlnieku komandieru dažādi lūgumi un prasības.

1918. gadā latviešu strēlnieki kopā ar citām sarkanarmiešu daļām aktīvi cīnījās pret kontrrevolūcijas spēkiem daudzos Padomju Krievijas apvidos un pilsētās, kā Torošino, Ribinskā, Vologdā, Jaroslavļā, Kazaņā, Simbirskā, Samarā, Saratovā, Povorino, Rostovā un dažās citās vietās. Latviešu strēlnieki apsargāja Kremli, kopā ar citām Sarkanās Armijas kaujas vienībām apspieda kreiso sociālistu-revolucionāru dumpi Maskavā, kā arī kulaku un baltgvardu sacelšanos citās vietās (sk. 1. shēmu).

Padomju Krievijas ienaidnieki — iekšējie kontrrevolucionāri un ārzemju imperiālisti — darīja visu, lai iznīcinātu padomju varu Krievijā — organizēja baltgvardu armijas, diversijas, kontrrevolucionāros dumpjus, sazvērestības. Tā 1918. gada augustā Anglijas valdības pilnvarotais Maskavā Brjūss Lokarts kopā ar dažiem citiem ārzemju «vēstniekiem» mēģināja organizēt baltgvardu sacelšanos, gribēja nogalināt V. I. Ļeņinu, apcietināt VCIK locekļus un gāzt padomju varu. Šo sazvērestību palīdzēja atklāt latviešu strēlnieki, kurus Lokarts gribēja uzpirkt. Viņš piesolīja latviešu strēlnieku 1. vieglā artilērijas divizona komandierim Ed. Bērziņam 5 miljonus rubļu, ja latviešu strēlnieki sacelsies pret padomju varu. Bērziņš ar Viskrievijas Ārkārtējās komisijas atļauju izlikās pieņemam sazvērnieku izstrādāto plānu un paziņoja to Ārkārtējai komisijai.

Krājumā ievietoti laikraksta «Izvestija» ziņojumi par angļu



1. shēma. Latviešu strēlnieki pilsoņu kara frontē.

un franču imperiālistu savvērestību pret padomju varu, kā arī fragments no P. Maļkova — bijušā Kremļa komandanta — grāmatas «Kremļa komandanta piezīmes». Šie materiāli atmasko angļu un franču imperiālistus, kā arī rāda, cik nepareizi daži mūsu un ārzemju autori, nezinādami un nepārbaudīdami faktus, piemēram, Talunts savā grāmatā «Звезды остаются»<sup>1</sup>, attēlojuši latviešu strēlniekus un Ed. Bērziņu kā Lokarta līdzinātājus un padomju varas nodevējus. Tas, protams, neatbilst patiesībai. Latviešu strēlnieku pulki bija viena no visuzticamākajām un kaujas spējīgākajām Sarkanās Armijas karaspēka daļām. Latviešu strēlnieku uzticība padomju varai, viņu cīņas drosmē, varonīgās kaujas gaitas pilsoņu kara gados bija plaši pazīstamas visā Padomju Krievijā un ārzemēs. Ārzemju interventi un baltgvardi ļoti ienīda latviešu strēlniekus un tīkoja viņiem atriebties. Sagūstītos strēlniekus viņi nogalināja. Lokarts pēc savas savvērestības neveiksmes izteicies Stokholmā Vidzemes landmaršalam fon Strikam, ka viņš darīšot visu, lai atriebtos latviešu strēlniekiem par viņu uzticību padomju varai.

Krājuma II nodaļa veltīta latviešu strēlnieku cīņām par Padomju Latviju. Kā jau atzīmēts, 1918. gadā visu Latviju bija okupējis vācu karaspēks. Vācu militārā okupācija nodarīja latviešu tautai milzu postu, noveda Latviju līdz drausmīgai nabadzībai un badam. Bezdarbs izplatījās vēl neredzētos apmēros, un visā zemē nodibinājās okupantu militārā diktatūra. Vācu interventi kopā ar Baltijas vācu baroniem arestēja un apšāva revolucionāros strādniekus un zemniekus. Darbaļaudis smaka cietumos un koncentrācijas nometnēs.

Tomēr ne ar terorū, ne ar draudiem okupantiem neizdevās apspiest masu revolucionāro noskaņojumu. Latvijas proletariāts arī grūtajos okupācijas apstākļos turpināja cīņu par savas dzimtenes brīvību. Pēc 1918. gada novembra revolūcijas Vācijā Latvijas pilsētās un laukos atkal sāka dibināt Padomes un revolucionārās kara komitejas, organizēt strādnieku kaujas vienības, gatavoties uz bruņotu sacelšanos. Revolucionāro cīņu vadīja Latvijas Sociāldemokratija, kas vācu okupācijas laikā turpināja darbu dziļā pagrīdē. Revolucionāros notikumus Latvijā lielā mērā ietekmēja Krievijas proletariāta varonīgās cīņas un uzvaras pār starptautisko kontrevolūciju.

Revolucionārajai cīņai pieaugot, arī kontrevolūcija organi-

<sup>1</sup> Е. Талунт. Звезды остаются. Ленинград 1956.

zēja savus spēkus. Latviešu buržuāzija, ārzemju imperiālistu atbalstīta, steidzās izveidot savu valdību. 17. novembrī buržuāziskās partijas pārstāvju sanāksmē tika radīta tā sauktā Tautas padome, kuras kodolu veidoja latviešu budžu partijas — Zemnieku savienības vadoņi un latviešu meņševiku līderi, bet 18. novembrī pilsētas teātrī tika proklamēta «Latvijas valsts» un izveidota tās valdība ar K. Ulmani priekšgalā. Tā tika nospēlēta komēdija par «neatkarīgas» Latvijas dibināšanu, tā Rietumu imperiālisti uzsēdināja latviešu tautai uz kakla valdību, kurā ietilpa saujiņa buržuāzisko avantūristu. Šo ārzemju imperiālistu nodibināto latviešu buržuāzisko valdību plašas tautas masas neatzina un neatbalstīja. Daudzās vietās uz laukiem bezzemnieki padzina tur organizētās Ulmaņa valdības iestādes.

Pēc Vācijas sakāves karā un pamiera noslēgšanas Antantes valstis — Francija, Anglija un Amerika — krasi pastiprināja bruņoto intervenciju pret Padomju Krieviju. Antantes valstu agresīvajos plānos sevišķa uzmanība tika pievērsta Baltijai. Baltijas ziemeļu daļā — Igaunijā Antantes interventi organizēja baltgvardu daļas, sūtīja bruņojumu un apģērbus igauņu, krievu un latviešu baltgvardiem, Zviedrijā, Somijā un Dānijā vervēja brīvprātīgos, ko sūtīja uz Igauniju.

Lielas cerības Antante lika uz vācu okupācijas karaspēku. Jau 1918. gada novembrī, noslēdzot Kompjēnā pamieru ar Vāciju, Antante pamiera līguma 12. pantā noteica, ka Vācijai līdz turpmākajiem rīkojumiem jāatstāj okupētajos Krievijas apgabalos savi bruņotie spēki.

Vācija labprāt uzņēmās pakalpot Antantei, jo pati gribēja nostiprināties Baltijā un paturēt to sev. Lai to panāktu, Vācijas pārstāvis Baltijā Vinīgs steidzīgi sāka organizēt tā saukto «dzelzs divīziju» no vācu zaldātiem, kuri bija ar mieru par augstu atalgojumu karot pret boļševikiem. Tā kā Latvijā šādu zaldātu bija maz, tad nācās vervēt algotņus Vācijā. Tāpat Vinīgs steidzās organizēt no Baltijas vācu baronu dēliņiem, vācu buržuāzijas, krievu baltgvardiem un Ulmaņa savervētajām vietējām latviešu militārajām daļām «landesvēru». Bet latviešu militārās daļas bija ļoti vājas. 1918. gada beigās Ulmanim izdevās saformēt tikai 7 rotas, no kurām 4 izrādījās «neuzticamas»; 2 no tām sacēlās un atsacījās iet uzbrukumā pret Sarkano Armiju.

Vinīgs mobilizēja pret latviešu darba tautu visus kontr-revolucionāros spēkus, sākot ar Baltijas baroniem un beidzot ar Latvijas meņševikiem. Latviešu meņševiki nekad nebija tik zemu

krituši kā toreiz — viņi kopā ar latviešu buržuāziju un Baltijas baroniem lūdza Vinigu un Antanti aizsargāt tos pret boļševikiem. Kopā ar latviešu buržuāzijas pārstāvjiem viņi brauca uz Vāciju un Antantes valstīm izlūgties palīdzību cīņai pret revolucionāro latviešu tautu.

Ārzemju imperiālistu un vietējo kontrrevolucionāru agresīvos plānus izjauca arvien pieaugošā revolucionārā kustība. Noorganizētās tautas milicijas un partizāņu nodaļas uzsāka cīņu pret baltgvardu nodaļām, neļāva vācu okupācijas karaspēkam, kas atkāpās, laupīt un aizvest mantas, padzina latviešu buržuāziskās valdības radītās apriņķa un pagasta iestādes.

Ievērojot revolucionārās kustības pieaugumu, Latvijas Sociāldemokratijas Centrālā Komiteja 1918. gada 4. decembrī kopā ar Rīgas Strādnieku deputātu padomes prezidiju apstiprināja Pagaidu Padomju valdību ar P. Stučku priekšgalā. 1918. gada 17. decembrī Pagaidu Padomju valdība publicēja plašu manifestu, kurā pasludināja, ka visa vara Latvijā pārgājusi strādnieku, bezzemnieku un zaldātu deputātu padomju rokās. Manifests aicināja Latvijas iedzīvotājus ķerties pie ieročiem, padzīt vācu okupantus un latviešu buržuāzijas marionešu valdību. 1918. gada 22. decembrī Padomju Krievijas valdība atzina Latvijas neatkarību, un šo lēmumu apstiprināja VCIK.

Latvijas strādnieki un darba zemnieki sacēlās pret vācu okupantiem un vietējo buržuāzisko valdību. Viņiem palīgā no Padomju Krievijas pilsoņu kara frontēm steidzās latviešu strēlnieku pulki. Latviešu strēlnieki uzsāka varonīgu uzbrukumu. 25. novembrī tie atkaroja vāciešiem Pleskavu. Vietējo iedzīvotāju atbalstīti, latviešu strēlnieki strauji virzījās uz Latvijas teritoriju, ieņemot vienu apdzīvotu vietu pēc otras. Kad tie 18. decembrī ieņēma Valkā, vara tur jau atradās strādnieku rokās. 22. decembrī latviešu strēlnieki ieņēma Valmieru, bet 23. decembrī — Cēsis. Pirms tam viņi jau bija ieņēmuši Daugavpili, Jēkabpili un vairākas citas pilsētas. Decembra beigās latviešu strēlnieki tuvojās Rīgai. Te strādnieki jau enerģiski gatavojās sacelties. Sacelšanās sakās naktī uz 1919. gada 3. janvāri; 3. janvāra dienā pilsēta jau atradās strādnieku rokās.

Rīgas strādniekiem palīdzēja latviešu strēlnieki, kuri, pārvarējuši ienaidnieka pretošanos pie Līgatnes, Siguldas un Inčukalna, 3. janvārī ienāca Rīgā. Pēc Rīgas ieņemšanas no okupantu jūga strauji atbrīvoja arī Kurzemi. 1918. gada decembrī un 1919. gada janvārī sacēlušies Latvijas strādnieki kopā ar

latviešu strēlniekiem atbrīvoja no okupācijas visu Latviju, izņemot ostas pilsētu Liepāju un pagastus tās apkārtnē.

1919. gada 13. janvārī Rīgā tika atklāts apvienotās Latvijas pirmais padomju kongress. Tas ievēlēja Centrālo Izpildkomiteju, kas savā 20. janvāra sēdē ievēlēja Padomju valdību ar P. Stučku priekšgalā. Latvijā uzvarēja padomju vara.

Ārzemju interventi nerimās; tie mobilizēja visus spēkus jaunam karagājienam pret Baltiju. Vācu 6. rezerves korpuss ģenerāļa fon der Golca vadībā 1919. gada martā no Kurzemes sāka uzbrukumu Rīgai. Tanī pašā laikā Igaunijas baltgvardu armija, kas tur bija izveidota pēc padomju varas likvidēšanas, uzbruka Padomju Latvijai no Ziemeļvidzemes puses. Pēc padomju varas apspiešanas Lietuvā Latvijas Sarkanajai Armijai aprīlī vajadzēja vēl cīnīties dienvidaustrumos ar lieliem poļu un lietuviešu spēkiem, kas apdraudēja Daugavpili.

Padomju Latviju ielenca lieli ārzemju interventu spēki, pret kuriem nogurušajai Sarkanajai Armijai, pastāvot turklāt smagai pārtikas krīzei, bija ļoti grūti un pat neiespējami cīnīties. 22. maijā, ienaidnieka liela pārspēka spiesti un ielenkuma apdraudēti, latviešu strēlnieki atkāpās no Rīgas un ieņēma jaunas pozīcijas Latgalē, kur turpināja cīņas pret baltgvardu karaspēku. Padomju vara Latgalē pastāvēja līdz 1920. gada sākumam. 1920. gada 11. augustā tika parakstīts miera līgums starp Latviju un Padomju Krieviju.

Krājuma II nodaļā ievietotas P. Plauža, J. Ādamsona, K. Zaula, F. Krustkalna un citu autoru atmiņas, kā arī daudzi arhīvu dokumenti. Šo biedru atmiņas stāsta mums par latviešu strēlnieku cīņām, atbrīvojot Latviju un aizstāvēt Padomju Latviju pret ienaidnieku uzbrukumu, par atkāpšanos uz Latgali un par kaujām Latgales frontē. Šīs atmiņas ataino strēlnieku, īpaši Rīgas Atsevišķā bataljona kauju gaitas.

Starp dokumentiem ir saraksts par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas karaspēka daļām, kas ieteiktas apbalvošanai ar Padomju Latvijas Sarkanā karogu, un apraksts par Valmieras brīvprātīgā bataljona partizāņu varoņdarbiem. Daži dokumenti ir Padomju Latvijas armijas politnodaļas ziņojumi par politisko noskaņojumu, aģitācijas un kultūrizglītības darbu armijā, kā arī Daugavpils un Rēzeknes dzelzceļa mezglu aģitpunktu darbības pārskati.

Ievietotie dokumenti stāsta arī par līdz šim vēl vāji apgaismoto Latviešu strēlnieku divīzijas karaspēka daļu pārsūtīšanu no

pilsoņu kara Dienvidu un Austrumu frontēm uz Rietumu fronti, kā arī par strēlnieku cīņām Latvijā pret vācu imperiālistu un latviešu nacionālistiskās buržuāzijas algotņu karaspēku.

Krājuma III nodaļa veltīta galvenokārt latviešu strēlnieku cīņām pilsoņu kara Dienvidu frontē (1919.—1920.g.).

1919. gada rudenī sākās vissmagākais pilsoņu kara periods. Antantes imperiālistu apbruņota un apgādāta, ģenerāļa Deņikina baltgvardu armija oktobrī ieņēma Orlu un apdraudēja Maskavu. Orlas virzienā operēja baltgvardu virsnieku izlases divīzijas. Stāvoklis bija ļoti nopietns. V. I. Ļeņins izvirzīja lozungu: «Visi cīņā pret Deņikinu!» Komunistiskās partijas CK vēstulē partijas organizācijām V. I. Ļeņins rakstīja: «Biedri! Iestājies viens no viskritiskākajiem, iespējams, ka pats kritiskākais sociālistiskās revolūcijas moments. Eksploatatoru, muižnieku un kapitālistu, aizstāvji, kā krievi, tā ārzemnieki (vispirms angļi un franči), izmisuši pūlas atjaunot tautas darba laupītāju — muižnieku un eksploatatoru — varu Krievijā, lai nostiprinātu savu visā pasaulē grūstošo varu.» Tālāk V. I. Ļeņins norādīja: «Jāsprindzina visi strādnieku un zemnieku spēki, visi Padomju republikas spēki, lai atvairītu Deņikina uzbrukumu un uzvarētu viņu, neapsturot Sarkanās Armijas uzvarošo uzbrukumu Urālos un Sibīrijā.

Tāds ir momenta pamatuzdevums.»<sup>1</sup>

Pēc V. I. Ļeņina un partijas aicinājuma visas labākās karaspēka daļas tika nosūtītas uz Dienvidu fronti cīņā pret Deņikinu. Arī Latviešu strēlnieku divīziju steigšus pārsūtīja no Latgales uz Dienvidu fronti, kur tā cīņā pret Deņikinu un vēlāk pret Vrangeli parādīja vēl neredzētu varonību un drošsirdību. Cīņai pret Deņikinu no izcilākām karaspēka vienībām bija radīta padomju karaspēka trieciengrupa, kuras kodolu veidoja Latviešu padomju strēlnieku divīzija. Divīzijai bija piekomandēta atsevišķā Pavlova brigāde, kas komplektējās no Kubaņas un Ukrainas kazakiem, un Primakova komandētā sarkanā kavalērijas brigāde. Trieciengrupu ieskaitīja XIV armijā.

Krājuma III nodaļā publicētās Zaharkina, V. Primakova, P. Plauža un citu autoru atmiņas spilgti attēlo varonīgās latviešu un citu sarkanarmiešu karaspēka vienību cīņas pret ģenerāļa Deņikina izlases divīzijām. Materiāli liecina, ka visai sīvas cīņas bija jāizcīna Kromu—Dmitrovskas apkaimē. Kromu pilsēta cīņu laikā gāja no rokas rokā, līdz beidzot latviešu strēlnieki nakts

<sup>1</sup> V. I. Ļeņins. Raksti, 29. sēj., 390.—391. lpp.

uzbrukumā galīgi sakāva un iztrieca deņikiniešus no Kromiem. Pretinieks, baidīdamies aplenkuma, steidzīgi atstāja arī Orlas pilsētu. Deņikina armijas labākās vienības sīvajās kaujās tika satriektas, un drīz vien bija sakauta visa Deņikina armija.

Ciņas nebija vieglas; uzvaru pār Deņikinu vajadzēja gūt varonīgās, asiņainās kaujās. Kā lasām 108. dokumentā, A. Jegorovs, toreizējais Dienvidu frontes virspavēlnieks, desmit gadus vēlāk rakstīja: «1919. gadā, pilsoņu kara visgrūtākajā brīdī, kad Padomju valsts pastāvēšanai draudēja nāves briesmas un Deņikina bandas, ieņēmušas Orlu, tiecās izpildīt Deņikina pavēli — ieņemt Maskavu, — latviešu strēlnieki ar savu pārcilvēcīgās drosmes pilno triecienu un līdz nāvei uzticīgi proletāriskajai revolūcijai salauza ienaidnieka uzmākšanos un tā radīja iespēju visas dienvidu kontrrevolūcijas spēku sagrāvei. Latviešu strēlnieku trieciens pie Orlas ir viens no vislielākajiem varoņdarbiem Padomju zemes un Oktobra revolūcijas iekarojumu labā, tas ieņem vienu no pirmajām lappusēm mūsu Sarkanās Armijas vēsturē.»

Pēc Deņikina armijas sakāves, pēc Belgorodas un Harkovas atbrīvošanas latviešu strēlnieki izcīnīja smagas kaujas pret baltgvardu ģenerāļa Vrangaļa armiju. 1920. gada augustā latviešu strēlnieki forsēja Dņepras upi un kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām Dņepras krastā radīja leģendāro Kahovkas placdarmu, kas deva iespēju Sarkanajai Armijai doties izšķirīgā triecienā pret Vrangaļa spēkiem. Latviešu strēlnieki varonīgi aizstāvēja Kahovkas placdarmu un ar to ievadīja Vrangaļa armijas sagrāvi Ziemeļtaurijas stepēs un Krimā.

Latviešu strēlniekiem kaujās pret vrangeliešiem nācās cīnīties pret angļu tankiem bez jebkādas prettanku ciņas pieredzes. Tomēr varonīgie artilēristi atvairīja tanku uzbrukumus un daudzus tankus iznīcināja.

P. Plauža atmiņās spilgti attēlotas traģisma pilnās un bezgala varonīgās latviešu strēlnieku Zemgales pulka ciņas Taurijas stepēs. Iekļuvuši lielu ienaidnieka spēku ielenkumā, viņi veselu dienu karstā dienvidu svelmē, ciezdami šausmīgas slāpes, varonīgi cīnījās, atvairīdami vienu uzbrukumumu pēc otra, kamēr no pulka bija palikuši tikai nedaudzi strēlnieki, kurus, līdz nesamaņai nomocītus, saņēma gūstā. Plaudis stāsta, ka tikai sevišķs gadījums izglābis saņemtos strēlniekus no noslepkavošanas. Viņš stāsta arī par bezgalīgajām ciešanām, kādas bija jāpārdzīvo sagūstītajiem latviešu strēlniekiem, par necilvēcīgo

ņirgāšanos, izsmieku, badā mērdēšanu, piekaušanu un citān mocībām, ko viņiem vajadzēja pārciest baltgvardu gūstā.

Starp šīnī nodaļā ievietotajiem dokumentiem ir V. I. Ļeņina telegrama J. V. Staļīnam un Staļīna atbilde V. I. Ļeņīnam, Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas uzsaukums Petrogradas strādniekiem un sarkanarmiešiem sakarā ar Judeņiča uzbrukumu Petrogradai.

Krājuma III nodaļā ievietoti arī dokumenti par politisko noskaņojumu Latviešu padomju strēlnieku divīzijas vienībās, kā arī par politisko un kultūrizglītības darbu divīzijā 1920. gadā.

97. dokuments sniedz īsu pārskatu par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas kaujas darbību no 1920. gada 9. līdz 16. novembrim. Šīnī dokumentā ir interesantās ziņas par Jušuņas nocietināto pozīciju ieņemšanu un Krimas pussalas pilnīgu atbrīvošanu no Vrangeļa armijas.

Pēc Vrangeļa armijas sakāves Latviešu padomju strēlnieku divīzija beidza pastāvēt kā patstāvīga Sarkanās Armijas vienība un tās pulki iekļāvās 52. Sarkanās Armijas divīzijā.

Krājuma IV nodaļā sakopoti ievērojamu pilsoņu kara frontes vadoņu un padomju darbinieku S. Budjonija, A. Jegorova, J. Sverdlova, M. Volodarska apsveikumi un runas, veltītas latviešu strēlniekiem, kurās augsti novērtēti strēlnieku varoņdarbi pilsoņu kara frontēs. Šeit ievietots arī Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas kazaku komitejas apsveikums latviešu strēlniekiem.

Krājuma IV nodaļā ievietots 11 dokumentu. Starp tiem 2 dokumenti — 102. un 103. — ir XIV armijas komandiera pavēles par Dienvidu frontē izcilu varoņību parādījušo Latviešu padomju strēlnieku divīzijas komandieru un sarkanarmiešu apbalvošanu ar Sarkanā Karoga ordeni un citām balvām. Šajā nodaļā ievietoti arī apraksti par 3. latviešu strēlnieku pulka sarkanarmiešu grupas varoņdarbiem un kaujām Kahovkas pilsetas apkaimē, par 8. latviešu strēlnieku pulka izlūku vienības, 5. latviešu strēlnieku pulka ložmetēju komandas sarkanarmiešu, kā arī smagās haubiču artilērijas divīziona baterijas komandieru un tēmētāju varoņdarbiem. Šo varoņdarbu apraksti sniedz interesantus materiālus par latviešu strēlnieku bezbailīgajām cīņām Dienvidu frontē pret ģenerāļa Vrangeļa baltgvardu armiju.

Latviešu strēlnieku varoņdarbi pilsoņu kara laikā ierakstījuši spilgtu lappusi mazās latviešu tautas vēsturē. Ievērojot latviešu strēlnieku iemantoto slavu, latviešu buržuāzijas emigrantu ideo-

logi ārzemēs ķērušies pie strēlnieku vēstures viltošanas, gribēdami iestāstīt, ka latviešu strēlnieki it kā esot cīnījušies ne par padomju varu, bet par buržuāzisko Latviju. Nav jāpierāda, cik aplami ir šie apgalvojumi, jo katram ir zināms, ka latviešu strēlnieki bija līdz pēdējam elpas vilcienam uzticīgi Oktobra revolūcijai un padomju varai. Tūkstošiem latviešu strēlnieku varonīgās cīņās atdeva savas dzīvības par padomju varu, par sociālismu, par savas dzimtenes brīvību un neatkarību, par nākamo paaudžu laimīgāku dzīvi. Jo spilgti to apliecina arī šī krājuma atmiņas un dokumenti.

\* \*  
\*

Atmiņu un dokumentu krājumu sagatavojuši iespēšanai J. Krastiņš un A. Spreslis. Ilustrācijas sagatavojis A. Spreslis, kartoshēmas izstrādājuši V. Savčenko un S. Elere. Dokumentu arheografisko apdari veikusi Latvijas PSR Centrālā valsts arhīva darbiniece O. Baltause saskaņā ar Galvenās arhīvu pārvaldes noteikumiem par pilsoņu kara perioda dokumentu izdošanu. Vairums dokumentu tulkoti no krievu valodas, daži nav tulkoti, bet ņemti no vecajiem izdevumiem latviešu valodā. Dokumenti ievietoti krājumā hronoloģiskā secībā.

Lielākā daļa dokumentu publicēti pilnīgi; gadījumā, ja izmantoti tikai dokumentu fragmenti, uz to norādīts zemspītras piezīmēs. Zemspītras piezīmēs doti arī nepieciešamie paskaidrojumi par dokumentu tekstu.

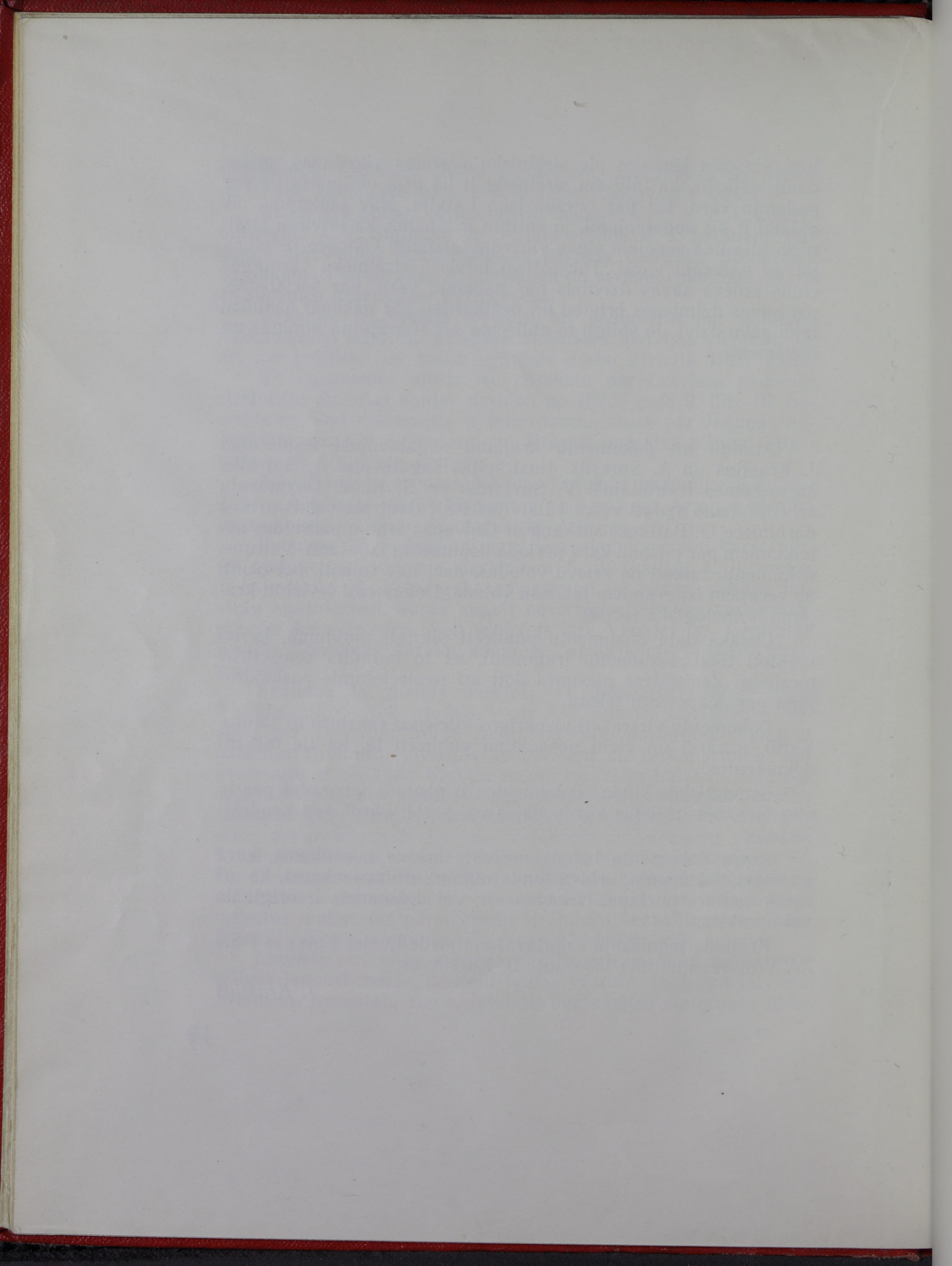
Dokumentu virsraksti vispārīgos vilcienos raksturo to saturu. Vārdi, uzvārdi un vietu nosaukumi publicēti tā, kā tie rakstīti dokumentos.

Gramatiskās kļūdas dokumentos izlabotas, nenorādot par to piezīmēs, bet izlaistās vārdu daļas vai veseli vārdi doti kvadrātiekvāšās.

Katra dokumenta beigās norādīts arhīva nosaukums, kurā glabājas dokuments, arhīva fonda numurs un nosaukums, kā arī lietas numurs un lapa. Norādīts arī, vai dokuments ir oriģināls vai noraksts.

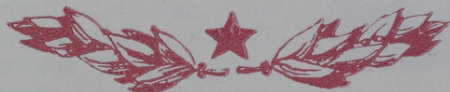
Krājuma tehniskajā sagatavošanā piedalījusies Latvijas PSR ZA Vēstures institūta laborante B. Kuršinska.

*J. Krastiņš*

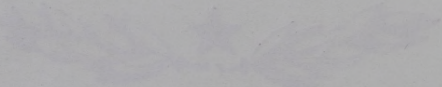


I

LATVIEŠU STRĒLNIEKU CĪŅAS  
OKTOBRA REVOLŪCIJAS LAIKĀ  
UN PILSONU KARA SĀKUMĀ  
(1917. — 1918.)



LATVIŠU STRĒLNIEKU ĢIŅAS  
DATORA REVOLŪCIJAS LAIKĀ  
UN PILSOŅU KARA SĀKUMĀ  
(1917—1918)





J. KALNIŅŠ,

bijušais 4. latviešu strēlnieku pulka strēlnieks,  
partijas biedrs kopš 1917. gada,  
tagad personālais pensionārs

## ZEM SARKANĀ STRĒLNIEKU KAROGA

Februāra revolūciju mūsu rota sagaidīja Rīgā, pie tam neparastos apstākļos. Kādu dienu agri no rīta mums pavēlēja doties uz Bolderājas rajonu, it kā lai tur vingrinātos šaušanā. Bolderājas tuvumā mums pretī iznāca jūrnieki un mūs apstādināja. Mūsu virsnieki kādu pusstundu sarunājās ar matrožiem. Kā vēlāk noskaidrojās, matroži jau zināja par revolūciju un, acīm redzot domādami, ka mēs esam reakcionāri noskaņoti, neļāva mums tālāk iet. Nācās griezties atpakaļ. Tajā pašā dienā mūs nostādīja ierindā un vadība paziņoja, ka cars gāzts un turpmāk valstī pārvaldīs Dome. Paziņojums bija ļoti īss un sauss.

Drīz vien kazarmās parādījās boļševiku pārstāvji, kas izskaidroja mums stāvokli un norādīja, ka revolūcija nodos varu darbaļaudīm, ka jāizveido kareivju komitejas un jānodibina sakari ar citām daļām. Man nācās piedalīties strēlnieku delegācijas sastāvā, kura apmeklēja 55. Sibīrijas pulka kareivjus. Boļševiku autoritāte un ietekme mūsu rotā ātri pieauga. Kareivjiem vistuvākie bija boļševiku lozungi — par varas nodošanu darbaļaudīm, par kara izbeigšanu. Ātri nodibinājās sakari un nostiprinājās draudzība ar sibīriešu strēlnieku pulkiem. Boļševikos mēs redzējām to konkrēto spēku, kas cīnījās par jaunu,



J. Kalniņš.

gaišu nākotni. Es pieslējos boļševikiem, veicu dažādus viņu uzdevumus. 1917. gada 3. jūnijā mani uzņēma partijā.

Virsnieki visādi centās kavēt revolūcijas attīstību. Viņi apgalvoja, ka revolūcija jau savu panākusi — cars nogāzts, ka kareivjiem jāpaliek uzticīgiem savam pienākumam līdz pilnīgai uzvarai.

Mūsu 4. strēlnieku pulku pārvietoja uz pilsētas centru garnizona dienesta pildīšanai. Apmetāmies Avotu ielā.

Strēlniekiem pietika padzirdēt, ka kāds apvainojis kareivi vai citādi aizskāris, kareivju intereses, kad tie tūlīt, negaidot rīkojumu, steidzās palīgā. Tā tas notika, kad kļuva zināms par uzbrukumu avīzei «Cīņa», kad gatavojās atbruņot kādu Sibīrijas strēlnieku pulka apakšvienību, un daudzus citos gadījumos.

Pēc tam mūsu pulku pārveda uz fronti Olaines rajonā.

No pozīcijām maija mēnesī mani nosūtīja kā delegātu uz latviešu strēlnieku pulka kongresu.

Visus kongresā pieņemtos lēmumus iesniedza boļševiki; nolēma neizpildīt pavēli par uzbrukumu un, lai izbeigtu karu, sākt brāļošanos ar vācu kareivjiem. Nekādu atbalstu kongresā nerada tie, kas izteicās par kara turpināšanu.

Pirms kongresa runāja, ka notikšot parāde, t. i., latviešu strēlnieku pulka skate, kurā piedalīšoties arī Kerenskis. Bet, kā bija redzams, latviešu strēlnieku maija kongresa gars laupīja Kerenskim jebkuru vēlēšanos satīkties ar strēlniekiem, un tā šī satikšanās arī nenotika.

Buržuāziskā Pagaidu valdība un virspavēlniecība saprata, ka latviešu un sibīriešu strēlnieku pulki uzbrukumā neies. Virspavēlniecība domāja atrast izeju no šī stāvokļa, radot t. s. trieciengrupas jeb «nāves bataljonus», kurus paredzēja izmantot gan kā karadarbības iniciatorus, gan arī cīņai ar revolucionārajām daļām.

Plašos apmēros noritēja strēlnieku maija kongresa lēmumu izskaidrošanas darbs. Kareivji visi kā viens atzina kongresa lēmumus. Ar pārliecinošiem materiāliem boļševiki pierādīja «nāvinieku» kontrrevolucionāro lomu, tādēļ no mūsu daļām neviens triecienniekos neaizgāja. Nāk prātā kāds gadījums. Virsnieki paziņoja, ka kareivjiem, kas vēlas iestāties trieciengrupās, jāsapulcējas kādā vietā mežā. Partijas organizācija norīkoja 15 cilvēkus, to skaitā arī mani, kuriem vajadzēja izjaukt trieciennieku vervēšanu. Norādītajā vietā mēs atnācām agrāk. Ieradās arī ver-

vēšanas organizatori — trīs virsnieki un trīs trieciennieki, pēdējiem uz piedurknēm bija galvaskausti. Sākumā viņi nopriecējās, domādami, ka vēlamiēs pierakstīties, bet mēs ieteicām viņiem doties turp, no kurienes nākuši. To viņi arī bez vilcināšanās darīja.

«Nāviniekus» sāka vervēt aizmugures daļās, kā arī starp pilsoņiem un pat sievietēm.

«Nāvinieki» apmetās netālu no mums, gribēja izlūkot mūsu frontes iecirkni. Atbildējām, ka mums nav vajadzīgs šāds pakalpojums, un ieteicām viņiem aizvērties tālāk. Mūsu norādījums viņiem bija jāpieņem bez iebildumiem.

Frontē pie mums ieradās arī tādi, kas vervēja meņševiku partijā, taču piekritēju viņiem nebija.

Mūsu 2. rotas 3. vadā bijām 7 komunisti: Jānis Kalniņš, Jānis Lācis, Jānis Blīgzne, Plūme, es un vēl 2 biedri, kuru uzvārdus vairs neatceros. Partijas organizācijas vadībā notika brāļošanās ar vācu kareivjiem, izvirzot par galveno lozungu — izbeigt karu. Žēl, ka mums ļoti reti izdevās satikt vācu kareivjus vienus bez virsniekiem. Mūsu virsnieki visiem spēkiem centās brāļošanos izjaukt. Viņi pat pavēlēja atklāt artilērijas uguni uz pirmo līniju, kur notika brāļošanās. Lai brāļošanās laikā nevarētu pirmo līniju apšaudīt, mums nācās nosūtīt savu patruļu bateriju tuvumā.

Boļševiku autoritāte ar katru dienu auga ne vien mūsu rūtā, bet arī visā pulkā. Par to liecināja arī Rīgas pilsētas domes vēlēšanas — kareivji atdeva savas balsis par boļševiku kandidātiem.

Arī virsnieku vidū sāka parādīties revolucionāri komandieri, kuriem ļoti nikni uzbruka reakcionāri noskaņotie virsnieki. Tā kādā virsnieku sapulcē tika pieņemts lēmums par diviem revolucionāriem virsniekiem. Lēmumā bija teikts, ka viņi neesot cienīgi saukties par virsniekiem. «Labvēļi» rūpējās, lai vadība šiem virsniekiem atņem virsnieka nosaukumu, taču šī vēlēšanās dzīvē ne-realizējās.

1917. gada augustā kādu vakaru, kad jau sāka tumst, saņēmām pavēli ieņemt uguns pozīcijas. Pēc tam sekoja komanda — atklāt uz pretinieku uguni. Visus pārsteidza tas, ka neviens mūsu šāvieniem neatbildēja, un mēs nesapratām, kāpēc šaujām, jo nekas nebija redzams. Vēl vairāk pārsteidza turpmākais — pēc dažu minūšu šaušanas mūs klusu izveda no ierakumiem un pavēlēja kārtoties ierindā. Pozīcijas atstājām bez aizvietotājiem.

Tikai ceļā uz Rīgu, redzot degošas noliktavas, sapratām, ka kaut kas notiek.

Iesoļojot Rīgā, vērojām lielu paniku, veikali nestrādāja. Uzzinājām, ka vācieši pārcēlušies pāri Daugavai pie Ikšķiles gandrīz bez kaujām. Šī ziņa ļoti samulsināja kareivjus.

Pēc nesekmīgiem mēģinājumiem likvidēt pāri Daugavai pārcēlušās vāciešu daļas mūsu karaspēks ieņēma pozīcijas Līgatnes stacijas tuvumā.

Mums kaimiņos pa kreisi stāvēja «nāves bataljons». Šoreiz tam bija iespēja parādīt savas kaujas spējas. «Nāvinieki» sāka uzbrukum, taču drīz viņu spēki izsika un uz priekšu viņi nepavirzījās.

Līgatnes stacijā mēs arī saņēmām ziņu par Lielo Oktobra Sociālistisko revolūciju. Drīz visās rotās notika sapulces, kurās kareivji uzzināja par buržuāziskās Pagaidu valdības gāšanu. Ar sajūsmu kareivji uzņēma ziņu, ka vara pārgājusi Padomju rokās. Citādi šo ziņu uzņēma dažas aizmugures daļas. Līgatnes stacijā vagonos bija apmeties dzelzceļnieku-celtnieku bataljons, kura rīcībā atradās tipografija. Drīz parādījās skrejlapa, kas nekaunīgi ziņoja, ka Petrogradā varu sagrābusi boļševiku «banda», ka vajag cīnīties par Pagaidu valdības atjaunošanu. Revolucionārie strēlnieki šo tipografiju likvidēja, bet skrejlapas autori kopā ar mūsu kontrrevolucionārajiem virsniekiem tika nosūtīti uz Cēsīm tālākai izmeklēšanai.

Dažas dienas pēc Oktobra revolūcijas notika rotas partijas sapulce. No visiem latviešu strēlnieku pulkiem vajadzēja saformēt komunistu rotu sūtīšanai uz Petrogradu. Šīs rotas sastāvā iedalīja arī mani. Bijām ļoti priecīgi par godpilno uzdevumu — braukt uz Petrogradu, sociālistiskās revolūcijas centru.

Valkā mums iznāca skandāls ar kādu meņševistisku avīzi, kura aicināja mūs nebraukt uz Petrogradu; latviešiem neesot vērts atstāt savus kaulus Petrogradas purvos, jo boļševiku un viņu aizstāvju vara tikšot iznīcināta.

Mūsu strēlnieki nepadevās kontrrevolucionārajam aģitācijai un visi kā viens devās uz sarkano Petrogradu. Nolēmām ievērot stingru disciplīnu un kārtību. Noņēmām uzplečus un zīmotnes.

Kad ieradāmies Petrogradā, mums lika doties tieši uz revolūcijas štābu — Smoļņiju. Tas mūsu sajūsmu vēl pavairoja. Visu ceļu no vilciena līdz Smoļņijam dziedājām revolucionāras dziesmas, dziedājām tā, kā nebijām vēl nekad dziedājuši... Dziedā-

jām latviešu valodā, un tas petrogradiēšos izraisīja interesi — kas mēs, no kurienes un kāpēc esam ieradušies Petrogradā?

Smoļnijā mūs izvietoja otrajā stāvā. Jau pirmajā dienā sākās drudžains darbs. Daļa rotas ieņēma Smoļnija iekšējos un ārējos apsardzes posteņus, bet pārējie dienu un nakti kopā ar valdības un partijas pārstāvjiem veica visādus operatīvus uzdevumus cīņā ar kontrrevolūciju.



Latviešu revolucionārā strēlnieka krūšu zīmes projekts (mākslinieka Aboļenska priekšlikums).

Kontrrevolucionāru grupas, kurās bija galvenokārt virsnieki, mēs atradām dažādās vietās. Daudz mums nācās cīnīties, lai likvidētu visāda veida grautiņus. Lielas nekārtības kontrrevolucionāri centās radīt, izdemolējot viņa noliktavas.

Nācās arī meklēt un arestēt banku vadītājus, kas pēc banku nacionalizācijas izvērša sabotāžu. Reiz, arestējot kādu bankas direktoru, sadūrāmies ar pretestību: ar revolvera šāvienu no neliela attāluma ievainoja mūsu rotas komandieri J. Pētersonu.

Vācām arī ieročus. Vecā armija stihiski saira. Kareivji brauca

mājās, ņemdami līdzī šautenes un pat izjauktus ložmetējus. Ieroči bija nepieciešami strādnieku nodaļām, kas devās uz fronti aizstāvēt Petrogradu. Aplencām stacijas un atņēmām kareivjiem ieročus.

Gandrīz katru dienu pie Smoļnija pulcējās apbruņotu strādnieku nodaļas, kuri, saņēmuši no valdības pārstāvjiem uzdevumus un noklausījušies atvadvārdus, devās aizsargāt Petrogradu. Redzot, ka uz fronti nereti aizbrauc kara lietās maz apmācīti cilvēki, mēs lūdzām nosūtīt tur arī mūs. Mums atbildēja Ļeņina vārdā, ka arī Petrograda ir fronte; tas mūs nomierināja.

Smoļnijā caurām diennaktīm ieradās karavīri, strādnieki un zemnieki, lai noskaidrotu dažādus jautājumus. Daudzi no viņiem gāja prasīt padomu pie V. I. Ļeņina. Es redzēju Vladimīru Iljiču ļoti bieži. Ievēroju, ka viņš nekad negāja lēnām, nesteigdamies.

Kaut arī Vladimīrs Iljičs bija ļoti nevalīgs un labi zināja, ka katrs mūsu rotas kareivis postenī viņu pazīst, viņš vienmēr ar uzrādīšanai sagatavotu caurlaidi piegāja pie posteņa sarga, tā parādīdams augstu disciplinētību un cieņu pret dienesta pildītāju. Ēdienu Vladimīram Iljičam nesa uz Smoļniju no tās pašas virtuves, no kuras izsniedza ēdienu mums — kareivjiem.

1918. gada martā kopā ar valdību uz Maskavu (Kremli) pārcēlās arī mūsu rota. Ceļā mēs apsargājām vilcienu sastāvus. Kremli mūsu rotu pārorganizēja par 1. latviešu komunistisko bataljonu. Šeit veicām tādu pašu darbu kā Smoļnijā.

Maskavā sevišķi nekautrīgi bija kļuvuši eseri un anarhisti. Reiz piedalījās kādas anarhistu bandas atbruņošanā, kura bija nodarbojusies ar laupīšanu un uzdzīvi. Anarhisti, ieņēmuši kādu savrupmāju, aizvēra vārtus un mūs brīdināja, ka, tiklīdz mēs mēģināsim lauzties vārtos, viņi atbildēs ar šāvieniem. Mēs nedaudz atkāpāmies. Viens no mūsu kareivjiem palika zem vārtiem sprāgstvielu. Pēc sprādziena nekas nepalika pāri ne no vārtiem, ne arī no savrupmājas logu stikliem. Pēc tam no mājas sāka nākt laukā viens pēc otra anarhisti, pavisam ap 200 cilvēku. Savrupmājā atradām daudz ieroču, lielus krājumus dažādu produktu, daudz vīna.

1918. gada jūlijā mēs piedalījāmies arī eseru sacelšanās likvidēšanā. Šis ienaidnieks bija bīstamāks. Eseri uzlūdza mūs — komunistus — piedalīties kopējā sapulcē aiz Kremļa sienām kādā skolā. Paziņojumā bijām uzaicināti ierasties bez ieročiem, bet mēs bez ieročiem gandrīz nekad nestaigājām, bez tam pats šis eseru pasākums radīja aizdomas. Noskaidrojās, ka eseri bija gri-

bējuši vājināt Kremļa apsardzību, taču tas viņiem neizdevās. Strēlnieki uz šo sapulci neieradās. Eseru sacelšanos drīz vien apspieda. Pēc šī dumpja likvidēšanas, kad reiz stāvēju sardzē pie Vladimira Iljiča kabineta, viņš, ejot garām, iedeva man «Pravdu» un sacīja, lai es izlasot rakstu par eseru nodevību. Pēc anarhistu un eseru savaldīšanas Maskavā kļuva daudz mierīgāk.

Kremlī man bija izdevība noklausīties Ļeņina referātu par starptautisko un iekšējo stāvokli. Vladimirs Iljičs runāja bez konspেকta, tekoši, skaidri, saprotami un ļoti pārlicinoši, vienkāršā valodā.

1918. gada otrajā pusē mūsu bataljonu reorganizēja par 9. latviešu strēlnieku pulku. Kremlī mūs nomainīja internacionālais bataljons, un mēs aizbraucām uz fronti.

Mūsu pirmā sadursme bija ar dutoviešiem. No vilciena izkāpām Novohopjorskā stacijā un pāri Hopjoras upei devāmies uzbrukumā. Kopā ar mums gāja ķīniešu brīvprātīgie. Pirmajā dienā ieņēmām trīs apdzīvotus punktus, otrajā — divus. Pēc tam mūs pārsvieda uz frontes kreiso spārnu. Tur uzbrukām Aļeksikovo stacijai un pēc sīvas kaujas to ieņēmām.



A. ŽILINSKIS,  
bij. latviešu strēlnieks,  
tagad personālais pensionārs

## NO SMOĻNIJA UZ KREMLI



A. Žilinskis.

Vācijas ķeizars, pārkāpdams pamiera noteikumus, 1918. gada 18. februārī visā frontē virzīja uz priekšu savas labi apmācītās un apbruņotās divīzijas. Pleskava un Narva, kas atradās pa ceļam uz Petrogradu, kļuva par izšķirošu kauju iecirkņiem. Šajos virzienos uzbruka vācu armijas 15 izlases divīzijas, ko atbalstīja artilērija un aviācija.

Negaidot tik strauju uzbrukumu, četros kara gados izmocītais un izbadojies krievu karaspēks pameta ierakumus un blindāžas un devās atpakaļ uz Pleskavu; uz ceļa palika vezumi, artilērija, uzkabes, pārtikas krājumi un munīcija.

Petrogradā valdīja satraukums. Darbaļaudis sasprindzināja visus spēkus, lai nosargātu savus iekarojumus. Vajadzēja steidzīgi evakuēt strādnieku-zemnieku valdību uz Maskavu.

Valdības locekļiem un apsardzei paredzētajā vilcienā bija pirmās un otrās klases vagoni, starp kuriem bija arī daži zilās krāsas vagoni, kurus savā laikā lietoja Romanovu ģimene. Šie vagoni bija stāvējuši vagonu parkā un nebija apkurināti. Visos otrās klases vagonos, kas bija paredzēti apsardzei, valdīja ārkārtīga postaža.

Latviešu strēlnieki klusēdami apskatīja nepievilcīgos vagonus, kam bija jāklūst par viņu pagaidu dzīves vietu, iesplāva sajās un, aizņēmušies no pārmiņniekiem slotas un skrāpjus, izmazgāja un izmēza visus netīrumus. Iepriekš aiznaglojuši logus ar saplākšņiem, dēļiem un citu materiālu, strēlnieki ar sadabūtu oglīti katrā vagonā iekūra centrālās apkures krāsnis, kas par laimi bija pilnīgā kārtībā. Lai nebūtu jādzīvo tumsā, sadabūja arī stiklu vagonu parkā un iestikloja dažus logus. Beidzot, kad bija izmazgātas grīdas un noslaucīti putekļi un netīrumi no dīvējiem un atzveltnēm, mums pat likās, ka mēs varēsim braukt ar zināmām ērtībām...

Pirmās klases vagoni nebija tā izpostīti kā otrās klases.

Valdības izvietošanās vagonos notika ātri, bez liekas kņadas un trokšņa, lai nepievērstu kontrrevolucionāru uzmanību.

Vakarā, kad valdības un partijas CK locekļi bija novietojušies vagonos un mūsu apsardze bija ieņēmusi vietas tamburos, kur atradās arī strupdegunu «maksimi» (balstu ložmetēji), lokomotīve sāka kustēties. Bijām netraucēti nobraukuši divus trīs ceļa posmus, kad pekšņi vienā starpstacijā vilciens apstājās. Uz vilciena komandanta — nodaļas komandiera biedra Bērziņa jautājumu «kas noticis?» stacijas dežurants, drūmi pašķielēdams uz mauzeri koka makstī, kas tievā siksnīņā bija pārsviests pār Bērziņa plecu, atbildēja:

— Lūk ... vilciens Nr. 1501 vēl nav sasniedzis nākamo staciju.

— Kas tad tas, no kurienes radies šis vilciens? — uztraucās Bērziņš.

— Velns viņus zina — vai nu anarhisti, vai kreisie sociāl-revolucionāri, vai arī kaut kādi kreisie, — tagad jau neko nevar saprast. Kam nagans, tas arī kungs!

Bērziņam kļuva skaidrs, ka stacijas dežurants bija no tiem cilvēkiem, kas mīl filozofēt...

Pa peronu, kā parasti nedaudz saliecies uz priekšu, soļoja Vladimirs Dmitrijevičs Bončs-Brujevičs. Pamanījis vilciena komandantu, kas iznāca no stacijas dežuranta telpas, viņš steidzīgi prasīja, nezin kāpēc uzlikdams brilles: — Nu kā, biedri Bērziņ, vai vēl ilgi viņš mūs saldēs?

Bērziņš paraustīja plecus: — Vladimir Dmitrijevič, mums pa priekšu no pašas Petrogradas iet kāds aizdomīgs vilciens vai nu ar anarhistiem, vai arī ar sociālrevolucionāriem, pie kam šo vilcienu protežē kāds no dzelzceļa priekšniekiem. Tas visu laiku

bez kavēšanās dodas uz priekšu... Velns viņu zina, kas notiek Dzelzceļu tautas komisariātā! Biedri taču apsoliņa vilcienu nekur neaizturēt, bet tagad, lūk, sarīkojuši pavadoņus.

— Labi, es tūliņ, — drūmi noteica Bončs-Brujevičs, satverdams stacijas dežuranta ieejas durvju rokturi.

Pēc diezgan garām pārrunām ar stacijas dežurantu mūsu sastāvs beidzot atkal sakustējās. Vairākus ceļa posmus nobraucām bez starpgadījumiem. Višeras stacijā bija redzamas trīs sarkanās signālugunis — acīm redzot tās bija noslēpumainā vilciena aste, kas visu laiku traucās mums pa priekšu.

Kaut gan bija dziļa nakts, šajā savādajā vilcienā neviens nedomāja iet gulēt. Pūta skarbs, auksts vējš, bet visas apsildāmo preču vagonu durvis bija plaši atvērtas. Pasažieri, kas bija gērbušies gan jūrnieku bušlatos, gan studentu šinelos ar gaišām pogām, gan mēteļos ar samta apkaklēm, pastaigājās pa peronu, apkārušies ar aukstajiem un šaujamiem ieročiem. Kur viņi bija dabūjuši šos ieročus, un kā tikai šeit nebija!? Bija redzams, ka šie nepazīstamie, apbruņotie salašņas kaut ko nepacietīgi gaidīja...

Līdzko mūsu vilciens apstājās, nosūtīja uz priekšu strēlnieku grupu, lai apsargātu ceļa pārmiju. Taču šeit atgadījās kaut kas neparedzēts.

Stacijas otrajā galā, uz kuriem devās strēlnieku grupa, bija dzirdams neskaidrs troksnis, un tūliņ pēc tam atskanēja vairāki saraustīti šauteņu šāvieni. Daļa apsardzes saliekusies aizskrēja tumsā pa gulšņiem. Kad pienācām tuvāk, redzējām, ka «III» jeb «Шыка» sērijas lokomotīve bija nobraukusi no sliedēm un stāvēja, atdūrusies gulšņos. Sākumā pie tās nevarēja pieklūt, jo visu lokomotīvi apņēma tvaiki. Lokomotīves brigāde nebija redzama. Strēlnieki, kas stāvēja sardzē, pastāstīja, ka kāds mēģinājis novirzīt lokomotīvi uz mūsu ceļa, bet par laimi tā nogājusi no sliedēm, jo sargkareivis bija paspējis pārsviest pārmiju. Kad lokomotīve tuvojusies pārmijai, strēlnieki atklājuši uz to uguni.

Notikuma vietā atskrēja Bērziņš ar Bonču-Brujeviču un apskatīja lokomotīvi. Mēs pastāstījām, kā viss bija noticis. Bončs-Brujevičs un Bērziņš uzmanīgi visu noklausījās un saprotoši saskatījās. Bija skaidrs, ka šo darbu bija veikuši apbruņotie ļaudis no noslēpumainā ešelona. Iedami atpakaļ uz savu vilcienu, mēs atkal viņus ieraudzījām. Viņi stāvēja atsevišķās grupās uz perona un dzīvi sarunājās, it kā cenzdamies cits citu par kaut ko pārliecināt.

Mēs ziņojām par viņiem komandierim Bērziņam. Viņš lika gatavoties drīzai aizbraukšanai un apsoliya darīt visu iespējamā.

Viss notika neparasti ātri un organizēti. Perona galos novietoja un uzstādīja balstu ložmetējus, bet apbruņotie salašņas nekā nemanīja. Vienlaikus strēlnieki ar ložmetējiem ielenca arī aizdomīgo vilcienu, kas stāvēja uz blakus ceļa. Kad perons un vilciens ar nezināmo apbruņoto pūli bija cieši ielenkts, bet ložmetējnieki bija novietojušies aiz ložmetēju vairogiem, Bērziņš deva skaļā, komandēt paradušā balsī komandu:

— Sakāpt vagonos! Dodu 10 minūtes laika, pēc tam atklāju uguni.

Tikko aplusa viņa varenā balss, kā ūdens, kas pārrāvis aizsprostu, sāka mutuļot apbruņoto cilvēku grupas. Atskanēja nikni saucieni:

— Vardarbība!

— Pie velna visus šos Ļeņina gvardus!

— Ar granātām viņus, puiši!

Vienā rokā Bērziņš turēja garstobra mauzeri un, nepārmaiņījis savu pozu, raudzījās pulksteni: atlika vēl 6 minūtes.

— Pilsoņi, pasteidzieties!

Pa to laiku strēlnieki ciešāk ielenca peronu. Svešie sāka nervozēt, kliegzieni un lamas pastiprinājās...

— Nost uzurpatorus!

— Neatkāpties, puiši — latvieši neuzdrošināsies mums uzbrukt ar durkļiem!

— Atlikušas, — pēkšņi vēl vairāk pacēla balsi Bērziņš, aukstasinīgi raudzīdamies pulksteni, — četras minūtes! — Un tieši pēc minūtes atskanēja viņa mierīgā balss, kas nevēstīja nekā laba apbruņotajam pūlim:

— Sagatavoties!

Ložmetējnieki nekavējoties pieplaka pie zemes. Plaši izpletuši kājas, viņi cieši satvēra rokturus un sāka lēnām vērst ložmetēju strupos purnus pret atsevišķām apbruņoto ļaužu grupām. Tas izšķīra visu... Kā apburts, pūlis kustināja kājas, kas bija kļuvušas pavisam smagas, un, nikni klaigājot un lamājoties, sāka lēnām izklist; no visām pusēm viņus ielenca latviešu strēlnieku zobgalīgie saucieni. Apbruņotais pūlis, vairīdamies no strēlniekiem, arvien straujāk atkāpās pie saviem vagoniem. Kad sliežu ceļi bija atbrīvoti un pūlis sakāpis vagonos, Bērziņš deva jaunu pavēli:

— Noslēgt vagonus!

To izdarīja ātri un bez jebkādiem incidentiem. Vladimirs Dmitrijevičs Bončs-Brujevičs deva rīkojumu stacijas priekšniekam atvērt vagonus tikai tad, kad valdības vilciens būs nobraucis trīs četrus ceļa posmus.

Valdības vilciens bez jebkādiem starpgadījumiem iebrauca Tveras stacijā.

Otrajā dienā mēs laimīgi ieradāmies Maskavā.



FRAGMENTS NO P. MAĻKOVA GRĀMATAS  
«KREMLA KOMANDANTA PIEZĪMES»<sup>1</sup>

Nemitīgām izmaiņām Smoļņija apsardzes personālajā sastāvā bija vēl citas negatīvas sekas. Lai cik rūpīgi partijas organizācijas un arodbiedrību komitejas arī izvēlējās sarkangvardus Smoļņija apsardzei, nekad nebija pilnīgas pārliecības, ka apsardzes grupā nav ielavījies kāds veikls nelietis, kontrevolucionārs. Mums, apsardzes pastāvīgajam sastāvam un vadītājiem, nebija iespējams sīki pārbaudīt sardzes sarkangvardus un iepazīties ar tiem, kam uzticējām Smoļņija apsardzību. Mēs pat pēc izskata tos bieži vien nepazinām. Nepagāja neviena diena, kad, apstāigājot postenus, neuzdūros sargiem, kurus es nepazinu un kuri mani nepazīna. Uz šā pamata reižu reizēm radās vismuļķīgākās situācijas, dažādi pārpratumi un nemitīgi konflikti. Te es vai mani palīgi saņēma un vilka nepaklausīgo sargu uz komandantūru, noturēdami to par kaut kādu blakus personu, te sargs, vērsdams durkli pret krūtīm, mēģināja mani arestēt. Tā dzīvot tālāk vairs nevarēja.

Par šo lietu apspriedos ar Podvoiski, kas bija kļuvis par kara lietu tautas komisāru, ar Avaņesovu, ar Dzeržinski. Saku, ka ir kaut kas jādara ar Smoļņija apsardzi.

Nevajadzēja nevienu jau sevišķi pierunāt: pats par sevi saprotams bija tas, ka sarkangvardiem ir grūti pildīt Smoļņija apsardzības pienākumus, ka te nepieciešama regulāra karaspēka vienība, kam būtu sarkangvardu proletāriskais rūdiņums un uzticība revolūcijai, kā arī kadru karavīru pieredze un zināšanas.

Petrogradas garnizonā atrast tādu karaspēka daļu, kur pārsvarā būtu proletāriskais sastāvs, diez vai būtu izdevies. Vairums karavīru bija zemnieki, kuriem nebija tā proletāriskā un revolucionārā rūdiņuma, kāds bija rūpnicu strādniekiem. Bet vai

<sup>1</sup> P. Maļkovs. Kremļa komandanta piezīmes. Rīgā, 1960., 74.—77. lpp.

vispār armijā bija tādas daļas, kur galvenais kodols, lielum lielā karavīru masa, būtu kadru strādnieki?

Es nedomāju matrožus, dažas tehniskas daļas, kur vienmēr strādnieku procents bija augsts. Tās pēc sava sastāva, protams, būtu bijušas piemērotas, bet šīs daļas parasti bija skaitliski mazas, un izdalīt no to sastāva vajadzīgo daudzumu Smoļņija apsardzei (vajadzēja 300 līdz 400 cilvēku) nebija nekādas iespējas. Nebija nekādas jēgas komplektēt sardzes dienesta kareivjus no dažādām daļām, cilvēkiem, kas cits citu nepazīst.

Un tomēr atbilstošas karaspēka daļas atradās. Tie bija regulārie strēlnieku pulki, kas galvenokārt sastāvēja no strādniekiem. Šajos pulkos bija daudz proletāriešu, boļševiku, bezgala uzticīgu revolūcijai. Tie bija latviešu strēlnieku pulki, proletāriskās revolūcijas slavenā gvarde.

Kam tieši ienāca prātā doma uzdot Smoļņija institūta apsardzību latviešu strēlniekiem — Sverdlovam vai Dzeržinskim, Podvoiskim vai Avanesovam, bet varbūt arī pašam Ļeņinam, to nezinu, bet lēmums tika pieņemts un latviešu strēlnieku Izpildu komitejai (Iskolastrelam, kā to saīsināti sauca) tika dota pavēle atsūtīt uz Smoļņiju 300 labākos kareivjus sardzes dienestam.

1918. gada sākumā šis skaits tika palielināts līdz 1000. Pēc tam daļa no strēlniekiem demobilizējās, palika tikai tie, kas brīvprātīgi gribēja turpināt dienestu. 1918. gada martā Smoļņijā bija ap 500 latviešu strēlnieku.

Tie bija viņi, vīrišķīgie latviešu strēlnieki, kas tūlīt pēc Pēteru varonīgajiem sarkangvardiem un slavenajiem Baltijas jūrniekiem smagajā 1917./18. gada ziemā, vienmēr dzīvodami pusbadā, veica sarežģītākos kaujas uzdevumus, izpildot sākumā Kara revolucionārās komitejas, vēlāk Ārkārtējās komisijas, Ministru Padomes un VCIK rīkojumus. Tie bija viņi, sarkangvardi, matroži un latviešu strēlnieki, kas modri apsargāja revolūcijas citadeli — Smoļņija institūtu, apsargāja pasaulē pirmo Padomju valdību, apsargāja Ļeņinu! . . .

Lai mūžīga slava jums, mani cīņās biedri un dārgie draugi!



*J. ISTENAIS,*

bijušais 7. latviešu strēlnieku pulka strēlnieks,  
tagad personālais pensionārs

## LATVIEŠU STRĒLNIEKI CIŅĀ PAR OKTOBRA REVOLŪCIJAS UZVARU

7. Bauskas latviešu strēlnieku pulka komiteja saņēma telefonogramu no Latviešu strēlnieku pulku apvienotās deputātu padomes Izpildu komitejas (Iskolastrela). Tajā bija teikts, ka pulkam jāieņem Valmieras pilsēta un dzelzceļa stacija, lai aizturētu Pagaidu valdībai uzticīgo karaspēka daļu virzīšanos no frontes uz Gatčinu, kur atradās Kerenskis.

Pulka komitejas locekļi paziņoja pulka komandierim apakšpulkvedim Mangulam telefonogramas saturu un gaidīja viņa norādījumus. Manguls, labi apdomājis, atbildēja: «Ja līdz šim esmu bijis pulka komandieris, jūsu vecākais virsnieks, tēvs un skolotājs, tad arī atzīstu padomju valdību un izpildīšu kara revolucionārās komitejas rīkojumus.» Pulka komitejas locekļi lūdza Mangulu nekavējoties dot attiecīgas pavēles bataljona komandieriem un komandu un daļu priekšniekiem, kas arī tika tūlīt bez kavēšanās izdarīts. 1. un 2. bataljona komandierus Frici Birkenšteinu (štāba kapteini) un Ēvaldu (štāba kapteini), 7. rotas komandieri štāba kapteini Muižuli un citus, kas atteicās izpildīt kara revolucionārās komitejas pavēles un rīkojumus, arestēja. Pavisam arestēja 35 virsniekus, kuri sacīja, ka viņi atzīstot tikai Pagaidu valdību un izpildīšot korpusa komandiera pavēles.

Arestētos virsniekus aizvedām uz Valmieru un ieslodzījām cietumā. Cietumā šie virsnieki sākumā atteicās pieņemt strēlnieku ēdienu, spļāva katliņā un prasīja, lai viņiem dodot ēst no virsnieku virtuves, vai deva naudu, lai nopērkot viņiem pilsētā desas un baltmaizi. Drīz vien šie virsnieku kungi bija spiesti samierināties ar savu stāvokli.

29. oktobra pēcpusdienā, iesaļojot Valmierā caur Kokmuižu, pulks nekādu pretestību no Pagaidu valdībai uzticīgajām

karaspēka daļām nesastapa. Valmieras dzelzceļa stacijā pienāca viens vilciens ar kazakiem, lai brauktu uz Gatčinu Pagaidu valdības rīcībā. Mūsu 1. rotai un ložmetējkomandai bija uzdots kopā ar citām rotām izsēdināt kazakus no vilciena vai atbrūņot, ja viņi nebrauks uz fronti atpakaļ. Mēs uzstādījām kazakiem savas prasības. Sākumā kazaki negribēja saprast un izpildīt mūsu ultimātu, bet, kad redzēja, ka latviešu strēlnieki nejoko un ir noguļušies ķēdē ar trim ložmetējiem, tad paklausīja, izkāpa no vagoniem un novietojās Valmieras apkārtnē.

Mūsu 1. rotu novietoja Valmieras skolotāju seminārā, kurā lielajā zālē mēs bieži sarīkojām plašus koncertus un priekšnesumus Valmieras jaunatnei. Strēlnieku dramatiskais pulciņš strādāja labi — deklamēja, lasīja lekcijas par starptautisko stāvokli un citiem sabiedriskiem jautājumiem. Pulka orķestri bija 45 pūtēji. Mūsu koncertus pastāvīgi apmeklēja Valmieras iedzīvotāji. Pulka uzdevums bija — veikt garnizona dienesta pienākumus, uzturēt priekšzīmīgu revolucionāru kārtību pilsētā, dzelzceļa stacijā un apkārtējos pagastos. Ievērojot pulka komandiera Mangula, praporščika Mihelsona un dažu citu virsnieku lojālo izturēšanos pret Padomju valdību, strēlnieki viņiem uzplečus nenonēma, kā daudziem citiem virsniekiem, piemēram, bijušajam 1. rotas, vēlāk 1. bataljona komandierim štāba kapteinim Fricim Birkenšteinam.

Mans bijušais rotas komandieris štāba kapteinis Fricis Birkenšteins, kādreizējais tautskolotājs, pēc partijas piederības — karsts sociāldemokrāts-mazinieks, bieži strīdējās ar mūsu rotas strēlniekiem, kas aizstāvēja boļševiku politiku. Šādos strīdos varēja vērot, ka Birkenšteins ir nāvīgs boļševiku ienaidnieks. Kā vien varēdams, viņš izzākāja V. I. Ļeņinu, teikdams, ka Ļeņins un citi boļševiki kara laikā izbraukuši cauri Vācijai plombētā vagonā utt. Tanī pašā laikā viņš cildināja Kārli Kautski un citus sociāldemokrātu barvežus. Oktobra dienās viņu par pretošanos Padomju valdībai apcietināja. Tāds pats nikns boļševiku ienaidnieks, pie tam iedomīgs, augstprātīgs un godkārīgs, bija arī 7. rotas komandieris štāba kapteinis Muižulis. Rupjš un brutāls bija 4. rotas komandieris kapteinis Berķis, kuru strēlnieki neieredzēja ne acu galā. Ne par velti buržuāziskajā Latvijā Berķis bija kara ministrs.

Bija pagājušas dažas dienas, kopš pulks ienāca Valmierā, kad pie mums ieradās Padomju valdības emisārs — Viskrievijas II Padomju kongresa delegāts un LSD CK pārstāvis — Jēkabs

Pēterss. Mēs sarīkojām Valmieras luterāņu baznīcā plašu strādnieku, zemnieku un strēlnieku mītiņu. Baznīcu izpušķojām ar mētrām, transparentiem, lozungiem un karogiem. Baznīcā sanāca tik daudz darbaļaužu, ka nebija vietas, «kur ābolam nokrist». J. Pēterss uzkāpa kancelē un sāka stāstīt par sociālistiskās revolūcijas uzvaru un starptautisko stāvokli, par notikumiem Petrogradā un latviešu tautas uzdevumiem tuvākajā laikā. Kad b. Pēterss beidza runu, visi kā viens nodziedāja «Internacionāli». Valmieras darbaļaudis, vecenītes un veciši slaucīja prieka un sajūsmas asaras, sacīdami: «Visu mūžu esam nodzīvojuši, bet tādu dedzīgu valodu nebijām dzirdējuši un vēl baznīcā no kanceles.» Turpretī Valmieras buržuāzija, namīpašnieki un tirgotāji kopā ar mācītāju Neilandu lamājās, ka strādnieki un strēlnieki esot apgānījuši dievnamu un zaimojuši dievu ar sarkanām lupatām (karogiem).

16.—18. decembrī Valmierā sanāca Latvijas strādnieku, strēlnieku un bezzemnieku deputātu II kongress. Tas izvēlēja «Iskolatu» 69 cilvēku sastāvā ar Frici Roziņu (Āzi) priekšgalā. Mēs, strēlnieki, apsargājām kongresa deputātus sēžu laikā, lai nenotiktu starpgadījumi, bet tādu pilsētā neatgadījās.

Tā mēs sargājām kārtību un mieru pilsētā kā dienu, tā arī nakti. Atceros, bija klusa 1917. gada 31. decembra nakts. Gaidījām jauno — 1918. gadu, staigādami pa mierīgajām pilsētas ielām un domādami, ko nesīs Jaunais gads Valmierai un visai latviešu tautai. Izrādījās, ka tas Trocka nodevīgās politikas dēļ bija vācu okupācijas gads.

1918. gada 9. janvārī mūsu pulka strēlnieki ar orķestri devās gājienā uz 1905.—1907. gada soda ekspedīciju upuru kapiem, kur sēru mītiņā pulcējās Valmieras darbaļaudis. Ejut dziedājam revolucionārās dziesmas: «Kas paši staigā driskās», «Saulē lec, un saule noriet». Mītiņa beigās nodziedājām: «Ar kaujas saucieniem uz lūpām». Mītiņā piedalījās tāds daudzums ļaužu, kādu Valmieras iedzīvotāji sen nebija redzējuši pulcējamies.

Naktī no 18. uz 19. februāri pulks atstāja Valmieru un kaujas gatavībā devās pa šoseju uz Valku un tālāk uz Pleskavu. Tuvojoties Pleskavai, saņēmām ziņas, ka tur stacijā jau atrodies vācieši. Vajadzēja izlauzties cauri vācu posteņiem. Šo uzdevumu pulks arī godam veica.



R. BAUZE,

partijas biedrs kopš 1910. gada,  
Latvijas Revolucionārās kara padomes  
politnodalās priekšnieks

### 3. KURZEMES LATVIEŠU STRĒLNIEKU PULKS KAUJĀ PRET KAĻEDINU<sup>1</sup>



R. Bauze.

Pēc Kerenska un ģenerāļa Krasnova neveiksmīgā karaģājiena uz Petrogradu un junkuru sacelšanās apspiešanas 11. novembrī (visi datumi pēc jaunā stila) kontrrevolūcija sāka meklēt atbalsta punktus nomalēs, centās pārnest bruņotās cīņas centru uz kazaku apgabaliem — Donu, Kubaņu un Orenburgu.

Donā jau oktobra dienās nodibinājās kontrrevolūcionārs centrs ar kazaku ģenerāli Kaļedinu priekšgalā. Pēc neveiksmēm Petrogradā te sakrēja visi kontrrevolūcijas barveži — Krasnovs, Korņilovs u. c. Petrogradā darbojās slepens birojs, kas vervēja virsniekus un junkurus sūtīšanai uz Donu. 1918. gada jan-

vārī tā sauktajā «brīvprātīgo armijā» jau skaitījās ap 4000 cilvēku, kas sastādīja Dienvidu kontrrevolūcionāro spēku avangardu. Kaļedins grupēja ap sevi kazakus un sarunās ar Terekas, Kubaņas

<sup>1</sup> Raksts 1928. gadā publicēts «Prometeja» izdotajā «Latvju strēlnieku vēsturē», 1. sēj., 2. daļā.

un Astrahaņas kazaku atamaniem loloja cerības par «Dienvid-austrumu Savienības» nodibināšanu cīņai pret Padomēm. Kaļedinu atbalstīja Ukrainas Centrālā rada, kas tajā laikā jau atklāti uzstājās pret padomju varu un gatavojās atraut Ukrainu no Padomju Krievijas.

Kontrrevolucionāru nodomi bija pavisam skaidri: atgriezt Padomju Krieviju no Baku naftas, atņemt tai Doņecas ogles, Ukrainas labību utt. Tāpat bija skaidrs, ka Donas kontrrevolūcija meklēs savienību ar ārzemju imperiālistiem un centīsies pārvērst Dienvidus par ārzemju imperiālistu intervencijas placdarmu. Tādā kārtā jau 1917. gada novembrī un decembrī pret padomju varu organizējās divas iekšējās kontrrevolūcijas frontes — Donā un Ukrainā. Pret šīm frontēm padomju vara tad arī vērsa savu galveno triecienu.

19. decembrī Tautas Komisāru Padome griezās pie visām Padomēm ar uzsaukumu, kurā norādīja uz kontrrevolūcijas briesmām, kādas gatavo Kaļedins Donā, buržuāziskā Centrālā rada Ukrainā un Dutovs Urālos. Tautas Komisāru Padome izsludināja Donas apgabālā kārastāvokli un nolēma koncentrēt revolucionāro karaspēku galvenām kārtām pret Kaļedinu. Tomēr līdz decembra beigām mūsu stāvoklis Donā bija neapskaužams: mūsu karaspēka daļas bija gandrīz kaujas nespējīgas, trūka elementārākās disciplīnas, starp atsevišķām daļām un viņu komandieriem notika pastāvīgas sadursmes, dažs labs pārgāja balto pusē utt. Spēcīgākās un disciplinētākās daļas bija Siversa grupa, kuras kodolu sastādīja Sibīrijas strēlnieki no XII armijas, un Sabļina Maskavas pulks.

20. janvārī V. Antonovs-Ovsejenko, tautas komisārs cīņai pret kontrrevolūciju, kas vadīja revolucionārā karaspēka operācijas pret Kaļedinu, rakstīja V. I. Ļeņinam: «Sabļins ieņēmis Lugansku, Rudakovo, Debaļcevo, Siverss kaujas pie Kriņičnaņas un Mušketovo. Gaidām latviešus no frontes un matrožus no Somijas. Pamudiniet viņus.»<sup>1</sup>

Cēsīs ieradās Antonova-Ovsejenko emisārs Puķe ar vēstuli, adresētu Iskolatam:

«Brāļi — latviešu strēlnieki, nāciet palīgā Donas baseina strādniekiem cīņā pret kaļediniešiem, kuri izposta darba zemi. Divi latviešu pulki te nedēļas laikā izšķirtu jautājumu.

<sup>1</sup> Sk. Антонов-Овсеенко. Записки о гражданской войне, т. 1. Москва 1924, 102. лрр.

Aizmugure dod un var dot tikai sarkangvardus, garnizoni jau ir līdz pusei demobilizēti, un tie zaudējuši kaujas garu. Palīdziet mums, brāļi latvieši! Tūkstošiem bez apgādniekiem palikušo ģimeņu vārdā, Donas proletāriešu uzsāktās cīņas vārdā saucu jūs palīgā.

Lai dzīvo proletariāta solidaritāte! Lai iet bojā revolūcijas ienaidnieki!

Tautas komisārs Antonovs, Harkovā.»<sup>1</sup>

Uz Dienvidu fronti Iskolastrels nolēma sūtīt 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulku. Divus pulkus dot nevarēja: 6. Tukuma pulks jau atradās Petrogradā, 1. Daugavgrīvas un 4. Vidzemes pulks devās uz poļu fronti. Bez latviešu pulkiem nevarēja atstāt arī XII armijas rajonu, kur uz tiem balstījās visi revolucionārās varas organi.

1918. gada 24. janvārī Kurzemes latviešu strēlnieku pulka ešeloni devās no Cēsu stacijas caur Pēterpili un Maskavu uz Dienvidu fronti. Maskavā pulka komandieris Kārlis Kalniņš saņēma rīkojumu nosūtīt pulku uz Harkovu Antonova-Ovsejenko rīcībā. No Harkovas pulku nosūtīja uz Ņikitovku (ieradās 2. februārī) pulka saimnieciskās daļas papildināšanai, un pēc dažām dienām tas devās tālāk uz dienvidiem Taganrogas virzienā.

Te operēja Siversa grupa, kuras uzdevums bija ieņemt Rostovu. Siversam pretim stāvēja «brīvprātīgo armijas» daļas (apmēram 5000 durkļu) — Korņilova pulks, 3 sevišķu uzdevumu (особые) bataljoni (oficiēru, junkuru un Jurgā kavalieru), 4 baterijas, viens eskadrons un tehniskās vienības. So spēku lielākā daļa atradās Rostovā. Pēc tam kad sarkanie diezgan vieglī ieņēma Donas baseinu, sarkano spēki, arī Siversa grupa, savā tālākajā gājienā uz Rostovu sāka ciest neveiksmi pēc neveiksmes. Tā tas turpinājās līdz pat februārim. Tikai pēc kaujas spējīgu — starp tiem latviešu strēlnieku — papildinājumu pienākšanas stāvoklis izmainījās par labu sarkanajiem.

3. februārī Siversa grupa devās uzbrukumā pie Matvejev-kurganas stacijas un ciemata un 4. februārī izsita ienaidnieku no viņa pozīcijām. Pretinieks cieta lielus zaudējumus. Pēc šīm pirmajām veiksmeņm mūsu uzbrukums Taganrogas virzienā bez kavēšanās pastiprinājās. Siversa grupa tika papildināta ar 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulku un 18. Sibīrijas pulku, kas

<sup>1</sup> Sk. Антонов-Овсеенко. Записки о гражданской войне, т. 1, Москва 1924, 102. lpp.



Kurzemes padomju strēlnieku pulka strēlnieki Bataiskā 1918. gada februārī.

Rīgas frontē bija saaudzis ar latviešu strēlniekiem un nebija no tiem šķirams.

9. februārī 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulks izkravājās no ešeloniem un no Nekļinovkas stacijas virzījās pa maršrutu — Zorubega—Siņavskaja—Mokrijčaltira—Rostova. Pie Zorubegas mūsu pulks sastapa ievainoto sarkangvardistu grupas, no kurām dabūjām zināt, ka 6 verstis<sup>1</sup> no Zorubegas sarkangvardistu nodaļa Trofimova vadībā kaujas ar baltajiem un spiež tos atpakaļ uz Siņavskaju. Šinī dienā latviešiem neizdevās panākt pretinieku, kas steidzīgi atkāpās, un, tikai sasniedzot Siņavskaju, pulka komandieris saņēma sīkākas ziņas par operatīvo stāvokli.

Siversa grupa virzījās uz priekšu lēni, ciedzama pārtikas un furažas trūkumu. Bieži vien atsevišķas karaspēka daļas patvarīgi atstāja grupu, aiziedamas aizmugurē «atpūsties». Siversa galvenie spēki virzījās šādā kārtībā: pa labi no Taganrogas—Rostovas dzelzceļa — Petrogradas sarkangvardu nodaļa Trofimova vadībā un Putilova rūpnīcas bruņuvilciens Zonberga vadībā; pa

<sup>1</sup> Versts = 1,066 km.

kreisi — 18. Sibīrijas pulks, bet centrā, gar dzelzceļa līniju — latviešu strēlnieki. 13. februārī pie Siņavskajas baltie ar saviem labākajiem spēkiem — Korņilova pulku un kazakiem — atspieda atpakaļ Trofimova sarkangvardu nodaļu, bet latviešu strēlnieki ar veiklu triecienu pretinieka sānos atjaunoja stāvokli.

Siņavskajā 3. Kurzemes latviešu pulka komandieris saņēma pavēli virzīt pulku uz Rostovu. Aizejot ar galvenajiem spēkiem 6 verstis no Mokrijčaltiras, saņēmām ziņu, ka pēdējo ieņēmis pretinieks. 3 verstis no Mokrijčaltiras latvieši uzsāka uzbrukumu; viņu ložmetēji plāva ienaidnieka ķēdes, un baltie pēc sīvas pretošanās atkāpās uz Rostovu, pamezdami kaujas laukā daudz kritušo un ievainoto. Mokrijčaltirā pulks stāvēja vienu dienu, kamēr te ieradās Siversa štābs. No šejienes iesākās mūsu tiešs uzbrukums Rostovai: latviešiem bija jāuzbrūk pilsētai no ziemeļrietumu puses, 18. Sibīrijas pulkam — no ziemeļiem uz ziemeļaustrumiem.

Rostovā pretinieks bija sakoncentrējis savus galvenos spēkus. No Novočerkaskas, ko apdraudēja Sabļina grupa, uz šejieni pārcēlās «brīvprātīgās armijas» štābs. Pretinieka spēki, nerēķinot kazaku daļas, sniedzās līdz 4000 durkļiem, 200 zobeniem un 12 lielgabaliem.

Latviešu strēlnieki sāka uzbrukumu 22. februārī plkst. 3 no rīta. Viņiem bija uzdots tai pašā dienā iztīrīt Rostovu un Nahičevanu no baltajiem. Pulkam tuvojoties pilsētai, sākās apšaudīšanās; no pretinieka puses kaujā piedalījās artilērija, raidot retu uguni uz mūsu daļām. 3. Kurzemes latviešu pulka pirmais šāviens trāpīja pretinieka lielgabalu, un ienaidnieka artilērija bija spiesta drīz apklust. Pēc dažām stundām mūsu vienība jau iegāja Rostovas priekšpilsētā, kur to sagaidīja Rostovas strādnieki, sveikdami mūs kā atsvabinātājus no ģenerāļu un kapitālistu terora. Tikai Temernikos pie ķieģeļu fabrikas Korņilova pulks mēģināja vēl pretoties, bet, ātri sakauts, metās bēgt. Pretinieks atkāpās dienvidu virzienā, nepagūdam pat uzspridzināt tiltu pār Donu.

Tā sarkanais karaspēks ar latviešu strēlniekiem priekšgalā ieņēma Rostovu. Rostovā tūlīt ieradās arī Siversa grupas štābs. Nekavējoties sākās padomju iestāžu organizēšana. Latviešu pulka komandierim tika uzdots saformēt vietējos bruņotos spēkus. Rostovā latviešu pulks stāvēja tikai dažas dienas, jo saņēma pavēli doties uz Bataisku vajāt bēgošo pretinieku.

Bataiskā pulks stājās šē operējošo sarkano spēku pavēlnieka Avtonomova rīcībā. Pulka komandieris K. Kalniņš tika iecelts par kolonas (3. Kurzemes latviešu pulks, Žlobas un Hlobas noda-

ļas) komandieri, bet viņa vietā par pulka komandieri iecēla K. Stucku.

Līdz Tihoreckajas stacijai pulks nesastapa ne mazāko pretošanos. Ceļā kolonas komandieris saveda kārtībā apkārtējā rajonā izkaisītās sarkano nodaļas. Pa kreisi no dzelzceļa līnijas Rostova—Tihoreckaja operēja latviešu jātnieku nodaļa, ko komandēja J. Krišjānis.

Sīvāku kauju 3. Kurzemes latviešu pulks izcīnīja 35 verstis uz ziemeļrietumiem no Sosikas stacijas pret Umanskajas staņicu, kurā baltie bija sakoncentrējuši lielākus spēkus. Pēc tam kad staņicu apšaudīja mūsu artilērija, pulkā ieradās staņicas iedzīvotāju delegācija ar miera priekšlikumu. Delegācijai uzstādīja ultimātu: 1) izdot visu balto nodaļu priekšniekus, 2) atdot visus ieročus un 3) 3 stundu laikā dot atbildi. Ultimāta neizpildīšanas gadījumā piedraudēja staņicu noslaucīt no zemes virsas. Šos draudus latviešu pulkam gan nāktos grūti izpildīt, jo tā rīcībā atradās tikai divi vieglie lielgabali, bet ar uzņēmību un drošsirdību var kalnus gāzt. Sabaidījušies no latviešu strēlnieku draudiem un bailēs pārspīlēdami sarkano spēku daudzumu, staņicas iedzīvotāji 24 stundu laikā izpildīja visas latviešu strēlnieku prasības.

Tā bija pēdējā latviešu pulka operācija Donā. Sakarā ar vāciešu iebrukumu Ukrainā un Brestas miera līgumu mūsu kara spēkam bija jāatstāj Ukraina. 3. Kurzemes latviešu pulku vispirms izsauca uz Harkovu, no kurienes tas aprīļa vidū atgriezās Maskavā.



J. VACIETIS

## KREISO SOCIĀLISTU-REVOLUCIONĀRU SACELŠANĀS 1918. GADA JŪLIJĀ<sup>1</sup>

Padomju Krievijas  
ārējais stāvoklis  
eseru sacelšanās  
laikā

Vispirms pakavēsimies pie vāciešu darbības. Brestas miera līgums tika parakstīts tanī brīdī, kad vācieši pārtrauca sarunas ar Padomju Krievijas pārstāvjiem Brestā un sāka virzīt savas armijas uz austrumiem. Vācieši uzskatīja miera sarunu pārtraukšanu par izdevīgu un vēlamu momentu, lai pavirzītu visu savu fronti verstis 200—300 uz austrumiem, ieņemt ar savu karaspēku visu Krievijas vecās armijas piefrontes joslu un tā sagrābtu savās rokās ieročus un kara mantas, kuras bija tur atstātas likteņa varā. Un tiešām, vācieši ieguva bagātu ražu — viņi saņēma ne vienu vien tūkstoti krievu lielgabalu un miljardiem lielus krājumus pārējās kara mantas...

Vācijas nepaklausīja Trocka komandai «stāvi». Tās karaspēks virzījās uz Austrumiem un apstājās tur, kur norādīja feldmaršals Hindenburgs.

Vācijas imperiālisti virzīja savas armijas uz Melnās jūras krastiem un ieņēma auglīgo Krievijas dienvidu apgabalu, lai tur nostiprinātu pārtikas bāzi savai izsalkušajai «fāterlandei»...

Antante izvērta kontrevolucionāro kustību pie Volgas un Sibīrijā un, piesaistot tai čehoslovakus, izveidoja pēc Parīzes norādījuma Viduspievolgā, Urālos un Sibīrijā jaunu karalauku.

No šī saīsinātā pārskata redzam, ka Krievijas ārējais stāvoklis bija tikpat grūts kā iekšējais.

Padomju Krievijas  
iekšējais stāvoklis

Ekonomiskais stāvoklis teritorijā, kura atradās proletāriskās valsts rokās, bija sevišķi grūts. Dienvidi, kuri agrāk apgādāja lielkrievisko centru ar maīzi, taukvielām, šķidro kurināmo un og-

<sup>1</sup> 1928. gadā publicēts «Prometeja» izdotajā «Latvju strēlnieku vēsturē», 1. sēj., 2. daļā. Šeit iespiests saīsināts.



2. latviešu padomju strēlnieku pulka 4. rotas vadu un nodaļu komandieri Maskavā Arbata laukumā bij. junkuru skolā 1918. gada 26. martā.

lēm, atradās pa daļai Vācijas, pa daļai kazaku rokās. Austrumu auglīgās Pievolgas guberņas pārgāja čehoslovaku un Komuča «tautas armijas» rokās. Sibīrijas dzelzceļš atradās kontrrevolucionāru rokās. Volga, pa kuru varēja izdevīgi pievest Centrālajai Krievijai pārtiku, izejvielas un šķidro kurināmo, uz laiku tika paralizēta, jo Viduspievolgā norisinājās karadarbība. Līdz ar to Krievijas centrs bija nolemts badam.

Par visu nelaiemes cēloni uzskatīja lielniekus; kontrrevolucionāri viņus apvainoja par to, ka viņi izputinājuši armiju, ka noveduši valsti bada nāvē, noslēguši ar Vāciju kauna līgumu... Visasākos un stiprākos uzbrukumus izraisīja Brestas līgums, jo vācieši, neievērodami nekādus līguma noteikumus, sagrāba savās ķetnās vienu pēc otras Krievijas teritorijas daļas un, beidzot, novietoja Pleskavas—Oršas frontē 8 divīzijas, ar kurām piedraudēja virzīties uz Maskavu, ja Padomju valdība neizpildīs noteikumus, ko diktēs Berlīne. Tāds bija stāvoklis Krievijas iekšienē, kad sākās kreiso un labo eseru, čehoslovaku, kazaku, Sibīrijas un citu valdību cīņa pret lielniekiem...

**Miers ar Vāciju** «Miers ar Vāciju» — šāds lozungs bija lielnieku ārējās politikas pamatā 1918. gada vasarā. Šī lozunga saturs un nozīme bija ļoti svarīgi. Miers ar

Vāciju nozīmēja paglābt Krieviju no sabrukuma un nosargāt revolūcijas ieguvumus. Tikai ievērojot šos mērķus, varēja tikt pieņemti smagie Brestas noteikumi. Un lielinieki droši tos pieņēma. Lai uzvarētu vispasaules revolūcijas ideja, lieliniekiem bija nepieciešama stipra un vienota Padomju Krievija, uz kuru varētu balstīties. Internacionālās un nacionālās intereses tajā momentā pilnīgi sakrita. Būdami tālu no nacionālistiskiem mērķiem, lielinieki tomēr veica Krievijā lielu nacionālu darbu. Miers ar Vāciju deva iespēju noorganizēt regulāro Sarkano Armiju, ar kuras palīdzību izdevās aizstāvēt KSFPR. Politiskā situācija prasīja — nogaidīt pasaules kara sekas, kas nerunātu par labu Vācijai.

Pēc kapitulācijas Vācijai nāktos atbrīvot ieņemto Krievijas teritoriju. Tādā kārtā tiktu atbrīvota Baltija, Lietuva, Ukraina un Eiropas Krievijas dienvidi. Ģenerāļa Krasnova sapņi par karu pret Padomju Krieviju līdz ar vācu aiziešanu neizbēgami paputētu. «Miers ar Vāciju» — daudziem savā laikā palika nesaprasts un nenovērtēts. Lielinieki 1918. gada vasarā pareizi novērtēja apstākļus un parādīja lielu politisku tālredzību.

1918. gada vasarā Krievija nekādā ziņā nevarēja ņemt dalību pasaules karā. Viņai trūka vajadzīgo materiālo līdzekļu. Galīgi saabeigtais transports, kurināmā krīze — tas viss atņēma Krievijai iespēju aktīvi uzstāties.

Jau 1915. gada rudenī Suhomļinova procesā noskaidrojās, ka Krievija nebija sagatavota pasaules karam pret bruņotu tautu. Ko tad lai sakām par Krieviju 1918. gadā? Atbruņotai valstij bija palikuši tikai gadījuma dēļ centrā aizķērušies un tāpat gadījuma dēļ no frontes izvestie ieroči...

To visu eseri nevarēja nezināt. Viņu starpā varēja atrasties ļaudis, kuri nebija spējīgi pārzināt un novērtēt Krievijas vispārējo stāvokli. Bet, kad viņu ģenerālštāba ģenerāļi, kuri atradās eseru bruņotā spēka priekšgalā, iesāka kampaņu ar lozungu «Karu pret Vāciju», viņu nolūks, bez šaubām, bija ar patriotisku lozungu palīdzību vilkt labu lomu...

Ļoti var būt, ka gadījumā, ja atjaunotu karu ar Vāciju, Murmanskas un Arhangeļskas Antantes desanti būtu steigušies eseriem palīgā. Ļoti var būt, ka pie Volgas parādītos japāņi. Visa Eiropas Krievijas teritorija tiktu pārvērsta par kaujas lauku, un diez vai jebkad vairs viņa atspirgtu no savstarpējā cīņā

sistām rētām. Visiespējamākais tad būtu tas, ka Krievija tiktu pārvērsta par lielvalstu koloniju . . .

Lozungs «Miers ar Vāciju» bija absolūti pareizs. Šis lozungs liecina, ka 1918. gada vasarā lielinieki parādīja sevi par veikliem diplomātiem un tālredzīgiem politiķiem. Vispirms ārējā politikā viņi ieņēma pozīciju *Tertius gaudens*, otrais — lieliniekiem kļuva iespējams noorganizēt Sarkano Armiju, ar kuras palīdzību sagrāva kontrevolucionārus.

Kreiso eseru  
uzstāšanās

6. jūlija rītā Maskavā viss bija klusu. Nebija ne mazāko pazīmju, kas liecinātu par to, kas notiks pēcpusdienā. Ap pulksten četriem dienā kreisie eseri nošāva Vācijas sūtni grāfu Mirbahu. Pēc tam ar jau iepriekš sagrupētu karaspēku Trjohsvjatiteļskij šķērsielā kreisie eseri ieņēma Ārkārtējās komisijas (ВЧК) telpas, apcietināja un ieslēdza pagrabā Dzeržinski un viņa palīgus Lāci un Smidoviču. Tikai tajā mirklī kļuva skaidrs, kāds svarīgs lūzums noticis valdības iekšienē. Sacelšanās priekšgalā atradās Aleksandrovičs un Prošjans. Pirmais bija Ārkārtējās komisijas priekšsēdētāja palīgs, bet otrs — Augstākās kara kolēģijas loceklis.

No Trjohsvjatiteļskij šķērsielas, kur Morozova namā atradās sacēlušos štābs un valdība, dumpinieku karaspēks sāka virzīties uz Kremli, ieņemdamas apkārtējās ielas un laukumus.

Pirmās ziņas par  
kreiso eseru  
uzstāšanos

6. jūlija pēcpusdienā es atrados Tehniskās redakcijas telpās Sadovaja-Kudrinskaja ielā. Ap pulksten pieciem adjutants man paziņoja pa telefonu, ka mani meklējot Podvoiskis. Tanī pašā laikā pie durvīm piebrauca automobilis, no kura izkāpa Podvoiska sekretārs, kas, ienākdams istabā, kur atradās Antonovs-Ovsejenko un Raduss-Zeņkovičs, lika man nekavējoties braukt līdzī uz Aleksandra skolu. Uz manu jautājumu — kas mani sauc un kādēļ, nedabūju noteiktu atbildi.

Mūsu automobili ik minūtes apturēja bruņotas patruļas, kas braukāja apbruņotos automobiļos un kontrolēja personas apliecības. Vienā tādā kontrolē dabūju zināt, ka meklējot automobili, ar kuru nozuduši Vācijas sūtņa grāfa Mirbaha slepkavas.

Mūsu automobilis piebrauca pie tā nama vārtiem, kurā tagad (1928. gadā. — *Red.*) atrodas Augstākais kara tribunāls. Bez atļaujas un bez kādām formalitātēm mani ieveda blakus istabā, kurā atradās Podvoiskis un Muralovs.

Pie sienas, netālu no loga, atradās masīvs koka galds, uz kura bija izklāta karte. Civilists varbūt būtu pievērsis vairāk

vērības klātesošajām personām, bet es vispirms ievēroju šo kara atribūtu.

Es griezos pie Podvoiska, ar kuru biju pazīstams, un jautāju, kas noticis. Uz šo manu jautājumu Muralovs izbrīnījies atbildēja: «Kā? Jūs nezināt? Pilsētā sacelšanās! Stāvoklis ļoti nopietns!»

Podvoiskis noteiktā balsī, kas necieš pretrunu, ar dziļu revolucionāru pārliecību man teica: «Jūs sastādiēt mums nakts uzbrukuma plānu. Mēs sāksim uzbrukumu pulksten četros no rīta. Vairāk neko no jums neprasām. Karaspēku komandēs cits, tas, kuru jūs iecelsit.»

Es uzprasīju: «Bet uz kādu karaspēku jūs orientējaties?» Man atbildēja: «Galvenām kārtām uz Latviešu divīzijas pulkiem, jo citi spēki maz uzticami.»

Uzprasīju: «Kur atrodas kreiso eseru karaspēks?» Podvoiskis ar pirkstu norādīja uz Trjohsvjatilelskij šķērsielu.

Mūsu sarunas laikā ienāca dažādi ziņojumi. Tomēr bija skaidrs, ka nekādas organizētas darbības vēl nav.

Pats jautājums par manu piedalīšanos sacelšanās apspiešanā mani ļoti pārsteidza un patiesībā izlikās ļoti apvainojošs. Man vajadzēja sastādīt plānu, ko realizēt uzdos citam. Es nevarēju pieļaut domu, ka Podvoiskis vai Muralovs censtos personīgi nostāties karaspēka priekšgalā. Pēc būtības viņu priekšlikums nozīmēja, ka man uzticas. Bija redzams, ka mani izraudzījušies tikai tam darbam, ko neviens cits nevarēja izpildīt. Es necēlu iebildumus un ieteicu izsaukt Latviešu divīzijas 1. brigādes komandieri Dūdiņu.

Sāku iepazīties ar lietas stāvokli. Ziņas par eseriem bija ļoti nepilnīgas. No Podvoiska un Muralova es dabūju zināt, ka sacēlušies eseri ieņēmuši Trjohsvjatilelskij šķērsielu un tur nostiprinājušies, ka viņu priekšējās nodaļas tuvojas Kremlim un atrodas pie Jauzas upes. Uz šo nedaudzo ziņu pamata nācās izstrādāt darbības plānu; saprotams, ka Kremlī mums vajadzēja stingri turēt savās rokās. Bez tam bija nepieciešams nostiprināties pilsētā tā, lai dumpiniekiem pievienojušās masas nevarētu izklīst pa visu pilsētu. Šim nolūkam es cerēju ieņemt visus taktikas ziņā ievērojamos laukumus un šķērsielas. Karaspēku vajadzēja grupēt izejpunktos: pie Pestītāja baznīcas, uz Strastnaja laukuma un Pokrovkas kazarmās.

Tāda veida instrukcijas tika dotas brigādes komandierim Dūdiņam, bez tam es viņam uzdevu apbraukāt visus latviešu pulkus, dot kaujas signālu un sagrupēt tos sekojoši: 1. pulku ar ba-

teriju pie Pestītāja baznīcas (mums bija ziņas, ka kreisie eseri gatavojoties ieņemt ne tikai Kremli, bet arī Kara komisariāta ēku Ļesnoj šķērsielā), 3. pulku ar diviem lielgabaliem atstāt pagaidām uz vietas, 2. pulku nekavējoties izsaukt no nometnēm un nosūtīt uz Strastnaja laukumu, bet 9. pulku atstāt Kremli.

**Maskavas garnizona stāvoklis** Kas attiecas uz Maskavas garnizonu un tā spējām piedalīties šinī operācijā, tad Podvoiskis un Muralovs sadalīja to trīs kategorijās: karaspēks, kas pilnīgi uzticams lielinieku partijai, karaspēks, kas paziņojis savu neitralitāti, un karaspēks, kas pāries ienaidnieka pusē. Pirmajā kategorijā tika ieskaitīti latviešu strēlnieki un Priekšzīmīgais pulks, kas tika formēts pie Latviešu divīzijas, ap 80 kursantu no kājnieku instruktoru skolas un divas artilērijas skolas ar diviem lielgabaliem katrā.

Pie otrās kategorijas — gandrīz viss Maskavas garnizons. Pie trešās — dažādas daļas.

**Vai kreiso eseru savvērestība bija negaidīta?** Jautājums, vai lieliniekiem kreiso eseru savvērestība nāca negaidot, nav galīgi noskaidrots vēl līdz šai dienai. Ka Maskavā tiek gatavots kaut kas nelabs, mēs, protams, nojautām.

Nedēļas trīs pirms sacelšanās es ievēroju, ka kaut kāda varena roka cenšas iztirīt Maskavu no latviešu strēlniekiem, jo pēdējie tika aizsūtīti uz dažādām provinces pilsētām it kā padomju varas atbalstīšanai.

Orderi par latviešu daļu izsūtīšanu tika piesūtīti uz manu vārdu un nāca no Ārkārtējās komisijas priekšsēdētāja palīga Aleksandroviča. Kamēr orderos pieprasīja nelielu daļu izsūtīšanu, neviens tos neievēroja. Dienas desmit pirms sacelšanās es saņēmu no Aleksandroviča orderi nekavējoties aizsūtīt no 1. pulka vienu bataljonu uz Nižņijnovgorodu Izpildkomitejas rīcībā. Šo rīkojumu es izpildīju, bet drīz saņēmu no bataljona komandiera paziņojumu, ka Nižņijas Izpildkomiteja ļoti izbrīnījusies par latviešu strēlnieku ierašanos, jo padomju vara tur nostiprinājusies un neviens neesot lūdzis sūtīt latviešu strēlniekus. Analogisku paziņojumu saņēmu no 2. pulka viena bataljona komandiera, kas tādā pašā kārtā tika nosūtīts uz dienvidiem. Tādi fakti radīja aizdomas.

Aleksandrovičs gribēja arī mani izsūtīt no Maskavas, jo bez manas ziņas bija ierakstījis mani Muravjova štāba darbinieku sarakstā. Muravjova štābam 16. jūnijā bija jāaizbrauc uz Austrumu fronti. Es protestēju, un man izdevās palikt savā vietā kā

Latviešu divīzijas priekšniekam. Lai cik viltīgi rikojās eseri, tomēr mēģinājums izstumt mani no Maskavas ar tik rupjiem līdzekļiem darīja mani ļoti uzmanīgu. Sameklējis visus dokumentus, kas pastiprināja manas aizdomas, es griezos pie divīzijas komi-sāriem Pētersona un Doziša, kuriem uzticēju savas aizdomas, no-rādīdams, ka latviešu strēlnieku izsūtīšana no Maskavas notiek politiskos nolūkos un ka turpmāk tāda lieta nav pieļaujama.

K. Pētersons bija ne mazums izbrīnījies par manām domām, tomēr ziņojumu ņēma vērā. Pēc dienām divām viņš paziņoja, ka manas aizdomas dibinātas un ka neviens no latviešu strēlniekiem netiks vairs izsūtīts no Maskavas.

Vēlāk izrādījās, ka manas aizdomas bija radušās īstā laikā: Ārkārtējās komisijas priekšsēdētājs Aleksandrovičs, kas atradās kreiso eseru sazvērestības priekšgalā, pamazām izsūtīja latviešu strēlniekus no Maskavas, lai sacelšanās momentā lieliniekiem nebūtu uzticamu karaspēka daļu.

Kas attiecas uz laiku, tad moments bija ļoti izdevīgs sacel-šanās organizēšanai. Savu sacelšanos kreisie eseri bija nolikuši Jāņu vakarā, kad latvieši pēc paraduma rikoja tradicionālos tautas svētkus ārpus pilsētas. Latviešu strēlnieki bija izbraukuši zaļumos, un kazarmas palika tukšas...

Brigādes komandieris Dūdiņš atgriezies paziņoja, ka kazar-mās gandrīz neviena nav un pulkus salasīt nav iespējams.

Tādā kārtā lielinieki nebija gatavi pretsitienam, un no nakts uzbrukuma nācās atteikties un pārceļt to uz 7. jūliju.

**Mana iecelšana  
par operācijas  
vadoni**

Pievakarē kreisie eseri ieņēma Centrālo pastu un sāka izsūtīt uz provinci savus uzsauku-mus, kuros rakstīja, ka viņi pārņēmuši varu un lielinieki gāzti.

Kreiso eseru rezidence bija Morozova mājā Trjohsvjatiteļskij šķērsielā.

Saņēmām paziņojumu, ka Pokrovkas kazarmās esošais Mas-kavas garnizona pulks pārgājis kreiso eseru pusē. Visumā mūsu stāvoklis kļuva bīstams.

Brigādes komandiera Dūdiņa paziņojums par atteikšanos vadīt operāciju to vēl vairāk pasliktināja. No priekšlikuma uz-ņemties komandēšanu viņš atteicās, aizbildinādamies, ka nezi-not, kā rīkoties Maskavas centrā. Podvoiskim un Muralovam sava kandidāta nebija. Vajadzēja kaut ko darīt. Es personīgi at-rados ļoti neveiklā stāvoklī. Nevarēju uzticēt latviešu strēlnieku

komandēšanu ielu cīņā nesapratīgam cilvēkam, jo tādā gadījumā zaudējumi varēja būt lieli.

Kā divīzijas priekšnieks es tādā kritiskā momentā nevarēju atteikties no latviešu strēlnieku vadības. Pēdējie uzskatītu mani par zaķapastalu un nodevēju, kas viņam uzticētus ļaudis atstāj likteņa varā. Visu to ievērojot, paziņoju Podvoiskim un Muralovam, ka pienākums liek man uzņemties komandēšanu, jo cīnīsies galvenām kārtām man uzticētās divīzijas pulki. Vēl piemetināju, ka nevaru pieļaut, ka latviešu strēlnieki tiktu veltīgi iznīcināti ielu cīņā un ka par panākumiem es galvoju. Manu paziņojumu aizsūtīja uz Kremli.

Pēc sarunām komandēšana tika nodota man.

Izstrādājis pieprasīto plānu, es, saprotams, varēju mierīgi nostāties nomaļus un nogaidīt iznākumu, neuzņemdamies uz sevi smagu atbildību par grūti paredzamiem kaujas iznākumiem. Kas zina, kas būtu noticis, ja karaspēks būtu nodots nepiedzīvojušā cilvēka, nelietpratēja rokās? ...

Man nebija nekādu godkārīgu nolūku, kad uzņēmos karaspēka komandēšanu. Vienkārši sapratu, cik draudošs moments ir lieliniekiem un cik atbildīga loma tiek uzticēta latviešu strēlniekiem. Tādēļ uzskatīju, ka cīņā pret lielinieku ienaidniekiem mans uzdevums ir būt latviešu strēlnieku priekšgalā. Mana dziļākā pārliecība bija, ka nostiprināt Lielās Oktobra revolūcijas iekarojumus, dot jaunu dzīvi simts miljonu lielajai krievu tautai, radīt mazajām tautiņām, kas ietilpa vecās Krievijas sastāvā, tādus vēsturiskus apstākļus, kuros tās varētu patstāvīgi dzīvot un attīstīties, — var tikai lielinieku partija. Vārdu sakot, man nebija ne mazāko šaubu, ka mans pienākums ir aktīvi atbalstīt lieliniekus, kas galvenās cerības lika uz latviešu strēlniekiem.

Lai būtu skaidrs jēdziens par apstākļiem, kādos nācās rīkoties, norādīšu Latviešu divīzijas atrašanās vietas (sk. 2. shēmu):

1. pulks — viens bataljons un 4 ložmetēji Maskavā, viens bataljons Nižņijnovgorodā,

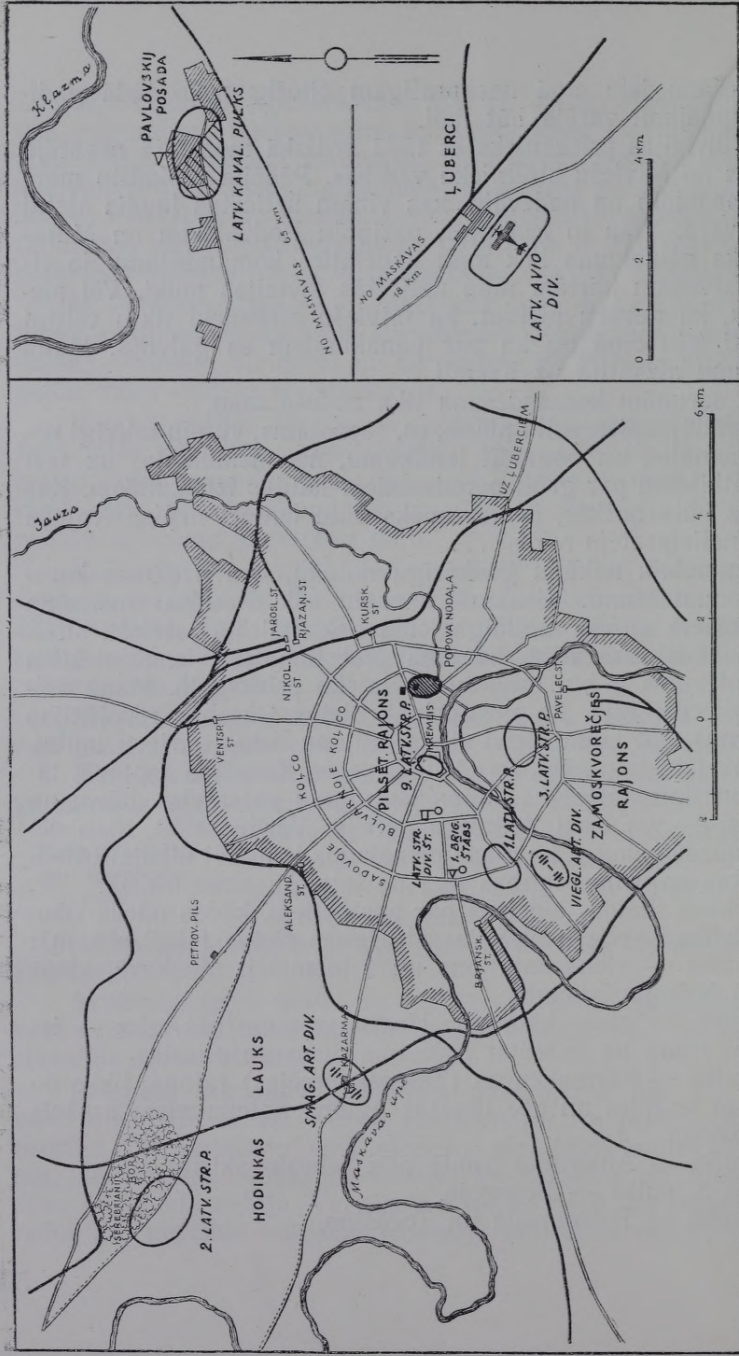
2. pulks — viens bataljons Hodinkas nometnēs, otrs — izkaisīts pa rotai, pa pusrotai Krievijas dienvidu pilsētās,

3. pulks — Pārmaskavas (Zamoskvorečjes) rajonā, tikko no dienvidiem ieradies un pēc Brestas līguma noteikumiem uzsācis demobilizāciju,

4. pulks — Austrumu frontē pret čehoslovakiem,

5. un 8. pulks — Bologojē,

6. pulks — Petrogradā un Torošino,



2. shēma. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas daļu izvietošanās Maskavas apkārtnē 1918. gada 6. jūlija.



9. latviešu padomju strēlnieku pulka strēlnieku grupa Kremli 1918. gadā.

7. pulks — Veļikije Lukos un Petrogradā,  
 9. pulks — Kremli,  
 artilērija — viens vieglais divizions un astoņi sešcolligie  
 traktoru lielgabali — Maskavā,  
 inženieru bataljons — Maskavā,  
 aviācijas nodaļa — Ļubercos,  
 divīzijas kavalērija — Pavlovskij Posadā.

Bez tam manā rīcībā atradās tikko Maskavā saformētais  
 Priekšzīmīgais pulks (300—400 cilvēku).

**Mans darbības plāns** Vakarā mūsu operatīvais štābs tika pārcelts uz kara apgabala štāba ēku. Stāvoklis bija grūts: mūsu rīcībā nebija karaspēka. Ziņas par kreiso eseru darbību bija visai nepilnīgas un neskaidras. Izlūki stāstīja, ka tiek celtas barikādes, tiek izraktas ielas, izlikti stieplu aizžogojumi. Kreiso eseru karaspēks atspieda lielinieku spēkus aiz Jauzas upes, un likās, ka viņi gatavojas stormēt Kremli. Runāja, ka kreisie eseri nodibinājuši savu valdību un ministrijas.

Pievakarē stāvoklis bija visai labvēlīgs kreisajiem eseriem, un, ja viņi būtu uzsākuši noteiktu uzbrukumu Kremlim, pēdējais

diezin vai būtu spējis noturēties. Sākoties pirmajam ugunsgrēkam, Kremli vajadzēja atstāt. Pēdējā gadījumā bija nolemts pārceļt valdības rezidenci uz Artilērijas kazarmām Hodinkas laukumā. Par to man stāstīja Muralovs. Tāda iepriekšēja sagatavošanās bija pilnīgi vietā, jo pretuzbrukumam mums nebija spēka.

No kreiso eseru dumpja likvidēšanas ar nakts pretuzbrukuma palīdzību nācās atteikties aiz tiem vienkāršiem iemesliem, ka nebija iedomājams savākt karaspēku. Tādēļ uzbrukumu vajadzēja pārceļt uz 7. jūliju.

Tika izstrādāts šāds darbības plāns:

- 1) organizēt izlūkošanu, lai no rīta būtu noteiktas ziņas par kreiso eseru un viņu līdzjutēju karaspēka darbību;
- 2) no rīta atstumt kreiso eseru karaspēku uz Trjohsvjatiteļskij šķērsielu un piespiest to pāriet aizsargpozīcijās;
- 3) uzbrukumu sākt 7. jūlija rītā.

Kopā ar Podvoiski un Daniševski slēgtā mašīnā apbraukājām pilsētas daļas, kas atradās mūsu rokās. Mūsu karaspēks vēl nebija spējis ieņemt norādītās vietas.

Stāvoklis pilsētā un Hodinkas nometnēs pakāpeniski noskaidrojās, un ap pusnakti bija zināms, ka:

- 1) kursanti no vienas kājnieku skolas — ap 80 cilvēku — ieņēmuši Kara kolēģijas ēku Ļesnoj šķērsielā Nr. 1,
- 2) 9. latviešu strēlnieku pulks atrodas Kremli,
- 3) Maskavas pilsētas komandanta pulks ir Arbata laukumā,
- 4) Djevičje laukā pulcējas 1. latviešu strēlnieku pulka bataljons,
- 5) 2. latviešu strēlnieku pulks kopā ar kursantiem no divām artilērijas skolām un 4 lielgabaliem devies ceļā no Hodinkas nometnēm.

**Kreiso eseru  
stāvoklis**

Kreiso eseru karaspēks pilnā sastāvā atradās Trjohsvjatiteļskij šķērsielā. Pēc ievāktām ziņām, viņi gatavoja uzbrukumu uz 7. jūliju.

Kreiso eseru karaspēka galvenais balsts bija Popova bataljons un Melnās jūras matrožu nodaļa. Vakarā kreiso eseru pusē pārgāja Vengļinska pulks, kas atradās Pokrovkas kazarmās. Pavisam, ieskaitot Vengļinska pulku, eseru rīcībā atradās ap 2500 kaujinieku ar 8 lielgabaliem un 4 bruņumašīnām.

**Maskavas garnizona  
pozīcijas**

Komandējošais sastāvs bija kadru oficiēri, štāba vietās atradās vecā ģenerālštāba oficiēri. Pašreizējā brīdī viss garnizons atradās

Hodinkas nometnēs. Garnizons sastāvēja no apmēram 18 000—



3. latviešu padomju strēlnieku pulka ložmetēju komanda Maskavā Malaja Kazanskaja ielā 1918. gada vasarā.

20 000 cilvēku. Sakarus ar Hodinkas nometnēm uzturēja automašīnas, jo, tumsai iestājoties, telefona vadi tika pargriezti.

Pēc saņemtām ziņām, kreisie un labie eseri 6. jūlijā aizsūtīja uz Hodinkas nometnēm savus aģitatorus, kam tur bija ietekme, un viņi pierunāja karaspēku pasludināt neitralitāti, kas nozīmēja nepabalstīt lieliniekus, kuri bija par mieru ar Vāciju.

**Stāvoklis pilsētā** Kā rokās atradās Maskava naktī uz 7. jūliju? Dot kategorisku atbildi uz šo jautājumu, kā redzēsīm tālāk, bija diezgan grūti. Dumpis bija iesācies. Insurgentiem bija pietiekošs bruņots spēks, lai gūtu panākumus. Priekšā stāvēja nopietna cīņa, kurai vajadzēja jautājumu izšķirt. Kādas pilsētas daļas ir paspējuši ieņemt kreisie eseri, ko dara dažādās kontrrevolucionārās organizācijas, uz šādiem jautājumiem nevarēja atbildēt pie manis atrodošies komisāri. Bija tikai zināms, ka dumpinieku priekšgalā atrodas Aleksandrovičs un Augstākās kara kolēģijas loceklis Prošjans, kas labi pārzin Maskavas garnizona novietošanu un garastāvokli. Vakara

Prošjans ar viņam uzticamu karaspēka nodaļu ieņēma Centrālo telegrafa staciju, un kreisie eseri sāka izsūtīt savus uzsaukumus uz citām pilsētām, pieprasīdami lielnieku valdības gāšanu un kara pieteikšanu Vācijai. Ieņemtajās tipogrāfijās tika drukātas proklamācijas Maskavas iedzīvotājiem un zaldātiem, kurās paziņoja, ka kreisie eseri ir par padomju varu, bet bez lieliniekiem, un ka viņi uzaicinot cīnīties pret Vāciju, lai iznīcinātu apkaunojošo Brestas miera līgumu.

No 9. latviešu strēlnieku pulka tika izsūtītas divas rotas uz Centrālo telegrafa staciju, lai izdzītu no turienes kreisos eserus, bet rotas rikojās tik neveikli, ka tika sagūstītas, atbruņotas un aizvestas uz Trjohsvjateļskij šķērsielu, kur strēlniekus paturēja kā ķilniekus, bet dažus atlaida uz Kremli.

Arī Pokrovkas kazarmas Vengļinska pulka nodevības dēļ atradās sacēlušos rokās.

Ap pusnakti mūsu stāvoklis pasliktinājās, bet pilsēta nebija ne mūsu, ne insurgentu rokās. Kustība uz ielām bija pārtraukta. Ielās bija tikai karaspēks.

Sastapšanās ar  
V. I. Ļeņinu

Pulksten vienos Daniševskis paziņoja, ka biedrs Ļeņins izsauc mani uz Kremli. Man bija jāziņo par stāvokli pilsētā. Slēgtā mašīnā Daniševska pavadībā devāmies pie Vladimira Iļjiča. Garāmbraucot apstājāmies pie Kara komisariāta ēkas Ļesnoj šķērsielā Nr. 1, jo ceļā man kļuva zināms, ka pēc Podvoiska pavēles kursanti tiekot pārvesti uz citu vietu. Kursanti patiesi tur vairs neatradās, bet, uz kuriem viņi bija pārcelti, neizdevās izziņāt. Tanī laikā pie Pestītāja baznīcas sāka pienākt dažas nodaļas no 1. latviešu strēlnieku pulka.

Kremli mūs gaidīja, jo visur bija sagatavotas caurlaides; nekur mūs neapturēja, un mašīna piebrauca taisni pie Tautas Komisāru Padomes ēkas. Kremli bija tumšs un tukšs. Mūs ieveda Tautas Komisāru Padomes sēžu zālē un lūdza uzgaidīt. Daniševskis aizgāja pie V. I. Ļeņina, kas bija savā dzīvoklī.

Diezgan plašo telpu, kurā es atrados pirmo reizi, apgaismoja viena elektriskā lampiņa, kas atradās pašā stūrī, logi bija aizsegti. Apkārtne man atgādināja piefrontes stāvokli.

Ieiedams pa durvīm labajā pusē, es apstājos. Pēc nedaudz minūtēm pretējās durvis atvērās, un pa tām ienāca biedrs Ļeņins. Viņš pienāca pie manis ātriem soļiem un pusbalsī uzprasīja: «Biedri, vai izturēsim līdz rītam?»

Šo jautājumu uzdodams, Ļeņins skatījās man taisni acīs.

Es sapratu, ka no manis gaida kategorisku atbildi, bet dot atbildi es nebiju sagatavojies. Kāpēc bija nepieciešams izturēt līdz rītam? Vai mūsu stāvoklis tiešām tik bīstams? Varbūt komisāri, kuri atradās pie manis, no manis daudz ko slēpa? Zem Iljiča neatlaidīgā skata es formulēju savu atbildi:

Stāvoklis vēl nav noskaidrots, mūsu apstākļi kļuvuši sarežģīti, uzbrukums nevar notikt 7. jūlijā pulksten četros, jo nav iespējams savākt karaspēku, tādēļ es lūdzu dot man 2 stundas laika, lai varētu apbraukāt pilsētu, savākt nepieciešamās ziņas, tad pulksten divos varēšu dot noteiktu atbildi. Vladimirs Iljičs bija ar to mierā un, atbildēdams «es Jūs gaidīšu», izgāja tikpat steidzīgi kā ienācis.

Man dziļi atmiņā iespiedās Vladimira Iljiča Ļeņina āriene, varbūt tāpēc, ka tādos apstākļos mēs satikāmies pirmo reizi. Ļeņins bija savā parastajā apģērbā — tumši brūnos svārkos, tādā pašā vestē un biksēs.

7. jūlijā ap pulksten diviem mūsu stāvoklis bija manāmi nostiprinājies: pie Pestītāja baznīcas jau atradās 1. latviešu strēlnieku pulks ar artilēriju un Priekšzīmīgais pulks; Strastnaja laukumā ieradās 2. latviešu strēlnieku pulks un artilērijas skolu kursanti ar 4 lielgabaliem. Mūsu rīcībā atradās 4 karaspēka grupas: pie Pestītāja baznīcas, Kremli, Strastnaja laukumā un Arbata laukumā.

Bija izmainījies stāvoklis, kādā atradāmies 6. jūlijā pēc kreiso eseru uzstāšanās. Ziņas par viņu darbību bija ļoti trūcīgas un pretrunīgas, neviens nevarēja dot vairāk vai mazāk izsmelšu informāciju par viņu spēku sagrupēšanu. Bija noteiktas ziņas, ka štābs un eseru valdība atrodas Morozova mājā. Tomēr viena ievērojama lieta bija notikusi: kreiso eseru vadoņi bija palaiduši garām izdevīgu momentu, un bez lieliem upuriem viņi vairs nevarēja cerēt uz uzvaru pār lieliniekiem, jo mēs nu bijām gatavi dot prettriecienu.

7. jūlijā ap pulksten diviem es biju pārliecināts, ka uzvarēsim, ja vien no rīta pāriesim noteiktā uzbrukumā ar visiem spēkiem, kurus izdosies pa nakti savākt.

Otra satikšanās ar biedru Ļeņinu notika, kā bija norunāts, 7. jūlijā pulksten divos naktī. Man līdzī bija Podvoiskis. Satikšanās notika iepriekšējā vietā. Es gaidīju biedru Ļeņinu, stāvēdams pie tā paša krēsla, kur stāvēju pirmo reizi. Biedrs Ļeņins iznāca pa tām pašām durvīm tikpat steidzīgi kā iepriekšējā reizē un pienāca pie

manis. Es pagāju dažus soļus viņam pretī un raportēju: «Ne vēlāk par pulksten divpadsmitiem 7. jūlijā mēs būsīm Maskavā pilnīgi uzvarētāji.»

Ļeņins abām rokām satvēra manu roku, cieši, cieši saspieda un sacīja: «Pateicos, biedri, Jūs mani ļoti iepriecinājat.» Viņš lūdza mani piesēst, pats apsēdās blakus un lūdza pastāstīt, kas notiek pilsētā un kāds ir ienaidnieka un mūsu karaspēka stāvoklis. Pastāstīju visu, kas man bija zināms par kreisajiem eseriem un Maskavas garnizona stāvokli, tāpat pastāstīju par mūsu karaspēku. Biedrs Ļeņins uzdeva dažus jautājumus, kas attiecās uz latviešu strēlnieku sajūtu, sevišķi viņš interesējās, vai starp strēlniekiem nenotiekot eseru aģitācija. Uz visiem jautājumiem es devu noteiktas atbildes, ar kurām, cik nomanīju, biedrs Ļeņins bija pilnīgi apmierināts. Es viņam pastāstīju arī par izstrādāto darbības plānu.

Mūsu saruna ilga minūtes divdesmit. Pabeidzis savu ziņojumu un redzēdams, ka biedram Ļeņinam jautājumu vairs nav, es piecēlos un lūdzu atļauju aizbraukt. Vladimirs Iljičs vēlreiz izsacīja savu sirsnīgo pateicību un izgāja ar mani kopā sekretariāta istabā, kur mēs atvadījāmies. Sekretariātā vēl strādāja.

**Operācijas plāns** Minētais liecina, ka biju parakstījis divus ļoti atbildīgus vekselus.

Pirmo vekseli es parakstīju valdībai, uzņemdamies karaspēka komandēšanu kreiso eseru dumpja apspiešanai, bet otro — biedram Ļeņinam, apsolīdamies ne vēlāk par 7. jūlija pusdienu likvidēt eseru sacelšanos. Abi šie vekseli bija saistīti ar ļoti sarežģīto stāvokli un prasīja daudz atbildības.

Mana galvenā ideja bija saistīta ar diviem sekojošiem nodomiem:

- 1) organizēt pret ienaidnieku koncentrētu uzbrukumu un pabeigt to ar sturmēšanu,
- 2) sturmējot sagraut eseru štābu un valdības rezidenci ar artilērijas uguni. Uzbrukumu sākt pulksten piecos rītā.

Tika izstrādāts sekojošs uzbrukuma plāns:

3. latviešu strēlnieku pulkam ar 2 lielgabaliem sākt uzbrukumu no Tagankas uz Jauzas tiltu un tālāk uz Jauzskij bulvāra;

1. pulks ar 2 lielgabaliem sāks uzbrukumu no Varvarkas pa Boļšaja Ivanovskaja ielu un Boļšoj Trjohsvjateļskij šķērsielu;

2. pulks ar 2 lielgabaliem uzbruks no Čistoprudnij bulvāra puses, ieņems Pokrovkas kazarmas un attīstīs tālāku uzbrukumu;

9. pulks aizsargās Kremli un reizē ar to daļu no saviem spēkiem sūtīs uz Iljinskas un Pokrovkas pusi.

Ap pulksten desmitiem no rīta stāvoklim vajadzēja būt šādam: 3. pulkam vajadzēja ieņemt Podkolokoļnaja ielu un Voroncova lauku, 1. pulkam vajadzēja ieņemt Malaja Ivanovskaja ielu un Kolpakov šķērsielu, 2. pulkam — Pokrovkas kazarmas.

Priekšzīmīgais pulks darbojās starp 1. un 3. pulku. 1. un 3. latviešu strēlnieku pulks un Priekšzīmīgais pulks bija apvienoti brigādē komandiera Dūdiņa vadībā. Artilērija tika sadalīta pa pulkiem.

Otra uzdevuma veikšanai, t. i., lai sagrautu kreiso eseru štābu un valdības rezidenci, brigādes komandiera Dūdiņa rīcībā bija norīkota atsevišķa baterija, kurai vajadzēja pievest savus lielgabalus ar rokām pēc iespējas tuvāk Morozova mājai un to sagraut.

Uz Djevičje lauka man palika rezervē Latviešu divīzijas inženieru bataljons un astoņi 6-collīgie traktoru lielgabali. Gaidījām ierodamies latviešu kavalērijas pulku no Pavlovskij Posadas.

**7. jūlija notikumi** Pienākušās ziņas par kreiso eseru darbību bija visai saraustītas. Vispārējais viņu darbības raksturs lika domāt, ka par savu galveno ieroci viņi izvēlējušies aģitāciju. Kreiso eseru proklamācijas bija izkaisītas visās latviešu strēlnieku kazarmās un izlīmētas uz visām ielām, kuras atradās Trjohsvjatitel'skij šķērsielas apkārtnē. Mūsu priekšpulka spiestiem, kreisajiem eseriem vajadzēja atkāpties. Šur tur notika reta apšaudišanās. Artilērija abās pusēs klusēja. Naktī mums izdevās saņemt vienu ienaidnieka bruņumašīnu.

Atšķirt savējo no ienaidnieka bija ļoti grūti, jo abas puses bija vecās armijas apģērbos. Izņēmums bija kreiso eseru matrožu nodaļa, kuri bija tērpti savās jūrnieku formās. Matroži pagaidām frontē nerādījās, bet nodarbojās galvenām kārtām ar aģitāciju, viņi arī sastādīja galveno rezervi.

No rīta Latviešu divīzijas štābā (Znamenka Nr. 10) ieradās matrožu delegācija, ko sūtīja kreiso eseru vadoņi. Matroži griezās pie divīzijas adjutanta un lūdza uzsākt sarunas ar Trjohsvjatitel'skij šķērsielu. Divīzijas adjutants pa telefonu griezās pie manis, vaicādams, ko ar delegāciju iesākt. Es liku, lai viņš parāda matrožiem durvis.

Ap pulksten septiņiem astoņiem no rīta bija sadzirdams artilērijas troksnis, kas nāca no Trjohsvjatitel'skij šķērsielas. Šauts tika uz Kremli. Lādiņi krita uz Mazo pili. Šāva lauku

lielgabali ar granātām un šrapneļiem. Tā bija visnevainīgākā uguns; es baidījos, ka kreisie eseri varētu atklāt uguni ar degošiem lādiņiem, kas pilsētas centram būtu briesmīgi. No mūsu baterijas pienāca pieprasījums atļaut atklāt uguni uz Trjohsvjatitel'skij šķērsielu. Viena baterija gribēja šaut no Pestītāja baznīcas, otra — no Strastnaja laukuma. Es pavēlēju neiesākt apšaudīšanu pirms manas ierašanās.

Vispirms devos pie baterijas, kas atradās pie Pestītāja baznīcas. Tur stāvēja divi lielgabali. Lielgabalus apkalpoja kursanti, kadru oficiēru nebija. Kursanti bija sagatavojuši šaušanu no lielgabaliem pēc kartes. Lielgabali bija vērsti uz Trjohsvjatitel'skij šķērsielu, bet aprēķinātais virziens nebija pareizs, attālums pēc kartes bija noteikts nepareizi. Pēc uzmanīgas pārbaudes izrādījās, ka lādiņi būtu trāpījuši Audzināšanas patversmī. Šai baterijai es aizliedzu šaut.

Kas attiecas uz Strastnaja laukuma bateriju, tad te gadījās vēl sarežģītākas lietas, proti: šaut nācās pēc leņķa mēra un līmeņa, bet ar tādiem artilērijas tehnikas paņēmieniem kursanti bija maz pazīstami. Un nebija arī nekādas nozīmes šaut diezin kur. Tādas šaušanas rezultātā, kādu varētu dot mūsu baterijas uz Strastnaja laukuma un pie Pestītāja baznīcas, pilsētas centrā varēja izcelties daudz ugunsgreku tāpat kā Jaroslavļā. Lūk, kādēļ es pavēlēju nesākt apšaudīšanu. Reķinoties ar tādām varbūtējām sekām, devu rīkojumu atklāt artilērijas uguni tikai tuvā atstatumā un tiešā tēmējumā.

#### Lielinieku karaspēka uzbrukums

7. jūlija rītā bija bieza migla, kas kā pelēks neaurredzams priekšskars pārklāja visu pilsētu. Varēja redzēt ne tālāk par 15—20 soļiem, un atšķirt savējos no ienaidniekiem bija pilnīgi neiespējami. Un tomēr mūsējie apdraudēja ienaidnieku no visām pusēm un ap pulksten deviņiem sastapās ļoti tuvu. Pa visu fronti sākās šauteņu un ložmetēju uguns. Laiku pa laikam kreiso eseru baterija raidīja lādiņus dažādos virzienos.

Maskava pārvērtās par kaujas lauku. Kaut gan bija svētdiena, cilvēkus uz ielām neredzēja. Man bija labi telefona sakari ar brigādes komandieri Dūdiņu. Pēc manis dotiem norādījumiem uzbrukumam vajadzēja sākt enerģiski un ap pulksten desmitiem sasniegt norādīto robežu. Mūsu virzīšanās uz priekšu noritēja lēni, bet plānveidīgi.

Ap pulksten desmitiem 2. latviešu pulks ieņēma daļu no Pokrovkas kazarmām.



9. latviešu padomju strēlnieku pulka strēlnieku grupa kreiso eseru sacelšanās laikā Maskavā 1918. gada jūlijā.

Grūtākā stāvoklī atradās 1. latviešu strēlnieku un Priekšzīmīgais pulks, kuriem nācās darboties šaurās šķērsielās un zem labi mērķētas pretinieka uguns.

Kreiso eseru karaspēks bija novietojies ierakumos, aiz bariķādēm, uz jumtiem un balkoniem. Abi minētie pulki cieta ievērojamus zaudējumus.

Brigādes komandieris Dūdiņš man paziņoja, ka ienaidnieka aizstāvēšanās kļūst neatlaidīga, ka tam ir daudz ložmetēju un arī bruņumašīnas.

1. latviešu strēlnieku un Priekšzīmīgais pulks pagaidām pārtrauca uzbrukumu un sāka nostiprināties. Kareivji ieņēma apkārtējās mājas un aizsardzības nolūkam izmantoja sētas un laukumus.

Es aizbraucu uz brigādes komandiera Dūdiņa štābu, kas atradās uz Naberežnaja ielas Audzināšanas patversmes rajonā. Brigādes komandieris uzskatīja mūsu stāvokli par ļoti smagu un apšaubīja sturmēšanas iespējamību. 1. latviešu strēlnieku pulks nokļuva zem ložmetēju uguns un cieta ievērojamus zaudējumus —



Latviešu strēlnieki likvidē eseru sacelšanos Maskavā (mākslinieka V. Andersona glezna).

bija kritušie un ievainotie. Priekšzīmīgais pulks cīnījās dūšīgi. Kas attiecas uz 3. latviešu strēlnieku pulku, tad te notika lūzums. Pulks pirms dažām dienām bija ieradies no Ziemeļkaukāza, no Korņilova frontes, kur bija cietis lielus zaudējumus, tāpēc bija ļoti nogurdināts. Jāatzīmē, ka Korņilova frontē 3. pulks cīnījās kopā ar tām matrožu nodaļām, kuras atradās kreiso eseru pusē. Bija zināms, ka daļa no strēlniekiem bija pakļāvusies matrožu ietekmei. Jau no rīta šinī pulkā strādāja Iskolastrela locekļi. Fakts bija tas, ka kritiskajā momentā 3. latviešu strēlnieku pulka frontē vēl nebija; to nācās uzskatīt kā rezervē esošu, kas uzstājās daudz vēlāk.

Noteiktam triecienam tika izstrādāts sekojošs plāns:

1) ievērojot mūsu kājnieku grūto stāvokli un neatlaidīgo ienaidnieka ložmetēju uguni, laist darbā artilēriju, šaujot tuvumā — tiešā mērķī;

2) visiem spēkiem censties virzīt uz priekšu kājniekus;

3) gadījumā, ja neizdosies ar pievestajiem spēkiem likvidēt kreisos eserus, laist apgrozībā manu rezervi manā personīgajā

vadībā (divus 6-collīgos traktoru lielgabalus, inženieru bataljonu un kavalēriju).

Ap pulksten vienpadsmitiem no rīta mums pievienojās aviācijas nodaļa, kas ierosināja apstrādāt ar bumbām Trjohsvjati-  
teļskij šķērsielu.

**Izšķirošais  
trieciens**

Kremlī ar nepacietību gaidīja rezultātus. Pieprasījumi no turienes pienāca ik minūti gan tieši man, gan Muralovam. Arī vācu sūtniecība bija šinī lietā ieinteresēta un sūtīja mums pieprasījumus; pēdējie pienāca caur Kara komisariāta sekretariātu. Uz visiem pieprasījumiem es atbildēju, atsaucoties uz manis nolikto laiku — 7. jūlijā pulksten divpadsmitos.

Es pieņēmu noteiktu lēmumu — stāties savas rezerves daļas priekšgalā, ielauzties kreiso eseru novietošanās centrā un ar smagās artilērijas palīdzību viņus satriekt.

Tas bija vienīgais un pēdējais līdzeklis manās rokās ātrai un noteiktai kreiso eseru dumpja likvidēšanai. Šis līdzeklis bija saistīts ar ugunsgrēkiem un māju sagraušanu. Pēc smagās artilērijas lietošanas daļa no Maskavas, bez šaubām, ciestu Jaroslavas likteni. Es tomēr nezaudēju cerību, ka mums izdosies izrēķināties ar kreisajiem eseriem ar daudz humānākiem līdzekļiem.

**Latviešu artilērijas  
divizona  
komandiera  
Bērziņa baterijas  
darbība**

Ed. Bērziņš izsūtīja divu lielgabalu bateriju un centās to uzstādīt pēc iespējas tuvāk Morozova mājai, kurā atradās kreiso eseru komandas štābs un valdības rezidence. Vienu lielgabalu strēlnieka Buberga vadībā izdevās nostādīt pie Vladimira baznīcas un nomērķēt taisni uz Morozova māju.

Tieši vienpadsmitos un trīsdesmit minūtēs brigādes komandieris Dūdiņš to paziņoja pa telefonu. Es pavēlēju: «Uguni! Uzbrukt!» Ar šo mirkli saistīti daži notikumi, kurus es vēl līdz šim (domāts 1928. gads. — *Red.*) neesmu izpratis. Varbūt citi līdzdalībnieki tos izskaidros.

Piemēram, pret manu pavēli «Uguni! Uzbrukt!» protestēja Podvoiskis un Muralovs, kuri man paziņoja, ka vispirms vajagot kreisajiem eseriem likt priekšā kapitulēt un tikai tad, ja viņi atsacīsies, atklāt uguni. Arī Skļanskis pa telefonu sacīja to pašu.

Es viskategoriskākā kārtā protestēju pret viņu iejaukšanos manā operatīvajā darbībā un atsaucos uz biedram Ļeņinam doto vārdu — likvidēt dumpi pulksten divpadsmitos 7. jūlijā.

Viskritiskākajā momentā, kad visa operācija bija atkarīga no



J. Bubergs — 1. latviešu padomju vieglās artilērijas divīziona artilērists.

17 artilērijas  
šāvieni.  
Kreiso eseru sacel-  
šanās likvidēšana

Taisni pulksten vienpadsmitos un četrdesmit piecās minūtēs Bubergs atklāja uguni, lādiņš plīsa istabā, kas atradās blakus telpai, kur notika sēde. Otrais lādiņš arī. Nākošie šāvieni ar kartečām tika vērsti uz jumtiem un balkoniem. Sausmīgie granātu sprādzieni atstāja apdullinošu iespaidu uz sēdes dalībniekiem; tie vienā momentā atradās uz ielas un aizbēga uz visām pusēm. Vadoņiem sekoja karaspēks...

1. latviešu strēlnieku pulks tūlīt devās uz priekšu, ieņēma Ārkārtējās komisijas ēku un atsvabināja pagrabā sēdošo Dzeržinski, Lāci un Smidoviču. Izrādījās, ka kreisie eseri aizbēguši tik steidzīgi, ka nebija pat paspējuši noņemt savus stundiniekus. Pēc otras versijas: viņi gribējuši atrast citas telpas, padomā bijis ieņemt Jaroslavas staciju, bet latviešu parādīšanās lika viņiem steidzīgi nozust.

Bērziņa un Buberga lielgabaliem, nekāda novilcināšanās nebija pielaižama, jo līdz Morozova mājai bija tikai kādi 300 soļi un ar ložmetēju uguni viegli varēja iznīcināt visu lielgabala apkalpi. Tad nāktos laist darbā smago artilēriju. Visu to pārlikdams, es paņēmu telefonu un vēlreiz brigādes komandierim Dūdiņam nodiktēju: «Uguni! Uzbrukt!»

Nepieciešams atzīmēt, ka tanī laikā notika artilērijas apšaudīšanās arī citās frontes daļās, tomēr tai nevarēja būt izšķirošas nozīmes.

Bērziņš un Bubergs bija lieliski izpildījuši manu plānu, un pārtraukt tā izpildīšanu nebija nekādas nozīmes. Mums nāktos par to stipri ciest, un visa atbildība tikpat kristu uz mani.

Buberga lielgabals bija nomērķēts taisni Morozova mājas logā. Pēc dumpja likvidēšanas noskaidrojās, ka tanī laikā bija notikusi kreiso eseru valdības sēde.

Taisni pulksten divpadsmitos brigādes komandieris Dūdiņš man paziņoja pa telefonu, ka kreisie eseri bēgot, ko es savukārt paziņoju pa telefonu biedram Ļeņinam...

Mēs atgriezāties uz apgabala štābu. Eseru vajāšanai tika izsūtīts smagajos automobiļos inženieru bataljons.

Pēc Trjohsvjatiteļskij šķērsielas sagraušanas kreiso eseru karaspēks atstāja Maskavu un aizgāja Jaroslavas virzienā...



J. VAREIKIS,

partijas biedrs kopš 1913. gada;  
no 1918. gada maija līdz 1920. gada augustam  
vadīja KĶ(b)P Simbirskas guberņas organizāciju

### MURAVJOVA NOGALINĀŠANA<sup>1</sup>

Par Muravjova nogalināšanu kļīst daudz izdomātu, nepareizu baumu un pasaciņu, kas, nokļūstot presē un daļēji pat valdības ziņojumos, pilnīgi izkropļoja patieso nogalināšanas ainu.

Sākumā ziņoja, ka «Muravjovs izdarījis pašnāvību». Šeit piedēvēts viņam pārāk daudz romantikas. Nav nekāda pamata apveltīt viņa vārdu ar zināmu cildenuma oreolu.

Tajā naktī (ja viss būtu beidzies citādi, varbūt šī nakts būtu bijusi pēdējā daudziem no mums) mans uzdevums bija vadīt Muravjova apcietināšanu un aģitācijas darbu karaspēka daļās, kas atradās Muravjova ietekmē. Tāpēc centīšos attēlot visu šo Muravjova īsās avantūras vēsturi patiesības gaismā.

1918. gada 10. jūlijā plkst. 7 vakarā ar kuģi «Mežen» Simbirskā ieradās Muravjovs ar savu «svītu» un apmēram 1000 sarkanarmiešiem. Šajā laikā Padomē nevienam nebija zināms, kādā nolūkā atbraucis Muravjovs. No Kazaņas, no kurienes viņš bija izbraucis, nekādu brīdinājumu nebijām saņēmuši.

Jau piestātnē Muravjovs pieprasīja, lai pie viņa uz kuģa nekavējoties ierastos Padomes prezidija locekļi, sakaru dienesta priekšnieks S. Izmailovs un Ārkārtējās izmeklēšanas komisijas priekšsēdētājs b. Levins. Neko nenojauzdami, Deputātu padomes priekšsēdētājs un es devāmies uz «Simbirskas karaspēka grupas»

<sup>1</sup> Raksts tulkots no Uļjanovskas grāmatu izdevniecības 1958. gadā izdotā atmiņu krājuma «Симбирская губерния в 1918—1920 гг.». Pirmo reizi šis raksts publicēts KĶ(b)P Simbirskas guberņas komitejas un guberņas Izpildu komitejas laikrakstā «Заря» 1919. gada 10. un 11. jūlijā, 43.—44. numurā krievu valodā. — Kreisais esers Muravjovs, bij. pulkvedis, 1918. gada vasarā bija Austrumfrontes pavēlnieks; viņa štābs atradās Kazaņā.

štābu, lai no turienes kopā ar pārējām personām, ko bija uzaicinājis Muravjovs, brauktu uz piestātni.

Stābā drusku aizkavējāties, gaidījām piebraucam mašīnu. Šajā laikā Gončarova ielā notika bumbas sprādziens. Mēs devāmies uz turieni. Gāja trīs piedzērušies matroži, tikko turēdamies uz kājām. Viens no viņiem netālu no pieminekļa nometis bumbu. Mēs mēģinājām viņus aizturēt, bet viņi ormaņa ratos aizbēga.

Mēs atkal atgriezāmies pie kadetu korpusa, kur toreiz atradās Padome, lai pie parādes durvīm sagaidītu mašīnu.

Te atskrien jauns komunisti, kas strādā Ārkārtējā izmeklēšanas komisijā, un pastāsta, ka pastu ieņēmuši kaut kādi apbruņoti cilvēki matrožu formās un novietojot Gončarova ielā ložmetējus.

Ap mums bija sapulcējušies apmēram desmit apbruņotu latviešu strēlnieku, kas prasīja, lai Padome nekavējoties novāc ložmetējus no Gončarova ielas. Šajā laikā uz stūra parādījās grupa kareivju, ko vadīja cilvēks sarkanā čerkesu mētelī un kažokādas cepurē. Grupā bija apmēram 350 cilvēku. Aizmugurē pa ielu veda vairākus «maksima» ložmetējus. Cilvēks sarkanajā mētelī — Muravjova adjutants, kura uzvārds, kā es vēlāk uzzināju, bija Čudošvili, — pienāca pie mums un jautāja:

— Kuri šeit boļševiki un kuri eseri? Aizejiet katrs uz savu pusi!

Kāds atbildēja, ka šeit neesot ne boļševiku, ne eseru, bet vienkārši «privāta» publika.

Tad viņš jautāja pēc Padomes priekšsēdētāja. Es aizrādīju, ka viņš var runāt ar mani.

— Tad es jums paziņoju, ka jūs pagaidām esat apcietināts. Ieradīsies virspavēlnieks, tad noskaidrosim.

Es prasīju aresta orderi, jo nevar taču katrs, kam tikai iegribēsies, arestēt.

— Lieta tā, — viņš atbildēja, — ka «virspavēlnieks» Muravjovs pieteicis karu Vācijai, bet ar čehiem mēs esam «noslēguši mieru», jo viņi ir mūsu brāļi (!) un arī grib karot pret Vāciju. Turpināt pilsoņu karu ir bezprātība, bet, starp citu, mēs visu sīki izmeklēsim; jūs pagaidām ieejiet ēkā, — pabeidza viņš savu muldēšanu.

Šajā laikā pie Padomes piebrauca bruņumašīna, pēc tās otrā un trešā. Es ātri iegāju Padomes ēkā, kamēr Muravjova adjutants sarkanarmiešiem, kas stāvēja ap viņu, stāstīja par «svētlaimīgo mieru ar čehiem».

Apakšējā stāvā atradās vairākas latviešu strēlnieku rotas, es devos tieši pie viņiem. Tikko es ieradās, latvieši mani ielenca un uztraukušies sāka izjautāt par notikušo. Paskaidroju, ka Muravjovs ir nodevējs, jo viņa adjutants atklāti pasacīja, ka «virspavēlnieks» noslēdzis mieru ar čehu baltgvardiem un pārģājis baltgvaru pusē; es bridināju viņus nerīkoties aktīvi, lai sevi nenodotu.

Pēc tam es devos uz prezidija istabu, bet tur neviena nebija. Piegāju pie telefona: centrāle atbildēja, ka dots rīkojums nevienam nesavienot.

Man kļuva vēl skaidrāki Muravjova nodomi. Es atkal devos lejā pie latviešiem. Tur risinājās nikni strīdi starp latviešiem un Muravjova adjutantu. Pie manis pieskrēja Maskavas grupas sarkanarmietis biedrs Medvedjs, kas vēlāk, apcietinot Muravjovu, izdarīja milzīgu pakalpojumu mūsu frakcijai. Viņš uztraucies prasīja, kāpēc Muravjovs apcietinot boļševikus un vai tas esot tiesa. Es atbildēju, ka tā ir patiesība. Viņš, vicinādams dūres, sāka prasīt paskaidrojumus Čudošvili par arestiem Gončarova ielā.

— Ko? Kas arestē? Kas to dara? — tas it kā izbrīnījās.

Viņam norādīja uz mani.

— Es jūs apcietinu, jūs melojat un aģitējat, jūs nedrīkstiet atrasties karaspēka daļās.

Es sacīju, ka man, protams, ir vairāk tiesību nekā viņam atrasties karaspēka daļā. Latvieši mani ielenca. Viņš nebija to gaidījis un ātri atstāja telpas.

Pie manis pienāca b. Medvedjs un lūdza atļauju nogalināt Muravjovu ar bumbu automobili. Es ieteicu to nedarīt, jo šādu slepkavību varētu iztulkot pavisam nepareizi un Muravjova apbruņotais karaspēks, kā arī bruņumašīnas, kas bija ielenkušas Padomi, mūs visus noslaucītu no zemes virsas. Visizdevīgākās mūsu pozīcijas pašreiz ir ārējā neitralitāte, bet visiem nekavējoties jādodas uz dažādām karaspēka daļām aģitācijas darbā; es vēl palūdzu viņiem (ja mani apcietinātu) pieņemt protesta rezolūciju ar tādu aprēķinu, lai ar to varētu ietekmēt grupas, kas seko Muravjovam.

Pieņemot, ka visu mūsu frakciju apcietinās, es nosūtīju vienu biedru no Maskavas grupas paziņot Deputātu padomes priekšsēdētājam Grimovam, lai viņš paslēpjās un mēģina aktīvi rīkoties no ārienes.

Apmēram pusotras stundas (starp pulksten deviņiem un vienpadsmitiem) nekā neuzsākām, bet tikai izsūtījām visus komunistiskās grupas sarkanarmiešus pa karaspēka daļām agitācijas darbā.

Pulksten divpadsmitos naktī ieradās daži Izpildu komitejas locekļi un nolēma sasaukt Izpildu komitejas sēdi. Tūlīt izsūtīja uzaicinājumus trūkstošajiem Padomes Izpildu komitejas locekļiem, lai viņi pēc iespējas ātrāk ierastos uz sēdi.

Drīz vien ieradās Izpildu komitejas locekļi Freimanis, Švērs un Ivanovs (darba komisārs) no mūsu frakcijas. «Kreiso» esēru frakcija sapulcējās un pilnā sastāvā devās uz Troickas viesnīcu, lai apspriestos ar Muravjovu, kas bija uzdevies par «kreiso eseri». Muravjovs ar savu adjutantu aizbrauca uz «kreiso» esēru frakcijas sēdi.

Sagaidījis Švēru, guberņas Izpildu komitejas laikraksta «Izvestija» redaktoru, es devos ar viņu uz redakciju, lai apspriestos, kā orientēties pašreizējos apstākļos. Bija skaidrs, ka Muravjovs ir nodevējis, kas slēpjas aiz «kreisām» frazēm.

Es palūdzu uzaicināt divus burtličus — komunistus. Biedrs Švērs tos drīz sameklēja. Mēs viņiem uzdevām sagatavot burtus un papīru uzsaukumam. Es sāku rakstīt uzsaukumu. Šajā laikā sarkanarmieši — komunisti pastiprināti agitēja karaspēka daļās.

Drīz vien redakcijā ieradās Selenškevičs, kuru Muravjovs bija sākumā apcietinājis piestātnē, pēc tam ieradās arī b. Ivanovs un b. Freimanis, un mēs atklājām redakcijas apspriedi. Izvirzījās jautājums, kā rīkoties mūsu frakcijai.

Pie durvīm pieklauvēja b. Medvedjs un paziņoja, ka ieradies delegācija no Kurskas bruņotās grupas un grib ar mums parunāt. Es palūdzu viņus ienākt. Delegācijā bija grupas politiskais komisārs b. Ivanovs un kāds šoferis (uzvārdu neatceros). Viņi paziņoja par savām aizdomām — Muravjovs gatavojot kaut ko nelabu pret Padomi.

Mēs paskaidrojām, ka Muravjovs pārgājis čehu pusē. — Tādā gadījumā, — paziņoja delegācija, — neviena bruņumašīna neizšaus nevienu šāviņu uz Padomi. — (Pavisam bija 6 bruņumašīnas.)

Es pateicos viņiem frakcijas un partijas komitejas vārdā un lūdzu, lai viņi vienojas arī ar citām grupām un ložmetēju rotu, kas ielenkusi Padomi, Gončarova ielu un vairākas iestādes (pastu, bankas u. c.), ko sagrābis Muravjovs, jo viņiem tas ir ērtāk paveicams nekā tieši mums — Padomes locekļiem.

Ilgi nebija jāgaida. Vēl nebiju paspējis uzrakstīt uzsaukumu, kas apsūdzēja Muravjovu kontrrevolūcijā, kad ieradās delegācija no ložmetējnieku komandas, kas ātri bija pārgājusi mūsu pusē. Mums kļuva jautrāk, jo mūsu pusē bija spēki, kas aizstāvēs sevi.

Apspriedušies, nolēmām tūlīt, tikko Muravjovs ieradās Izpildu komitejas sēdē, apcietināt viņu.

Arī «kreiso» eseru frakcija šajā laikā apspriedās. Mums ziņoja, ka tā pievienojas Muravjova priekšlikumam izveidot Pievolgas republiku ar Muravjovu priekšgalā.

Sākām organizēt apcietināšanu. Boļševiku frakcijas locekļi ieteica man vadīt šo operāciju. Vispirms vajadzēja noorganizēt drošu bruņotu spēku — kaut vai piecdesmit cilvēku, kas varētu nepieciešamības gadījumā sevi ziedot. Skaidrs, ka bez latviešiem citu bruņotu spēku nebija. Tomēr es paziņoju, ka vajadzīgi cilvēki arī no citām grupām, lai neizdošanās gadījumā ne tikai latvieši, bet arī citas karaspēka daļas būtu iesaistītas cīņā mūsu pusē. Nolēmām uzaicināt pa desmit cilvēkiem no katras bruņotās grupas un no Maskavas grupas, kaut gan pēdējā bija tik revolucionāra, ka nebija neviena sarkanarmieša, kas nebūtu piedalījies vai nu aģitācijas darbā, vai Padomes apsargāšanā.

Pavisam sanāca ap 120 cilvēku. Nolēma ierīkot slēpni divās blakus istabās (5. un 3.), bet 4. istabā vajadzēja notikt Izpildu komitejas sēdei. Nodzēsām elektrību. Es pavēlēju komendantam b. Spirinam atvērt noliktavu un izsniegt Maskavas grupai ložmetējus. Tos novietoja istabās, kur atradās slēpnis, un arī zālē, pa kuru varēja nokļūt Izpildu komitejas sēžu istabā. Kaut arī Muravjovs uz sēdi ierastos ar piecdesmit cilvēkiem, nolēmām uz viņiem šaut ar lielgabaliem, bet neļaut Muravjovam un viņa bandai aiziet no istabas dzīviem.

Ivanovs, «kreisais» esers, acīm redzot bija uzzinājis par slēpni un ieteica pāriet uz citu istabu. Bet es, lai no tā izvairītos, vienkārši paziņoju sapulci par atklātu. Tā mēs palikām mums vajadzīgajā istabā.

Pasacījis dažus vārdus ievadam, es devu vārdu Muravjovam. Nerakstišu par to, ko runāja šajā apspriedē, bet pasacīšu tikai to, ka «kreisie» eseri bija sameistarojuši tādu deklarāciju, ka pat izlīgšanas politikas laikā labējo eseru deklarācijas, salīdzinot ar šo deklarāciju, bija «revolucionāras». Mūsu frakcija, sevišķi biedri Freimanis un Ivanovs, deva Muravjovam un eseru frakcijai pienācīgu pretsitienu, nosaucot viņu par avantūristu un blēdi.

Muravjovs nervozēja, kodīja lūpas. Savā galavārdā viņš asā

formā paziņoja, ka «mēs neesam par jums, bet mēs esam pret jums».

«Kreiso» eseru frakcija, redzējama tādu mūsu frakcijas pretestību, pieprasīja pārtraukumu. Viņi droši vien nojauta, ka mūsu frakcijai bija kaut kas padomā, ka tā gatavo viņiem negaidītu pārsteigumu.

Daži vārdi jāsaka par to, kas notika sēdes laikā aiz durvīm grupā, kurai bija uzdots apcietināt Muravjovu.

Tikko Muravjovs bija ieradies un durvis bija aizvērtas, grupa iznākusi no slēpņa un ielenkusi istabu; istabas stikla durvis bija līdz pusei aizklātas ar avīzi, lai nevarētu redzēt, kas notiek zālē. Pret durvīm bija vērsti ložmetēji, puslokā bija izvietojusies 100 vai 120 apbruņotu vīru.

Sēdes laikā aiz durvīm izcēlās troksnis. Mani vairākkārt izsauca, un man vairākas reizes vajadzēja atstāt priekšsēdētāja vietu un iet nomierināt grupu.

Muravjovs sāka neskaidri nojaust, ka kaut kas tiek gatavots. Vienā no šādiem trokšņa momentiem istabu atstāja «kreisais» esers Ivanovs, kas komandēja Sibīriskas karaspēka grupu. Viņam parādoties, sacēlās vēl lielāks troksnis. Viņš atgriezās bāls un lūdza, lai es ejot nomierināt kareivjus. Kad izgāju, tad izrādījās, ka bija atbruņots Muravjova adjutants.

Viņš pienāca pie manis un lūdza, lai viņam atdodot ieročus. Es atbildēju: «Mēs tūlīn, biedri, visu izmeklēsim, bet jūs pagaidām pasēdiet.» Atbildīgajiem biedriem no grupas piekodināju, lai viņu labi uzmana.

Bija vēl vairāki līdzīgi momenti, kas pastiprināja «kreiso» eseru, Muravjova un viņa trīs miesassargu satraukumu. Muravjovs sēdes beigās briesmīgi nobālēja un samulsis raudzījās durvju virzienā; viņa sejā nebija ne «Napoleona» smaids, ne «Garibaldi» drosmes, ar kuriem viņš sevi šajā vakarā bija salīdzinājis.

Es paziņoju pārtraukumu. Muravjovs piecēlās. Klusums.

Visu skatieni pievērsti Muravjovam. Es cieši raudzījos viņā, bet viņš manī. Sajutu, ka viņš ieraudzījis manās acīs ko nelabu. Tad viņš sacīja: «Es iešu, apmierināšu grupu», pagriezās un ar visu svītu militārā solī devās uz durvīm.

Vājākajiem šis moments bija psiholoģiski neizturams.

Šajā laikā aiz durvīm bija sagatavojusies apcietināšanai. Biedrs Medvedjs gaidīja norunāto zīmi, ko man vajadzīgajā momentā vajadzēja dot.

Muravjovs piegāja pie izejas durvīm. Viņam atlika tikai

spert soli, lai pieskartos durvju rokturim. Es pamāju ar roku. Biedrs Medvedjs pazuda... Pēc dažiem mirkliem durvis Muravjova priekšā atvērās, iemirdzējās durkļi...

Muravjovs atradās vaigu vaigā ar apbruņotajiem sarkanarmiešiem-komunistiem, kuru acis mirdzēja naidā.

— Jūs esat apcietināts.

— Ko, provokācija? — iesaucās Muravjovs un tvēra pēc mauzera, kas karājās pie jostas. Biedrs Medvedjs satvēra viņa roku. Muravjovs izrāva no kabatas revolveri un gribēja šaut. Grupa, redzēdama bruņotu pretošanos, sāka šaut. Pēc sešiem septiņiem šāvieniem no vienas un otras puses Muravjovs nogāzās beigts Izpildu komitejas durvīs; no galvas sūcās asinis.

Tas viss norisinājās vienā acumirkli. Nodevējs, kas mēģināja dot triecienu padomju varai no mugurpuses, bija iznīcināts.

Tā izbeidzās neveiksmīgā «Bonaparta» nodevīgā avantūra, kas vareja novest pie tā, ka čehu baltgvardi būtu ieņēmuši visu Pievolgu, bet varbūt arī nožņauguši visu Padomju Krievijas revolūciju.

Muravjova avantūra nopietni sarežģīja apstākļus Austrumu frontē.

Ja arī armija netika satricināta, tad komandējošā sastāvā bija atklāti nodevēji un Muravjova apmānīti cilvēki.

Visus, kas atradās zālē, pēc Muravjova nogalināšanas pārņēma sastingums. Daudzi negaidīja, ka tā notiks, kaut arī mums bija skaidrs, ka Muravjovs dzīvs nepadosies.

Skrienu uz vingrošanas zāli un aicinu visus ievērot revolucionāru kārtību. — Lai arī cik negaidīts un daudziem pat smags būtu šis moments, mums vajag sevi savaldīt un novest līdz galam uzsākto lietu! — es iesaucos; visi satrūkās un pagriezās pret mani. — Ievērojot momenta svarīgumu, mums vajag rīkoties strauji. Pašreizējā momentā karaspēka vadību Simbirskā pārņemu es. Tātad vēlreiz aicinu jūs ievērot kārtību! Sardze, ieņemiet savas vietas! — Visi bija apmierināti. Iedegās revolucionāra kaisme.

Strauji tiek ieņemtas visas Padomes ēkas izejas, tiek izvietoti lielgabali. Internacionālistam Raisam uzdodu atbruņot tās karaspēka daļas, kas bija sekojušas Muravjovam; Priedītīm, 2. latviešu rotas priekšniekam, uzdodu uzbrukuma gadījumā aizstāvēt Padomes ēku.

Biedrs Švērs, Simbirskas boļševiku partijas komitejas loceklis, «Izvestija» redaktors, šajā naktī tiešām pierādīja, ka ir uztī-

cīgs revolūcijai. Jauns, izveicīgs, bet reizē arī nopietns, viņš bija neaizstājams. Jāsaka, ka liela daļa operācijas pasākumu bija viņa nopelns. Pirms tam es viņu maz pazinu.

Mūsu frakcija Simbirskas guberņas Izpildu komitejā bija maza — pavisam 8—10 cilvēki, bet šajā naktī ikviens no mums pildīja savu uzdevumu.

Pēc Muravjova nogalināšanas es nostājos otrā stāva trepju telpas laukumā. Atnesa uzsaukumus, kas pirms sēdes bija nodoti tipografijā. Pēc īsa brīža cita pēc citas ieradās delegācijas no karaspēka grupām ar jautājumu: «Kur Muravjovs?» Es pastāstīju par notikušo un izdalīju uzsaukumus. Viņi samērā ātri pievienojās mums.

Matrožiem, kurus Muravjovs bija atbrīvojis no Simbirskas cietuma un uzņēmis savā personīgajā apsardzē, es uzrakstīju prezidija vārdā zīmīti, kurā ieteicu nekavējoties nodot ieročus un pievienoties padomju varai.

Matroži nodeva ieročus un trīsreiz uzsauca «urā» padomju varai.

Pēc dažām stundām atbrīvoja biedru Tuhačevski, ko bija apcietinājis Muravjovs, un es nodevu viņam komandēšanu.

Kļuva pavisam gaišs, ieradās mūsu frakcijas biedri, kas bija apbraukājuši karaspēka grupas, un pasacīja, ka viss ir klusu, viss paveikts un nokārtots.

Uzlecošās saules stari iespīdēja padomju iestādes logos.

Tika dota pavēle novākt visus ložmetējus un bruņumašīnas, viss atguva savu parasto izskatu.

Sākās parastā revolucionārā darba diena.



K. JOKUMS

## LATVIEŠU STRĒLNIEKU CĪŅAS AUSTRUMU (ČEHOSLOVAKU) FRONTĒ<sup>1</sup>

### IENAIDNIEKA LOKĀ

1918. gada vasarā Padomju Krievijas stāvoklis bija ārkārtīgi smags, pat var teikt — kritisks. No visām pusēm mācās virsū daudzie ienaidnieki, kuri par savu mērķi uzskatīja jaunās strādnieku-zemnieku republikas iznīcināšanu.

Dienvidkrieviju okupēja vācu imperiālistiskais karaspēks. Donas apgabalā un Ziemeļkaukāzā ģenerālis Aleksejevs tikko kā bija atspiedis padomju karaspēku līdz Volgai un Kaspijas jūrai un nu mobilizēja visus spēkus turpmākajām cīņām. Atņemtas bija dienvidu un dienvidaustrumu bagātības, un šo zaudējumu Padomju Krievija stipri vien sajuta.

Rietumos — no Ukrainas līdz Narvas upei — ar draudoši paceltu šķēpu rokās stāvēja Vācijas armijas. Ziemeļos — Arhangeļskā un Murmanskā savus desantus izcēla Anglija, kas kopā ar krievu reakcionāriem uzsāka cīņu pret Padomju Krieviju. Austrumos arvien bīstamāka kļuva čehoslovaku fronte, kas, kā to vēlāk redzēsīm, izvērtās par vienu no draudošākajām frontēm.

Imperiālistiskais žņaugu loks kā degošs dzelzs riņķis ieslēdza jauno Padomju republiku no visām pusēm.

Arī valsts iekšienē norisinājās jo asas cīņas. Iekšējā kontr-revolūcija mobilizēja visus vēl nesalauztos spēkus. Lai gan padomju vara bija gatava ar stingru roku iznīcināt katru mēģinājumu uzstāties pret proletārisko revolūciju, proletariāta ienaidnieki tomēr rīkoja sacelšanās un nemierus, mēģinot gāzt pastāvošo iekārtu. Pēc Maskavas kreiso eseru neizdevušās sacelšanās.

<sup>1</sup> Raksts 1928. gadā publicēts «Prometeja» izdotajā «Latvju strēlnieku vēsturē», 1. sēj., 2. daļā. Šeit iespiests saīsināts.

kontrrevolūcijas nemieru viļņi pārsviedās uz provinci, atbalsojoties visās republikas malās.

Kritisks bija arī pārtikas stāvoklis valstī. Smaga pārtikas krīze bija pārņēmusi visu zemi. Baltgvardu sacelšanās nogrieza ar labību bagātākos novadus un tā paasināja pārtikas jautājumu. Galvaspilsētas un tuvākās rūpniecības guberņas palika bez maizes, tādēļ proletariātam un nabadzīgākajai zemniecībai nācās pārdzīvot smagas dienas līdz jaunās ražas ievākšanai. Kontrrevolūcija un tās līdzskrējēji, kur vien tik iespējams, mēģināja radušos sarežģījumus izmantot savā labā. Vajadzēja sakopot visus spēkus un enerģiju, lai pārdzīvotu šo mocošo brīdi.

Noteikta regulāra karaspēka, ko nostādīt ienaidniekam pretim, padomju varai vēl nebija. Sarkanās Armijas organizācijas procesu stiprā mērā kavēja tas apstāklis, ka esošos spēkus visu laiku nācās izsvaidīt, jo katra savāktā kaujas nodaļa, katra rota un bataljons bija jāsūta tūlīn kaujās, pirms tos dabūja kārtīgi apmācīt un iekļaut lielākās vienībās.

Tikai latviešu strēlnieku pulki bez samērā lielām grūtībām jau bija pārdzīvojuši organizēšanās procesu un izvērtušies par disciplinētu un organizētu spēku. Tādēļ arī jau no paša pavasara tiem nācās attīstīt ļoti enerģisku kaujas darbību, ņemot jo aktīvu līdzdalību daudzajās kontrrevolūcijas frontēs. Latviešu strēlnieku pulki bija izkaisīti pa visu Padomju Krieviju un izcīnīja visur ļoti asiņainas kaujas par padomju varas nostiprināšanu.

#### ČEHOSLOVAKU BRIGĀDES

Galvenie kontrrevolūcijas spēki Austrumos sākumā rekrutējās no tā sauktajām čehoslovaku brigādēm, no bijušajiem imperiālistiskā kara gūstekņiem, kurus Krievijas un starptautiskā reakcija veikli izmantoja saviem nolūkiem.

Jau pirmajā imperiālistiskā kara gadā Krievijā nodibinājās čehu «Nacionālā komiteja», kuras mērķis bija dibināt jaunu Bohēmijas karalisti zem Krievijas cara vai kāda lielkņaza sceptera. Šī komiteja uzņēmās dibināt čehu pulkus, kuriem bija jāiet karā pret austriešiem. Šai nolūkā tika aģitēts pa gūstekņu nometnēm, bet aģitācijai bija diezgan mazi panākumi.

Kad pēc februāra—marta revolūcijas revolucionārā sajūsmā pārņēma visus Krievijas darbaļaudis, arī gūstekņi, kas visur strādāja juku jukām ar citiem krievu strādniekiem, tika

iedvesmoti. Aģitācijai par iestāšanos karapulkos bija labas sekmes.

Jau no paša 1917. gada sākuma starp čehu Nacionālo padomi un Franciju notika sarunas par čehoslovaku karaspēka pārvešanu uz Franciju. Taču šī pārvešana noildzinājās, pirmām kārtām, tāpēc, ka čehi baidījās, ka Francijas armijas virspavēlniecība var viņu vienības iesaistīt franču vispārējā armijā un tad formētās daļas var galīgi pazaudēt nacionālu raksturu; otrām kārtām, tai pretojās krievu virspavēlniecība, kura cerēja čehus izmantot kā triecienu nodaļas frontē. Martā Nacionālā padome bija saņēmusi no Francijas lielākas summas, un tas padarīja čehoslovakus pilnīgi atkarīgus no franču imperiālisma.

Pēc 1917. gada jūlija dienām, pieaugot kadetu partijas ietekmei uz Kerenska valdību, pēdējai nācās savu aizliegumu par čehu pulku formēšanu atcelt. Vervēšana turpinājās. Un, kad sākās pilsoņu karš un fabrikas slēdza, daudzi gūstekņi tika izmesti uz ielas, tā ka tie gribot negribot bija spiesti iestāties jaunajos karapulkos.

Tomēr jau pašā Oktobra revolūcijas sākumā notika sadursmes starp padomju varu un čehu brigādēm. Čehiem tika pārņemts, ka viņi pilsoņu karā iet pret strādniekiem, noslēdzot ar kadetisko buržuāziju dažādus līgumus, kas arī patiesībā notika. Starp kadeti un brigāžu komandējošo sastāvu pastāvēja veca draudzība. Oktobra revolūcija, kuras mērķis bija miers, nevarēja būt šiem ļaudīm patīkama, jo viņi cerēja, turpinot karu, tiešām sasniegt mērķi — dibināt savu karaļvalstiņu. Lielinieki nostājās pret šīm tieksmēm. Čehoslovaku gūstekņu pulkos noorganizējās komunistu šūniņas, Maskavā iznāca čehu komunistu avīze, kura nesaudzīgi cīnījās pret pulku reakcionāro elementu centieniem. Tika publicēti dokumenti, kuri pierādīja, ka šos pulkus apgādā franču un angļu valdības.

Pēc Brestas līguma pulki pilnīgi zaudēja savu nozīmi. Tie bija radīti cīņai pret Austriju. Ko tagad darīt, kad Krievija ar Austriju noslēdza mieru?

Čehu pulki gribēja braukt caur Sibīriju uz Vladivostoku, lai no turienes ar kuģiem dotos uz Franciju. Kad Vācijas armija ielauzās Ukrainā, čehoslovaki atkāpās līdz Volgai. Pēc Ukrainas atstāšanas čehoslovaku ešeloni sāka virzīties uz Sibīriju un Vladivostoku. Vairums čehoslovaku zaldātu nokļuva patiešām grūtos apstākļos. Atteikšanās padoties sabiedrotajiem nozīmētu simpātiju izrādīšanu padomju varai un pāriešanu tās pusē. Nacionā-

lais naids pret Vāciju, kā arī diezgan lielā sociāldemokrātijas ietekme uz čehoslovaku kareivjiem neļāva pēdējiem pāriet revolūcijas pusē. Nepieciešamība turēties vienkopus un saglabāt savu kaujas organizāciju spieda viņus būt disciplinētiem un padoties komandējošam sastāvam.

Seit viņu starpā iejaucās arī pavisam jauns elements — krievu kontrrevolucionārie oficiēri, kuri vervēja piekritējus Korņilova, Dutova karaspēkam. Bez ietekmes nebija arī eseru aģitācija, kuri centās iestāstīt čehoslovakiem, ka lielinieki ir iznīcinājuši demokrātijā un pēc Brestļitovskas miera līguma apsolijušies izdot čehoslovakus vāciešiem. Tā kā čehi neprata krievu valodu un bija atrauti no vispārējās politiskās dzīves, tad viņus bija viegli sakūdit pret padomju varu.

Bez tam šinī laikā padomju valdība izdeva rikojumu par čehoslovaku ešelonu pagaidu aizturēšanu, jo baidījās no varbūtējās čehoslovaku un japāņu desanta savienošanās, kas veidotu ļoti draudošu un nopietnu spēku. Šo rikojumu kontrrevolucionāri demagoģiski izlietoja savā labā, cenšoties iestāstīt, ka padomju valdība kavē čehoslovaku aizvešanu, lai gan tā visu laiku bija centusies mierīgā ceļā viņus nogādāt uz dzimteni.

Pēc sava kongresa Čeļabinskā čehoslovaki nolēma sacelties pret padomju varu visā Sibīrijā no Volgas līdz Vladivostokai. Tas deva spēcīgu ierosinājumu visiem krievu kontrrevolucionārajiem spēkiem.

Pēc sacelšanās Čeļabinskā (26. maijā) padomju vara izdeva pavēli par ešelonu atbrūošanu, apsolut visiem, kas labprātīgi noliks ieročus, pabalstu un palīdzību nokļūšanai dzimtenē. Šo pavēli čehoslovaku komandējošais sastāvs aizturēja; sākās enerģiska kontrrevolucionāra aģitācija, kas radīja virkni sadursmju un deva čehiem iespēju ieņemt daudzus punktus Sibīrijas dzelzceļa maģistrālē. Jo enerģiska cīņa Sarkanajai Armijai norisinājās ar pēdējo ešelonu Penzā, ko pēc divu dienu sīvas kaujas un Sarkanās Armijas daļu atkāpšanās ieņēma čehoslovaki. Ieņēmuši Penzu, čehoslovaki devās tālāk un jūnija sākumā ar kauju ieņēma Samaru.

Čehoslovakiem sāka pievienoties dažādas kontrrevolucionāras bandas un kazaku nodaļas, tāpēc sacelšanās arvien vairāk pieauga un pletās plašumā. Omskā čehoslovaku aizsardzībā nodibinājās «Sibīrijas Pagaidu valdība», Samarā tika atjaunota Satversmes sapulce, ar čehoslovaku palīdzību baltgvardi sāka organizēt «tautas armiju», rodot šinī darbā visciešāko atbalstu

maziniekos un eseros. Ar Antantes piekrišanu nolēma «nodibināt Pievolgā un Urālos fronti, kura būtu nākošās pretvācu frontes pamats».

Lai izpildītu šīs direktīvas, čehu ešeloni griezās atpakaļ uz vakariem un, savienojušies Aizvolgā ar «tautas armijas» nodaļām un ģenerāļa Dutova kazakiem, nodibināja tādā kārtā Austrumfronti, kura stiepās gar Volgu un apņēma visu Urālu rajonu un kuras likvidēšana prasīja padomju varai daudz enerģijas un pūļu.

#### PIRMĀS CIŅAS

Noteiktas frontes Austrumos pirmā ciņu periodā nebija. Tāpat kā visur, arī šinī rajonā stāvēja tā sauktais aizklājs resp. valsts robežu apsardze. Šis aizklājs pa lielākai daļai bija grupēts gar lielceļiem un galvenām kārtām gar dzelzceļa līnijām. Jūnija un jūlija mēnešos pret čehoslovaku pulkiem cīnījās dažādas izkaisītas krievu armijas daļas un 4. latviešu strēlnieku pulks, kurš ieradās Austrumfrontē jau maijā un pastāvīgi atradās kaujās. Lielais vairums frontes daļu bija vāji apmācītas un ar sliktu komandējošo sastāvu.

Sadursmēs ar čehoslovakiem visi šie spēki tika atspiesti atpakaļ. Čehoslovaku pulki, kurus uz katra soļa aktīvi atbalstīja visa kontrrevolucionārā masa, neizslēdzot arī Urālu un Orenburgas kazakus, daudzējādā ziņā pārspēja padomju karaspēku. Pirmkārt, čehoslovakiem bija labi disciplinētas armijas daļas, kuras vadīja tehniski apmācīts personāls, otrkārt, tās bija skaitliski daudz lielākas nekā padomju karaspēka nodaļas.

Pievolgas Padomēm turpretī daudz kā trūka. Uz ātru roku sagrupētās kaujas vienības bija vāji apmācītas, vāji disciplinētas un, pats galvenais, tām trūka laba komandējošā sastāva. Nebija neviena štāba, kurš būtu stāvējis savu uzdevumu augstumos, daudzreiz bija pat jāšaubās par štābistu politisko uzticamību. Kā sekas tam bija neveiksmes un nevajadzīgi upuri.

Minēto ļoti labi ilustrē Samaras aizsargāšana, kur, starp citu, latviešu strādnieki bija vieni no pirmajiem, kas visenerģiskāk nostājās pret čehoslovakiem un kam tādēļ arī nācās ciest vislielākos zaudējumus.

Lai čehi netiktu pāri Sizraņas tiltam, Samaras guberņas revolucionārais štābs izsūtīja viņiem pretim latviešu komunistisko dražinu, kurā bija apmēram 200 cilvēku un viens lielgabals, kam

sabojājoties tilts tika ieņemts un družina bija spiesta atkāpties. No Sizraņas tilta ienaidnieks gāja uz priekšu frontē gar dzelzceļa līniju, kuras flangi bija ap 10 verstis gari. Šinī 10 verstu garajā frontē pie Bezenčukas padomju karaspēks, apmēram 500 cilvēku, gāja uzbrukumā, un, protams, 6 tūkstoši lielā čehu armija to sakāva. Nākošā pretošanās tika organizēta pie Lipjagu dzelzceļa pietātnes, kur padomju karaspēks uzstādīja baterijas, ieņēma pozīcijas un ar 800 cilvēkiem noorganizēja fronti. Tas viss jau iepriekš liecina par spēku nevienlīdzību, kas kaujā arī pierādījās — padomju karaspēks tika sakauts, pa daļai sadzīts Samaras un ūdeņus un noslicināts. Seit galīgi tika iznīcināta latviešu komunistiskā družina, kā arī samobilizētie un uz fronti atsūtītie vietējā partijas latviešu rajona kaujas vadi. Lipjagu kauja iznīcināja labāko latviešu rajona biedru daļu. Iemesls tam bija nepiemērotas kaujas uzsākšana.

Par Austrumfrontes virspavēlnieku bija iecelts bij. pulkvedis Muravjovs, kura štābs atradās Kazanā. Muravjovs bija tipisks svārstīgs inteliģents, kas no sociāldemokrata bija pārvērties par sociālvolucionāru un beidzot pieņēmis kreiso eseru orientāciju. Angļu-franču imperiālistu uzpirkts, viņš aizbēga no Revolucionārās kara padomes uz Simbirsku un paziņoja visām Austrumfrontes armijas daļām, ka Padomju valdība Maskavā esot gāzta (eseru dumpis), pie varas nākuši kreisie eseri un ka Vācijai esot pieteikts karš. Muravjovs pavēlēja visām karaspēka daļām pagriezt fronti uz Rietumiem un doties pret vāciešiem, kuri jau it kā būtu ieņēmuši Oršu un pārgājuši uzbrukumā. Muravjova pavēles nodevīgais mērķis bija atklāt ceļu uz Pēterpili, Maskavu un visu Padomju Krieviju čehoslovaku un baltgvardu uzbrukumam.

Visa Austrumfronte, kas toreiz stiepās no Tjumeņas uz Čelābinsku—Orsku—Orenburgu—Uraļsku, pēc šādas pavēles atvirzījās uz Volgas pusi.

Simbirskā pirms tās krišanas stāvēja viens 4. latviešu strēlnieku pulka bataljons ar vienu bateriju un vienu jātnieku eskadronu. Šīs Latviešu divīzijas kaujas vienības atteicās izpildīt Muravjova pavēli, jo skaidri redzēja pavēles neļēdzību un nodevību. Zinādams, kāda loma ir latviešu strēlniekiem izšķirošajās cīņās, Muravjovs pats personīgi ieradās pie tiem aģitācijas nolūkā. Strēlnieki tomēr palika uzticīgi savam padomju varai dotajam solījumam, bet nodevējs Muravjovs saņēma savu pelnīto sodu. Viņu nošāva.

## ATKĀPŠANĀS TURPINĀS

Vis minētais atstāja visdezorganizējošāko iespaidu uz Austrumfronti. Jo sevišķi lielu sajukumu radīja Muravjova avantaūra. Visā frontē notika atkāpšanās. Sizraņa un Samara bija čehu rokās. Uz vietas notika visdažādāko kontrrevolucionāro spēku organizēšanās un to pievienošanās čehoslovakiem. Tika formēti jauni balto pulki, baterijas, eskadroni, jo sevišķu vērību piegriezot flotilei.

Mazliet labāks stāvoklis bija Ziemeļurālos, Krasnoufimskas—Jekaterinburgas frontē, lai gan arī te neorganizētība un karaspēka trūkums lika sevi diezgan stipri sajust. 16 tūkstošu liels Sarkanās Armijas karaspēks bija izkliedēts 900 verstu garā frontē.

Jūlija otrajā pusē uz Pievolgas fronti tika sūtīts arvien vairāk Latviešu divīzijas daļu. Ap 20. jūliju Kazaņā ieradās 5. latviešu strēlnieku pulks, pusrota no 4. latviešu strēlnieku pulka, 2. brigādes štābs.

Lai pastiprinātu Jekaterinburgas aizstāvēšanu, uz turieni tika nosūtīts 6. Torošino latviešu pulks ar bateriju un jātnieku eskadronu. Uz Iževskas—Votkinskas rajonu tika nosūtīts arī 7. latviešu strēlnieku pulks. Tādā kārtā no Krasnoufimskas līdz Čistopolei atradās ap 3000 cilvēku liela grupa. No Čistopoles līdz Tetjušiem nebija nekāda karaspēka. Starp Simbirsku un Saratovu atradās dažādi formējumi, kas bija radīti cīņai pret Urālu un Orenburgas kazakiem.

Bija skaidri redzams, ka aizmūrēt ienaidnieka virzīšanos uz priekšu un mazināt neorganizētās masas paniku var tikai dabiski šķēršļi.

Čehoslovaki spiedās virsū ar ievērojamiem spēkiem. Viņu pusē bija kavalerijas pārkums, turpretim mums tādas nebija nemaz. Arī citādi mūsu pretiniekiem bija liels pārsvars spēku ziņā. Sarkanās Armijas daļām pilnīgi trūka rezerves spēku, un tas vēl vairāk pasliktināja stāvokli.

Drīz vien pēc Simbirskas krišanas pretinieka rokās atradās visa Viduspievolga no Sizraņas līdz Simbirskai ar visiem bagātājiem kara materiāliem un kuģniecības inventāru. Tā, piemēram, Simbirskā čehoslovaki ieguva patronu fabriku, Samarā — lielgabalu lādiņu izgatavošanas darbnīcas. Gandrīz visa Volgas flotile nonāca ienaidnieka rokās.

Varēja gaidīt divas stratēģiskas varbūtības. Pirmā — ka

pretinieks pēc Viduspievolgas ieņemšanas nāks pa Volgu uz Kazaņas pusi ar nodomu pēc Kazaņas ieņemšanas doties uz Nižņinovgorodas—Kostromas—Jaroslavas pusi, lai savienotos ar angļu karaspēku un Ziemeļu kontrrevolucionāriem. Otrā — ka ienaidnieks centīsies izlietot Volgas augšbaseinu kā taisnāko ceļu uz Padomju Krievijas centru. Kā vienā, tā otrā gadījumā šo varbūtību realizēšana nostādītu padomju varu draudoši liktenīga, izšķiroša momenta priekšā.

Lai ilustrētu stāvokli, kādā atradās mūsu fronte, atzīmēsīm kaut vai situāciju Kazaņā, kur bija frontes štābs. Kazaņa faktiski atradās divu nedisciplinētu Sarkanās Armijas daļu rokās, kuras savā starpā konkurēja par varu pilsētā. Par vienas šīs daļas komandieri bija kreisais esers Trofimovskis, kura rīcībā bija ap 700 kājnieku un viens jātnieku eskadrons. Viņš savās rokās turēja visu pilsētu ar visām intendatūras noliktavām. Viņa personīgā rīcībā atradās bāze, kas sastāvēja no 82 vagoniem ar dažādiem produktiem un kara mantām, bet Kazaņas ostā bija divi viņa kuģi. Trofimovskis neievēroja nekādus padomju varas likumus un noteikumus un savā daļā bija absolūts valdnieks. No iedzīvotājiem viņš ņēma kontribūciju, kuru izlietoja savām un bataljona vajadzībām.

Labāks nebija arī Kazaņā atrodošais «Sociālistiskais matrožu bataljons», kurš bija ierīkojies pilsētas labākajās telpās un saņēma no valdības lielāku algu un labāku uzturu. Bataljons terorizēja iedzīvotājus un atteicās iet uz pozīcijām.

Kāda artilērijas daļa bija pieņēmusi rezolūciju, ka tā pilsoņu karā nepiedalīšoties, bet gatavojoties karot ar Vāciju. Disciplīnas trūkums šinī daļā bija novedis tik tālu, ka artilēristi paši negribēja kopt zirgus un stāļus. Apmācības nenotika.

Tamlīdzīgu daļu bija daudz. Atteikšanās iet uz pozīcijām un kaujas paveļu neizpildīšana nebija reta parādība. Frontes štābs pats atradās vishaotiskākajā stāvoklī. Spiegu un dažādu kontrrevolucionāru aģentu apsēsts, tas nespēja ievest kārtību frontē un radīt drošu aizmuguri. Pats par sevi saprotams, ka tādos apstākļos nekas cits kā zaudējumi un atkāpšanās nebija sagaidāms.

#### «UZ PRIEKSU! AIZMIRSTIET ATKĀPSANOS!»

Pēc Muravjova avantūras likvidācijas par Austrumfrontes komandieri iecēla Latviešu divīzijas priekšnieku Vācieti, kas piederēja pie tiem vecajiem oficiēriem, kuri revolūcijas dienās gāja

kopā ar padomju varu un cīnījās par to. Līdz ar viņa iecelšanu un ierašanos Kazaņā, kur no jauna tika organizēts frontes štābs, ieradās arī, kā jau minēts, 5. latviešu strēlnieku pulks. Šinī laikā Austrumfrontes štābā kā Krievijas Padomju Republikas Revolucionārās kara padomes loceklis strādāja b. Daniševskis. Viņiem abiem ir lieli nopelni Austrumfrontes atjaunošanā un nostādīšanā tādā stāvoklī, ka kļuva iespējams organizēt noteiktu pretspiedienu čehoslovakiem, uzsākt pretuzbrukumu, kas apmūļkotajiem gūstekņiem beidzās tik bēdīgi.

Revolucionārās kara padomes pirmā pavēle Austrumfrontes karaspēkam liktenīgā brīdī pēc tik lielām neveiksmēm bija īsa un kategoriska: «Uz priekšu! Aizmirstiet atkāpšanos!»

5. latviešu strēlnieku pulks ieradās Kazaņā ap 20. jūliju. Pulks sastāvēja apmēram no 400 durkļiem un 4 ložmetējiem. Klāt tam tika iedota viena smagā baterija.

Latviešu strēlnieku ierašanās Kazaņā radīja veselu sensāciju. Latviešu strēlnieku popularitāte jau bija paspējusi aizsteigties viņiem priekšā. Ikviens padomju varas ienaids sajuta, ka ir ieradies padomju iekārtai uzticams spēks, ar ko viņiem jārēķinās. Frontes štābs, juzdams aiz sevis reālu bruņotu atspaidu, varēja drošāk ķerties pie reorganizācijas darba un disciplīnas ieviešanas dezorganizētajās garnizona daļās.

Kazaņā izsludināja aplenkuma stāvokli. Latviešu strēlniekiem tika uzticēti garnizona dienesta pienākumi. Iesākās uzticama garnizona formēšana pilsētas aizstāvēšanai.

To, cik ļoti latviešu strēlnieku ierašanās pacēla vietējās varas prestižu, pierāda kaut vai šāds samērā niecīgs gadījums. Jau agrāk tika izdota pavēle par visu ieroču nodošanu; tas bija nepieciešams aizmugures nodrošināšanai. Pavēlei tomēr nepiegriezta nekādu vērību. Bet kad 5. latviešu strēlnieku pulks pamaršēja ar saulē vizošiem durkļiem pa Kazaņas ielām, tad tūlīt otrā dienā sākās steidzīga ieroču nodošana.

Balstoties uz strēlniekiem, bija iespējams ķerties arī pie disciplīnas ieviešanas citās daļās. Trofimovskim tika dota pavēle doties ar savu nodaļu uz pozīcijām. Tikai ar latviešu strēlnieku smago bateriju, kuru nomērķēja uz Trofimovska kuģiem, izdevās viņu piespiest pavēli izpildīt. Tomēr vēlāk viņš ar saviem kuģiem izbēga no Kazaņas un laupīšanas nolūkos sagraba savās rokās Ceboksarus. Tikai septembrī Valsts ārkārtējās komisijas aģentiem izdevās viņu notvert un nošaut. Frontes štābam tagad

bija iespēja daudz maz noorganizēt aizmuguri, lai tādejādi iegūtu šādai organizācijai pienācīgo autoritāti.

Augusta sākumā Svijažskas tilta apsargāšanai pār Volgu tika norīkots 4. latviešu strēlnieku pulks. Pēc Simbirskas krišanas ienaidnieks sāka apdraudēt Kazaņas aizmuguri, tādēļ 4. latviešu pulkam tika uzdots apsargāt dzelzceļa tiltu pār Volgu, kā arī dzelzceļa līniju no Kazaņas līdz Šihraniem.

4. latviešu pulks jau visu laiku bija cīnījies pret čehoslovākiem, ciezdams ļoti lielus zaudējumus. Tādēļ tā sastāvs nevarēja būt sevišķi liels, apmēram tikai 500 durkļu. Pulka rīcībā tomēr bija viena vieglā un viena smagā baterija, pavisam — 8 lielgabali, kas tādā kārtā padarīja šo latviešu pulku par samērā iespaidīgu kaujas vienību.

Pārorganizēšanas darbs tika veikts straujā tempā arī visā frontē. Visu Austrumfrontes karaspēku ap šo laiku sadalīja attiecīgās piecās armijās, pēdējo — piekto — organizēja Bujinskas—Čistopoles rajonā pavisam no jauna.

No centra un citām Padomju republikas malām pagaidām nekādi jauni papildu spēki nepienāca. Stāvoklis tomēr vēl joprojām bija kritisks.

Tika dots attiecīgs rīkojums vairākiem latviešu strēlnieku pulkiem ierasties Vidusvolgas kara rajonā. 6. latviešu pulka 2. bataljons bija pārformēts par pulku (6. Tukuma) un steidzīgi pārvests uz Svijažskas pusi.

Latviešu strēlnieku pulki jau bija paspējuši ar asinīm apliecināt savu uzticību padomju varai. Padomju valdība bija pārliecināta, ka tur, kur cīnās latviešu strēlnieki, nav nodevības un atkāpšanās, tādēļ arī viskritiskākajā brīdī Austrumfrontē tā savus skatus vērsa uz latviešu strēlniekiem.

Reizē ar to norisinājās arī drudžaina gatavošanās valsts iekšienē. No fabrikām un sādžām plūda strādnieki un zemnieki jaunformējamās Sarkanās Armijas daļās; Austrumfrontei tika pievērsta visa uzmanība.

#### CĪŅA PAR KAZAŅU

4. augustā divi Volgas flotiles kuģi pārgāja ienaidnieka pusē, citi sadursmēs tika atsviesti atpakaļ, bet daži atteicās turpināt cīņu un devās pa Volgu uz Nižņijnovgorodu.

Ienaidnieka flotile ar desanta palīdzību izlauzās cauri V ar-

armijas flotes posteņiem, 4. augusta vakarā izcēla desantu Kazaņas ostā un ieņēma to. Pretī izgāja 5. latviešu pulka daļas, kas sakāva desantu un daļu no tā saņēma gūstā. Ienaidnieka kuģi ar mūsu bateriju uguns palīdzību tika izdzīti no ostas.

Bet ienaidnieku šī neveiksme neiebaidīja. 5. augustā ap pusdienas laiku Kazaņu no jauna sāka apšaudīt ienaidnieka flotile no Volgas puses. Ienaidnieka ierašanās visiem bija negaidīta; arī frontes štābā darbs ritēja parastajā kārtībā līdz tam laikam, kamēr ienaidnieka lādiņi sāka krist pašā pilsētā. Kā kuriozs fakts atzīmējams tas, ka čehoslovaku flotiles šāvienus mūsējie stacijā bija noturējuši par Sarkanās Armijas manevru šāvieniem. Tikai ap launaga laiku bija jau skaidri zināms, ka ostā stāv ienaidnieka kuģi, kuri apšauda pilsētu. Izrādījās, ka ienaidnieka flotile bija izlauziesies caur mūsu sargposteņiem, sacēlusi mūsu karaspēka daļās paniku un tagad atklāja uguni uz pilsētu.

Uz piestātņi tika aizsūtītas dažas rotas no vietējā garnizona, kuras mēģināja aizkavēt pretinieka desanta izcelšanu. Mūsu spēki tomēr bija par vājiem, lai spētu noturēties pretī. Sevišķu drosmi izrādīja vietējā tatāru rota, kura cīnījās ar neredzētu enerģiju.

Beidzot tika sūtītas pretī arī dažas 5. latviešu strēlnieku pulka rotas. Strēlnieki paši ar varu rāvās cīņā ar uzbāzīgo pretinieku. Daži strēlnieki, kurus sūtīja apsargāt vietējo banku, atteicās to darīt, tiekdami iet saviem biedriem palīgā. (Kā zināms, Kazaņas bankā atradās no Maskavas evakuētais zelta fonds. No Kazaņas ostas bija aizbraukuši visi kuģi un liellaivas, arī tie, kuriem vajadzēja naktī no 5. uz 6. augustu pieņemt zelta fondu pārvešanai uz Maskavu, tādēļ zelta fonds palika Kazaņā un nonāca balto rokās.)

Ienaidnieka ķēdes bija ļoti stingras. Neraugoties uz aso ložmetēju uguni, tie mācās virsū ar apbrīnojamu ietiepību. Kāda latviešu strēlnieku grupa, atgriezta no pārējiem biedriem, gar Volgas krastiem tika spiesta pamazām uz augšu. . . .

Iespiesti šādā lokā, kur izeja bija tikai viena — atspiest atpakaļ pretinieka ķēdi, latviešu strēlnieki ar parasto aukstasinību gulēja, pieplakuši pie zemes, un raidīja vienu zalvi pēc otras pretinieka rindās, kurš, redzēdams ienaidnieka bezizejas stāvokli, uzmācās ar apbrīnojamu enerģiju un ietiepību.

Sāka pietrūkt patronu, jo nebija, kas tās varētu piegādāt.

Vajadzēja atkāpties... Atpakaļ vairāk desmit soļu un te jau aiz muguras Volgas pieteka...

Bez liekas apdomāšanās strēlnieku viena daļa metās upēpeldus, otra devās uz augšu — uz tilta pusi, kur tos sagaidīja ienaidnieka nežēlīga uguns. Pretinieka ložmetēju nerimstošu ložu pavadīti, daļa strēlnieku pārpeldēja pār upīti, daudzi nogrima vēsajos viļņos...

No strēlniekiem, kas gāja gar krastmalu, viena daļa izsitās cauri pretinieka aizžogojumam un virzījās uz dzelzceļu, pa kuru cits pēc cita pamazām devās projām vilcieni.

Pa šo laiku arī no stacijas puses pilsētai tuvojās ienaidnieks. Vairāk gan panisku baiļu nekā ienaidnieka dzītas, mūsu izklie-dētās daļas atkāpās pilsētā.

6. augustā agri no rīta čehoslovaki izcēla papildspēkus abos Volgas krastos. Kolona, kas nāca pa labo krastu, steidzās ieņemt Verhņijuslona kalnu, kurā bija izdevīgas pozīcijas Kazaņas apšaudišanai. Otra kolona ieņēma Nižņijuslonu, no kurienes Sar-kanās Armijas posteņi atkāpās, kauju nepieņēmuši.

Drīz pretinieks nostiprinājās arī uz Verhņijuslona, atņēmdams te divas mūsu baterijas, no kurām pēc maza laiciņa baltie iesāka apšaudīt staciju, pilsētu un visu kreiso Volgas krastu. Daži ienaidnieka kuģi devās pa Volgu uz augšu — uz Svijažskas pusi, lai ieņemtu stratēģiskā ziņā svarīgo Svijažskas tiltu. Te viņi tomēr atdūrās uz 4. latviešu strēlnieku pulka bateriju un bija spiesti atvilkties atpakaļ.

Ap pulksten pieciem pēc pusdienas jau bija ieņemtas ār-pilsētas pozīcijas. Mūsu karaspēka daļas nekārtīgi atkāpās uz zie-meļu pusi, kā arī dzelzceļa virzienā uz vakariem. Baltie koncentrēja visus spēkus un uzmanību pilsētas centra un Kremļa ieņemšanai.

Drīz vien pilsētā viens kvartāls pēc otra pārgāja ienaidnieka rokās. Beidzot arī Austrumfrontes štābs Ščetina viesnīcā bija ienaidnieka ielenkts. Štābu aizstāvēja 5. latviešu pulka strēlnieki, kuru rīcībā bija vairāki ložmetēji un daži lielgabali. Pret vakaru pilsētas apkārtnē parādījās ienaidnieka kavalērija.

Uz ielām norisinājās asas cīņas, kurās latviešu strēlnieki kāvās ar parasto izturību un dedzību. Palīdzība ne no kurienes nenāca. Uz Kremļa un tā garnizona liktās cerības izrādījās nepamatotas: matroži un karaskolas kursanti bija aizbēguši, bet serbu «Internacionālais» bataljons pārgājis balto pusē.

5. latviešu strēlnieku pulks, kas jau divas dienas cīnījās par

Kazaņu, bija izkļiedēts un sadalīts mazās grupiņās. Lai gan tas cieta lielus zaudējumus, tomēr turpināja cīņu, pamazām atkāpdamies uz ziemeļiem.

Arī frontes virspavēlnieks b. Vācietis kopā ar kādu strēlnieku grupu, izcīnīdams ielu cīņas, bija paguvis izlauzties caur ienaidnieka ķēžu loku uz pilsētas ziemeļu daļu.

Līdzko padomju karaspēks sāka gatavoties atstāt pilsētu, pat agrāk jau, sacelās vietējā buržuāzija, kas, neraugoties uz visām iepriekšējām represijām, tomēr bija palikusi nesalauzta. No namu logiem sāka šaut uz aizejošajiem sarkanarmiešiem un strēlniekiem. Sāva ar šautenēm, ložmetējiem, meta rokas granātas. Pat no štāba pa trešā stāva logiem tika sviestas bumbas uz lejā stāvošajiem automobiļiem un šoferiem. Izrādījās, ka cara oficiēri arī šeit bija paspējuši ielavīties Sarkanās Armijas rindās, lai no iekšpuses veiktu savu nodevīgo darbu.

Izkļiedētās Sarkanās Armijas daļas atgāja uz vakariem un ziemeļiem. Mazās saimnieciskās daļas paguva izbraukt pa dzelzceļu. Pusstundu pirms stacijas ieņemšanas izbrauca arī 2. brigādes štābs, lielgabalu šāvieni pavadīts. Daļa 5. latviešu pulka strēlnieku krita gūstā. Kazaņā palika arī 5. pulka komandieris Briedis un 2. brigādes štāba priekšnieks Šteinbergs.

Frontes virspavēlnieks Vācietis ar daļu no strēlniekiem bija atkāpies uz Arzamasu, pa ceļam dodams dažādus rīkojumus un pavēles haotiskā stāvoklī nonākušās frontes nostiprināšanai.

Kazaņā kopā ar satversminiekiem un sociālizlīdzējiem sāka valdīt reakcionārā buržuāzija. Uz laiku tika likvidēta padomju vara un revolūcijas iekarojumi. Sākās zvēriska izrēķināšanās ar proletariātu. Cietumi tika pārpildīti ar sarkanarmiešiem un vietējo fabriku strādniekiem.

#### IZŠĶIROŠAIS BRĪDIS

Stāvoklis bija nopietns, lai neteiktu — kritisks. Kazaņas, šī politiski stratēģiskā centra krišana baltgvardu rokās bija pēdējais brīdinājums, pēdējais nopietnais zaudējums, pēc kura situācijai vajadzēja izšķiroši mainīties uz vienu vai otru pusi. Ienaidnieka tālāka virzīšanās uz Padomju Krievijas centru apdraudēja visus revolūcijas iekarojumus un nostādīja padomju varu dilemmas priekšā — būt vai nebūt. Austrumfronte bija izvērtusies par visbīstamāko fronti, kuras rajonā visi kontrevo-



4. latviešu padomju strēlnieku pulka ložmetējnieku grupa pie Kazaņas 1918. gada 15. augustā.

lūcijas spēki bija kā spārnos. Neveiksmes frontē radīja šaubas un mazdūšību ne tikai mazāk izturētās armijas daļās, bet arī dažos zemnieku un strādnieku rajonos. Bez zaudējumiem Kazaņas rajonā neveiksmes bija arī Jekaterinburgas rajonā, kur 3. armija tika sakauta un atspiesta uz Permas pusi. (Pie Jekaterinburgas tika gandrīz iznīcināts arī 6. Torošino latviešu pulks.) Starp daudzajiem nemieriem minama Iževskas un Votkinskas rūpnīcu rajona sacelšanās, kas, visu kopā ņemot, mūsu stāvokli padarīja kritisku. Pār visu socialistisko Padomju republiku norkanēja skaļš sauciens — Revolūcija apdraudēta! — Krievijas proletariāts, pieņemot starptautiskās kontrrevolūcijas izaicinājumu, ar divkārtu enerģiju ķērās pie savas socialistiskās valsts aizstāvēšanas.

Šini momentā Austrumfrontē ieradās viens pēc otra citi Latvīešu strēlnieku divīzijas pulki (1., 6. Tukuma, 2. pulka daļas u. c.). Sūtīti tika jauni papildspēki, lai pretīniekam varētu dot noteiktu pretspiedienu.

Svijažska, maza dzelzceļa stacija uz Volgas krasta netālu no Kazaņas, pārvērtās par veselu kara nometni. Te vispirms sa-

plūda visi politiskie darbinieki, kuri tika sūtīti no Pēterpils uz Maskavu un citiem centriem, lai pēc tam dotos tālāk uz fronti. Ik dienas te piestāja ešelons pēc ešelona ar jaunām karaspēka daļām, kurām vajadzēja sastādīt vienības, kas aiztriektu atpakaļ uzmācošos ienaidnieku.

Bet čehoslovaki, ieņēmuši Kazaņu, turpināja virzīties uz priekšu pa Volgas abiem krastiem, lai gan jau vairs ne ar tādu sparū, ne ar tādu straujumu kā pirmajā brīdī, kad mūsu daļas vēl nebija spējušas atjēgties no pirmajiem smagajiem triecieniem. Varēja manīt, ka turpmākās pretinieka operācijas neattīstīsies tik labvēlīgā virzienā, kā varbūt viņš to savā uzvaras priekā iedomājās.

Galvenais, kas uz brīdi mūs bija padarījis vājus, bija tas straujais trieciens, ar kādu čehoslovaki guva uzvaras pie Kazaņas un tā galīgi dezorganizēja mūsu rindas. Pirmām kārtām bija jāgādā par revolucionāro disciplīnu un organizāciju.

Lai atgūtu Kazaņu, pretuzbrukums bija jāvirza pa Volgas abiem krastiem, jo pretinieks bija ieņēmis labajā krastā izdevīgas pozīcijas — Verhņij- un Nižņijuslonu, no kurienes varēja pārvaldīt Kazaņu.

Kreisajā Volgas krastā operējošo kaujas grupu vadīja 3. latviešu strēlnieku brigādes komandieris b. Judins, bet labajā krastā — 4. latviešu strēlnieku pulka komandieris b. Saule.

Sākās koncentrēts uzbrukums abos Volgas krastos. Latviešu strēlnieku pulki abu grupu sastāvā bija vienas no labākajām kaujas vienībām. Mūsu rindas bija papildinātas ar jauniem papildspēkiem, starp kuriem tagad bija jau ne mazums disciplinētu, labi organizētu, politiski izturētu kaujas vienību.

Bet jau pašā pirmajā momentā mūs pārsteidza dažas neveiksmes. Vienā no kaujām krita kreisā krasta grupas komandieris b. Judins, ievainoti tika un krita arī daži viņa tuvākie līdzgaitnieki. Situācija pasliktinājās tādēļ, ka pirmajā brīdī nebija spējīga komandiera, kuru varētu likt kritušā biedra vietā.

Labajā krastā dažas daļas pēc īsām kaujām bija atkāpušās, tāpēc visvairāk nācās ciest dažām latviešu strēlnieku grupām. Tas zināmā strēlnieku daļā radīja nemieru, kura likvidēšanai bija nepieciešama apsvērta rīcība, aukstasinība un revolucionāra izturība, lai novērstu nevēlamus ekscesus.

Sāktais uzbrukums lēnām virzījās uz priekšu. Dažas kaujas

vienības parādīja sevišķu cīņas drosmi, izturību un aizrautību. Tā no vienas Pēterpils komunistu strādnieku nodaļas, kurā skaitījās ap simts cilvēku, pēc kādas kaujas bija palikuši pāri tikai septiņi... Un tādu daļu bija daudz...

### NEAIZMIRSTAMIE KAPI

Kritušais kreisās grupas komandieris b. Judins piederēja pietiem pašreizējajiem latviešu revolucionāriem, kuri jau no agras jaunības ziedoja savu dzīvi strādnieku šķiras atsvabināšanai.

Judins dzimis Vidzemē kā bezzemnieka dēls un partijā darbojās jau pirms 1905. gada. Pēc reakcijas iestāšanās, kad daudzi revolucionāri bija spiesti emigrēt, b. Judins bija vienīgais, kas vadīja un prasmīgi organizēja apkārtņē atlikušos partijas biedrus. Februāra revolūcijas laikā b. Judins bija virsnieks 4. Vidzemes latviešu strēlnieku pulkā. Pēc maija dienām, kad plaisa starp virsniekiem un revolucionārajiem strēlniekiem kļuva arvien lielāka, b. Judins noteikti nostājās strēlnieku pusē un jau jūlija mēnesī tika izvēlēts par deputātu uz Latviešu strēlnieku pulku Izpildu komiteju — «Iskolastrelu», kur viņš visu laiku darbojās juridiskajā komisijā.

Drīz pēc viņa iecelšanas par 3. latviešu strēlnieku brigādes komandieri Judins aizbrauca uz Pēterpili un ar vislielāko enerģiju ķērās pie brigādes formēšanas. Tikko viņš šo darbu bija beidzis, kad no Pēterpils uz Austrumfronti tika sūtīta kāda lielāka kaujas nodaļa, kuras vadīšanu uzticēja viņam.

Biedrs Judins ar vienu no savas nodaļas ešeloniem piebrauca pie Kazaņas tanī vakarā, kad pilsētu ieņēma čehoslovaki. Jau otrā rītā b. Judinam uzdeva mūsu grupas vadīšanu.

Seit b. Judins, strādādams bez atpūtas vairākas dienas un naktis, gandrīz viens pats bez kāda štāba, lai savestu kārtībā dezorganizētās grupas, galīgi pārpūlējās un kļuva stipri nervozs.

12. augustā jau agri no rīta, kad tikko vēl ausa gaisma un pacēlās bieza migla, sāka dārdēt lielgabali. Un, kad drīz pēc tam sāka sprēgāt arī šauteņu šāvieni un tarkšķēt ložmetēji, vareja just, ka būs tiešām karsta diena. Drīz vien izrādījās, ka ienaidnieks nāk uzbrukumā. Šauteņu un ložmetēju uguns kļuva arvien stiprāka.

Biedrs Judins ar dažiem citiem saviem līdzgaitniekiem at-

radās pāris desmit soļu no kādas vasarnīcas, kurā bija štābs. Tika dota pavēle kādam pulkam iet palīgā mūsu priekšējām nodaļām. Piepeši tuvumā sprāga lādiņš. Judins ar saviem biedriem tika notriekti gar zemi un apbērti ar lādiņa šķembām. Biedru Judinu nāvīgi ievainoja. Pēc pusstundas viņš nomira...

Judinu un vēl trīs biedrus atveda Svijažskas stacijā.

... Saulaina rudens pēcpusdiens. Dobji skan muzika, pavado kritušos biedrus uz netālo kapu vietu. Uz pleciem strēlnieki nes vienkāršos baltos zārkus, kuros atdusas sakropļotās biedru miesas. Caur zārka spraugu sūcas asinis un pil uz nesēju pelēkajiem šinējiem: šrapneļa šķembas sakropļojušas un stipri sadragājušas biedru Judinu.

Kritušos biedrus pavada V armijas komandieris Slavens, Maskavas strādnieku deputātu padomes pārstāvis, daudz atbildīgo štāba darbinieku, strēlnieki un sarkanarmieši. Orķestris spēlē: «Par upuriem kritāt jūs cīnīdamies...»

Vēlāk ar Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas lēmumu Krasnaja Gorkas staciju, kura atrodas netālu no Kazanjas un pie kuras krita b. Judins, nosauca viņa vārdā par Judino staciju.

#### «SITIET LATVIESUS!»

Baltgvardi un čehoslovaki prata pienācīgi novērtēt to lomu, kāda bija latviešu strēlniekiem cīņā par padomju varu. Viņi saprata, ka latviešu strēlnieki ir varens spēks Padomju valdības rokās, ka tie kopā ar krievu proletariātu cīnās uz dzīvību un nāvi par proletāriskās revolūcijas iekarojumiem. Baltgvardi saprata, ka, nobīdot no ceļa latviešu strēlniekus, tiem nesalīdzināmi vieglāk būtu bijis nokļūt Maskavā. Tādēļ viņi izlietoja visus iespējamus līdzekļus, lai padarītu latviešu strēlniekus nekaitīgus.

Nespēdami tos uzvarēt ieroču cīņā, baltgvardi apbēra strēlniekus Austrumfrontē no lidmašīnām ar savām proklamācijām... Latviešu strēlnieki pazina baltgvardu un kontrrevolucionāru saldo vārdus, kas kā sīrups tecēja, bet izpaudās slepkavīgos darbos, kas kā darva smērējās. Un tāpēc tie uz aicinājumu nolikt ieročus atbildēja ar vēl enerģiskāku cīņas turpināšanu, jo augstu turēdami sarkano cīņas karogu.

Nespēdami strēlniekus lauzt atklātā cīņā, ne ar viltus solīju-

miem, ne ar melu palīdzību piedabūt tos savā pusē, baltgvardi ķērās vēl pie trešā līdzekļa, kuru krievu melnsimtniecība vienmēr izlietoja kā piemērotu cīņas līdzekli. Baltgvardi uzsāka latviešu izkaušanu. Jau Sibīrijā tūlīt pēc slavenās «Satversmes sapulces» valdības nodibināšanās bija gadījumi, kad naidis pret latviešu strēlniekiem bija tik liels, ka reakcijas kalpi bija ķērušies pie visu latviešu iedzīvotāju sišanas. Dažas latviešu kolonijas Sibīrijā tika nopostītas, neatstājot ne akmeni uz akmens. Ebreju sišanas vieta stājās latviešu sišana.

Buržuāzija un kontrrevolucionāri centās sacelt pret latviešu strādniekiem un jo sevišķi strēlniekiem krievu tautas masas. Austrumu frontē buržuāzijas aģenti un kulaki izplatīja par latviešu strēlniekiem dažādas baumas un pasakas, sākot ar to, ka Padomju valdība speciāli algojot strēlniekus, un beidzot, ka viņi visi esot pārdevušies vāciešiem.

Un šai baltgvardu aģitācijai pret latviešu strēlniekiem atsevišķos gadījumos bija savi panākumi. Ieņemot dažas Pievolgas pilsētas, gūstā saņemtie latviešu strēlnieki tika bez žēlastības apšauti. Lozungs «Sītiēt latviešus!» iemiesojās visnejēdzīgākajās un visriebīgākajās formās un kļuva par dienas lozungu cīņā pret revolucionārās varas kareivjiem.

#### «MĒS STĀVAM SEIT PAR VISU CILVĒCI!»

Uz visām baltgvardu mahinācijām latviešu strēlnieki atbildēja tikai ar vienu: «Ar savām asinīm mēs aizstāvēsim padomju varu!», kā to viņi atzīmēja kādā no savām rezolūcijām. Savu likteni viņi bija saistījuši ar padomju varas lozungu jau no pašām marta revolūcijas dienām un tādēļ arī viskritiskākajā momentā viņi nevarēja rīkoties citādi, kā vien dzīvot vai mirt par proletārisku revolūciju — par visas cilvēces nākotni.

Tā arī Austrumfrontē strēlnieki kopā ar pārējo Krievijas strādniecību nešaubīgi stāvēja savos sargpostēnos, saprazdami, ka ienaidnieks, kurš nāk no šīs puses, ir tikpat bīstams proletāriskajai revolūcijai kā tas, kas bija uzgūlies uz Latvijas darblaužu pleciem.

Cīņas bija asas un prasīja daudz upuru, no kuriem latviešu strēlnieks nekad nebaidījās. Austrumfrontes cīņās latviešu strēlnieki raidīja savus labākos spēkus. Uz turieni brauca gan veseli

pulki, gan atsevišķi darbinieki, no kuriem daudzi vairs neatgriezās atpakaļ. Starp pēdējiem minams arī toreizējais «Iskolastrela» priekšsēdētājs b. Zariņš, kas bez vēsts pazuda vienā no kaujām Volgas labajā krastā.

Daudz kļūmīgu, smagu brīžu nācās pārdzīvot strēlniekiem šinīs grandiozajās cīņās. Gadījās tādi, kas nespēja izturēt šo cīņu smagumu. Nenorūdīti un nepārlicināti tie pusceļā skatījās atpakaļ. Te minama daļa 4. latviešu pulka strēlnieku, kuri Simbirskas frontē pēc vairāku mēnešu nepārtrauktām cīņām pieprasīja atpūtu un tādā kārtā dezorganizēja pārējo biedru rindas. Bet pagurumam nebija vietas. Un tādēļ visi pārējie strēlnieki nosodīja šādu savu biedru rīcību. Tas bija vienīgais «incidents», vienīgā nesaprašanās, kas atgadījās Austrumfrontē 1918. gada vasarā.

Krievijas proletariātu padarīja nesalaužamu tā vienība un dzelzs disciplīna, kas saistīja tā avangarda rindas. Sarkanās Armijas rindās valdīja sīrsnīga draudzība. Dažādu provokatoru mēģinājumiem ar nacionālā naida kurināšanu radīt krievu un latviešu darbaļaužu rindās nesaskaņas nebija nekādu panākumu. Par šo draudzību, kura vislabāk apliecināta ar strēlnieku asinīm daudzajos kauju laukos, liecina arī sekojošs kazaku komitejas uzsaukums latviešu strēlniekiem Austrumfrontes cīņu laikā:

«Sveiciens jums, Sarkanās Latvijas varonīgie dēli!

Brīvās Donas, Kubāņas, Urālu un Sibīrijas stepju dēli, kuri nespēj aizmirst savus slavenos atamanus Stepanu Razinu un Jemeljanu Pugačovu, sūta jums kā saviem cīņas biedriem sil-tāko sveicienu.

Mēs redzam, ar kādu stingru pārliecību jūs cīnāties pret darba tautas ienaidniekiem, ar kādu varonību jūs sargājat revolūciju no visiem iekšējiem un ārējiem ienaidniekiem, un mūsu sirdis pildās ar prieku un cerību, ka mūsu taisnā lieta nezudīs, kamēr ieroči atradīsies tik uzticamās un drošās rokās kā Sarkanās Latvijas dēlu rokās.

Daļa no varonīgajiem un revolucionārākajiem kazakiem, tāpat kā jūs, ir atstājuši savas sētas, viņiem ir ņemta iespēja dzīvot un veidot savu dzīvi brīvajās stepēs.

Kā jūs, tā arī mēs pārāk labi zinām, ka daļa no mūsu biedriem kalpo Krasnovam, Dutovam un buržuāzijai. Bet jums ir zināms arī, ka daudzi šo noziedzīgo darbu dara piespiesti,

daudzi — neapzinīgi. Apzinīgākā daļa ir tikusi izdzīta no savām dzimtajām stepēm. Tomēr tas padara viņus vēl apzinīgākus, vēl stiprākus un viņi, tāpat kā jūs, tic visu mūsu uzvarai un stingri tur savās rokās ieročus.

Mēs zinām, ka jūs pat patvaldības laikā jau cīnījāties pret vietējo baronu varmācībām. Šī cīņa nav mitējusies — jūs vēl tagad sargājat savu zemi no jauniem varmākām.

Kad Krievijas darbaļaudis vairs nespēja pretoties slepkavām, jūs nepalikāt šo jauno iekarotāju jūgā un nenometāt savus ieročus, bet vēl stiprāk saņņaudzāt tos savās sastrādātajās rokās un tagad varonīgi turpināt cīnīties par visas pasaules darba cilts atbrīvošanu.

Sveiciens jums un mūžīga slava!

Turiet arī uz priekšu savās rokās ieročus tikpat stingri kā līdz šim, neskatoties uz tiem biedriem, kuri savas mazdūšības dēļ ar kaunu atstāj Oktobra revolūcija izcīnītās pozīcijas.

Mūžīgs kauns un lāsts viņiem un viņu pēcnācējiem!

Daudz vēl ir neapzinīgu biedru, bet ticam, ka uzvara būs mūsu.

Neskumstiet, ka jums uz laiku bija jāatstāj sava dzimtene, nav tālu vairs tas brīdis, kad mēs kopējiem spēkiem iznīcināsim savus ienaidniekus un uz mūžu nostiprināsim Oktobra revolūcijas iekarojumus.

Lai daudz vēl ir neapzinīgo — jūs pierādīsiet viņiem un visai pasaulei, ka jūs protat aizsargāt darba tautu un viņas intereses, un nākošās ciltis nespēs aizmirst jūsu darbus...

Visiem tiem, kas pūlas noņņaupt revolūciju un no jauna iekalt verdzības važās darbaļaudis, sūtām lāstus: tirāņiem neizbēgt no taisna soda!

Lāsts visiem darba cilts ienaidniekiem!

Darbaļaužu šķēps vēl nesalūzīs!

Sveiciens un slava jums, brāļi — Sarkanās Latvijas dēli!

Kazaku komiteja pie Viskrievijas  
Centrālās Izpildu komitejas»

Šī vienība bija mūsu uzvaras ķīla. Un Krievijas proletariāts prata novērtēt latviešu strēlnieku cīņu nopelnus. Par Kazanā aizstāvēšanu 5. latviešu strēlnieku pulku VCIK apbalvoja ar Sarkanā goda karogu. Tas bija pirmais šāds gadījums mūsu jaunās formējošās armijas pastāvēšanas laikā.

Pēc Austrumfrontes cīņām revolūcijas attīstības gaita latviešu strēlniekus nostādīja jaunu uzdevumu priekšā... Revolūcijas viļņi vēlās uz vakariem: Vācijā izcēlās revolūcija, kura arī okupētajai Latvijai deva iespēju nokratīt, lai gan, diemžēl, tikai uz īsu laiku, buržuāzijas jūgu. Daļa strēlnieku pulku steidzās palīgā Latvijas proletariātam, bet daļa vēl ilgi turpināja savas cīņas Padomju Krievijas frontēs, līdz atkal no jauna Vakarū un Dienvidu frontēs tiem nācās rakstīt jaunas vēstures lappuses.



J. VĀCIETIS

## KAUJAS AP KAZAŅU<sup>1</sup>

Kazaņa atrodas Volgas kreisajā krastā, tai vietā, kur Volgas straume pagriežas uz dienvidiem, tecēdama pa meridiānu, netālu no Kamas grīvas, kas 65 verstis no Kazaņas ietek Volgā un tek no ziemeļiem. Volga ir dabiska un ļoti nopietna barjera tajos gadījumos, kad jāaizstāvas ar maziem spēkiem.

No Kazaņas uz rietumu pusi Volga tek pa ģeografisko paralēli, ar savām pietekām un kanālu sistēmām iesniegdamās līdz pašam Eiropas Krievijas centram — Maskavai — un ziemeļos sniegdamās līdz Petrogradai.

Šī Volgas daļa bija stratēģiski ļoti nozīmīga Austrumfrontei un mūsu pretiniekam. Mēs varējām izlietot šo Volgas daļu kā komunikācijas līniju: no Volgas pilsētu ostām varēja vest intendantūras un kara materiālus un pat karaspēku. Nižņijnovgorodā, Kiņešmā, Kostromā, Jaroslavlā, Ribinskā, tāpat arī citās pilsētās bija ļoti daudz tirdzniecības kuģu un liellaivu. It sevišķi liela nozīme bija tādām pilsētām kā Maskavai un Petrogradai ar savām fabrikām un rūpnīcām, kurās tika izgatavoti visādi priekšmeti kara vajadzībām.

Volgas kuģu ceļa aizstāvēšanai sarkanajiem bija tā sauktā Volgas kara flotile — apbruņoti tirdzniecības kuģi ar diezgan lielu artilēriju, bet komandējošais sastāvs un matroži bija slikti; pirmajā sadursmē ar pretinieku viens kuģis uzskrēja uz sēkļa un tika sadedzināts.

Arī citas flotiles daļas kaujā izrādījās maz derīgas: matrožu komandā nebija disciplīnas, lielgabalnieki nemācēja šaut; flotile nebija apmācīta upju taktikas darbībā.

Ievērojot to, ka karaspēks izira, kā arī Volgas flotiles kaujas nespēju, varēja paredzēt divas stratēģiskas varbūtības:

<sup>1</sup> Raksts 1928. gadā publicēts «Prometeja» izdotajā «Latvju strēlnieku vēsturē», 1. sēj., 2. daļā. Šeit iespiests saīsināts.



Austrumfrontes virspavēlnieks J. Vācietis.

1) pretinieks (baltie) sagrābs Vidusvolgu, 2) to panākuši, baltie centīsies iet augšup pa Volgu uz Kazaņas pusi ar nodomu — pēc Kazaņas ieņemšanas doties tālāk uz Nižņijnovgorodas—Kostromas—Jaroslavas pusi, lai apvienotos ar Jaroslavas dumpiniekiem.

Tādēļ varēja paredzēt, ka baltie centīsies izlietot Volgas sistēmas augšdaļu kā taisnāko ceļu uz Padomju Krievijas centru. Varēja saprast, ka baltie izlietos savu flotili kopā ar desanta operācijām. Austrumfrontes flangos, t. i., Urālu kalnu ziemeļdaļā un Saratovas guberņas apkārtnē, balto nolūkiem varēja būt vieteja nozīme.

Ņemot vērā, ka Austrumfrontes centram tuvākajā laikā būs galvenā nozīme, es kā Austrumfrontes pavēlnieks pavēleju vispirms:

1) aizsprostot balto flotilei ceļu uz Kazaņas pusi, ieliekot Volgā mīnas iepretim Spaskas pilsētai;

2) pastiprināt tos pulkus, kuri aizstāvēja V armijas fronti Čistopoles—Bujinskas rajonā;

3) nostiprināt Kazaņu, radot tās apkārtņē tranšejas un uzstādot baterijas visnopietnākajai pilsētas aizstāvēšanai.

Mīnas pa daļai tika ieliktas, bet baltie tās ar laiku uzgāja un uzspridzināja.

4. augustā divi sarkanās flotiles kuģi pārgāja balto pusē; citi trīs tika atsviesti uz Kazaņu, daži kuģi, dabūjuši nelielus bojājumus, atteicās turpināt kauju, un 5. augusta rītā pēdējais no tiem aizlaidās uz Nižņijnovgorodu.

Balto flotile kopā ar desanta operācijām pārrāva V sarkanās armijas fronti un, pavisam negaidot, 5. augusta vakarā ieradās pie Kazaņas: ieņēma Kazaņas ostu un ar desanta palīdzību gribēja sagrābt pilsētu.

Pretuzbrukumā 5. latviešu strēlnieku pulks sakāva balto desantu, daļu saņēma gūstā; pāri palikušie paspēja iesēties kuģos, kurus mūsu bateriju uguns izdzina no Kazaņas ostas. Sarkanā flotile atkāpās un izmeta enkurus preti Kļučiščas sādžai.

Šim balto uzbrukumam bija liela nozīme.

Vispirms kaujās pie Kamas ietekas Volgā parādījās čehoslovaku pulki, kuriem sarkanie krievu pulki nebija spējīgi turēties pretī un pa lielākai daļai izklīda. Uzbrukdami Kazaņas ostai, baltie izbaidīja no turienes visas liellaivas un kuģus, arī tos, kuriem vajadzēja nakti no 5. uz 6. augustu pieņemt zelta fonda lādiņu un pārvest to uz Maskavu. 6. augusta rītā izrādījās, ka visi kuģi aizbēguši uz Nižņijnovgorodu, tādēļ zelta fonds palika Kazaņā un nonāca balto rokās. 6. augustā bija redzams, ka baltie sāks Kazaņas blokādi, bet mēs vēl nebijām paspējuši sformēt vajadzīgo garnizonu pilsētas aizstāvēšanai.

Laikā, kad baltie sāka sturmēt Kazaņu, t. i., 5. un 6. augustā, II sarkanā armija no Jelabugas puses izdarīja izdevīgu spiedienu uz Buguļmas pilsētu, t. i., uz balto frontes aizmuguri, bet tādēļ, ka dažas dienas pirms tam III sarkanā armija tika sakauta pie Jekaterinburgas un atsviesta uz Permas pusi un reizē ar to Iževskas un Votkinskas ieroču rūpnīcu rajonā izcēlās liela sacelšanās, II sarkano armiju vajadzēja atsaukt atpakaļ uz Kamas upes labo krastu.

I armijai kaujās nebija lielas nozīmes...

No centra pievilkt papildspēkus tuvākajās dienās nebija iespējams. 5. augustā Kazaņā no Rževas ieradās viena nodaļa; daļa no tās aizbēga no Kazaņas tai pašā dienā. Kazaņā ieradās arī Vitebskas brigādes štābs, bet bez kādiem pulkiem.



Verhņijuslona ciems Kazaņas kauju rajonā.

#### KAZAŅAS KRISĀNA

6. augustā agri no rīta baltie izcēla desantu abos Volgas krastos pie Nižņijuslona kalna. Kolona, kas nāca pa labo krastu, steidzās ieņemt Verhņijuslona kalnu (pretim Kazaņas pilsētai). Kolona, kas nāca pa kreiso Volgas krastu, ap pulksten sešiem uzbruka pie arhiereja vasarnīcas sarkano posteņiem, kuri bez kaujas aizbēga.

Drīz pēc tam pilsētas dienvidu daļa pārgāja balto rokās.

Ari sarkanās baterijas krita balto rokās. Ap pulksten deviņiem balto flotile ieņēma ostu un izcēla desantu, kas sāka uzbrukumu pilsētai uz stacijas pusi.

Ap pusdienu baltie ieņēma Verhņijuslona kalnu, nodzīdami no turienes uz Svijažskas pusi sarkanos, pie kam balto rokās nokļuva divas sarkano baterijas, no kurām pēc maza laiciņa baltie sāka apšaudīt Ščetina viesnīcu, Kremli, dzelzceļa staciju un visu Volgas kreiso krastu...

Baltie visu savu vērību piegriezta pilsētas ieņemšanai. Ap pulksten pieciem viss sarkanais karaspēks bija jau atstājis Kazaņu...

Ieņēmuši sarkano ārpilsētas pozīcijas un priekšpilsētas, baltie sāka tuvoties pilsētas centram un Kremlim.

Balto spēku daudzums mums nebija noteikti zināms. Pēc manām domām, līdz pusdienai kaujās nepiedalījās daudz spēku, tādēļ ka pret mums cīnījās tikai desanti, kuru skaits nevarēja būt liels — apmēram divi trīs bataljoni.

Tā arī izskaidrojams tas, ka līdz pusdienai balto uzbrukumu bija diezgan glēvs raksturs. Pēc pusdienas pretinieka darbība kļuva plašāka un intensīvāka.

Daži bruņoti kuģi devās augšup, uz Svijažskas pusi, bet netālu no dzelzstilta tos spēcīgi apšaudīja un apturēja 4. latviešu strēlnieku pulka smagie lielgabali.

Balto rokās pārgāja viens pilsētas kvartāls pēc otra, un pēc pulksten pieciem Austrumfrontes štābs Ščetina viesnīcā bija aplenkts no visām pusēm; tuvu klāt pienākt baltie nevarēja, tādēļ ka ielas bija aizsprostotas barikādēm, ko dūšīgi aizstāvēja 5. latviešu pulka strēlnieki, kuru ricībā bija vairāki lielgabali. Aplenkta vēl nebija pilsētas ziemeļu daļa. Ap novakari pilsētas apkārtnē parādījās balto kavalērija.

Tagad apskatīsimies, kas notika pilsētas centrā. Kremlis bija labi apbruņots ar smago un vieglo artilēriju; tā mūri bija vietām vairāk nekā divas asis augsti; ieņemt tos triecienuzbrukumā nebija iespējams.

Es biju nolēmis tad, kad Ščetina viesnīcā vairs nebūs iespējams aizstāvēties, pāriet ar štābu uz Kremli un tur turpināt pretoties, kamēr atnāks palīgā rezerves no Svijažskas, uz kuriem jau 5. augustā bija nosūtīts štāba priekšnieka vietas izpildītājs ar vajadzīgajām instrukcijām. . . .

Kazaņa tani brīdī spēlēja redutes lomu, kuras perifērija bija vilkta pa līniju: Sarapula—Čistopole—Šihrani—Volgas dzelzstils pie Svijažskas stacijas—Vjatskije Poļani. Centrā kā cietoksnis stāvēja Kazaņa, ko vajadzēja aizstāvēt līdz pēdējam. Te galveno lomu nespēlēja Kazaņa kā pilsēta, bet gan tās stratēģiskā nozīme. Ar Kazaņas krišanu mēs būtu zaudējuši arī Svijažskas tiltu pār Volgu, un līdz ar to viss Augšvolgas krasts būtu nokļuvis balto rokās, tāpēc ka sacelšanās no Iževskas un Votkinskas rūpnīcām lielā ātrumā pārsviedās uz visu Vjatkas guberņu un pat uz Vologdu.

Lai rādītu citiem priekšzīmi, es nolēmu ar 5. latviešu strēlnieku pulka atbalstu aizstāvēt Kazaņu līdz pēdējai iespējai.

Lielu cerību es liku uz Kremli un tā garnizonu, it sevišķi uz karaskolas kursantiem un serbu internacionālo bataljonu;

Austrumfrontes kara padomes locekļi apgalvoja, ka serbu bataljons būšot tikpat kaujas spējīgs kā latvieši.

Pa dienu, kamēr vēl baltie neparādījās pilsētā, no Kremļa nāca labas ziņas. Bet pievakarē Kremļa komandants ziņoja, ka baltie nākot no Kazankas upes puses un ka matroži un karaskolas kursanti esot aizbēguši. Pēc tam satiksme tika pārtraukta. Bija ap pulksten septiņiem vakarā.

Austrumfrontes štābā, Ščetina viesnīcas otrajā stāvā, atrados es ar saviem adjutantiem Dilānu un Cirīti, kā arī 5. latviešu pulka pirmās rotas konvojs, ap 180 cilvēku. Štabinieki sen jau bija aizlaidušies lapās: ne telefons, ne telegrafs nestrādāja. Mēs bijām pavisam atšķirti no pārējās pasaules un atdoti pašu spēkiem un prātam. Štābs bija pārvērties par cietoksni: manā kabinetā uz galda — ložmetējs, izmētāti papīri. Laiku pa laikam nožvingst lodes gar ausīm un iestrēdz pretējā sienā. Visi apbruņojušies.

Apakšā uz ielas dārd lielgabali, kuri atsit balto uzmākšanos štābam; šauj no visām pusēm, un dažī pat pieplok pie grīdas, jo uz ielas valda elles troksnis... No mūsu puses šauj abas bruņotās mašīnas, abi lielgabali un visi posteņi no logiem un durvīm...

Stacijas ielas pusē, ap 200 soļu no štāba, nami jau ir balto rokās; namu bēniņos uzstādīti ložmetēji; laiku pa laikam no turienes un pa logiem tiek šauts un sviestas rokas granātas... No otras puses šauj balto artilērija, gribēdama sagraut štābu, bet trāpa pilsētas vidū — teātri.

Es mierīgā balsī, kā arvien to daru kritiskos brīžos, dodu dažādus rīkojumus, lai nepieļautu baltos par daudz tuvu, lai vajadzīgajā brīdī mēs varētu izklūt no štāba un tikt uz Kremli. No ielas ziņo, ka abas mūsu bruņotās mašīnas esot aizbēgušas. Štāba apsargāšanai palika vēl tikai viens smagais lielgabals ar diviem artilēristiem, 5. latviešu pulka strēlniekiem. Līdz tumsai tikt ārā no štāba nebija ko domāt. Šis lielgabals ar diviem artilēristiem vairāk nekā stundu aizstāvēja štābu pret baltajiem. Pēdīgi arī šim lielgabalam bija jāaplūst, tādēļ ka viens no abiem varoņiem tika nāvīgi ievainots un štāba priekšistabā nomira.

Kas notika balto pusē, mēs zinājām vispār diezgan labi. Laiku pa laikam štābā ieradās kāds no mūsu izlūkiem, un no viņu ziņojumiem varējām noprast, ka visas ārpilsētas pozīcijas, Verhņijuslona kalns un pilsēta jau sen ir balto rokās. 5. latviešu

strēlnieku pulka atliekas tika sagrupētas vairāk Kazaņas priekšpilsētas ziemeļu daļā, kas vēl atradās mūsu rokās. Bez tam mūsu rokās bija tikai štāba dzīvoklis; pat daļa no Ščetina viesnīcas vairs nebija mūsu, tādēļ ka lielākā daļa štābinieku bija pārgājuši balto pusē.

Kāds izlūks ziņoja, ka Kremlis esot mūsējo rokās, jo vārti esot vaļā. Bija vēla novakare.

Es devu pavēli konvoja komandantam Remeram (5. latviešu strēlnieku pulka 1. bataljona komandierim) sagatavoties, lai ietu uz Kremli.

Tikko parādījāmies uz ielas, mūs apšaudīja no jumtiem un logiem.

Mēs atbildējām ar to pašu. Mums izdevās paiet uz priekšu tikai ap simt soļu, kad jau redzējām, ka spēku pārkums ir balto pusē. Šajās pāris cīņas minūtēs mums bija jau ap pārdesmit ievainoto. Bija jāgriežas atpakaļ štābā un jāpadomā cits izejas plāns. Te izrādījās, ka ietikt štābā pa tām durvīm, pa kurām iznācām, nebija iespējams, tādēļ ka tās jau bija balto rokās; bez tam baltie uz rokām bija atstiepuši netālu no štāba vienu bumbmetēju, kas sparīgi apšaudīja ielu. Baltie sakoncentrēja pret mums tik tuvu uguni, ka bija jāmeklē uz brīdi kur nekur patvērums.

Es pavēlēju no jauna ieiet štābā no pagalma puses. Tikko mēs parādījāmies Ščetina viesnīcas pagalmā, no logiem sāka mūs apšaudīt... Tie bija mūsu pašu nodevēji — štābinieki. Savādi, ka viņi šāva ar revolveriem, izbāzuši rokas pa logu, slēpdami sejas aiz aizkariem, laikam katram gadījumam... Tie bija tie, kas vēl tikai pirms dažām stundām pazemīgi locīja muguru un vēl nebija pārliecināti, kuru priekšā būs jākļūst rīt...

Lodes žvingstēja ap mani no visām pusēm, bet tomēr netrāpīja, neraugoties uz to, ka es biju visiem šāvējiem labi pazīstams...

Pa to laiku Remers ar strēlniekiem bija dabūjis savās rokās ieeju štābā no pagalma puses. Mēs atkal grupējāmies ap manu kabinetu, kuru pēc mūsu aiziešanas bija ieņēmuši baltie.

Flīģeļa pirmais stāvs, kur bija štābs, palika balto rokās. Savāds bija mūsu stāvoklis: mēs — otrajā stāvā, bet zem mums, pirmajā stāvā, baltie, mūsu ienaidnieki.

Pēc maza laiciņa, tikko mēs bijām ienākuši, baltie nodzēsa mums elektrību: mēs atradāmies pilnīgā tumsā.

Uz mana galda iededzinājām sveci, citur visur bija tumsa.

Tādā stāvoklī mēs nevarējām ilgi palikt. Bez tam bijām atlikuši tikai ap 80 cilvēku. Es ņēmu vadību savās rokās.

Vispirms es pavēlēju no flīģeļa, kurš ir tuvāk Voskresenskaja ielai, uzdzīt bēniņos visus iedzīvotājus un aizbarikādēt durvis.

Pusstundas laikā tas tika izdarīts, un mūsu posteņi ieņēma pirmo un otro stāvu.

Pēc tam mēs caur šo flīģeli nolaidāmies pirmajā stāvā un pa durvīm un logiem izkļuvām uz ielas tanī pusē, kur baltie mūs vismazāk gaidīja.

Nepiegriezdami vērību retajiem šāvieniem no logiem, mēs drošiem soļiem devāmies uz Kremli... Uz ielas barikādu nebija. No Ščetina viesnīcas puses mēs dzirdējām urā kliedzienu...

Bija ap pusvienpadsmitiem naktī. Smidzināja smalks lietiņš. Pilsētā un apkārtnē dažās vietās bija redzams ugunsgrēks. Mēs nebijām visai tālu no Kremļa vārtiem, kas bija vaļā, mūsu izlūki bija jau pie pašiem mūriem... Piepeši, pavisam negaidīti, no Kremļa ambrazūrām tika atklāta šauteņu uguns uz mūsu izlūkiem, no kuriem neviens neatgriezās atpakaļ: viņi visi krita... Kremlis bija jau balto rokās.

Mēs bijām ap simts soļu no Kremļa vārtiem, šāviņi tagad tika raidīti uz mums.

Ceļa atpakaļ mums nebija. Pretinieka uguns bija ļoti spēcīga... mūsu zaudējumi lieli. Šinī brīdī es devu komandu: «Вперед на штырь! Уппа!»

Tie, kuri bija tuvāk pie manis, kopā ar mani metās uz Kremli, gribēdami sagrābt vārtus; citus balto uguns piespieda griezties atpakaļ... Bet tanī brīdī, kad mēs bijām pārdesmit soļu no Kremļa mūriem, vārti tika sparīgi aizcirsti. Kremļa trīs asu augstiem mūriem pāri tikt mēs nevarējām... Sturmēšana neizdevās.

No Kremļa sienām nākošā uguns kļuva arvien stiprāka... Mums izdevās paslēpties vārtos, ap 100—150 soļu no Kremļa.

«Internacionālais serbu bataljons» pēc matrožu un kara-skolas kursantu aizbēgšanas bija pārgājis balto pusē.

5. latviešu strēlnieku pulks, ar kura varonību mums izdevās divas dienas — 5. un 6. augustā, aizstāvēt Kazaņu pret ienaidnieka pārspēku, tagad bija izklīdināts mazās grupās. Mūsu mazās grupas stāvoklis bija kritisks. Mums bija jātiek ārā no pilsētas.

No mūsejiem bija palikuši mani adjutanti Dilāns un Cirītis, sekretārs Ektermanis, 5. latviešu strēlnieku pulka komandieris

Jānis Briedis un vēl 21 strēlnieks. Kazaņa vairs nebija mūsu. Arī Kremlis nebija mūsu.

Mēs zinājām, ka izlauzties cauri varam tikai uz pilsētas ziemeļu daļu. Tas mums bija vajadzīgs arī tādēļ, ka es gribēju ātrāk nokļūt II armijas štābā, kas bija Sarapulas pilsētā, lai no turienes varētu dot attiecīgus rīkojumus Austrumfrontei.

Lai izklūtu no lamatām, mums vajadzēja tikt pāri Voskresenskaja ielai un iet uz teātra pusi. No Kremļa puses mūsu ielu uzmanīja vairāk simtu acu, kas, apšaudot mūs ar šautenēm (ložmetēju viņiem nebija), nepieļāva ne mazāko kustību.

No dažiem namiem laiku pa laikam uz mums nožvingstēja lodes: redzam uz acumirkli pa logu izbāztu roku. Dzirdam pa ielu ejam karaspēku, orķestris spēlē maršu «Молодая Европа». Netālu no mums, ap simts soļu, ir seminārs, kur atrodas 5. pulka saimniecības nodaļa, kura nevarēja izklūst no pilsētas. Dzirdam no turienes urā kliedzienu un orķestra muziku... Noprotam, ka seminārs ir balto rokās.

Pulka komandieris Jānis Briedis ziņo, ka strēlnieku garstāvoklis pasliktinās, viņi domājot, ka mēs visi esam pazuduši un mums nav ne cerību, ne iespēju tikt ārā no lamatām.

Es stāvēju pie pašiem vārtiem, šauteni uz pleciem, un raudzījos uz mūsu nāves ieleju. Pāris soļu atstatu zemē gulēja vairāki zemgalieši, kuri mēģināja tikt pāri ielai, bet tika nošauti ar lodēm, raidītām no Kremļa mūriem. Turpat netālu uz ielas vārtiņās vairāki smagi ievainoti zirgi. Šinī brīdī notika savāds gadījums. Mēs dzirdējām, ka mums garām pa ielu mierīgiem soļiem iet uz Kremļa pusi ložmetēju komandas zirgs ar piesietu ložmetēju mugurā. Viņš gāja taisni uz Kremļa vārtiem. No turienes nešauj.

«Mums vajag viņu nošaut, citādi Kremli dabūs ložmetēju,» iesaucās daži strēlnieki. «Nav vajadzīgs,» es atbildēju, «viņš nes nastu godīgi, un viņš ir daudz vairāk cienības vērts nekā tie tūkstoši cilvēku, kuri jau dienā aizbēga no saviem posteņiem, bez tam mums nevajag griezt uz sevi vērību.»

Pulka komandieris Briedis prasīja atļauju aiziet uz semināra pusi paskatīties, kas tur notiek — — — Viņš aizgāja caur pagalmu, paņēmis līdz vēl 13 cilvēku... Mēs paliekam tikai 12 cilvēku.

Lietus pārgājis, no ielas un sienām paceļas migla. Paiet vēl dažas minūtes. Mēs visi esam kā sastinguši un gaidām, kas notiks.

Beidzot es paziņoju savu lēmumu: «Biedri, mēs esam brīvi. Laiks ir diezgan tumšs un miglains. Mēģināsim tikt pāri ielai lēniem soļiem, lai no Kremļa neredzētu kustēšanos. Tad viņi nešaus. Iesim pa vienam. Es iešu pirmais.» Nekā vairāk neteicis, es pa trotuāru lēni virzijos uz priekšu. Puse ielas jau bija noieta. No Kremļa puses klusums. Visi stāv kā stinguši. Katra minūte liekas kā mūžība. Vēl pusotras minūtes — un es stāvu, pieslēžies pie mājas stūra, un dodu zīmi nākt otram. Tādus brīžus vajag pašam pārdzīvot, tikai tad var saprast to nozīmi.

Trīsarpus minūtes «demonstrēt» ar savu personu pārējiem, vai esi dzīvs vai miris... To var tikai ar tērauda nerviem.

Visiem kā saules stars atspīdēja cerība uz izglābšanos. Otrs gāja Dilāns. Tāpat lēnām. Trešais — Cirītis, ceturtais — Ektermanis. Visi trīs tika pāri laimīgi. Piektais un sestais, divi strēlnieki, ejot lēnām un uzmanīgi, arī tika laimīgi pāri. Septītais neizturēja un devās pāri skriešus — tika ieraudzīts un krita, astotais, tāpat arī citi, baidījās parādīties uz ielas.

Mums par ceļa vadoni bija strēlnieks Ektermanis, kas kā šejienes iedzīvotājs labi zināja Kažanu un tās apkārtni.

Redzēdams, ka no «lamatām» vairs neviens nenāk, es nolēmu, ka mums vajag mēģināt izslapstīties cauri pilsētai. Mēs domājām, ka jau visām lielākajām briesmām esam garām, bet ielu cīņā nevar gandrīz neko paredzēt uz priekšu. Atgadās dažādi pavisam negaidīti notikumi.

Mēs bijām seši cilvēki, mūsu spēciņš bija ļoti vājš, tādēļ vajadzēja izvairīties no jebkādas sadursmes ar pretinieku. Bijām jau nogājuši pāris simt soļu uz teātra pusi. Likās, kas viss ir kluss un mierīgs. Te pēkšņi no kādas šķērsielas, soļus piecdesmit no mums, izdzirdām: — Стой, стой, стой! Кто вы такие? Назовитесь! Что пропуск?

No balsīm varēja noprast, ka kļiedza «jaukts koris». Vīriešu balsis bija drošas un bargas, sievietes likās uztrauktas un niknas. Nācām arvien tuvāk. Ieraudzījām pretiniekus — ar baltiem apšienamiem uz piedurknēm un revolveriem rokās.

— Iesim tikai uz priekšu pilniem soļiem, — es teicu pusbalsī.

— Стойте! Назовитесь, назовитесь! Кто вы такие? Что пропуск? — kļiedza «jauktais koris» soļus divdesmit no mums.

Ap sirdi kļuva auksti. Pār muguru pārskrēja drebuļi. Daži no mūsējiem tvēra pēc šautenēm, daži — pēc rokas granātām. — Nav vajadzīgs, nav vajadzīgs. Iesim klusu, — es uzsaucu.

— Да стойте же! Назовитесь! Кто вы такие? — soļus desmit no mums kļiedza «jauktais koris».

Man ienāca prātā atbilde — Идите вы к... матери!

— Чего ругаетесь? К дикарям пришли, что ли? Кто вы такие? Назовитесь! Что пропуск?

Es atbildēju — Идите вы к... матери!

No tumsas iznāk septiņi vīrieši un četras dāmas, visiem rokās Nagana revolveri.

— Стойте! Назовитесь! Кто вы такие? — noskan mūsu tuvumā.

Mēs apstājamies ielas vidū.

Es paeju uz priekšu. Man pretim stāv balto vadonis.

— Кто вы такие? Почему вы ругаетесь? — nīknā balsī prasa baltais, paceldams revolveri, viņa biedri un biedrenes dara to pašu. Mūsējie, izņemot mani, ķeras pie šautenēm un rokas granātām.

Moments bija kritisks. Tagad visam vajadzēja izšķirties. Es ar šauteni plecospēru dažus soļus uz dāmu pusi un sāku atvainoties viņu priekšā par nepieklājīgo atbildi. Saku, ka tas notika tumsas dēļ. Klātesošiem vīriešiem saku, ka esam čehi.

Sievietes, gribēdamas pārliecināties, uzdod to pašu jautājumu citiem.

Atbild Ektermanis, ka mēs esot čehi.

Dāmas saka — Paldies jums, ka jūs iztriecāt lieliniekus un atsvabinājāt mūs no cietuma.

— Kur ir mūsējie? — prasa viņas tālāk.

Atbildam, ka Kremli.

Sievietes ātriem soļiem aiziet, kopā ar viņām aiziet arī divi vīrieši.

Tagad mūsu priekšā stāv pieci vīrieši ar paceltiem revolveriem un dreb no uztraukuma.

Es paceļu cepuri un atsveicinos: — Uz redzēšanos, kungi!

Izskaidrojušās abas puses ātriem soļiem pazuda tumsā.

Netālu no teātra mums pretī drāzās automobilis, kas, ieraudzījis mūs, apstājās.

Izrādījās, ka tas bija štāba automobilis ar šoferi Killo un vēl vienu braucēju.

Es pavēlēju visiem lēkt automobili un pilnā jonī dzīties uz Kazankas upes pusi, uz jauno tiltu. Nepievēršot vērību kļiedzieniem «Стой, стой!» un šaušanai, mēs laimīgi sasniedzām tiltu un izbraucām uz lielceļa, kas veda uz Slobodakozju. Kad bijām

netālu no meža, atklājās, ka ceļš nav brīvs: ieraudzījām ap 30 jātnieku. Neatlika nekā cits kā pamest automobili un drāzties mežā iekšā, kur kavalērija, it īpaši naktī, mums nekā nevarēja padarīt.

Mēs atradāmies purvainā mežā.

Man tomēr gribējās uzzināt, kas tie ir par jātniekiem.

Ieklausījāmies viņu sarunā. Dzirdējām, ka viņi, sadalījušies divās daļās, strīdas. Galu galā viena daļa no viņiem aizlēkšoja uz Kazaņas pusi. Otra — pa meža celiņu jāja uz mūsu pusi. Es izgāju viņiem pretī un prasīju, uz kuriem viņi jā. Sākās saruna.

Izrādījās, ka tā bija Vitebskas brigādes štāba konvoja komanda, kas 5. augustā bija ienākusi Kazaņā; štābs bija palicis kazarmā. Daļa aizauļoja atpakaļ uz štābu, bet palikušie — ap 20 jātnieku — izteica vēlēšanos nākt mums līdz. ...

Tātad mēs bijām kļuvuši stiprāki.

Tālāk mums bija jāiet pa meža ceļiem, tādēļ ka visa Kazaņas apkārtnē bija sacēlusies pret mums un ceļus un sādžas apsargāja posteņi.

Bija jau pāri pusnaktij. Tagad mēs bijām izglābušies, bet bija jāsteidzas, lai nokļūtu drošībā. Mēs bijām ap versti pusotras no Kazaņas Kremļa. Pašā pilsētā un priekšpilsētās vairākās vietās liesmoja ugunsgrēks; dūmi piekvēpināja debesis, kas likās sniedzamies pavisam zemu, it kā līdz pašam torņu smailēm ...

Piepeši no visām malām sāka dimdēt baznīcu zvani, milzīgs ļaužu pūlis klaigāja: «Тебя, бога, славим...»

Šāva ar lielgabaliem.

Kazaņā liksmojās un gaviļēja.

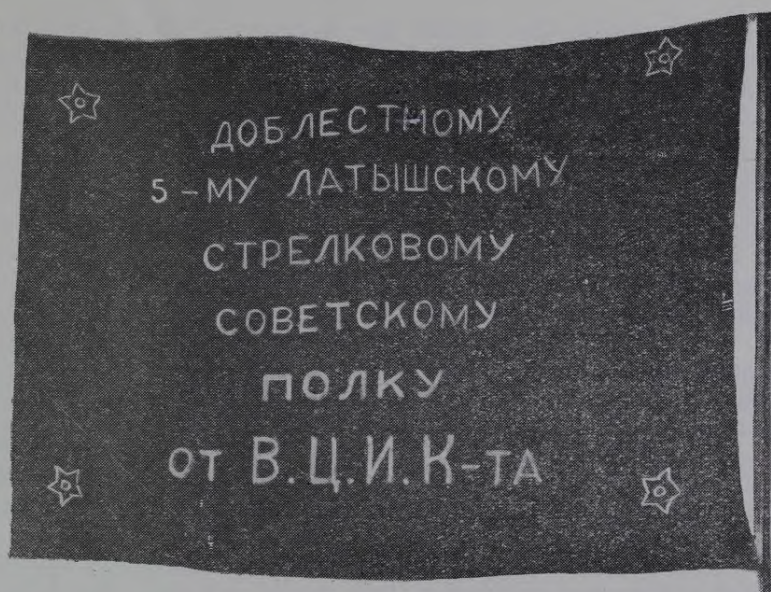
Kādā uzsaukumā 7. augustā balto priekšniecība paziņoja, ka lielnieku virspavēlnieks Vācietis esot ielu cīņā nošauts ...

Ap pulksten septiņiem 7. augustā mēs nonācām pie Visokaja Goras stacijas un no turienes ar vilcienu pēcpusdienā ieradāmies Vjatskije Poľanu miestiņā, kur atradās Pārtikas komisariāta štābs un Juza aparāts, ar kura palīdzību varēja sarunāties ar Maskavu un ar visiem Austrumfrontes armiju štābiem.

No šejienes devu šādus rīkojumus:

1) II armijas komandierim — atstāt posteņus pie Kamas upes un ar trieciengrupu ap 11. augustu no Čistopoles pilsētas puses ierasties pie Kazaņas un uzbrukt baltajiem no aizmugures;

2) V armijas dažādiem formējumiem, ap 1500 durkļu un 8 lielgabaliem, no Laiševo miestiņa puses (pie Kamas upes) ne



5. Zemgales latviešu padomju strēlnieku pulka Sarkanais goda karogs. Saņemts no VCIK par nopelniem Kazaņas aizstāvēšanā 1918. gada 5.—6. augustā.

vēlāk kā 8. augusta vakarā ierasties pie Kazaņas un uzbrukt baltajiem no aizmugures;

3) IV armijai turpināt enerģisku uzbrukumu Samaras virzienā;

4) frontes štāba priekšniekam pie Svijažskas stacijas visādā ziņā aizstāvēt dzelzstiltu pār Volgu un padzīt baltos no Verhņiuslona kalna.

Ja visus minētos rīkojumus būtu iespējams izpildīt, pretinieks nevarētu doties no Kazaņas uz rītiem.

Mūsu tālākais ceļš veda uz Sarapulu, no turienes ar kuģi līdz Permai, tālāk — uz Vologdu — Maskavu un no Maskavas uz Arzamasas pilsētu, kura bija turpmākā Austrumfrontes štāba vieta.

5. strēlnieku pulks bija cietis Kazaņā lielus zaudējumus. Pulka atliekas tika pārvestas uz Arzamasu pie frontes štāba.

Par varonīgo divi dienas ilgo Kazaņas aizstāvēšanu 5. latviešu strēlnieku pulks pēc Viskrievijas Izpildu Komitejas lēmuma tika apbalvots ar Goda karogu. Šis bija pirmais tāds gadījums Padomju Krievijā.

#### KAZAŅAS ATPAKAĻIENĒŠANA

Līdz 10. augustam baltie uzturējās Kazaņā; uz Svijažskas pusi, abos Volgas krastos, ieraudzījām viņu izlūkus, kuri izturējās diezgan pasīvi.

Pēc ievāktajām ziņām un no balto laikrakstiem bija redzams, ka Kazaņā baltie svin uzvaru: pirmajās trīs dienās tika noturēts dievkalpojums un pēc tam parāde, un pa vakariem publika rīkoja loteriju-allegri karaspēka vajadzībām...

18. augustā es ierados Kazaņas pozīcijās, atvezdams līdz bijušo pulkvedi Slavenu, ko es biju nodomājis iecelt par V armijas komandieri un kam biju nolēmis uzticēt Kazaņas ieņemšanu. V armijas štābs atradās pie Svijažskas stacijas.

Ievērojot manu priekšlikumu, V armijai, kura līdz šim bija manā rīcībā, par komandieri tika iecelts Slavens; devu viņam arī vajadzīgās instrukcijas Kazaņas operācijai.

Sarkano stāvoklis bija ļoti bēdīgs: kreisajā Volgas krastā baltie bija viņus atsvieduši līdz pašam Svijažskas dzelzstiltam un pienākuši tik tuvu, ka apšaudīja pēdējo ar artilērijas uguni.

Labajā Volgas krastā, pateicoties 1. un 6. latviešu strēlnieku pulka varonībai, sarkanie noturējās pret baltajiem, kas bija ieņēmuši Verhņijuslona kalnu; tāds stāvoklis deva iespēju latviešu baterijām no labā Volgas krasta apšaudīt balto pozīciju aizmuguri kreisajā Volgas krastā un tā apturēt balto tiešu uzbrukumu dzelzstiltam, kuru tie visādā ziņā gribēja dabūt savās rokās.

Bez tam latviešu baterijas, apšaudīdamas Volgu ar artilērijas un ložmetēju uguni, atdzina balto flotili pie Kazaņas, tāpēc pretiniekam nebija iespējams izcelt desantu sarkano aizmugurē...

Daudz labāks bija sarkano stāvoklis otrpus Kazaņai — no rītiem uz ziemeļiem. Te sarkano spēki tuvojās Kazaņai no trīs pusēm: no Kamas upes, no Laiševo un Čistopoles puses nāca II armijas spēki, vairāk nekā trīs tūkstoši kājnieku ar artilēriju un kavalēriju; no Vjatskije Poļanu puses parādījās apmēram

bataljons kājnieku ar artilēriju. Baltajiem nebija iespējams pavisam ignorēt šos spēkus, kuri katrā brīdī varēja uzbrukt no aizmugures un pat diezgan nopietni apdraudēt Kazaņu.

Tomēr izšķirošu triecienu no tās puses nevarēja gaidīt tādēļ, ka visas minētās sarkano daļas bija atgrieztas no savas bāzes, tās nevarēja tikt pastiprinātas ne ar ļaudīm, ne ar kara materiālu. Šo daļu darbībai varēja būt tikai partizāņu darbības nozīme.

Galveno lomu Kazaņas atpakaļieņemšanā vajadzēja spēlēt tiem spēkiem, kuri uzmācās no vakariem, t. i., no Svijažskas dzelzstīļa puses, un nāca pa abiem Volgas krastiem.

Šāda operācija bija jāveic ļoti enerģiski, lai nedotu pretiniekam laiku savilkēt spēkus, un izmantojot visu kara māku. Labajā Volgas krastā liela nozīme bija kājnieku izturībai un manevriem, kreisajā — galveno lomu vajadzēja spēlēt artilērijai.

Šādas taktikas realizēšana pat imperiālistiskajā karā tika uzticēta vislabākajiem pulkiem, tādēļ ka tam vajadzīgi labi apmācīti, disciplinēti kareivji un komandieri.

Zinot latviešu strēlnieku pulku varonību, es izstrādāju Kazaņas ieņemšanas plānu un devu Slavenam stingru pavēli realizēt to ar vislielāko enerģiju un pedantismu.

Plāna būtība bija — labāko pretinieka spēku iznīcināšana ar artilērijas uguni. Visas operācijas objekts — Kazaņa. Uzbrukums bija jāizdara abos Volgas krastos reizē, atspiežot baltos uz Kazaņu: kreisajā Volgas krastā ar artilērijas uguni, labajā — ar uguni un manevriem.

Šīs operācijas pēdējam posmam bija jābeidzas ar vienlaicīgu Kazaņas un Verhņijuslona sturmēšanu.

Operācijas rezultātā Kazaņa tika ieņemta 10. septembrī. Visgrūtākais uzdevums bija tiem pulkiem, kuri cīnījās labajā Volgas krastā pret baltajiem Verhņijuslonā. Te vajadzēja parādīt milzīgu izturību uzbrukumos Verhņijuslonam, uz kura baltie bija stingri nostiprinājušies ar kājniekiem, vieglajiem un smagajiem lielgabaliem, un tanī pašā laikā atsist desantu uzbrukumus labajam spārnam un aizmugurei no Kļučiščas, Šelangas un Kamas upes ietekas puses. Latviešu pulkiem te bija jācīnās divās frontēs. Pretinieka rokās bija Volga starp Kazaņu un Simbirsku; viņa flotile te kursēja brīvi, izceldama desantus katrā vietā, kur vien vajadzēja.

Mums nebija iespējams pretoties balto flotilei, tāpēc ka nebija tik daudz vajadzīgā karaspēka, ar kuru mēs būtu varējuši ieņemt visu Volgas labo krastu no Kazaņas līdz Simbirskai.

Kreisajā Volgas krastā tika savilkta vajadzīgā artilērija un šaujамie materiāli.

Te tika praktizēta t. s. blokādes taktika: karaspēks tuvojās Kazaņai, vispirms apšaudīdams pretinieku ar artilērijas uguni un nostiprinādamies pretiniekam atņemtajā teritorijā ar tranšējām un stieplu žogojumiem.

Pretiniekam, pārejot pretuzbrukumā, katru reizi bija jāsturmē jau nostiprinātās pozīcijas; šī uzdevuma veikšanai baltie norīkoja savus labākos spēkus — čehoslovakus un oficeru bataljonus, kuri tāpēc paši pirmie krita par upuri mūsu artilērijai.

Kreisajā Volgas krasta grupa tika pastiprināta ar 2. latviešu strēlnieku pulka nodaļām un vienu bataljonu no 4. pulka.

25. augustā viss mūsu sagatavošanās plāns bija pabeigts, un kopš šīs dienas sākās lēna, metodiska un noteikta virzīšanās uz priekšu. Jau pirmajās septembra dienās 1. un 6. Tukuma latviešu pulks sturmēja Verhņijuslona kalnu un uzvilka tur savas baterijas, sāka balto aizmugures apšaudīšanu, tēmējot arī uz ostu, no kuras tika izdzīta balto flotile.

Kreisajā Volgas krastā pulki pamazām virzījās uz priekšu, tos iedvesmoja labā krasta panākumi. Te stāvoklis bija kļuvis nopietns, katrs pretinieka pretuzbrukums maksāja tam lielus upurus, bet panākumu nebija. Nevarēdams uzveikt mūsu spēkus, pretinieks sāka zaudēt enerģiju. Vēlāk mēs uzzinājām, ka baltie cietuši tik milzīgus zaudējumus, it īpaši no mūsu artilērijas, ka septembra sākumā viņiem bijušas pavisam paretas rindas. Vajadzēja papildinājuma. Baltie griezās pie Kazaņas strādniecības, bet tā atteicās piedalīties kaujā. Tomēr pēc lielām represijām tai bija jāizpilda balto griba un jāiet uz ierakumiem.

Pametuši Kazaņas strādniekus tranšējās, baltie 8. septembrī atstāja Kazaņu gan kuģos, gan kājām gar Volgas kreiso krastu uz Kamas upes pusi, uz Laiševo pilsētu. . . .

Zaudējumi latviešu pulkos bija tik lieli, ka pēc Kazaņas ieņemšanas viņiem vajadzēja dot iespēju dažas dienas uzturēties pilsētā, lai pievestu papildinājumu. Kritušo starpā bija 3. latviešu brigādes komandieris Judins. Par piemiņu viņa varoņdarbiem pirmā stacija uz vakariem no Kazaņas tika nosaukta viņa vārdā par «Юдино».

Krievu bija maz, un viņi vēl nespēja vieni paši dzīties pakal baltajiem, tāpēc pēdējo atliekām līdz ar saviem vadoņiem izdevās aizsteigties uz Buguļmas pilsētas pusi.

Pēc dažām dienām latviešu pulki izbrauca no Kazaņas ar kuģiem uz Simbirskas pusi.

Pie Spaskas pilsētas viņi izsēdās krastā un taisnā ceļā devās uz Nurļas staciju un uz Buguļmas pilsētu, uzbrūdami no aizmugures tiem čehoslovaku pulkiem, kas vēl turējās pie Simbirskas, un iztrenkdami tās pulku atliekas, kuras no Kazaņas laidās uz Ufas pusi. Pirmajās Oktobra dienās Satversmes sapulces armija bija likvidēta; čehoslovaki aizgāja uz Sibīriju, kazaki un dažu citu daļu atliekas pārgāja Kolčaka dienestā.



A. KROŅKALNS

### KAUJA PIE ARASLANOVO<sup>1</sup>

6. Torošino latviešu strēlnieku pulks pēc būtības ir daļa no bijušā 6. Tukuma latviešu strēlnieku pulka, kas tūlīņ pēc Oktobra revolūcijas ieradās Petrogradā. Kad 1918. gada februāra beigās sākās vācu uzbrukums, pulka daļa — 210 cilvēku — aizbrauca Pleskavas virzienā pret vāciem. Pēc miera noslēgšanas ar Vāciju šī latviešu pulka daļa palika uz vietas un apmetās Torošino stacijas rajonā, lai apsargātu robežu. Lūk, no kurienes arī radās pulka otrais nosaukums — Torošino pulks. Tātad 1918. gadā bija divi 6. latviešu pulki. Pulku komandēja bijušais virsnieks Kārlis Hercbergs. Komisāra toreiz nebija. Tā pienākumus veica pulka komandiera palīgs Jānis Laube.

Šī pulka pamatsastāvs bija 6. Tukuma latviešu strēlnieku pulka strēlnieki. Bez šī pamatsastāva pulkā ieplūda arī strēlnieki no citiem latviešu pulkiem, kuri šādu vai citādu iemeslu dēļ bija atstājuši savus agrākos pulkus. Bez tam šinī pulkā ieskaitīja atsevišķus sarkangvardus.

Pēc sociālā sastāva tajā bija strādnieki un kalpi.

1918. gada 4. jūnijā saskaņā ar Kara un Jūrlietu tautas komisariāta telegramu pulks aizbrauca no Torošino stacijas uz Petrogradu. Šeit 8. jūnijā Kara un Jūrlietu tautas komisariāts pavēlēja pulkam doties uz Omsku — Omskas karalietu komisariāta rīcībā. Izbraucām 9. jūnijā, bet ceļā pulku apturēja Jekaterinburgā.

Pulkā bija 675 cilvēki, 8 ložmetēji, daži tranšeju lielgabali, divi 76 mm lielgabali, 5 rotas, 6 dažādas kaujas komandas, orķestris un saimniecības daļa. Līdz jūlija vidum pulks atradās Jekaterinburgā Ziemeļurālu—Sibīrijas frontes komandiera R. Bērziņa rīcībā. Šeit mūsu pulks nostiprinājās. Katru dienu

<sup>1</sup> Raksts 1935. gadā publicēts «Prometeja» izdotajā krājumā «Latvju revolucionārais strēlnieks», II.

nodarbojamies ar mācībām, izpildijām dažādus sika rakstura operatīvus uzdevumus. Bez tam daļa no pulka palīdzēja apspiest sacelšanos kādas rūpnīcas rajonā netālu no Jekaterinburgas.

Pilsētā apsargājām Urālu apgabala karalietu komisiariātu, valsts banku, tipografiju, patronu vagonus, kara iestāžu kasi. Šais posteņos dežurēja ap 50 cilvēku.

15. jūlijā mūsu pulks saņēma uzdevumu — izbraukt pa Berdjaušas dzelzceļu uz Nazepetrovsku un aizturēt čehoslovaku uzbrukumu, kuri gribēja atgriezt Jekaterinburgu.

Stāvoklis Austrumfrontē bija šāds: uz austrumiem no Jekaterinburgas fronte bija tālu, ap Tjumeņu; tanī pašā

laikā dienvidos no Jekaterinburgas, Čelabinskas un Berdjaušas—Ufas ceļu rajonā, čehi guva panākumus. Sevišķi viņiem veicās uz Berdjaušas ceļa. Viņi sakāva šeit esošo kaujas grupu, atspieda atlikušās grupas daļas no dzelzceļa līnijas, kas ved Jekaterinburgas aizmugurē, uz jauno Sibīrijas dzelzceļu. Tādā kārtā čehiem pavērās brīvs ceļš uz Jekaterinburgas aizmuguri, un viņi varēja pilsētu atgriezt. Lai šo pārrāvumu likvidētu, turp aizsūtīja 6. Torošino latviešu pulku.

Pēc Ziemeļurālu—Sibīrijas frontes ziņām, 15. jūlijā pulkā bija 288 durkļi, jātnieku izlūku komandā bija 65 zobeni, sapieru komandā — 35 durkļi, sakaru komandā — 60 cilvēku. Pēc pulka štāba ziņām, uz fronti izbrauca 426 cilvēki, jo saimniecības daļa palika Jekaterinburgā.

Uzdevumu paziņoja no rīta, un mēs nekavējoties devāmies ceļā. Braucām no Jekaterinburgas uz rietumiem, bet pēc tam nogriezāmies sāpus dienvidu virzienā — uz Mihailovskij Zavodu. Pa priekšu brauca bruņuvilciens, kas patiesībā bija tikai smilšu



R. Bērziņš — Ziemeļurālu—Sibīrijas frontes komandieris 1918. gadā, 1919. gadā — Padomju Latvijas armijas inspektors.

maisiem blindētas ogļu platformas. Uz platformām bija nostādīti ložmetēji un tranšejlielgabali. Pārvietojāties, bruņuvilciena aizsegti.

Pie Mihailovskij Zavodas mūsu komandieris uzzināja, ka priekšā nekādu daļu nav, bet dzelzceļš ir izpostīts un vakar šai līnijā no vaļņa nolaists madjaru ešelons. Bet madjarus sūtīja atbalstīt mūsu kaujas grupu, kas cīnījās uz dzelzceļa. Čehi bija madjaru ešelonu nolaiduši no vaļņa. Pēc nostāstiem, šie notikušas drausmīgas lietas. Vietējie iedzīvotāji stāstīja, ka tad, kad ešelons jau nogājis no sliedēm, čehi vēl arvien turpinājuši to apšaudīt ar ložmetējiem.

Turpat mēs dabūjām zināt, ka no mūsu puses šo dzelzceļu gan aizsargā nelielas krievu daļas, bet ka čehiem pa to ir pilnīga kustības brīvība, kuru traucē vienīgi tas, ka viņiem pašiem jāattīra ceļš no satriektā madjaru ešelona.

Mūsu pulka komandieris nolēma apstāties nākošajā stacijā aiz Mihailovskij Zavodas — Araslanovo stacijā. Šie nonācām 15. jūlija vakarā. Visapkārt bija biezs Urālu mežs, kura vidū — stacijas ēka un sarga būda. Tikai dienvidu virzienā izpletās pļavas gabals bez kokiem, noaudzis ar garu stepes zāli. Vadība mežu uzskatīja par neaurejamu.

Pulka komandieris nolēma pļavas gabalu izlietot aizsardzībai un aizrēt šie čehoslovaku virzīšanos uz priekšu.

Pēc tam izsūtīja izlūkus, starp kuriem biju arī es. Sākumā mēs braucām ar bruņuvilcieni. Nobraucām kādus 4 km, pēc tam kādus 2 km nogājām kājām. Bez trokšņa nogājām gandrīz līdz tai vietai, kur bija nolaists no vaļņa madjaru ešelons. Tajā laikā, kad mūsu izlūki tuvojās šai vietai, čehi attīrīja ceļu turpmākajai kustībai. Mūs interesēja ne tik daudz tas, ko viņi dara uz dzelzceļa, bet svarīgāk mums bija uzzināt, kādi spēki viņiem šie sakoncentrēti. Tādēļ neaprobežojāties ar novērojumiem, bet metāties uzbrukumā. Noskaidrojās, ka ceļa attīrītājus aizsargā čehu ķēde. Kad uzbrukām šai ķēdei dzelzceļa rajonā, sākās apšaudīšanās. Spriežot pēc šāvieniem, čehu ķēde izpletās līdz 2 km uz vienu un otru pusi no dzelzceļa. Tas liecināja, ka čehiem šie ir ļoti lieli spēki.

Kad nākošo reizi gājām izlūkot čehu spēkus, viņi atklāja pret mums artilērijas šrapneļu uguni no bruņuvilciena. Tātad čehiem, tāpat kā mums, bija artilērija, bet mums nebija lādiņu (viņi šāva no 76 mm lielgabaliem), un viņiem bija nevis paštaisīts, bet īsts bruņuvilciens.

Pēc atgriešanās ešelonā uzzinājām komandiera aizsargāšanās plānu, pēc kura pulks ieņēma šādu stāvokli: no dzelzceļa, kas gāja pa vidu pļavas gabalam, pa kreisi bija novietota 1. rota, uz paša dzelzceļa — 2. rota, pa labi — 4. un 5. rota. Paštaisītais bruņuvilciens braukāja pa dzelzceļa līniju. Pats ešelons un pulka štābs atradās stacijā, 2 km no ugunsliņijas.

Tā nostāvējām divas dienas. Otrā dienā izlūki ziņoja, ka čehi ir beiguši attīrīt ceļu. No tā komandieris secināja, ka mums jābūt gataviem sagaidīt čehus. Aizsardzības līnijas spārnū un aizmugures nodrošināšanai aizsūtīja aptures. Aptures norīkoja arī naktī. Apturē kreisajā spārnā nonācu arī es.

Stāvot sardzē (bet sardzē man nācās nostāvēt visu nakti, jo vada komandieris, kas aktīvi piedalījās mūsu izlūkgājienos, bija noguris un aizmīga), izdzirdu mežā apslāpētu troksni. Laiks bija vējains un liņāja lietus, tā ka grūti bija saprast, no kā troksnis ceļas. Neraugoties uz šādiem apstākļiem, man troksnis tomēr šķita aizdomīgs.

18. jūlija rītā, kad mani nomainīja, ziņojumu par to vada komandierim. Vada komandieris manu ziņojumu uzņēma kā joku, bet, kad paliku pie sava un izteicu aizdomas par čehiem, viņš aprobežojās ar to, ka solījās paziņot par manām aizdomām rotas komandierim. Jāpiezīmē, ka rīta ausmā mūsu sardzi nomainīja.

Kad vada komandieris paziņoja par aizdomīgo troksni rotas komandierim, pēdējais izklāja karti, pamatīgi apskatīja apvidu un atkārtāja agrāko vadības slēdzienu, ka pa labi un pa kreisi mežs ir neaurejams un ka no šejienes nekāda pretinieka kustība nav iespējama, bet tas, ko esmu dzirdējis, ir bijis kāds cits troksnis.

Mans ziņojums tomēr nonāca līdz bataljona komandierim Fridrihsonam, bet arī viņš bija viens prātis ar rotas komandieri, tādēļ nenodrošinājās no flanga un neizsūtīja turp izlūkus.

Atbildei uz tādu rotas komandiera rīcību nolēmu doties viens pats izlūkos uz to pusi, no kurienes dzirdēju troksni. Kamēr noliktavā apgādājos ar rokas granātām, izlūki no frontes ziņoja, ka čehi iesākuši uzbrukumu. Varētu likties, ka šim faktam vajadzēja pamudināt komandieri parūpēties par spārnū nodrošināšanu, bet viņš nekā nedarīja.

3. rota un ešelons stāvēja rezervē. Sakarā ar izlūku ziņojumu komandieris nolēma sūtīt rezerves rotu ugunsliņijā. Tādā kārtā radās sekojoša aina: priekšā, 2 km no stacijas, izvirzīta ķēde, ķēdē četras rotas; apmēram kilometru no ķēdes atradās

rezerves rota, bet vēl kilometru tālāk atradās pulka štābs ar visiem kara materiāliem utt. Mūsu ešelonš palika jātnieku izlūku aizsardzībā.

Nākošais izlūku ziņojums vēstīja, ka kopā ar uzbrūkošajiem čehiem, kuri nāk trīs ķēdēs abpus dzelzceļa, brauc arī bruņuvilciens. Pēc tam sākās apšaudīšanās, jo čehu pirmā ķēde jau uzsāka cīņu ar mūsu priekšējām daļām.

Taisni tajā momentā, kad bataljona komandierim paziņoja, ka pirmā čehu ķēde ir satriekta un ka no meža likuma tuvojas otrā, mēs izdzirdējām šāvienus aizmugurē taisni tajā vietā, kur atradās ešelonš. Šos šāvienus izdzirdēja arī bataljona komandieris, kas atradās pie rezerves rotas. Nu visi saprata, ka čehi caur mežu nokļuvuši mūsu aizmugurē. Tas tomēr neatstāja nekādu iespaidu uz tiem, kuri atradās priekšējā līnijā. Retie šāvieni, kas bija dzirdami aizmugurē, bataljona komandierim nelika bailoties, ka aizmugurē būtu nokļuvušas kaut cik ievērojamas čehu daļas. Par to liecināja tas fakts, ka tad, kad reizē ar stacijas rajonā dzirdamo šaudīšanos 1. rotas kreisais spārns ziņoja, ka čehi, apmēram viena rota, spiežas viņiem aizmugurē, bataljona komandieris nesteidzās palīgā ešelonam, bet nolēma rezerves rotu sūtīt aizsargāt 1. rotas kreiso spārnu.

To viņš darīja nepārbaudot, kas par apšaudīšanos notiek aizmugurē. Pa to laiku, kamēr rezerves rota sakārtojās, apšaudīšanās stacijas rajonā pastiprinājās. Mūsu bruņuvilciens, kas atradās kaujas rajonā, brauca atpakaļ, acīm redzot bija ziņots, ka notiek uzbrukums stacijai. Arī bataljona komandieris deva kādu rīkojumu tai rezerves rotas daļai, kas vēl nebija paspējusi pārskriet 1. rotas kreisajā spārnā. Divi vadi sakoncentrējās kreisā spārna aizsardzībai, kaut gan nebija vēl izvirzījušies ķēdē un uzsākuši kauju, bet viena vada trūka. Droši vien bataljona komandieris šo vadu bija nosūtījis uz staciju.

Pēc kāda laika, kad no frontes ziņoja, ka otrā čehu ķēde ir iznīcināta un sācies trešās ķēdes uzbrukums, bataljona komandieris saņēma no stacijas ziņojumus, kas vēstīja, ka no spārna ešelonam uzbrukuši čehi, ka pulka komandieris, kurš atradies ešelonā, sapulcinājis visus pavārus un citus aizmugurniekus, kas atradušies ešelonā, apbruņojis tos ar ko nu pagadījies un kopā ar viņiem meties atsist uzbrūkošos čehus. Pulka komandieris šajā kaujā kritis. Krituši arī daudzi no tiem, kas gājuši kopā ar viņu, ievainotie sagūstīti, bet ešelonš ar bruņuvilciena palīdzību uzsācis izlaušanās cīņu, jo izrādījies, ka čehi to ielenkuši.

Ešelons, pārraujot pretinieka aizmugurē ķēdi, bruņuvilciena aizsardzībā pilnā gaitā brauca atpakaļ, rezerves rotas divi vadi bija izvīrījušies pret spārnu, bet nebija vēl pilnīgi izkārtājušies ķēdē pie meža stūra. Pārējās rotas cīnījās ar uzbrūkošo trešo čehoslovaku ķēdi.

Sai laikā bataljona komandieris saņēma no frontes ziņojumu, ka trūkst patronu. Varēja dzirdēt, ka strēlnieki ķēdē viens otram nodeva ziņojumu, ka nav patronu. Bet patronu pienesēji no aizmugures ziņoja, ka tie krājumi, kas atradušies pie stacijas ešelonā, evakuēti.

Stāvoklis bija ļoti grūts. Vajadzēja cīnīties uz visām pusēm, bet patronu nebija. Vienīgais, kas bija palicis, un arī ne visiem, bija — rokas granātas, durkļi un šautenes bez patronām.

Šādos apstākļos bataljona komandieris nolēma atkāpties, izlauzoties no ielenkuma. Tā kā čehi bija mūs apgājuši no kreisās puses, t. i., no austrumiem, tad viņš nolēma izlauzties pretējā virzienā un nevis gar dzelzceļu, bet sāpus. Ziņneši, kuriem vajadzēja šo ziņojumu nodot rotām, kas atradās aizsardzības līnijā, paspēja noiet tikai dažus soļus, kad tos nošāva. Lai cik ziņnešu bataljona komandieris arī sūtīja, rezultāts vienmēr bija tāds pats. Beidzot bataljona komandieris pats sēdās uz zirga un nolēma apjāt fronti, bet viņš paspēja nokļūt tikai līdz 1. rotai, kad nošāva viņa zirgu.

Pulka komandieris bija kritis, bataljona komandieris, izpildot ziņneša lomu, palicis pie 1. rotas. Ko nu darīt? Rezerves rota un 1. rota, dabūjušas zināt, ka jāatkāpjas, sāka atkāpties, bet pārējās rotas, neko nezinādamas, turpināja cīnīties. Pirmajā brīdī tas bija pat ļoti noderīgi, jo 1. rota un rezerves rota atkāpās labējā spārna virzienā. Bet, tikko fronte kreisajā spārnā kļuva atklāta, čehiem radās iespēja uzbrukt no aizmugures tām mūsu rotām, kuras turpināja kauju.

Atejošām rotām nebija nekāda kaujas uzdevuma, tās tikai mēģināja kaut kā izlauzties. Viena daļa no mūsu rotas sāka atkāpties gar dzelzceļu uz ziemeļiem pa mežu. Uz kāda pakalniņa bija cilvēki, bet, kas tie tādi, to nezinājām. Sākām dot signālus, kliedzām. No turienes tāpat atbildēja ar signāliem un kliedzieniem. Nodomājām, ka tie savējie, un droši devāmies viņu virzienā. Čehi pielaida mūs gluži tuvu, bet pēc tam atklāja ložmetēju uguni.

Pārējie, to redzēdami, metās vairāk pa kreisi, jau gar dzelzceļa rietumpusi, lai tur glābtos no ielenkuma.

Tā kā atkāpšanās nebija organizēta, tad iznāca tā, ka viena grupa mēģināja iziet no ielenkuma vienā vietā, otra — citā vietā un trešā — vēl citā.

Vai nu uzzinājušas par atkāpšanos no 1. rotas daļām, vai arī pašas pēc kaujas gaitas novērtējušas stāvokli, arī labējā flanga rotas sāka atkāpties. Viena grupa atkāpās uz austrumiem no dzelzceļa, bet divas — uz rietumiem un, izlauzdamās cauri čehu ielenkumam, pāvirzījās uz ziemeļiem.

Kad no jauna salasījāmies visi kopā, jau simts kilometru attālumā no kaujas vietas, izrādījās, ka no pulka rindām bija izrauti daudzi strēlnieki. Pirmajās dienās iztrūka apmēram 300 strēlnieku. Vēlāk gan daudzi vēl bija izlauzušies no ielenkuma un atgriezās mūsu vidū, bet vairums neatgriezās... Tie bija nolikuši galvu cīņā par Padomju zemi. Arī daudzi komandieri bija krituši.

Divi mūsu smagie ložmetēji un viens 37 mm lielgabals palika čehiem. Čehi toreiz mūsējos gūstā neņēma, tā ka visi pulkā iztrūkstošie kareivji bija krituši vai arī ievainoti un pēc tam nobendēti, ko apliecināja atsevišķi biedri, kas bija izkluvuši no ielenkuma jau pēc tam, kad kauja bija beigusies. Šie biedri stāstīja, ka kaujas laikā ievainotie lūguši par viņiem nerūpēties un, kad tuvojušies čehi, viņi vēl pretojušies, bet, kad nav bijis vairs citas izejas, tad uzspridzinājuši paši sevi ar rokas granātām, pārējos čehi nodūruši.

Tas viss liecina, ka strēlnieki cīnījās tiešām varonīgi, un taisni tāpēc rodas jautājums — kādēļ pulku sakāva?

Pēc tiem notikumiem, kuri man zināmi un kurus es apgaismoju, man šķiet, ka sakāvei bija vairāki iemesli.

Pirmais iemesls bija pretinieka absolūtais spēku pārsvars.

Ja mūsu bija apmēram 600 cilvēku (ieskaitot Sarapulas un Toboļskas nodaļas), tad čehu bija daudz vairāk. Jau tas vien, ka viņi pirms mūsu atbraukšanas bija satriekuši lielu kaujas grupu, liecina par viņu lielo skaitlisko pārsvaru. To pašu liecina arī plašais aplenkums. Turklāt čehi sadarbojās ar kazakiem. Kad bijām atkāpušies jau 25 km, dabūjām zināt, ka aizmugurē, netālu no kaujas vietas, atrodas 300 kazaku. Kā mēs varējām stāties viņiem pretī, kad mums nebija nevienas patronas!

Spēku pārsvars vien, protams, vēl nenosaka sakāves neizbēgamību. Še čehiem nāca palīgā otrs apstāklis — mežiem apaugušais apvidus, kas ļāva viņiem izlietot savu pārspēku, lai nepamanīti apietu mūsu spārnus un mūs ielenktu. Te jāpiemin vēl trešais apstāklis — mūsu komandieru nevērība (pret manu

ziņojumu) un galvenais — neprasme, kurā saskatāmas pozīciju kara tendences, kad pa labi un pa kreisi atradās kaimiņi un par flangiem nebija jārūpējas.

Visi šie trīs iemesli radīja tādus apstākļus, ka čehiem izdevās mūs ielenkt, pie tam ielenkt — mums nemanot.

Tomēr pats ielenkuma fakts vien vēl nebija par iemeslu pulka sakāvei. Šeit izvirzās vēl cits apstāklis, proti — pulka rīcībā esošā rezerve bija pievilktā ļoti tuvu priekšējai linijai, tā atradās tieši ugunsjoslā un, vēl kaujā neiesaistīta, cieta zaudējumus. Pretinieka uguns traucēja rezerves manevrus, pārvietoties bija ļoti grūti. Tā, tanī brīdī, kad vajadzēja rezervi pagriezt atpakaļ, lai neļautu pretiniekam sagrābt mūsu kara materiālus, — nevarēja to izdarīt. Taisni šī nepareizā rezerves izmantošana bija par iemeslu tam, ka čehi padzina mūsu aizmugurniekus ar kara materiāliem un piespieda mūs cīnīties vienīgi ar durkļiem un rokas granātām.

Visi minētie apstākļi piespieda pulku atkāpties, laužoties cauri ielenkumam. Bet neprasme atkāpjoties izlietot to rezervi, kura bija novietota spārnu aizsardzībai, nodarīja mums lielus zaudējumus. Ja pulka komandiera vietnieks būtu izlietojis šo rezervi, lai zināmā vietā pārrautu čehu ielenkumu, pulks būtu cietis daudz mazāk. Jau tas fakts, ka bataljona komandieris pats devās ziņot daļām par atkāpšanos, noveda pie tā, ka sākās neorganizēta atkāpšanās. Katrs laužās caur ielenkumu, kā varēja.

Kā izlauzās tā grupa, kurā es biju? Salasījās vairāk nekā 20 cilvēku. No komandieriem nebija neviena, visi bija ierindnieki. Metāmies vienā virzienā — mūs sagaidīja ar uguni, redzējām, ka cauri netiksim. Nolēmām izspraukties pa gravu. Mežs, tālāk kalnains apvidus un grava, pieaugusi krūmiem. Mēģinājām izspraukties še, bet kādā vietā bija laukumiņš, kura abos galos bija nostādīti ložmetēji. Pirmos no mūsu grupas, kas mēģināja tikt pāri, nošāva. Tātad arī še netikām ārā. Bet loks sažņaudzās ciešāk, bija jārod izeja. Tad kāds biedrs, viņa uzvārdu neatceros, uzņēmas vadību. Viņš izraudzījās divus strēlniekus, iedeva viņiem rokas granātas un uzdeva piekļūt ložmetējam vienā laukumiņa malā un to iznīcināt. Pēc tam izraudzīja vēl divus cilvēkus, apbruņoja arī tos ar rokas granātām un uzdeva tiem iznīcināt ložmetēju laukumiņa otrā malā. Pārējai grupai pa to laiku vajadzēja mēģināt tikt laukumiņam pāri. Šie četri cilvēki rīkojās ļoti izveicīgi. Taisnība, ložmetējiem viņi netrāpīja, bet rokas granātas sprāga to tuvumā, un, pavisam negaidot, ložmetējnieki no-

baidījās un metās mežā. Abās laukumiņa pusēs notikumu gaita bija pilnīgi vienāda. Pa to laiku mūsu grupa paspēja pārskriet laukumiņu. Tika pāri arī tie, kas meta rokas granātas. Tā mūsu grupa jaunizvirzījušās komandiera vadībā izlauzās no ielenkuma.

Pēc 18. jūlija kaujas pie Araslanovo stacijas līdz augusta vidum mūsu pulks joprojām atradās Urālu frontē, operējot gar Kuzino—Lisvas dzelzceļu (starp Jekaterinburgu un Permu), cīnoties pie Utkas, Iļimas, Kinas stacijām. Augusta beigās nonācām Arzamasā, Austrumfrontes rezervē, un novembra sākumā ieplūdām 4. latviešu pulkā.

Pielikums pie A. Kroņkalna raksta

### **APRAKSTS PAR 6. TUKUMA LATVIEŠU STRĒLNIEKU PULKA KAUVU AR KAZAKIEM UN BALTGWARDIEM 1918. GADA 18. JŪLIJĀ PIE ARASLANOVO STACIJAS UZ RIETUMURĀLU DZELZCEĻA**

18. jūlijā pulksten vienpadsmitos no apturēm pienāca ziņa, ka baltgvardu nometnē novērota stipra kustība un ka tur kaut kas tiek gatavots.

Tai pašā dienā pulksten divpadsmitos slēpņi (sekreti) bija pamanījuši lielu pretinieka spēku koncentrāciju spārnos un bruņuvilciena parādīšanos. Bruņuvilciena apsardzībā pretinieks izlaboja dzelzceļa līniju līdz mūsu apturēm.

Lai aizsteigtos ienaidniekam priekšā un to aizturētu, kā arī lai noskaidrotu tā nodomus, no mūsu puses tika izsūtīts speciāli iekārtots vilciens ar smilšu valni. Šis vilciens, saduroties ar ienaidnieku, atkāpās līdz Araslanovo stacijai, kur uz vienas platformas uzstādīja mīnmetēju.

Mēs nespējām sakārtot visu kā pienākas, kad ienaidnieks pulksten vienos tai pašā dienā ar lieliem spēkiem nāca uzbrukumā. Galvenais trieciens bija vērsts pret mūsu labējo spārnu. Latviešu strēlnieki līdz ar 80 strēlniekiem no Sarapulas nodaļas viegli atsita uzbrukumu, nodarīdami ienaidniekam lielus zaudējumus.

Neraugoties uz šo neveiksmi, pretinieks, domājams, ka mūsu centrs, spārnus stiprinot, novājināts, savu spārnu daļu un kokos uzstādīto ložmetēju atbalstīts, no jauna iesāka strauju uzbrukumu centram, cenzdamies izkļiedēt un satriekt mūsu pulku.

Tomēr, pateicoties varonīgajai drošsirdībai, kādu parādīja visi strēlnieki, bet sevišķi ložmetējnieki un komandieri, pretinieka uzbrukums atkal tika apturēts. Ienaidniekam tika nodarīti lieli zaudējumi. Kokus, uz kuriem ienaidnieks bija uzstādījis ložmetējus, mūsu uguns noslaucīja. Arī mūsu bruņuvilciens bija spīdoši izpildījis savu uzdevumu, neļaudams pretinieka vilcienam tuvoties mūsu apturēm un aizturēdams viņa ķēdes līdz pēdējai iespējai, kamēr vien nebija ievainota visa ložmetēja apkalpe un kritis 37 mm tranšeju lielgabala tēmētājs.

Reizē ar uzbrukumu no frontes un spārna ienaidnieks bija uzsācis uzbrukumu arī aizmugurē, apdraudēdams mūsu arjergardu — jātnieku izlūku komandu (60 cilvēku sastāvā), no meža aiz Araslanovo stacijas. Nespēdama aizturēt milzīgo spēku pārkumu un apšaudīta no visām pusēm, jātnieku izlūku komanda nevarēja vairs gaidīt tālākus rīkojumus un izlauzās uz Mihailovskij Zavodas staciju, paziņojusi par to pulka komandierim.

Kad pretinieks bija ieņēmis mežmalu, pulka komandieris b. Hercbergs deva rīkojumu diviem Araslanovo stacijā stāvošiem tukšiem ešeloniem bez kavēšanās doties ceļā un apstāties 296. verstī, lai sniegtu palīdzību mūsu ievainotajiem, bet bruņuvilcienam un 3. rotai pavēlēja noturēt staciju. Pretinieks, bieza meža segts, bija jau spējīgs pieiet stacijai klāt un izsist no tās mūsu strēlniekus, tādā kārtā ieņemdams svarīgu punktu aizmugurē. Telegrafa sakari bija pārtraukti jau pirms pretinieka uzbrukuma, bet aparātus mēs paši noņēmām un aizvedām īstajā laikā. Kad ienaidnieks bija ieņēmis staciju, atlika tikai atstāt līniju un sākt atkāpšanos.

Pretinieka apdraudēts un no visām pusēm ielenkts, pulks bija spiests nekārtībā atkāpties, bet, pateicoties komandieru kaujas sparam, mūsu bezbailībai un pretuzbrukumiem, ienaidniekam neizdevās aizkavēt mūs izvest visus kara materiālus. Divi ložmetēji, viens ložmetēja balsts un viens Rozenberga sistēmas 37 mm tranšeju lielgabals (bez aizslēga) tomēr palika ienaidnieka rokās, tādēļ ka izvest tos nebija iespējams. Atrazdamās visu laiku kaujā, viena pulka daļa (apmēram 100 cilvēku) izlauzās cauri ienaidnieka lokam uz Mihailovskij Zavodas staciju, no kurienes tā vilcienā devās uz Kuzino staciju.

Pretinieks operēja pazīstamā apkārtnē, bija bagātīgi apgādāts ar kara materiāliem, uzbruka ar lieliem spēkiem un teicamā vadībā.

Kad pulks bija izkļuvis no kaujas pie Araslanovo stacijas

un grupējās verstis 12 no minētās stacijas, ienaidnieks atkal negaidot sāka uzbrukt un piespieda to izklist.

Evakuējām Mihailovskij Zavodas staciju un nodedzinājām noliktavas. Pulksten deviņos vakarā tai pašā dienā, pēc tam kad bija iznīcināts dzelzceļš un sabojāti divi tilti, pamanījām uz dominējošās augstienes pie Sergu rūpnīcas kazaku jātnieku patruļu — 6—8 cilvēkus, kuri izlūkoja apkārtni un novēroja mūs. Atkāpjoties dabūjām no vietējiem iedzīvotājiem zināt, ka pretinieks nosūtījis 3 kavalērijas eskadronus uz Potašku sādžu (pie Sergu rūpnīcas), lai nogrieztu mums ceļu uz Kuzino staciju.

Neraugoties uz negaidītajiem pretinieka uzbrukumiem un skaitlisko pārkāpumu, mūsu zaudējumi nebija lieli.<sup>1</sup> Turpretim ienaidnieks, pateicoties mūsu komandieru labai vadībai un varonīgajiem strēlniekiem, kuri bija šāvuši līdz pēdējai iespējai, kamēr vien ložmetēji nebija atteikušies darboties, bija cietis milzīgus zaudējumus. Mums izdevās uztvert pretinieka sarunu pa telefonu un noskaidrot, ka pretinieks nebija spējīgs izmantot savu pārspēku tikai lielo zaudējumu dēļ, kādus bija cietuši kā komandieri, tā ierindnieki.

Viens no mūsu pašreizējākajiem varoņiem, pulka komandieris Kārlis Hercebergs, bija palicis, izpildīdams savu pienākumu, uz kaujas lauka.

*6. Tukuma latviešu strēlnieku pulka komandieris Fridrihsons*

---

<sup>1</sup> Komandiera Fridrihsona apgalvojums, ka Tukuma pulka zaudējumi nebija lieli, nesaskan ar A. Kronkalna ziņojumu, kas norāda, ka pulks cietis diezgan lielus zaudējumus (*Red.*).



V. PAVĀRS,  
5. latviešu atsevišķā pulka  
bij. komandiera palīgs

### 5. LATVIEŠU ATSEVIŠKĀ PULKA (BIJ. 5. ZEMGALES LATVIEŠU STRĒLNIEKU PULKA) KAUKAS 1917.—1918. GADĀ

Pēc 1916. gada decembra un 1917. gada janvāra asiņainajām cīņām Rīgas frontē 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulks atradās aizsargpozīcijās Ložmetējkalna rajonā. Kauju nebija. Notika tikai izlūku apšaudišanās un sadursmes. Regulāri katru dienu gandrīz vienā un tanī pašā laikā vācu artilērija apšaudīja mūsu ierakumus un tuvāko aizmuguri. Mūsu artilērija raidīja atbildes šāvienus, kaut arī mazākā skaitā, jo vāciešiem bija vairāk šāviņu. Mūsu ierakumi dažās vietās atradās ļoti tuvu vāciešiem. Mūsu un vāciešu sargpostēņus šķīra tikai kādi 100 metri vai pat vēl mazāk. Sargpostēņi labi saredzēja viens otru, bet nešāva.

Rīgas frontē vāciešiem bija maz karaspēka, jo daļa karaspēka bija pārsviesta pret frančiem pie Verdenas, kur notika niknas cīņas. Mūsu karaspēks decembra un janvāra cīņās cieta lielus zaudējumus. Kaujas neveiksmes un ieilgušais karš to morāli nomāca.



V. Pavārs — 5. latviešu atsevišķā pulka komandiera vietnieks 1919.—1920. gadā.

Valsts iekšienē notika lielas pārmaiņas: cars bija gāzts, un bija notikusi Februāra revolūcija.

Kareivji vairs negribēja karot: organizēja mītiņus, brāļojās ar vāciešiem. Latviešu strēlnieki bija revolucionāri noskaņoti, viņi atradās kaujas gatavībā, bet atteicās iet uzbrukumā, pieprasot izbeigt visiem apnikušo, ieilgušo karu. Frontē un aizmugurē pieauga neapmierinātība ar Pagaidu valdību. Kонтрреволюcionārais XII armijas štābs, meņševiku un eseru atbalstīts, mēģināja izformēt latviešu un sibīriešu revolucionāros pulkus, bet to aizkavēja zaldātu komiteju protesti frontē un strādnieku nostāja aizmugurē. Jūlijā Petrogradā notika strādnieku un zaldātu demonstrācijas, kas pieprasīja nodot visu varu Padomēm. Tuvojās Oktobra revolūcija. Kонтрреволюcija mobilizēja visus savus spēkus, lai noslāpētu revolūciju.

Ievērojot radušos apstākļus aizmugurē un frontes novājināšanos, vācieši nolēma sagrābt Rīgu un doties uz sarkano Petrogradu. Šis vāciešu stratēģiskais plāns, kas radīja iespēju noņņāgt revolūcijas centru, atbilda arī krievu kонтрреволюcionāru nodomiem. XII armijas štābs zināja vāciešu nodomu, bet nelika nekādus šķēršļus to izpildei, drīzāk gan palīdzēja ienaidniekam. Jūlijā «stratēģisku» apsvērumu dēļ mūsu karaspēks atstāja «Nāves salu» pie Ikšķiles, ko apmēram divus gadus bija noturējis un bagātīgi slacījis asinīm. Ieņemot šo svarīgo nocietināto pozīciju, vācieši ieguva ērtu pārcelšanās vietu pāri Daugavai pie Ikšķiles. Un tieši no šī sektora pavēlniecība aizveda ievērojamu daļu smagās un vieglās artilērijas, kā arī vairākus kājnieku pulkus.

Pārgrupējuši savu karaspēku, vācieši 1917. gada 19. augustā agri no rīta atklāja artilērijas viesuļuguni pret krievu ierakumiem pie pārcelšanās vietas pāri Daugavai pie Ikšķiles. Krievu artilērija, īsi pirms uzbrukuma novājināta, nespēja atvairīt vācu artilērijas uzbrukumu. Iznīcinājuši ar artilērijas uguni krievu ierakumus un to aizstāvjus, vācieši ap pusdienas laiku gandrīz bez zaudējumiem pārcēlās pie Ikšķiles pāri Daugavai un attīstīja savu uzbrukumu cauri mežam Pleskavas šosejas un Juglas virzienā uz Rīgu.

XII armijas vadība nolēma atstāt Rīgu un deva karaspēkam pavēli atkāpties no Rīgas Jūrmalas un Rīgas placdarma pie Juglas tilta. Latviešu 2. brigādes pulkiem, kas atradās rezervē pie Juglas, bija pavēlēts ieņemt aizsardzības pozīcijas pie Mazās Juglas upes, aizturēt vācu karaspēka uzbrukumu un nodrošināt

XII armijas karaspēka atkāpšanos no Rīgas, kurai draudēja ielenkums. 1. latviešu brigāde ieņēma pozīcijas Olaines rajonā un izcīnīja sīvas kaujas ar vācu armijas karaspēku. Pēc atkāpšanās no Olaines, ieņēmusi pozīcijas pie Mazās Juglas, 1. brigāde atvairīja vāciešu uzbrukumus un vēlāk ieņēma aizsardzības pozīciju pie Inčukalna, aizsegdama XII armijas transporta līdzekļu un artilērijas atkāpšanos.

5. Zemgales latviešu strēlnieku pulks atradās 1. brigādes centrā visatbildīgākajā aizsardzības iecirknī pie Skriptiem un 19.—20. augustā ar nenozīmīgu artilērijas atbalstu (bet vēlāk pavisam bez tās, jo pietrūka šāviņu) atsita nepārtrauktus, niknus vāciešu uzbrukumus. Pulks cieta milzīgus zaudējumus, bet saņemto uzdevumu — paglābt XII armijas karaspēku no aplenkuma — izpildīja. Pulku vadīja pulkvedis J. Vācietis, vēlāk, 1918. un 1919. gadā, visu KPFSR bruņoto spēku virspavēlnieks.

Latviešu strēlnieki cīnījās pašai ziedzīgi, neievērojot briesmas, nežēlodami savas dzīvības. Vācu uzbrukumus viņi atsita ar granātām, durkļiem un šauteņu laidēm. Pulka ierakumu priekšā auga vāciešu liķu kaudzes. Izpildījis savu uzdevumu un zaudējis kaujās lielāko daļu kareivju un virsnieku, kas bija krituši un ievainoti, 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulks 20. augusta pievakarē atkāpās Lielās Juglas—Allažu virzienā. Vācu armija iegāja Rīgā 21. augustā. Latviešu pulki ieņēma aizsargpozīcijas uz Līgatnes līnijas, lai aizsprostotu vācu armijai ceļu uz Petrogradu.

5. Zemgales latviešu strēlnieku pulku kā kaujās vissmagāk cietušo pārcēla uz Nītauri rezervē. Par 19.—20. augusta kaujām 5. Zemgales pulkā ar Jura krustiem tika apbalvoti vairāk nekā 600 strēlnieku un 20 virsnieku, šinī skaitā arī es kā ložmetēju komandas virsnieks. Tas bija nedzirdēts apbalvojumu skaits vienā pulkā.

Pēc Rīgas atdošanas vāciešiem XII armijas štāba vadība un «Iskosols», kur vairākumā bija eseri un meņševiki, pilnīgi zaudēja uzticību un autoritāti kareivju masās, turpretī zemāko pakāpju komiteju autoritāte pieauga. Latviešu pulkos faktiski rikojās boļševiku vadītais «Iskolastrels», kas bija iekarojis strēlnieku uzticību un aicināja uz cīņu pret kontrrevolūciju, par padomju varu.

## SARKANAJĀ GVARDE

Ziņu par Oktobra revolūcijas uzvaru, Pagaidu valdības apcietināšanu un strādnieku-zemnieku Padomju valdības nodibināšanu Petrogradā ar V. I. Leņinu priekšgalā latviešu pulkos uzņēma jūsmīgi. Augstākās pakāpes virsnieki aizmuka, bet kareivju un virsnieku pamatmasa izteica Padomju valdībai uzticību un atbalstu.

Pēc Trocka atteikšanās parakstīt miera līgumu Brestļitovskā Vācija pārtrauca pamieru un vācu armija pārgāja uzbrukumā. Irstošā vecā cara armija nespēja pretoties vācu armijas uzbrukumam. Latviešu strēlnieki kopā ar krievu kareivjiem 1918. gada februārī atkāpās, lai cīnītos par padomju varu Krievijā. Latviešu strēlnieki pilnīgi izprata, ka bez Padomju Krievijas nav iespējama Padomju Latvija.

Pēc tam kad vācieši bija okupējuši Latviju, latviešu pulki tika izvietoti dažādās Padomju Krievijas pilsētās. Šai laikā notika vecās krievu armijas pulku demobilizācija; uz brīvprātības pamata tos reorganizēja par Sarkanās Armijas karaspēka daļām.

1918. gada februārī pēc atkāpšanās no Latvijas (Valkas) uz Novgorodu—Veļikije Lukiem 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulks tika pārsviests uz Bologojes pilsētu, lai demobilizētos un pārorganizētos Sarkanās Armijas karaspēka daļā. Kopā ar pulku aizgāju arī es — pēc Oktobra revolūcijas ievēlētais «Kolta» ložmetēju komandas priekšnieks.

Bologojes pilsētā līdztekus vecā 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulka demobilizācijai no brīvprātīgajiem organizējās jauna 5. Zemgales latviešu komunistiskā Sarkanās gvardes nodaļa.

Nodaļā kā brīvprātīgie iestājās gandrīz visi bijušā 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulka strēlnieki un revolucionārāk noskaņotie jaunākie virsnieki. Kadru virsnieku pulkā gandrīz nebija. Pēc Oktobra revolūcijas viņi atstāja pulku un pārgāja balto pusē. Es tiku iecelts par nodaļas ložmetēju komandas priekšnieku. Nodaļas komandieris bija Aleksandrs Remers, bijušais 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulka bataljona komandieris.

Tanī laikā daudzās pilsētās uzliesmoja dažādi kontrrevolucionāri dumpji un baltgvardu bruņotas sacelšanās, bet ciemos un sādžās — kulaku sacelšanās. Nebija mierīgi arī Bologojes pilsētā, prāvā dzelzceļa mezglā, kur organizējās un komplektējās mūsu sarkangvardu nodaļa, un mūsu nodaļai bija bieži vien ar ieročiem

rokās jāatjauno revolucionārā kārtība gan pašā pilsētā, gan arī tās apkaimē.

Mūsu nodaļas sarkangvardi patrulēja pilsētā un apsargāja padomju iestādes. 1918. gada pavasarī Ostaškovas pilsētā notika eseru izprovocētā un baltgvardu organizētā bruņotā sacelšanās. Dumpja likvidēšanai nosūtīja spēcīgu nodaļu A. Remera vadībā. Nodaļa sastāvēja no vairākām sarkangvardu rotām un ložmetēju komandām.

Baltgvardi bija labi apbruņoti un sīvi pretojās mūsu nodaļai. Apšaudišanās turpinājās vairākas dienas, tomēr mūsu nodaļa ielenca un atbrūvoja visu bandu, un tās barveži saņēma pelnīto sodu. Pēc revolucionārās kārtības atjaunošanas Ostaškovā mūsu nodaļa atgriezās atpakaļ Bologojē.

1918. gada 1. aprīlī 5. Zemgales latviešu komunistiskā Sarkanās gvardes nodaļa tika pārdēvēta par Sarkanās Armijas 5. Zemgales latviešu strēlnieku padomju pulku. Par pulka komandieri iecēla bijušo kapteini Jāni Briedi. Mani iecēla par pulka ložmetēju komandas priekšnieku. 1918. gada 13. aprīlī tika organizēta Latviešu padomju strēlnieku divīzija. Par divīzijas priekšnieku iecēla Jukumu Vācieti, mūsu bijušā 5. Zemgales pulka komandieri, kam strēlnieku vidū bija liela autoritāte.

1918. gada jūlija vidū 5. Zemgales latviešu strēlnieku padomju pulks tika pārdēvēts par 5. latviešu strēlnieku padomju pulku.



J. Lunders — 5. Zemgales latviešu padomju strēlnieku pulka komisārs 1918.—1920. gadā.

#### PRET ČEHOSLOVAKIEM

1918. gada jūlija vidū 5. latviešu strēlnieku padomju pulku no Bologojes pārvietoja uz Austrumu fronti pret bijušajiem čehoslovaku gūstekņiem un baltgvardiem, kas bija sacēlušies un ga-

tavojās uzbrukt Kazaņas pilsētai. Par Austrumu frontes pavēlnieku iecēla Jukumu Vācieti.

Austrumu frontes štābs atradās Kazaņā, kur 20. jūlijā ieradās arī 5. latviešu strēlnieku padomju pulks. Tas iesoļoja pilsētā staltās rindās ar orķestri, kaujas marša skaņu pavadībā. Pulks bija labi apbruņots un ietērpts. Tajā visi karavīri bija daudzu kauju dalībnieki. Pulks bija kaujas tradīciju un apzinīgās revolucionārās disciplīnas saliedēts. Darbaaudis to saņēma ar prieku un sajūsmu, bet buržujos un baltgvardu vidū tas radīja izbrīnu un bailes.

Pilsēta bija baltgvardu virsnieku, junkuru un kadetu pilna. Sarkanā karaspēka pilsētā bija maz. No komunistiem un strādniekiem steigā organizētās daļas bija slikti apbruņotas.

Pulkā bija divas ložmetēju komandas — «Maksima» un «Kolta». Austrumu frontes pavēlnieks J. Vācietis labi pazina pulka sastāvu un kaujas spējas. Viņš atstāja pulku savā tiešā rīcībā un pavēlēja mums aizstāvēt pilsētu. Čehoslovaku uzbrukumu Kazaņai gaidīja no Volgas puses ar kuģiem. 5. latviešu pulks apmetās pilsētā, ieņēma kuģu pietātnes pie Volgas un pieejas pilsētai, organizēja Austrumu frontes štāba, Valsts bankas un valsts iestāžu apsardzību. Atmosfēra pilsētā bija ļoti saspringdzināta. Ielas bija tukšas. Bieži notika dažādi provokatoriski izlēcieni: baltgvardi šāva no pagrabiem un savrupmājām, notika laupīšanas, dedzināšanas utt. Kara vadība steidzīgi organizēja un apmācīja jaunas vienības no komunistu un strādnieku vidus. Trūka ieroču un municijas. Gaidīja papildspēkus, bet jaunajai Padomju Krievijai ienaidnieki mācās virsū no visām pusēm, karaspēka bija maz un nebija ko sūtīt mums palīgā.

5. augusta vakarā labi apbruņotas čehoslovaku vienības un baltgvardi pa Volgu tuvojās Kazaņai un mēģināja izcelt krastā desantu. Bet 5. latviešu pulka pretuzbrukums atsvieda desantu. Tā dalībnieki daļēji tika saņemti gūstā, bet pārējie kāpa atpakaļ kuģos un aizbrauca, mūsu flotiles apšaudīti.

Atceros, ka šīnī naktī bija negaiss un stiprs lietus. Dārdēja pērkons. Zibeņi apgaismoja ielas un māju logus, no kuriem uz mums šāva baltgvardi ar šautenēm un revolveriem.

6. augustā balto flotilei izdevās izsēdināt desantu Volgas abos krastos pie Nižņijuslona kalna. Ap pulksten deviņiem no rīta kuģu pietātne tika ieņemta, un izsēdinātais desants uzsāka uzbrukumu pilsētai stacijas virzienā. Ap pusdienas laiku baltie

ieņēma Verhņijuslonu un uzsāka ar artilēriju apšaudīt pilsētas centru un Austrumu frontes pavēlnieka J. Vācieša štābu (Ščetina viesnīcu).

Pilsētā, Kremlī, bija izvietots no serbu karagūstekņiem saformētais Internacionālais bataljons. Baltgvardiem izdevās serbus saagitēt un izprovocēt. Mums negaidīti, viņi nodevīgi atklāja no Kremļa uguni uz mūsu karaspēku, nodarot mums lielus zaudējumus. Latviešu strēlnieki cīnījās ar neparastu vīrišķību un izturību, bet spēki bija pārāk nesamērīgi. Trūka artilērijas atbalsta. Sākumā kaujā piedalījās vairāki mūsu lielgabali, bet, izlietojuši šāviņus, apklusā. Čehiem turpretī artilērijas bija daudz.

6. augustā Austrumu frontes vadība deva rīkojumu evakuēt Valsts banku, padomju iestādes, noliktavas un frontes štābu...

5. latviešu pulkam uzticēja evakuēt Valsts banku, kur bija sakoncentrēti lieli zelta krājumi. Bankas evakuācija notika burģiski zem baltgvardu uguns, un mēs paspējām izglābt tikai nelielu daļu zelta.

Stipras strēlnieku vienības un ložmetējnieku vada apsardzībā strēlnieki, vada komandiera Jāņa Bērziņa vadībā ar uguni atvairot baltgvardus, iekrāva divos divjūgu ratos ādas maisus ar zeltu un citām vērtībām, kā arī valsts naudas zīmes un atšaudīdamies aizgādāja tos uz Volgas kuģu piestātņi. Jāņa Bērziņa vadītās apbruņotās vienības apsardzībā kuģis aizpeldēja pa Volgu un nogādāja vērtīgo kravu drošā vietā. Veiksmīgi izpildījis uzdevumu, Jānis Bērziņš ar savu vienību atgriezās pulkā, kur saņēma pelnīto kara vadības pateicību.

Pēc divu dienu — 5. un 6. augusta — asiņainām cīņām mums bija ar kaujām jāatkāpjas no Kazaņas. 6. augustā ap pulksten pieciem vakarā pilsētu atstāja viss sarkanais karaspēks, izņemot frontes pavēlnieka Vācieša štābu un 5. latviešu pulku, kura atsevišķas grupas ar kaujām izrāvās no ielenkuma un, ienaidnieka spēcīgās uguns apšaudītas, ar plošiem un laivās naktī no 6. uz 7. augustu atkāpās no Kazaņas. Pulka transporta līdzekļu daļa, kaujinieku un štāba darbinieku grupa ar pulka komandieri Briedi neizgāja no ienaidnieka ielenkuma un laikam tika saņemti gūstā. Neatlaidīgu cīņu rezultātā čehoslovakus un baltgvardus pie Kazaņas aizturēja. Ienaidnieks cieta lielus zaudējumus, un viņa tālākā virzīšanās tika apturēta. Bija iegūts laiks. Sarkanajam karaspēkam pienāca papildspēki, un drīz tas ieņēma Kazaņu.

## AUGSTĀKĀS VIRSPAVĒLNICĪBAS ŠTĀBĀ

Par kaujām pie Kazaņas 5. latviešu padomju strēlnieku pulku VCIK apbalvoja ar pirmo Sarkanās Armijas Revolucionāro goda karogu, daudzi komandieri un kareivji saņēma vērtīgas balvas.

Austrumu armijas štābs augusta beigās pārvietojās uz Arzamasas pilsētu, bet kopā ar to revolucionārās kārtības uzturēšanai pilsētā, kā arī lai pārformētos un sakomplektētos, uz turieni devās 5. latviešu pulks. Tajā bija galvenokārt brīvprātīgie. Komandējošais sastāvs komplektējās no vecā 5. Zemgales pulka sastāva, no karavīriem un apakšvirsniekiem. Par pulka komandieri pie Kazaņas gūstā kritušā Brieža vietā tika iecelts bijušais bataljona komandieris Jānis Gregors. Pulku pārdēvēja par 5. latviešu atsevišķo pulku.

Arzamasā pulks saņēma tehniku un bruņojumu. Tika saformēta pulka baterija un jātnieku izlūku vads. Noorganizēja muzikantu komandu, nostiprināja transporta saimniecību un dažādas darbnīcas. Visas nodaļas papildināja ar pieredzes bagātu komandējošo sastāvu un īsā laikā apmācīja jaunos kaujiniekus.

1918. gada septembrī Austrumu frontes pavēlnieks J. Vācietis tika iecelts par visu KPFSR bruņoto spēku augstāko virspavēlnieku. Arzamasā Austrumu frontes štābā formējās augstākā virspavēlnieka lauku štābs, kas pārvietojās uz Serpuhovas pilsētu. 1918. gada oktobrī štābam uz Serpuhovu sekoja arī 5. latviešu atsevišķais pulks, kas tur aizsargāja virspavēlnieka štābu, izpildīja pilsētā un tās apkaimē garnizona dienestu. No 5. latviešu atsevišķā pulka rindām tika izdalīts pilnīgi viss komandējošais sastāvs (sākot ar pulka komandieri b. Krastiņu līdz vadu komandieriem ieskaitot — visumā ap 40 cilvēku) jaunsaformējamam 5. pulkam, kas tieši ieplūda Latviešu strēlnieku divīzijas sastāvā. Ne mazums 5. latviešu atsevišķā pulka komandieru tika pārņemti augstākā virspavēlnieka lauku štābā.

1919. gada pavasarī augstākā virspavēlnieka lauku štābs pārvietojās uz Maskavu, un drīz tam sekoja 5. latviešu atsevišķais pulks. Maskavā tas apsargāja valdības iestādes Kremlī, kā arī republikas Revolucionāro kara padomi.



J. MĀLERS,

bijušais 4. latviešu strēlnieku pulka  
jātnieku izlūks

## LATVIEŠU STRĒLNIEKA STĀSTS

Kad 1914. gadā sākās pasaules karš, dzīvoju Vecmilgrāvī, Rīnužu ciemā.

Jauniešus iesauca armijā. Arī es par katru cenu gribēju tikt armijā kā brīvprātīgais, bet tas man neizdevās. Armijas vietā nonācu uz Liepājas—Amerikas līnijas kuģa «Kursk», kas vairs nebrauca uz Liepāju, bet gan uz Arhangeļsku. Uz kuģa es strādāju par virtuves puiku. Mūsu kuģis no Arhangeļskas devās uz Glazgovu, bet no turienes uz Ņujorku, kur tūlīt otrā vakarā aizbēgu no kuģa. Tad sākās kļaiņošana pa Bruklinu, kamēr dabūju darbu uz norvēģu kuģa «Venator», kas kursēja pa līniju Kuba—Ņuorleāna. Pēc tam strādāju Ņujorkā, kamēr 1916. gadā atkal uzkāpu uz norvēģu kuģa «Urds» un aizbraucu uz Bordo (Francijā).

Francijā man pavēlēja atstāt kuģi un lika kalpot franču armijā, jo toreiz Krievija ar Franciju bija sabiedrotie un mans gadagājums Krievijā bija jau iesaukts. Es tam nepiekritu un prasīju, lai mani sūta atpakaļ uz Krieviju. Tā mēs četri latvieši un desmit krievi braucām no Bordo uz Parīzi, tālāk uz Londonu, Norvēģiju un caur Somiju uz Petrogradu.

Viens no krieviem Londonā aizbēga, un es arī tam būtu sekojis, bet izlasīju Ņujorkā iznākušo latviešu laikrakstu «Strādnieks», kas rakstīja par ziemassvētku kaujām pie Ložmetējkalna. Man gribējās būt kopā ar latviešu zēniem, cīnīties pret ienīstajiem vāciešiem. Petrogradā mani iedalīja 180. kājnieku rezerves pulkā, kurš stāvēja Vasilija salā. Es gan prasīju, lai mani kā latvieti sūta uz latviešu bataljoniem, bet manu vēlēšanos neizpildīja. Beidzot man izdevās 1917. gada sākumā nonākt Valmierā, kur mani uzņēma strēlniekos, ieskaitīja mācības komandā un nosūtīja uz Kokmuižu.

Pēc apmācībām mani iedalīja 4. Vidzemes latviešu strēlnieku pulkā, kur nodienēju līdz 1921. gadam.

Skaitijos 4. latviešu strēlnieku pulka 8. rotas 4. vada 2. nodaļas komandieris. Kad vācieši ieņēma Rīgu, 4. pulku nosūtīja uz Judažu muižu, kur novietojāmies pozīcijās. Sakarā ar to, ka vācieši tika aizturēti, 4. pulku nosūtīja uz Nītauri, kur mēs sākam gatavot ierakumus. Pēc tam mūsu pulku pārsvieda uz Līgatnes staciju, kur ieņemām pozīcijas un dzīvojam stacijas noliktavās.

No Līgatnes mūsu 2. bataljonu nosūtīja uz Alūksni. No Alūksnes man drīz nācās braukt uz Valmieru, kur bija jāizdara revīzija pulka noliktavās. Kad 1918. gada februārī vācieši nāca uz Pleskavu, mēs — revīzijas komisijas locekļi — sajūdzām divus labākos zirgus, salikām ragavās pārtiku un aizbraucām sākumā uz Alūksni, bet pēc tam kopā ar pulku uz Pleskavu. Iebraucot Pleskavā, domājam mazliet atpūsties, bet nekas neiznāca, jo vācieši pie stacijas jau šāva ar ložmetējiem. Devāmies tālāk pāri Pleskavas upei uz Dno staciju.

Dno stacijā mūsu 4. pulks sakārtojās, sakāpa vagonos un brauca uz Maskavu. Tur pulku norīkoja apsargāt Kremli. Maskavā es pārgāju ložmetēju komandā, bet vēlāk pārgāju uz jātnieku izlūkiem. No Maskavas 4. pulks 1918. gada 30. maijā aizbrauca uz Samaras fronti, bet no Samaras — uz Sīzraņu.

Sīzraņu mēs ieņemām, bet nākošajā dienā tā bija atkal jāatstāj. Tas notika 7. jūnijā. Saņemām no jauna pavēli ieņemt Sīzraņu, bet tas nebija mums pa spēkam, jo čehiem bija ļoti liels pārspēks. 4. pulks, kā arī krievu kavalēristi, kas cīnījās kopā ar mums, bija cietuši lielus zaudējumus.

Kad ieņemām Sīzraņu, mēs, jātnieku izlūki, tumsai iestājoties, sadalījāmies grupās un ieņemām kreisajā spārnā pozīcijas kādā gravā. Centāmies netrokšņot, jo mums pretī ienaidnieks vēl nebija izlūkots.

Jāpiezīmē, ka toreiz nebija pastāvīgas frontes līnijas, bet karojām galvenokārt gar dzelzceļiem un parasti nezinājām, kas notiek blakus 5 km apkārtnē. Spēki mums bija samērā nelieli, un varējām paļauties vienīgi tikai uz savu karavīru pieredzi un drosmi.

Kad sāka aust gaisma, ieraudzījām sev priekšā ienaidnieka kājnieku ķēdi. Bijām palikuši 9 strēlnieki — jātnieki, jo pārējie atradās citur. Sīzraņā no paša rīta sākās nikna apšaudīšanās,

viss vārījās kā raganu katlā, un nebija vairs iespējams uzzināt par kaujas gaitu. Mēs, 9 jātnieki, kaujā nevarējām doties, jo bija jāapsargā uzticētais spārns.

Ieraudzīju, ka pāri rudzu laukam kāds jāj. Es pagāju uz priekšu, lai uzzinātu, kas atrodas mums pretī. Pārējie, gatavi kaujai, palika savās vietās. Noprasīju svešajam, no kāda pulka viņš ir. Tas atbildēja, ka esot kazaks no 5. pulka. Lieta kļuva skaidra — Sizraņa atstāta. Mēs izšāvām uz pretinieku, bet tas metās ruzdos, varbūt bija ievainots.

Ienaidnieka kājnieku ķēde, kura mūs skaidri redzēja, tagad sāka mūs apšaudīt. Parādījās 2 grupas jātnieku ar apmēram 20 cilvēkiem katrā un sāka apiet mūs gar flangu. Nolēmām lēnām atkāpties. Iegājām mežā un, kā kaut ko jaunu nojauzdami, noņēmām no cepurēm zvaigznes un visas pārējās zīmotnes, lai pēc apģērba un veļas nevarētu pazīt, vai mēs sarkanie vai baltie.

Pa diviem blākus jājām soļos tālāk. Mums priekšā bija kāda sādža, kur mēs iepriekšējās dienās bijām stāvējuši. Nebijām vēl piejājuši pie sādžas, kad no tiltiņa izlēca 4 vīri ar baltiem apsejmiem uz piedurknēm un pavēlēja apstāties. Pirmajā pāri jāja Gedrovics no Jelgavas un Dundurs no Liepājas, pats esāju otrajā pāri. Mums bija granātas pie segliem un karabīnes kaklā, bet pie tām nebija vairs ko ķerties. Labi, ka nebija nekādas sarkanarmiešu pazīmes. Tikko čehs nobļāva: «Стой! Слезай!» Gedrovics viņam atkliedza: «Черо опешь, свои!» Čehs, dzirdēdams tādu drošu atbildi, nolaida šauteni un it kā apjuka. Es redzēju, ka jārikojas ātri, un vēl sagriezu zirgu sāpus un pērkona balsi nobļāvu: «Не стреляйте, мы свои!» Noliecu galvu aiz zirga kakla un piespiedu piešus, domādams, kaut tikai galvā netrāpītu. Kamēr čehi atjēdzās, bijām jau gabalā. Mēs izkļuvām sveikā, kaut gan uz mums atklāja uguni un sāka šaut pat no visām mājām.

Tikuši cauri sādžai, nejājām vairs pa ceļu, bet pa mežu Penzas virzienā, kur cerējām satikt savu pulku. Bijām tik noguruši un izslāpuši, ka nevarējām vairs parunāt. Uzdūrāmieš kādai sādžai. Tur meitene slauca govīs, un mēs lūdzām nodzerties pienu, kuru mums arī laipni piedāvāja. Kad bijām padzēruši pienu, meitene noprasīja, kas mēs tādi esam. Atbildējām, ka kazaki. Meitene pastāstīja, ka kādi 20 kazaku jātnieki nesen aizjājuši no sādžas, nogalinādami 3 ungārus, jo tie bijuši sarkanie. Mums kļuva skaidrs, ka ienaidnieks jau priekšā. Lai sevi nenodotu, bez uztraukuma iejājām mežā un devāmies tālāk uz Penzu, turēdamies dzelzceļa tuvumā.

Saule sāka jau rietēt, kad izjājām uz dzelzceļa. No tāienes ieraudzījām, ka pie stacijas apmeties kaut kāds karaspēks. Jājām lēnām uz stacijas pusi. Te kāds jātnieks jāja mums pretim, bet redzējām, ka arī viņam nebija skaidrs, kas mēs esam. Izrādījās, ka nejauši bijām atraduši savu 4. pulku, kas bija atkāpies no Sizraņas un pašlaik stāvēja Ruzajevkas stacijā.

3. augustā mūsu pulks no Ruzajevkas devās uz Kazanū. 6. augustā mēs jau atsitām ienaidnieka uzbrukumu Svijažskai un Romanovu tiltam uz Volgas kreisā krasta. Augustā notika sīvas kaujas arī Volgas labajā krastā.

24. augustā mēs devāmies uz Sihraniem rezervē.



E. ULMIS,

bij. latviešu strēlnieks,  
tagad personālais pensionārs

### STRĒLNIEKU IERINDĀ

Par 1917. gada Februāra revolūciju mums — latviešu strēlnieku Rezerves pulka 4. rotas strēlniekiem, kas stāvēja pie Kokmuižas «Silupītēm», paziņoja oficiāli tikai pēc vairākām dienām. Mūsu zaldātu dzīvē nekas nemainījās, un viss ritēja pa vecam. Līdz rotas aizbraukšanai uz fronti, t. i., līdz aprīļa beigām, notika kādas 2—3 rotas sapulces. Reiz martā visas Valmieras apkārtnē izvietotās rotas bija sapulcinātas Valmierā uz laukuma pie kara priekšnieka ēkas, kur noklausījās kāda Valsts domes locekļa un citu runas. Runātāji stāstīja par notikušo revolūciju un prasīja ievērot stingru disciplīnu, apzinīgi izpildīt dienesta pienākumus un būt gataviem izcīnīt militāro uzvaru.

Ja pēc notikušās Februāra revolūcijas domājām, ka drīz izbeigsies karš un tiksīm mājās, tad tagad katrs saprata, ka Pagaidu valdība nedomā par kara izbeigšanu. Tas visus sarūgtināja un radīja klusu iekšēju naidu pret Pagaidu valdību.

1917. gada 1. Maiju pavadīju Rīgā, kur ielas bija pilnas ar darbaļaudīm un sarkanajiem karogiem. Otrā dienā nokļuvu 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku



E. Ulmis.

pulka 1. rotā, pozīcijās pie Ķekavas. Te iepazīnos ar strēlnieku stingro nostāju pret postošo karu un viņu prasību pēc miera. Bieži notika brāļošānās ar vāciešiem. Vienu no visaktīvākajiem brāļošānās dalībniekiem arestēja un nosūtīja uz Daugavpili. Lai traucētu brāļošanos, mūsu artilērija pēc oficeru pavēlēm atklāja uguni.

Liela nozīme mūsu dzīvē bija 1917. gada 17. maija rezolūcijai, kurā strēlnieki formulēja savus politiskos uzskatus un norādīja ceļu turpmākajam darbam cīņā pret Pagaidu valdību, pret aktīvo aizsardzību, par mieru, tautu pašnoteikšanos, par strēlnieku, zaldātu, zemnieku Padomēm . . .

Laikraksti «Cīņa», «Brīvais Strēlnieks» un «Okopnaja Pravda», kurus lasīja ar aizrautību, mums izskaidroja V. I. Ļeņina Aprīļa tezes, KSDSP VII un Latvijas Sociāldemokrātijas XIII konferencē izvirzītos uzdevumus, kā arī Valmieras bezzemnieku kongresa lēmumus.

Buržuāzijas un tās aģentu presi strēlnieki boikotēja. Ar katru dienu strēlnieki sāka vairāk domāt un spriest par notiekošo, jo katra diena bija pilna ar politiskās cīņas notikumiem.

Pulks saņēma pavēli iziet no Rīgas uz Olaines rajona pozīcijām, lai pārietu uzbrukumā. Strēlnieki kategoriski atteicās iet uzbrukumā. 18. jūnijā pulks izgāja uz fronti, bet ceļā apstājās un apspriedās. Tikai otrā dienā pulks aizgāja uz pozīcijām ar noteikumu, ka nomainīs 2. Rīgas latviešu strēlnieku pulku, bet uzbrukumā neies.

Ar šādu strēlnieku nostāju nevarēja samierināties kontrrevolucionārā armijas vadība, un tā darīja visu, lai piespiestu strēlniekus iet uzbrukumā. Lai strēlniekus iedvesmotu cīņai vai arī lai pretējā gadījumā izprovocētu viņus, tādējādi radot apstākļus pulka izformēšanai, līdzās mūsu pulkam artilērijas pozīciju rajonā bija novietots sieviešu bataljons un «nāves bataljons». Sieviešu un «nāves bataljons» nekad nestāvēja pozīciju pirmajā līnijā, jo tie bija saformēti cīņai pret revolūciju. Strēlnieki, apzinādamies stāvokli, nepadevās provokācijām, bet uzturēja ciešus sakarus ar «Iskolastrelu» un līdzās stāvošajiem Sibīrijas strēlnieku pulkiem un bija gatavi dot prettriecienu kontrrevolūcijas spēkiem.

Strēlniekiem bija zināms, ka vācieši gatavojas ieņemt Rīgu. Doma, ka vajadzēs zaudēt Rīgu, ko mīlējām kā savu māti, mums likās briesmīga.

Strēlnieki bija apņēmušies Rīgu nekad neatdot. Tomēr 19.

augusta agrā rīta stundā paziņoja, ka pie Ikšķiles vācieši ar lieliem spēkiem ceļoties pāri Daugavai un mums pavēlēts atkāpties uz Rīgu.

Bija skaidrs, ka neatkāpties nav nozīmes, jo pretējā gadījumā mēs nokļūtu vācu gūstā, un tas nāktu par labu konfrrevolūcijas spēkiem, kas mūs apvainotu nodevībā, bet paši būtu tikuši vaļā no revolucionārajiem strēlniekiem.

Sapulcējušies pie pulka štāba ap pulksten septiņiem astoņiem, sākām atkāpties. To pamanīja vācieši un sāka apšaudīt mūs ar lielgabala lādiņiem.

Vakarā, krēsļai metoties, pārgājām Daugavas veco pontona tiltu un, neapstādamies Rīgā, nogriezāties pa Maskavas ielu. Daži strēlnieki-rīdzinieki palika Rīgā.

Ap pusnakti noguruši ieņēmām pozīcijas Daugavas labajā krastā, bet jau 20. augusta rītā bijām spiesti atkāpties gar Juglas ezera austrumu krastu Ropažu—Inčukalna virzienā. Lādejām generāļus un citus nodevējus. Mūsu pulks pēc vācu uzbrukuma apturēšanas stāvēja Siguldas—Līgatnes pozīcijās, un sākumā 1. rota ieņēma pozīcijas augstienē starp šoseju un dzelzceļu pretim Lorupes gravai pie Siguldas.

Man izdevās uz dažām dienām aizbraukt uz Valmieras apriņķa Ozolu pagasta «Zūriņiem», kur mans tēvs bija par kalpu pie pagasta lielākā budža E. Zālīša.

Tikko biju ieradies, tēvs man pārmeta, ka es tikai braukājot, karot negribot, maizi ēdot par velti utt. Saprātu, ka viņš izteica sava un arī mana bijušā saimnieka aģitācijas nolūkā teiktos vārdus. Tēvs bija aizmirsis, ka 1905. gada ziemā viņu izsauca uz pagasta namu, kur kazaki viņu pēra par piedalīšanos sapulcē.

Tēva vārdi man bija negaidīti un apvainojoši. Atbildēju, ka man nav nekā ko aizstāvēt un iekarot arī neko nevaru, tad kāpēc gan lai es lietu asinis un ietu nāvē tādu cilvēku kā viņa saimnieka labā; ja jau viņš grib karot, tad lai tūlīt atvadās no ģimenes un brauc man līdz. Bet tēvs, kas pats nekad nebija dienējis armijā, izbijies no tāda pagrieziena, atteicās tālāk runāt par karošanu.

Lai saimnieka aģitācija vairs neiedarbotos, es, tēvam nezinot, izrakstīju uz viņa adresi mūsu «Brīvo Strēlnieku». Šo avīzi viņš saņēma līdz vācu okupācijas laikam. Vēlāk, 1919. gada agrā pavasarī, viņš ar vairākiem pagasta kalpiem piedalījās igauņu baltgvardu uzbrukuma apturēšanā.

Braucot atpakaļ uz pulku, ceļā satiku strēlniekus, kuriem bija uzdots sagatavot mītnes frontes aizmugurē latviešu strēlnieku

pulka atpūtai. Tātad sākās kontrrevolūcijas spēku senā iecerējuma izpildīšana — izvest pulkus aizmugurē, tos tur atbrūņot, izformēt, demobilizēt un nodot tiesai. Strēlnieki šo viltību uztvēra un, paliekot pozīcijās, atteicās no atpūtas.

26. oktobra pievakarē kopā ar vēl vienu strēlnieku bijām nosūtīti par sakarniekiem uz pulka komiteju. Tur arī dabūjām zināt par notikumiem Petrogradā.

27. oktobra lietainā rītā devāmies uz Cēsīm, kur ieradāmies pievakarē. Tur jau bija ieradušies 3. Kurzemes pulka strēlnieki. Krēslai metoties, Cēsu baznīcā notika strēlnieku mītiņš, kurā uzzinājām par padomju varas nodibināšanos un mūsu uzdevumiem.

Bijām priecīgi par to, ka V. I. Leņins mums uzticējis ļoti svarīgu uzdevumu — neļaut Kerenskīm nosūtīt karaspēku uz Petrogradu.

Mēs atbrūņojām un nelaidām uz Petrogradu ne veselus ešelonus, ne arī atsevišķus zaldātus, kas mēģināja aizvest sev līdz ieročus un citus kara materiālus. Izpildījām arī dažus citus uzdevumus.

Kontrrevolūcija negribēja samierināties ar padomju varas nodibināšanos un aktivizējās. Dovbora-Musņicka poļu baltgvardu korpus, ieņēmis Rogačevu, virzījās uz Mogiļevu.

1918. gada 15. janvārī mēs izbraucām no Cēsīm uz Mogiļevu un tālāk uz Starijbihovu, bet no turienes gājām kājām uzbrukumā Rogačevas virzienā pa Dņepras upes labo krastu. Pēc Rogačevas atbrīvošanas un neilgas atpūtas mēs aizbraucām uz Rečicas staciju, kas atrodas Dņepras upes labajā krastā, uz rietumiem no Gomeļas, un pēc tam uz Gomeļu, kur ar kara noliktavās esošajiem produktiem pielādējām vairākus ešelonus un nosūtījām uz Maskavu.

No Gomēļas mēs braucām uz Maskavu caur Brjansku, Orlu, Ruzajevku un Nižņijnovgorodu. 1918. gada 27. martā ie braucām Maskavā un novietojāmies: pulka štābs un 1. bataljons — Boļšaja Caricinskaja ielā Nr. 13, bet pārējie bataljoni — citās vietās. 2. aprīlī sakarā ar Sarkanās Armijas izveidošanu notika pulka reorganizācija. Pulku pārdēvēja par 1. latviešu strēlnieku padomju pulku. Maskavā veicām dažādus uzdevumus, starp citu, atbrūņojām anarhistus, cēlām savas kaujas spējas.

6. jūlija vakarā (pēc jaunā stila), kad bijām sagatavojušies atzīmēt tradicionālos latviešu svētkus — Jāņus, strēlniekiem lika ātri sapulcēties un viss pulks pilnā kaujas gatavībā devās ieņemt

izejas vietu uzbrukumam pret sadumpojušos kreiso eseru Popova daļu un tās štābu Trjohsvjatitel'skij šķērsielā. 7. jūlijā, ejot uzbrukumā gar Maskavas upi uz Popova štābu, mēs no paša rīta likvidējām vairākus dumpinieku posteņus, izlūkus un pat štāba darbiniekus. Laižot darbā lielgabalu un ložmetējus, mums izdevās apspiest dumpiniekus jau tanī pašā dienā.

Šai laikā pret padomju varu sacēlās kontrrevolucionāro virsnieku apmānītie čehoslovaku korpusa zaldāti, kas ieņēma Samaru, Sizaņu, Simbirsku un Kazaņu. Kazaņā atradās mūsu jaunās Padomju valsts zelta fonds, kas bija evakuēts no Maskavas. 6. augustā mēs izbraucām no Maskavas uz Kazaņu un jau 9. augustā no rīta ieobraucām Svijažskas stacijā. Izkāpuši no ešelona, izsoļojām cauri Svijažskas pilsētai un ieņemām pozīcijas Kazaņas kaujas iecirkņa labajā flangā.

Kaujas noritēja Volgas upes labajā krastā Nižņij- un Verhņijuslona augstieņu un Jumaševo sādžas rajonā. Nepārtrauktas frontes nebija, un čehoslovaki ne vienreiz vien klejoja pa mūsu aizmuguri. Tā reiz naktī viņi uzbruka Svijažskas pilsētai un, tikai pateicoties mūsu vezumnieku modrībai, viņus atsita. Cīņas bija sīvas, un mēs bieži pārgrupējāmies. Kādu vakaru, saulei rietot, čehoslovaki mūs aplenca Nižņijuslonā, un mums nebija kur atkāpties. Aiz mums bija plašā māmuļa Volga, pa kuru pirms dažām stundām braucām ar laivu kopā ar pulka komisāru, kas gribēja pārbaudīt, vai kreisajā krastā neatrodas ienaidnieki. Strēlnieki, ieskaitot arī apkalpojošo sastāvu, kurš tāpat bija vienmēr kaujas gatavībā, ne tikai atsita čehoslovaku uzbrukumu, bet piespieda viņus pat bēgt.

Kādā tumšā naktī mūsu 1. rotas strēlnieks, kas bija apbruņots ar vienīgo rotas rokas ložmetēju «Luisu», ko bijām ieguvuši kreiso eseru dumpinieku štābā Maskavā, neatgriezās no izlūkošanas. Otrā dienā šo strēlnieku atradām ar durkļiem sadurstītu seju un krūtīm. Netālu no viņa atradām arī mūsu veco trofeju «Luisu». Pie varonīgā kaujas biedra kapa strēlnieki zvērēja atbēgt par viņa šausmīgo nāvi un nenolikt kaujas ieročus, kamēr Padomju zeme nebūs atbrīvota no darbaļaužu ienaidniekiem.

Drīz pēc tam atbrīvoja Kazaņu, un strēlnieki no Čornijaras kuģu piestātnes ar sešiem kuģiem aizbrauca lejup pa Volgu. Pēdējo nakti braucām ar nodzēstām ugunīm, jo pie Simbirskas upes kreisajā krastā bija čehoslovaki. Nobraukuši nedaudz leļpus Simbirskai, mūsu kuģi agrā rītā piestāja pie kreisā krasta, kur bija

liela sādža. Mūsu izlūki pārsteidza sādžā esošos čehoslovakus, un tie steigā atkāpās.

Sakārtojušies kaujai, pārgājām uzbrukumā. Pēc dažām sadursmēm čehoslovaki pievakarē metās pretuzbrukumā. Izvērsās sīva kauja. Mūsu artilēristi parādīja tajā sevišķu varonību. Viņi ar saviem lauku 76 mm lielgabaliem atradās kopā ar strēlniekiem vienā ķēdē, bet daži lielgabali bija ķēdes priekšā. Uzvarējuši šīnī kaujā, mēs nepārtraukti un strauji vajājām ienaidnieku.

Novembra vidū pienāca vēsts par Novembra revolūciju Vācijā. Koški stacijā Samaras guberņā iesēdāmies ešelonā un braucām uz Pleskavu. Seit sākās mūsu ciņas par Latvijas atbrīvošanu no kapitālisma.



*I. STEINS,*

bijušais Latviešu divīzijas  
3. brigādes komandieris,  
tagad personālais pensionārs

### LATVIEŠU STRĒLNIEKU DIVĪZIJAS 3. BRIGĀDES CĪNAS PILSOŅU KARA FRONTĒS

Pēc Februāra revolūcijas, 1917. gada marta sākumā, es ieradot latviešu strēlnieku Rezerves pulkā Valmierā, kurā biju ieskaitīts pēc vairākkārtējiem ievainojumiem. Mani iecēla par 1. rotas komandieri (agrāk biju bataljona komandieris).

Revolūcijas trauksme bija skārusi arī latviešu strēlnieku Rezerves pulku. Organizējās pulka komiteja, sāka darboties revolucionāri politiskie nogrupējumi. Mani nesajūsmināja Februāra revolūcijas mazvērtīgie sasniegumi, kas, pēc manas politiskās izpratnes, daudz neko darba tautai nevarēja dot. Iekļāvos revolucionāro latviešu strēlnieku rindās. Darbojos pulka komitejā kā ievēlēts rotas pārstāvis un dariju visu, lai strēlnieki nobriestu par īstiem varoņiem. Ticēju, ka jānāk kādai citai, varenākai revolūcijai, un alku, lai strēlnieki kļūtu šīs jaunās revolūcijas priekšpulks un karognesēji.

Rīga krita ienaidnieka rokās. Vācu armijas fronte iespiedās arvien dziļāk Vidzemē. Rezerves pulks atradās Tērbatā. Drīz vien pulku sāka izformēt. Vairums tā strēlnieku devās uz Krievijas iekšieni. 1918. gada sākumā es atstāju Tērbatu un devos uz Ribinskas pilsētu.

Ribinskā nodibināju sakarus ar bijušajiem latviešu strēlniekiem. Daļa strēlnieku bija jau pievienojušies Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas sargātājiem dažādās vietās. Mana taka gāja tai pašā virzienā.

1918. gada 23. februārī dzima Sarkanā Armija. Jaunā Padomju valdība izdeva pavēli par bruņoto spēku radīšanu Oktobra revolūcijas ieguvumu sargāšanai. Es biju viens no tiem vecās

armijas karavīriem — virsniekiem, kas jūta, ka nu ir pienācis īstais laiks, kad varēšu kalpot pašas tautas lietai. Apziņa, ka arī es — kādreizējais plostnieka dēls, lopu ganiņš, akmeņu lauzējs, Daugavas laivinieks, beidzot norūdīts karavīrs, varēšu ielikt savu daļu jaunās Sarkanās Armijas veidošanā, mani spārnoja. Nosūtīju rakstisku pieteikumu Padomju valdībai Maskavā. Cita ceļa nezināju.



J. Steins.

Drīz mani izsauca uz Maskavu biedrs Vācietis. Jukumu Vācieti, bijušo 5. Zemgales pulka komandieri, es pazinu vēl no divgadīgās virsnieku skolas laikiem (1905.—1906.), kad viņš tur strādāja par militāro audzinātāju. Un lai gan bija pagājuši daudzi gadi, viņš savu bijušo audzēkni tomēr atcerējās. Mans iesniegums bija nonācis viņa rokās.

Biedrs Vācietis sagādāja man laimīgu iespēju personīgi iepazīties ar Vladimīru Iljiču Ļeņinu. Biju iedomājies, ka Ļeņins ir fiziski liels un spēcīgs, tādēļ viņa ariene mani pārsteidza, toties lielu manās acīs viņu padarīja viņa vienkāršība, sirsnība un kaut kas tāds, ko nespēju vārdos pat pateikt. Liela, vienreizēja perso-

nība! Vācietis Ņeņinam kaut ko ieminejās par mani. Vladimirs Ūļičs straujā kustībā pagriezās pret mani, sniedza roku, palūkojās cieši man acīs un teica: «Ну, что ж! Желаю удачи.» Šie daži vārdi radīja manī milzu enerģiju un ticību tam skaistajam laikmetam, no kura kādreiz sāks skaitīt jaunu ēru.

Saskaņā ar Maskavā saņemto rīkojumu es devos uz Bologoju. Tur tad arī sākās manas sarkanā komandiera gaitas. Bologoļē atradās 8. latviešu strēlnieku pulks. Ieradies pulkā, cītīgi centos pildīt visus Maskavā saņemtos norādījumus pulka izveidošanā, lai tas būtu krietna jaunās Sarkanās Armijas sastāvdaļa. Nācās pārvarēt vairākas grūtības. Bija jālikvidē dažas vecās armijas ideoloģiskās paliekas. Bez tam starp strēlniekiem atradās tādi, kam bija vēl grūti saprast, ko iegūtā brīvība atļauj, ko liedz.

Sākumā biju pulka komandiera palīgs un vienlaikus arī pulka skolas vadītājs. Trūka armijas reglamenta. Man bija uzdots pārstrādāt veco reglamentu pagaidu lietošanai latviešu strēlnieku pulkos. Vajadzēja sastādīt arī attiecīgu programmu pulku skolām. Šīs skolas aizvietoja bijušās vecās armijas mācību komandas, kas sagatavoja zemāko komandējošo sastāvu — apakšvirsniekus. Sastādītā programma tika apstiprināta saskaņā ar virspavēlnieka pavēli un ieteikta lietošanai pulku skolās.

1918. gada vasarā vairākās vietās Krievijā un aiz tās robežām padomju varai naidīgie elementi centās asinīs noslicināt Oktobra revolūcijas ieguvumus un atjaunot zemē lielburžuāzijas kundzību. Arhangeļskā pulcējās kontrrevolucionārie spēki, kas alka iedzīt ķīli Maskavas virzienā, pa ceļam apvienojoties ar sev līdzīgiem elementiem Volgas krastos. Padomju valdībai vajadzēja radīt drošu, uzticamu aizsprostu, kuram varētu uzdot aizturēt un likvidēt jebkuru naidīgu pasākumu no ziemeļiem. Padomju valdība šim uzdevumam izraudzījās 8. latviešu revolucionāro strēlnieku pulku. Tā bija teikts rīkojumā par šī pulka pārvietošanu no Bologojes uz Vologdu.

Šāda uzticība spārnoja latviešu strēlniekus. Mēs bijām varen lepmi uz to. Uzdevums bija ļoti atbildīgs. Mani iecēla par pulka komandieri un izsauca uz Maskavu, kur saņēmu ļoti svarīgas instrukcijas. Noorganizēju Vologdā un tās apkārtnē modru un spēcīgu aizsardzības sistēmu.

Liels palīgs darbā bija pulka komiteja, kas palīdzēja izkopt strēlnieku revolucionāro apziņu, izkārtot saimnieciskus un ad-

ministratīvus sarežģījumus, ieaudzināt militāro disciplīnu un attīstīt pulka kaujas spējas. Godam jāmin pulka komitejas priekšsēdētājs Jansons, kas vēlāk krita kaujās Dienvidu frontē, Kosarkas stacijas tuvumā, cīņā pret Krasnova bandām.

1918. gada vasaras vidū Jaroslavas pilsētā uzliesmoja kontr-revolucionāru organizētā sacelšanās pret padomju varu. Dumpinieku valdības sastāvā ietilpa arī cara armijas pulkveži — Perhurovs un latvietis Gopers, kas vēlāk bija ģenerālis buržuāziskās Latvijas armijā. Dumpis vērsās plašumā. Tā likvidēšanai vajadzēja rast uzticamu spēku. Padomju valdība šo uzdevumu uzticēja 8. latviešu strēlnieku pulkam. Nosūtīju turp vienu strēlnieku bataljonu un ložmetējnieku vadu sava palīga Pētersona vadībā. Nežēlīgās cīņās, kurās tika bīstami ievainots arī Pētersons, dumpis tika apspiests. Vladimirs Iljičs Ļeņins atsūtīja pulkam vēstuli, kurā bija izteikta pateicība latviešu strēlniekiem par uzticību un varonību kontrrevolucionārā dumpja likvidēšanā.

1918. gada rudenī man nācās vadīt strēlniekus jau daudz sīvākās cīņās Dienvidu frontē. Kontrrevolucionāro cara laika ģenerāļu — Deņikina un Krasnova pulki sparīgi lauzās uz Padomju valsts centrālo daļu. Dažos Dienvidu frontes sektoros bija radusies visai bīstama situācija, jo šo sektoru vadība bija zaudējusi kaujas iniciatīvu. Radošos apstākļus savā labā izmantoja ienaidnieks. Bija jārikojas operatīvi. Visi spēki bija jāmobilizē prettriecienam.

Mani tad izsauca uz Maskavu pie virspavēlnieka Vācieša. Apspriežot apstākļus, virspavēlniecība nolēma, ka 8. latviešu strēlnieku pulkam jādodas uz Borisoglebskas pilsētas rajonu, kurai jau tuvojās Krasnova kontrrevolucionārie pulki.

5. oktobrī 8. latviešu strēlnieku pulks atstāja Vologdu. 16. oktobra pievakarē iebraucām Povorino stacijas rajonā aiz Borisoglebskas. Povorino atradās latviešu strēlnieku 3. brigādes štābs. Brigādi komandēja kāds Buhmanis, arī vecās armijas virsnieks. Stājos ar savu pulku viņa rīcībā. Jau vēlā vakara stundā saņēmām kaujas pavēli nākošā, t. i., 17. oktobra rītā pāriet straujā pretuzbrukumā Kosarkas stacijas virzienā. Tur pretinieks bija savilcis prāvus spēkus turpmākajam triecienam Borisoglebskas—Tambovas virzienā. Steigšus vajadzēja izjaukt pretinieka nolūkus un sakaut to. Naktī uz 17. oktobrī 8. pulks sakārtojās kaujas darbībai. Ar to pašu kaujas pavēli tiku iecelts par uzbrukuma kolonas komandieri. Manā vadībā tika nodots arī viens krievu kājnieku pulks, jātnieku eskadrons, artilērijas baterija, sapieru

rota un sanitārpajūgu rota. Municijas transportu vadīja brigādes štāba ieroču pārzinis. Pa kreisi no mums gāja otra tāda pati uzbrukuma kaujas kolona. Abas kolonas šķīra Caricinas, tagadējās Staļingradas dzelzceļa līnija.

17. oktobra rītā, saulei lecot, devāmies uzbrukumā. Ļoti sīva cīņa notika Kosarkas stacijas rajonā. Pretinieks bija spēcīgs. Tomēr 8. un 9. latviešu strēlnieku pulks to jūtami iedragāja. Pretinieks bija zaudējis daudz dzīvā spēka.

Bet arī 8. latviešu strēlnieku pulka rindās bija cirsts jūtams robs. Varoņa nāvē krita mans palīgs Pētersons un astoņi strēlnieki. No smaga ievainojuma mira pulka komitejas priekšsēdētājs Jansons. Pulka komiteja pilnā sastāvā cīnījās pirmajās rindās, rādot strēlniekiem cildenu piemēru. Arī man pašam labās kājas pēda, granātas šķembas pāršķelta, mirka asiņainā zābakā. Tomēr paliku kaujas postenī. Nevarēju atstāt savus puīšus. Tai pašā kaujā kā sanitāre piedalījās arī mana jaunākā māsa Antonija, kas strādāja tieši uguns līnijā, no kurienes viņa iznesa ievainotos strēlniekus un pārsēja.

Pēc 17. oktobra kaujas jau nākošajā dienā saņēmu no virspavēlnieka štāba telegramu, kurā bija teikts, ka esmu iecelts par latviešu strēlnieku 3. brigādes komandieri (brigādē ietilpa 7., 8., 9. latviešu strēlnieku pulks, artilērijas divīzions, sapieru rota, sakaru rota, municijas un apgādes transports, štāba sastāvs u. c.; 7. pulks vēl atradās virspavēlnieka tiešajā rīcībā). Tai pašā laikā ar otru telegramu man tika paziņots, ka, joprojām atstājot mani pirmajā amatā, esmu iecelts arī par Sarkanās Armijas Dienvidu frontes atsevišķās trieciengrupas pavēlnieku. 3. brigādei tika pievienoti vēl divi krievu kājnieku pulki, divi jātnieku pulki (Vitebskas latviešu jātnieku pulks, Donas sarkano kazaku pulks un Penzas jātnieku eskadrons), divi bruņoti vilcieni un vesela rinda sīku aizmugures daļu.

Atrazdamies šajā postenī, vadīju vairākas kaujas 1918. gada rudenī un ziemas pirmajā pusē. Sevišķi palikušas atmiņā 24., 25. un 26. novembrī notikušās cīņas Aleksikovo stacijas rajonā.

Trieciengrupas frontes garums dažreiz sasniedza 20 km, jo kaimiņu (pa labi — Latocka grupas, pa kreisi — Siversa nodaļas) neizturības dēļ pašā asākajā kauju norisē nācās aizsegt daļu viņu frontes ar trieciengrupas spēkiem. Tas bija jādara, lai pretinieks nevarētu izmantot vājās vietas savā labā un neaizlietu trieciengrupas aizmugurē, kā tas daļēji notika 26. novembra kaujās, kad Latocka kaujas vienības bija atgājušas 30 km atpa-

kaļ un galīgi atklājušas trieciengrupas labo spārnu. Pa radušos spraugu tās aizmugurē bija iespraukusies balto kazaku sotņa, kuru mūsu ložmetējnieki tomēr smagi sakāva.

Pēc šīm kaujām 3. latviešu brigāde aizgāja uz vienu nedēļu atpūtā. Novietojāmies starp Povorino staciju un Borisoglebsku. Brigādes štābu pārvietoja no Samodurovkas stacijas rajona uz Zvegincevo stacijas apvidu. Pārējās grupas spēkus izvietoja pa kaujas iecirkņiem saskaņā ar virspavēlniecības direktīvām. Atpūtas laikā saņēmām ziņu, ka par notikušo kauju manis komandētās Dienvidu frontes atsevišķās trieciengrupas karavīri apbalvoti ar naudas balvu viena mēneša algas apmērā.

Decembra otrajā pusē saņēmumu rīkojumu pārcelties ar brigādi uz Padomju Latviju un stāties Padomju Latvijas armijas komandiera rīcībā. 1919. gada janvāra sākumā ieradās ar 3. latviešu brigādes štābu Daugavpili. Brigādes pulki jau sekoja uz norādītajām vietām Baltijas frontē.

1919. gada 13. janvārī ar brigādes štābu ierados Rīgā. Saskaņā ar Kara komisariāta rīkojumu pārņemu savā vadībā visas Rīgā un arī Daugavgrīvas cietoksnī atrodošās karaspēka daļas, tā kļūdamas par Rīgas garnizona priekšnieku.

26. janvārī kopā ar brigādes štābu, sapieru un sakaru rotām pārbraucu uz Valmieru. Brigādes pulki un citas kaujas daļas bija jau iesaistījušās cīņās Ziemeļgrupas iecirknī. Brigādes frontē sniedzās no Valkas līdz Ainažiem. Šajā frontē nācās cīnīties galvenokārt pret igauņu baltgvardiem. Maznozīmīgs piedēklis šajās cīņās vēl bija Tērbatā saformētā tā sauktā Ziemeļlatvijas jeb Zemitāna brigāde, kuras karavīri bieži vien simpatizēja mums, «sarkanajiem». Zemitāna brigādes lielākās daļas pārnākšana mūsu pusē bija tikai laika jautājums. Taču notikumi Kurzemes frontē un pēc tam Rīgas krišana laupīja jebkādu nozīmi mūsu sekmēm 3. brigādes frontē. Brigādes aizmugurē no Daugavas puses lauzās uz priekšu ienaidnieks. Sekoja augstākās vadības rīkojums — pamest ieņemto teritoriju un atkāpties.

\* \* \*

\*

Latviešu revolucionārie strēlnieki atdeva visu, lai palīdzētu likt pamatu tagadējās varenās sociālistiskās Padomju valsts un tās nesagraujamā bruņotā spēka — Padomju Armijas — izveidošanai. Esmu bezgala laimīgs, ka lielajā darbā ielikta arī mana daļa.



## FRAGMENTS NO P. MAĻKOVA GRĀMATAS «KREMLA KOMANDANTA PIEZĪMES»<sup>1</sup>

Lokarta sazvērestība bija viena no lielākām kontrrevolucionārajām sazvērestībām padomju varas pastāvēšanas pirmajos gados un laikam viens no visspilgtākiem piemēriem tam, cik nekaunīgi un nekautrīgi ārvalstis iejaucās mūsu zemes iekšējās lietās. Patiešām grūti pat iedomāties: oficiāls ārvalsts pārstāvis mūsu zemē, ārzemju misijas galva, pretēji visiem valstu savstarpējo attiecību likumiem, normām un noteikumiem, pretēji elementārākām apzinības, goda un morāles prasībām, izmantojot diplomātiskās neaizskaramības tiesības, gatavo tās valsts valdības gāšanu un tās vadītāju noslepkavošanu, ar kuru uztur oficiālas attiecības. Viņš uzpērk tās valsts pilsoņus, kura viesmīlīgi pieņēmusi viņu kā diplomātisko pārstāvi, un izšķērdīgi dod miljonus, prasot, lai tie gāztu savu valdību, iznīcinātu padomju tautas atzītos vadoņus. Kas var būt ciniskāks un zemiskāks? Turklāt tiek sprauts mērķis — zemi, kura izstājusies no kara un noslēgusi mieru, no jauna ievilkst asins izliešanā, no jauna dzīt tās tautu uz kauju lauku. Tāda galvenās līnijās bija Lokarta sazvērestības būtība, kas tika atklāta un padarīta nekaitīga, pateicoties padomju ļaužu vīrišķībai, pateicoties viņu bezgalīgajai uzticībai revolūcijas lietai.

Lokarts attīstīja savu graužošo darbību, tiklīdz ieradās no Anglijas Padomju Krievijā. Jau pavasarī, bet it īpaši 1918. gada vasarā, viņš nodibināja sakarus ar vairākām kontrrevolucionārām organizācijām, kurām pastāvīgi sniedza ievērojamu finansiālu atbalstu. Pie viņa regulāri ieradās Krievijas dienvidos sacēlušos baltgvardu ģenerāļu Korņilova, Aleksejeva, Deņikina pārstāvji. Viņš bija saistīts ar terorista Saviņkova baltgvardiski eserisko organizāciju. Lokarts izsniedza Kerenska pārstāvjiem

<sup>1</sup> P. Maļkovs. Kremļa komandanta piezīmes. Rīgā, 1960., 308.—314. lpp.

viltotus dokumentus, apgādāja tos ar Britānijas misijas stūra zīmogiem un apaļajiem zīmogiem, ar kuru palīdzību Kerenskis nokļuva Arhangeļskā un no turienes tika svinīgi izvadīts uz Angliju. Bet tā visa Lokartam un viņa palīgiem no Britānijas misijas bija par maz. 1918. gada vasaras beigās viņi paši mēģināja organizēt valsts apvērsumu, gāzt padomju varu un nodibināt Krievijā militāru diktatūru.

Lokarts un viņa palīgs Sidnejs Reilijs, dzimis odesietis, bet pēc tam Anglijas izlūkošanas dienesta leitnants, cerēja realizēt savus velnišķīgos plānus šādā kārtā. Viņi nolēma uzpirkt kara spēka daļas, kas apsargāja Kremli un valdību, lai ar viņu palīdzību kādā no VCIK plenārsēdēm 1918. gada septembra otrajā dekādē arestētu Padomju valdību un sagrābtu varu. Būdami jau iepriekš pārliecināti par savu uzvaru, Lokarta aģenti nodibināja pat sakarus ar toreizējo pareizticīgo baznīcas galvu patriarhu Tihonu, kas deva savu piekrišanu tūlīt pēc apvērsuma noturēt visās Maskavas baznīcās svinīgu dievkalpojumu par godu sazvērniekiem, kas «glābuši Krieviju no boļševiku jūga».

Tūlīt pēc apvērsuma sazvērnieki gribēja, izmantojot viņu pašu safabricētos viltotos dokumentus, lauzt Brestas miera līgumu un piespiest Krieviju no jauna piedalīties pasaules karā Anglijas, Francijas un ASV pusē.

Padomju valdības locekļus sazvērnieki gatavojās pēc arestēšanas aizsūtīt uz Arhangeļsku, ko 1918. gada augusta sākumā bija sagrābuši angļi, tur tos iesēdināt angļu kara kuģos un aizvest uz Angliju. Tā viņi bija nolēmuši izdarīt ar visiem, izņemot Ļeņinu. Ļeņinu bija nolemts iznīcināt, tas ir, vienkārši pie pirmās izdevības noslepkavot, jo, kā viņi paši izteicās, viņa iedarbība uz vienkāršo tautu ir ārkārtīgi stipra.

Sprausto plānu realizēšanai Lokarta aģents anglis Šmedhens 1918. gada augusta sākumā centās nodibināt pazišanos ar Latviešu strēlnieku divīzijas artilērijas divizona komandieri Eduardu Bērziņu un izpētīt viņa noskaņojumu, lai novērtētu Bērziņa izmantošanas iespējas sazvērnieku plānu realizēšanai. (Starp citu, esmu pēdējā laikā lasījis dažādus rakstījumus, kur E. Bērziņš iztēlots kā nodevējs, Lokarta līdzinātājs utt. Viss tas ir nezinātāju muļķīgs izdomājums, kas ņēmušies rakstīt par to, par ko tiem nav nekādas jēgas. E. Bērziņš ir godīgs padomju komandieris, kas vīrišķīgi izpildīja atbildīgu uzdevumu, kam bija vissvarīgākā nozīme Lokarta sazvērestības likvidēšanā.)

Pēc pirmajām sarunām ar Šmedhenu Bērziņš kļuva uzma-

nīgs. Kaut gan neko neizrādīja, tomēr viņš par savām aizdomām tūlīt ziņoja Latviešu strēlnieku divīzijas komisāram Pētersam, bet tas savukārt VĀK, Pētersam. Tika nolemts uzzināt, ko grib panākt Šmedhens, un to Pētersons uzdeva Bērziņam, norādīdams pie tikšanās ar Šmedhenu izlikties par cilvēku, kas ir zināmā mērā vilies boļševikos. Bērziņš tā arī izdarīja. Tad Šmedhens Bērziņu bez kavēšanās bija aizvedis pie sava šefa — Lokarta, kas bija sagaidījis latvieti ar atplestām rokām.



1. latviešu padomju vieglās artilērijas divīziona komandieris E. Bērziņš 1918. gadā Maskavā.

Šī tikšanās notika 1918. gada 14. augustā Lokarta dzīvoklī Hļebnij šķērsielā. Lokarts bija piedāvājis Bērziņam 5—6 miljonus rubļu: viņam pašam un latviešu strēlnieku uzpirkšanai. Tālākos sakarus Lokarts uzdeva Bērziņam uzturēt ar leitnantu Reiliju, ko sauca par Reisu vai Konstantīnu.

Bērziņš sākumā no naudas atteicies un izturējies tik veikli un saprātīgi, ka pilnīgi piemānījis Lokartu un uzzinājis visus viņa plānus. Divīzijas komisārs Pētersons Lokarta sazvērestības likvidēšanas laikā iesniedza J. Sverdlovam sīku ziņojumu

par šo notikumu, kurā, starp citu, par Bērziņa un Lokarta tikšanās rakstīja, ka pieredzējušais «kulturālās zemes diplomāts Lokarts šajā eksāmenā ar kaunu izgāzies, bet biedrs Bērziņš, kas pirmo reizi dzīvē saskāries ar diplomātiju un diplomātiem, izturējās pārbaudījumu uz piecinieku».

17. augustā Bērziņš jau sastapās ar Reiliju, kas viņam iedeva 700 tūkstošus rubļu. Šo naudu Bērziņš tūlī atdeva Pētersonam, bet tas to aizvedis tieši Leņīnam, ziņojot par visu šo lietu līdz pēdējam sīkumam. Vladimirs Iljičs ieteicis naudu nodot VĀK, ko Pētersons arī izdarīja.

Pēc dažām dienām Reilijs iedevis Bērziņam vēl 200 tūkstošus rubļu un pēc tam vēl 300 tūkstošus rubļu visu latviešu strēlnieku uzpirkšanai un pašam Bērziņam. Tā divu nedēļu laikā angļi iedeva Bērziņam 1 miljonu 200 tūkstošus rubļu.

Augusta beigās Reilijs uzdeva Bērziņam aizbraukt uz Petrogradu, lai satiktos ar Petrogradas baltgvardiem, kas arī piedalījās sazvērestībā. Saņēmis attiecīgos norādījumus arī no Pētersona un VĀK, 29. augustā Bērziņš bija jau Petrogradā. Tur viņš tikās ar vairākiem sazvērniekiem, pie kuriem viņu nosūtīja Reilijs, un tā palīdzēja atklāt ievērojamu baltgvardu organizāciju, kura darbojās angļu vadībā un kuru likvidēja pēc Bērziņa aizbraukšanas uz Maskavu.

Pilnīgi uzticēdamies Bērziņam un cerēdams izdarīt apvērsumu ar viņa palīdzību, Lokarts un Reilijs izstāstīja viņam savus plānus par Padomju valdības arestēšanu VCIK sēdē. Izdarīt valdības arestēšanu, kā paziņojis Reilijs, tikšot uzdots Bērziņa vadītajiem latviešu strēlniekiem, kuriem būšot uzticēta VCIK sēdes apsardzība. Tajā pašā laikā Reilijs uzdeva Bērziņam sameklēt uzticamus cilvēkus no Kremļa apsardzes, kuriem būtu jāielaiž Kremli bruņotās sazvērnieku daļas tajā laikā, kad būs izdarīta valdības arestēšana VCIK sēdē. Reilijs arī paziņoja Bērziņam, ka Leņīns «jānovāc» no ceļa agrāk, jau pirms VCIK sēdes.

Bērziņš nekavējoties bija paziņojis Pētersonam par briesmām, kas draud Iljičam, un lūdzis katrā ziņā brīdināt Leņīnu. Nekavēdamies ne mirkli, Pētersons bija devies pie Vladimira Iljiča un sīki informējis viņu par Lokarta plāniem.

Tā, pateicoties vīrišķībai, attapībai un drosmei, kādu izrādīja Bērziņš, nokļūdams pašā sazvērnieku midzenī, Lokarta, Reilija un viņu palīgu plāni un nolūki tika atklāti un sazvērestība likvidēta. Angļi cerēja izmantot latviešu nacionālās jūtas, jo domāja, ka latvieši naidīgi noskaņoti pret krievu tautu. Rūditajiem

Anglijas izlūkiem nebija jēgas par to, ka latviešu darbaļaudis un krievu strādniekus vienoja ilggadēja draudzība, ka latviešu strēlnieku vairums bija pieredzējuši Latvijas proletārieši, no kuriem daudzi bija boļševiki, ka latviešu strēlnieki bija bezgala uzticīgi proletāriskajai revolūcijai.

Latviešu strēlnieku divīzijas komisārs Pētersons, rakstot J. Sverdlovam ziņojumu par to, kā tika atklāta Lokarta sazvērestība, izvirzīja jautājumu: ko darīt ar Anglijas valdībai piederošajiem 1 miljonu 200 tūkstošiem rubļu, ko Lokarts un Reiljs bija iedevuši Bērziņam «priekš latviešu strēlniekiem». Nu, ko, atbildējis Jakovs Mihailovičs, ja jau nauda domāta latviešu strēlniekiem, lai tad latviešu strēlnieki arī saņem to. Nauda izlietojama šādi:

1. Nodibināt fondu vienreizējam pabalstam revolūcijas laikā kritušo latviešu strēlnieku ģimenēm un invalīdiem — latviešu strēlniekiem, kas cietuši cīņā pret visāda veida kontrrevolucionāriem, pirmām kārtām pret angļu un citiem ārzemju interventiem. Ieskaitīt šajā fondā no summām, kas saņemtas no Anglijas valdības ar Lokarta kunga starpniecību, 1 miljonu rubļu.

2. Izsniegt 100 tūkstošus rubļu no šīs summas Latviešu strēlnieku Izpildkomitejai ar nosacījumu, ka nauda jāizlieto agitācijas literatūras izdošanai latviešu strēlniekiem.

3. Izsniegt 100 tūkstošus rubļu latviešu strēlnieku Artilērijas divizionam, ko komandē biedrs Bērziņš, kluba ierīkošanai, kā arī kultūras un izglītības vajadzībām.

Tā Jakovs Mihailovičs lika izmantot to naudu, kas bija «ienākusi» no Anglijas valdības ar mistera Lokarta starpniecību.



*J. ADAMSONS,*

bijušais Atsevišķā latviešu strēlnieku pulka rotas komandieris  
un 1919. gadā Rīgas ironē 10. pulka komandiera vietnieks,  
tagad atvaļināts pulkvedis

### KAUJA POVORINO UN AĻSESIKOVU RAJONĀ

Atsevišķais latviešu strēlnieku pulks, kurā es komandēju 1. rotu, formējās 1918. gada pavasarī Saratovā. 1918. gada oktobrī Atsevišķo pulku papildināja ar speciāldaļām un pārvietoja uz Povorino staciju 2. Kurskas divīzijas priekšnieka Raļko rīcībā.

17. oktobra rītā mēs ieņēmām pozīcijas nedaudz uz austrumiem no Povorino dzelzceļa stacijas. Tajā pašā dienā pārgājām uzbrukumā Dupļackajas staīcīcai un pēc dažām dienām to ieņēmām.

Sākumā par Dienvidfrontes iecirkņa priekšnieku tika iecelts Atsevišķā pulka komandieris Matisons, bet vēlāk, kopš 25. oktobra — 8. latviešu pulka komandieris Šteins.

25. novembrī straujā uzbrukumā ieņēmām Orlovskas staīcīcu, lai gan baltie stipri pretojās. Jāatzīmē, ka kaujās pie Dupļackajas un Orlovskas noskaņojums mūsu kolektīvā bija labs.

Drīz mūsu pulks saņēma pavēli atbrīvot dzelzceļa mezgla staciju Aļesikovo. Šo atbildīgo uzdevumu brīvprātīgi uzņēmās veikt ar 1. rotu.

26. novembrī desmitos vakarā devāmies izpildīt kaujas uzdevumu. Ienaidnieks ilgi klusēja. Arī izsūtītie izlūki nedeļa konkrētas ziņas. Tad es un pārī strēlnieki devāmies izlūkos un atklājām ienaidnieka ložmetēju ligzdas un ierakumus.

Ap pusnaktī pēc neilgas, bet karstas cīņas sakāvām ienaidnieku un padzinām to no Aļesikovo stacijas. Visu staīcīcu ieņemt mums nebija pa spēkam, jo rotā durkļu skaits bija neliels, turpretīm staīcīca diezgan liela, ar divām paralēlām ielām.

Uz dzelzceļa slīdēm ierīkojām visādus sprostus, lai ienaidnieka bruņuvilciens nevarētu mums piebraukt tuvu un tad ap-

šaudīt. Organizējam riņķveidīgu aizsargāšanos un ne velti — naktī uz 27. novembri mums nācās vairākkārt atsist ienaidnieka pretuzbrukumus.

Mums stāstīja, ka šis nakts uzbrukums Aleksikovo rajonā esot bijis viens no pirmajiem Sarkanās Armijas šāda veida uzbrukumiem. Nakts kauja ir sarežģīts kaujas veids, un to var veikt



J. Adamsons — Atsevišķās brigādes komandieris un komisārs 1933. gadā.

tikai ar labu, revolucionāri noskaņotu karaspēku. Ar tik maziem spēkiem, kādi bija mūsu rīcībā, dienas gaismā mēs uzdevumu nebūtu varējuši izpildīt.

Nākošās dienas rītā ieradās mūsu pulka pārējās divas rotas — 2. un 3., kā arī 8. un 9. latviešu strēlnieku pulks. Kā mūsu Atsevišķais pulks (tikai viens bataljons), tā arī pārējie divi pulki pēc sava skaitliskā sastāva bija mazi.

Dienā baltie vairākkārt mēģināja atgūt Aleksikovo, bet cieta neveiksmi.

Šajā apvidū ne vienu vien reizi balto kazaki pulkveža Sitņikovo vadībā bija ielauzušies Sarkanās Armijas daļu aizmugurē. Tā arī 27. novembra vakarā viņu kavalērija izgāja cauri 125. strēlnieku pulka iecirknim un ieņēma Dupļackaju, kas atradās mūsu latviešu 3. brigādes aizmugurē. Jāatzīmē, ka Atsevišķais pulks bija padots 3. latviešu strēlnieku brigādei.

Vakarā rotas komandierus izsauca pie pulka komandiera Matisona. Pirms ziņojumu sākšanās ieradās brigādes pārstāvis un nervozi paziņoja, ka ienaidnieks ielauzies mūsu aizmugurē. Viņš apsolīja, ka rīt no rīta pienāks papildspēki — 120. strēlnieku pulka divi bataljoni, kas atradās Borisogļebskā.

Matisons sakarā ar sarežģīto stāvokli sasauca kara padomi, kurā pieņēma lēmumu nākošajā dienā atiet ar kaujām.

Lai nodrošinātu mūsu grupas tuvāko aizmuguri, 8. latviešu strēlnieku pulku no Aļeksikovo pārvietoja uz Orlovku. Apsolītie divi bataljoni no rīta neieradās.

Kaut gan mūsu aizmugurē bija ielauzušies ienaidnieka jātnieki un no mums pa labi un pa kreisi neatradās neviena mūsu armijas daļa, ja neskaita 125. strēlnieku pulku, kas ienaidniekam nepretojās, 2. Kurskas divīzijas priekšnieks Raļko (viņam bija padota 3. latviešu brigāde) pavēlēja turpināt uzbrukumu Urjupinskas pilsētas virzienā. Par šo nepareizo pavēli Raļko tika nodots kara revolucionārajam tribunālam.

28. novembra rītā mūsu aizmugurē pie Orlovkas sādžas sākās intensīvas kaujas. 8. latviešu strēlnieku pulkam tuvojās ienaidnieka kolonas. Sākumā 8. pulks tās noturēja par tiem «svaigajiem bataljoniem», kuriem vajadzēja nākt mums palīgā. Tuvāk pienākot, izrādījās, ka tās ir balto kazaku kolonas. Sākās nikna cīņa.

8. latviešu strēlnieku pulka rīcībā bija jūras «Maklena» sistēmas lielgabals, kuram lādiņi, tāpat kā «Maksima» ložmetējam, atradās lentā. Ar šī lielgabala palīdzību teicami apstrādājām balto kazaku kaujas ķēdes.

Ienaidnieks vienlaikus sāka uzbrukumu vēl no divām pusēm: pa Caricinas dzelzeļu mums tuvojās bruņuvilciens, bet no dienvidu puses uz Aļeksikovo nāca uzbrukumā ienaidnieka jātnieki.

8. pulkam palīgā tika nosūtīts 9. latviešu strēlnieku pulks un mūsu pulka 2. un 3. rota.

Aļeksikovo palika viena, man uzticētā 1. rota. Cīnījāties, cik spējām. Viens mūsu vads stājās pretī bruņuvilcienam un ienaid-

nieka kājnieku ķēdēm, kas nāca no Caricinas puses, bet divi pārējie atvairīja ienaidnieka jātniekus, kas gribēja ielauzties Aleksikovo no dienvidiem.

Mums labi palīdzēja pie rotas atstātais artilērijas vads ar saviem diviem lielgabaliem.

Pie Orlovkas joprojām turpinājās kauja. Sakaru un nekādu tuvāku ziņu no turienes man nebija.

Kaujas laikā pēkšņi manīju, ka mani artilēristi vairs nešauj. Aizgājis pārlicināties, ieraudzīju, ka artilērijas vads, atstājis pozīcijas, devās projām. Arī pulka komandieris Matisons, ne vārda neteicis, aizauklešoja Orlovkas virzienā.

Devu rīkojumu vadam, kas atradās dienvidu pusē, ieņemt pozīcijas starp Aleksikovo un Orlovku un nosegt mūsu pārējo vadu atkāpšanos. Aizgājām līdz Orlovkas staīcīai. Tur noskaidrojās, ka 8. un pēc tam 9. latviešu strēlnieku pulks bija izrāvies no aplenkuma.

Mūsu pulka divas rotas, kuras tika nosūtītas palīgā 9. pulkam, turpināja cīņu ar ienaidnieku. 2. rotai izsita no ierindas ložmetēju, bet pret 3. rotu kazaki jau vicināja zobenus, gaidīdami, kad tā piecelsies, lai varētu sākt to kapāt. To redzēdama, mana 1. rota raidīja vairākas zalves pret kazakiem un aiztrieca tos. Savācām ievainotos un atkāpāmies uz Orlovku, ko arī drīz vien nācās atstāt.

Mūsu pirmajai baterijai, kas viena pati bija mēģinājusi izrauties no ielenkuma, tas neizdevās. Baterijas komandieris Sakenfelds lūdza palīdzību. Nosūtīju pusrotu strēlnieku, kas palīdzēja baterijai atsist ienaidnieku un pievienoties pulkam. Kopā ar bateriju mums bija daudz «jautrāk». Baterija labi šāva. Auļojošie kazaku zirgi bailēs no šāvieniem saslējās uz pakalējām un gāzās zemē ar visiem jātniekiem. Visi ienaidnieka uzbrukumi, pateicoties baterijas palīdzībai, strēlnieku apzinīgajai dzelzs disciplīnai un viņu saskaņotajām zalvēm, tika atsisti.

Liela kauja notika arī pie Dupļackajas staīcīas, kur koncentrējās ienaidnieka rezerves. Arī te ienaidnieka uzbrukumi tika atvairīti. Mūsu pulks, kaut arī iznāca kā pēdējais no ielenkuma, tomēr pārrāva nāves loku, nodarot ienaidniekam smagus zaudējumus.

28. novembra vakarā tuvojāmies Povorino staīcīai. Ejot cauri mūsu agrākajiem ierakumiem, ieraudzījām tikko pienākušos divus bataljonus, kurus gaidījām jau no rīta.

Nostādīju rotas kolonā. Neraugoties uz smagajām kaujām un zaudējumiem (pēdējās dienās mūsu nelielajā trīs rotu kolektīvā bija 23 kritušo, 39 ievainoto un 21 bez vēsts pazudušo), pulks bija kaujas spējīgs un pacilātā garastāvoklī; dziedādams revolucionārās dziesmas latviešu un krievu valodā, tas devās atpūtā.

Pēc nelielas atpūtas mūsu Atsevišķais pulks saņēma armijas virspavēlnieka Vācieša rīkojumu pārcelties uz Latvijas fronti. Šo pavēli pulks uzņēma ar sajūsmu un gavilēm. Ceļš uz Latviju mūs veda caur Maskavu.

Naktī uz 1919. gada 1. janvāri atstājām Maskavu.



S. NOSOVS

### ATMIŅAS PAR A. LAPIŅU

Daudz slavenu, revolūcijai uzticīgu dēlu izaudzinājusi latviešu tauta. Daudzi varoņi nolikuši galvas pilsoņu kara gados, daudzus valdība apbalvojusi ar augstāko goda zīmi — Sarkanā Karoga ordeni — par vīrišķību, drošsirdību un varonību, par uzticību partijai.

28 varoņi par drosmi pilsoņu kara laikā apbalvoti ar trim Sarkanā Karoga ordeņiem. Viens no tiem bija latviešu tautas dēls — Alberts Lapiņš.

A. Lapiņš dzimis 1899. gada 28. maijā Vidzemē, strādnieku ģimenē. Visu savu apzinīgo dzīvi viņš saistījis ar tautu.

Nokļuvis 1916. gadā kara dienestā un tā paša gada oktobrī—novembrī beidzis 5. Maskavas praporščiku skolu, viņš jau decembrī iestājās Krievijas Komunistiskās partijas rindās un bija Maskavas pilsētas Lefortovo rajona partijas komitejas loceklis, kur veica atbildīgu darbu. Par piedalīšanos 1917. gada jūlija demonstrācijā viņš tika arestēts, bet oktobra dienās aktīvi piedalījās cīņās par proletariāta diktatūras nodibināšanos, vadīdams Maskavas apgabala Sarkanās gvardes nodaļas.

No 1917. gada novembra līdz 1918. gada martam b. Lapiņš bija Maskavas rajona Sarkanās gvardes štāba loceklis, no 1918. gada marta līdz 15. jūlijam — Maskavas kara komisariāta organizācijas nodaļas pārzinis, pie kam jāpiezīmē, ka viņš bija viens no tā aktīvākajiem organizatoriem.

Nebija neviena gadījuma, kad b. Lapiņš nebūtu steidzies aizsargāt apdraudētās valsts intereses. 1918. gada jūlijā viņš tiek komandēts uz Jaroslavļu apspiest eseru dumpi. Kad 1918. gada vidū čehoslovaku korpusa sacelšanās radīja reālus draudus padomju varas pastāvēšanai un partija un valdība mobilizēja labākos kadrus cīņai ar čehu baltgvardiem, b. Lapiņš, būdams uzticīgs partijas dēls, nevarēja palikt nomaļus; viņš devās

uz Austrumu fronti. 1918. gada augustā viņu ieceļ par 1. Kazaņas padomju divīzijas komisāru. No šī brīža visa viņa turpmākā dzīve saistīta ar Padomju valsts bruņotajiem spēkiem. No 1918. gada 20. augusta līdz 20. decembrim viņš bija Austrumu frontes V armijas štāba izlūku nodaļas priekšnieks un komisārs, no 1919. gada februāra sākuma līdz 15. martam — štāba lauku pārvaldes komisārs un no 1919. gada 15. marta līdz 28. jūlijam — tās pašas armijas štāba komisārs, pie kam viņš izpildīja arī Revolucionārās kara padomes locekļa vietnieka pienākumus. 1919. gada 22. jūlijā A. Lapiņš tiek iecelts par 26. strēlnieku divīzijas 232. strēlnieku pulka komandieri, 1919. gada 23. augustā — par tās pašas divīzijas 3. brigādes komandieri, bet 1919. gada 4. augustā — par 30. strēlnieku divīzijas priekšnieku.

Par viņa vīrišķību un cīņās pret Dzimtenes ienaidniekiem parādītām organizatora spējām vislabāk liecina saglabājušies tā laika dokumenti. Republikas Revolucionārās kara padomes 1919. gada 12. decembra pavēlē Nr. 342 par 232. strēlnieku pulka apbalvošanu ar Revolūcijas goda karogu par izciliem nopelniem kaujās pret sociālistiskās Tēvijas ienaidniekiem teikts: «Kaujās pie Buguruslanas pilsētas peldus pārcēlies pāri Kineļas upei, pirmais iegāja Buguruslanā un saņēma daudz kara trofeju. Izejā uz Volgas—Bugulmas dzelzceļa līniju 232. pulks pēc neatlaidīgām cīņām atsvieda ienaidnieku uz Reimanovo sādžu, kas atrodas 45 verstis uz austrumiem no Bugulmas pilsētas, kur pēc sīvas, 8 stundu ilgās kaujas pret ienaidnieka pārspēku, atradāmies artilērijas viesuļugunī, ienaidnieka bruņuvilcienu, smago un vieglo bateriju apšaudē, neskatoties uz pārākajām ienaidnieka pozīcijām, kas atradās vadošās augstienēs, un neizdevīgām pozīcijām mūsu karaspēka daļām, izsita ienaidnieku no augšminētās sādžas, nodarīdams tam lielus zaudējumus, saņēma daudz lādiņu un kara apbruņojumu. Līdz ar to pulks nodrošināja 3. brigādei un kaimiņu daļām iespēju virzīties tālāk uz priekšu.

Pie Urmančino sādžas, ienaidnieka pārspēka māks, mūsu karaspēks bija spiests atkāpties izejas pozīcijās, bet enerģiskā pretuzbrukumā ar pulka komandieri b. Lapiņu priekšgalā, neskatoties uz ievērojamiem pulka zaudējumiem, tas atjaunoja stāvokli un atsvieda ienaidnieku ar milzīgiem zaudējumiem, kas smagi demoralizēja tā karaspēka daļas.»<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 4. fonds, 3. apraksts, 96. lieta, 164.—165. lapa.

Visu b. Lapiņa komandēto karaspēka daļu sarkanarmieši kā Austrumu, tā Rietumu frontē parādīja augstu apzinīgumu un drošsirdību, tāpat kā viņu drosmīgais komandieris.

1919. gada 4. decembrī A. Lapiņš pārņēma 30. divīzijas komandēšanu. Šī divīzija viņa vadībā piedalījās Kolčaka karaspēka galīgā sagrāvē, atbrīvojot 1920. gada martā Irkutskas pilsētu.

Par b. Lapiņa un viņa vadītās 30. strēlnieku divīzijas darbību Kolčaka armijas pēdējās pastāvēšanas dienās vienā no V armijas operatīvās pārvaldes informatīvi vēsturiskās daļas dokumentiem, kas sastādīts 1920. gada 31. martā, tiek stāstīts, ka «1919. gada 14. decembrī pēc Obas upes robežlinijas iekarošanas Novonikolajevskas—Kolivaņas pilsētu rajonā V armija saņēma uzdevumu turpināt attejušā pretinieka vajāšanu, lai tā karaspēkam pilnīgi laupītu kaujas spējas. 30. divīzijai līdz ar to speciāli tika pavēlēts iekarot Tomskas pilsētu.

Šī mērķa sasniegšanai divīzija trīs brigādu sastāvā b. Lapiņa vadībā pēdējās decembra dienās devās pa vienīgo ceļu, kurš veda no Kolivaņas pilsētas uz Tomsku caur biezu, sniega kupenām piepudinātu mežu, kas bija par nopietnu šķērslī karaspēka ātrākai pārvietošanai un tā plašākai izvēršanai kaujas ierindā.

Neskatoties uz visu to, divīzija, pateicoties b. Lapiņa rīcībai un morālai ietekmei, ātri veica smago pārgājieni, noejot 5 dienās 150 verstis; tādēļ arī dzelzceļa atzarojums Taiga—Tomsk nokļuva mūsu rokās, bet ienaidnieka I armija, kas atradās Tomskas apkaimē, tika nogriezta no galvenās Sibīrijas maģistrāles un zaudēja iespēju uzturēt ērtus sakarus ar savu aizmuguri.

Tik ātra 30. divīzijas kaujas uzdevuma izpilde kļuva par izcili svarīgu notikumu, jo sekmēja V armijas izšķirošus panākumus.

Tomēr b. Lapiņa nopelni periodā, kad mēs vajājām pretinieku uz austrumiem no robežlinijas pie Obas upes, ar to nav izsmelti.

Pēc Marijinskas pilsētas apvidus ieņemšanas 30. divīzijas priekšā atradās I ienaidnieka armijas daļas, kā arī tā II un III armijas daļas, kas bija paspējušas atkāpties.

Neskatoties uz to, 30. divīzija turpināja neatlaidīgi un bez apstājas attīstīt uzsākto vajāšanu un, b. Lapiņa prasmīgo rīkojumu vadīta, aizdzina visus ienaidnieka spēkus uz dienvidiem no galvenās Sibīrijas dzelzceļa maģistrāles dziļas taigas joslā. Tāds panākums bija sevišķi svarīgs V armijas kopējā mērķa sasniegšanai. Ienaidniekam vairs nebija pa spēkam rūpēties par savas

komunikācijas un aizmugures atbalstpunktu drošu saglabāšanu, tādēļ ka pirmajā plānā pēkšņi izvirzījās dzīvā spēka saglabāšana.

Tomēr šo iespēju iznīcināja b. Lapiņa neatlaidīgais un enerģiskais spiediens. Atspiedusi pretinieku uz dienvidiem no dzelzceļa un atējot tam aizmugurē, 30. divīzija tādējādi piespieda šaurā platībā sargupēto ienaidnieka karaspēku pieņemt kauju tam neizdevīgos apstākļos Ņemčugas—Krasnojarskas rajonā. Atbilstošu pozīciju trūkums un biežā taiga, kas kavēja atkāpšanos un bēgšanu, neļāva pretiniekam izrādīt to pretošanos, kas šīnī gadījumā bija nepieciešama, un abas ienaidnieka armijas (II un III) ar I armijas atliekām bija spiestas nolikt ieročus. Tā bija tikpat kā pretinieka iznīcināšana, un bija pavērts ceļš visu kaujas operāciju likvidācijai V armijas frontē uz galvenās Sibīrijas dzelzceļa līnijas.

Tādā kārtā 30. divīzijas darbība A. Lapiņa vadībā, kas aktīvi parādīja savas zināšanas, pieredzi, organizatoriskās spējas, enerģiju un neatlaidību mērķa sasniegšanā, ne tikai palīdzēja V armijai izpildīt tai uzlikto uzdevumu, bet arī noveda pie pilnīgas, ļoti nopietnu rezultātu bagātas padomju karaspēka uzvaras Sibīrijā.»<sup>1</sup>

Par Kolčaka karaspēka sargāvi pie Ačinskas un Krasnojarskas Lapiņa vadībā 30. strēlnieku divīzija, vēlāk saukta par «Irkutskas» divīziju, tika apbalvota ar Revolūcijas sarkano goda karogu.<sup>2</sup>

Par piedalīšanos kaujās pret Kolčaku, par daudzkārtīgiem varoņdarbiem kaujās un ilgstošu kaujiniecisku darbību dažādos amatos 30. divīzijas priekšnieks A. Lapiņš tika apbalvots ar pirmo Sarkanā Karoga ordeni.<sup>3</sup>

Sīnīs kaujās viņš tika smagi ievainots un kontuzēts, bet neatstāja kaujas lauku un pat ar lodi mugurkaulā turpināja cīnīties.

1920. gada pavasarī panu Polijas armija uzsāka aktīvu uzbrukumu padomju karaspēkam un ātri virzījās Padomju Republikas iekšienē.

A. Lapiņš, kā vienmēr, atradās tur, kur valstij draudēja vislielākās briesmas. 1920. gada 29. martā iecelts par 27. strēlnieku

<sup>1</sup> Padomju Armijas Centrālais vaists arhīvs, 185. fonds, 8. apraksts, 1020. lieta, 8. lapa.

<sup>2</sup> Turpat, 4. fonds, 3. apraksts, 177. lapa.

<sup>3</sup> Republikas Revolucionārās kara padomes 1920. g. 31. jūlija pavēle Nr. 370.

divīzijas 80. brigādes komandieri, viņš 1920. gada maijā izbrauca uz Rietumu fronti.

Par nopelniem kaujās pret poļu baltgvardiem viņš vēl divas reizes tiek apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni.

Otro reizi A. Lapiņu apbalvo par to, ka Rietumu frontē 27. strēlnieku divīzijas uzbrukuma periodā viņš vairākkārt guvis lielus panākumus uzdevumu izpildē, prasmīgi vadot brigādi un personīgi rādot cildenu vīrišķības un neatlaidības paraugu. Turpmākajās atkāpšanās operācijās brigāde, sava drosmīgā komandiera iedvesmota, parādīja drošsirdības un neatlaidības brīnumdarbus ienaidnieka frontēs triecienu un dziļu apiešanas kustību atvairīšanā. Tā Doluhovas rajonā, kur brigāde bija pilnīgi ielenkta, b. Lapiņš, iedvesmojis sarkanarmiešus, izveda kara materiālus pilnīgi neskartus. 22. augustā nikno kauju laikā, kad b. Lapiņš bija pilnīgi atgriezts no pulkiem, viņam izdevās ar nelielu jātnieku ziņnešu komandu izrauties no ienaidnieka loka un pievienoties brigādei.<sup>1</sup>

Trešo reizi viņš tika apbalvots par to, ka «divīzijas priekšnieka prombūtnē, apvienojot 80. un 81. brigādu darbību Berezinas upes forsēšanas laikā, vasaras uzbrukuma sākumā — 1920. gada jūlijā — ātri un ar panākumiem izpildījis norādīto forsēšanu.

Tālākajā uzbrukuma attīstības gaitā brigādes daļas b. Lapiņa personīgajā vadībā, strauji vajādamas ienaidnieku, ātri izvirzījās Minskas pilsētas rajonā, ievērojami sekmēdamas šīs pilsētas ieņemšanu.»<sup>2</sup>

Pēc pilsoņu kara beigām A. Lapiņš turpināja nostiprināt Sarkanās Armijas spēkus, ieņemdamas virkni atbildīgu posteņu un atdodams darbam visus savus spēkus un zināšanas.

1925. gada jūlijā A. Lapiņš pabeidza Kara akadēmiju. 1928. gada 7. janvārī viņu iecēla par 18. strēlnieku korpusa komandieri un kara komisāru, 1929. gada 17. oktobrī — par sevišķās Tālo Austrumu armijas štāba priekšnieku, 1931. gada 21. janvārī — par 19. Piejūras korpusa komandieri un kara komisāru. 1932. gadā viņš bija Baltkrievijas kara apgabala komandiera palīgs. Latviešu tauta ir izaudzinājusi daudz tādu varoņu kā b. Lapiņš.

<sup>1</sup> Republikas Revolucionārās kara padomes 1921. g. 5. janvāra pavēle Nr. 4.

<sup>2</sup> Republikas Revolucionārās kara padomes 1921. g. 31. decembra pavēle Nr. 353.



A. BITOVTS,  
bij. sarkanarmietis

## 28. STRĒLNIEKU DIVĪZIJAS KOMANDIERIS V. ĀZIŅŠ

Mana pirmā sastapšanās ar Āziņu notika 1918. gada augusta kaujās pie Kazaņas, Volgas kreisajā krastā.

Īsi pirms tam notikumi norisa šādi: es komandēju nelielu (apmēram rotas lielumā) vienību, kas tika saukta par «III Internacionāli» (šo nosaukumu vienība mantoja no III Internacionāles pulka, kurš tika organizēts Skopinas pilsētā Rjazaņas apgabalā un no kura tā bija izdalīta). 1918. gada jūlijā mana vienība tika piekomandēta pārtikas komisāram Šlihteram un kopā ar viņu no Maskavas nosūtīta uz Kazaņas—Jekaterinburgas dzelzceļa līniju labības sagādei. Šajā nomaļajā rajonā bija saglabājušies bagāti labības krājumi. Vietām neizkultas labības stirpas (vietējie iedzīvotāji tās sauca par «kabaniem») stāvēja gadu desmitiem, un iedzīvotāji pēc tam, kad viņiem tika izskaidrota stāvokļa nopietnība, labprāt piegādāja vastij savus krājumus. Labības ešeloni ik dienas devās uz Maskavu.

Laikā, kad labības nosūtīšana bija nokārtota un ešeloni ar graudiem nepārtrauktā straumē virzījās uz Padomju valsts galvaspilsētu, 1918. gada augusta sākumā, čehoslovaku korpusa dumpinieki un baltgvardi ieņēma Kazaņu, un labības piegādes ceļš uz Maskavu tika pārrauts.

Pārtikas komisārs Šlihters izsauca mani pie sevis vagonā un, paskaidrojot radušos stāvokli, norādīja, ka manai vienībai nekavējoties jādodas Kazaņas virzienā, lai piedalītos kaujās ar baltgvardiem, bet viņš mēģinās nogādāt labību pa citiem ceļiem, iespējami vairāk uz ziemeļiem — pa Kamas upi.

Tanī pašā dienā mana vienība tika nogādāta pa dzelzceļu no Vjatskije Poľanu rajona uz Kazaņu. Ceļā kādā stacijā satiku no Kazaņas evakuētās Vācieša karaspēka daļas. Tās iedeva manai vienībai daļu apbruņojuma un vienu lielgabalu uz platformas,

kas tika piekabināta manam ešelonam, kaut gan artilēristu vienībā nebija. Virzījāties pa dzelzceļa līniju tik ilgi, kamēr lokomotīve atdūrās uz izjauktu ceļa gabalu un nogāja no sliedēm. Tas notika pēdējā ceļa posmā pie Kazaņas. Vienība izkāpa. Stāvoklis bija pavisam neskaids. Kartes nebija, orientēties nācās pēc dzelzceļa līnijas un vietējo iedzīvotāju sniegtajām ziņām. Ierosmes bagātie komandieri un kareivji ar lieliskām kaujinieku dotībām, ar kādām izcēlās tā laika Sarkanās Armijas brīvprātīgo vienības, ātri apguva jaunos ciņus apstākļus un atsita ienaidnieka patruļas. Tūlīt pēc tam sāka ierasties jaunas Sarkanās Armijas vienības, un Volgas kreisajā krastā radās ievērojams spēku sa- grupējums.

Kā viena no pirmajām pie Kazaņas ieradās Vjatkas pilsētā organizētā vienība ar V. Āziņu priekšgalā. Šī vienība bija apmēram bataljona lielumā, ar labi sagatavotu komandējošo sastāvu. Disciplīna un augstās kaujinieciskās spējas to stipri izcēla citu vienību vidū. Āziņa vienība ieņēma frontes pozīcijas vissvarīgākajā virzienā, pārvaldīdama maģistrālo zemes ceļu, kas veda no Kazaņas uz austrumiem. Mana vienība ieņēma pozīcijas vairāk pa kreisi — iepretim ūdenstornim. Vajadzēja apvienot visas kreisā krasta vienības vienā vadībā. Vadību uzticēja Āziņam, kas ar savām izcilajām kaujas spējām jau pirmajās ierašanās dienās frontē parādīja, ka viņš ir komandieris, kurš spējīgs uzturēt sarkanarmiešu pacilāto revolucionāro garu un ciņas sparū.

Es apmeklēju Āziņu pirmajā vai otrajā dienā pēc viņa ierašanās pie Kazaņas, lai iepazītos ar viņu un saskaņotu kaujas uzdevumus. Viņš atradās sādžas rietumu nomalē, kur bija novietojies viņa štābs. Vairāk uz rietumiem, uz pakalniem, labi pārredzamā vietā ieņēma pozīcijas viņa vienība. Štābā bija jūtama dzīva rosība. Āziņš atradās viensētas pagalmā un deva dažādus rīkojumus. Bija jūtama dzīva un darbīga vide.

Mēs sarunājām, ka Āziņš drīzumā ieradīsies pie manis nodaļā.

Es nepaguvu vēl aizbraukt no Āziņa karaspēka novietnes, kad tai negaidīti uzbruka vairākas balto bruņumašīnas, kas bija izvirzījušās pa ceļu no Kazaņas. Sākās smaga kauja. Āziņa vienībai tā bija negaidīta un reizē arī pirmās kaujas kristības. Nodaļā nebija pretbruņu ieroču. Āziņš bija ļoti satraukts, un viņa nervu sistēmas sasprindzinājums šīnī kaujā bija acīm redzot tik liels, ka pēc uzbrukuma atsišanas (uzbrukums tika atsists ar artilērijas ūguns tiešu tēmējumu) viņš nosēdās ceļmalā pilnīgi

paguris. Piesteidzies raitnieks uzsēdināja viņu zirgā un aizveda uz štābu.

Manas novietnes rajonā Āziņš ieradās vairākas reizes. Viņa uzmanību saistīja ūdenssūkņa ēkas tornis, kuram iepreti pozīcijas ieņēma mana vienība. Udenstornis bija stiprs ienaidnieka atbalstpunkts ar izbūvētām blindāžām un dzeloņstieplu aizsprostiem, ar novērošanas punktu tornī, no kurienes ienaidnieks varēja labi novērot mūsu pozīcijas. Uzbrukumos pret šo atbalstpunktu vienība cieta lielus zaudējumus, it sevišķi komandējošā sastāvā. Vienā no šādiem uzbrukumiem krita vada komandieris — latvietis (uzvārdu es neatceros). Šis vēl pavisam jaunais komandieris uzbrukuma laikā gulēja ierindas ķēdē 3—4 soļus pa kreisi no manis. Tikko viņš mazliet piecēlās, lai dotu pavēli vadam, viņu ievainoja galvā. Krēslai iestājoties, vienības kareivji sameklēja viņa līķi kaujas laukā un apbedīja.

9. septembra vakarā uzsākām jaunu uzbrukumu šim atbalstpunktam, bet zem ienaidnieka spēcīgās šauteņu un ložmetēju uguns bija jānogūlas pie ienaidnieka dzeloņstieplēm un jāgaida tumsas iestāšanās. Tikai nakts uzbrukumā beidzot izdevās ieņemt ūdenstornja augstieni, un rītausmā varējām netraucēti turpināt virzišanos uz Kazaņu.

Tanī pašā laikā Āziņa vienība pirmā pārrāva ienaidnieka fronti un ātrā pārgājienā rītausmā sasniedza Kazaņu, kur mēs satikāmies. Pēc balto sagrāves Kazaņā visas vienības tika sūtītas pa Kazaņas—Jekaterinburgas dzelzceļu uz austrumiem, kur sākas 2. apvienotās divīzijas formēšana Āziņa vadībā.

Mana vienība apvienojās ar 1. Poltavas pulku, bet mani personīgi Āziņš drīz pieņēma pie sevis speciāliem uzdevumiem. Divīzijas karaspēks bez kavēšanās pārgāja uzbrukumā Sarapulai, bet divīzijas štābs un baze novietojās vagonos Agrizas stacijā. Kopš tā laika es varēju nepārtraukti vērot Āziņa dzīvi un darbību kā štābā, tā arī daudzās kaujās.

Divīzijas komandieris Āziņš bija viens no tiem ievērojamiem Sarkanās Armijas komandieriem, kuriem bija augstas politiski morālas īpašības, stipra griba un kuri bija varonīgi.

Āziņš bija ļoti kulturāls cilvēks, spēcīgi noaudzis, vidēja auguma, ar smalkiem, gaišiem, patīkamiem sejas vaibstiem. Parastos apstākļos viņš mierīgi un nepiespiesti sarunājās, dažreiz jokoja un skaļi smējās. Āziņš vienmēr apdomīgi un uzmanīgi noklausījās kareivjos un viņu priekšniekos un, neieļaidamies strīdā, īsi izteica savu spriedumu vai norādījumu. Viņš ātri

iekaisa, atklājot nekārtības, tādā gadījumā izkļiedza pārīs asas piezīmes un sadrūmis aizgāja, bet es neatceros gadījuma, kad vainīgais būtu nežēlīgi sodīts. Toties pret baltgvardiem viņš bija nesaudzīgs un bargs.

Bija jābrīnās par komandiera Āziņa neparasto enerģiju un kustīgumu. Viņš darbojās gandrīz bez atpūtas. Jau agri pirms rītausmas viņš izbrauca no štāba uz fronti, dažreiz manā, artilērijas priekšnieka Gundorina vai kavalērijas pulka komandiera Turčaņinova pavadībā. Frontē viņš bija visur un lielākoties starp kareivjiem pirmajā kaujas līnijā. Kad vakara pusē kaujas darbība apklusa un bija nodoti vajadzīgie rīkojumi, viņš atgriezās štābā, strauji iegāja savā vagona kupejā un pavēlēja izsaukt pie aparāta armijas komandieri.

Saruna ar armijas štābu ilga parasti vairākas stundas, tādēļ ka II armijas komandieris Šorins milēja visai sīki iztaujāt par visiem dienas notikumiem un tikpat plaši deva norādījumus. Āziņš, kaut arī noguris, vienmēr runāja mundri un dažreiz pat pajokoja. Tā, piemēram, kad armijas komandieris jautāja, kā viņš izmantojis papildinājumam atsūtītos mobilizētos bijušos virsniekus, Āziņš jokodams atbildēja: «Noslicināju Kamā» un skaļi iesmējās. Sarunas ar armijas vadību izbeidzās pēc pusnakts. Tad sekoja trūcīgas vakariņas un īsa atpūta. Atkal agrs izbrauciens uz fronti, virzoties uz priekšu gandrīz bez ceļiem cauri mežiem 40° stiprā salā.

Āziņš bieži atkārtoja: «Tagad ir jākaro un nav jānodarbojas ar blakus lietām.» Tas nozīmēja, ka baltgvardu iznīcināšanā jāuzrāda liela aktivitāte. Uzbrukt un nesaudzīgi iznīcināt baltās bandas bija viņa karstākā vēlēšanās. Politiskās audzināšanas darbam divīzijā Āziņš veltīja maksimālu uzmanību. Divīzija bija slavena ar savām augstajām kaujas spējām, saliedētību un nesatricināmu uzticību strādnieku un zemnieku lietai. Paraugs bija pats Āziņš. Mēdza teikt, ka tur, kur ir parādījies Āziņš, ir nākusi klāt vēl viena divīzija. Divīzijas karaspēks viņu labi pazina un augstu novērtēja, jo viņš prata vienmēr iedvest paļāvību uzvarai pār ienaidnieku.

Atmiņā nāk šāds gadījums: divīzijā ieradās pirmais divīzijas komisārs b. Kuzmins. Sākumā komisārs neatkāpdamies turējās blakus Āziņam un viņu visur pavadīja. Acīm redzot viņš tā saprata savus pienākumus. Sarunā ar mani Āziņš reiz izteicās, ka viņam liekas savādi, ka komisārs visu laiku atrodas pie viņa un nenodarbojas ar partijas organizācijām vienībās, kurām ļoti

vajadzīga komisāra palīdzība. Līdzīga saruna viņam drīzumā bija ar pašu divīzijas komisāru. Nākošajā dienā divīzijas komisārs jau patstāvīgi izbrauca uz divīzijas vienībām un acīm redzot atrada tur pietiekami daudz lietderīga darba, jo štābā viņu turpmāk redzēja diezgan reti. Tika radīts divīzijas politiskais aparāts, organizējās partijas šūniņas apakšnodaļās, izvērtās plašumā masu aģitācijas darbs, tika izmantota pat lidmašīna, kas atradās aerodromā pie Agrizas stacijas, lai nomestu skrejlapas ienaidnieka pozīcijās Iževskas rajonā.

Divīzijas štāba šā vārda tiešā nozīmē faktiski nebija. Tas sastāvēja no vairākiem cilvēkiem: sakaru priekšnieka, komandanta, diviem rakstvežiem un manis kā sevišķu uzdevumu personas (adjutanta), kas izpildīja visus operatīvos pienākumus. Štābā atradās sakaru mezgls un komandanta komanda, tādēļ divīzijas daļu pārvaldes darba pamatslodzi uzņēmās pats Āziņš.

Vēl atrodoties pie Kazanjas, Āziņam bija izsniegts ievērojams naudas avanss (apmēram miljons rubļu). Šī nauda atradās viņa raitnieka seglu somā.

Iepērkoties pie vietējiem iedzīvotājiem, tika saņemtas kvītis, kas kopā ar citiem dokumentiem glabājās raitnieka seglu otrā somā. Ierodoties Agrizā, štābā tika pieņemts rēķinvedis, kam Āziņš uzdeva sastādīt norēķinu par izdoto naudu. Šis rēķinvedis ar lielu rūpību savāca dokumentus un sastādīja norēķinu. Āziņš pastāvīgi interesējās par viņa darbu. Šeit bija redzama viņa atbildības sajūta par viņam uzticētajām materiālajām vērtībām.

Uzbrukums Sarapulai un šā rajona iekarošana notika Āziņa tiešā vadībā. Tā bija viņa pirmā lielā operācija, un viņš veltīja daudz pūļu tās izpildei. Viņš nepārtraukti atradās kareivju vidū. Daudzos gadījumos viņš uzmundrināja tos personīgi un vadīja nodaļas uzbrukumos, tā ka divīzija ar strauju uzbrukumu sasniedza Kamas upi Sarapulas pilsētas rajonā. Uzbrukumā Sarapulai tika izlietoti divīzijas galvenie spēki. Kreisā flanga segšanai no Agrizas Iževskas virzienā palika tikai apvienotā Poltavas pulka viens bataljons un bruņuvilciens.

Baltgvardi, kas bija nocietinājušies Iževskā, šinī laikā ievērojami aktivizēja savu darbību. Kādā bīstamā brīdī man bija jāsavēlk divīzijas bazē visi ļaudis un jāatvairā baltgvardu uzbrukums pie Agrizas. Raidījām uguni no vagonu jumtiem un dzelzceļa uzberuma. Tai laikā ieradās Āziņš. Viņš atradās haubicu baterijas novietnē un vadīja tās uguni. Ar baterijas trāpīgo lādiņu uguni baltgvardu bandas tika izklīdinātas.

Leņins uzskatīja, ka Iževskas—Votkinskas rūpniecības rajonam ir liela nozīme. Šā rajona iekarošana bija kārtējais divīzijas pamatuzdevums. Iževskas virzienā notika divīzijas steidzīga pārkārtošanās. Novembra sākumā karaspēka koncentrēšana tika pabeigta un uzbrukums varēja sākties. Bet 2. apvienotās divīzijas komandieris Aziņš ļoti gribēja ieņemt Iževsku 7. novembrī, Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas pirmajā gadadienā.

7. novembrī jau pirms rītausmas komandpunktā uz dienvidiem no Iževskas ieradās divīzijas komandieris Aziņš un ar viņu kopā II armijas komandieris Šorins un armijas Revolucionārās kara padomes loceklis Gusevs. Komandpunkts atradās augstienē, ko apšaudīja ienaidnieks.

Divīzijas uzdevums bija stiprā uzbrukuma triecienā ieņemt Iževskas pilsētu un nepieļaut baltajiem uzspridzināt Iževskas ezera dambi, pie kura bija izbūvēta Iževskas rūpniecības rajona hidrostatija. Tikko divīzijas vienības devās uzbrukumā, baltgvardi Iževskā sāka zvanīt baznīcā trauksmi un virzīja savus spēkus un apmulsināto iedzīvotāju kolonas ar krustiem un karogiem pretuzbrukumā. Mūsu 3. apvienotais pulks, kas atradās galvenajā virzienā un bija labi apbruņots (it sevišķi ar ložmetējiem), iznīcināja ienaidnieka kolonas (vēlāk tika saskaitīts ap 800 kritušo ienaidnieku), bet balto psihiskais uzbrukums vēl turpinājās. 1. Poltavas pulka vienība, kurai vajadzēja apiet Iževsku no austrumiem, nokļuvusi mežainā rajonā bez ceļiem, nespēja savlaicīgi pārraut dzelzceļa līniju Iževska—Votkinska.

Novembra diena bija īsa. Kauja ieilga līdz krēslai, un Aziņam kļuva skaidrs, ka kājnieki nevarēs šodien sasniegt Iževsku. Tad viņš pieņēma savas personīgās varonības cienīgu lēmumu. Viņš aizaukšoja uz bruņuvilcienu «Par brīvību», kas kursēja pa dzelzceļa atzarojumu Agriza—Iževska. Šis bruņuvilciens daudzkārt bija atbalstījis divīziju iepriekšējās kaujās. Divīzijas komandieris Aziņš iekāpa bruņuvilciena lokomotīvē un pavēlēja bruņuvilciena komandierim izlauzties uz Iževskas staciju. Bruņuvilciena komandieris, baidīdamies, vai dzelzceļa līnija nav bojāta, vilcinājās, bet Aziņa kategoriskais pieprasījums spieda viņu virzīt bruņuvilcienu uz priekšu. Kad tas kopā ar Aziņu pienāca Iževskas stacijā, bija jau satumsis. Baltgvardi bija sākuši atkāpties un, kad tie bariem tuvojās Iževskas stacijai pie bruņuvilciena un jautāja — kur atkāpties, tos apšaudīja bruņuvilciena uguns. Baltgvardu vidū sākās ārkārtīga panika. Iževska tika atbrīvota īsā laikā.

Divīzijas komandieris Āziņš ar bruņuvilcienu nekavējoties atgriezās Agrizas stacijā. Viņš ātri iegāja telegrafa stacijā un lūdz savienot pa tiešo vadu ar Kremli. Nekavējoties tika dots savienojums, un Āziņš nodeva V. I. Ļeņinam apsveikuma telegramu. Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 1. gadadienā kā dāvanu padomju zemei pasniedza Iževsku. Drīz tika saņemta V. I. Ļeņina atbildes telegrama Iževskas atbrīvotājiem. Āziņš, saņemis telegramu, aizbrauca ar bruņuvilcienu uz Iževsku, lai paziņotu karieivjiem Ļeņina apsveikumu. Pēc pāris dienām tika ieņemta arī Votkinska un pēc tam atbrīvots no baltajiem kā kreisais, tā arī labais Kamas krasts. Divīzijas štābs pārvietojās uz Sarapulu. Divīzijas politiski morālā un kaujinieciskā stāja nostiprinājās arvien vairāk. Slava par tās graujošo spēku izplatījās tālu, pat baltgvardu nometnē.

Pēc īsas ziemas atpūtas pie Kamas, kad 2. apvienoto divīziju reorganizēja par 28. strēlnieku divīziju, tā, tāpat kā agrāk, stipra sala un ārkārtīgi smagos apvidus apstākļos strauji virzījās uz Krasnoufimsku ar gala mērķi sasniegt Jekaterinburgu. Divīzijas štābs pārvietojās uz Bikbardinskas rūpnīcu.

28. strēlnieku divīzijas komandieris Āziņš šinī laikā strādāja ar sevišķu sasprindzinājumu, jo priekšā stāvēja lielas kaujas — Urālu atgūšana, bet kolčakieši jau gatavoja pretuzbrukumu. Šinī laikā (1919. g. martā) man bija jāatstāj divīzija, tādēļ ka biju komandēts uz kvalifikācijas celšanas kursiem Maskavā. Āziņš sirsnīgi atvadījās no manis un šķīroties lika apsoluties, ka es pēc kursu beigšanas atgriezīšos divīzijā. Tomēr atgriezties pie viņa man neizdevās. Vēlāk es vienmēr interesējos par 28. strēlnieku divīziju un tās komandiera Āziņa kaujas varoņdarbiem. Līdz pat šai dienai mani saviļņo atmiņas par tām manas jaunības cīņu dienām, kad es biju Āziņa līdzgaitnieks.

1920. gada 17. februārī, graujot deņikiniešu atliekas Ziemeļkaukāzā, Maničas krastos, Voldemārs Āziņš krita ienaidnieka gūstā, kur viņu nobendēja.



## DOKUMENTI

Nr. 1

*KPFŠR Tautas Komisāru Padomes dekrēts «Sociālistiskā tēviņa briesmās», ko uzrakstījis V. I. Leņins sakarā ar vācu imperiālistu uzbrukumu Padomju Krievijai.*

*1918. gada 21. februārī*

### SOCIĀLISTISKĀ TĒVIJĀ BRIESMĀS!

Lai glābtu novārdzināto, izmocīto zemi no jauniem kara pārbaudījumiem, mēs esam nesuši vislielāko upuri un paziņojuši vāciešiem, ka esam ar mieru parakstīt viņu miera noteikumus. 20. (7.) februāra vakarā mūsu parlamentāri izbrauca no Rēzeknes uz Daugavpili, un līdz šim laikam nav atbildes. Vācu valdība acīm redzot vilcinās ar atbildi. Skaidrs, ka viņa negrib miera. Pildot visu zemju kapitālistu uzdevumu, Vācijas militarisms *grib nožņaupt krievu un ukraiņu strādniekus un zemniekus, atdot zemi muižniekiem, fabrikas un rūpnīcas — bankieriem, varu — monarhijai.* Vācu ģenerāļi grib nodibināt savu «kārtību» Petrogradā un Kijevā. *Padomju sociālistiskā republika ir vislielākajās briesmās.* Līdz tam brīdim, kad celsies un uzvarēs Vācijas proletariāts, Krievijas strādnieku un zemnieku svēts pienākums ir pašai izlēmt sargāt Padomju republiku pret buržuāziski imperiālistiskās Vācijas karapulkiem. Tautas Komisāru Padome nolēmj: 1) *Visi mūsu zemes spēki un līdzekļi tiek pilnīgi nodoti revolucionārajai aizsardzībai.* 2) *Visām Padomēm un revolucionārām organizācijām tiek uzlikts par pienākumu aizstāvēt katru pozīciju līdz pēdējai asiņai.* 3) *Dzelzceļu organizāciju un ar tām saistīto Padomju pienākums — visiem spēkiem neļaut ienaidniekam izmantot satiksmes ceļu aparātu; atkāpjoties iznīcināt sliežu ceļus, spridzināt un dedzināt dzelzceļu ēkas; visu ripojošo*

sastāvu — vagonus un lokomotīves — nekavējoties sūtīt uz austrumiem, uz valsts iekšieni. 4) Visi labības un vispār pārtikas krājumi, tāpat ikviena vērtīga manta, kam draud briesmas krist ienaidnieka rokās, bez ierunām iznīcināmi; uzraudzība pār to tiek uzdots vietējām Padomēm, un par to personīgi atbild viņu priekšsēdētāji. 5) Petrogradas, Kijevas un visu pilsētu, miestīņu, ciemu un sādžu strādniekiem un zemniekiem pie jaunās frontes līnijas jāmobilizē bataljoni ierakumu rakšanai kara speciālistu vadībā. 6) *Šais bataljonos sarkangvardu uzraudzībā jāiekļauj visi buržuāziskās šķiras darbaspējīgie locekļi, vīrieši un sievietes; kas pretojas — nošaut.* 7) Visas izdevniecības, kas vēršas pret revolucionāro aizsardzību un kas nostājas vācu buržuāzijas pusē, kā arī tās, kas cenšas izmantot imperiālistisko karapulku ieburkumu, lai gāztu Padomju varu, slēdzamas; šo izdevniecību darbaspējīgie redaktori un līdzstrādnieki mobilizējami ierakumu rakšanai un citiem aizsardzības darbiem. 8) *Ienaidnieka aģenti, spekulanti, bandīti, huligāni, kontrrevolucionārie aģitatori un vācu spiegi nošaujami nozieguma vietā.*

*Sociālistiskā tēvija briesmās! Lai dzīvo sociālistiskā tēvija!  
Lai dzīvo starptautiskā sociālistiskā revolūcija!*

*Tautas Komisāru Padome*

1918. gada 21. februārī  
Petrogradā

«Pravda», 32. nr., 1918. g.  
22. februārī

*Iespiests pēc avīzes «Pravda» teksta*

V. I. Ļeņins. Raksti, 27. sēj., 13.—14. lpp.

## Nr. 2

*V. I. Ļeņina telegrama J. V. Staļinam par Vācijas sūtņa Mirbaha nogalināšanu un J. V. Staļina atbilde V. I. Ļeņinam.*

*1918. gada 7. jūlijā*

1

7. jūlijā, pulksten 1 naktī

## CARICINA TAUTAS KOMISĀRAM STAĻINAM

Šodien ap pulksten 3 dienā kreisais esers ar bumbu nogalināja Mirbahu. Šī slepkavība ir acīm redzami monarhistu vai angļu un franču kapitālistu interesēs. Kreisie eseri, negribdami

izdot slepkavu, apcietinājuši Dzeržinski un Lāci un uzsākuši pret mums sacelšanos. Mēs jau šonakt nesaudzīgi likvidēsīm un pateiksim tautai visu patiesību: mēs esam par matu no kara. Simti kreiso eseru mums ir par ķilniekiem. Nepieciešams visur nesaudzīgi apspiest šos nožēlojamus un histēriskos avantūristus, kas kļuvuši par ieroci kontrrevolucionāru rokās. Visi, kas ir pret karu, būs par mums.

Attiecībā uz Baku vissvarīgākais ir tas, lai jūs nepārtraukti uzturētu sakarus ar Šaumjanu un lai Šaumjans zinātu vāciešu priekšlikumu, ko tie izteikuši vēstniekam Jofem Berlinē attiecībā uz to, ka vācieši būtu ar mieru apturēt turku uzbrukumu Baku pilsētai, ja mēs vāciešiem garantētu daļu naftas. Protams, mēs būsim ar mieru. Tātad esiet nesaudzīgi pret kreisajiem eseriem un ziņojiet biežāk.

*Ļeņins*

2

7. jūlijā, pulksten 3 naktī

Šodien pat nosūtu uz Baku kurjeru ar vēstuli. Viss tiks izdarīts.

Kas attiecas uz histērikiem — esiet droši, mums roka nedrebēs. Ar ienaidniekiem rīkosimies kā ar ienaidniekiem.

*Staļins*

*Pirmoreiz iespiests 1936. g. 21. janvārī  
avīzē «Pravda», nr. 21.*

*Iespiests pēc rokraksta; I. V. Staļina  
atbilde — pēc telegramas blankas teksta*

*V. I. Ļeņins. Raksti, 27. sēj., 479.—480. lpp.*

### Nr. 3

*Kara lietu tautas komisariāta Operatīvās daļas ziņojums par  
stāvokli čehoslovaku frontē.*

*Maskavā*

*1918. gada 10. jūnijā*

Kištimas—Čeļabinskas virzienā čehoslovaku grupas sāka apiet mūsu kreiso flangu. Vienlaikus čehoslovaki virzīja uz fronti lokomotīvi ar lielgabaliem. Mūsu karaspēkam pretinieka apšaudes dēļ vajadzēja aiziet no ieņemtajām pozīcijām, atstājot daļu ložmetēju un vienu lielgabalu, kam iepriekš bija noņemts tēmeklis un aizslēgs; dažas mūsu grupas atrodas jau Kištimā.

Dota pavēle 3. Urālu pulkam uzbrukt čehoslovaku karaspēka flangam pie Argajaša. No Šadrinskas puses Petropavlovskas un Makarjevskas virzienā esam izsūtījuši izlūkus.

Pēc vietējo iedzīvotāju stāstiem, Miasas stacijā ieradušies un čehoslovakiem pievienojušies 200 kazaku. Iedzīvotāju vidū manāma neapmierinātība pret čehoslovakiem.

#### Kaujas sastāvs

No Petrogradas uz čehoslovaku fronti 9. jūnijā nosūtīti 300 latvieši. Tiek gatavota artilērija nosūtīšanai.

Operatīvās daļas vadītājs

Operatīvās nodaļas vadītājs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1. fonds, 2. apraksts, 24. lieta, 20. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 4

*Kara lietu tautas komisariāta Operatīvās daļas vadītāja ziņojums Austrumu frontes Revolucionārajai kara padomei par J. Vācieša iecelšanu par frontes virspavēlnieku.*

*Nr. 02008  
Maskavā*

*1918. gada 12. jūlijā,  
plkst. 16.15*

Militāra. Operatīva.

Ar Tautas Komisāru Padomes ģenerālštāba dekrētu b. Vācietis iecelts par čehoslovaku frontes virspavēlnieku, b. Daniševskis iecelts par Revolucionārās kara padomes locekli. Līdz b. Vācieša atbraukšanai vadība paliek tāda pati, kā to apstiprinājis b. Mehanošins.

*Maskavā, 12. jūlijā,  
plkst. 16.15*

*Aralovs*

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 45. lieta, 7. lapa. Telegramas veidlapa. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 5

*KPFSR Tautas Komisāru Padomes lēmums, ko uzrakstījis V. I. Leņins, par Ārkārtējās komisijas cīņai ar kontrrevolūciju nodibināšanu čehoslovaku frontē.*

1918. gada 16. jūlijā

**ОБ ОРГАНИЗАЦИИ ЧРЕЗВЫЧАЙНОЙ КОМИССИИ  
ПО БОРЬБЕ С КОНТРРЕВОЛЮЦИЕЙ  
НА ЧЕХО-СЛОВАЦКОМ ФРОНТЕ**

(Постановление Совнаркома, 16 июля 1918 г.)

Для успешной борьбы с возрастающей контрреволюцией на Восточном внутреннем фронте, в связи с чехо-словацким выступлением, Совет Народных Комиссаров поручает Лацису организовать при Совете Народных Комиссаров Чрезвычайную комиссию по борьбе с контрреволюцией на чехо-словацком фронте.

Все комиссии по борьбе с контрреволюцией и саботажем при Советах прифронтовой полосы непосредственно подчиняются ей.

Председатель Совета Народных Комиссаров

*В. Ульянов (Ленин)*

*Ленинский сборник, XXXIV, стр. 33.*

Nr. 6

*Austrumu frontes štāba priekšnieka telegrama Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka v. i. ar lūgumu nosūtīt 1. Liepājas latviešu pulku uz Simbirsku.<sup>1</sup>*

*Nr. 0548  
Kazaņā*

1918. gada 21. jūlijā,  
plkst. 18.00

Virspavēlnieks lūdz uz Jekaterinburgu nosūtīto 1. Liepājas latviešu pulku steidzoši nosūtīt uz Simbirsku.

Frontes štāba priekšnieks Tarasovs  
Politiskais komisārs Balandins

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 45. lieta, 132. lapa. Telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Telegramas noraksts nosūtīts Kara lietu tautas komisariāta Operatīvās daļas vadītājam.

Nr. 7

*Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama Latviešu padomju strēlnieku divīzijas komisariātam ar lūgumu paātrināt 5. latviešu padomju strēlnieku pulka nosūtīšanu uz Austrumu fronti.<sup>1</sup>*

Kazaņā

1918. gada 22. jūlijā

Pasteidzieties nosūtīt no Bologojes 5. latviešu pulku uz Kazaņu.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis  
Stāba priekšnieks Maigurs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 47. lapa Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 8

*Austrumu frontes virspavēlnieka oficiāls raksts republikas Revolucionārajai kara padomei ar lūgumu nosūtīt latviešu jātnieku pulku uz Austrumu fronti.*

Nr. 216  
Kazaņā

1918. gada 22. jūlijā

Steidzoši. Ārpus jebkuras rindas.

Mums ir ļoti nepieciešams saformēt vienu jātnieku pulku darbībai Tetjušu—Čistopoles frontē. Tas ir jādara tūlīt, nekavējoties. Vajadzīga stipra un kaujas spējīga jātnieku šūniņa. Par tādu var būt latviešu jātnieku pulka šūniņa, kas novietota Pavlovskij Posadā, 30 verstis no Maskavas. Latviešu jātnieku pulka komandieris ir ieradies Kazaņā; zirgu uzpirkšana norit sekmīgi. Jātnieku aizsegs minētajā frontē ir ļoti nepieciešams. Pēc šī pulka saformēšanas vienu eskadronu nosūtīšu atpakaļ uz Maskavu apmēram pēc 3 nedēļām. Šis ieteiktais līdzeklis ir ļoti nepieciešams,

<sup>1</sup> Telegramas noraksts nosūtīts republikas Revolucionārajai kara padomei.

un es lūdzu dot pavēli Latviešu strēlnieku divīzijas priekšniekam nekavējoties, jau šodien, visu latviešu jātnieku pulka šūniņu (veselos zirgus un visus jātniekus) steidzoši nosūtīt uz Kazaņu. Lūdzu izprast manu smago stāvokli. Pretinieka spiediens jāaptur ar jaunformētām daļām, no kurām jāizvēlas daudz maz stabilāki elementi.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes loceklis  
Daniševskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 8. apraksts, 15. lieta, 28. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 9

*Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojums Austrumu frontes  
Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontē līdz ar iz-  
vēsta uzbrukuma plāna izklāstu visā frontē.*

*Kazaņā*

*Ne agrāk par 1918. gada 25. jūliju<sup>1</sup>*

Pēdējā laikā pretinieks Austrumu frontē sasniedzis ievērojamus panākumus kā stratēģiskajā ziņā, uzvarot mūs vairākās kaujās, tā arī politiskajā ziņā, ieņemot vairākas vietas, kas svarīgas politiskajā un sabiedriskajā ziņā (Jekaterinburga, Simbirska u. c.). Šādi bēdīgi apstākļi ļoti negatīvi iedarbojas uz mūsu karaspēka kaujas garu un pavairo mūsu aizmugurē padomju varas ienaidnieku skaitu.

Iestājies kritisks moments, kad ar visiem līdzekļiem jāpacel mūsu karaspēka kaujas gars un jāparāda mūsu ienaidniekiem, ka esam vēl stipri. Arī valdība izpratusi šo aktuālo uzdevumu un tagad no Rietumu frontes pārsviež uz mūsu fronti vairākas karaspēka daļas.

Izmantojot šo apstākli, esmu nolēmis vistuvākajā laikā dot pretiniekam izšķirošu triecienu un atsviest to no Volgas līnijas uz austrumiem.

Šo operāciju ieteicu realizēt šādā veidā:

I. Pastiprinot I armiju ar 2—3 pulkiem, pagaidām dot tai pasīvu uzdevumu — visiem spēkiem apturēt pretinieku un ne-

<sup>1</sup> Datēts uz dokumentu Nr. 10 un 12 pamata.

ļaut tam izplesties no Simbirskas uz rietumiem, bet vajadzīgajā momentā pāriet frontālā uzbrukumā un iemest pretinieku Volgā.

II. Čistopoles—Tetjušu rajonā koncentrēt iespējami lielu karaspēka grupu un, ieceļot šai grupai īpašu vadītāju, nekavējoties izdarīt izšķirošu uzbrukumu Samaras—Buguruslanas—Buguļmas līnijas kopīgajā virzienā, lai piespiestu ienaidnieku atbrīvot Volgas labo krastu Simbirskas rajonā.

III. Vienlaikus arī IV armijai pāriet uzbrukumā kopīgajā virzienā uz Samaru, lai piespiestu pretinieku atbrīvot Volgas labo krastu Sizraņas rajonā.

IV. II armijai jāaskaņo sava darbība ar Čistopoles grupas uzbrukumam un enerģiski jāvirzās uz Ufu, lai nedotu pretiniekam iespēju pārsviest savas rezerves pret mūsu galvenajām aktīvajām grupām.

V. Arī III armija nedrīkst būt pasīva, bet, saņēmusi savā labajā flangā dažus pulkus pastiprinājuma, pāriet uzbrukumā, lai ieņemtu Jekaterinburgu.

Pēc kara un aģentūras izlūkošanas organu datiem, pretinieks nav nemaz tik stiprs, kā tas šķiet sasniegto panākumu dēļ.

Visa mūsu nelaime bija tā, ka mūsu armijas darbojās nesaņķoti, t. i., laikā, kad pretinieks ar lieliem spēkiem uzbruka vienai armijai, pārējās armijas bija pasīvas. Esmu pārliecināts, ka aina būs pavisam citāda, kad mūsu armiju lielākā daļa vienlaikus uzsāks uzbrukumu, — vāji apbruņotais, nelielais pretinieka karaspēks neizturēs uzbrukumu gandrīz visā frontē un negribot būs spiests uzsākt atkāpšanos, bet šis apstāklis uzreiz kāpinās mūsu karaspēka kaujas garu, kas mums pašreizējā momentā ir ļoti svarīgi.

Virspavēlnieks

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 45. lieta, 414.—415. lapa. Izsniegts. Tulkojums no krievu valodas.*

## Nr. 10

*Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama II armijas komandierim ar prasību aktivizēt armijas kaujas operācijas.*

*Nr. 711  
Kazaņā*

*1918. gada 26. jūlijā*

25. jūlijā pretinieks ieņēma Jekaterinburgu; mūsējie cīnīdamies aizstāv Urālu teritoriju. Pavēlēju III armijai pastiprināt

savu labo spārnu un nodibināt ciešus sakarus ar Jūsu armiju. Cistopoli ieņems Poltavas pulks un būs Jums pakļauts. Spaskā atrodas 6. latviešu (Torošino) pulka daļas. Pastipriniet aktivitāti!

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 88. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 11

*Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums III armijas komandierim nosūtīt Torošino latviešu strēlnieku grupu uz Kazaņu.*

*Nr. 710 1918. gada 27. jūlijā*

Latviešu Torošino strēlnieku grupu koncentrējiet Permā un, tiklīdz tas būs iespējams, ar kuģi nosūtiet uz Kazaņu, lai pārveidotu šo grupu par mobiliem kājniekiem.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 107. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 12

*No Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojuma III armijas komandierim gādāt par frontes sausināšanu un armijas kaujas spēju paaugstināšanu.*

*Nr. 0737 1918. gada 28. jūlijā  
Kazaņā*

Lietojiet visstingrākos līdzekļus, lai apturētu armiju, kas atkāpjas; savediet to kārtībā ar Jums piemītošo enerģiju, saīsiniet iepriekšējo kolosālo fronti, padariet to normālāku, lai tā atbilstu armijas skaitliskajam sastāvam, izveidojiet rezerves, organizējiet

pastiprināti mobilus kājniekus. Iepriekšējā vadība pielaidusi virkni rupju kļūdu, kuru sekas bija Jekaterinburgas zaudēšana. ...<sup>1</sup>

Iepriekšējās vadības galvenā kļūda bija kolosālā frontes izstiepšana.

III armijā ir ap 16 000 durkļu, un šī armija bija izsvaidīta 893 verstu garā frontē, kā sacīja Bērziņš. Tas būtu pareizi tajā gadījumā, ja frontes uzdevums būtu bijis organizēt robežapsardzi kontrabandistu ķeršanai.

Jūsu uzdevums ir izveidot kaujiniecisku, organizētu armiju, kas būtu spējīga pāriet uzbrukumā saskaņā ar pavēli.

Tāpēc vēlreiz atkārtoju — izveidojiet rezerves, organizējiet mobilus kājniekus, sevišķu uzmanību veltījot pēdējiem.

Gaidu no Jums sīku ziņojumu par notikumiem pēdējās atkāpšanās laikā un par Jekaterinburgas atdošanu, par cilvēku un materiālajiem zaudējumiem. Pārējo armiju frontē mūsu stāvoklis kļūst stabilāks.

Parakstījuši: Virspavēlnieks  
Revolucionārās kara  
padomes loceklis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 45. lieta, 422. lapa. Izsniegts. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 13

*Pavēle Austrumu frontes karaspēka daļām sakarā ar P. Slavenu iecelšanu par Kazaņas padomju divīzijas priekšnieku.*

*1918. gada 2. augustā*

Par Kazaņas padomju divīzijas priekšnieku iecelts pilsonis Pēteris Antona d. Slavens.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 14. lieta, 25. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Izlaists teksts ar Jekaterinburgas rajonā notikušo kauju detalizētu aprakstu.

Nr. 14

*Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums III armijas komandierim nosūtīt Torošino latviešu strēlnieku grupu uz Kazaņu.*

Nr. 0870  
Kazaņā

1918. gada 2. augustā

Nekavējoties nosūtīt latviešu strēlnieku pulka Torošino grupu uz Kazaņu.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis  
Frontes štāba priekšnieks Maigurs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 174. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 15

*Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums 4. latviešu padomju strēlnieku pulka komandierim sūtīt pulku uz Kazaņu.*

Nr. 0935  
Kazaņā

1918. gada 4. augustā

Steidzīgi sekojiet ar pulku uz Kazaņu; savas baterijas ņemiet līdz.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis  
Frontes štāba priekšnieks Maigurs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 207. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 16

*Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojums republikas Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontē un armiju kaujas operācijām.*

Nr. 0970  
Kazaņā

1918. gada 5. augustā

I armija sekmīgi uzbrūk Simbirskai, II armija pārrāvusi dzelzceļa līniju Simbirska—Ufa Hurlatas—Buguļmas iecirknī.

III armija pārgrupē savas karaspēka daļas no iepriekšējā aizsega stāvokļa normālā kaujas kārtībā — lauku karam. IV armija aktivizējusies Simbirskas virzienā. Čistopoles—Kamas grīvas—Bujinskas iecirknī pulcējas V armijas karaspēka daļas; palīgspēki no centra pienāk ārkārtīgi lēnām.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis  
Frontes štāba priekšnieks Maigurs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 224. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 17

*Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojums republikas Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontē un par palīgspēku nepieciešamību.*

*Nr. 0977  
Kazaņā*

*1918. gada 5. augustā*

Ienaidnieks 4. augustā ar savu kaujas flotili uzbruka mūsu kaujas flotilei. Mūsu kaujas flotile bēga augšup pa Volgu. Abos Volgas krastos vērojams kājnieku un jātnieku uzbrukums. Kamas grīva atrodas pretinieka rokās, bet tas ir pagaidām, jo, lietojot visus iespējamus līdzekļus, pretinieks drīz būs aizdzīts pie Simbirskas. Apstākļi izveidojās tā, ka man vajadzēja rīkoties izšķiroši, negaidot mūsu spēku pilnīgu koncentrēšanu, jo mani uz to piespieda pretinieks, kas savukārt bija uzsācis izšķirošu karadarbību Kazaņas virzienā, dodamies pa Volgu ar spēcīgu kaujas flotili un pa abiem Volgas krastiem ar sauszemes karaspēku. Uz pretinieka izaicinājumu es pavēlēju I armijai uzbrukt Simbirskai, II armijai uzbrukt pretinieka aizmugurei, lai iznīcinātu satiksmi pa dzelzeļa līniju Simbirskā—Ufa, IV armija saņēma norādījumu darboties Samarā. III Jekaterinburgas armija saņēma pavēli uzsākt uzbrukumu visos iespējamajos virzienos. Čistopoles—Kamas grīvas—Bujinskas frontē sāka grupēties V armijas daļas; šis ar-

mijas stāvoklis ir ļoti smags, jo rezerves no republikas iekšienes Kazaņā nemaz neierodas, un man nav karaspēka, ar ko pretoties ienaidnieka spiedienam: visu, ko varēju, no Kazaņas virzīju uz Bujinskas—Kamas grīvas—Čistopoles fronti, bet šo karaspēka daļu ir ļoti maz, turklāt tām nav nekādu kaujas spēju; tās ir tādas karaspēka daļas, kuras es izsūtīju no Kazaņas pret to vēlēšanos, jo man nebija labāku. Lūdzu lietot radikālus līdzekļus, lai ļoti steidzoši uz Kazaņu nosūtītu rezerves pa dzelzceļiem un ūdens ceļu.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 227. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 18

*Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama republikas Revolucionārajai kara padomei par grūto stāvokli frontē ar lūgumu sūtīt uz Kazaņu latviešu karaspēka daļas.*

*Nr. 0985  
Kazaņā*

*1918. gada 5. augustā*

Pretinieka flotile atrodas apmēram 7 verstis no Kazaņas. Mūsu flotile atkāpās līdz Kazaņai, rezerves neierodas. Lūdzu darīt visu iespējamo, lai dzelzceļi strādātu. Atsūtiet no Maskavas uz Kazaņu vienu latviešu pulku un latviešu pulka jātniekus.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
locekļi Daniševskis, Raskoļņikovs  
Frontes štāba priekšnieks Maigurs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 232. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 19

*Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama I un II armijas komandierim ar prasību enerģiski rīkoties sakarā ar pretinieka uzbrukumu Kazanai.*

*Nr. 0990  
Kazanā*

*1918. gada 5. augustā*

Rīkojieties iespējami enerģiskāk. Pretinieks uzbrūk Kazanai; ienaidnieka apbruņotā flotile ielauzās piestātnē, un viena tās daļa devās augšpus Kazanas.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis  
Frontes štāba priekšnieks Maigurs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 235. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 20

*Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums 5. latviešu padomju strēlnieku pulka komandierim Kazanā sūtīt 3. rotai pastiprinājumu.*

*Kazanā*

*1918. gada 5. augustā*

Atsūtiet vienu rotu 3. rotas pastiprināšanai, sūtiet ar piestātnes aizsardzības vadītāju b. Avrovu.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
locekļi Daniševskis, Raskolņikovs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 237. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 21

No Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojuma republikas Revolucionārajai kara padomei par čehoslovaku baltgvardu upes flotiles uzbrukuma atvairīšanu Kazanas rajonā.<sup>1</sup>

Nr. 0995  
Kazaņā

1918. gada 6. augustā,  
plkst. 2 un 30 min.

Ap plkst. 10 vakarā ar artilērijas uguni izdevās piespiest pretinieka flotili atstāt Kazaņu lejup pa Rjumas upes straumi. 5. latviešu padomju strēlnieku pulka karaspēka daļas durkļu triecienā atsvieda pretinieka desantu atpakaļ uz kuģiem. 5. latviešu pulka 3. rota ieguva 4 ložmetējus. 3. rotas komandieris uzbrukuma laikā smagi ievainots. . . .<sup>2</sup>

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis

Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 344. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.

Nr. 22

Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama republikas Revolucionārajai kara padomei ar lūgumu sūtīt palīgspēkus uz Kazaņu.<sup>3</sup>

Nr. 01008  
Kazaņā

1918. gada 6. augustā

Pretinieks uzbrūk Kazaņai Volgas kreisajā krastā. Palīgspēki neierodas; aizkavēšanās notiek Ruzajevkas—Svijažskas iecirknī, tur trūkst lokomotīvu. Atbalsts ir ļoti nepieciešams.

Parakstījuši: Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
locekļi Daniševskis un Lācis  
Apstiprinājis frontes štāba priekšnieks Maigurs

Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 252. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.

<sup>1</sup> Ziņojuma noraksti rosūti V. I. Ļeņinam un J. M. Sverdlovam.

<sup>2</sup> Izlaists teksts par balto flotiles turpmāko darbību.

<sup>3</sup> Telegramas noraksti nosūtīti V. I. Ļeņinam un J. M. Sverdlovam.

Nr. 23

*Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums 4. latviešu padomju strēlnieku pulka komandierim par pulka dislokāciju un kaujas uzdevumiem.*

*Kazaņā*

*1918. gada 6. augustā*

4. latviešu pulka viena bataljona uzdevums ir apsargāt Romanova tiltu pār Volgu, otra bataljona uzdevums ir piemērot apsardzībai vilcienu un izveidot kustīgu rezervi, lai apsargātu dzelzceļa līniju posmā Romanova tilts—Kazaņa. Saimniecības daļu atsūtīt uz Kazaņu. Baterija jānovieto tilta aizsardzībai; viss jāizpilda ātri.

Parakstījis Virspavēlnieks Vācietis  
Apstiprinājis Revolucionārās kara padomes  
loceklis Raskoļņikovs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 251. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 24

*Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums Kazaņas pilsētas ārkārtējam komandantam par pārtikas produktu tirdzniecības atjaunošanu.*

*Kazaņā*

*1918. gada 6. augustā*

Nekavējoties atvērt visus veikalus, tirdzniecībai jānorit normāli. Stingri aizliegts slēpt pārtikas produktus.

Parakstījis Virspavēlnieks Vācietis  
Apstiprinājis Revolucionārās kara padomes  
loceklis Raskoļņikovs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 249. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojums Austrumu frontes Revolucionārās kara padomes loceklim K. Mehanošinam par to, ka čehoslovaku baltgvardi ieņēmuši Kazaņu, un par frontes štāba atrašanās vietu.*

Sarapulā

1918. gada 8. augustā

Militāra. Ārpus jebkuras rindas.

Šodien ierados Sarapulā. Šeit palikšu vairākas dienas, lai organizētu rezerves nosūtīšanai uz Kazaņu. Lūdzu Jūs vai Balandinu ierasties Sarapulā. Revolucionārās kara padomes locekļi Daniševskis, Bakinskis un Lācis apmēram plkst. 8 vakarā devās uz staciju, lai brauktu tālāk uz Svijažsku. Par viņu tālāko likteni man nekas nav zināms. Es paliku kopā ar štābu līdz plkst. 10 vakarā tajā dienā, lai neizceltos panika, ko izraisītu ziņas par štāba izbraukšanu no pilsētas. Pēc dažām sadursmēm uz ielas ar latviešu strēlnieku konvoja palīdzību kopā ar personīgo adjutantu izdevās izlauzties pilsētas ziemeļu nomalē un no rīta nokļūt tuvākajā Sarapulas dzelzceļa stacijā. Frontes štābs pašreizējā momentā neeksistē, jo daļēji tas izklīdis, bet daļa pārgājusi pretinieka pusē. Atzīmēju Ģenerālštāba korektos un mums uzticīgos jaunos cilvēkus, kas bija nesen piekomandēti štābam. Štāba publika no Muravjova laikiem pirmā sāka šaut uz mani un manu konvoju, kad bijām izgājuši uz ielas. Tagad pie manis atrodas mans personīgais adjutants. Svijažskas stacijā atrodas frontes štāba priekšnieks, kas zina manus plānus. Tāds štāba sadalījums tagad pilnībā atbilst tuvāko operatīvo uzdevumu raksturam. Pats par sevi saprotams, ka tuvākajā nākotnē nepieciešams apvienot visas frontes štāba funkcijas. Domāju par frontes štāba vietu izvēlēties Arzamasu.

Lūdzu nodot šīs telegramas norakstu Aralovam un Bončam-Brujevičam. Lai atgūtu Kazaņu, ir vajadzīgas rezerves, enerģija, drosme un vienota karadarbība.

Parakstījuši: Austrumu frontes virspavēlnieks  
Vācietis

Virspavēlnieka adjutants Dilāns

Pieņemta II armijas štābā 9. augustā plkst. 1 un 30 min.

II armijas štāba komandants Batanovs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 255. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 26

*No Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojuma republikas Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontē.*

Sarapulā

1918. gada 9. augustā  
Militāra. Steidzoša.

Kazaņu ieņēmuši čehoslovaki apmēram pusnaktī uz 7. augustu. 7. augustā kauja risinājās pilsētas nomalēs. Čehoslovaki izvērš savus panākumus divos virzienos: uz ziemeļaustrumiem un uz Svijažskas staciju Volgas kreisajā krastā. Ir nepieciešams rīkoties ļoti enerģiski no Svijažskas stacijas puses un Volgas abos krastos, lai pārietu uzbrukumā Kazaņai. Nekavējoties no pretinieka rokām jāizrauj Verhņijuslona kalns un jānovieto tur mūsu baterijas. Būtu derīgi tagadējos apstākļos pastiprināt I armiju, dodot tai uzdevumu enerģiskāk uzbrukt Simbirskai. No Kamas grīvas puses un no ziemeļaustrumiem es organizēju trieciengrupas uz Kazaņu II armijas komandiera vadībā. Frontes štābu domāju pārcelt uz Arzamasu. Šodien Sarapulā ierodas Mehanošins. . . .<sup>1</sup>

Parakstījis Austrumu frontes virspavēlnieks  
Vācietis

Apstiprinājis virspavēlnieka adjutants Dilāns

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 106. fonds, 3. apraksts, 15. lieta, 257. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 27

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera v. i. ziņojums divīzijas priekšniekam par brigādes komandiera bojā eju un brigādes štāba pārvietošanu uz Arzamasu.*

*Ne agrāk kā 1918. gada 12. augustā<sup>2</sup>*

Ziņoju, ka naktī no š. g. 11. uz 12. augustu kaujā pie Krasnaja gorkas ar šāviņu nogalināts kreisā krasta brigādes komandieris b. Judins un es pagaidām pārņēmu 3. latviešu padomju strēlnieku brigādes komandiera pienākumus.

<sup>1</sup> Izlaists teksts ar detalizētu aprakstu par atsevišķu karaspēka daļu darbību.

<sup>2</sup> Datēts uz dokumentā minētā datuma pamata.

Sajā augusta dienā man pagaidām uzticētās brigādes štābs no V armijas dislokācijas pārgāja uz Austrumu frontes virspavēlnieka mītni Arzamasā, kur saskaņā ar virspavēlnieka rīkojumu 2. un 3. latviešu padomju strēlnieku brigāžu štābi apvienoti, lai izveidotu no tiem frontes štābu, pie kam štābu komandējošā sastāva personām uzdots pārzināt dažādu frontes štāba nodaļu lietas, bet pārējiem komandu kalpotājiem un strēlniekiem — apkalpot<sup>1</sup> štābu un tā nodaļas. 3. latviešu padomju strēlnieku brigādes lietu kārtošana tiks uzdots īpaši ieceltai personai.

3. latviešu brigādes komandiera v. i. Buhmanis  
Komisārs Tupiņš  
Štāba priekšnieka vietā<sup>2</sup>

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 238. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 28

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums visu republikas bruņoto spēku virspavēlniekam par atsevišķo latviešu pulku un grupu apvienošanu.*

Nr. 0492  
Maskavā

1918. gada 26. augustā

Tā kā Jūs pašreiz esat augstākais virspavēlnieks un Jums ir visas iespējas sekmēt atsevišķo un izkaisīto latviešu karaspēka daļu apvienošanu, lūdzu Jūs realizēt sekojošo:

1. 5. pulkā ietilpināt Saratovas latviešu padomju pulku; tā atrašanās vieta — Saratova.

2. Torošino grupu saliedēt ar 8. pulku, pārceļot pēdējo no Vologdas uz Arzamasu.

3. Liepājas pulku apvienot ar 4. pulku; abi pulki pašreiz atrodas frontē, un tāpēc nevar būt nekādu grūtību.

4. Vitebskas latviešu padomju jātnieku pulku apvienot ar mūsu jātnieku pulku. Pirmajā ir apmēram 100 zirgu un 200 cilvēku, pie kam to var izsaukt uz fronti.

5. Atsevišķo Arhangeļskas latviešu rotu ietilpināt artilērijā, nosūtot uz Maskavu.

<sup>1</sup> Dokumentā «обследование».

<sup>2</sup> Paraksts nesalasāms.

Uzskatu, ka pašreizējā momentā ir ļoti nepieciešama tūlītēja un enerģiska mūsu karaspēka daļu apvienošana. Nevar pat domās pieļaut, ka mūsu karaspēka daļas būtu izkaisītas un dotos kaujā katra par sevi. Šāds paņēmieni novestu pie sakāves gaidāmajā politiskajā cīņā un uzliek mums, kas esam šīs lietas priekšgalā, pārāk lielu atbildību.

Vienlaikus lūdzu nosūtīt 1. pulku uz Maskavu. Uzskatu, ka šeit nepietiek ar 3 pulkiem, no kuriem 2 pēc sava sastāva ir ļoti mazi, un ka nevaru uzņemties atbildību par kārtību. Apstākļi ir tādi, ka, ja šeit centrā neizdosies uzturēt kārtību, tad tas neapšaubāmi ļoti ietekmēs fronti.

Lūdzu izteikt savas domas par šiem jautājumiem un, ja atrodāt par nepieciešamu, tad nekavējoties lietojiet visenerģiskākos līdzekļus.

Divīzijas priekšnieks P. Avens  
Valdības komisārs K. Dozītis  
Štāba priekšnieks Lerhe

*Rezolūcijas:*

Koncentrēt ap divīzijas štābu. Pakāpeniski.

Virspavēlnieks Vācietis

Rīkoties tā, lai iespējami drīzā laikā latviešu karaspēka daļas tiktu koncentrētas pie divīzijas. Lūgt valdības komisāru un Latviešu strēlnieku Izpildu komitejas palīdzību.

P. Avens

1918. gada 16. oktobrī

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 244. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

**Nr. 29**

*Laikraksta «Izvestija» ziņojums par angļu-franču imperiālistu savvērestību pret Padomju varu un par mēģinājumu uzpirkt latviešu strēlniekus.*

*1918. gada 4. septembrī*

**IMPERIĀLISTU SAZVĒRESTĪBA**

**MEĢINĀJUMS UZPIRKT LATVIEŠUS**

Visi Lokarta un citu angļu-franču diplomātu vadīto savvērnīku nodomi balstījās uz Sarkanās Armijas vienību uzpirkšanu.

Pēc šīnī lietā apcietināto pratināšanas noskaidrojās, ka uzpirkšanai bija asignēti 10 miljoni rubļu.

Sevišķa uzmanība tika pievērsta tam, lai sazvērestībā iesaistītu idejiskajā ziņā visnelokāmākās latviešu vienības. Pēc tam, kā tika paredzēts, ātri izdotos demoralizēt pārējās Sarkanās Armijas daļas.

Britu misijas priekšnieks Lokarts šā plāna iedzīvināšanai nodibināja tiešu kontaktu ar lielas latviešu karaspēka vienības komandieri, pie kam, personīgi satikdamies, mēģināja «spēlēt» uz viņa nacionālajām jūtām, pierādot, ka latviešiem tūdaļ jāpārtrauc sakari ar boļševikiem, kas «nodevuši viņu dzimteni vācu imperiālismam». Sazvērestības izdošanās gadījumā Lokarts savienoto valdību vārdā deva solījumu — nekavējoties atjaunot brīvo Latviju.

Apelējot pie nacionālajām jūtām, Lokarts vienlaicīgi centās iekārdināt latviešu vienību komandierus, solidams viņiem par aģitāciju latviešu vienībās un sazvērestību organizēšanu beznorēķina naudas summas. Un, tiešām, pusotras nedēļas laikā latviešu vienību komandieriem tika nodoti 1 200 000 rubļu.

Jau pēc pirmā priekšlikuma iesaistīties sarunās ar angļiem latviešu vienības komandieris ieradās Viskrievijas Ārkārtējā komisijā (ВЧК) pēc padoma. Viņam ieteica izlikties un pieņemt piedāvājumu, kā arī noskaidrot, tieši kādas sarunas un kas tieši grib ar viņu uzsākt. Latviešu vienības komandierim par lielu izbrīnu britu militārās misijas aģents Šmedhens, kas bija griezies pie viņa ar šo piedāvājumu, tūdaļ aizveda viņu britu misijas dzīvoklī, kur 14. augustā notika pirmā satikšanās ar Lokartu.

Visas saņemtās naudas summas latviešu vienības komandieris nekavējoties nodeva VĀK (ВЧК).

Bet Lokarts šinī laikā, pārliecināts par visu latviešu vienību pērkamību, ziņoja savai valdībai par pasākuma panākumiem.

#### PĀRTIKAS GRUPĪBU ORGANIZĒŠANA

Viens no svarīgākajiem faktoriem, ar kuru palīdzību diplomāti-sazvērnieki bija nodomājuši sasniegt savu mērķi, bija bads.

Kā jau tika ziņots laikrakstā «Известия ЦИК», sabiedroto diplomāti vairākās apspriedēs izstrādāja tiltu un dzelzceļa līniju spridzināšanas plānu, lai kavētu pārtikas sagādi Maskavai un Petrogradai.

Kad latviešu vienības komandieris, ar kuru Lokartam bija izdevies uzsākt sarunas, jautāja, kas viņam darāms, lai sazvē-

restība izdotos, viņam atbildēts: vispirms jācenšas, lai viņam uzticētām vienībām pietrūktu nepieciešamais uzturs, un tā jārada to neapmierinātība.

Viss angļu-franču aģentu tīkls, kas tika devīgi apmaksāts ar sabiedroto naudu, speciāli nodarbojās ar to, lai aizkavētu pārtikas piegādi no labības bagātajiem rajoniem uz bada piemeklētajiem apgabaliem. Šajā nolūkā plaši lietoja uzpirkšanu.

Pie viena no sazvērētības lietā arestētajiem franču virsniekiem tika atrasts milzīgs pirosilīna un spridzināmo vielu krājums pārtikas noliktavu un transporta uzspidzināšanai.

#### SABIEDROTO SAZVĒRĒNIEKI UN NEITRĀLO VALSTU PĀRSTĀVJI

Neitrālo valstu sūtņiem apmeklējot ārlietu tautas komisāru, saruna, starp citu, skāra angļu-franču diplomātu organizēto sazvērētību.

Parasti no senu diplomātisku tradīciju viedokļa mazākā jebkādu tiesību vai prerogatīvu pārkāpuma gadījumā attieksmē pret kādu no diplomātiskā korpusa locekļiem neitrālie diplomāti uzlūkoja par savu pienākumu iesniegt protestu krievu valdībai. Šoreiz, labi informēti par to, ka britu misijas priekšnieks Lokarts ir īslaicīgi aizturēts un viņa dzīvoklī notikusi kratišana, neitrālo valstu sūtņi tomēr neiesniedza nekādu protestu.

#### KOMISĀRU PADOMES UZSAUKUMS ZIEMEĻU APGABALA KOMŪNU APVIENĪBAI

Pēterburga, 3. septembrī. Ziemeļu apgabala komūnu apvienības Pēterburgas Komisāru Padome ir publicējusi uzsaukumu visai civilizētajai pasaulei, kurā tiek norādīts, ka angļu-franču kapitālisti organizējuši virkni teroristisku uzbrukumu strādnieku valdības pārstāvjiem. Uzsaukumā teikts: «Volodarska un Uricka faktiskie slepkavas, kas izdarījuši atentātu arī uz Ļeņinu un Zinovjevu, ir anglo-franči. Mēs esam saņēmuši pilnīgi drošas ziņas, ka angļu oficiālie pārstāvji gatavo dzelzceļa tiltu uzspidzināšanu pie Zvankas un Čerepovecas, lai atgrieztu mūs no Permas un Vjatkas un līdz ar to atstātu mūs pavisam bez maizes. Viņi gatavo virkni eksploziju mūsu fabrikās un rūpnīcās. Gatavo vilcienu katastrofas. Gatavo virkni teroristisku atentātu. Ar vārdu sakot, gatavi uz visu.» Tālāk uzsaukumā norā-

dīts, ka angļu kapitālisti uzskata Krieviju par savu koloniju, bet noslēgumā teikts, ka Komisijai cīņā pret kontrrevolūciju, 31. augustā izdarot kratišanu angļu sūtniecības ēkā, ir izdevies pārsteigt kādu no angļu sazvērnieku galvenajām grupām. Konspiratīvajā sanāksmē angļu sūtniecības namā aizturēti 5 krievu kontrrevolucionāri, tanī skaitā arī kņazs Šahovskojs, un 25 angļu sazvērnieki. Atrasts daudz ieroču un paņemta svarīga korespondence, kas vēlāk tiks publicēta un visā pilnībā apgaismos angļu sūtniecības lomu. (ROSTA.)

*Laikraksts «Известия», 191. nr., 1918. g. 4. septembrī, 4. lpp. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 30

*Laikraksta «Известия» ziņojums ar papildu ziņām par angļu-franču imperiālistu sazvērestību pret padomju varu.  
1918. gada 5. septembrī*

## SAZVĒRESTĪBAS JAUNAS DETALĀS

(Saruna ar b. Pētersu)

Biedrs Pēterss sarunā ar mūsu līdzstrādnieku teica, ka angļu-franču imperiālistu sazvērestības atklāšanai bija jālieto viņu pašu metodes.

Burtiski visos svarīgu slepenu kontrrevolucionāru organizāciju atklāšanas gadījumos bija vērojama viena un tā pati aina: visi pavedieni noveda pie angļu misijas durvīm.

Taču buržuāzisko starptautisko tiesību normu dēļ proletāriskā revolūcija, kas visspilgtāk un pilnīgāk izpaudās Padomju Krievijā, bija bezspēcīga cīņā pret starptautiskā imperiālisma provokācijām, jo, ievērojot šo tiesību normas, tiešā ceļā nebija iespējams piekļūt angļu sūtniecības noslēpumiem.

Bet, neraugoties uz to, esam savākuši milzīgu materiālu daudzumu, kas atmasko angļu misiju.

Ievērojot angļu provokatoru «darba» ārkārtējo spriegumu un pateicoties Padomju Krievijas vispārējam stāvoklim, mūsu priekšā nostājās neatvairāms uzdevums visādā ziņā iegūt Krievijas iedzīvotājiem un starptautiskajam proletariātam materiā-

lus, kas raksturotu paņēmienus un metodes, kuras nekad netiek lietotas sabiedroto valdības, kas visu laiku aktīvi mēģina apliecināt krievu tautai savu sirsniņo draudzību un cienību pret tās nacionālo brīvību.

Mums kļuva zināms, ka sazvērnieki grib izprovocēt Sarkaņās Armijas daļas uzpirkšanas ceļā, un mēs izstrādājām šādu plānu.

Vienojoties ar Lokartu, fiktīvi tika organizēta «Latviešu nacionālā komiteja», it kā sastāvoša no latviešu vienību izvēlētiem delegātiem, kas apspriestu jautājumus par pretpadomju apvērsumu.

Lokarts šai komitejai tūlīt piedāvāja 700 000 rubļu, tomēr piedāvājums tika atraidīts; saskaņā ar VĀK (ВЧК) norādījumiem komitejas delegāti paziņoja, ka viņi nedarbojas naudas dēļ, bet gan lai atrisinātu latviešu nacionālo problēmu.

Tanī pašā laikā slepenā apspriedē pie amerikāņa Pulla, piedaloties vienam latviešu komitejas delegātam, tika izvirzīts jautājums par latviešu autonomiju. Šis delegāts atstāsta, ka diplomāti gandrīz neslēpti apsmējuši latviešu tautas lētticību — «it kā tagad būtu pietiekami laika nodarboties ar tādiem sīkumiem».

Trešajā dienā pēc šīs apspriedes komitejas pilnvarotais deva piekrišanu pieņemt naudu, kas tika nodota VĀK (ВЧК).

Delegāti atzīmē angļu diplomātu ārkārtīgo steigu un lētticību, tūlīt atnesot tik lielu naudas summu un atdodot to pat bez jebkāda apliecinājuma par tās saņemšanu.

Lūk, tādējādi tika atklāta šī sazvērestība. Šis atklājums atļāvis visas mūsu cerības: mūsu rokās nonāca sevišķi svarīgi materiāli, kas raksturo, kādi cīņas paņēmieni un metodes bija imperiālistiem, kuri ar sociālnodevēju palīdzību kara sākumā ar tik skaļiem lozungiem maldināja darba tautas masas.

Sazvērestību likvidēja paātrinātā tempā ar rajonu ĀK (ЧК) visaktīvāko līdzdalību.

#### LOKARTA APMEKLEJUMS

4. septembrī VĀK (ВЧК) priekšsēdētāja vietnieku b. Pētersu apmeklēja angļu sūtnis Lokarts, kas, kā zināms, ir faktiskais lielās sazvērestības organizators pret padomju varu.

Lokarts lūdza dot viņam iespēju «izskaidroties», solidams

sniegt izsmeltošus lietas materiālus. Bet viņam tika norādīts, ka «izsmeltoši materiāli» jau atrodas VĀK (ВЧК) rīcībā pietiekamā daudzumā un izmeklēšana notiks tanī pašā kārtībā.

*Laikraksts «Известия», 191. nr., 1918. g. 5. septembrī, 3. lpp. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 31

*Laikraksta «Pravda» ziņojums par angļu-franču imperiālistu  
sazvērestību pret padomju varu.*

*1918. gada 5. septembrī*

## «SABIEDROTO» SAZVĒRESTĪBAS DETAĻAS

### LOKARTS UN LATVIEŠI

Sarunā ar žurnālistiem b. Pēterss pastāstīja ļoti interesantas ziņas par mūsu bijušo «sabiedroto» vadītās baltgvardu sazvērestības atklāšanu.

Jau agrāk notikušo visdažādāko kontrrevolucionāro organizāciju izmeklēšanas pieredzē pilnīgi noteikti noskaidrojās, ka parasti sazvērestības pavedieni aizved līdz angļu sūtniecībai un tur, pateicoties tās neaizskaramībai, pazūd.

Tādēļ VĀK (ВЧК) ķērās pie fiktīvas sazvērestības sarīkošanas, radīdama speciālu komiteju no karaspēka daļu pārstāvjiem, kas, no vienas puses, it kā iedvesmojās ar Krievijas «atbrīvošanu», bet, no otras, — ar Latvijas «atbrīvošanu».

Komitejas locekļi visi bija Padomei uzticīgi cilvēki un veci partijas darbinieki. Vēlāk šai komitejai izdevās saskarties ar baltgvardu organizāciju vadītājiem Krievijā, t. i., ar Anglijas diplomātiskajiem pārstāvjiem, Lokarta kungu u. c., kas piekārās tiem, cerēdami tādā ceļā gāzt padomju varu, kuru viņi ienīda. Tika laistas darbā milzīgas naudas summas. Bet latviešu biedri, slēpdamies it kā aiz idejiskuma maskas, paziņoja angļiem, ka nauda viņiem nav vajadzīga, ka viņi darbojas vienīgi, lai atbrīvotu Latviju. Tomēr trešajā dienā angļi atnesa šīs komitejas locekļiem 700 000 rubļu, ko viņi paņēma. Nav ko runāt par to, ka visas organizācijas vadība un katrs komitejas locekļu solis bija VĀK (ВЧК) un tieši b. Pēterssam zināms. Arī nauda nonāca VĀK (ВЧК) rīcībā.

*Laikraksts «Pravda», 189. nr., 1918. g. 5. septembrī, 3. lpp. Tulkojums no krievu valodas.*

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera v. i. ziņojums divīzijas priekšniekam par brigādes saformēšanu jaunā sastāvā.*

Nr. 085  
Arzamasā

1918. gada 28. septembrī

Brigādes štābu formēšana uzsākta. Saskaņā ar virspavēlnieka Vācieša nodomu visas latviešu karaspēka daļas tiks pakāpeniski apvienotas ap divīziju. Pašreiz nav iespējams atjaunot 3. brigādi to pulku sastāvā, kuri agrāk tajā ietilpa, vēl jo vairāk tāpēc, ka 6., 7. un 8. pulks atrodas dažādās armijās un pakļautībās. Tā paša iemesla dēļ nav iespējams saformēt brigādi 1., 6. un 7. pulka sastāvā. Šo pulku apvienošanu brigādē var uzsākt tikai tad, kad tie būs koncentrēti vienā rajonā vai armijā. To virspavēlnieks apsola izdarīt pakāpeniski vai arī tad, kad tie būs rezervē. Apvienot vienā brigādē var šajā rajonā sakoncentrētos 5., 4. un bijušo Torošino pulku, no kuriem pēdējais savā laikā jau bija iekļauts 3. brigādes sastāvā. Tādā kārtā vispārējais slēdziens ir tāds, ka pašreiz var saformēt tikai vienu brigādi 4., 5. un bijušā Torošino pulka sastāvā, pie kam varbūt izdosies šīs brigādes sastāvā iekļaut arī latviešu jātnieku pulku, jo ir vēlams apvienot šā pulka izkaisītās karaspēka daļas, kuras daļēji atrodas šeit, frontē, bet daļēji Maskavā. Lūdzu norādīt, pirmkārt, kurai no brigādēm uzņemties to pulku operāciju vadību, kas ir jau koncentrēti vienā rajonā, otrkārt, kurai brigādei gaidīt pārējo pulku sakoncentrēšanu, lai apvienotu brigādē, treškārt, precīzi norādīt, kuri pulki tiks iekļauti kuras brigādes sastāvā. No savas puses uzskatu par vajadzīgu ziņot, ka 3. brigādes štābs tiks saformēts vistuvākajā laikā un tāpēc arī ir vēlams, lai nekaivējoties apvienotu latviešu daļas vienā rajonā, jau apvienoto pulku vadību nodotu 3. brigādes štābam, jo tas jau saformēts. Lai turpmākie darbi labi sekmētos, lūdzu steidzoši Jūsu rīkojumus.

Brigādes komandiera v. i. Buhmanis  
Politiskais komisārs Tupiņš  
Brigādes štāba priekšnieks Miķits

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 262.—265. lapa. Telegraфа lenta. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 33

*V. I. Leņina apsveikuma vēstule sarkanarmiešiem, kas piedalījušies Kazaņas atbrīvošanā.*

*1918. gada 29. septembrī<sup>1</sup>*

VĒSTULE SARKANARMIEŠIEM,  
KAS PIEDALIJUŠIES KAZAŅAS IEŅEMŠANĀ

Biedri! Jums jau ir zināms, cik liela nozīme visai Krievijas revolūcijai ir gūta ar Kazaņas ieņemšanu, kas iezīmējusi lūzumu mūsu armijas noskaņojumā, tās pāriešanu uz stingru, noteiktu uzvarošu darbību. Smagie upuri, ko jūs esat cietuši kaujās, glābj Padomju republiku. No armijas nostiprināšanas ir atkarīga republikas stabilitāte cīņā pret imperiālistiem, ir atkarīga sociālisma uzvara Krievijā un visā pasaulē. No visas sirds apsveicu padomju varonīgo karaspēku, ekspluatēto masu avangarda armiju, kuras cīnās par ekspluatācijas gāšanu, un novēlu sekmes arī turpmāk.

Ar biedrisku un komunistisku sveicienu

*V. Uļjanovs (Leņins)*

*«Znamja Revolūciji» (Kazaņā),  
177. nr., 1918. g. 29. septembrī*

*Iespiests pēc avīzes «Znamja Revolūciji» teksta*

*V. I. Leņins. Raksti, 28. sēj., 80. lpp.*

Nr. 34

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka raksts V armijas komandierim ar lūgumu nosūtīt rezervē 1. un 6. latviešu padomju strēlnieku pulku sakarā ar lielajiem zaudējumiem personālajā sastāvā.*

*Nr. 0626  
Maskavā*

*1918. gada 14. oktobrī*

Daudzie beidzamajā laikā saņemtie ziņojumi konstatē V armijas sastāvā ietilpstošā 1. un 6. latviešu padomju strēlnieku pulka kritisko stāvokli.

<sup>1</sup> Publicēšanas datums.

1. latviešu padomju strēlnieku pulks kaujās un karagājienos nepārtraukti atrodas vairāk nekā 7 nedēļas un ir zaudējis apmēram  $\frac{1}{3}$  sava sastāva. Nelielā sastāva dēļ sardzes dienests bija jāpilda bez pārtraukuma, atrodoties vairākas diennaktis pēc kārtas zem klajas debess, posteņos un ķēdē. Sanitārais stāvoklis neapmierinošs — pieaug saslimšanas gadījumu skaits, kas var pāriet epidēmijā.

6. latviešu padomju strēlnieku pulka stāvoklis ir līdzīgs 1. pulka stāvoklim.

Pamatojoties uz sacīto, lūdzu rīkojumu, ja tas iespējams, nosūtīt 1. un 6. latviešu padomju strēlnieku pulku rezervē.

Divīzijas priekšnieks  
Valdības komisārs  
Štāba priekšnieks

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 303. lapa. Izsniegts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 35

*Latviešu jātnieku pulka rezerves eskadrona kopsapulces rezolūcija par gatavību doties uz fronti.*

*1918. gada 15. oktobrī*

Rezolūcija pieņemta vienbalsīgi: «Tā kā mūs no visām pusēm arvien ciešāk ar ciešāk ar savām alkatīgajām ķelnām apņēma ārējā kontrerevolūcija, vēlēdamās iznīcināt mūsu jauno Padomju republiku, mēs uzskatām, ka šeit, dziļajā aizmugurē, neesam revolūcijas sardzē, un tāpēc lūdzam gādāt par to, lai attiecīgie militārie organi visdrīzākajā laikā nosūtītu mūs uz fronti, lai, pievienojoties pulkam, ar kopējiem spēkiem sakautu revolūcijas ienaidniekus. Mēs ticam galīgai uzvarai.

Lai dzīvo uzvara pār kontrerevolūciju!  
Lai dzīvo Padomju Krievija!»

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 327. lapa. Apstiprināts noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 36

8. latviešu padomju strēlnieku pulka komandiera ziņojums Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam par kaujām ar pretinieku Caricinas dzelzceļa Kosarkas stacijas rajonā.

Nr. 1847

Ne agrāk par 1918. gada 17. oktobri<sup>1</sup>

Povorino stac.

Š. g. 17. oktobrī plkst. 8 rītā Caricinas dzelzceļa Kosarkas stacijas rajonā man uzticētais pulks uzsāka kauju ar pretinieku. Tā bija ļoti sīva kauja un turpinājās līdz tās pašas dienas plkst. 20. Pulks atvairīja 3 nopietnus triecienus, tajā skaitā vienu jātnieku uzbrukumu. Pirmos 2 triecienus mēs sekmīgi atvairījām, bet trešais trieciens pēc tam, kad pretinieks bija saņēmis svai-gus palīgspēkus, piespieda mūs uz laiku apturēt uzbrukumu.

Pēc neoficiālām ziņām, kā arī pēc personīgiem novērojumiem, pretiniekam nodarīti ievērojami zaudējumi (daudzus nogalinājusi mūsu ložmetēju uguns un šrapneļi). Pulka zaudējumi: 12 nogalināto, tajā skaitā mans palīgs b. Pētersons, 53 cilvēki ievainoti, tajā skaitā 7 cilvēki no komandējošā sastāva. Pulks cīnījās ar sevišķu neatlaidību un varonību, ne ar ko neatpaliekot no vecās armijas latviešu karaspēka daļām, bet, gluži otrādi, visiem bija viens mērķis, viena vēlēšanās — ātrāk salauzt ienaidnieka pretēstību un iznīcināt darba tautas ienaidnieku.

Tagad pulkam vajadzīgi prāvi palīgspēki, lai papildinātu savas rindas, kas tagad kļuvušas pavisam retas. Sagaidāma vienas krievu karaspēka daļas pievienošana. Ļoti vēlams kādas latviešu grupas pievienošana, lai pārsvars pulkā būtu mūsu pusē.

Pulka komandieris  
Politiskais komisārs  
Ierindas daļas vadītājs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 266. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Datēts uz dokumentā minētā datuma pamata.

Nr. 37

8. latviešu padomju strēlnieku pulka komandiera telegrama visu republikas bruņoto spēku virspavēlniekam ar lūgumu nosūtīt pulku rezervē sakarā ar lielajiem zaudējumiem personālajā sastāvā.

Nr. 1860  
Povorino stac.

Ne agrāk par 1918. gada 17. oktobri<sup>1</sup>

Nekavējoties dariet visu iespējamo, lai atsauktu IX armijas komandiera rīcībā esošo 8. padomju strēlnieku pulku, kas 17. oktobra kaujā cietis ievērojamus zaudējumus un kam vajadzīgi lieli papildinājumi, lai padarītu to atkal kaujas spējīgu. Pulks turpina piedalīties kaujās, un cilvēku mazā skaita dēļ viņam draud pilnīga iznīcināšana.

Pulka komandieris Šteins  
Politiskais komisārs Tuters

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 344. lapa. Telegrafa lenta. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 38

Republikas Revolucionārās kara padomes pavēle par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas tiešu pakļaušanu republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam.<sup>2</sup>

Nr. 116  
Maskavā

1918. gada 19. oktobrī

Latviešu strēlnieku divīziju tieši pakļaut republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam.

Republikas visu bruņoto spēku  
virspavēlnieks Vācietis  
Republikas Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis, Smirnovs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1576. fonds, 1. apraksts, 516. lieta, 25. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Datēts uz dokumentā minētā datuma pamata.

<sup>2</sup> Izziņots Latviešu padomju strēlnieku divīzijai ar 1918. gada 30. oktobra pavēli Nr. 200.

Nr. 39

*Pavēle Latviešu padomju strēlnieku divīzijai par Saratovas, 8. un 4. pulka un Torošino grupas saliedēšanu.*

Nr. 198  
Maskavā

1918. gada 28. oktobrī  
Slepeni.

1.§

Pamatojoties uz republikas Revolucionārās kara padomes priekšrakstu<sup>1</sup>:

1. Sevišķo Saratovas latviešu padomju strēlnieku pulku pilnīgi iekļaut 8. latviešu padomju strēlnieku pulka sastāvā, nododot visu mantu, naudas summas un uzskaiti. 3. latviešu padomju strēlnieku brigādes komandierim iecelt komisiju, kas, pulkiem saliedējoties, pārbauda, pieņem un nodod mantu, naudas summas un visu uzskaiti.

Pulku turpmāk saukt par 8. latviešu padomju strēlnieku pulku.

Par pulka komandieri tiek iecelts b. Steins.

2. 4. latviešu padomju strēlnieku pulkam saliedēties ar Torošino grupu. Apvienoto grupu nosaukt par 4. latviešu padomju strēlnieku pulku. Par šī pulka komandieri tiek iecelts Torošino grupas priekšnieks b. Fridrihsons.

Pēc abu pulku sagrašanās vienā vietā, par ko sekos atsevišķs rīkojums, 2. latviešu padomju strēlnieku brigādes komandierim iecelt abu pulku pārstāvju komisiju, lai pārbaudītu un saliedētu visu uzskaiti, naudas summas un mantu. 2. un 3. brigādes komandierim steidzami jāziņo par darbu gaitu.

Pamats: republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka b. Vācieša telegrama Nr. 01980<sup>2</sup>.

Originālu parakstījuši:

Divīzijas komandiera v. i. Mjanovskis  
Valdības komisāri Pētersons un Dozītis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 519. lieta, 79. lapa. Apstiprināts noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Nav atrasts.

<sup>2</sup> Lietā nav atrasta.

Nr. 40

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera telegrama divīzijas priekšniekam ar prasību papildināt brigādes personālo sastāvu.<sup>1</sup>*

Nr. 0322

1918. gada 4. novembrī

Povorino stac.

Rikojieties tā, lai nekavējoties papildinātu 3. latviešu brigādes karaspēka daļas ar latviešu zaldātiem no sīkajām vienībām, kas atrodas pie dažādiem komisariātiem visās republikas pilsētās. Šajā jautājumā jārikojas enerģiski, jo minētās iestādes slēpj viņu rīcībā esošos latviešus, neraugoties uz virspavēlnieka Vācieša pavēli<sup>2</sup> par viņu pievienošanu latviešu karaspēka daļām.

Nekavējoties komandējiet brigādes rīcībā instruktorus: par bataljonu komandieriem — 4, par rotu komandieriem — 8, par vadu komandieriem — 28 cilvēkus. Pasteidzieties ar norīkojuma izpildišanu, jo apstākļi ir neciešami...<sup>3</sup> un karavīru rindas ar katru dienu kļūst retākas.

Povorino,  
4. decembrī

3. latviešu brigādes komandieris Šteins  
Komisārs Tupiņš

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 388. lapa. Telegramas veidlapa. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 41

*Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka rīkojums V armijas komandierim sūtīt 1. un 6. latviešu padomju strēlnieku pulku eseru — kulaku sacelšanās apspiešanai Rjazaņas guberņā.*

Nr. 389  
Kozlovā

1918. gada 8. novembrī

Steidzami nosūtiet 1. un 6. latviešu pulku pa maršrutu Inza—Ruzajevka—Penza—Rjažska, lai ieņemtu Rjažsku, lai apspiestu sacelšanos Rjazaņas guberņā. Pēc ierašanās Rjažskas sta-

<sup>1</sup> Telegramas noraksti nosūtīti republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam un Latviešu strēlnieku pulku Izpildu komitejai.

<sup>2</sup> Lietā nav atrasta.

<sup>3</sup> Dokumentā daudzpunkti.

cijā pulkiem saņemt no ceļa apsardzības priekšnieka Jufimova uzdevumu un rīkoties pēc viņa norādījumiem. Gaidu steidzamu ziņojumu par izpildi. Pēc sacelšanās likvidēšanas pulki tiks nosūtīti uz Latviešu divīzijas koncentrēšanas rajonu.

Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 387. lapa. Telegramas veidlapa. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 42

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera telegrama Latviešu strēlnieku pulku apvienotās padomes Izpildu komitejai ar lūgumu iekļaut brigādē latviešu jātnieku pulku.<sup>1</sup>*

Nr. 1349

*Ne vēlāk par 1918. gada 9. novembri<sup>2</sup>*

*Povorino stac.*

Latviešu padomju jātnieku pulks ieradies no Vitebskas un lūdz iekļaut to divīzijas 3. brigādē. Lūdzu Jūsu steidzīgu rīkojumu.

Latviešu brigādes komandieris J. Šteins  
Komisārs Tupiņš

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 373. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 43

*Pavēle Latviešu padomju strēlnieku divīzijai par latviešu jātnieku pulka iekļaušanu divīzijas sastāvā un tā pārdēvēšanu par Vitebskas latviešu jātnieku pulku.*

Nr. 214

*1918. gada 9. novembrī*

*Maskavā*

*Slepeni.*

#### 1.§

Izpildot republikas Revolucionārās kara padomes š. g. 5. novembra pavēli Nr. 192<sup>3</sup>, tiek paziņots zināšanai un izpildīšanai sekojošais:

<sup>1</sup> Telegramas norakstī nosūtīti republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam un Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam.

<sup>2</sup> Datēts uz dokumenta Nr. 46 pamata.

<sup>3</sup> Lietā nav atrasta.

Latviešu jātnieku pulku, kas no Vitebskas ieradīs Dienvidu frontē un kas iekļauts Dienvidu frontes karaspēka daļu sevišķās trieciengrupas sastāvā, uzskatīt par iekļautu Latviešu padomju strēlnieku divīzijas sastāvā un pievienot 3. latviešu padomju strēlnieku brigādei, pakļaut to tieši minētās brigādes komandierim.

Minēto pulku nosaukt par Vitebskas latviešu padomju strēlnieku jātnieku pulku.

Pēc minētā pulka pārņemšanas 3. brigādes komandierim jāsniedz ziņas divīzijas štābam par to, kādā stāvoklī ir cilvēki un zirgi, kā arī ziņas par mantas stāvokli, uzskaiti un vispār par pulka apgādi.

Originālu parakstījuši:

Divīzijas komandiera v. i. Mjanovskis  
Valdības komisāri Pētersons un Dozītis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 519. lieta, 102. lapa. Apstiprināts noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 44

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes štāba priekšnieka ziņojums divīzijas priekšniekam par personālā sastāva zaudējumiem kaujās Dienvidu frontē.*

Nr. 3791

1918. gada 19. novembrī,

Samodurovka sādžā

plkst. 14.26

Ziņojumu par 3. brigādes karaspēka daļu sastāva zaudējumiem kaujas operāciju laikā Dienvidu frontē: 8. pulkā — 14 kritušu, 60 ievainotu, 188 slimi, 9. pulkā — 6 krituši, 33 ievainoti, 196 slimi. Sevišķu uzdevumu latviešu pulkā — 6 ievainoti, 4 bez vēsts pazuduši, 71 slims; latviešu jātnieku pulkā — 2 krituši, 5 bez vēsts pazuduši, 80 slimu; 1. Penzas eskadronā — 1 kritis, 12 slimu, 1. baterijā — 2 krituši, 2 bez vēsts pazuduši, 23 slimi, 8. baterijā — 10 slimu; pavisam kopā — 23 krituši, 101 ievainots, 11 bez vēsts pazudušu, 580 slimu.<sup>1</sup>

Samodurovka,

19 novembrī

Brigādes štāba priekšnieks Romans  
Kara komisāra vietā Šteins

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 434. lapa. Telegramas veidlapa. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Minētie dati nav precīzi.

## 8. latviešu padomju strēlnieku pulka komandiera apraksts par karadarbību Povorino—Kosarkas rajonā.

Nr. 2151

1918. gada 13. decembrī

1918. gada 17. oktobrī plkst. 4 no rīta pulks, kas dienu iepriekš bija ieradies Povorino stacijā, gluži negaidot saņēma kaujas pavēli ar uzdevumu: tajā pašā dienā plkst. 6 no rīta kopā ar Dienvidu frontes sevišķās trieciengrupas labā flanga nodaļas sastāvu pulka komandiera pilsoņa Steina vadībā doties uz izejas punktu, lai uzsāktu uzbrukumu no Povorino stacijas dienvidaustrumu nomales, kas atrodas 7 verstis no pulka dislokācijas — Roždestvenskajas sādžas, un virzīties pa labi dzelzceļa līnijai Kosarkas stacijas virzienā, kura atrodas 17 verstis no Povorino stacijas, karaspēka kustības ceļā uzbrukt pretinieka ieņemtajiem punktiem, ieņemt Kosarkas staciju utt.

Kaut arī pavēli saņēma ar stipru novēlojumu un strēlnieki bija noguruši 10 dienu ilgajā ceļā, tomēr no visām grupas karaspēka daļām pulks pirmais ieradās izejas punktā. Saņēmis tur grupas priekšnieka papildu norādījumus sakarā ar gaidāmajām operācijām, pulks vingrās rindās virzījās uz priekšu.

Plkst. 8.30 pulks jau bija nogājis visu nocietināto joslu, kas atradās 6 verstu attālumā no Povorino stacijas; nogājuši vēl apmēram versti, bataljoni bija spiesti sadalīties pa rotām un rotas — pa vadiem, jo pretinieks, pamanījis mūsu uzbrukumu, sāka mūs apšaudīt ar diezgan trāpīgu artilērijas uguni. Priekšā notika apšaudīšanās — kā redzams, mūsu izlūki bija sadūrušies ar ienaidnieka sargposteņiem. Šajā laikā pienāca ziņas par ienaidnieka ieņemtajiem punktiem.

Rotas izvirzījās izklaidus ierindā un, neievērojot ienaidnieka lādīņus, kas sprāga ķēdei priekšā un aiz tās, turpināja neatlaidīgi virzīties uz priekšu.

Ap plkst. 9.30 ķēdēm vajadzēja nogulties un tādā kārtā izveidot savu pirmo šaušanas pozīciju, jo tās jau atradās zem tālas ložmetēju uguns. Taču šī uguns neapturēja mūsu virzīšanos uz priekšu, bet galvenais, kas mūs apturēja, bija tas, ka pa kreisi operējošā daļa — 2. revolucionārais pulks — atsacījās uzbrukt.

Ievērojot uzdevuma svarīgumu, pulks nolēma turpināt virzīties uz priekšu, pirmkārt, pārliecībā, ka krievu karaspēka daļa tomēr mūs panāks, un, otrkārt, vajadzēja nodrošināt karaspēka

daļu, kas operēja verstis 4 pa kreisi. Tā kā ar 2. revolucionārā pulka atsacīšanos starp mums un latviešu strēlnieku sevišķa uzdevuma pulku radās liels pārrāvums ar dziļām ieplakām, t. s. vecgravām (balkām), ko pretinieks varēja ļoti labi izmantot apiešanas nolūkos, šajās gravās tika izvietoti vadi, lai kaut uz laiku varētu šo vietu novērot.

Pulks turpināja uzbrukumu, bet ienaidnieka artilērijas uguns kļuva arvien intensīvāka. Nogājušas līdz Dupļackajas sādžas līnijai un uzspridzinātajam dzelzceļa tiltam, mūsu ķēdes nokļuva ložmetēju un šauteņu ugunī. Atrazdamās gravas pretējā kraujā, ienaidnieka ķēdes ļoti enerģiski aizstāvēja savas pozīcijas, bet ar 37 mm lielgabala-ložmetēja palīdzību, kuru personīgi vadīja drosmīgais instruktors pilsonis Mahovs, ienaidniekam bija krauja jāatbrīvo, bet tajā pašā laikā pretinieks, paguvī sakoncentrēt savas kavalērijas daļas — apmēram 5—6 eskadronus — vecgravā, kas no mūsu puses bija slikti pārrēdzama, metās mums tieši pretī un uzbruka arī no sāniem. Brīdis šķita katastrofāls, jo mazākā svārstība varēja bīstami apdraudēt ne tikvien mūsu ķēdes, bet arī citu grupu daļas. Taču strēlnieki palika savās vietās un ar sevišķu izturību gaidīja ienaidnieka tuvošanos. Enerģiski un veikli tika izvirzītas daļas, lai paralizētu apiešanas iespējas. Pretinieks, pieaulekšojis<sup>1</sup> mums diezgan tuvu, kā šķiet, pašam gluži negaidot, uzdūrās uz mūsu šauteņu uguns, kas tika atklāta tieši vajadzīgajā brīdī. Jātņieki neizturēja un ar zaudējumiem metās atpakaļ. Pirmais uzbrukums bija sekmīgi atsists. Tas ļoti pacēla mūsu strēlnieku kaujas garu. Taču drīz tuvojās pretinieka kājnieku ķēde, kas skaita ziņā pārsniedza mūsējo; atkal sākās nikna kauja, līdz beidzot mūsu uguns uzbrucējus atsvieda atpakaļ.

Pēc šīs kaujas bez sevišķiem šķēršļiem izdevās pārvietoties uz priekšu apmēram 3 verstis un ieņemt uzdevumā paredzētās līnijas galējo punktu. Plkst. 15 Kosarkas stacija bija mūsu rokās, bet šeit pretinieks sāka izmisīgi pretoties, acīm redzot saņēmis ievērojamus papildspēkus, raidīja pret mūsu rotām citu pēc citas vairākas ķēdes — līdzīgi vilņiem. Pretinieka spēku šeit bija ne mazāk par 2 kājnieku pulkiem, kamēr mūsējo skaits nepārsniedza 400 cilvēku. (Vēlāk noskaidrojās, ka šeit operējusi pulkveža Sitņikova grupa, kura sastāvēja no dažiem kājnieku pulkiem un stipras kavalērijas un kuras nolūks bija vērst triecienu pret Po-

<sup>1</sup> Dokumentā: «наскочивший».

vorino staciju.) Sākās nikns kautiņš, kopējā ķēdē vajadzēja iekļauties arī rezerves rotai, jo fronti vajadzēja vairāk izstiept, bet 2. revolucionārais pulks galīgi atsacījās uzbrukt un tādā veidā atbalstīt mūs, kā arī labā spārna karaspēka daļu, kas, iztrūkusies no pretinieka uguns, bija novirzījusies pa labi.

Pirmajās kaujas rindās cīnījās visi — pat rakstveži, feldšeri un daži muzikanti ar kapelmeistaru priekšgalā (1 rakstvedi smagi ievainoja, 1 feldšeri nogalināja). Turpat zem ienaidnieka iznīcinošās uguns strādāja sanitāres — sievietes, savācot ievainotos kareivjus.

Uzvara jau pilnīgi šķita mūsu pusē, taču pretinieks, pamānījies neaizņemtu telpu pa labi, nolēma to izmantot un pārsvieda uz turieni svaigas karaspēka daļas, kas sāka apdraudēt labo spārnu. Lai atjaunotu iepriekšējo stāvokli, kas mazāk apdraudētu ķēdi, labais spārns izkārtojās lokveidīgi, nedaudz atkāpjoties atpakaļ. Stāvoklis bija atjaunots, taču pretinieka ķēdes kā vilņi arvien vairāk vēlās virsū mūsu rindām, kas kļuva arvien retākas, neraugoties uz to, ka pretinieka pirmās ķēdes noslaucīja mūsu uguns.

Pretiniekam izdevās izsist no ierindas 4 mūsu ložmetējus, pārējie 2 vēl darbojās, bet ar sašautiem ūdens rezervuāriem. Ložmetējnieku lielākā daļa ievainota, daži krituši. Lielgabalu-ložmetēju, kas visu laiku sekoja ķēdei, arī bija iedragājies šrapnelis, apkalpe ievainota, un ķēdē bija vairāk nekā desmit kritušu, tajā skaitā arī pulka komandiera palīgs pilsonis Pētersons, un apmēram 50 ievainotu, starp tiem komandējošā sastāva labākā daļa — 1. rotas komandieris pilsonis Ļumanis, 2. rotas komandiera palīgs pilsonis Drunka, ložmetēju komandas priekšnieka palīgs pilsonis Bezmers, pulka skolas pārziņa palīgs pilsonis Jansons, ložmetēju komandas vadu komandieri pilsoņi Rušteins, Bergs, Tolpeks, 2. bataljona komandiera rakstvedis pilsonis Emars un feldšeris Tomkevičs (kritis).

Stāvoklis ķēdē bija kritisks vēl jo vairāk tāpēc, ka bija vērojama pretinieka kavalērijas daļu kustība. Lai radītu pulkam izdevīgu stāvokli, ķēdes atvirzījās apmēram versti atpakaļ, tomēr arī pretinieks bija kļuvis vājāks; savācis savus ievainotos un kritušos, tas sāka atkāpties. Mūsu rotas noguruma un lielo zaudējumu dēļ nebija spējīgas šai brīdī vajāt pretinieku. Apmēram plkst. 18 ķēde atkal bija gatava turpināt pretinieka vajāšanu, kaut arī stipri bija jūtams fiziskais nogurums, tomēr tieksme atriekt pretiniekam par saviem biedriem un kareivju pienākuma

apziņa uzvarēja — bija nolemts virzīties uz priekšu; šajā brīdī mēs saņēmām pavēli palikt uz vietas, pirmkārt, tāpēc, ka bija gaidāma palīgspēku ierašanās un, otrkārt, kaut arī tas bija ļoti nepatīkami, tāpēc, ka vēl vairāk bija sarežģīties kaimiņu grupu stāvoklis, kuras, it kā nevarēdamas izturēt pretinieka spiedienu, atkāpās. Uzdevumu, kaut arī ar lielu piepūli, mēs bijām veikuši.

Mūsu zaudējumi: 12 kritušo un apmēram 60 ievainoto, tajā skaitā 8 cilvēki no komandējošā sastāva. Pretinieka zaudējumi, kā vēlāk noskaidrojās, pārsniedza mūsu zaudējumus vairāk nekā 5 reizes.

Pēc pārbēgušo zemnieku nostāstiem, kazaki Kosarkas stacijas rajonā bija zaudējuši apmēram 140 cilvēku, ievainoto skaits pārsniedzis 300. Šos skaitļus vēlāk apstiprināja paši kazaki.

Beidzot, panākumu rezultātā jāatzīmē sekojošais:

1. Pretiniekam tika dots izšķirošais trieciens brīdī, kad tas to vismazāk gaidīja, līdz ar to izjaucot pretinieka darbības plānu.

2. Tika likvidēts pretinieka uzbrukums punktam, kam bija ļoti svarīga nozīme (dzelzceļa mezgls).

3. Pretinieks cieta lielus zaudējumus ne tikvien fiziskā, bet arī morāliskā ziņā.

Pulka komandiera v. i. Briedītis

Kara komisārs Prīverts

Pulka adjutanta v. i. Amatnieks

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 30. lieta, 54.—55. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 46

*Latviešu padomju strēlnieku artilērijas brigādes 1. divizionā 1. baterijas komandiera ziņojums Latviešu strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandierim par kaujas darbību Novohopjorskas frontē 1918. gada 24.—28. novembrī.*

*Ne vēlāk par 1918. gada 25. decembri<sup>1</sup>*

#### LATVIEŠU PADOMJU STRĒLNIEKU ARTILĒRIJAS BRIGĀDES 1. DIVIZIONA 1. BATERIJAS ISS KAUVAS DARBĪBAS APRAKSTS NOVOHOPJORSKAS FRONTĒ 1918. GADA 24.—28. NOVEMBRI

Pēc 3. latviešu padomju strēlnieku brigādes komandiera pavēles baterija dienu pēc ierašanās no Maskavas Povorino stacija

<sup>1</sup> Datēts pēc dokumenta satura.

tika pārsviesta uz Novohopjorskas fronti, kur tai tika uzdots palīdzēt kājniekiem, šinī gadījumā 9. latviešu padomju strēlnieku pulkam, izsist ienaidnieku no augstienes dienvidos no Rusanovkas sādžas un ieņemt Pihovkas sādžu, kuras apkaimē atradās lielas ienaidnieka kavalērijas nodaļas un vieglā baterija Pihovkas sādžā un otra — Ivanovku—Burževskajas apkaimē. Ejot caur Rusanovkas sādžu, mūsu kājniekus sagaidīja spēcīga ložmetēju un artilērijas uguns no pauguriem Ivanovkas pusē, tāpēc viņi ierakās kādas 2 verstis uz dienvidaustrumiem no Rusanovkas.

Mūsu baterija nevarēja apšaudīt ienaidnieka artilēriju un ložmetēju ligzdas, jo mums nebija novērošanas punktu. Es nolēmu darboties kreisajā flangā. No Novohopjorskas puses, šķērsojusi Savalas upīti Rusanovkas sādžā, baterija virzījās ar lielām pūlēm, slēpdamās gar pašu Savalas upes krastu, kuru uz katra soļa šķērsoja gravas, un, ienaidnieka nepamanīta, ieņēma apslēptu pozīciju pie pašas Pihovkas sādžas, apmēram 3 verstis no sādžas, kājnieku ķēdes kreisajā flangā 2—3 verstu atstatumā no tā uz sāniem un 2—3 verstis tam priekšā, aizsargājoties ar ložmetējiem un apkalpes rezerves numuriem. Novērošanas punktu 1½ verstis no Pihovkas sādžas (mūsu kājnieki tanī laikā atradās verstis četras no Pihovkas) baterija pati ieņēma kaujā, kur tai palīdzēja lielgabalu apkalpe, kas bija bruņojusies ar šautenēm un ložmetējiem. Ieņēmusi pozīcijas, baterija nekavējoties atklāja uguni uz meža ieplaku ziemeļrietumos no Pihovkas sādžas, kur no punkta bija vērojams liels ienaidnieka kavalērijas sakopojums un artilērijas vads.

Mūsu artilērijas uguns no šīm pozīcijām bija pilnīgs pārsteigums ienaidniekam; acīm redzot tas nenojauta, ka šīs pozīcijas var ieņemt nemanīti, tāpēc ka ceļu šķērsoja gravas. Mūsu artilērijas uguns drīz piespieda apklust pretinieka atbildes ugunij, padzina kavalēriju no meža gan ar šrapneliem, gan ar ķīmiskiem lādiņiem un tādējādi palīdzēja kājniekiem bez lieliem zaudējumiem ieņemt pieeju Pihovkas sādžai.

Ienaidnieks atkāpās līdz pašai sādžai un ar stipru artilērijas un ložmetēju uguni sāka apšaudīt pieeju, ko bija ieņēmuši mūsu kājnieki. No vecajām pozīcijām to vairs nevarēja apšaudīt, jo ienaidnieka artilērija bija aizvākusies jau tālu uz sādžas otru galu un stipri apšaudīja pieeju mežam, kur bija novietojušies mūsu kājnieki. Vajadzēja mainīt pozīcijas un punktu, lai varētu apšaudīt ienaidnieka artilēriju, bet, izņemot pieeju mežam, kuru apšaudīja artilērijas un ložmetēju uguns, citu pozīciju baterijai

nebija. Es pavēlēju vienam vadam izbraukt uz mežmalu — kājnieku priekšējo apsardzes līniju — uz pusaizsegtām pozīcijām. Punktu izvēlējos pie mežmalas uzkalniņā, kā tas bija parasts šinī karā, kājnieku ķēdēm priekšā un atklāju uguni uz ienaidnieka artilēriju.

Ienaidnieka artilērija, ieraudzījusi mūsu vadu tieši tuvumā, ar viesuļuguni vērsās pret mums. Viņu lādiņi plīsa pie pašiem lielgabaliem. Viens šāviņš pat iekrita lādiņu kastē un smagi ievainoja vienu tēmētāju un vienu apkalpes numuru, bet, neraugoties uz to, mūsu vads zem stipras ienaidnieka uguns drošsirdīgi palika savā vietā un ar šrapnelu, granātu un ķīmisko lādiņu skrejuguni sāka trāpīgi šaut uz ienaidnieka artilēriju. Viesuļuguns divkauja neturpinājās ilgi. Ienaidnieka baterija aplusa. Izrādījās, ka vienu viņu lielgabalu mūsu lādiņi bija sašāvuši, daudzi apkalpes locekļi nogalināti un ievainoti. Pēc tam sādžā bija manāma savāda atdzīvošanās, skraidīja kājnieki un jātnieki. Kā vēlāk noskaidrojās, ienaidnieks gatavojās uzbrukumam, lai pārrautu mūsu pusloku pie sādžas. Baterija atklāja krustuguni pret sādžu, galvenokārt uz dārziem pie upes. Ienaidnieks bija izklīdināts un bēga uz sādžas otru galu. Kājnieku pulku nenoteiktības dēļ kazaki naktī paguva laimīgi evakuēties no sādžas, un kājnieki ieņēma sādžu bez kaujām.

Pēc vietējo iedzīvotāju nostāstiem, kazaki lādējuši **latviešu bateriju par trāpīgo šaušanu** un nodarītajiem zaudējumiem, kuru tiem no artilērijas uguns nebija mazums, kā arī apbrīnojuši drošsirdību, kādu parādījuši artilēristi, kas līdz ar pirmo kājnieku ķēdi zem tranšeju un ložmetēju uguns pašizliedzīgi strādāja, un nākuši pie secinājuma, ka latviešiem artilērija vispār atrodoties kājnieku ķēdēs.

Ar Pihovkas sādžas ieņemšanu kaujas Novohopjorskas frontē beidzās, un pēc dienas bateriju pārsvieda atpakaļ uz Povorino iecirkni, un tā ieņēma pozīcijas Duplackajas sādžā. Šinī apvidū līdz 24. novembrim ievērojama kaujas darbība nenotika. Katru dienu viegla apšaude ar ienaidnieka artilēriju, izlūku apšaudīšanās, apšaude no bruņuvilciena utt. 25. novembrī pēc artilērijas sagatavošanas tika ieņemta Orlovo sādža. Sīvākas cīņas atkal sākās 26. novembrī. Tanī dienā ienaidnieka izlūki bija sevišķi aktīvi, uzmācās no trim pusēm Orlovo sādžai, viņu bruņuvilciens vairākas reizes mēģināja pienākt pie uzkalniņiem pretim pašai Orlovo sādžai, bet katru reizi to padzina mūsu artilērijas uguns, pie kam apšaudes laikā uz pašas lokomotīves bija

manāms liels dūmu mākonis. Pievakarē baterija atklāja spēcīgu uguni uz Aļeksikovo staciju un bruņotā vilciena lokomotīvi, kas stāvēja tieši stacijā, kā arī uz kājnieku ķēdēm pie stacijas ciemata. Pēc artilērijas sagatavošanas mūsu kājnieki 26. novembra vakarā ieņēma Aļeksikovo staciju. 27. novembrī agri no rīta, pirms ausmas, baterija ieradās stacijas ciematā un ieņēma pozīcijas pie Caricinas un Urjupinskas dzelzceļu sazarojuma. 27. datumā nekas sevišķs nenotika. Apšaudījām bruņoto vilcienu uz Caricinas dzelzceļa un pretinieka izlūkus, kuri uzmācās. 27. novembra vakarā mēs uzzinājām, ka ienaidnieks mūsu brigādi ielencis, ka Dupļackajas sādžu ieņēmumi kazaki un ka nav no kurienes saņemt lādiņus.

Tā kā mēs bijām uz to sagatavojušies, jo flangi bija vāji un atstatums starp mūsu brigādi un kaimiņu daļām liels, mēs jau savlaicīgi bijām apgādājušies ar lādiņiem. 27. novembra vakarā es sapulcināju ļaudis un izskaidroju stāvokli. Mēs zvērējām cīnīties līdz pēdējam kareivim un glēvuļus, ja tādi izrādītos mūsu vidū, nošaut uz vietas, lai organizēti varētu izlauzties no ienaidnieka loka. Mūsu rokās bija divas sādžas — Orlovo un Aļeksikovo stacija ar ciematu. 28. novembra rītā ienaidnieks sāka no Dvoiniņas puses uzmākties Orlovo sādžai, iekļaujot to puslokā. Pavēlēja vienam vadam pāriet uz stacijas ciemata ziemeļu galu, lai apšaudītu no Dvoiniņas sādžas puses uzbrūkošos ienaidnieka kājniekus. Tanī pašā laikā Aļeksikovo stacijas rietumos un austrumos parādījās lielas ienaidnieka kavalērijas nodaļas, bet bruņuvilciens uzmācās no aizmugures. Vakārā jau vajadzēja šaut uz visām pusēm, uz neskaitāmām pretinieka grupām, sevišķi pēc tam, kad 8. pulks no Orlovo sādžas atkāpās uz Aļeksikovo. Mūsu kājnieki, sakļāvuši savas rindas, kurās ietilpa 9. Atsevišķais un no Orlovo atgājušais 8. pulks, sāka uzbrukt Orlovo. Baterija, kas tanī laikā bija ieņēmusi pozīcijas Nikolajevskajas sādžas (pie Aļeksikovo stacijas) ziemeļu pusē, atbalstīja kājniekus ar savu uguni, šaujot uz visām pusēm. Tiklīdz kājnieki ieņēma Orlovo sādžu, baterija līdz ar vezumniekiem un rezervēm retinātiem intervāliem steigšus devās uz turieni un atklāja uguni uz ienaidnieka kavalēriju Dupļackajas un Dvoiniņas sādžu pusē.

Visgrūtākais sākās tad, kad 8. un 9. pulks jau nozuda aiz dzelzceļa un pie dzelzceļa parādījās kazaki. Atsevišķais pulks atradās verstis 3 pa labi no mums — pie Dvoiniņas sādžas, un mums tika dota pavēle no Orlovo sādžas atkāpties aiz dzelzceļa

un pēc tam gar dzelzceļu virzīties uz Povorino stacijas pusi. Tā kā 8. un 9. pulks jau sen bija pazuduši aiz dzelzceļa un Atsevišķais pulks palika pa labi verstis 3, bet virzīties uz dzelzceļu mums vajadzēja no kreisās puses, tad baterija izrādījās bez kājnieku aizsega un no 4 pusēm ienaidnieka ielenkta. Līdz dzelzceļam no Orlovo sādžas bija ap 3 verstis. Šo attālumu es nolēmu noskriet auļos, pilnos intervālos, jo ienaidnieka artilērija, tiklīdz mūsu pajūgi parādījās no Orlovo sādžas dzelzceļa virzienā, sāka mūs uzreiz apšaudīt ar skrejuguni. Brīdis bija kritisks: virs vezumnieku galvām sprāga šrapneļi, vairākus zirgus ievainoja un 4 uzreiz nogalināja, tāpēc kustības ritums bija traucēts, un bez tam pie dzelzceļa mūs sagaidīja nevis savējie, t. i., 8. un 9. pulks, bet kazaki ar šauteņu un ložmetēju uguni. Tāpēc pajūgi nevarēja virzīties uz priekšu, bet stāvēt uz vietas bija neiespējami, jo vieta bija pilnīgi atklāta kā acīm, tā pretinieka ugunij un uz mums šāva ar skrejuguni.

Izsūtījis uz priekšu izlūkus un ložmetējniekus, es nolēmu tikai ar vienu lielgabalu par katru cenu, neraugoties ne uz ložmetēju, ne šauteņu uguni, pārklūt dzelzceļam, lai aizdzītu pretinieka ložmetēju. Tas arī izdevās. Pārsviedāties ar vienu lielgabalu pāri dzelzceļa līnijai — es nekavējoties atklāju uguni uz ienaidnieka strēlniekiem un ložmetēju aiz dzelzceļa, bet pa to laiku pārskrēja pārējie pajūgi. Tūlīt noņēmām no riteņiem lielgabalus un šāvām ar mērķi 20—30 uz ienaidnieka kavalēriju, kas uzmācās, un ar kartečām uz ienaidnieka ložmetēju. Te es nolēmu pagaidīt Atsevišķo pulku, kurš no Dvojnijas virzījās aizvien tuvāk un tuvāk. Apkalpe rikojās drošsirdīgi, šaujot ar mērķi 20 un atrodoties zem ienaidnieka šauteņu uguns. Neviens pie ložmetējiem nemetās ceļos, bet mierīgi pildīja savu pienākumu.

Ienaidnieka kavalērija pieauļoja no dažādām pusēm un jātnieki, nokāpuši no zirgiem, mēģināja atklāt šauteņu uguni pret mums, bet katru reizi mēs sekmīgi atsviedām tos. Kad no labās puses tuvojās kājnieki, mēs sākām virzīties uz priekšu, bet ar tādu aprēķinu, ka viens vads nepārtraukti apšaudīja ienaidnieku, kas uzmācās baterijai un Atsevišķajam pulkam, kurš tuvojās, bet otrs vads ar rezervēm un vezumiem virzījās gar dzelzceļa līniju uz priekšu. Tā mēs, no visām četrām pusēm atkaudamies no ienaidnieka, aizvirzījāmies līdz pat Kosarkas stacijai, kur, izgājis no ienaidnieka uguns, mūs gaidīja 8. un 9. pulks.

Apkalpe un komandējošais sastāvs līdz ar komisāru strā-

dāja vairāk nekā teicami, pašizliedzīgi atturot mazdūšīgos un uzmundrinot nedrošos, un, tikai pateicoties šai neatlaidībai un drosmei, baterija izlauzās no ienaidnieka loka vesela, pilnā sastāvā.

No Kosarkas stacijas līdz Povorino stacijai virzījāties bez traucējumiem un 27. novembrī ap plkst. 12.00 ieradāties Povorino stacijā.

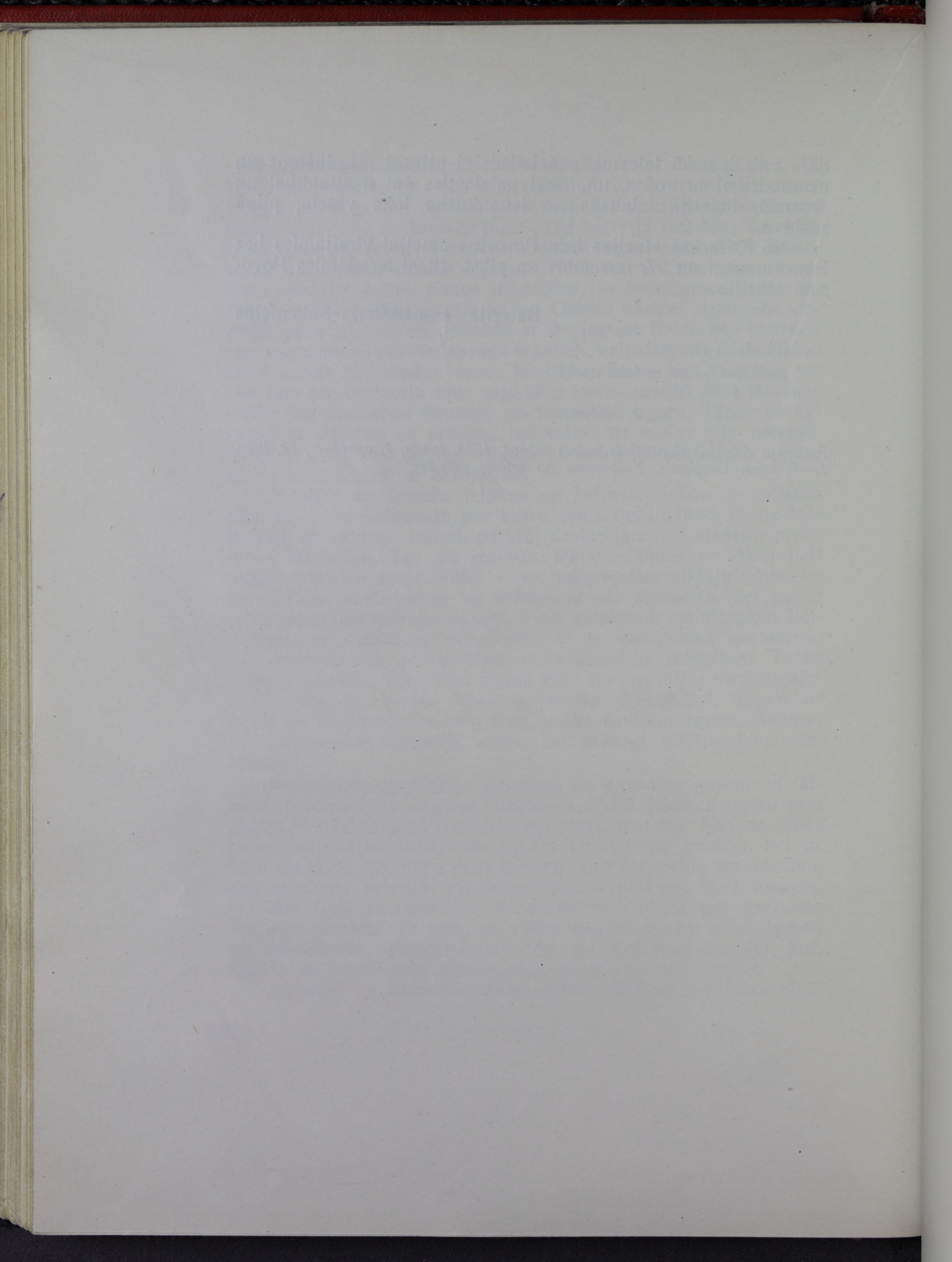
Baterijas komandieris Sakenfelds

*Uz malas piezīme:*

Redzams baterijas labs darbs.  
1918. g. 25. XII

P. Avens

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 30. lieta, 1.—7. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

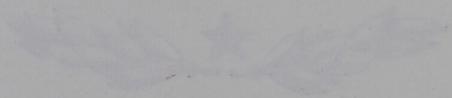


II

LATVIEŠU STRĒLNIEKU CĪNAS PAR  
PADOMJU LATVIJU  
(1918.—1919.)



LATVIŠU STRĪLNIEKU ĢIMĒSĀR  
PADOŠNĀ LATVIJĀ  
(1918-1919)





P. PLAUDIS,  
bij. latviešu strēlnieks,  
tagad pensionārs

## PAR PADOMJU LATVIJU

### IENĀK LATVIEŠU STRĒLNIĒKU PULKS...

Tas notika kādā no 1918. gada decembra mēneša pēdējām dienām. Cēsīs tirgus dienā (ja nemaldos, gadatirgus dienā) bija sabraukuši ļoti daudz cilvēku no tuvas un tālas apkārtnes.

Visi bija pacilātā garastāvoklī, jo zināja, ka Cēsīm tuvojas Sarkanā Armija — latviešu strēlnieki.

Ap pusdienas laiku no Valmieras puses parādījās pirmie strēlnieku izlūki — jātnieki. Strēlnieki, braši sēdēdami savos varenajos zirgos, aizauklešoja garām vecajam pilskrogam (vecais pilskrogs atradās tagadējās viesnīcas «Tērvete» vietā), tad pāri Kavenaskalniņam, tālāk pa Raunas un Rīgas ielu, garām tirgus laukumam līdz vecajam zirgu pastam. Te izlūki sadalījās divās grupās; viena devās garām vācu kapsētai uz Kalnmuižu, otra — garām cietumam Raiskuma virzienā.

Pārlicinājušies, ka vāciešu un baltgvardu tuvumā nav, izlūki tikpat straujā gaitā atgriezās un aiztraucās atpakaļ Valmieras virzienā.



P. Plaudis 1950. gadā.

Cēsu darba tauta no visas sirds apsveica pirmos strēlnieku jātniekus, brīvības vēstnešus, priecādamies par atbrīvošanu no vācu okupācijas jūga un vietējiem baltgvardiem, meta gaisā cepures, cits citu apkampa, skūpstījās.

No visām pusēm skanēja saucieni: Lai dzīvo Sarkanā Armija! Lai dzīvo Padomju Latvija! Sveiciens mūsu sengaidītajiem, mīļotajiem tautas dēliem — varonīgajiem latviešu strēlniekiem!

Pēc neilga laika parādījās pirmā strēlnieku ķēde, kas pilnā kaujas gatavībā virzījās gar veco pilskrogu uz Kavenskalniņu. Tie bija brašie, pilsoņu kara vētrās rūdītie, pelēkos šinēļos tērptie latviešu strādnieku un darba zemnieku dēli. Liksmošana cilvēkiem pārpildītajās Cēsu ielās atjaunojās ar vēl lielāku spēku.

Pirmās strēlnieku daļas neapstājās Cēsīs, bet kaujas gatavībā steidzīgi turpināja virzīties uz Rīgu, kur tās ar nepacietību gaidīja Rīgas proletariāts.

Pirmajām strēlnieku daļām sekoja citas, kas uzkavējās Cēsīs ilgāku laiku.

Ap strēlniekiem pulcējās cēsinieki, sirsnīgi spieda viņiem rokas, apsveica ar uzvaru un atgriešanos dzimtenē. Katrs centās pacienāt strēlniekus, ar ko vien varēja. Šādu draudzīgu tautas satikšanos ar armiju Cēsīs vēl nebija piedzīvojušas. Tā tikai darba tauta varēja sagaidīt Strādnieku-Zemnieku Sarkanu Armiju.

Daudzas strēlnieku māmuļas, kuru dēli arī cīnījās Sarkanās Armijas rindās, nemitīgi iztaujāja strēlniekus par viņiem, minēdamas strēlnieku pulkus, kur dēli agrāk bija dienējuši. Strēlnieki ar lielu pacietību centās visām šīm māmuļām dot apmierinošas atbildes, paskaidroja, kur atrodas strēlnieku daļas, par kurām interesējās savu dēlu meklētājas.

Tā šī diena cēsiniekiem pārvērtās par varenu darba tautas svētku un brīvības dienu. Vīrs Cēsīm atkal brīvi un lepmi plīvoja darba tautas sarkanais cīņas karogs.

Sākās padomju varas atjaunošanas darbi.

## JAUNIE STRĒLNIEKI

### Cēsu sarkano strēlnieku rotas cīņas gaitas 1919. gadā

Cēsu pilsētas darbaļaudis centīgi piedalījās sabiedriskajā un politiskajā darbā, atjaunojot padomju varas organus un nostiprinot padomju iekārtu kā pilsētā, tā arī uz laukiem.



Revolucionārā jaunatne vēlējās ātrāk iestāties sarkano strēlnieku rindās, lai papildinātu cīnītāju pulkus, kas gatavojās jaunām cīņām par padomju varu.

Cēsu nomalē Ruckas muižā bija novietojusies kāda artilērijas daļa, un mēs griežāties pie šīs daļas komandiera ar lūgumu pieņemt mūs. Komandieris ļoti laipni ar mums aprunājās, bet beigās paskaidroja, ka viņa daļa, diemžēl, esot pilnīgi nokomplektēta. Neatraidāms mūs pavīsam, komandieris ieteica atnākt vēlreiz pēc nedēļas, jo bija gaidāms, ka pavēlniecība palielinās lielgabalu skaitu daļā.

Pēc nedēļas artilērijas daļas komandieris mums paziņoja, ka pavēlniecība tomēr attēkusies palielināt lielgabalu skaitu viņa daļā un ka pieņemt kareivju papildinājumu viņš nevarot.

Meklējām citu iespēju iestāties armijā.

Cēsīs šajā laikā sāka organizēties brīvprātīgo rota. Lūdzu šīs rotas komandieri, kura vārds, ja nemaldos, bija Mauriņš, ieskaitīt mani rotā. Uzzinājis, ka tikai 22. martā būšu pilnus 17 gadus vecs, Mauriņš atteicās mani pieņemt — esot par jaunu. Lai pagaidot līdz 18 gadiem un tad nākot karot. Nelīdzēja ne lūgšanās, ne mans fiziski labi attīstītais augums un pat tas, ka es jau biju sastāvējis Sarkanajā gvardē 1917.—1918. gadā un saņēmis pirmās kaujas kristības cīņā ar reakcionārajiem oficeriem un vāciešiem. Uz maniem daudzkārtīgajiem atgādinājumiem, ka es kā bijušais sarkanguards lūdzu atjaunot manas tiesības cīnīties pret revolūcijas ienaidniekiem, Mauriņš aukstasinīgi atbildēja: «Toreiz bija Sarkanā gvarde un daudz kas bija atļauts, bet tagad mums ir Sarkanā Armija.»

Cēsu brīvprātīgo rotā satiku savus agrākos biedrus no Veismaņu pagasta, kuri jau bija pieņemti rotas strēlniekos. Viņi centās man palīdzēt ar dažādiem padomiem. Daži jaunieši, kuriem vēl nebija 18 gadu, bija uzdevušies par vecākiem nekā īstenībā.

Nolēmu aiziet pie rotas politiskā darba vadītāja komunistu Ozoliņa. Ozoliņš klausījās vērīgi, laiku pa laikam ziņkārīgi uz mani paskatīdamies, laikam novērtējot mani kā nākamo kaujinieku. Tad, palūdzis mazliet uzgaidīt, viņš ar manu lūgumu aizgāja pie rotas komandiera. Pēc neilga brītiņa Ozoliņš smaidīdams atgriezās un paziņoja, ka no šīs dienas es esot pieņemts brīvprātīgo rotas strēlniekos. Jutos neizsakāmi priecīgs. Sirsnīgi pateicos Ozoliņam, kas man novelēja labas sekmes strēlnieku gaitās un uzaicināja nelokāmi turpināt sarkano strēlnieku revolucionārās tradīcijas.

Sākās ikdienas dzīve strēlnieku rotā. Vispirms mūs pastiprināti apmācīja ierindas mācībā, šaušanā un citās kara lietās. Tajā pašā laikā mūsu rota izpildīja pilsētas garnizona pienākumus: sargājām pilsētas svarīgākās vietas — pastu, telegrafu, mūnicijas noliktavas, staciju — un naktīs patrulējām ielās.

Sākumā ļoti enerģiski izpildījām savus pienākumus, bet vēlāk vienmuļīgās apmācības un garnizona dienests sāka apnikt. Ilgojāmies pēc frontes, pēc aktīvas cīņas ar baltgvardiem. Mūsu rotā bija noorganizēts strēlnieku jaunatnes pulciņš. Jaunieši, pulciņa biedri, nepārtraukti griezās pie rotas komunistiskās organizācijas vadītāja Ozoliņa ar lūgumu sūtīt tos ātrāk uz fronti (šajā laikā Latvijā bija izveidojušās trīs frontes: Kurzemē, Valmieras apkārtnē — tā saucamā igauņu fronte un trešā — pret zaļo bandām, kuras organizēja budži). Ozoliņš mūs parasti mierināja: Nenervozējiet, zēni! Visi tiksit frontē, par to es jums galvoju. Pagaidām jūsu galvenais pienākums ir mācīties un vēlreiz mācīties, lai kļūtu par labi sagatavotiem strēlniekiem. Iemācieties netērēt velti patronas, labi tēmēt, precīzi šaut, orientēties kaujas apstākļos.

Mēs arī mācījāmies centīgi, neatlaidīgi, tā, kā tas pienācās strēlnieku jaunajai maiņai.

Drīz daļu mūsu rotas jauniešu aizkomandēja uz Rīgu palīgā galvaspilsētas garnizonam. Rīdzinieki mūs uzņēma labi. Mēs apmetāmies vislabākajā Rīgas viesnīcā — viesnīcā «Imperial». Pirmo reizi savā mūžā redzējām tik grezni un bagātīgi iekārtotas telpas. Tā bija vecā kungu greznība. Šeit pirms revolūcijas dzīvoja tikai grāfi, baroni un citi bagātnieki, bet tagad mēs — viņu vakardienas kalpi, kurus viņi neuzskatīja par cilvēkiem. Telpas tikai netika apkurinātas, jo Rīgā trūka kurināmā.

Brīvajā laikā mēs apskatījām Rīgu — mūsu atbrīvotās dzimtenes galvaspilsētu. Esplanādes laukumā nesen bija apglabāti cīņā kritušie komunāri. Viņu kopējais kops atradās netālu no katedrāles, tur, kur tagad zaļo kuplās eglītes. Godinot kritušo varoņu piemiņu, laukumu pārdēvēja par Komunāru laukumu. Komunāru svinīgā pavadišana bija vēl ļoti spilgti saglabājusies rīdzinieku atmiņā, un par to daudz runāja.

Rīgā uzturējāmies neilgu laiku. Kad mūsu strēlnieku jauniešu grupa atgriezās Cēsīs, to gaidīja jauns, šoreiz jau kaujas uzdevums. Mums vajadzēja iztīrīt Piebalgas mežus no zaļo bandām, kas bija palikušas par daudz nekaunīgas un pādrošas, sākušas terorizēt vietējos partijas un padomju varas darbiniekus.

Atgriezušies Cēsīs pēc Piebalgas operācijas, atkal nedevām mieru biedram Ozoliņam. Visas jaunatnes grupas sapulces beidzās ar jautājumu, kad tiksīm sūtīti uz fronti.

Beidzot ilgi gaidītais brīdis pienāca.

1919. gada aprīļa beigās saņēmām pavēli sagatavoties un doties uz fronti. Tika noorganizēta speciāla rota, kurā iedalīja visu mūsu darba jaunatnes jeb, kā mēs paši sevi dēvējām, strēlnieku jaunatnes pulciņu.

Posāmies ceļā. Tirījām un pārbaudījām ieročus, mūsu vecās šautenes tika apmainītas pret jaunām, kaujas apstākļiem vairāk piemērotām, saņēmām rokas granātas.

Atvadišanās vakarā, kas notika kazarmās Jaunā ielā, Cēsu darbaļaudis ieradās pavadīt savus jauniešus uz fronti. Pavadītāju vidū bija daudz jauniešu, skolēnu, darba jaunatnes pulciņa biedru un citi. Viņi novēlēja mums, jaunajiem strēlniekiem, labas sekmes cīņā ar baltgvardiem.

Fronte atradās kādus 10 kilometrus no Ēveles muižas uz Valkas pusi. Mūsu rota nostāvēja šai muižā apmēram divas nedēļas. Izpildījām frontes pavēlniecības sevišķos uzdevumus.

Maija vidū jau cīnījāmies frontē. Baltgvardi, cietuši neveiksmes, sāka pastiprināti sūtīt kaujās savus svaigos rezerves spēkus — somus, krievus, latviešus un igauņus. Kaujas kļuva arvien asākas. Mūsu frontes rajonā ieradās arī Valmieras jauniešu brīvprātīgo bataljons. Jaunieši drošsirdīgi stājās pretī ievērojami lielākajiem pretinieka spēkiem. Bet pēc vairāku dienu kaujām sarkano cīnītāju rindas bija kļuvušas arvien retākas. Mūsu daļām pienākušie palīgspēki nespēja nodrošināt pārsvaru mūsu pusē. Šajā kritiskajā momentā saņēmām bēdīgu vēsti — 22. maijā starptautiskie kontrrevolūcijas spēki bija ieņēmuši Rīgu.

Pēc Rīgas krišanas mūsu jauniešu rotas, kā arī citas strēlnieku daļas turpināja pretoties nemitīgi uzbrūkošajiem baltgvardu spēkiem, kuri draudēja mūs aplenkt.

Beidzot bijām spiesti atkāpties uz Strenčiem.

Bija maija pēdējās dienas. Laiks bija silts, jauks. Pa visiem ceļiem uz mūsu aizmuguri virzījās bēgļu pajūgu straumes, dzina muižu lopus, brauca karaspēka vezumnieki, artilērija. Baltgvardi, gribēdami paralizēt mūsu armijas un darbaļaužu atkāpšanos, nemitīgi uzmācās, cenzdamies ieņemt lielceļus, kas veda uz Valmieru. It īpaši liels bija ienaidnieka spiediens uz Strenču apkārtnē atrodošos lielceļu mezgliem — krustceļiem. Ceļu mezglus

vajadzēja nosargāt par katru cenu, tādēļ tur notika sīvas kaujas. Baltgvardi šajā rajonā uzbruka gan frontāli, gan no flangiem, cenšoties apiet mūsu armijas daļas. Vajadzēja izjaukt un paralizēt nemitīgos uzbrukumus, lai mūsu vezumnieki, artilērija un darbaļaudis ar savām mantām un lopiem varētu atkāpties, pāriet Gaujas tiltu pie Valmieras.

Mūsu frontes rajona pavēlniecība bija nolēmusi nosūtīt baltgvardu aizmugurē trieciengrupu ar uzdevumu demoralizēt pretinieka uzbrukumu un uz laiku apturēt tā straujo virzīšanos uz priekšu. Šo grupu sastādīja no drošsirdīgākajiem, kaujās pārbaudītiem karavīriem, kas bija brīvprātīgi izteikuši savu vēlēšanos piedalīties riskantajā operācijā. Grupā ietilpa Cēsu un Valmieras brīvprātīgo rotu jaunieši, ap 20 strēlnieku, apbruņoti ar šautenēm, rokas granātām un 3 vai 4 viegliem rokas ložmetējiem. Šajā grupā pieteicos arī es.

Nodrošinājušies ar krietnu munīcijas kravu, devāmies ceļā vēl pirms gaismas aušanas. Mūsu ceļš uz baltgvardu aizmuguri veda pāri purvam, kurš bija grūti pārejams un pār kuru taku spēja atrast tikai labs purva pazinējs. Mūsu vidū bija kāds Valmieras bataljona strēlnieks, vietējais laukstrādnieks, kas pazina šo purvu kā savus piecus pirkstus. Kad apmēram stundu bijām ātri gājuši, lecot no ciņa uz cini un bieži vien iegāzoties purva melnajā ūdenī, nonācām purva otrajā pusē, baltgvardu aizmugurē.

Uzkalniņā pie purvmalas bija lauku mājas, apkārt tām neliels augļu dārzs un koki. Aiz šīm mājām ielejā atradās lielceļš, pa kuru uz baltgvardu pirmo līniju devās viņu kājnieku daļas, artilērija un pajūgi ar munīciju.

Bija agra rīta stunda. Dzestrajā, skanīgajā gaisā varēja saiklausīt tuvāk atrodošos baltgvardu sarunas krievu, igauņu un latviešu valodā. Mēs ieņēmām izdevīgas pozīcijas māju apkārtnē. Sadalījāmies vairākās grupās un izdalījām katrai grupai pa ložmetējam, lai baltgvardiem liktos, ka uzbrūk lieli spēki. Tad visas mūsu grupas vienlaikus atklāja uguni. Efekts bija lielisks. Sākumā baltgvardu masa it kā sastinga, nesaprazdama, kas notiek un no kurienes šauj. Pēc tam sākās neaprstāma panika. Baiļu pārņemtie baltgvardi, necilvēcīgi bļaudami, skraidīja no vienas puses uz otru. Mūsu pēkšņais, negaidītais uzbrukums bija ienaidniekus tā samulsinājis, ka viņi pat nedomāja pretoties. Daļa baltgvardu, neaptverdami, no kurienes uzbrūk, metās uz mūsu pusi un nokļuva zem viesuļgunīm. Pretinieka

artilēristi briesmīgā steigā cirta streņģes un lēca zirgos, gribēdami bēgt, taču vairums no viņiem turpat saļima kopā ar zirgiem.

Tikai tad, kad uz lielceļa jau gulēja kritušie un ievainotie baltgvardi un vāļājās apšautie zirgi, pretējos krūmos varēja saklausīt retus šāvienus. Nebija zināms, uz kuru pusi tie tika raidīti, jo mūsu pusē ložu džinkstēšanu nedzirdēja.

Tā tas turpinājās tik ilgi, kamēr baltie vairs nebija redzami ne uz lielceļa, ne tuvākajos krūmos un laukos.

Savu uzdevumu bijām izpildījuši. Baltgvardu uzbrukums uz laiku bija izjaukts. Mūsu daļas ieguva laiku sakārtoties jaunām cīņām, bet vezumnieki, artilērija un bēgļi varēja organizēti atkāpties uz aizmuguri pāri Gaujas tiltam.

Mūsu jauniešu operatīvā grupa, negaidot, kamēr baltgvardi atjēgsies no pirmā apmulsuma, nemanīti nozuda lielajā purvā, tā ka baltgvardi neuzzināja mūsu īsteno skaitu, un steidzīgi devās pāri mūklājam pie savējiem.

Kad tuvojāmies purva pretējai malai, baltgvardu pusē bija dzirdama stipra apšaudišanās. Kā vēlāk noskaidrojās, baltgvardi aiz pārpratuma bija sākuši plūkties savā starpā, noturot savējos par sarkanajiem.

Savās daļās ieradāmies šausmīgā izskatā, izmirkuši un notāšķījušies purva dūņās no galvas līdz kājām. Mūsu pavēlniecība bija ļoti apmierināta ar operācijas rezultātiem, un mēs dabūjām uzslavu par labi veikto darbu.

Tagad mēs varējām brīvāk un sekmīgāk cīnīties, jo netraucēja vezumnieki un bēgļi, kas pāri Gaujas tiltam bija nogādāti drošībā. Baltie no Igaunijas neatlaidīgi uzbruka un tiecās sasniegt Smilteni un Alūksni. Stāvoklis Valmieras frontē pasliktinājās, arvien ciešāk noslēdzās ielenkuma loks. Lai tas nenoslēgtos pavisam, bija jāatstāj viena no vecākajām Latvijas pilsētām — Valmiera. Mūsu strēlnieku jauniešu rotas, sedzot atkāpšanos, atstāja pilsētu pašas pēdējās. Mums, Cēsu rotas strēlniekiem, pavēlniecība atļāva doties uz Cēsīm un tur pievienoties pilsētas garnizonam, lai palīdzētu evakuēties partijas un padomju darbiniekiem. Aizgājuši netālu no Valmieras, ieraudzījām melnus dūmu mutuļus — dega tilts pār Gauju.

Cēsīs nonācām bez starpgadījumiem. Mūsu brīvprātīgo rota zaudēja maz cilvēku, bet mūsu kaujas spējas bija cēlušās, jo bijām norūdījušies frontes apstākļos. Cēsīs mēs saņēmām pavēli atkāpties Madonas virzienā. Kā vieni no pēdējiem atstājām

dzimto pilsētu, kurā bija pavadīta bērnība un pirmie jaunības gadi. Pilsēta bija kā izmirusi, tikai šur tur pamanījām atsevišķus iedzīvotājus.

Lauciņos (Cēsu nomalē aiz dzelzceļa) pie kapsētas un Ciņa mājās bija sanākušas vairākas māmuļas pavadīt savus dēlus nezināmajā ceļā. Labi palikusi atmiņā strēlnieka Sērmūkšļa



R. Plaudis.

vecā māte. Viņa, mūs pavadot, māja ar lakatiņu un asarām acīs vairākas reizes atgādināja: «Dēliņi, neaizmirstiet mūs! Atgriezieties drīzāk ar uzvaru!» Tādi bija strādnieka māmuļas pēdējie atvadu vārdi.

Aizgājām, no Cēsīm, apņēmušies drīz atgriezties ar uzvaru. Virzoties cauri Nēķenei uz Madonu un tālāk uz Rēzekni, vairākas reizes sadūrāmies ar zaļo bandām, kas mēģināja aizsprostot mums ceļu. Taču katru reizi tās dabūja krietnu pārmācību, un daudzi no šiem starptautiskās buržuāzijas kalpiem šajās sadursmēs pazaudēja dzīvību.

Ceļā, Madonas tuvumā, satikām pazīstamus raunēniešus, kas netālu no ceļmalas bija apmetušies atpūtā. Mēs uzņēmāmies

raunēniešu grupu apsardzību un kopā turpinājām virzīties uz Rēzekni. Rēzeknē sākās jauna latviešu strēlnieku pulka formēšana no atsevišķām strēlnieku daļām un šeit sabraukušajiem bēgļiem. Daudzi raunēnieši un cēsinieki brīvprātīgi pieteicās Sarkanajā Armijā. No viņiem tika noorganizēta atsevišķa strēlnieku rota ar Ozoliņu priekšgalā.

Mūsu Cēsu brīvprātīgo rotu iedalīja sevišķo uzdevumu bataljonā, ko pēc tam pārveidoja par sevišķo uzdevumu pulku pie XV armijas. Par pulka komandieri tika iecelts Beika (Melnais Beika), vecs Komunistiskās partijas biedrs, ļoti saprātīgs, enerģisks un drošsirdīgs cilvēks. Viņa vadībā pulks pārvērtās par kaujas spējīgu Sarkanās Armijas daļu, XV armijas lepnumu. Kaujās pret igauņiem, latviešiem, lietuviešiem un poļu baltgvardiem sevišķo uzdevumu pulks parādīja īstu vīrišķību un neredzētu varonību.

Rēzeknes stacijā nejauši satiku savu brāli Robertu Plaudi. Brālis komandēja kāda kavalērijas pulka eskadronu (pulka nosaukumu neatceros, tikai zinu, ka tas neietilpa Latviešu divīzijā). Viņa eskadrons tanī laikā gatavojās kāpt vagonos, lai dotos uz fronti pret poļu baltgvardiem. Tā bija mana pēdējā tikšanās ar brāli. 1920. gada vasarā viņš krita kaujās pie Varšavas.

#### SEVIŠĶO UZDEVUMU PULKA CIŅAS GAITAS

Latviešu sevišķo uzdevumu pulkā pie XV armijas bija liels skaits Komunistiskās partijas un jaunatnes organizācijas biedru. Komunistiskās partijas organizācija īsā laikā prata saliedēt pulka vienības, nostiprināt disciplīnu, audzināja strēlniekus boļševistiskā garā. Pulka sastāvā bija daudz cēsinieku, valmieriešu, smilteniešu un rīdzinieku.

Mūsu pulku gatavoja sevišķo uzdevumu izpildīšanai, t. i., nosūtīšanai uz tiem frontes iecirkņiem, kuros parastās armijas daļas netika galā ar baltgvardiem, kur vajadzēja pēkšņi dot izšķirošu triecienu pretiniekiem vai arī iznīcināt ienaidnieka sakoncentrētos spēkus, paralizējot uzbrukumus XV armijas daļām.

Apmācību laikā, kā tas bija arvien, strēlnieki, it īpaši mūsu strēlnieku jaunatne, sāka ilgoties pēc frontes un tādēļ arvien biežāk sāka traucēt savus komandierus un politiskos vadītājus ar lūgumiem sūtīt tos ciņās. Mūsu rotas komunistiskā organizācija, ņemot vērā strēlnieku vēlēšanos, pieņēma lēmumu lūgt pavēlnie-



K. Rūtmanis — latviešu padomju strēlnieku sevišķo uzdevumu un pēc tam 5. (bij. Zemgales) pulka strēlnieks un politiskais darbinieks. Blakus (pa kreisi) latviešu pulka strēlnieks komjaunietis (vārds nav zināms).

cību ātrāk pabeigt visus priekšdarbus, pasteidzināt pulka nosūtīšanu uz fronti, dot strēlniekiem iespēju piedalīties cīņā ar baltgvardiem.

1919. gada jūnija beigās vai jūlija sākumā mūsu pulku beidzot nosūtīja uz fronti. Ieņēmām pozīcijas netālu no Daugavpils, Vaboles stacijas apkārtnē. Veselu gadu, no 1919. gada jūnija līdz 1920. gada jūnijam, pulks atradās frontē, nemitīgi piedaloties kaujās. Visas šīs kaujas es neņemos aprakstīt. Mēģināšu attēlot tikai tās, kuras visvairāk iespiedušās manā atmiņā un kurās es personīgi piedalījos kopā ar mūsu rotas jauniešiem.

Daugavas krasts, kur mūsu pulks ieņēma bijušās krievu armijas pozīcijas, bija ļoti cietis pirmā pasaules kara gados. Pāri Daugavai, otrā krastā, agrākās vācu armijas pozīcijās nostiprinājās lietuviešu baltgvardi. Sākās rosīga izlūku darbība. Uzbrukuma un Daugavas forsēšanas sagatavošana prasīja rūpīgu pretinieka spēku novērošanu.

Mūsu pulka pozīciju rajonā iedzīvotājus tajā laikā gandrīz nemaz neredzēja. Viss šis apvidus pirmā pasaules kara gados

bija galīgi izpostīts, bet iedzīvotāji aizgājuši bēgļu gaitās. Tikai šur tur varēja sastapt kādu vecās armijas zemniecā apmetušos iedzīvotāju ģimeni. Šie ļaudis dzīvoja pusbadā, iztiekot galvenokārt no skābenēm un citiem savvaļas augiem. Lai gan mūs ļoti trūcīgi apgādāja ar produktiem, neaizmirsām no saviem mazajiem krājumiem palīdzēt vietējiem iedzīvotājiem, it īpaši bērniem, kuriem atdevām visas cukura devas.

1919. gada jūlija sākumā agrā rīta stundā, kad vēl Daugaviņa, māmuliņa, snauda, tērpusies rīta miglā, mūsu pulks uzsāka Daugavas forsēšanu. Tā noritēja ļoti organizēti. Laivas un plosti, daugaviešu prasmīgo roku vadīti, ātri slidēja pa ūdeni. Lietpratīgo pārcēlāju vidū bija strēlnieki-daugavieši no Jēkabpils un Krustpils — Eglītis, Kārlis Rūtmanis un citi. Forsēšanas kaujas vadīja mūsu rotas komandieris Pečkuris (pēc tautības lietuvietis), vada komandieris Rīgas strādnieks Jānis Gūtmanis (kritis poļu frontē 1920. gadā) un mūsu jaunatnes vadītājs Valdemārs Balodis.

Mūsu urā saucieni, brāzmainā, sparīgā izcelšanās Zemgales krastā un iebrukums baltgvardu tranšejās pārsteidza ienaidnieku. Sākām ar rokas granātu palīdzību iztīrīt vecos vācu ierakumus no lietuviešu baltgvardiem. Baltgvardi neuzsāka durkļu cīņu un ārkārtīgā panikā metās bēgt, pametot savus ložmetējus, pat šautenes un veselus vezumus ar municiju. Daugavu mēs forsējām ar samērā nelieliem zaudējumiem.

Strēlnieki strauji traucās uz priekšu, neļaujot pretiniekam atjēgties no pirmā belziena un uzsākt pretošanos. Dažas baltgvardu daļas tiešām mēģināja organizēt pretošanos, izmantojot vecos vācu nocietinājumus — tranšejas, betonētas zemnīcas utt., — kuru bija ļoti daudz visā plašajā Zemgales piekrastē. Bet visi šie pretošanās mēģinājumi tika apspiesti. Pretinieka spēkos nebija ne apturēt, ne arī aizkavēt strēlnieku straujo uzbrukumu.

Mums vajadzēja pasteigties vēl šinī pašā dienā ieņemt Bebreņi. Bebreņes muiža pirmā pasaules kara gados piederēja pie vācu armijas stratēģiski nozīmīgiem punktiem. Vācieši šeit uzcēla šaursliežu dzelzceļu, ierīkoja visapkārt muižas centram dziļus ierakumus, zemnīcas un lielas mītnes armijas vajadzībām.

No Daugavas un Ilūkstes puses Bebreņi ieņemt bija grūti, jo nācās virzīties pār plašu, klaju lauku. Maskēšanās nolūkos izmantojām kuplu rudzu lauku. Tika arī aizsūtītas divas strēlnieku grupas balto aizmugurē Bokānu un Ancēnu virzienā.

Sākās kauja. Visa Bebreņes muižas apkārtnē dārdēja kaujas

troksnī. Strādāja ložmetēji un šautenes. Mūsu artilērija, atsteigusies palīgā, atklāja uguni pret balto pozīcijām. Kaut gan baltie turējās neatlaidīgi un raidīja pretī spēcīgu ložmetēju un šauteņu uguni, strēlnieku ķēde tuvojās viņu ierakumiem. Vietām jau tika laistas darbā rokas granātas. Durkļu cīņa bija neizbēgama. Baltie, baidīdamies no galīgas sakāves, sāka atkāpties, pametot savus ievainotos un kritušos. Kad baltie, izbēguši cauri Bebrenei, sāka pulcēties uz Bokānu un Ancēnu lielceļiem, viņus tur jau sagaidīja ar stipru šauteņu un rokas ložmetēju uguni divas iepriekš izsūtītās strēlnieku grupas.

Kuplajos, vēl zaļajos rudzu laukos palika guļam daudz ievainoto un kritušo baltgvardu. Mūsu pulks ieguva kara trofejas un gūstekņus. Vairums baltgvardu bija tērpušies vecās krievu armijas tērpos.

Bebrenes muižu atradām labā kārtībā: tur bija daudz lopu, inventāra; lauki apsēti un apkopti, saimniecības ēkas karā nebija cietušas. Mūsu rotas vecākajiem partijai biedriem uzdeva Bebrene muižu ar visu kustamo un nekustamo inventāru — lopiem, sējumiem un darba rīkiem — nodot muižas strādnieku rīcībā un no strādnieku vidus izvirzīt muižas vadītājus. Strēlnieki — Komunistiskās partijas biedri — palīdzēja Bebrene strādniekiem noorganizēt muižas pārvaldi. Strādnieku komiteja savukārt izsniedza strēlniekiem no muižas klēts produktus — maizi, gaļu, pienu. Ar ēdamo tikām apgādāti labi. Laba maize, treknas pusdienas ar gaļu un katram pa stopam piena dienā — tādu barību mēs jau sen nebijām baudījuši.

Strēlnieku jauniešu grupa katru dienu devās izlūku gājienos Vilišķu un Alksnes virzienos. Reizēm aizgājām pat 15—20 km tālu baltgvardu ieņemtajā teritorijā. Te mums bieži iznāca sadursmes ar viņu policiju. Vienā no tādiem izlūku gājieniem mēs uzdūrāmies kādam pagasta namam, kurā baltgvardu policija bija ieslodzījusi arestētos komunistus un viņu līdzjutējus.

Aplencām pagasta namu (diemžēl, neatceros šā pagasta nosaukumu). Pēc neilgas cīņas policija bija iznīcināta un arestētie atbrīvoti. Arestēto vidū atradās sievietes ar bērniem; pēdējie, izdzirduši šāvienus un rokas granātu sprādzienus, skaļi raudāja. Atbrīvotie priecājās, uzzinādami, ka mēs esam sarkanarmieši, latviešu strēlnieki. Sievietes ar bērniem un vecīši aizgāja pie savējiem paslēpties. Tie vīrieši, kas spēja nest ieročus, apbruņojušies ar aizbēgušo un kritušo policistu ieročiem, pievienojās mums. Vēlāk no šiem pušiem iznāca drošsirdīgi strēlnieki.

Ar nepacietību gaidījām pavēli pāriet uzbrukumā. Bebrene nostāvējām turpat divas nedēļas. Labais uzturs un samērā bezrūpīgā dzīve darīja savu — strēlnieki bija krietni atpūtušies pēc pusbadā pavadītajām dienām izpostītajā Daugavas krastmalā, viegli ievainotie atspirguši un gandrīz jau izveseļojušies. Iedraudzējāmie ar bebreņiešiem un muižas strādniekiem. Tikai vietējais katoļu dvēseļu gans mūs briesmīgi ienīda. Viņš mūs neieredzēja kā «sarkanos» un vēl vairāk par to, ka daži mūsu zēni ļoti centīgi un ne bez panākumiem «kantējās» klāt mācītāja jaunajām, glītajām dienestmeitām, kas slepus labprāt satikās ar viņiem. Mācītāja produktu krājumi krietni noplaka uz dienestmeitu izredzēto strēlnieku rēķina.

Pienāca laiks šķirties no viesmīlīgās Bebrenes. Mums bija jādodas uz citu frontes rajonu, tuvāk Daugavpili, kur koncentrējās balto spēki, un jāaizkavē pretinieka virzīšanās uz Daugavpili. Atstājuši Bebreņi, devāmies uz Ilūkstes—Eglaines pusi.

Jaunajā frontes rajonā pret mūsu pulku ienaidnieks savilka ievērojamus spēkus, visādas salašņas — vāciešus, krievus, lietuviešus, kas bija lieliski apbruņoti ar vāciešu ieročiem. Baltgvardi mums vairākas reizes uzbruka, nežēlojot pat lielgabala lādiņus. Šinīs kaujās es dabūju savu pirmo ievainojumu — lielgabala šķemba mani trāpīja galvā.

Drīz pārgājām pretuzbrukumā un sakāvām baltgvardus. mūsu pulka rajonā. Baltie kādu laiku lika mūs mierā.

Šinī frontes rajonā mums iznāca pirmo reizi sadurties ar tā saukto Baloža bataljonu. Šim bataljonam bija ļoti vājas kaujas spējas. Daudzi kareivji bija patvarīgi mobilizēti, un pēc pirmās sadursmes vairāki no viņiem pārnāca mūsu pusē. Pārnācēju vidū bija daži Rīgas Komunistiskās jaunatnes savienības biedri, kurus personīgi pazina mūsu rotas jaunieši — rīdzinieki. Pārbēdzēji atnesa mums pirmās ziņas no Rīgas. Stāsti par tām zvēriskajām slepkavībām, kādas bija pastrādājuši vācu reakcionārie muižnieki un kapitālisti kopā ar latviešu buržuāziskajiem nacionālistiem, dažu dienu laikā noslepkavojot tikai Rīgā vien ap 5000 strādnieku, radīja strēlniekos ārkārtīgu sašutumu un naidu pret baltgvardiem.

Rudens pusē baltgvardi dabūja krietnu papildinājumu. No Polijas ieradās svaigi, labi apbruņoti spēki. Sākās sīvas cīņas. Baltgvardi traucās uz Daugavpili. Mūsu pulks, izcīnīdams smagas kaujas pret lielo pretinieka pārspēku, nonāca Krāslavas apkārtnē. Šeit poļu baltgvardi neatlaidīgi mācās virsū mūsu daļām,



Latviešu strēlnieki Latgales frontē 1919. gada septembrī.

gribēdami pāriet Daugavu, ieņemt Krāslavu un no Krāslavas puses uzbrukt Daugavpiliņ. (Viņu frontālais uzbrukums Daugavpiliņ bija cietis neveiksmi.)

Vajadzēja savlaicīgi izklīdināt un sagraut Krāslavas rajonā sakoncentrētos poļu spēkus. Šo svarīgo uzdevumu uzticēja mūsu sevišķo uzdevumu pulkam.

Tanī pašā laikā notika sīvas kaujas arī pie Daugavpils. Baltgvardi atjaunoja uzbrukumu, cenzdamies par katru cenu ieņemt šo stratēģiski svarīgo punktu.

Atstājuši daļu no pulka spēkiem un visas pulka saimnieciskās daļas Krāslavas rajonā, devāmies pāri Daugavai uzbrukumā pret lielām poļu karaspēka daļām. Šīs operācijas veikšanai bija izveidota speciāla trieciengrupa, kuras sastāvā ietilpa arī kavalērijas vads, velosipēdistu komanda un visi citi, kas bija spējīgi nest ieročus.

Trieciengrupas uzdevums bija izklīdināt poļu baltgvardu spēkus, iznīcināt viņu štābu un izjaukt viņu nodomāto uzbrukumu Daugavpils flangam — Krāslavas rajonam. Poļu štābs atradās vienā no muižām (tās nosaukumu esmu aizmirsis) Daugavas kreisajā krastā iepretim Krāslavai.

Pāri Daugavai mēs tikām pa koka tiltu, kas toreiz atradās

Krāslavas austrumu daļā. Mums izdevās nemanītiem noiet vairākus kilometrus. Tuvojāties muižai. Bija redzams, ka poļi mūs negaidīja, un tas radīja labvēlīgus apstākļus.

Muižu, kurā bija apmetušies poļi un viņu štābs, vietām apjoza dzeloņstieplu žogs un dziļi ierakumi. Ierakumos atradās tikai dežurējošās daļas, citi poļu zaldāti klaiņoja pa muižu un tās apkārtni. Oficieri atradās sanāksmē muižas galvenajā dzīvojamā ēkā.

Mūsu uzbrukumu vadīja bataljona komandieris Pečkuris un rotas komandieris Lācis. Pārrāvuši dzeloņstieplu žogu, zibenīgi iebrukām ierakumu pirmajā līnijā un likvidējām tur sivi pretojošos baltgvardus. Izdzirduši cīņas troksni, no muižas uz ierakumiem skrēja poļu zaldāti, bet strēlnieki no poļu pašu pozīcijām atklāja stipru uguni. Tanī pašā laikā mūsu jātnieki sāka darboties baltgvardu flangā. Vicinādami kailos zobenus, viņi aulekšoja uz ienaidnieka aizmuguri. Likās, ka tur aulekšotu vesels kavalērijas pulks. Baltie apjukuši skraidīja uz visām pusēm.

Kad bijām iztīrījuši ierakumus un spēcīgi apšaudījuši muižu, J. Gūtmaņa vads ar mūsu jauniešu grupu un nodaļas komandieri komjaunieti V. Balodi priekšgalā iebruka muižas centrā. Pārbaudot lielkunga muižas telpas, atradām kādu dievkalpojuma vajadzībām iekārtotu istabu. Pie istabas vienas sienas karājās dievmātes un visādu svēto attēli. Daudzo degošo sveču gaismā viss spīdēja un laistījās. Varēja spriest, ka te tikko bija notikusi vai arī vajadzēja notikt dievkalpošanai.

Otrajā zālē stāvēja liels, masīvs, ar zaļu segu aplāts galds. Uz galda bija kārtīgi saliktas piezīmju grāmatiņas, rakstāmpapīri, zīmuļi, topografiskās kartes, dažas ofiциeru somas, papirosi, sērkociņi un citas tamlīdzīgas lietas.

Ap galdu nekārtīgi sagrūstītie un apgāztie krēsli liecināja, ka tie, kas te bija sēdējuši, atstājuši istabu ārkārtīgā steigā un uztraukumā. Priekšnamā, garderobes telpās, uz pakaramiem karājās poļu ofiциeru mēteļi un formas cepures. Virtuvē, kas saistīja mūsu uzmanību ne mazāk par citām istabām, uz lielas, lepnas plīts spīdošos, lielos katlos vārījās, spriežot pēc smaržas, varen garšīgas pusdienas. No cepeškrāsns nāca kairinoša cepeša smarža. Bijām paniem izjaukuši patīkamas pusdienas.

Lai arī cik rūpīgi meklējām, pavāru, kas gatavojis šīs garšīgās pusdienas, nevarējām atrast. Pusdienas sadalīt vajadzēja vienam no mūsu vada jauniešiem.

Tanī pašā laikā mūsu kavalēristi un velosipēdistu komanda

turpināja vajāt poļu baltgvardus, kas lielā panikā bija izkli-  
duši pa apkārtējiem laukiem, gravām un mežiem.

Vēlāk noskaidrojās, ka poļu oficiēri no visām apkārtējām  
daļām, kas tika koncentrētas uzbrukumam Krāslavas rajonam,  
bija sasaukti uz operatīvo apspriedi. Mūsu pēkšņais uzbrukums  
izjauca šo apspriedi. Izdzirduši negaidīto apšaudīšanos, apsprie-  
des dalībnieki, nekavējoties ne sekundi, bija atstājuši telpas. Pa-  
teicoties veiklajai bēgšanai, oficiēru vairākumam palaimējās iz-  
sprukt ar veselu ādu no mūsu vēl pilnīgi nenoslēgtā aplen-  
kuma loka.

Ieguvām bagātīgas kara trofejas. Pavēlniecības rokās no-  
nāca visi poļu baltgvardu štāba vērtīgie operatīvie dokumenti.

Galvenais operācijas posms bija teicami veikts. Mūsu pir-  
mais trieciens poļu galvenajam štābam Krāslavas rajonā iedvesa  
paniku baltajos.

Pēc poļu štāba sagraušanas turpinājām reidu poļu armijas  
aizmugurē Daugavpils virzienā, graužot viņu karaspēka daļas un  
saceļot paniku poļu frontē. Šinī reidā mūsu komjauniešu grupa  
ar V. Balodi priekšgalā parādīja augstas kaujas spējas un varo-  
nību. No vecajiem strēlniekiem ar savu varonību un drošsirdību  
īpaši izcēlās mūsu vada komandieris J. Gūtmanis, strēlnieki Eglī-  
tis, Rūtmanis un daudzi citi. Šajā reidā krietni aplauzām ragus  
uzpūtīgajiem poļu paniem. Neizdevās viņu iecerētais plāns — sa-  
graut mūsu spēkus Krāslavas rajonā un uzbrukt Daugavpilij no  
Krāslavas puses.

1919. gada rudenī jaunās Padomju Krievijas stāvoklis bija  
ārkārtīgi sasprindzināts. Pie Petrogradas notika kaujas ar ģe-  
nerāļa Judeņiča armiju. Tur kopā ar citām Sarkanās Armijas  
daļām varonīgi cīnījās 5. latviešu sevišķais strēlnieku pulks. Rie-  
tumu frontē norisinājās sīvas cīņas ar igauņu, latviešu, lietuviešu,  
vāciešu un poļu baltgvardiem. Šeit varonīgi cīnījās Latviešu di-  
vīzijas pulki un sevišķo uzdevumu pulka daļas. No dienvidiem  
Padomju Krievijai uzbruka ģenerāļa Deņikina armija, kas apvie-  
noja visus Dienvidkrievijas kontrevolucionāros spēkus.

Visa starptautiskā buržuāzija, it īpaši ASV, Anglijas, Franci-  
jas un Japānas kapitalisti, organizēja un pabalstīja šīs kontrrevo-  
lucionārās armijas un sūtīja arī savas karaspēka daļas kaujās  
pret Sarkanā Armiju.

1919. gada rudenī, kad ģenerāļa Deņikina armija devās no  
Dienvidiem uz Maskavu, ieņēma Orlu un tuvojās Tulai, padomju  
valdības galva V. I. Lēņins personīgi deva rīkojumu steidzīgā

kārtā pārsviest uz Dienvidu fronti Latviešu strēlnieku divīziju. Organizējot trieciengrupu no labākajām kaujas spējīgākajām Sarkanās Armijas daļām, šinī grupā iedalīja arī Latviešu divīziju. Visiem, kam pazīstama pilsoņu kara vēsture, ir zināms, ka kaujās pret ģenerāļa Deņikina armiju Latviešu strēlnieku divīzijai bija ļoti liela nozīme.

Mūsu sevišķo uzdevumu pulks kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām Rietumu frontē cīnījās pret daudz lielākiem pretinieka spēkiem. Strēlnieki to zināja, bet nezaudēja dūšu un nebaidījās grūtību, būdami pārliecināti par proletariāta nenovēršamo uzvaru.

Latviešu strēlnieku sevišķo uzdevumu pulks Rietumu frontē arvien bija tur, kur XV armijas daļām klājās visgrūtāk. Vienā no kaujām pret poļu baltgvardiem krita mūsu vada iemīlotais strēlnieks, komjauniešu vislabākais draugs un audzinātājs Sirsniņš. Sirsniņu kopā ar dažiem citiem kritušajiem strēlniekiem apglabājām piefrontes joslā vienā no skaistajiem Latgales priekšu uzkalniņiem. Pie kritušo strēlnieku kapa zvērējām atriebt kritušos biedrus, turpināt cīņu ar vēl lielāku sparū, neaizmirst Sirsniņa labos padomus un mācības.

1919. gada novembra sākumā saņēmām pavēli steidzīgi iekravāties vagonos (bijām apmetušies pie kādas dzelzceļa stacijas, kuras nosaukumu neatceros) un nostādīt vagonu durvīs ložmetējus ar ieliktnām pilnām lentām. Mums papildus izsniedza patronas un rokas granātas. Gaidījām piebraucam vagonus.

Tikai tad, kad bijām jau vagonos, dabūjām zināt, ka igauņu baltgvardi apdraud Pitalovo dzelzceļa staciju un grib pārraut XV armijas frontes rajonā dzelzceļa līniju, kas savienoja Daugavpili ar Ostrovu, Pleskavu un Petrogradu.

1919. gada 6. novembrī, Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas otrās gadadienas priekšvakarā, ātrā gaitā tuvojamies Pitalovo. Bija pats pēdējais laiks. Kad mūsu pirmais ešelons iebrauca Pitalovo, igauņu baltgvardi to «apsveica» ar šauteņu uguni. Strēlnieki izlēca no vagoniem, izstiepās kaujas ķēdē un uzsāka cīņu.

Mūsu uzbrukums bija tik negaidīts un straujš, ka pēc īsas kaujas igauņi atkāpās. Viņus vajādami, nonācām Viļakas apkārtnē. Iestājoties tumsai, mūsu rota apmetās kādā lielā sādžā Viļakas tuvumā.

7. novembrī rīta pusē kopā ar kādu mūsu vada komjauniešu stāvējām priekšpostenī. Novērojot apkārtni, man pēkšņi likās, ka pa lielceļa malu, kas veda no Viļakas uz Vecumiem, sāk kustē-

ties melni, pie sarmotās zāles pieplakuši stāvi. Izberzēju dūšīgi acis. Brīdināju savu biedru, un sākām uzmanīgi novērot dzelzceļu. Nebija šaubu — starp lielceļa kokiem slēpās baltgvardu izlūki un gatavojās uzbrukumam. Metāmies uz sādžu izziņot trauksmi. Dažās minūtēs visi rotas strēlnieki bija savās jau iepriekšējā vakarā ierādītajās vietās. Izmantojot rīta krēslu, baltie pārgāja uzbrukumā. Sākās kauja.

Igaunu baltgvardu pavēlniecība bija ārkārtīgi saniknota par 6. novembra neveiksmi kaujā pie Pitalovo. Kā vēlāk uzzinājām, igauņi 6. novembra vakarā bija lielījušies izrēķināties ar sarkanajiem latviešu strēlniekiem — nākamajā dienā pat sarkano smakas nebūšot Pitalovo apkārtnē. Baltgvardi savā bramanībā bija vīlušies. 7. novembris izrādījās viņiem vēl neveiksmīgāks par 6. novembri. Daudzi no viņiem uz mūžu palika guļam Viļakas apkārtnē. Baltie, cenzdamies nodrošināt savā pusē pārsvaru, meta kaujā arī visu bruņuvilciena komandu. Bija redzams, ka Antante naudu nežēlo, jo visi uzbrūkošie baltgvardi bija ģērbti jaunos angļu armijas formās tērpos. Strēlnieki viņus iesauca par Igaunijas angļiem.

Kaujas sākumā baltie strauji un neatlaidīgi mācās mums virsū un, ignorējot lauku kaujas taktiku, tuvojās sādžai stāvus. Šī lielība viņiem dārgi maksāja. Mūsu ložmetēji un šauteņu uguns nesaudzīgi plāva balto ķēdes. Kauja bija nikna. Viens no mūsu flangiem, kur pārsvarā atradās Krievijas apgabalos nesen mobilizētie strēlnieki, neizturēja balto spiedienu un sāka atkāpties. Tādu kaunu mūsu sevišķais pulks un mūsu kaujnieciskā rota vēl nebija piedzīvojusi.

Tanī pašā laikā mūsu otrais flangs, kurā cīnījās vecie, kaujās rūdītie strēlnieki, pārgāja pretuzbrukumā, dzenot baltos uz klaja lauka zem mūsu ložmetēju uguns. Izveidojās tāda situācija: vienā flangā mūsējie iedziļinājās balto aizmugurē, bet otrā — baltie mūsu. Bija steidzīgi jāpārtrauc mūsējo atkāpšanās. Šo uzdevumu rotas komandieris uzticēja mūsu komjauniešu nodaļai, kuru komandēja komjaunietis Valdemārs Balodis.

Ātri devāmies uz labējo flangu. Sādžas galā baltie jau bija ieņēmuši pirmās mājas. Savācām mūsu jaunos strēlniekus un, krietni viņus sakauninājuši par izrādīto mazdūšību, kopā metāmies virsū baltajiem. Iedzinām baltos gravā, kas atradās sādžas malā. Te bija ļoti izdevīgi lietot rokas granātas. To mēs arī neka vējoties darījām un tā piespiedām baltos iziet uz klaja lauka, kur viņi nokļuva mūsu krustugunīs.

Tālākajā kaujas gaitā igauņus atspiedām pie ezera, kas atradās aiz sādžas pāri lielceļam. Viņiem neatlika vairs nekas cits kā vai nu doties pāri aizsalušajam ezera galam, vai arī padoties gūstā. Daļa padevās gūstā, bet citi turpināja skriet pa ledu uz otru ezera krastu, mēģinādami sasniegt tur augošos krūmājus. Tas izdevās tikai nedaudziem.

Mūsu strēlnieki, iekarsuši kaujas azartā, sekoja «Igaunijas angļiem», iznīcinot tos, kas turpināja pretoties, un saņemot gūstā



7. latviešu padomju strēlnieku pulka  
Revolucionārais sarkanais goda ka-  
rogs, saņemts no VCIK par nopelniem  
cīņās pret igauņu baltgvardiem.

tos, kuri padevās. Baltie cieta lielus zaudējumus. Pat viņu komandējošais sastāvs krita mūsu gūstā.

Ap pusdienas laiku mēs bijām jau tālu no sādžas, pie kuras sākās kauja. Strēlnieki bija ļoti noguruši, bet jutās laimīgi un apmierināti par lieliskajiem kaujas rezultātiem. Dabūjām zināt, ka arī mūsu kaimiņu rotas bija tikpat sekmīgi cīnījušās un atspiedušas baltgvardus uz Balvu pusi. Bija atbrīvota Viļaka, un mēs atradāmies netālu no Balviem. Baltos panākt mums neizdevās. Viņi panikā atkāpās uz savu aizmuguri, izplatīdami ziņas par lielu Sarkanās Armijas spēku uzbrukumumu.

Tuvojās vakars. Visi jutāmies bezgala izsalkuši. Mūs patīkami pārsteidza negaidītā rotas saimniecības daļas operatīvā dar-

bība — piebrauca rotas lauku virtuve. Uz virtuves divriču bukas lepmi sēdēja mūsu rotas pavārs — jauns, stalta auguma puisis, atslējis aiz muguras šauteni, no kuras viņš nekad nešķīrās.

Ēdiens patiešām bija izdevies varens — tauka gaļas zupa ar krietnu gaļas piedevu un baltmaizes gabals. Tik garšīgas pusdienas mēs jau sen nebijām ēduši.

Svētku mielasta laikā pie mums ieradās bataljona komandieris Pečkuris. Viņš apsveica strēlniekus ar Oktobra revolūcijas otro gadadienu un balto sagrauvi un pateicās par kaujā parādīto varonību. Komandieris aicināja mūs palikt tādiem pašiem boļševiku partijai uzticīgiem cīnītājiem kā līdz šim, vēl nesaudzīgāk cīnīties pret starptautisko kontrrevolūciju līdz proletariāta galīgajai uzvarai visā pasaulē.

Kad visi strēlnieki bija paēduši, Pečkuris pavēlēja paēdināt arī gūstekņus. Baltie, redzēdami humāno apiešanos, kļuva drošāki un runīgāki. Mūsu pusdienas ēda pat sagūstītie oficiēri. Viņi izteicās, ka, ja vien paši nebūtu baudījuši šīs pusdienas, viņi nekad neticētu, ka Sarkano Armiju tik labi ēdina.

Kad igauņu baltgvardi aizgāja no mūsu frontes rajona, viņu vietā ieradās latviešu nacionālās buržuāzijas karaspēka daļas, ar kurām mēs sastapāmies tālākajās kaujās. Latvijas buržuāziskajā armijā bija ne mazums bijušo cara armijas oficiēru, kas savā laikā bija dienējuši Krievijas un starptautiskās buržuāzijas kontrrevolucionārajās armijās, cīnījušies monarhistisko ģenerāļu Deņikina, Judeņiča un Kolčaka vadībā par nedalāmu Krievijas impēriju, luncinājušies ap krievu un ārzemju baņķieru kājām, dziedājuši: Dievs, sargi ķeizaru...

Latvijas buržuāziskās armijas reakcionārais kodols komplektējās no bagātnieku, lielgruntnieku dēļiņiem, studentiem, ģimnāzistiem un arī apmānītajiem līdzskrējējiem. Šī reakcionārā grupa baltgvardu armijā izvērta šovinistisko aģitāciju, kurināja naidu pret citām tautām un šādā veidā centās nomākt proletāriešu šķiru cīņas apziņu, padarīt viņus par paklausīgiem buržuāzijas kalpiem. Šie reakcionārie slāņi izplatīja visnekrietnākos melus par Sarkano Armiju, padomju varu un tiem revolucionārajiem spēkiem, kas nesaudzīgi cīnījās par darbaļaužu brīvību Krievijā un Latvijā. Baltgvardu armijas pavēlniecība noorganizēja sev uzticamas atsevišķas karaspēka vienības no lielsaimnieku un buržuāzijas aprindām, tādas kā studentu un skolnieku brīvprātīgo rotas, kurām vajadzēja «celt kaujas garu» pārējās armijas daļās.

Arī Balvu apkārtnē baltie bija noorganizējuši vienu tādu daļu, kuru dēvēja par «partizāņu grupu». Baltie partizāņi, labi pārzinādami vietējos mežus un tekas, pārģērbusies sarkanarmiešu tērpos, zagās pāri frontes linijai mūsu aizmugurē, kur nodarbojās ar laupīšanu un slepkavībām, nežēlojot ne bērnus, ne sievietes. Visi šie noziegumi tika pastrādāti uz Sarkanās Armijas rēķina, lai radītū iedzīvotājos sašutumu, neapmierinātību un naidu pret Sarkanu Armiju un padomju varu. Viņi noslepkavoja arī vairākus vietējos padomju varas un Komunistiskās partijas darbiniekus. Šie baltgvardu salašņas ilgāku laiku nebija notverami. Ar šo bandu sastapās mūsu sevišķo uzdevumu pulks.

Atrazdamies pirmajā līnijā starp Viļaku un Balviem, mēs izvērtām aktīvu aģitācijas darbu. Ejot izlūku gājienos uz tā saucamo neitrālo joslā, mēs arvien ņēmām līdzī daudz un dažādus uzsaukumus un avīzes, ko mums bagātīgi piegādāja XV armijas štāba politiskā daļa. Visus šos uzsaukumus un avīzes atstājām neitrālajā joslā, kur tie nokļuva balto armijas kareivju rokās.

Mūsu pūles nebija veltas — pie mums ieradās arvien vairāk pārbēdzēju no baltgvardu armijas. Baltgvardu pavēlniecību ārkārtīgi saniknoja mūsu nemierīgā uzvešanās, kas dezorganizēja viņu armiju. Baltgvardu oficiēri mēģināja izlikt neitrālajā joslā visādus slazdus un notvert mūsu aģitatorus. Reizēm nokļuvām patiešām riskantā stāvoklī, bet mums vienmēr laimīgi izdevās izrauties no slazdiem. Vispirms mums palīdzēja labās attiecības ar vietējiem zemniekiem, kas mums sniedza ziņas par baltgvardu nodomiem. Otrkārt, izlūku aģitatoru gājienos mums palīdzēja pārbēdzēji, kas mūs informēja par balto posteņu un armijas daļu dislokāciju.

1919. gada decembrī mūsu pavēlniecība apsprieda jautājumu, kā notvert un padarīt nekaitīgus balto «partizāņus» un atbrīvot mūsu aizmugures iedzīvotājus no šo bandītu terora.

Mūsu izlūkiem izdevās uzzināt, ka ziemassvētkos visa balto «partizāņu» grupa salasīsies savā piefrontes rajona aizmugurē kopīgi svinēt svētkus. Tādu izdevīgu gadījumu — notvert šos neģēlus viņu pašu aizmugurē, mūsu vadība bija tikai gaidījusi.

Balto partizāņu sagraušanu uzdeva bataljona komandierim Pečkurim. Šīs operācijas veikšanai Pečkuris izvēlējās visdroširdīgākos pulka strēlniekus, to skaitā arī savu bijušo 2. rotu un mūsu strēlnieku jauniešu grupu pilnā sastāvā.

Lai maldinātu ienaidnieka spieģus, kas, bez šaubām, ložņāja mūsu dislokācijas rajonā, tika izlaistas baumas, ka mūsu pulks

drīz izies uz pozīcijām, tikai pagaidām nav zināms, kad un kādā rajonā.

Ziemassvētku priekšvakarā mūsu kaujas grupa iesoļoja Viļakas miestīņā. Mums sekoja vezumni, sanitārā daļa un lauku virtuves. Vispārējais iespaids bija tāds, ka esam ieradušies nomainīt frontē stāvošās daļas. Lidz vakaram iekārtojāmies miestīņa mājās.

Iestājoties tumsai, mūsu kaujas grupa, izņemot saimniecisko un sanitāro daļu, devās uz mūsu frontes līniju, kas atradās dažu kilometru attālumā no miestīņa Balvu virzienā.

Šinī frontes rajonā stāvēja Petrogradas strādnieku pulks. Petrogradiēši bija dzirdējuši, ka miestīņā ieradušies latviešu strēlnieki viņus nomainīt, tāpēc liels bija viņu izbrīns, kad mēs pilnā kaujas gatavībā devāmies pulkam garām pāri frontes līnijai.

Mūsu kaujas grupas priekšgalā kopā ar bataljona komandieri Pečkuri soļoja pulka komisārs, šķiet, Kārklīņš vai Krastiņš (uzvārdu noteikti neatceros, jo komisāri mūsu pulkā bieži mainījās), un bataljona komisārs Jansons, vecs boļševiku partijas biedrs. Grupa virzījās uz balto pozīcijām. Pirms rīta gaismas nonācām pie kāda laukuma, kuru no visām pusēm apņēma mežs un krūmāji. Laukuma vidū cauri nakts tumsai varēja saskatīt vairākas ēkas. Tas bija mūsu gala mērķis. Mājās atradās meklētie balto «partizāni».

Bataljona komandieris Pečkuris novietoja kaujas grupas izejas pozīcijās. Viena daļa strēlnieku tika nosūtīta apkārt laukumam balto aizmugurē, lai sākoties uzbrukumam, bandītiem neizdotos aizbēgt. Uzbrukumam paredzēja sākt, gaismai austot, pēc tam, kad balto aizmugurē nosūtītās grupas komandieris dos raķetes signālu. Šis signāls arī nozīmēja, ka viņi ieņēmuši izejas pozīcijas.

Ziemas nakts tumsa kļuva arvien blāvāka. Tuvojās rīts. Jau varēja skaidri saskatīt māju puduri laukuma vidū. Pa reizei bija sadzirdama durvju virināšana, akas vindas īpatnēji stieptā čīkstēšana. Acīm redzot sievietes sāka kopt lopus.

Bija pēdējais laiks sākt uzbrukumam. Baltos nekur nemanīja, viņi laikam vēl gulēja dziļā miegā pēc krietnas iedzeršanas. Norunātā signāla joprojām nebija. Otrā grupa, nezin kāpēc, klusēja. Bataljona komandieris sāka nervozēt. Pazīdams mani kā akurātu kaujas uzdevumu izpildītāju, viņš čukstus man pavēlēja: «Plaudi, paņem pāris puišu un steidzīgi, cik tik vien ātri varat paskriet, dodieties apkārt laukam pa mežu, uzmeklējiet mūsu grupu un

uzziniet, kas noticis, kādēļ viņi vilcinās ar signālu.» Izmeklēju labus skrējējus, un trijatā devāties izpildīt pavēli. Noskrējuši krietnu gabalu, uzdūrāties lauku telefona līnijai, kas savienoja «partizāņus» ar tuvāko balto armijas daļu. Lielā steigā izgriezām lielu vada gabalu un devāties tālāk. Bijām nosvīduši gluži slapji, skriedami pa dziļo sniegu. Pēkšņi netālu no mums gaisā uzlidoja raķete. Sākās uzbrukums. Mēs atradāmies 100—150 metru no meklējamās kaujas grupas. Sākumā saklausījām tikai, kā gurkst sniegs un lūst krūmi zem strēlnieku kājām, tad uz klaja lauka virs baltā sniega parādījās pelēko stāvu ķēde, kas klusu, bet steidzīgi virzījās uz bandītu mītni. No ēku puses atskanēja atsevišķi šāvienu. Kā redzams, balto sargposteņi, pamanīdami strēlnieku ķēdes tuvošanos, sacēla trauksmi. Mēs britiņu stāvējām neziņā, nesaprazdami, ko iesākt, jo bijām atrāvušies kā no vienas, tā otras kaujas grupas. Skriet atpakaļ un meklēt komandieri tajā vietā, kur mēs viņu atstājām, nebija nozīmes. Izmetāmies no krūmiem ārā uz lauka. Kājas mūs nesa tik veikli, ka panācām strēlnieku ķēdi un kopā ar pārējiem tuvojamies baltajiem. Ap dzīvojamām ēkām jau norisinājās kauja: bija dzirdami ložmetēju, šauteņu šāvienu, sprāga rokas granātas... Kliegzieni, lamu vārdi... Tas viss saplūda vienā šausmīgā troksnī. Balto «partizāņi» turējās līdz beidzamajam. Viņi no mājām ārā nenāca, bet šāva uz mums caur logiem. Uz strēlnieku brīdinājumiem pārtraukt šaušanu un padoties viņi atbildēja ar visnekrietnākajiem lamu vārdiem un vēl niknāku uguni. Tad mūsu veiklākie rokas granātu metēji palīda zem logu palodzēm un noslēpēja balto ložmetēju un šauteņu uguni.

Kauja bija gandrīz beigusies, tikai šur un tur vēl atskanēja pa retam šāvienam. No visas baltgvardu grupas gūstā padevās tikai divi. Apskatot māju apkārtni dienas gaismā, ievērojām pēc sniegā atstāto pēdu nospiedumiem, ka trīs baltgvardu «partizāņi» ar kailām kājām, izmantojot rīta krēslu, bija iemukuši mežā.

Tā izbeidza savu noziedzīgo darbību viena no balto «partizāņu» grupām. Ar šo operāciju beidzās mūsu cīņas gaitas Viļakas apkārtnē. Mūsu pulkam te nebija vairs ko darīt — igauņu un latviešu baltgvardi bija krietni pārmācīti. Februāra beigās ieņēmām pozīcijas vienā no meža rajoniem starp Nosovu un Zilupi (vietas nosaukumu neatceros). Mūsu pulka rotas bija izvietotas krietni patālu cita no citas un lielos atstatumus apsgāja tikai patruļas. Pirms mūsu ierašanās šinīs ļoti neizdevīgajās pozīcijās baltgvardi bija vairākas reizes uzbrukuši sarkanarmiešu daļām un

dažās vietās tās iznīcinājuši. Mūsu pulkam vajadzēja pārmācīt pārdrošos baltgvardus. Strēlniekiem bija skaidrs, ka šinī mežainajā frontes rajonā jābūt ļoti uzmanīgiem. Katra mazākā paviršība un nolaidība varēja mums beigties traģiski, kā tas bija noticis ar iepriekšējām armijas daļām.

Sākām plašu izlūkošanas darbu. Iepazināmies ar apkārtni, neitrālo joslu, kura te bija ļoti plaša, un izpētījām ienaidnieka spēkus un to dislokāciju. Komunisti un komjaunieši kopā ar citiem strēlniekiem atkal uzsāka aktīvus aģitācijas reidus. Apstaigājām neitrālo joslu un izkaisījām tur XV armijas politiskās daļas uzsaukumus un mūsu laikrakstus latviešu valodā.

Mūsu neatlaidīgā aģitācijas darba rezultātā balto kareivju kaujnieciskais noskaņojums jūtami pasliktinājās. Bija gadījumi, kad pie mums ieradās vairāki pārbēdzēji reizē no baltās armijas. Tas uztrauca baltgvardu oficerus un augstāko pavēlniecību. Viņi nolēma aktivizēt karadarbību, cerot ar to pacelt savos kareivjos kaujniecisko garu un naidu pret sarkanarmiešiem.

Mūsu 2. rota atradās sādžā liela meža vidū, dažu kilometru atstatumā no pārejām mūsu pulka daļām. Balto pavēlniecība bija nolēmusi dot pirmo triecienu mūsu rotai.

Kādā no marta mēneša pirmajām dienām agrā rīta stundā izrādījās, ka mūsu rota ir no visām pusēm ielenkta.

Šis uzbrukums nebija mums negaidīts un mūs nepārsteidza. Strēlnieki ieņēma savus kaujas posteņus visapkārt sādžai. Sākās nikna kauja. Kaimiņu rota steidzās mums palīgā, un tā balto uzbrūkošās daļas nokļuva mūsu aplenkumā. No sākuma pretinieka Cēsu pulka kareivji, bet it īpaši oficeri, cīnījās ļoti sivi un pašreizēji, bet viņu pūlēm nebija veiksmes. Par to gādāja mūsu komandieri un sarkano strēlnieku augstais cīņas spars.

Iestājoties dienas gaismai, dzīvi palikušie baltgvardi, redzēdami savu bezizejas stāvokli, sāka padoties gūstā. Pēdējie padevās oficeri, kaprāļi un kareivji no reakcionārajām aprindām. Par savu stūrgalvīgo pretošanos baltgvardi samaksāja ļoti dārgi, jo daudzi no viņiem krita cīņas laukā. Tā beidzās balto neveiksmīgais uzbrukums mūsu rotai.

Drīz iestājās garākas dienas, un mēs varējām uzsākt plašākus izlūku gājienus balto aizmugurē. Baltgvardi no mums ļoti baidījās un izvairījās no atklātas cīņas.

Vienreiz šāda izlūku gājiena laikā mēs uzdūrāmies balto vezumnieku grupai, kas dažu kareivju apsardzībā veda sūtījumus baltajiem uz fronti. Balto kareivji — mobilizētie darba cilvēki —

nepretojās. Mēs viņus kopā ar visiem vezumiem nogādājām bataljona štābā. Ieguvums izrādījās ļoti vērtīgs. Saimnieku mammas saviem dēliņiem bija sagatavojušas veļu, zeķes, cimdsus, kā arī treknus šķiņķus un citus produktus. Divos vezumos atradās pat angļu formas tērpi un adīta vilnas veļa. Visas šīs mantas nodevām pulka saimniecības daļai.

Tuvojoties pavasarim, sākās miera sarunas starp Latvijas buržuāziskās valdības un Padomju valdības pārstāvjiem. Sarkaņās Armijas daļas saņēma pavēli atiet uz jauno aizsarglīniju, kas vēlāk, pēc miera līguma noslēgšanas, kļuva par valsts robežu starp Padomju Savienību un buržuāzisko Latviju.

Ceļā uz jauno aizsarglīniju mums iznāca vairākas sadursmes ar baltgvardiem. Pēdējie, gribēdami radīt iespaidu, ka Sarkaņā Armija atkāpjas viņu armijas uzbrukuma rezultātā, mums neatlaidīgi uzmācās. Bija smieklīgi lasīt Latvijas buržuāziskajos laikrakstos un žurnālos, ka viņu «slavenā» armija «varonīgās cīņās atbrīvojusi tēvu zemi un piespiedusi Maskavu noslēgt mieru». Tie bija negodīgi meli, kurus apzinīgi izplatīja Latvijas buržuāzija, lai celtu savu prestižu iedzīvotāju acīs un apmānītu savus naivos līdzskrējējus.

Mieru noslēdza, balstoties uz Komunistiskās partijas un Padomju valdības miera politikas. Ne velti vēl 1917. gadā Padomju valdības pirmais dekrēts aicināja izbeigt karu un noslēgt mieru starp visām karojošām valstīm. Ne Padomju valdība sāka pilsoņu karu, bet Vācijas, Anglijas, ASV, Japānas, Francijas un citu valstu imperiālisti kopā ar saviem rokaspuišiem — krievu, latviešu, lietuviešu, igauņu, poļu un citiem baltgvardiem. Padomju valdība, noslēdzot miera līgumu ar Latvijas, kā arī ar citu Baltijas valstu valdībām, kas nāca pie varas ar ārzemju kapitālistu atbalstu, bija pārliecināta, ka pienāks laiks, kad Baltijas valstu darbaļaudis paši atradīs sevī spēkus atbrīvoties no kapitālistiskā jūga. Tā tas arī notika pēc 20 gadiem.



J. ADAMSONS

## PADOMJU LATVIJAS 10. STRĒLNIEKU PULKA CIŅAS CEĻŠ 1919. GADĀ KURZEMĒ UN LATGALĒ

Pēc kaujām Dienvidu frontē Povorino un Aļeksikovo rajonā Atsevišķais latviešu strēlnieku pulks tika pārsviests uz Padomju Latvijas teritoriju, kur to pārdēvēja par Padomju Latvijas armijas 10. strēlnieku pulku. Sākumā es komandēju 1. rotu, bet janvāra pirmajās dienās mani iecēla par 1. bataljona komandieri.

1919. gada 7. janvārī ešelons ar mūsu karavīriem pienāca Skrīveru stacijā. 8. janvārī pārgājām pa ledu pāri Daugavai uz Jaunjelgavu. Mūsu maršruts bija sekojošs: Bauska, Eleja, Žagare, Vecauce, Ezere, Nīgrande un gala mērķis — Liepāja.

15. janvārī iegājām Žagarē, kur palikām pa nakti. Nākamajā rītā turpinājām ceļu uz Vecauci. Avangardā gāja 1. rota. Esāju kopā ar pieciem izlūkiem. Par ienaidnieka spēkiem, kas atradās Vecaucē, mums noteiktu ziņu nebija. Pēc vietējo iedzīvotāju nostāstiem, tur atradās 200 kareivju, daži ložmetēji un 2 lielgabali. Izdevās noskaidrot, ka Vecaucē tiešām stāv pastiprināts ienaidnieka bataljons, vairāki ložmetēji un 2 lielgabali.

Piejājām skolai, kas atradās uz austrumiem no Vecauces. Iedzīvotāji stāstīja, ka te vēl nesen manīti balto izlūki. Jājām tālāk. Varēja jau redzēt Vecauci. No turienes gar meža malu uz mūsu pusi izbrauca trīs kamanas ar zaldātiem. Ieraudzījuši mūs, braucēji nogriezās pa labi. Izlikdamies, ka bēg mežā, viņi ceļmalā grāvī uzstādīja ložmetēju un sāka mūs apšaudīt.

Ienaidnieka lodes smagi ievainoja manu skaisto zirgu, ko pulka komandieris Matisons man Bauskā bija tikko iedevis un kas pārgājienā visu laiku gāja lēkšus vien. Nokritām abi ar zirgu. Uzcēlies redzēju, ka zirgam vairākas lodes ieurbušās kaklā. Asinis no zirga brūces lējās straumēm, mani noslacīdamas. Ievainotā zirga vietā no jātnieku izlūku komandas es dabāju kādu stīvu «krampi».

Kopā ar trim izlūkiem jājam pa ceļu uz priekšu izpētīt kreiso flangu. Ceļam abās pusēs bija dziļi, ar dzeloņstieplēm nožogoti grāvji. Mēs savā starpā spriedām, ka vajadzētu jau priekšlaikus griezt nost no ceļa, jo, kad sāks apšaudīt, tad vairs nepaspēsīm. Par laimi gadījās tiltiņš pāri grāvim — nogriezāties no ceļa. Kad baltie atklāja ložmetēju uguni, manam «krampim» radās tādas kājas, ka to nemaz noturēt nevarēju.

Griezāties atpakaļ. Pa to laiku bija pienākuši mūsu galvenie spēki — 2. un 3. rota un pulka komandas. Zirgu atdevu jātnieku komandai, jo tas kaujā nederēja. Devu rikojumu pāriet uzbrukumā — 1. rotai labajā spārnā, 2. — centrā, bet jātnieku izlūkiem ar vieglo ložmetēju «Luiss» un 3. rotai iet gar meža malu pa kreisi un atgriezt baltajiem ceļu uz Jaunauci. Pozīcijas ieņēma arī pulkam piekomandētā artilērijas baterija, kuru komandēja Sakenfelds. Komunistu Ābolkalna komandētais vads teicami šāva, un jau pirmais lādiņš trāpīja baznīcas tornī, notriekdams balto novērotāju. (Ābolkalns miris 1956. gadā, apglabāts Rīgā, Raiņa kapos.)

Jātnieku-izlūku komandas uzdevums bija, kā jau minēju, nogriezt baltajiem atkāpšanās ceļu. Jāsaka, ka kavalēristi ļoti mīl savu ieroci — zobenu. Arī šoreiz mūsu jātnieku-izlūku priekšnieks Jūlijs Vindelis vēlējās izmēģināt roku ciršanā. Izjājis atklātā vietā un pamanījis tur pretiniekus, viņš ar saviem nedaudzajiem izlūkiem drāzās tiem virsū un paspēja sacirst vienu balto, kas atradās šaipus dzelzceļa. Pārējie ienaidnieka grupas kareivji bija dzelzceļa otrā pusē. Labi apmācītais Vindeļa zirgs pirmais pārlēca dziļos dzelzceļa grāvjus, bet pārējie jātnieki aizkavējās. Baltie ielenca komandieri, un lode viņu trāpīja galvā. Jūlijs Vindelis, dzimis un audzis Vecaucē, krita pie dzimtā miestu vārtiem, neiegājis tajā.

Mūsu rotas ar niknumu drāzās kaujā, lai atriebtu krāušu biedru. 1919. gada 16. janvārī ieņēmām Vecauci un Bēni. Baltie steidzīgi atkāpās, pamezdami kaujas laukā 13 kritušos un 2 ievainotos. Balto pusē kaujā piedalījās barona Rādena rota, barona Hāna eskadrons un Zīversa baterija, baroni, kas gadu simtus bija sūkuši latvju tautas sviedrus un asinis.

Pa labi no mums uz Saldu gāja 2. Padomju Latvijas strēlnieku pulks, pa kreisi, pa Lietuvas teritoriju, virzījās 39. Internacionālais pulks.

Sarkanās Armijas spēki Kurzemē bija gaužām mazi — trīs Padomju Latvijas armijas pulki, proti, 2., 3. un 10., pie kam tie

nebija pilnīgi sakomplektēti. 10. pulka rindas bija stipri sarukušas lielajās kaujās Dienvidu frontē. Vienīgais papildinājums bija brīvprātīgie jaunieši, kas sāka pieteikties pulkā, tiklīdz iegājām Latvijas teritorijā. Janvārī un februāra pirmajā pusē pulkā pavisam iestājās 532 brīvprātīgie, vairums no Vecauces un tās apkārtnes. Jaunākus par 17 gadiem pulkā nepieņēma. Pienācīgi apmācīt brīvprātīgos nepaspējām. Mūsu kara darbību traucēja arī citi apstākļi. Dažreiz, lai uzturētu sakarus ar kaimiņu daļām, nācās atiet uz aizmuguri kilometrus desmit piecpadsmit un no turienes «taustīt», kur atrodas kaimiņš, jo atstatums starp karaspēka daļām bija 15—20 km.

Cieši sakari mums bija ar partijas Liepājas organizāciju. Pie mums divas reizes atnāca sakarniece no Liepājas ar svarīgām ziņām par Liepājas strādnieku bruņotajiem spēkiem un tām vācu dzelzsdīvīzijas daļām, kas virzījās mums pretī no Liepājas.

Naktī no 23. uz 24. janvārī pulks devās atbrīvot Ezeres muižu. Kā vienmēr, avangardā gāja 1. rota. Jāju kopā ar pieciem izlūkiem. Ceļš veda caur mežiem. Krietni sala. Uz rīta pusi, atstājuši novērotāju uz ceļa, iegājām kādā lauku sētā, kas stāvēja soļus simts no lielceļa, apsildīties. Pēc brīža kāda šīs mājas sieviete uztraukti mums ziņoja, ka nupat pabraukušas garām trīs kamanas ar cilvēkiem no Ezeres uz Vecauces pusi. Izrādījās, ka mūsu novērotājs bija pametis savu posteni un arī aizgājis sildīties.

Paziņot rotai par braucējiem nebija laika. Es bez kavēšanās liku izlūkiem ieņemt pozīcijas ceļa malās. Vācieši, ieraudzījuši mūsu kolonu sev priekšā uz ceļa, steigšus griezās atpakaļ. «Kūrām» tiem virsū uguni. Mēs ieguvām ienaidnieka divzvirgu kamanas, vienu «Maksima» tipa ložmetēju, daudz patronu un dažus sīkumus.

Ezeri atbrīvojām 24. janvārī, padzenot no tās nelielu ienaidnieka grupu. 26. janvārī pulks pārgāja pār Ventas upi pie Nīgrandes. Te man viss bija labi pazīstams, jo esmu uzaudzis Nīgrandes pagastā. Labi pazīnu arī Nīgrandes muižu, kurā biju agrāk strādājis. Mūsu karaspēkam ieejot muižā, nemanījām nevienu cilvēku. Kad es sāku meklēt agrākos muižas iemītniekus, viens otrs no viņiem atnāca pie mums. Uz jautājumu, kāpēc nerādās neviens cilvēks, viņi atbildēja, ka vispār no Sarkanās Armijas nebaidoties, bet viņus mazliet biedējot sastapšanās ar tās priekšējām daļām. Es viņiem īsumā pastāstīju par Sarkanās Armijas uzdevumiem.



Latviešu strēlnieku parāde Jelgavā 1919. gada februārī.

Tālāk devāmies uz Alšu, Dziru un Jurgenes muižām un atbrīvojām tās. 3. rota, kuru komandēja biedrs Glužģe, ieņēma dzelzceļa staciju Možaiķi. Tādējādi mūsu pulks ar savām trim rotām nosargāja ezeri un Možaiķus, pie kam frontes platums bija 13 kilometri. Līdz Liepājai bija vairs tikai 69 kilometri.

Vads, kas stāvēja sardzē Alšu muižā, ziņoja, ka mežā un tuvējās mājās manīts ienaidnieks. Es jāju uz turieni pārbaudīt stāvokli. Sardzes vads bija apmeties Alšu muižā mana tēva, muižas zirgkopja, puspagraba dzīvoklī. Es uz īsu britiņu satikos ar saviem vecākiem. Māmiņa iedeva man siltas pašas adītas zeķes un no 1905. gada saglabātu revolucionāro dziesmu grāmatiņu.

27. janvārī, vācu dzelzsdivīzijai uzmācoties, mēs no minētajām muižām atkāpāmies uz Nīgrandes muižu. Arī Nīgrandes muižu bijām spiesti atstāt un pārgājām Ventas labajā krastā.

Ienaidnieka artilērija mūs stipri apšaudīja. Starp citu, sašāva vezumu, kurā es biju ielicis savu somu ar mātes doto revolucionāro dziesmu grāmatiņu. Atkāpāmies uz ezeri. Liniņā Ezere—Možaiķi mēs stingri turējāmies pozīcijās un atsitām visus vācu

dzelzsdivīzijas straujos uzbrukumus, nodarot ienaidniekam lielus zaudējumus. Kaujās pie Ezeres, Nigrandes, Griezes un Možaiķiem laikā no 26. janvāra līdz 2. februārim mūsu pulks no sava jau tā nelielā sastāva zaudēja 19 cīnītājus, to starpā 2. rotas komandieri Andreju Zemgali un saimnieciskās komandas priekšnieku Herbertu Tiliku.

1919. gada februāra pirmajā pusē mūs nomainīja 3. Padomju Latvijas armijas strēlnieku pulks, bet mūsu 10. pulku nosūtīja uz Grauzdupes un Kuldīgas rajoniem.

Jāatzīmē, ka vietējie iedzīvotāji mūs visur uzņēma labi. Šķūtnieki, kurus bieži nācās ņemt uz vietām, teicami izpildīja savus uzdevumus.

Kad bijām ieradušies norādītajā rajonā, es saņēmu pavēli ar divām rotām pāriet Ventas kreisajā krastā uz ziemeļiem no Kuldīgas un ieņemt to. Baterijas komandieris Sakenfelds apsolīja mūs atbalstīt šajā operācijā, teikdams, ka viņa baterija šausot tikpat labi, kā ieņemot Auci.

Biedrs Kinsleris, laikam ar 4. rotu, gāja uzbrukumā gar Ventas labējo krastu un atņēma vācu eskadronam vairākus zirgus.

Solīto artilērijas uguni nesagaidījām. Pretinieka rīcībā gan bija artilērija, un tā netraucēti mūs apšaudīja. Vairāki mūsu uzbrukumi tika atsisti. Novērojām, ka ienaidniekam Kuldīgā pieņāca palīgspēki — rota ukraiņu nacionālistu, tā sauktie gaidamaki.

Otrā dienā saņēmu pulka komandiera Matisona pavēli atgriezties Ventas labajā krastā. Tur, Grauzdupes muižas tuvumā, fronti noturējam ilgāku laiku.

Drīz pulka komandieri Matisonu paaugstināja un pārcēla uz citu armijas daļu. Viņa vietā nāca komandiera palīgs Sprostiņš.

Pie pulka bija smagā tālšāvēja baterija, kuru komandēja Kronbergs. Brigādes komandieris bija pareizi nolēmis bateriju aizsūtīt dziļāk aizmugurē, jo Saldus pilsēta jau atradās vāciešu rokās. Bet atsūtīto šifrēto pavēli Sprostiņš nebija labi sapratis un baterijas vietā pavēlēja atkāpties uz Sabili visam pulkam.

Naktī brigādes pavēlniecība kategoriski pieprasīja Sprostiņam, lai pulks ieņem vecās pozīcijas pie Grauzdupes. Neatpūtušies devāmies atceļā. Vecās pozīcijas mums neizdevās atkarot. Vācu jātnieki sagaidīja mūs ar niknu uguni, kad vēl bijām tālu no Grauzdupes. Mūsu vairākkārtējos uzbrukumus ienaidnieks atsita.

Vienlaikus intensīva kauja iesākās arī pie Sabiles.

Pēc vairāku stundu ilgām cīņām, ienaidnieka spiesti, sākām atkāpties uz Vāni. Nerēķinādamies ar apstākļiem, Sprostiņš pavēlēja pulkam apstāties Vānes muižā pusdienot. Muižu no visām pusēm ietvēra augsts mūra žogs. Viena rota palika uz ceļa aizturēt pretinieku. Bet tā ar vāciešiem netika galā, un nācās papildus dot palīgā vēl otru rotu. Arī tad mums tik tikko izdevās sveikiem izklūt no muižas, pie tam bez pusdienām un ne jau pa to ceļu, pa kuru ienācām, bet, ienaidnieka uguns pavadīti, devāmies ar visiem vezumiem taisni pāri laukiem un dziļajiem muižas grāvjiem.

Pa nakti apstājāmies Zemītes muižā. Arī te Sprostiņš deva dīvainu rīkojumu — pulkam apmesties muižā, bet štābam ar savu nelielo sakarnieku komandu — mācītāja mājā, kas atradās vairāk nekā kilometru uz austrumiem. To visu dzirdēdams, jau vakarā labi apskatīju un novērtēju muižas apkārtni. Katram bija saprotams, ka ienaidnieks neļaus mums mierīgi atpūsties. Uz ceļa rietumos no muižas sardzē nostājās strēlnieku un ložmetēju vadi. Šo ceļu ienaidnieks varēja viegli bloķēt, jo starp muižu un mācītāja māju uzkalniņā atradās baznīca, bet uz dienvidiem no tās ceļa tuvumā pacēlās pakalne.

No štāba komandieriem neviens neizgērbās, izņemot pulka adjutantu Neilandu, kas nolēma to darīt, lai būtu kas būdams.

Biju mazliet iesnaudies. Ap pulksten četriem rītā dežurants ziņoja, ka mūsu sardzes vadi atspiesti, smagi ievainots ložmetēju vada komandieris, vācieši jau tuvojas muižai un ka dežurējošā rota ieņēmusi pozīcijas gar mūra žogu muižas rietumpusē. Tani laikā pulkā bija tikai 4 rotas. Devu rīkojumu izziņot trauksmi. Pamodinājis štābiniekus, kopā ar zirgu uzraugu aizgāju uz muižu.

Vezumnieki, uzzinājuši par kauju, jau bija izbraukuši uz lielceļa, kas veda uz austrumiem. Organizējot muižas aizsardzību, pēkšņi izdzirdu šāvienus pie mācītāja mājas, kuru, izrādījās, bija ielenkuši vācieši. Štāba komandieri un sakarnieki māju tomēr noturēja. Bet tajā pusē ienaidniekam izdevās ieņemt baznīcas kalnu. Ar vienu no jaunpienākušajām rotām pārgājām straujā uzbrukumā un ar šauteņu uguns, granātu un durkļu palīdzību atbrīvojām baznīcas kalnu un ielenkto mācītāja māju.

Kāujai vēl turpinoties, vācieši sāka mūs apšaudīt no minētās pakalnes dienvidos no baznīcas.

Kad ieradās Roberta Jankina komandētā 4. rota, devu tai

pavēli ieņemt pakalni, jo vajadzēja nodrošināt atkāpšanās ceļu. Rota metās uzbrukumā un padzina vāciešus. Tumsā varēja tikai dzirdēt, ka tie bēgot svieda uz sasalušās zemes savus vieglos ložmetējus.

Vāciešu nodoms — ielenkt mūs agrā rīta stundā — neizdevās. Viņu no trim pusēm organizētie uzbrukumi tika enerģiski atskaitīti. Pēc tam kad ienaidnieks bija padzīts, devu rīkojumu vispirms braukt vezumiem pilnos rikšos, tad vajadzēja iet rotām, kas jau bija nostājušās kolonās.

Pēc sarežģītās nakts kaujas izgājām no ielenkuma ar visiem vezumnikiem, kuri veda ap 40 smagi ievainotu karavīru. Mūsu skaitliski nelielais pulks bija atsitis visus ienaidnieka uzbrukumus, saglabādams spēkus arī turpmākajām kaujām.

Vācieši, pārliecinājušies, ka viņiem neizdosies mūsu pulku sakaut, atteicās no tālākas aktīvas pakalīdzīšanās. Turpinājām iet un naktī ieradāmies Kalnciemā. Te mums iecēla citu pulka komandieri. Arī tas ilgi nenoturējās savā postenī — pēc neizdevušās operācijas, mēģinot pārraut dzelzceļa līniju starp Jelgavu un Tukumu, viņa vietā atsūtīja bijušo bruņotā vilciena priekšnieku Semjonovu. Viņš komandēja 10. pulku līdz pat Padomju Latvijas armijas likvidēšanai.

Periodā no 1919. gada februāra beigām līdz Rīgas krišanai — 22. maijam — mūsu pulkam nācās cīnīties vairākos kaujas rajonos — Kalnciemā un vēsturiskajā Ložmetējkalnā, pie Holendera kroga un mežos uz dienvidiem no Olaines stacijas. Šie meži un purvi man un daudziem citiem cīnītājiem bija labi pazīstami vēl no pirmā pasaules kara gadiem.

Tajā ziemā pieturējās stiprs sals. Notika diezgan intensīvas kaujas. It īpaši stipri mūs apšaudīja ienaidnieka artilērija. 1. rotas, kurā biju arī es, kaujas rajons bija Cenas muiža ar tās apkārtni un kapi. Pretinieka artilērijas uguns pirms kaujām veselo muižas ēku vietā atstāja tikai drupas. Un tomēr nedz dienas, nedz nakts uzbrukumos vāciešiem neizdevās muižu ieņemt.

Intensīvo kauju, apgērba un pārtikas trūkuma rezultātā stāvoklis frontē pasliktinājās. Partijas biedri izskaidroja strēlniekiem grūtību cēloņus un mācīja viņus palikt līdz galam uzticīgiem sociālistiskās revolūcijas lietai.

1919. gada 22. maijā ienaidnieks, pateicoties savas artilērijas viesuļugunīm un lielam dzīvā spēka pārsvaram, izsita mūs no pozīcijām un mums vajadzēja atkāpties. Aizmugurē jau bija ielauzies ienaidnieks. Arī Rīgas tilti atradās vāciešu rokās.

Mūsu 10. pulks pie Ogres stacijas pārcēlās uz Daugavas labo krastu. Iepriekš minētais Sprostiņš, kā arī citi budziskie elementi palika pie ienaidnieka.

Sarkanajai Ārmijai atkāpjoties, sāka pacelt galvas pelēkie baroni. Bija daudz gadījumu, kad tika apšaudītas mazākas sarkanarmiešu grupas. Uz tiltiem un citās redzamākās vietās parādījās uzraksti: «Sietiet komunistus un glābiet savas mājas!»

Mums algā izmaksāto Padomju Latvijas naudu saimnieces atteicās ņemt par produktiem un, uzlikušas naudas zīmes sev uz plaukstas, demonstratīvi tās nopūta. Viņas prasīja, lai dodot naudu ar «putnu», t. i., kerenkas. Darba cilvēki, kas atbalstīja padomju varu, ar nožēlu jautāja, kādēļ mēs viņus atstājot, un apsoliņa mūs gaidīt. Viņu ilgas piepildījās 1940. gadā.

Turpmākās kaujas notika līnijā Vilcāni—Rudzēti—Līvāni. Par frontes joslu mūsu augstākā pavēlniecība bija ar nodomu izraudzījusies lielu purvu, kā, piemēram, Teiču, Lielā Medņu, Steparu un Skrebeļu purvu rajonu, kur šaurās cietzemes joslas varēja nosargāt ar nelieliem spēkiem, neļaujot ienaidniekam virzīties tālāk uz austrumiem.

10. pulka kaujas iecirkņa centrs bija Rudzētu muiža. Mums pa labi vajadzēja novietoties 14. Padomju Latvijas strēlnieku pulkam, bet tas vēl nebija ieradies savā iecirknī. Šo apstākli izmantoja ienaidnieks un iegāja mums aizmugurē, cerēdams saņemt gūstā mūsu bateriju.

Ienaidnieka pārdrošības saniknoti, K. Zaula komandētās 1. baterijas artilēristi raidīja pret uzbrucējiem niknu karteču uguni, bet grupa strēlnieku Roberta Jankina vadībā aiztrieca ienaidnieku projām. Daudzi uzbrucēji krita gūstā, to starpā arī kāds mācītāja dēliņš. Pie viņa atrada garu vēstuli mātei, kurā tas bija izlielijies, ka viņi, tumsai metoties, saņemšot gūstā sarkano bateriju. Patiesībā iznāca otrādi.

Saņēmusi jūtamu mācību, buržuāziskās Latvijas armija mūs atstāja mierā līdz pat 1919. gada augustam.

### PADOMJU LATVIJAS ARMIJAS LIKVIDĒŠANA UN 3. LATVIEŠU STRĒLNIĒKU PULKS

1919. gada vasarā sakarā ar Padomju Latvijas armijas likvidēšanu tās daļas izformēja un no tām izveidojās 53. strēlnieku divīzija jeb, kā to pēc neilga laika pārdēvēja, Latviešu strēlnieku

divīzija. Mūsu 10. pulku pievienoja 3. latviešu strēlnieku pulkam, sastādot no tā 2. bataljonu.

3. latviešu strēlnieku pulka komandējošais sastāvs bija sekojošs: pulka komandieris — J. Elsis, pulka komisārs — M. Daniels, komandiera vietnieks — J. Ādamsons, partijas organizācijas sekretāre — Z. Piģāne, adjutants — Kasparsons, vēlāk Misiņš, 1. bataljona komandieris — A. Briljants, 2. bataljona komandieris — Celmiņš, saimniecības pārzinis — Magonis.

3. pulks izvietojās Rudzētu kaujas iecirknī 12 kilometru garā frontes līnijā. Pa labi no pulka pozīcijām atradās Vilcānu sādža, pa kreisi — Sarkandruva.

Latvijas buržuāziskā armija, skaitliski palielinājusies, sāka sturmēt mūsu centru — Rudzētus. Vairākas dienas no vietas to atsviedām. Uzbrucējs cieta lielus zaudējumus. Saņemto gūstekņu vidū bija veci vīri, mobilizētie, un arī septiņpadsmitgadīgi puikas — brīvprātīgie.

Bet baltie nerimās. Šķiet, viņi domāja, ja nu dienā atklātā kaujā neveicas, tad atkārtos uzbrukumu tumšā naktī mūsu frontes visvājākajā vietā. Baltie uzbruka Kivļenieku sādžai, kur 2 kilometrus plato fronti sedza tikai viens vads. Pēdējais neizturēja pretinieka pastiprinātā bataljona, apmēram 600 cilvēku sastāvā, spiedienu un, izšāvis gandrīz visas patronas, atkāpās.

Latvijas balto armijas vadība bija lielījusies, ka viņu armija pārrāvusi sarkanajiem fronti, taču viens vads jau vēl nenozīmēja fronti.

Tikko mūsu štābā uzzināja par pārrāvumu, pulka komandieris Elsis uzdeva man to tūdaļ likvidēt.

Atkāpušos vadu atradu mežmalā. Savākuši pēdējās 15 patronas, mēs atklājām uguni un apturējām ienaidnieka virzišanos uz priekšu. Ātri nodibinājām sakarus ar divām baterijām un tad kopējiem spēkiem tā nomierinājām uzbrucējus, ka viņi visu dienu nenāca uzbrukumā. Kad pieveda patronas un kad vēlāk pienāca pulka rezerve — sapieru komanda, sākām justies pavisam droši.

1. bataljona kaujas rajonā ienaidnieks pat neparādījās, tā ka mēs varējām daļu strēlnieku norīkot citur. Ar viņu palīdzību naktī aiztriecām ienaidnieku, un baltie, saņēmuši trīskārtēju mācību, mūs tajā rajonā vairs netraucēja. Tā beidzās mūsu cīņas 1919. gadā Padomju Latvijas teritorijā.

Septembrī Latviešu divīziju uz īsu laiku nosūtīja pret poļu baltgvardu leģioniem. No turienes, pēc V. I. Ļeņina priekšlikuma un Revolucionārās kara padomes lēmuma, ko 1919. gada 21. septembrī apstiprināja CK plēnuma sēdē, Latviešu divīziju nosūtīja uz Dienvidu fronti. Šo pavēli strēlnieki uzņēma ar sajūsmu. Latviešu strēlnieki sadarbībā ar citām Padomju Armijas daļām kaujās pret Deņikinu godam attaisnoja viņiem dāvāto V. I. Ļeņina uzticību.



K. ZAULS

## 1. BATERIJA CIŅĀ PAR PADOMJU LATVIJU<sup>1</sup>

Vēl 1918. gada novembrī, cīņu laikā pret ģenerāļa Krasnova kontrevolucionārajiem kazakiem Donas apgabalā, klīda baumas par 3. latviešu brigādes sūtīšanu uz Latviju pret vācu okupantiem, baroniem un latviešu buržuāziju.

Brigādes daļas decembrī, pēc sīvām cīņām oktobrī un novembrī, atradās 14. divīzijas rezervē. 1. latviešu vieglās artilērijas divīziona 1. baterija, kurā biju par vada komandieri un vēlāk par baterijas komandiera palīgu, līdz ar Sevišķu uzdevumu latviešu strēlnieku pulku bija apmetusies Aleškos — 5 km ziemeļrietumos no Volkonskajas stacijas (Povorino—Borisoglebskas—Grjazu dzelzceļa līnijā). Brigādes štābs atradās Ternovkas stacijā, ziemeļos no mums.

15. decembrī brigāde saņēma pavēli — daļai doties uz Daugavpili, daļai — uz Maskavu. Visus pārņēma neredzēta sajūsma. Ātri iekravājāmie vagonos un devāmies uz Maskavu. Kad Kozlovas tuvumā pārtrūka ešelons un daļa vagonu palika kaut kur iepakaļ, visi kā viens, kaut gan bija negants putenis un stacijas priekšnieks mēģināja mūs atrunāt, sameklējām lāpstas un ar lokomotīvi aizbraucām pēc notrūkušajiem vagoniem. Pēc 6 stundu neatlaidīga darba tika atrakts gan ceļš, gan arī vagoni, kurus bija pārklājušas sniega kupenas, un ešelona daļas tika atkal savienotas.

Decembra beigās sasniedzām Maskavu. Apstājāmie stacijā Vorobjovgori. Šeit papildinājām zirgu barības un arī savus pārtikas krājumus, izvedām svaigā gaisā zirgus un, saņēmuši tālākos norādījumus, devāmies uz Daugavpili.

12. janvārī iebraucām Skrīveros. Šeit vagoni bija jāatstāj

<sup>1</sup> Raksts publicēts «Prometeja» 1935. gadā izdotajā krājumā «Latvju revolucionārais strēlnieks», II. Šeit iespiests saisināts.



2. latviešu padomju strēlnieku pulka karogs.

un jāceļas pāri Daugavai, lai panāktu 2. latviešu pulku un kopā ar to, vajājot pretinieku, atbrīvotu Kurzemi.

Ceļoties pāri Daugavai, netālu no krasta no apledojušā prāmja ūdenī ieslīdēja lādiņu kaste. Vainīgā vada komandierim un lielgabala apkalpei, neskatoties uz salu un auksto laiku, nācās mesties ūdenī. Lādiņu kaste tika izcelta, baterija laimīgi pārceļta pāri Daugavai, un mēs devāmies tālāk uz Jelgavu.

Jelgavā 2. pulku nepanācām — tas vajāja atkāpjošās latviešu baltgvardu un vācu daļas. Jelgavas strādnieki uzņēma mūs ar lielu sajūsmu. Tie nāca aplūkot lielgabalus un priecājās, ka strādniekiem ir pašiem sava artilērija. Jelgava — šī kādreizējā Kurzemes baronu galvaspilsēta, kas mudžēt mudžēja no vācu muižniecības atvasēm, tagad nu bija pustukša. Baroni bija pametuši mājas un iedzīvi un aizlaidušies meklēt patvērumu «īsterlandē».

17. janvāra rītā izbraucām no Jelgavas un devāmies tālāk. Daudzi darbaļaudis gribēja iestāties baterijā, bet nācās tiem atteikt, jo baterijai štati bija pilni (1918. g. 15. decembrī baterijā bija 213 cilvēki, 121 zirgs un 4 lielgabali). Devām viņiem padomu iestāties strēlnieku pulkos. Dobelē beidzot panācām 2. pulku.

Šeit dabūjām tuvākas ziņas par stāvokli frontē. Izrādījās, ka baltie visu laiku atkāpjas un kaujās labprāt neielaižas.

No Dobeles pulks devās ieņemt Ventas tiltu pie Skrundas muižas. Izrādījās, ka baltie pie Ventas bija nolēmuši uzsākt cīņu. Saldū saņēmām pulka komandiera rīkojumu — steigties palīgā strēlniekiem. Viens vads rikšiem devās uz priekšu, bet Ventas tilts jau bija liesmās, un balto lielgabals apšaudīja pulka ķēdes. Nostādījām abus lielgabalus un sākām apšaudīt ienaidnieka artilēriju un novērošanas punktu baznīcas tornī. Labi mērķētā uguns baltos pārsteidza un piespieda viņu bateriju aplūst.

22. janvārī nolēmām ieņemt Skrundas muižu. Šim nolūkam uzstādījām vienu lielgabalu iepretim muižai, lai ar to maldinātu pretinieku, bet galvenais trieciens bija paredzēts no aizmugures, apejot pretinieka spārnu. 2. pulka rota ar vienu lielgabalu devās caur mežu, lai apietu pretinieku. Izbraukuši klajumā pie skolas, sadūrāmies ar balto nodaļu, kas līdzīgā kārtā gribēja apiet mūs. Baltie gribēja ieņemt tilta rajonu un tādā veidā pārvaldīt visu apkārtni.

Pirmajā mirklī abas puses no pārsteiguma nevarēja apjēgt, ko darīt. Bet tas bija tikai mirklis. Darbā tika laisti ložmetēji, šautenes un rokas granātas. Abās pusēs bija ievainotie, un sniegs vietām krāsojās asinssārts. Baltie nostiprinājās skolas ēkā un mežā un bez apstājas šāva ar ložmetējiem. Mans lielgabals sadursmes sākumā atradās tik tuvu pretiniekam, ka karatečas apdraudētu mūsu pašu strēlniekus. Lielgabalu atvilkām atpakaļ un jau pēc pāris desmit šāvieniem piespiedām baltos mukt mežā.

Šis manevrs stipri iespaidoja pretinieku, un muižu drīz vien ieņēmām. Muižas strādnieki strēlniekus uzņēma ļoti draudzīgi, aicināja savās mājās pamieloties un atpūsties.

Skrundas rajonu tagad pārvaldījām mēs. Baznīcas tornī balto novērotāja vietā uzkāpa mūsu, 1. sarkanās latviešu baterijas novērotājs. Tālāk — uz Liepāju neiznāca doties. Ieņemot Skrundu, 2. pulks līdz ar bateriju bija pārāk tālu izvīrījies uz priekšu. Tanī pašā laikā abi spārni bija vai nu atpalikuši, vai arī sastapuši daudz spēcīgāku pretinieku. Arī 2. pulka iecirknī pretinieks uzsāka daudz intensīvāku pret darbību — tas bija saņēmis papildspēkus — no Vācijas atbraukušās brīvprātīgo daļas, tāpēc balto prettrieciens bija sagaidāms kuru katru dienu.

Februāra otrajā pusē mūsu baterija atstāja vada komandiera Blumberga vadībā divus lielgabalus 2. pulka rajonā, bet

mēs ar baterijas komandieri Sakenfeldu un diviem lielgabaliem devāmies uz Kuldīgas rajonu, jo 13. februārī Kuldīgu bija ieņēmuši baltie. Kuldīgas apkārtnē sastapām Talsu sarkangvardu nodaļu. Tā bija organizēta un apbruņota uz ātru roku, sarkangvardi bija ģērbusies privātās drēbēs. Gaidījām pienākam divus 107 mm lielgabalus un 3. latviešu kavalērijas divizionu no Saldus, lai kopējiem spēkiem izsistu pretinieku no Kuldīgas.

Kaut gan negribējām, ka pretinieks manītu, ka mums ir artilērija, tomēr 18. februāra vakarā vienu lielgabalu nācās laist darbā. Mērķis bija pārāk vilinošs. Pretinieks, nenojauzdam, ka mums ir lielgabali, ārpus pilsētas uz atklātas vietas bija nostādījis lielgabalu un nekaunīgā kārtā apšaudīja mūsu pozīcijas. Tāpat baltie nebija noslēpuši novērošanas punktu, kas bija ierīkots kādas mājas bēniņos, kur mūsu lodes to neaizsniedza.

Pievedām vienu lielgabalu cik iespējams tuvāk upei un, mazliet to nomaskējuši, labi notēmējām uz novērošanas punktu, un pēc 3—4 šāvieniem tas bija iznīcināts. Steidzīgi, lai pretinieks neuzietu mūsu lielgabalu, sākām apšaudīt tā lielgabalu. Apkalpe lielgabalu tūlīt pameta un aizbēga. Lielgabalu iznīcināt neizdevās, jo uznāca tumsa. Tomēr baterijas komandieris, kāds barons, bijušais virsnieks-artilērists, kā vēlāk noskaidrojās, bēniņos bija dabūjis galu.

Drīz pienāca 3. kavalērijas divizons — 150 zobeni Bullīša komandā. Nolēmām nevilcināties, bet 21. februāra rītā doties uzbrukumā. Kavalērijas divizionam bija jāpāriet pāri Ventai, lai uzbruktu Kuldīgai no kreisā spārna — no ķieģeļu cepla puses. Talsu rotas 130 durkļiem bija jāuzbrūk no frontes. Signālu uzbrukumam vajadzēja dot kavalērijas divizionam ar raketi pulksten septiņos no rīta. Pāriet septiņi, astoņi, deviņi — ir jau pavisam gaišs, bet no kavalērijas ne vēsts. Tikai pulksten desmitos pie ķieģeļu cepla kavalēristi uzsāka kauju, bet nesekmīgi — pilsētā ielauzties tiem neizdevās. Pats izdevīgākais brīdis — rīta krēsla, bija nokavēts, un tagad mesties virsū ložmetējiem nebija nekādas nozīmes. Kavalērijas novēlošanās dēļ operācija neizdevās. Baltie, redzēdami mūsu nenoteiktību, atklāja spēcīgu artilērijas uguni, lai, kā varēja spriest, pārietu pretuzbrukumā.

Pretinieka nolūkus vajadzēja izjaukt. Mūsu grupa tika pastiprināta ar 10. latviešu pulku (4 rotas) un 1. latviešu smagās baterijas 1. vadu. Tika nolemts 28. februārī no jauna uzbrukt Kuldīgai.

Ar Sakenfeldu — artilērijas grupas komandieri — tika no-

runāts laist darbā visus lielgabalus. No novērošanas punkta, kas atradās pašā upes krastā un tik tuvu pretiniekam, ka mūs varēja aizsniegt viņa lodes, no sākuma nekādi nevarēju uziet pretinieka bateriju, lai gan tās šāvieni, likās, atskanēja pašā deguna galā. Tomēr šāvieniem saceltie dūmi mākoņi drīz vien palīdzēja mums vienu lielgabalu uziet. Lielgabala komandierim jāizsaka atziņa — savu lielgabalu tas bija paslēpis teicami. Sētā bija ierīkots caurums, pa kuru bija izbāzts laukā lielgabala stobrs, bet apkalpe atradās aiz sētas. Labi, nodomāju, drīz tev kļūs karsti. Brīdināju bateriju, ka esmu uzgājis pretinieka lielgabalu, un teicu, lai tagad tā labi notēmē. Devu komandu. Pēc pirmā šāviena izdarīju koriģējumu. Divas granātas noslaucīja sētu un uzspridzināja granātu kasti, — bija dzirdams stiprs sprādziens. Nu lielgabals bija kā uz delnas. Vēl daži šāvieni, un pārpalikusi apkalpe aizbēga uz visām pusēm. Kad izklīda dūmi, ieraudzījām uz sāniem apgāztu lielgabalu. Otrā lielgabala apkalpe, redzēdama pirmā lielgabala likteni, mēģināja aizvilkt savējo aiz ķieģeļu nama. Atkal lido granātas, apkalpe pamet lielgabalu un bēg projām, bet daži paliek guļam. Neapbrīninājuši mūsu lielgabala šaušanas ātrumu, baltie atkal ķērās pie sava lielgabala riteņiem, bet nākošās granātas apguldīja arī šos pārdrošniekus. Līdz pat tumsai pretinieks vairs nemēģināja glābt lielgabalu.

Smaga artilērija ar tādiem pašiem panākumiem bombardēja pretinieka labējo spārnu. Varēja redzēt, ka balto vezumnieki un kājnieki samulsuši sāka atkāpties un atstāja pilsētu. Kāpēc šo apstākli mūsējie neizmantoja — grūti izskaidrot. Visdrīzāk laikam tāpēc, ka trūka vispārējas vadības, kas saskaņotu daļu darbību.

Sakarā ar pretinieka uzbrukumu Saldus virzienā mūsu vadu nosūtīja atpakaļ uz 2. pulka iecirkni, kur tas ieradās ap 7. martu. Stāvoklis frontē bija stipri pasliktinājies. Pretinieks, saņemis papildspēkus, atjaunoja uzbrukumu un 10. martā ieņēma Saldu. Pie Lielblīdenes pretinieks 15. martā pēkšņi uzbruka baterijai un pulka štābam. Mēs tikko paspējām pretinieku atsviest. Gribot negribot nācās atiet uz Jaunpili. Galu galā radās iespāids, ka balto nodaļas operē visur. Stāvokli vēl vairāk sarežģīja pretinieka kavalērija, kas darbojās neaizsargātajā joslā starp 2. un 3. pulka iekšējiem flangiem.

Kuru katru mirkli varēja sagaidīt jātnieku uzbrukumu, tāpēc vajadzēja būt ārkārtīgi modriem. Brīdinājām artilēristus, lai uzbrukuma gadījumā viņi rīkojas aukstasinīgi un nepadodas

panikai. Ciņas Maskavā un kazaku ielenkumā Donas apgabalā bija jau pieradinājušas mūs pie nejaušībām.

Naktī no 18. uz 19. martu mēs dabūjām zināt, ka Jelgava kritusi. Tanī pašā naktī 3. pulka komandieris K. Stucka paziņoja, ka šīnī pusē palikušie pulki gatavojas uzbrukt Jelgavai un ka 2. pulkam un baterijai izejas stāvoklis jāieņem Auces muižā.

19. martā divi mūsu lielgabali pie Dobeles gandrīz krita ienaidnieka rokās. Cik atceros, šiem lielgabaliem bija jāsedz 5. rotas atiešana. Nospriedu, ka 5. rota ies mums garām un ka kopīgi ar to sekosim galvenajiem spēkiem. Rota aizgāja savu ceļu, bet es, sēdēdams uz mājas jumta, biju tā nogrimis novērošanā, ka atjēdzos tikai tad, kad pāris ložmetēju sāka mūs aplaistīt ar svina lietu. Ātri uzcēlām lielgabalus uz priekšratiem un rikšiem devāmies uz Krimūnām—Auci — pakal galvenajiem spēkiem.

Domāju, ka esam jau drošībā, kad piepeši telefona divričiem pārlūza ilkss. Un tanī pašā brīdī telefonistiem virsū drāzās ap 40—50 kavalēristu. Pie divričiem palikušie 4—5 telefonisti jau ķēra pēc šautenēm, te zemi nodrebināja kartečas sprādzieni un puse no pretinieka kavalēristiem un zirgiem sašauti locījās pa zemi. Pāri palikušie otro šāvieni negaidīja — pazuda, kā zemē ielīda. Dažu minūšu laikā ilkss bija sasieta, un vēl pēc 20—25 minūtēm pulku bijām panākuši.

19. martā pulksten trijos dienā 2. pulka komandieris saņēma 3. pulka komandiera paziņojumu, ka viņa pulks ieņem Kalnamuižu, dienvidaustrumos no Auces. Mūsu izlūki Auces muižā baltos nebija sastapuši.

Sasnieguši Auces muižu, saskaņā ar norunu, kāda mums bija ar 3. pulku, nolēmām šeit ieņemt pozīcijas, kā arī atpūsties paši un atpūtināt zirgus. Atstādami vienu bataljonu segumam uz ceļa no Auces uz Krimūnu staciju, baterijas komandieris Sakenfelds ar bateriju un otru bataljonu iegāja Aucē. Iedzīvotāji ziņoja, ka baltie nav manīti. Gandrīz katra saimniece pie savas mājas durvīm izdalīja strēlniekiem maizi un pienu, pat sviestmaizes. Baterija visu laiku atradās aiz muižas. Baterijas komandieris ar izlūkiem pārbrauca pāri dambim un izmeklēja meža malā pozīciju lielgabaliem. Pēc tam komandieris pavēlēja kolonai braukt pāri dambim, lai lielgabalus nostādītu izmeklētājā vietā un novietotu baterijas rezervi. Bet, tiklīdz lielgabalu kolona muižā sākotnējās un tās priekšgals uzbrauca dambim, piepeši mūs sāka apšaudīt ar šautenēm un vairākiem ložmetējiem. Notika kaut kas ne-

aparakstāms: zirgi krita, aizjūgi sapinās, lādiņu kastes un lielgabali gāzās grāvjos. Izrādījās, ka baltie, iepriekš ieņēmuši pozīcijas ceļa malā, nogaidījuši, kamēr mēs izbraucām atklātā vietā, un pēc tam atklājuši uguni.

Tiklīdz atskanēja šāvieni, Sakenfelds komandēja: «Aulekšos man pakaļ,» — lai varētu vēl kaut pāris simt metru nobraukt un paslēpties aiz paugura. Nepaguvām pabraukt ne 20 metru, kad vairāki zirgi krita un bija jādod pavēle nocelt lielgabalus no priekšratiem, kaut gan atradāmies ienaidnieka krustugunīs. Ar Sakenfeldu uzņēmāmies tēmētāju pienākumus un nekavējoties atklājām uz tuvākajām mājām un dārziem kartecu un granātu uguni. Iedegās cīņa uz dzīvību un nāvi: mēs uz atklātas vietas — baltie no paslēptuvēm, mēs vidū — viņi mums visapkārt, mēs pārsteigti — viņi iepriekš visu labi sagatavojuši. No tuvējām mājām drīz vien tos izdzinām, tādēļ kļuva jau vieglāk, bet arī tad vēl nedrīkstējām pacelt galvu, jo ložmetēji joprojām apbēra mūs ar ložu krusu.

Izšķirošo momentu baltie tomēr bija nokavējuši. Būtu tie atklājuši uguni minūti agrāk un tēmējuši labāk, visi baterijas zirgi būtu nogalināti. Mūsu vidū panika ilga tikai īsu mirkli. Jau nākošajā minūtē pie katra lielgabala rikojās komandieris: pie viena Blumbergs, pie otra — Sakenfelds, pie trešā — es. Tikai apkalpe bija pārāk maza, jo daudzi artilēristi bija paslēpušies no lodēm. Man lielgabals bija jāapkalpo ar lielgabala priekšnieku Sprinci un vēl vienu, kas piegādāja granātas. Baltie apšaudīja mūs ar lodēm, mēs viņus — ar granātām, ko raidījām tieši māju logos, bēniņos, šķūņos — visur, no kurienes vien atskanēja šāvieni. Steīgā nemaz nemanīju, ka zem mana lielgabala stobra bija ierīkojies baterijas ložmetējs. Pēc pirmā šāviena ložmetējnieki no trokšņa tīri vai apdulla un cepures tiem lidoja pa gaisu, kā vēja nestas.

Cīniņš bija ellišķīgs. Baltie, neievērojot daudzus upurus, turējās neganti un par bēgšanu, kā liekas, i nedomāja. Tad atcerējos, ka vienā lādiņu kastē atrodas aizdedzinošie lādiņi, — nekavējoties liku tos atnest. Pēc 10 minūtēm tika atgādāti 4 tādi lādiņi. Visvairāk mūs apdraudēja kāds siena šķūnis, no kura pastāvīgi bēra lodes pāris ložmetēju un vairākas šautenes. Notēmējām uz šo šķūni un laidām virsū lādiņus. «Nu jums karsti taps,» noteica Sprincis. Pēc diviem šāvieniem šķūnis bija jau liesmās. Baltos, kuri izskrēja laukā, panāca mūsējo lodes, pārējie sadega līdz ar ložmetējiem. Atskanēja spēcīgs «urā» sauciens. Atskatos un

redzu — 2. pulka komisārs Briedis ar simts strēlniekiem kliegdami metas baltajiem virsū.

Kauja turpinājās jau ilgāku laiku. Lodes bez apstājas atsitās pret mūsu lielgabala vairogu. Aizdedzinājis šķūni, sāku meklēt jaunu mērķi. Te dabūju vēderā tādu sitienu, ka nokritu augšpēdus. Lode, taisīdama rikošetu, bija ieurbusies ar resno galu man vēderā — tikai galiņš bija palicis ārā. Lodi uz vietas izvilka, rētu pārsēja, un es turpināju komandēt un uzmundrināt puisius. Baterijas kalējs Turks uz durkļa atstiepa divus vāciešus, teikdams: «Tie — atmaksa par jūsu ievainojumu.»

Neskatoties uz saviem lielajiem zaudējumiem un bezizejas stāvokli, ienaidnieks nepadevās, bet sāka atšaudīties vēl niknāk. Mans ievainojums sāka stipri sāpēt, un divi ložmetējnieki izveda mani no kaujas lauka.

Kauja ilga apmēram stundas trīs, kamēr pulka daļas ar komandieri un komisāru priekšgalā neielenca pretinieku no sāniem. Ar spēju triecienu baltie tika sakauti, dzīvi palikušie aizdzīti. Mūsējie ieguva vairākus ložmetējus un daudz citu kara mantu.

Pateicoties artilēristu aukstasinībai, tika izglābta ne tikai baterija, bet arī pulka vezumnieki, kas brauca baterijai nopakaļ. Baterijā 6 cilvēki bija smagi ievainoti, 12 zirgi nošauti un daudzi ievainoti. Vairāki zirgi bija norāvušies un aizklīduši, lielgabalus nācās vilkt tālāk 4 zirgiem, bet lādiņu kastes — 3 zirgiem.

Ceļu vajadzēja turpināt caur Kalnamuižu, bet pulka izlūki paziņoja, ka tur baltie mums jau priekšā. Tāpēc, paņēmuši pavadoņus, visu nakti klīdām pa meža ceļiem. Uz rīta pusi, pārgājuši dzelzceļa stīgu Šauļi—Jelgava, no maisa izklūvām. Pie Elejas apstājāmiešiem atpūsties, katram gadījumam norīkodami pozīcijās divus lielgabalus. Baltos ilgi nenācās gaidīt. Mūs sāka apšaudīt viņu bruņuvilciens. Nepārtrauktās cīņas un manevrēšanas grūtības bija mūs galīgi nomocījušas, tāpēc nekādu lielu pretestību baltajiem arī neizrādījām. Apturējuši uz laiku balto virziņšanos uz priekšu, devāmies uz Bauskas pusi. Tā kā biju ievainots, tad aizbraucu uz Rīgu ārstēties, tādēļ pašu atkāpšanos uz Bausku nevaru aprakstīt...

Rīgā izveseļojies, uz bateriju izbraucu maija vidū, neilgi pirms Rīgas krišanas. Baterija kopā ar 8. latviešu pulku darbojās dienvidos no Bauskas, Ķemenu rajonā pie Mūsas upes.

Pēc Rīgas krišanas visu laiku atkāpāmiešiem uz austrumiem. Baterijā bija daži dezertēšanas gadījumi. Starp citu, pazuda baterijas vecākais. Sakarā ar atkāpšanos bija dzirdama neapmierināta

spriedelēšana par to, kāpēc atkāpjami, kāpēc netiek doti papildspēki, jo latviešu strēlnieki vieni paši nevar apturēt vairākas vācu divīzijas. Centos ieskaidrot, ka pašlaik citas izejas nav, jo Austrumu un Petrogradas frontes pieprasa visas rezerves, tāpēc jāatkāpjas, lai ieņemtu labākas pozīcijas un varētu aizstāvēties.

Tā kā baltie ne visai naigi dzinās mums pakaļ, tad atkāpjamies palēnām. Vienu laiku pazaudējām pat sakarus ar kājniekiem, bet tas mūs daudz neuztrauca. Nekādu nopietnu notikumu šīn laikā nebija.

Jūnija sākumā apstājāmie un ieņēmām pozīcijas 10. latviešu pulka iecirknī Rudzētu apkārtņē, 21 km ziemeļrietumos no Preiļu miestiņa.

Pirmajās dienās pēc atkāpšanās uz Latgali, tieši 7. jūnijā ap pulksten divpadsmitiem, baltie uzsāka no Pelšu puses uzbrukumu Vijmaņiem, kā arī no meža — Locupiem. Tā kā šīn laikā 10. pulkā bija tikai ap 120 durkļu un tie paši bija stipri izkaisīti plašā frontē, tad mazā strēlnieku grupiņa, kas atradās Vijmaņos, sāka jau atkāpties uz Rudzētiem. Baterijas uguns pretinieku — ap 80 durkļu un 130 kavalēristu — drīz vien padzina, un iepriekšējais stāvoklis tika atjaunots.

Baterijas viens vads bija novietots pulka labajā spārnā, netālu no pulka štāba, bet novērošanas punkts — meža malā uz šķūņa jumta. 7. jūnija vakarā ap pulksten astoņiem ierados baterijas kancelejā otrā vada rajonā. Te piepeši lielā steigā aizelsdamies ierodas vada komandieris Blumbergs un ziņo, ka mežiņā, austrumos no Rudzētiem, it kā parādījušies baltie. Biju par to ļoti pārsteigts, jo novērotājs neko nebija manījis un, otrkārt, mežiņa priekšā ierakumos atradās pulka daļas. Nepamanīts nokļūt mežiņā, mūsu daļas aizmugurē, pretinieks, likās, nekādi nevarēja.

Liku Blumbergam tūlīt doties uz vadu, jo citādi tur nebija neviena komandiera, bet pats devos uz novērošanas punktu.

Skatos uz mežiņu, bet neko aizdomīgu nemanu. Instinkts tomēr no ieiēšanas mežiņā atturēja. Liku paņemt ložmetēju, un pa ceļu gar mežmalu devāties sāņus. Ložmetēju norikoju starp mežmalu un priekšējām pozīcijām tā, ka katra pārvietošanās uz meža pusi bija labi novērojama. Atgriezos uz novērošanas punktu un pa telefonu, vēl nezinādams, ka mežā tiešām paslēpušies ap 100 balto ar 5—6 ložmetējiem, pieprasīju no štāba vadu strēlnieku, lai mežiņu pārmeklētu.

Artilērijas vads atradās no mežmalas apmēram 400—450 metru. Gaidīdams strēlniekus, nostājos uz ceļa, kas atdala

bateriju no mežiņa. Blakus man nostājās pulka komandieris, baterijas komisārs un vēl citi, kas atnāca noskatīties, kā strēlnieki traucēs «vārnas», kas «nobaidījušas» artilēristus.

Strēlnieku vads, tiešām necerēdams tur sastapt baltos, ar šautenēm uz pleca devās mežiņā iekšā. Līdz mežiņam bija vēl pāris simt metru, kad no turienes atskanēja negants ložmetēju un šauteņu šāviņu troksnis un «urā» saucieni. Viena lode ieskrāmbāja man vaigu, otra — rokas pirkstus. Izklīdām kur kurais. Paspēju uzkliegt Blumbergam, lai slēpjas aiz lielgabala vairoga un sagatavo karteču. Pats metos pie lielgabaliem, jo baltie pārgāja uzbrukumā. Pirmā karteča baltos uzreiz apstādināja, pēc otrās tie metās atpakaļ mežiņā. Sākām apšaudīt mežiņu ar granātām tā, ka koku šķembas vien pa gaisu griezās.

Pa to laiku baterijas komandieris Sakenfelds zem ložu krusas (jo atradās no pretinieka tikai 70—80 metru) uz zirga aizauklēja uz otro vadu piekalnē pie katoļu baznīcas un pavēlēja arī tam atklāt uguni. Baltie, nokļuvuši artilērijas krustugunis, pameta ložmetējus un šautenes un metās bēgt. Tikai mūsu kavalērijas eskadrons «nogulēja», citādi visi būtu saņemti gūstā. Eskadrons atradās austrumos no Locupu sādžas, meža malā. Baltie paskrēja eskadronam garām, nosaukdami par 10. pulka 4. rotu. Kavalēristi tiem noticēja un atļāva netraucēti pāriet upīti un nozust mežā.

Kāds no gūsta atbrīvotais telefonists pastāstīja, ka baltie gatavojušies naktī uzbrukt baterijai, lai iegūtu lielgabalus. Kādā ceļā viņi nokļuvuši mežiņā, nav zināms.

Nebūtu baterijas apkalpe izrādījusi tādu izturību, baltie būtu pārrāvuši fronti un cirtuši dziļas rētas arī kaimiņu daļām. Tagad tie bija paši sakauti un atkāpās 16 km uz Atašienes (Borhu) staciju...

Latgalē sevišķi nopietnu cīņu gandrīz nebija. Neitrālajā joslā gājām pļaut sienu. Šeit, Latgalē, arī nosvinējām baterijas gada jubileju. Atradās lietpratējs, kas izbrūvēja alu, nokāvām divas cūkas, uzcepām tās, un svinības iznāca lieliskas. Atcerējāmie pagājušo gadu, noietos simtus un tūkstošus kilometru, uzvaras un neveiksmes. Tikai vēlā naktī aplusa dziesmas un dejas.

Diena pēc dienas pagāja mierīgi. Reti reti kad nosvilpa kāds balto lādiņš. Baterija pat neatbildēja, lai neatklātu lielgabalu atrašanās vietu.

Kādu dienu (laikam augustā) nācās laist darbā divus lielgabalus, lai palīdzētu strēlnieku bataljonam ieņemt kādu sādžu

kalnā. Baltie bija ieņēmuši izdevīgas un noslēptas pozīcijas un nodarīja pulkam jūtamus zaudējumus. Ar diviem lielgabaliem naktī piebraucām sādžai jo tuvu un, tiklīdz sāka svīst gaisma, atklājām tādu uguni, ka, domāju, baltie to vēl tagad atceras. Pēc tam kad pusstundu bijām apšaudījuši baltos, bataljons gāja uzbrukumā un nesastapa vairs nekādu pretestību. Baltie, paņēmuši līdz ievainotos un kritušos, bija aizbēguši. Tikai sašauts ložmetējs un asins pelķes liecināja par mūsu uguns nodarītajiem zaudējumiem. Rudenī visa Latviešu divīzija, atbrīvojusies no piesmērētajiem un nederīgajiem elementiem, kā trieciengrupa tika sūtīta pret Deņikinu, kas jau bija ieņēmis Kursku un savā gājienā uz Maskavu apdraudēja Orlu un Tulu.



F. KRUSTKALNS,

bijušais Rīgas Atsevišķā komunistiskā bataljona izlūku komandas priekšnieks, vēlāk bataljona komandieris

### ATMIŅAS PAR RĪGAS ATSEVIŠKĀ KOMUNISTISKĀ BATALJONA KAUVAS GAITĀM 1919.—1920. GADĀ

Plašām darbaļaužu masām un jaunatnei gandrīz nekas vai ļoti maz zināms par Rīgas komunistisko bataljonu, kas savu sarkano kaujas karogu asiņainās cīņās pret padomju varas ienaidniekiem cienīgi nonesa no sirmās Rīgas līdz Sevastopolei. Vienā otrā laikrakstā un brošūrās par latviešu strēlnieku vēsturi, kā arī «Prometeja» 1934. gada izdevumā bijušā 5. latviešu strēlnieku pulka komisārs Boriss Zvaigzne dažās lappusēs uzrakstījis par Rīgas komunistisko bataljonu. Arī pirmais bataljona komisārs Sīmanis Bergis savā rakstā «Nākat drīz atpakaļ» (žurnālā «Celtne») atceras Rīgas komunistiskā bataljona cīņas gaitas Bauskas frontē, bet šai rakstā nav minēti daudzi komunāri, kas aktīvi piedalījušies kaujās. Tādēļ uzskatu par savu pienākumu kā pilsoņu kara un Rīgas komunistiskā bataljona organizēšanas dalībnieks, kas visu laiku ieņēmis komandieru posteņus (kājnieku izlūku komandas priekšnieka, tad rotas komandiera, bataljona adjutanta, bataljona komandiera un 5. latviešu strēlnieku pulka pagaidu komandiera posteņus), uzrakstīt atmiņas par atsevišķām kaujas epizodēm.

Rīgas komunistiskais bataljons organizējās LKP CK tiešā vadībā 1919. gada marta pēdējās dienās. Tajā brīvprātīgi iestājās komunisti, bezpartejiskie aktīvistu, padomju darbinieki, strādnieki. Bataljons sakomplektējās Rīgas pilsētas strādnieku deputātu padomes Izpildu komitejā un sapulcējās vecajā Ģertrūdes baznīcā 28. martā. Sākumā bataljons sastāvēja no 3 kājnieku vadiem, kas pēc papildinājuma saņemšanas frontē izveidoja 3 strēlnieku rotas, jātnieku un kājnieku izlūku komandu, sakarnieku un ložmetēju komandu, saimniecības un sanitāro nodaļu; bataljona sastāvā pavisam kopā bija pāri par 300 cilvēku. Bataljonu komandēja Boriss

Kazaks, viņa vietnieks bija Ansis Šeniņš, viens no pirmajiem sarkanajiem oficeriem, kas beidzis Petrogradā komandieru kursus. Bataljona komisārs bija visu strēlnieku mīlotais Simanis Bergis — Rīgas pilsētas strādnieku deputātu padomes Izpildu komitejas priekšsēdētājs un Rīgas pilsētas Partijas komitejas sekretārs, Padomju Latvijas valdības un LKP CK loceklis, rakstnieks, Komunistiskās partijas biedrs kopš 1903. gada. Pirmo rotu komandēja Arturs Rašmakovs, otro — Vitenbergs, trešo — Jānis Gruzītis, jātnieku komandas priekšnieks bija Jēkabs Mūrnieks, sakaru komandas priekšnieks — Jūlijs Krastiņš, ložmetēju komandas priekšnieks — Pēteris Dzeguze, kājnieku izlūku komandas priekšnieks, vēlāk bataljona adjutants, tad bataljona komandieris — Fricis Krustkalns.

Sanitārajā daļā bija vairākas sievietes, tai skaitā bataljona komandiera palīga A. Seniņa sieva, sanitāre Eglīte u. c. Ložmetēju komandā arī bija vairākas sievietes, kuru uzvārdi nav palikuši atmiņā, bet atceros tikai vienu — Otiliju Laiviņu no Ikšķiles. Šo drošsirdīgo cīnītāju gars un bezgalīgā uzticība Komunistiskajai partijai un Padomju valdībai paliks mūžīgā atmiņā un būs kā paraugs jaunākām paaudzēm cīņā par galīgu komunisma uzvaru. Bataljonā brīvprātīgi iestājās un cīnījās vairākas frontēs arī daļa no Irlavas pagasta Strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes locekļiem (Jānis Ziriņš, Gustavs Starpiņš, Kārlis Liepa, Jānis Ozols u. c.).

#### KOMUNISTISKAIS BATALJONS CEĻĀ UZ JELGAVAS FRONTI

1919. gada 29. marta pēcpusdienā Komunistiskais bataljons, skandinot kaujas dziesmas un nesot augsti pacelto sarkano karogu priekšgalā, devās pa Rīgas ielām pāri pontona tiltam un tālāk pa Rīgas—Jelgavas šoseju uz fronti. Laiks nebija jauks, smidzināja lietus, ielas, pontona tilts un šoseja bija dubļaina. Rīgas iedzīvotāji, izdzirdot kaujas dziesmas, raudzījās uz mums gan pa logiem, gan sapulcējās vārtos vai apstājās uz ietvēm. Daži pavadija mūs ar sirsniņgiem rokas mājieniem un novēlēja labas sekmes Rīgas aizstāvēšanā, citi raudzījās uz mums ar saviebtām sejām.

Laikraksta «Cīņa» 2. aprīļa numurā nodalījumā «Partijas dzīve» mūsu bataljons saņēma šāda satura sveicienu no Rīgas II rajona komunistiem:

«Sveiciens 1. Rīgas komunistu kaujas pulciņam! Mēs, otrā rajona komunisti, sanākuši uz Rīgas apsardzības dienesta izpildīšanu, svētdien, 30. martā sūtām sirsnīgus sveicienus jums, 1. Rīgas komunistiskajam kaujas pulkam. Jūs sastādījāties no mūsu labākajiem biedriem un aizgājāt no Rīgas, lai stātos pretim uzpirktām kontrrevolucionārajām muižnieku bandām, kas grib nospiest atpakaļ verdzībā atbrīvoto Latvijas strādniecību. Cīņās dodoties, turiet augstu sarkano komunisma karogu. Cīņā mēs esam ar jums.

Otrā rajona komunisti.»

Bataljons devās uz fronti pretim ienaidniekam, bet neviens labi nezina, kur īsti atrodas ienaidnieks, kādi viņam spēki un bruņojums. Tādēļ jau aiz Olaines, pārejot Misas upes tiltu, bijām uzmanīgi, jo kuru katru brīdi varējām sadurties ar ienaidnieka daļām. Savu transportu atstājām aizmugurē, un strēlnieki, novirzījušies no šosejas, izkārtojās ķēdē abās pusēs šosejai un dzelzceļa līnijai. Tā aizvirzījāmies aiz Cenas kroga un dzelzceļa stacijas, kad pēkšņi ieraudzījām, ka uz mums pa dzelzceļu virzās vācu dzelzsdīvīzijas bruņuvilciens, kas, pamanijis mūs, atklāja viesuļuguni no visiem saviem ložmetējiem. Bruņuvilciens izdrāzās caurī mūsu strēlnieku ķēdei, bet strēlnieki pagrieza ķēdes labo spārnu uz dzelzceļa līnijas pusi un atklāja stipru ložmetēju un šauteņu uguni uz bruņuvilciena ambrazūrām. Vienlaikus jātnieku izlūku komanda ar spridzināmvielām aizsteidzās bruņuvilciena aizmugurē uzspridzināt dzelzceļa sliedes, tādējādi atgriežot vilcienam atkāpšanos uz Jelgavu. Ienaidnieks, redzēdams mūsu strēlnieku drošsirdību, apķērību un gatavību ielenkt viņu un iznīcināt, atšaudīdamies aizbrauca Jelgavas virzienā. Artilērijas uguni ienaidnieks mežā nevarēja lietot. Mums nebija nodarīti nekādi zaudējumi. Pārkārtojies bataljons uzmanīgi, ar izlūkiem priekšgalā, virzījās uz priekšu, uz Jelgavas pusi, kad pēkšņi gandrīz uz pašas Iecavas upes labā krasta sadūrāmies ar vācu dzelzsdīvīzijniekiem un straujā uzbrukumā pārtriecām pretinieku uz kreiso upes krastu pāri dzelzceļa un šosejas tiltiem.

#### CIŅA LIELUPES KRASTOS

30. marta vakarā mūsu bataljons pagriezās pa labi pāri šosejai un devās pa mežu, kas atrodas starp Kalnciemu un Jelgavu, uz Lielupi. Virzoties tumsā, satikām mežā kādu latviešu strēl-

nieku pulka (laikam 10. pulka) apakšvienības, kas arī gāja uz to pusi. Pēc iegūtām ziņām, ienaidniekam vajadzēja būt netālu no Lielupes.

31. martā no agra rīta mūsu bataljons kopā ar 10. latviešu strēlnieku pulka apakšvienībām uzbruka vācu dzelzsdīvīzijniekiem un pārtreca viņus no Lielupes labā krasta uz kreiso krastu. Tā kā ledus uz upes bija nedrošs, tad ienaidniekam pa pēdām pāri upei nedeņēmās, bet ieņēmām pozīcijas gar pašu upes krastu Ķīšu klostera rajonā. Apšaudišanās laikā uz Lielupes krasta 1. aprīlī varoņa nāvē krita pirmais bataljona komunārs Jānis Zīriņš, bijušais Irlavas pagasta Strādnieku un bezzemnieku padomes loceklis. Zīriņam atrodoties ierakumos, ienaidnieka lode bija ķērusi viņu galvā. Pāris strēlnieku bija viegli ievainoti.

Mūsu kritušais biedrs Jānis Zīriņš tika nogādāts Rīgā un paglabāts ar lielu kareivisku godu strēlnieku (Brāļu) kapos 6. aprīlī. Pēc aculiecinieka K. Munkeviča vārdiem, bēru procesijā piedalījās viss Rīgas garnizons, partijas un arodorganizācijas, kā arī daudz pilsētas iedzīvotāju.

#### POZICIJĀS PIE RIGAS—JELGAVAS SOSEJAS UN DZELZCEĻA TILTIEM PĀR IECAVU

Pēc dažām dienām Komunistiskais bataljons ieņēma svarīgas pozīcijas Iecavas upes labajā krastā un apsargāja ceļus uz Rīgu. Šinī svarīgākajā frontes joslā, kas atdalīja mūs no ienaidnieka dzelzsdīvīzijas daļām, bija Iecavas upe, kuras abos krastos atradās ierakumi, saglabājušies no pirmā pasaules kara. Pusotra mēneša laikā Komunistiskais bataljons veda sekmīgas pozīciju cīņas ar ienaidnieku pašā Jelgavas pievārtē — 7 km no tās. Tanī laikā bataljons saņēma papildinājumā vairāk nekā 200 cilvēku no 1. Latviešu divīzijas rezerves pulka, 1. Rīgas strādnieku rotas un no 4. atsevišķās komunistiskās rotas. Papildspēki deva iespēju izveidot bataljonu pilnā sastāvā — vadus pārveidot rotās, kā arī papildināt dažādās komandas un daļas. Pats bataljons aprīļa mēneša otrās puses pirmajās dienās tika pārdēvēts par Rīgas Atsevišķo komunistisko bataljonu. Mūsu bataljonā tagad bija ap 500 cilvēku un stipra ložmetēju komanda.

Pozīciju ieņemšanas laikā uz Iecavas krasta, kad daļa strēlnieku un ložmetējnieku ieņēma norādītās vietas, 2 ložmetējnieki vilka pār laukumiņu uz pozīcijām savu «maksimku». Ienaidnieks,

tos pamanījis, atklāja no saviem ložmetējiem tik stipru uguni, ka mūsu vīri neizturēja karstumu, nosvieda savu ložmetēju ap 30 soļus no ierakumiem un paši ieleca tajos. To redzēdamas, 2 meitas-ložmetējnieces izmetās no ierakumiem, paķēra ložmetēju un ierāva to ierakumos, pie tam ienaidnieka lodes nemaz viņas nebija skārušas. Strēlniekiem nu bija nodarīts tāds kauns, ka tie nekur nevarēja dēties: visi smežās un zobojās par viņu glēvulību un cildināja sieviešu drošsirdību. Par nožēlošanu, nav palikuši atmiņā ne glēvuļu, ne pašaieliedzīgo ložmetējnieču uzvārdi.

Turpmākajās kaujās lielākā daļa no ložmetējniecēm, sevišķi tās, kas pildīja pirmā numura pienākumus, vai nu krita varoņanāvē, vai arī, stipri ievainotas, tika evakuētas uz aizmuguri un neatgriezās atpakaļ.

Aprīļa vidū sākās spraiga izlūku darbība, kas netika pārtraukta ne dienu, ne nakti: vajadzēja uztautīt visus viltīgā ienaidnieka dienas un nakts sargpostenus, atzīmēt tos uz kartes, noteikt postenu maiņas laiku, pretinieka artilērijas novērošanas punktus un baterijas atrašanās vietas, ienaidnieka daudzumu, dzelzceļa un šosejas tiltu apsardzi naktīs, lai ienaidnieks, mums nemanot, nevarētu sakoncentrēt savus spēkus tiltu tuvumā un naktī nepārietu uzbrukumā. Nelielā Iecavas upe, kas bija pārplūdusi, nedeva mums iespēju naktīs nepamanītiem pārcelties pretinieka krastā un saņemt to gūstā vai iznīcināt. Pretinieka aizmuguri izlūkojām arī no augstāko koku galotnēm, ja vien tās bija kuplākas. Vāciešiem aiz abiem tiltiem stāvēja ložmetēji, ar kuriem viņi mēģināja apstrādāt mūsu izlūkus, kad tie naktīs operēja pie tiltiem.

Dzelzsdivīzijnieki, redzēdami, ka Komunistiskais bataljons stingri aizsprostojis viņiem visus galvenos ceļus uz Rīgu un ka nevar mūs ne ar kādu uguni pavisam atpakaļ, ķērās pie indīgām gāzēm (fosgena), cerēdami, ka tas viņiem palīdzēs. Tā 10. vai 12. aprīlī pēc pusdienas ienaidnieks klusu, slēpdamies aiz meža loka, ar savu bruņuvilcienu piebrauca tuvu mūsu pozīcijām un atklāja uz mums no bruņuvilciena lielgabaliem, kā arī no tuvākajām baterijām viesuļuguni ar indīgo gāzu lādiņiem, apstrādājot vispirms mūsu pirmo līniju, bet pēc tam viņņveidīgi pārnesot uguni uz mūsu aizmuguri un sasniedzot bataljona štābu, sanitāro nodaļu un vezumniekus, kas bija apmetušies Cenas krogā. Daži sanitāri un vezumnieki nebija uzvilkuši pretgāzu maskas, lai aizsargātu sevi no saindēšanās, bet bija sākuši bēgt pa šoseju uz Olaines pusī. Tai laikā ienaidnieks pārnesis savu uguni arī uz

priekšu, un mūsējie bēgdami uzskrējuši virsū jaunam gāzes vilnim un saindējušies. Bija daži upuri, citus nogādāja Rīgā — hospitālī. Turpretī strēlnieki, kas atradās pirmajā līnijā, tūlīt pēc pirmās lielgabalu zalves uzvilka pretgāzu maskas un, kamēr apšaudīja pirmo līniju, pat izlīda aiz ierakumiem uz priekšu sausā pelēkā zālē un necieta nekādus zaudējumus, bet tie, kas atradās pie dzelzceļa tilta, apbruņoti ar pretgāzu maskām, atklāja uguni uz bruņuvilciena ambrazūrām. Jau izejot no Rīgas, viss bataljona personālais sastāvs bija apbruņots ar pretgāzu maskām, kas lieti noderēja.

Tā dzelzsdivīzijniekiem no lielā trokšņa un lielām cerībām nekas neiznāca. Kad pēc gāzu uzbrukuma izbeigšanās mēs, daži izlūki, no pirmās līnijas ieradāmies bataljona štābā, redzējām vācu lādiņu nodarītos zaudējumus. Viss laukums ap Cenas krogu izskatījās kā uzarts. Otrā dienā visas priežu skujas ap bataljona štābu un pozīcijām bija brūnas kā vāveres.

Pa labi no mūsu bataljona pozīcijas ieņēma latviešu strēlnieku 2. brigāde Paula Matisona vadībā, kā arī kāda vienība (pulks vai vairāk), kas pēc sava sastāva bija internacionāla. Pa kreisi no mums stāvēja 3. latviešu strēlnieku pulks.

Tukšos frontes gabalus apsargāja katru nakti daļa no mūsu izlūkiem. Apbruņoti ar raķešu pistolēm un raķetēm, izlūki virzījās gar tukšajām pozīcijām katrs pa savu iecirkni, un ik pēc 20—25 minūtēm te viens, te otrs izlūks izšāva raķeti, lai maldinātu ienaidnieku un tas domātu, ka fronte aizņemta. Raķešu bija maz, un mēs tās taupījām, turpretī vācieši tās netaupīja un visu laiku apgaismoja savas pozīcijas un upi. Pēc mūsu raķešu nodzišanas, virzoties gar tukšajām pozīcijām un apsargājot tās, bieži vien gadījās, ka izlūki iekrita vēl pasaules kara laikā izraktās vilku bedrēs, kas bija pilnas ar ūdeni.

### 1. MAIJS MŪSU POZĪCIJĀS

Pienāca 1. Maijs — vispasaules darbaļaužu solidaritātes diena. Kā Komunistiskais bataljons sagaidīja un pavadīja šos svētkus? 1. Maija priekšvakarā no Rīgas mums tika atsūtīts pūtēju orķestris un vesela paka ar 1. Maija proklamācijām vācu valodā, kuras vajadzēja nodot dzelzsdivīzijniekiem. Mums atsūtīja arī dāvanas no Latvijas Komunistiskās partijas un Padomju valdības.

Priekšmaiņa vakars bija reti skaists, rāms, samērā silts. Pēc saules rietā sākās sarunas ar dzelzsdīvīzijasniekiem par uguns pārtraukšanu 1. Maija dienā un par abu karojošo grupu satikšanos neitrālajā joslā uz dzelzceļa tilta. Rāmā laikā pār Iecavas upi no mūsu pozīcijām varēja diezgan labi sarunāties ar dzelzsdīvīzijasniekiem, jo attālums līdz viņu ierakumiem nebija liels. Tomēr vakarā sarunas ar vāciešiem sekmīgi novest līdz galam neizdevās, jo vācu komandieri neatļāva saviem kareivjiem satikties ar komunistiem un paziņoja, ka uguni nepārtraukšot.

Mūsu izlūki, būdami pie vezumniekiem, pēcpusdienā bija atnesuši zvanu no kādiem kapiem, kas atradās aizmugurē. Uz savu iniciatīvu nolēmām izlietot šo zvanu dzelzsdīvīzijasnieku kaitināšanai 1. Maija naktī un iezvanīt viņiem nāvi. Varēja paredzēt, ka dzelzsdīvīzijasnieki, dzirdēdami naktī no mūsu pozīcijām zvanišanu, atklās artilērijas uguni un pat raidīs šāviņus ar indīgām gāzēm, domādami, ka mēs ejam uzbrukumā. Izmeklējām tukšus ierakumus starp mums un 3. latviešu strēlnieku pulku. No jātniekiem dabūjām tukšu maisu, ar kuru apsējām zvanu. Pie resna priedes zara piestiprinājām stiepli zvana uzvilšanai un stieples otru galu ievilkām ierakumos. Laiks bija vakarā tik rāms un vāciešu pozīcijas tik tuvu, ka mazākais troksnis mūsu pusē varēja pievērst pretinieka uzmanību un 1. Maija vakarā būt par cēloni nevajadzīgai apšaudei. Uzmanīgi noņēmām no zvana maisu un gaidījām pusnakti. Bijām pavisam 3 cilvēki (abu strēlnieku vārdus vairs neatceros). Pretim mūsu zvanam ienaidnieka pusē bija sagrauts ķieģeļu ceplis, bet cepļa dūmenis bija kārtībā. Mūsu pozīcijās un arī dzelzsdīvīzijasniekiem vakarā un naktī bija labi dzirdams, kā Cenas krogā orķestris spēlē «Internacionāli» un citas revolucionārās dziesmas. Dziedāja sanitāres un vezumnieki. Sākumā dzelzsdīvīzijasnieki uzmanīgi klausījās mūsu muziku, tikai šur tur atskanēja reti šāvieni; pēc tam, izpildot savu komandieru rīkojumu, vācu sargposteņi uzmauca uz šauteņu durkļiem tukšas konservu kārbas un, tiklīdz atskanēja mūsu orķestra muzika, bļaudami un skandinādami ar durkļiem konservu kārbas, sacēla lielu troksni, lai dzelzsdīvīzijasnieki nevarētu klausīties boļševiku muziku un dziesmas. Kad pretinieks sāka traucēt mums un savējiem klausīties muziku, mēs pēc katras ienaidnieka trokšņošanas zvanijām ar kapu zvanu. Vācieši to nebija gaidījuši, pārtrauca trokšņošanu un klausījās. Tiklīdz viņi atsāka trokšņot, atkal atskanēja zvans.

Beidzot turpat no ķieģeļu cepļa atskanēja skaļa komanda:

«Feuer!», kam sekoja artilērijas uguns kapu zvana virzienā. Sāva aiz tuvākā meža stūra paslēptā baterija. Mūsu 3 cilvēku aizņemtās pozīcijas aizsargāja resnas priedes, bet pār mūsu galvām uz ierakumiem lidoja priēžu zari, galotnes, smiltis, dūmi no lādiņiem un sacēlās tādi putekļi, ka domājām, vai tikai mūs neapstrādā ar gāzēm. Uzmanīgi aizbāžot pirkstu aiz pretgāzu maskas pie auss un lēnām ieelpojot gaisu, izrādījās, ka gāzes nav. Laiku pa laikam, kad artilērijas uguns norima, mēs atkal pazvanījām. Vācieši atkal atsāka apšaudīšanu. Tikai uz rīta pusi aizgājām pie bataljona. Viss bataljons smējās par dzelzsdīvīzijniekiem, kas cauru nakti šāvuši ar veselu bateriju tukšā gaisā.

Pēc trokšņainās nakts 1. Maija rītā bataljona komisāra Sīmaņa Berga vadībā turpinājās sarunas ar dzelzsdīvīzijniekiem par satikšanos uz dzelzceļa tilta un 1. Maija proklamāciju saņemšanu. Arī tagad sarunas no sākuma neveicās, bet vēlāk, ap pulksten desmitiem, vācieši paziņoja, ka viņu oficiēri esot ar mieru atļaut satikšanos, bet ar noteikumu, ka no katras puses jāpiedalās 3 cilvēkiem bez ieročiem. Kas nu ies uz tādu satikšanos 1. Maijā ar tādu viltīgu vārda laužēju ienaidnieku? Brīvprātīgi atsaucās divi izlūki komandas priekšnieka F. Krustkalna vadībā. Pirms došanās pa kļajo laukumu pie vāciešiem, novedām ložmetēju pie tilta, novietojām šīneļa kabatās katrs pa 2 rokas granātām, pats labā šīneļa piedurknē paslēpu brauniņu, paņēmu kreisajā padusē lielu paku proklamāciju, norunājām ar ložmetējniekiem, ka viņiem jābūt gataviem kuru katru brīdi atklāt uguni gadījumā, ja viltīgais ienaidnieks mūs gribētu pārvilkt pāri tiltam savā pusē. Tādā gadījumā mums būtu nāve tā kā tā. Vāciešiem redzot, izgājām no saviem ierakumiem, atstājām šautenes un šahveidīgi pa lauku visi trīs virzījāmies uz tiltu. Kad tuvojāmies tiltam, mums no otras puses iznāca pretim 3 lieli, gari, ar baltām, it kā stikla acīm, vācieši. Sasveicinājāmies un apsveicām viņus ar 1. Maiju, nodevām 1. Maija uzsaukumus un griezāmies uz savu pozīciju pusi, bet vācieši — uz savu pusi. Nepaspējām no viņiem aiziet pāris desmit soļu, kad pretinieks atklāja uz mums, 3 cilvēkiem, ložmetēju uguni. Par laimi blakus bija vilku bedre, pilna ar ūdeni. 2 izlūki tūlīt iekrita vilku bedrē, bet es — dzelzceļa grāvī ūdenī. Mūsu ložmetējs atklāja uguni, vācieši atbildēja mūsējiem un apšaudīja arī mūs, tā ka mums nebija iespējams atrauties no ienaidnieka. Dzelzceļa uzbērums nelielais likums traucēja šaut uz mani. Mūsējie nepārtrauca apšaudīšanu visu dienu, lai neļautu vāciešiem pielavīties mums un nogalināt. Tikai vakara

krēslai iestājoties, mums izdevās nemanot atrauties no ienaidnieka. Izmirkuši ūdenī, neēduši, atplēstām zābaku pazolēm un saplēstiem šinelēm beidzot nokļuvām savās pozīcijās.

1. maija kaujas uzdevums bija veikts bez zaudējumiem. Otrā dienā sevišķa karadarbība nenotika ne no vienas, ne arī no otras puses. Mūs tomēr interesēja jautājums, kur novietojies pretinieka artilērijas novērotājs, kas tik enerģiski komandēja 1. maija vakarā un atradās kaut kur pavisam mums tuvumā. Šai nolūkā 5 mūsu izlūki ieradās ierakumos, kas bija tukši jau kopš 1. maija un, izlietodami vēl mežu, kas mūs sedza no ienaidnieka acs, ar binokļa palīdzību sīki izpētīja pretējo dzelzsdivīzijas frontes iecirkni. Ilgi vērojām sagrautā ķieģeļu ceļa atliekas un it sevišķi dūmeni, kurā uz mūsu pusi bija redzams apaļš caurums, līdz ieraudzījām, ka tanī rēgojas artilērijas novērotāja seja. Mēs visi pieci ierīkojāmies ierakumos un nolikām šautenes uz atbalstiem; pēc komandas atskanēja zalve, tēmēta vienā dūmeņa caurumā — un novērotāja seja pazuda. Turpmākā novērošana apstiprināja, ka artilērijas novērotājs dūmenī vairs neparādījās.

Cenzdamies nodarīt ienaidniekam pēc iespējas vairāk zaudējumu, galvenokārt dzīvajā spēkā, un lai iedvestu pret mums cieņību, izlūki ieradās tādās vietās, kur pretinieks viņus negaidīja. Tā vienā jaukā dienā, ap 10. maiju, izlūki, izpētot tukšo rajonu starp mūsu bataljonu un 3. latviešu strēlnieku pulku pā labi no mums, ieraudzīja, ka pašā Iecavas upes malā ap 10—15 dzelzsdivīzijasnieku taisa laipas no sanestajiem dēļiem, savieno tos, tēš garus mietus un gatavojas pārcelties uz mūsu pusi. Vācieši strādāja dūšīgi — bez mēteļiem, pat jostas bija sametuši uz šinelēm. Blakus strādājošiem bija novietots viens ložmetējs, otrs — mūra mājas lievenī, pilnīgi bez apkalpes, jo visi strādāja. Mēs novērojām šo gardo kumosu, kas atradās pašā acu priekšā, bet par nelaimi mums nebija līdz neviena ložmetēja, vienīgi tikai šautenes un rokas granātas. Kā tādos apstākļos nodarīt lielākus zaudējumus ienaidniekam? Sūtīt pakal pie savējiem, lai nāk palīgā ar ložmetēju — diezgan tālu, pa to laiku vācieši var pārtraukt darbu, sviest granātas — drusku par tālu. Ierīkojāmies pirmā pasaules kara laikā sagatavotajos ierakumos visi pieci pēc kārtas, nolikām šautenes uz atbalstiem un tēmējām katrs uz savu dzelzsdivīzijasnieku. Atskanēja zalve — 3 ienaidnieki palika uz vietas, viens smagi ievainots lida rāpus un nežēlīgi kļiedza. Citi aizbēga aiz ķieģeļu ceļa, atstājot upes malā šinēlus, ložmetēju, kritušos un ievainoto. Mēs intensīvi turpinājām apšaudīt katru, kas parādi-

jās aiz ēkas stūriem, lai aizvilktu atstāto ložmetēju, un arī nelaidām viņus pie ložmetēja, kas stāvēja uz lieveņa — tā pasargājām sevi no ienaidnieka ložmetēju uguns. No otras mājas stūra atklāja uz mums uguni trešais ložmetējs. Turpinājām apšaudīt vāciešus, tie — mūs. Kad viņi tomēr nevarēja mūs aplūstināt, pretinieks atklāja uz mums artilērijas uguni. Mūsu baterija atbildēja ienaidniekam — sākās artilērijas duets, jo mūsējie, nezinot tiešos iemeslus, domāja, ka ienaidnieks nāks uzbrukumā. Gulēdami ierakumos un slēpdamies aiz resnām priedēm, novērojām ienaidnieku un reizi pa reizei izšāvām uz viņu pozīcijām. Pēc artilērijas kaujas beigšanās devāmies atpakaļ pie sava bataljona, un nu visi zobojās, ka dzelzsdīvīzijas šauj ar lielgabaliem uz zvirbuļiem. Mūsu pusē nebija nekādu zaudējumu, bet pretinieks atstāja upes krastā trīs liķus un vienu smagi ievainoto; citus zaudējumus nevarējām noteikt.

Ap 16. maiju Komunistisko bataljonu pozīcijās nomainīja no Rīgas atsūtītie un samobilizētie vecāko gadu rezervisti, kuru kaujas spējas mums izlikās vājas. Ne labprāt mums patikās atstāt fronti, no otras puses — gribējās dažas dienas pavadīt Rīgā. Rīgā bijām 2 dienas, saņēmām nelielu papildinājumu — ap 70 strēlnieku no Rīgas iestādēm.

17. maijā Rīgas Atsevišķo komunistisko bataljonu pārdēvēja par 5. latviešu strēlnieku pulka 3. bataljonu, bet patiesībā nekas neizmainījās: bataljons kā tāds darbojās patstāvīgi, un komandējošais sastāvs arī palika tas pats.

#### CEĻĀ UZ BAUSKAS FRONTI

Nedabūjām ne lāgā apskatīt Rīgu, kad bataljons saņēma frontes pavēli — 18. maijā kopā ar 8. latviešu strēlnieku pulku, pārceļoties pār Mēmeles upi, uzbrukt Bauskai pa labo Mūsas krastu. Bet bataljons vēl atradās Rīgā. Frontes vadība solīja mūs pārvest uz jaunām pozīcijām ar automašīnām, bet tās laikā nesaņēmām. 18. maija pēcpusdienā devāmies uz fronti kājām un naktī sasniedzām Iecavas miestīņu, kur drusku atpūtāmies, tad soļojām tālāk. Virzījāmies ķēdēs, priekšā izlūki, flangos jātnieku komanda. Pēc Vidzemes—Kurzemes frontes štābistu ziņām, ienaidniekam vajadzēja būt aiz Iecavas miestīņa, pie Vecsaules muižas. Nogājām pusi dienas un nakti un ļoti nogurām, bet ienaidnieku nesatikām. Tikai otrā rītā, gaismai austot, mūsu izlūki uzdūrās ienaidnieka posteņiem.



8. latviešu padomju strēlnieku pulks Latvijā 1919. gada maijā.

Tā kā mēs izgājām no Rīgas 18. maijā, tad nekādā ziņā nevarējām uzbrukt ienaidniekam kaujas pavēlē norādītajā laikā — 18. maijā. Pavēle uzbrukuma sākšanai mūsu bataljona nokavēšanās dēļ tika pagarināta līdz 19. maija rītam. Steigā izgājām no Rīgas bez pietiekamiem munīcijas krājumiem, kurus frontes vadība apsolija izsniegt mūsu pārstāvim Lazdiņam, ko tieši šim nolūkam bijām atstājuši Rīgā. Mūsu izlūki agrā 19. maija rītā sastapās ar ienaidnieku un dzinās tam pa pēdām pakal, aiztriecot to pāri Mēmeles upei. Upi forsēja piesteigušās strēlnieku rotas — kā nu kurais — citi pārpeldēja upi, citi pārceļās ar laivām, ko bija piegādājuši gan jātnieku komandas izlūki no otra krasta, gan arī vietējie iedzīvotāji.

Dzelzsdivīzijas daļu spēki atradās Brunavā, Grenctālē, Čeraukstē un arī apkārtejos mežos, bet dzelzsdivīziju galvenais perēklis bija Bauskā, kuru mums vajadzēja ieņemt. Mūsu bataljons straujā gaitā, nesastopot nopietnu ienaidnieka pretestību, ieņēma Grenctāles muižu, Rudziņu mājas un devās pakal ienaidniekam, kas mēģināja nocietināties aiz Mūsas upes. Mums pa kreisi cīnījās 8. latviešu strēlnieku pulks, kura rajonā notika sīvas artilērijas cīņas, dega vairākas sādžas, tai skaitā lietuviešu sādža Ķemeni, un mājas; pa labi darbojās 98. pulks, kas nebija savā

laikā lāgā noformēts un slikti aizsargāja mūsu labo spārnu. 20. maija agrā rītā pēc sīvām cīņām mūsu bataljons ieņēma Ceraukstes muižu un apkārtējās mājas. Vācu dzelzsdīvīzijas daļas atstāja Cerauksti tādā steigā, ka nepaspēja pat uzlekt mugurā saviem apsedlotiem zirgiem un panikā atstāja visu. Mūsu rokās krita 28 apsedloti zirgi, 3 ložmetēji, šautenes, patronas un citas kara mantas. Vācieši pat pabrokastot nebija paspējuši un aizlaidās, atstādami visu uz galda.

Bauskas frontē pret mūsu bataljonu cīnījās ne tikai vācieši, bet arī lietuviešu dragūnu daļas, ar kurām mēs sastapāmies vācu aizmugurē. 20. maijā mūsu izlūki, ienaidniekam nemanot, aiz Grenctāles izgāja cauri mežam un uzgāja ienaidnieka aizmugurē aiz kāda šķūņa pamatnēm dragūnus, kas gāja palīgā savai pirmajai līnijai. No sākuma ienaidnieks nesaprata, kas viņu apšauda no aizmugures, bet vēlāk citas ienaidnieka rezerves daļas mūs uztaustīja un atklāja uz mums no aizmugures ložmetēju un artilērijas uguni. Tā kā bijām no abām pusēm ielenkti, mums cits nekas neatlika kā, atšaudoties pa grāvjiem, atkāpties atkal uz mežu, no kurienes pievienojāmies bataljona štābam Grenctālē. Pat nepaspējām vēl ievilkt elpu pēc gājiena pa ienaidnieka aizmuguri un pažāvēt savus sasvīdušos autus un drēbes, kad notika pekšņs ienaidnieka aviācijas (10—12 lidmašīnu) uzlidojums Grenctālei. Vācu lidmašīnas ar melniem krustiem uz spārniem lidoja tik zemu, ka daļa no tām gandrīz vai sapinās muižas dārza augļu kokos, bet viena no tām ar riteņiem skāra stārķa ligzdu, kas atradās bezgalotnes bērzā pašā muižas sētas vidū. Lidmašīnas, apšaudot mūs ar ložmetējiem un metot granātas, sagriezās pavisam uz sāniem, lai varētu trāpīt mērķī. Mēs, izlūki un štābisti, paslēpušies aiz pils kolonām un stūriem, atklājām uguni, un lidmašīnas pazuda frontes virzienā, kur tās sagaidīja ložmetēju uguns no mūsu pozīcijām. Lielus zaudējumus uzlidojums mums nenodarīja: bija ievainots viena jātnieku komandas izlūka zirgs, kam ienaidnieka lidmašīna pa lauku dzinusies pakal, neļaujot izlūkam paslēpties tuvējā mežā, bet pats izlūks bija palicis vesels. Ienaidnieka aviācijas uzlidojumi mūsu fronteī notika vairākas reizes, bet, sagaidītas ar labi tēmētu ložmetēju uguni, lidmašīnas parasti steigšus aizlidoja, nenodarot mums zaudējumus.

21. maijā notika divu brigādu komandieru apspriede par tālāko rīcību. Mūsu bataljonam 21. maija naktī vajadzēja pārcelties pār Mūsas upi un aiziet ienaidnieka aizmugurē. Bet kopš

22. maija mūsu frontēs sākās neveiksmes. 98. pulkam bija uzdots aizsargāt mūsu bataljona labo spārnu un aizmuguri. Tas pārgāja Mēmeles upi, bet pulka 4. rota izvietojās mūsu aizmugurē, Brunavas miestīņā. Neliels ienaidnieka spiediens 22. maijā atsvieda 98. pulku atpakaļ pār Mēmeli un izsita 4. rotu no Brunavas. Tādējādi mūsu bataljona labais spārns un aizmugure bija atsegta, un tur ielauzās ienaidnieks. Bataljona komandieris nosūtīja uz savu aizmuguri izlūku komandu ar uzdevumu ieņemt Brunavu un aizturēt tālāku 98. pulka atkāpšanos. Kamēr izlūki ieradās Brunavas rajonā, miestīņš dega, to jau bija ieņēmuši vācieši, kas sagaidīja mūs atklātā laukā ar ložmetēju un bumbmetēju uguni.

Sākumā ierakāmies miestīņa tuvumā, bet vēlāk ieņēmām izdevīgas pozīcijas tuvējos kapos. Ienaidnieka mēģinājumi izsist mūs no ieņemtajām pozīcijām bija veltīgi. Ieņemt pozīcijas kapsētā, mūsu acu priekšā atklājās nepatīkama aina: mūsu labā spārna sargātāji — 98. pulka kareivji, ienaidnieka spiesti, panikā metās Mēmeles upē gan ar ieročiem, gan pametot tos, gan arī bēga uz aizmuguri Skaistkalnes virzienā. Mūsu mēģinājumi aizturēt bēgošos karavīrus un pievienot viņus savai komandai nedeva sekmes. Mūsu galvenais uzdevums tagad bija — neielaiest vāciešus mūsu bataljona aizmugurē, bloķējot Brunavu. Izsūtījām izlūkus pie sava bataljona un uz mājām un pauguriem Brunavas tuvumā novērot ienaidnieku, lai tas neuzbruktu mums negaidīti. Tai pašā laikā arī ienaidnieks izsūtīja savus izlūkus uzbrukt mūsu trim neuzmanīgajiem izlūkiem pie mājas paugura pakājē. To no savām pozīcijām ievēroja izlūku komandas priekšnieks un, lai vērstu savu izlūku uzmanību uz draudošām briesmām, atklājām uz vāciešiem uguni. Mūsējie skrēja atpakaļ, vācieši pārspēkā viņiem pakaļ, mēs no savām pozīcijām skrējām savējiem palīgā un sadūrāmies ar ienaidnieku uz lielceļa, kas no abām pusēm bija apaudzis ar resniem bērziem. Šinī sadursmē no mūsu puses krita drošsirdīgais izlūks Maizītis, kura mirstīgās atliekas vedām sev līdz un nākamajā dienā apbedījām Skaistkalnes (Šēnbergas) kapsētā. Vācieši bija piedzērušies un skrēja virsū mūsu durkļiem un granātu šķembām, tādēļ viņu zaudējumi bija diezgan lieli. Visu pēcpusdienu un nakti pavadījām kapsētā, atvairīdami ienaidnieka mēģinājumus tuvoties mums un gaidīdami savu bataljonu, kas līdz 23. maija rītam bija savās agrākajās pozīcijās un uz brigādes komandiera pavēli sāka atiet uz jaunām pozīcijām Skaistkalnes rajonā kopā ar 8. latviešu strēl-

nieku pulku. Labajā spārnā bija izlūku komandas, bet kaut kur tālāk pa labi uz Iecavas pusi cīnījās latviešu kavalērijas pulks. Vēl nezinādama par Rīgas krišanu, bataljona sanitārā daļa 22. maija rītā nosūtīja uz Rīgu ārstēšanai vairākus mūsu ievainotos strēlniekus sanitāres Seniņas pavadībā. Par ievainoto tālāko likteni, tāpat arī par sanitāri Seniņu nekādas ziņas neizdevās vairs saņemt. Jādomā, visi viņi krituši varoņu nāvē no slepkavu rokām.

Tā kā Rīga bija kritusi, tad gaidītie municijas krājumi mums nepienāca; tas radīja lielas grūtības un satraukumu bataljonā. Sakaru ar brigādi nebija, fronte sabrukusi. Jaunajās pozīcijās bataljona komisārs Sīmanis Bergģis sasauca partijas sapulci, lai apspriestu radušos stāvokli: ļoti asi nosodīja frontes vadības nemākulību, sevišķi lamāja nodevēju Mangulu un kādu Kalniņu — provokatoru, kas bija ielavījies frontes štābā un darbojās kā spiegs. Bataljona strēlniekiem garstāvoklis bija slikts.

25. maija pievakarē kāds vietējais zemnieks, atgriežoties no Jaunjelgavas, paziņoja, ka mūsu aizmugurē Jaunjelgavas galveno ceļu caur mežu esot ieņēmis ienaidnieks. Sākumā domājām, vai tikai tā nav kāda provokācija. Gaidīt un sūtīt tik tālu izlūkus bija par vēlu. Salasījāmies visi komandieri, apspriedām, ko darīt. Nolēmām vakarā, tumsai iestājoties, savākt bataljona kolonu uz galvenā ceļa; noorganizējām nelielu trieciengrupu, kurā ietilpa komandieri Sīmanis Bergģis, Boriss Kazaks, Ansis Seniņš, Fricis Krustkalns un citi, sagatavojām kaujas kārtībā pēdējās rokas granātas. Trieciengrupa, kas atradās bataljona priekšgalā, virzījās tumsā pa lielceļa grāvjiem uz Jaunjelgavas mežu. Nonākuši meža malā, nekādu ienaidnieku nesastapām. Bataljons sekoja mums nopakaļ. Kad trieciengrupa pavirzījās vēl tālāk mežā, izdzirdām uz lielceļa dažas klusas balsis, bet kādā valodā — nevarējām saprast; pagājām vēl tuvāk runātājiem — nu bija skaidri dzirdamas sarunas krievu valodā. Tad jau tie ir no mūsu atkāpjošajiem daļām! Pielīdām pa grāvjiem vēl tuvāk čalotājiem, pāris komandieru izgāja runātājiem pretim uz lielceļa. Izrādījās, ka runātāji bija 98. pulka atliekas, kas atgāja Jaunjelgavas virzienā. Tā ceļš uz Jaunjelgavu izrādījās brīvs, un bataljons ieņēma aizsargāšanās pozīcijas Taurkalnes dzelzceļa stacijas rajonā.

Bijām nostāvējuši jaunās pozīcijās tikai vienu dienu, kad nākošajā rītā pēc saules lēkta mūsu pozīciju priekšā no meža

īznira baronu un citu baltgvardu bandas, tērtas vācu uzvalkos, zaļās cepurēs ar melnām spalvām. Bija gan jātnieki uz labiem brūniem zirgiem, gan kājnieki. Visā līnijā sākās sīva kauja. Viens mūsu ložmetējs, kas bija novietots dzelzceļa stacijas ūdenstornī, ložmetējnieku neuzmanības dēļ tik tikko nekrita ienaidnieka rokās, jo visa apkalpe reizē bija nokāpusi no ūdenstorna dažādās darišanās un ložmetējs bija atstāts bez uzraudzības. Tikai ar lielu risku ložmetēja apkalpe iekļuva tornī, novāca ložmetēju zemē un atklāja uz ienaidnieku uguni. Otra rota ar tās komandieri Vitenbergu bija nocietinājusies kapsētā Vitkapu apkārtnē un sīvi cīnījās ar ienaidnieku, nepieļaujot tam aplenkt rotas ieņemtās pozīcijas. Izlūku komanda, kuras pozīcijas bija bataljona rajona centrā pie paša dzelzceļa, aizturēja ienaidnieka uzbrukumus, kamēr sanitārā daļa un vezumni, kā arī jātnieku izlūku komanda, kas bija izjūguši zirgus un apmetušies mežā frontes tuvumā, paspēja sakārtoties un atkāpties uz Jaunjelgavas pusi. Pēc kaujas pa meža celiņiem atkāpās arī 2. rota, kas pievienojās savam bataljonam jaunajās pozīcijās aiz Jaunjelgavas meža. Paši pēdējie atgāja izlūki, kas nelielās grupiņās gar abām lielceļa malām sekoja bataljonam, aizsargājot tā pārvietošanos. Viens no pēdējiem, kas atvairīja ienaidnieka uzbrukumus, bija vecais strēlnieks un izlūks, mazs, plečīgs vīrs — Būmanis, cik atceros, no Tukuma apriņķa Grenču pagasta.

Vācu baroniem un citām baltgvardu salašņām uzbrukums mūsu Taurkalnes pozīcijām maksāja pāris desmitus baronu un viņu kumelju. Vairāki brūni kumelji bez jātniekiem kaujas laikā ieskrēja mūsu pozīcijās. Strēlnieki, kas paspēja noķert dažus zirgus, jāšus devās uz jaunām pozīcijām. Pēc pāris dienām mūsu bataljons tika novietots Jēkabpilī pilsētas aizsardzībai. No Jēkabpils uz Krustpili pāri Daugavai bija saglabājies pontonu tilts, pār kuru Sarkanās Armijas daļas pakāpeniski pārcēlās uz Daugavas labo krastu. Bija paredzēts, ka Daugavas kreiso krastu mūsu karaspēka daļas drīzumā atstās, un mūsu bataljonam bija pavēlēts, atējot pēdējām apakšvienībām, savest sausus salmus pie tilta gala, lai varētu to aizdedzināt. Mūsu izlūku komandai bija jāatstāj Jēkabpils pašai pēdējai un jānodedzina tilts, bet vēlāk pavēle tika grozīta, jo mūsu bataljons pārcēlās priekšpēdējais, un tiltu iznīcināja Latviešu divīzijas kavalērijas pulks, kuru vadīja drošsirdīgais J. Krišjānis. 4. jūnijā Komunistiskais bataljons Daugavas labajā krastā ieņēma pozīcijas no Dubnas upes ietekas

Daugavā līdz Jersikas (Cargradas) dzelzceļa stacijai. Šajās pozīcijās tas nostāvēja līdz jūnija vidum.

Strēlnieku garastāvoklis, atkāpjoties uz Latgales pozīcijām, bija nospiests. Nebija aizmirstas vēl Rīgas krišanas sekas. Veikt kādu nopietnu politisku darbu arī nebija laika, jo strēlnieki pastāvīgi atradās kustībā un bija noguruši.

Turpretim jaunajās aizsardzības pozīcijās jau pēc dažām dienām strēlnieku garastāvoklis krasi uzlabojās. Komisārs Šimanis Bergis un citi pieredzējuši komunisti veica rotās un vadās izskaidrošanas darbu. Strēlnieku kaujas spējas atkal atjaunojās, katram bija skaidrs pašreizējais stāvoklis frontē, un pēc dažām dienām bataljona štābu sāka apmeklēt strēlnieku pārstāvji ar lūgumu — vai nevarot izstrādāt kādu kaujas plānu — «pakutināt» baltos un saņemt no viņiem trofejas, jo esot apnicis sēdēt ierakumos. Tāds brīdis drīz vien pienāca. Bataljona saimnieciskajam vadam, pārvietojoties jaunā novietojumā bataljona aizmugurē, agrā rītā no meža uzbruka kāda grupa «zaļo» — budžu dēlu un dezertieru banda, kas gribēja saņemt vezumus, bet vezumnieki, kas nekavējoties atklāja uguni no sava ložmetēja «maksima», piespieda «zaļos» mežmalā pie zemes. Visi vezumnieki ar urā saucieniem metās uzbrucējiem virsū un daļu no tiem iznīcināja, bet pārējie paspēja iebēgt dziļāk mežā.

#### KOMUNISTISKĀ BATALJONA IZLŪKU BRAUCIENS VASARSVĒTKU VAKARĀ UZ KURZEMI

No frontes štāba bija saņemtas ziņas par «zaļo» bandu pērēkļa organizēšanos Dignājas un Biržu pagastos un mežos netālu no Daugavas kreisā krasta. Saņēmām uzdevumu — pārcelties pār Daugavu, iznīcināt bandas, saņemt trofejas un atgriezties atpakaļ. Agrā sestdienas rītā izlūku komanda sadalījās divās daļās: ap 40 strēlnieku pārcēlās ar pontona laivām pār Daugavu uz Kurzemes krastu, bet, lai apsargātu laivas, kas atradās kreisajā krastā, labajā krastā nostādījām uz pretējo krastu pavērstu ložmetēju ar apkalpi, kurai bija jāgaida mūsu atgriešanās. Mēs bijām bruņoti ar vācu sistēmas šautenēm. Uzlikām mūsu rīcībā esošās vācu kareivju cepurītes, jo bijām nolēmuši uzdoties par vācu izlūkiem. Tā kā izlūku komandas priekšniekam seja nebija vācieša vaibstu, tad izvirzījām par priekšnieku kādu izlūku no Rīgas, kam bija īsts vācu «knābis» — bāla gara seja —

un kas labi runāja vāciski. Īstais izlūku komandas priekšnieks pārvērtās par tulku, lai varētu sarunāties ar tautu, kas labi neprot vāciski.

Ieradāties kādās vēja dzirnavās pie melderu un uzdevāmiešiem par pirmajiem vācu izlūkiem, kuriem seko galvenie spēki, un apjautājāmiešiem, kur apkārtnē atrodas «zaļo» nometnes. Pieprasījām no tuvākajiem saimniekiem sajūgt zirgus droškās un doties ceļā. Viss tika izdarīts ļoti ātri. Arī pats meldertēvs ar dēlu iejūdza savus zirgus droškās, un mēs devāmies Kurzemes iekšienē. Atteicāmies no meldermātes un viņas meitas piedāvātām brokastīm, sacīdami, ka esam labi paēduši un mums vezumos ir viss pa pilnam, arī piedāvātos sviesta gabalus neņemām.

Noteiktā vietā «zaļos» nesatikām, jo tie bija aizlaidušies uz citu vietu; saņēmām tikai dažus dokumentus, kā topogrāfijas kartes un sarakstus. Iegājām arī Dignājas pagasta bijušās Izpildu komitejas telpās, kur pie sienām nebija vairs neviena plakāta, ne arī kādas citas zīmes, kas atgādinātu, ka kādreiz šeit ir bijusi un darbojusies Izpildu komiteja.

Sarunās ar vietējiem iedzīvotājiem par to, kā boļševiki saimniekojuši, izskanēja vienkāršo cilvēku domas, ka tie esot pildījuši pavēles no augšas un ar zemniekiem neesot slikti apgājušies. Toties mūsu važoni un meldertēvs ar savu dēlu visu dienu lamāja boļševikus. Arī mēs no savas puses piebildām vienu otru vārdu, lai budži brīvāk izteiktos par padomju varas pārstāvjiem. Budži bija pat gatavi nesvētīt vasarsvētkus un vest mūs uz Daugavpili, lai mēs steidzoši varētu atgriezt boļševikiem atkāpšanās ceļu uz Padomju Krieviju. Daugavmalas iedzīvotāji budžiem esot stāstījuši, ka dzirdējuši pāris dienas atpakaļ pēdējā boļševiku vilciena aiziešanu no Krustpils uz Daugavpils pusi, jo pēc tam neesot vairs dzirdēts neviens lokomotīves svilpiens, nedz vilcienu troksnis. Arī mēs viņiem apstiprinājām, ka šorīt esam bijuši pašā Daugavas malā un netikām redzējuši neviena ienaidnieka otrā krastā, neviens netika mūs apšaudījis, tāpat sarkano tur vairs nav.

Tālumā jau pamanījām īsto vācu karaspēku, kas brauca, saceldams putekļu mākoņus. Pajautājām važoniem, vai tie nav mūsējie, un, saņēmuši noteiktu atbildi, pavēlējām nogriezties pa sānu ceļu, lai nesatiktu pretinieka pārspēku tālu no sava bataljona un nesāktu kauju mums neizdevīgā stāvoklī — ratos; važoniem teicām, ka nav vērts braukt vienai komandai pa pēdām otrai, bet jāņem plašāka josla.

Pirms saules rieta mēs devāmies nevis uz Daugavpili, bet pagriezām uz Daugavas malu. Jo tuvāk Daugavai, jo važoni vairāk sāka baidīties, ka mēs tik droši tuvojāmies upei un vai tik otrā krastā nav sarkanie. Piebraukuši Daugavas malā, mūsu važoni redzēja, ka tie piemānīti, ka mēs paši esam sarkanie un viņiem tagad būs jāatbild par boļševiku lamāšanu. Budži nokrita ceļos un lūdza saudzēt viņu dzīvību. Pielikām dažiem no viņiem brauniņus pie pieres un teicām, ka viņi pelnījuši nošaušanu vai noslīcināšanu Daugavā, tad salādējām zirgus, droškas un budžus laivās, sēdāmies iekšā paši un ieradāmies savā krastā. Budžus gan vēlāk atbrīvoja, bet zirgus atstāja vezumnieku rīcībā. Tā Kurzemes budžiem izjuka vasarsvētku svētīšana, bez tam tiem bija iedvestas paniskas bailes.

Pēc dažām dienām atkal saņēmām ziņas, ka «zaļie» kādās mājās meža vidū netālu no Daugavas kreisā krasta noorganizējuši bandu no vietējiem iedzīvotājiem un savākuši lopus uzturam. Pār Daugavu pārcēlās 1. rota, iztrenkāja bandu, saņēma lopus un pārcēla tos savā krastā.

Ap jūnija vidu Komunistisko bataljonu nomainīja Latviešu divīzijas kavalērijas pulks, un mēs ieņēmām jaunas pozīcijas Vanagu un Vilcānu ciemu rajonā, bet vēlāk novietojāmies gar Ūšas krastu līdz Mucinieku ciemam. Minēto pozīciju rajonos sevišķas kaujas nenotika, izņemot izlūku sadursmes un atsevišķus gājienus. Baltie tai laikā bija vāji, jo viņu galvenie spēki kopā ar igauņu baltgvardiem kāvās ar vāciešiem pie Cēsīm un Rīgas.

#### KĀ LATVIEŠU BALTGVARDI GRASIJĀS IEŅEMT RĒZEKNI

Āp 15. jūniju mūsu pozīcijām ar prāviem spēkiem gatavojās uzbrukt samobilizētie vietējie baltgvardi. Lai paceltu baltajiem garastāvokli, viņu komandieri un citi aģitatori visādi nievāja sarkanos strēlniekus kā vājus karavīrus, kas pirmajā sadursmē ar baltajiem panikā aizbēgšot un tādā veidā atbrīvošot ceļu uz Rēzekni. Lai būtu pa ceļam ko graužt, katram «brašajam» baltu karavīram bija izdalīts gabals baltmaizes. Tika iedotas arī 120 patronas.

Uzbrukumam bija jānotiek no rīta, kad pļavu mūsu pozīciju priekšā pēc lietus bija pārklājusī neliela migla. Tiklīdz uz pļavas mūsu pozīciju priekšā parādījās ienaidnieka ķēdes apmēram

rotas sastāvā, mūsu ložmetējnieki priekšējās ķēdes noslaucīja no zemes virsas, bet pēdējās ķēdes ielaidās mežā. Uz pļavas palika kritušie, ievainotie, izmētāti šinēli, baltmaizes gabali, patronas, šautenes. Strēlnieki dzinās pakal bēgošajiem ienaidniekiem un trenca tos no vienas vietas uz otru, apejot viņus no flangiem un neļaujot nekur nostiprināties.

Dzenājot baltgvardus visu dienu, ielauzāmies viņu aizmugurē ap 10—12 km. Mūsu strēlnieki ieņemtajās mājās saņēma kā trofejas galvenokārt krējuma podus, lielus rituļus siera, ūdens vietā nodzērās saldu pienu un trenca ienaidnieku tālāk. Visi bijām nosvīduši, sejas apklātas ar putekļiem, tā ka tikai acis vien spīdēja. Uz vakara pusi atgriezāmies savās pozīcijās ar pārtikas trofejām. Mūsu zaudējumi — viens ievainotais. Tā latviešu baltgvardiem bēdīgi beidzās slavenais karagājieni uz Rēzekni.

#### BALTGVARDU GARNIZONA LIKVIDĒŠANA TURKU CIEMĀ

Saskaņā ar brigādes komandiera pavēli mūsu bataljonam bija uzdots 24. jūnijā agri no rīta izdarīt pēkšņu uzbrukumu Turku sādžai un likvidēt tur apmetušos latviešu baltgvardu garnizonu, kas sastāvēja no 250 cilvēkiem. Arī no pārbēdzējiem bataljona štābam bija zināms, ka šai sādžā, kas atradās ap 25 km no mūsu pozīcijām, uzturoties 250 «brašu» karotāju, kuri esot gatavi visus sarkanos noslaucīt no zemes virsas. Lai turētu augstu viņu kaujas garu, baltajiem esot kara virtuve, neliels daudzums lopu uzturam un garastāvokļa uzlabošanai — katoļu ksendzs. Nocietinātais punkts esot kapsēta sādžas malā.

Bataljona štābs ar tā priekšnieku F. Krustkalnu izstrādāja uzbrukuma plānu. Pēc šī plāna bataljonu sadalīja 2 daļās, pie kam abas daļas izgāja vienlaicīgi pa dažādiem ceļiem 23. jūnijā ap pulksten četriem ar nolūku, lai 24. jūnijā pulksten četros sādža būtu aplenkta no abām pusēm un tās garnizons likvidēts. Jātnieku izlūku komandai vajadzēja ierasties noteiktajā vietā agrāk, lai atgrieztu baltajiem jebkurus sakarus ar aizmuguri un nedotu iespēju atkāpties un saņemt palīdzību.

Līdz saules rietam iešana veicās labi: viegli pārbridām dažas mazas upītes, strautus, purvus, bet naktī meža celiņi izrādījās gari, sāka šķērsoties uz visām pusēm. Tad no kādas meža mājas paņēmām līdz vienu ceļa rādītāju un virzījāmies tālāk. Agrā rīta krēslā ieraudzījām Turku sādžu, kas atradās pakalnā,

tālāk aiz laukiem to no visām pusēm apņēma mežs, lauku nogāzēs bija vēl nenoplautas pļavas.

Aiz pļavas laukmalā ieraudzījām ugunsgrākus. Tūlīt sapratām, ka tur ir balto sargpostenis. Klusi no visām pusēm aplencām posteni, kas sastāvēja no 7 karavīriem, kuri saldi gulēja pie ugunsgrāka, šautenes nolikuši pie sāniem, cits piespiedis to ar kāju. Bez trokšņa un bez viena šāviena posteni atbruņojām un sagūstījām.

Noņēmuši posteni, steidzāmies pa pļavu uz priekšu, lai pilnīgi aplenkto sādžu, kad pēkšņi no sādžas otras puses gaisā uzlidoja sarkana raķete un 2 rotas metās uzbrukumā kapsētai, kuru ieņēma bez viena šāviena, jo baltie bija gulējuši un nepaspēja no saviem ložmetējiem un citiem ieročiem atklāt uguni. Nu baltie, atmodušies no miega, metās nāves briesmās bēgt uz visām pusēm mežos, bet visur viņus sagaidīja mūsu strēlnieki. Tikai caur nelielu spraugu starp abām mūsu grupām paspēja izbēgt atsevišķi baltgvardi, mūsu ložu pavadīti. Viena balto nodaļa — 7 cilvēki — apjukusi un nāves bailu pārņēma, drāzās no kalna lejā, lai sasniegtu mežu, bet tur es viens pats, atrāvies no savējiem, sagaidīju viņus un uzkliežu: «Ieročus zemē!» Visi vīri nosvieda šautenes un padevās gūstā. Tūlīt piesteidzās palīgā strēlnieki un gūstekņus aizveda.

Balto sejas bija klātas baltām putām, it kā viņi būtu izskrējuši no frizētavas noziepēti. Pie cepurēm viņiem bija cara armijas kokardes, pār kurām šķērsām bija pārvilkta šaura sarkana lentīte. Kā trofejas bataljons saņēma ap 50 gūstekņus, automātus, šautenes, vezumus ar produktiem un visādām kara mantām, ksendzu, daudz lopu, kara virtuvi. Daļa balto bija paslēpusies pagrabos un bēniņos. Pretinieks atstāja uz lauka ap 20 kritušo un ievainoto. Mūsu zaudējumi bija 2—3 ievainotie. Sastādījām uz lielceļa no gūstekņiem veselu kolonu un virzījām to uz mūsu pozīciju pusi. Sadzirdējuši kaujas troksni, baltie no aizmugures steidzās Turku sādžas garnizonam palīgā, bet par velti — trofejas jau bija ceļā. Mūsu arjergards tikai pa retam atšaudījās no balto palīgspēkiem.

Šīs operācijas laikā balto aizmugurē naktī pirms uzbrukuma norisinājās šāda epizode. Mūsu izlūki-jātnieki, ieņemot lielceļu balto aizmugurē, naktī sastapuši kādu balto sakarnieku-jātnieku ceļā uz Turku sādžu, apturējuši to un pavēlējuši viņam kāpt nost no zirga un atdot ieročus. Balto jātnieks atteicies to darīt, sacīdams: «Ko jūs no manis gribat, es esmu baltais!» Mūsu kavalē-

risti piebildeši: «Kāp nost no zirga, mēs esam sarkanie!» Balto jātnieks tomēr nav ticējis, ka viņš sastapies ar sarkanajiem tik tālā aizmugurē nakts laikā, līdz kamēr mūsējie viņu nosvieduši no zirga un atbrūņojuši.

Tā Komunistiskā bataljona strēlnieki likvidēja baltgvardu midzeni Turkos un izjauca tiem Jāņu svētīšanu.

\* \*  
\*

Pēc baltgvardu sagrāves tuvākajās dienās notika mūsu izlūku sadursmes ar pretinieku. Tā 27. jūnijā Skrugu ciema tuvumā 3. rotas iecirknī notika izlūku sadursmes pie Ušas upes tilta; baltgvardi panikā pazuda un izklīda mežā. 1. jūlija rītā ienaidnieks mēģināja tuvoties mūsu pozīcijām pie Antiņciema, bet, sagaidīts ar ložmetēju un šauteņu uguni, steigā pazuda, izmētādams pa ceļam munīciju. Nākamajā dienā mūsu bataljonu pozīcijās nomainīja, mēs devāmies uz Rušonu staciju, kur mūs gaidīja ešelons, un stājāmies 1. Latviešu divīzijas 2. brigādes rīcībā.

Jūlijā un augusta sākumā Komunistiskais bataljons ieņēma pozīcijas gar Lubānas ezera dienvidu krastu un tālāk uz rietumiem. No ienaidnieka mūs šķīra lielais Lubānas ezers, bet uz rietumiem pletās purvi, meži, upītes. Tā kā šādā apvidū izbūvēt pozīcijas bija grūti, tad uzstādījām gar ezera krastu un citās grūti pieejamās vietās atsevišķus posteņus, kas saistījās savā starpā ar atsevišķu strēlnieku — sakarnieku palīdzību. Plašā neitrālā josla starp abiem pretiniekiem un grūti pārrēdzamā apkārtnē bija izdevīga pastāvīgiem izlūku gājieniem. Mūsu pozīciju rajonā pastāvīgi ar armijas štāba caurlaidēm pāri frontei uz ienaidnieka aizmuguri devās partizāņu grupas. Tāpat caur mūsu fronti atgriezās personas pēc speciālu uzdevumu izpildīšanas ienaidnieka aizmugurē.

Baltie no Daugavas pa Aiviekstes upi bija iesūtījuši Lubānas ezerā vairākas motorlaivas, ar kurām viņi parasti naktīs braukāja pa ezeru un mēģināja tuvoties mūsu krastam un pat nemanīti izsēsties tajā. Vienā no tādiem braucieniem, augusta beigās, ienaidniekam bija izdevies nepamanītam nokļūt mūsu labajā spārnā pēdējā posteņa aizmugurē un sagūstīt neuzmanīgos strēlniekus. Gūstekņus baltie pārveda pāri ezeram un ieslodzīja Lubānas miestīņā kādā pagrabā.

Nākamajā naktī divi spēcīgi strēlnieki bija izlauzušies no pagraba un ieradās pie savējiem.

Sis bēdīgais gadījums piespieda bataljona vadību pastiprināt ezera krasta apsardzi un stingrāk pārbaudīt posteņus, sevišķi naktīs. Dienā mūsu izlūki gāja līdz Aiviekstes upei, kuras otrā krastā jādēlēja un staigāja baltgvardu jātnieki. Reizi pa reizei mūsējie «nolaida no kājām» vienu otru baltgvardu, kas dižojās pretējā krastā, lai iedvestu viņiem bailes un cienību pret sarkanajiem, lai neložņātu mūsu pozīciju tuvumā.

Rīgas Atsevišķais komunistiskais bataljons pēc 1919. gada 17. aprīļa pavēles vēl Bauskas frontē tika nosaukts par 5. latviešu strēlnieku pulka 3. bataljonu. Tāds tas skaitījās līdz augusta mēnesim, bet patiesībā, kā jau sacijām, tas bija tas pats Rīgas komunistiskais bataljons ar visiem saviem komandieriem un strēlniekiem. Tikai stāvot Varakļānu rajonā pie Lubānas ezera, kad mēs pārgājām Latviešu divīzijas 2. brīgādes rīcībā, ieradās jauna priekšniecība — 5. pulka jaunieceltais komandieris Alfrēds Tupe. Ieradās arī jauns pulka adjutants Jānis Strauss un kara komisārs — Boriss Zvaigzne. Bijušais komisārs Sīmanis Bergis un bataljona komandieris Boriss Kazaks tika no bataljona atsaukti.

#### STRĒLNIEKU GARASTĀVOKLIS LATGALES FRONTE

Pēc Komunistiskā bataljona pārceļšanās uz Latgales fronti jūnija sākumā nomāktais strēlnieku garastāvoklis pēc dažām dienām krasi uzlabojās. Notika strēlnieku sapulces, kur tika izskaidrots starptautiskais stāvoklis. Notika arī bataljona komfrakcijas sapulces un biroja sēdes.

Kamēr atkāpāmies uz Latgales fronti, no divām latviešu divīzijām saformējās tikai viena ar Martuseviču priekšgalā, toties tā bija stipraka, saliedētāka un pilnīgi kaujas spējīga. Daži nesen mobilizētie strēlnieki, budžu dēļiņi, glēvuļi un nodevēji pa ceļam pazuda. Palika Komunistiskajai partijai un padomju varai uzticīgie, norūditie strēlnieki no strādnieku šķiras, kalpi, bijušie padomju darbinieki un komjaunieši, kas visi grupējās ap Komunistiskās partijas biedriem.

Ja strēlnieki tai laikā jau bija nošķirojušies, kas ar un kas pret mums, tad komandieru starpā bija ne mazums nenoteiktu elementu, kuri, ieņemdami Sarkanajā Armijā dažādus komandieru

posteņus, vēl gudroja, kā pārbēgt pie baltajiem. Pārbēgšana notika sevišķi 1. brigādē, kad dabūja zināt, ka jūlijā brigādi pārsviedīs uz Polijas fronti. No 2. Rīgas pulka 14. jūlijā pie baltgvardiem pārbēga bataljona komandieris un pulka komandiera pagaidu vietnieks Žanis Stūris no Irlavas pagasta un viņa brālis — bijušais Iecavas pagasta Izpildu komitejas pārtikas nodaļas vadītājs Teodors Stūris, kas 1924. gadā dabūja zemi Struteles pagasta Auziņu muižas centrā. Pārbēgšanas gadījumi bija arī citos pulkos. Bet mūsu bataljonā gandrīz visos komandieru posteņos bija komunisti, ap kuriem sakļāvās vecie strēlnieki — bijušie strādnieki, padomju darbinieki, kas, būdami līdz galam uzticīgi proletāriskā internacionālisma pienākumiem, bez ierunas atdeva sevi cīņai par padomju varas galīgu uzvaru.

Septembra pirmajā pusē mēs rosīgi gatavojāmies doties cīņā pret poļu paniem. Zinājām, ka priekšā vēl sīvas un asiņainas kaujas. Drīz mūsu Komunistiskais bataljons atstāja dzimtās Latvijas druvas un mežus un devās uz fronti Baltkrievijā, bet jau 22. septembrī, pēc V. I. Ļeņina personīgā rīkojuma, visa Latviešu divīzija tika steidzīgi pārcelta uz Dienvidu fronti pret Deņikina armiju un vēlāk pret baronu Vrangeli. Kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām nogājām uzvarām vainagotu ceļu līdz Sevastopolei un sadzinām pēdējos ienaidniekus Melnajā jūrā.

*K. KIRTOVSKIS,*

bij. latviešu strēlnieks,  
5. latviešu pulka ložmetēju komandas  
politiskais vadītājs,  
vēlāk latviešu kavalērijas brigādes  
partijas komitejas priekšsēdētājs,  
tagad personālais pensionārs

### KOMUNISTISKĀ BATALJONA RINDĀS

1919. gads mums, latviešu boļševikiem, kas cīnījās par sociālistiskās revolūcijas uzvaru jau pagrīdes gados, sākās ar priecīgu notikumu: gandrīz visā Latvijā bija nodibināta padomju vara. Ar milzīgu sajūsmu mēs uzsākām realizēt dzīvē sociālistiskās idejas, sākām izveidot padomju varu. Tomēr šis jaunās dzīves veidošanas mierīgais radošais periods neturpinājās ilgi. Kaut gan lielais vairums iedzīvotāju visur atbalstīja padomju varu, starptautiskā reakcija un vietējā kontrrevolūcija kopējiem spēkiem pārtrauca sociālisma celtniecības darbu Latvijā. Jau martā kontrrevolucionārie spēki sagrāba Bauskas apriņķi, kur Rundāles pagastā kopā ar saviem biedriem organizēju padomju varas iestādes.

Nu vajadzēja ar ieročiem rokā aizstāvēt padomju varu no interventu un latviešu baltgvardu uzbrukumiem. Tāpēc marta beigās Rundāles pagasta 11 aktivisti ieradās Rīgā un brīvprātīgi iestājās Sarkanajā Armijā. Mani un vēl četrus biedrus ieskaitīja Rīgas Komunistiskā bataljona ložmetēju komandā. Šo bataljonu



K. Kirtovskis.

saformēja 1919. gada martā pēc S. Berga iniciatīvas lielākoties no komunistiem un Rīgas pilsētas arodbiedrības biedriem. Sākumā bataljonā bija apmēram 300 cilvēku, bet vēlāk tas paplašinājās un kļuva par 5. pulka kodolu.

Pēc tam kad bijām vienu mēnesi apmācīti kazarmās Torņakalnā, mūs naktī no 30. aprīļa uz 1. maiju nosūtīja uz pozīcijām pie Jelgavas. Bataljona ložmetēju komandā bija ap 150 cilvēku, un tās rīcībā atradās 12 balsta ložmetēju un 6 vieglie ložmetēji; visi tie bija novietoti pajūgos un divričos. Mūsu «saimniecības» transportēšanai komandai bija 80 zirgu. Taču mūsu apbruņojums bija ļoti raibs: 18 ložmetēji piederēja pie 4 dažādām sistēmām. Vēl lielāka dažādība bija šautenēs: to starpā bija kā krievu un vācu, tā arī japāņu un angļu ieroči. Tas viss ļoti apgrūtināja municijas apgādi. Arī ietērpa nebija: katrs karoja savā privātajā apģērbā. Neraugoties uz šīm un daudzām citām grūtībām, noskaņojums visiem bija kaujniecisks, un mēs negribējām Latviju atdot kontr-revolūcijai.

Bataljona pozīcijas maijā atradās Jelgavas tuvumā. Mūsu balsta ložmetēju apšaudes laukā bija pat dzelzceļa tilts. Tā kā negaidījām nopietnu uzbrukumu, pozīcijas bija vāji nostiprinātas, bet flangi bija atklāti. Tā mēs tur nostāvējām līdz 17. maijam. Nekādu sevišķu kauju nebija, notika biežas apšaudes.

Sabijis apmēram divas dienas Rīgā, mūsu bataljons naktī no 18. uz 19. maiju atstāja to, nenojaušot, ka šeit vairs neatgriezīsies. Tajā naktī Komunistiskais bataljons devās uz ienaidnieka aizmuguri. 20. maija rītausmā mēs jau bijām pāri Mūsas upei. 20. maijā mēs uzbrukām Ceraukstes muižai, kur atradās vācu dzelzsdīvīzijas daļas, un pēc sīvām kaujām to ieņēmām. Mēs ieguvām vienu ložmetēju un vairāk nekā 20 zirgus. Par to, cik negaidīts pretiniekam bija mūsu uzbrukums, liecina virsnieku ēdnīcā uz galda atstātie šķīvji (apmēram 60) ar viru, kam vācu virsnieki nebija paspējuši ne pieskarties.

Pirmo panākumu iedrošināti, mēs jau 24. maijā gribējām uzbrukt Bauskai. Pēkšņi saņēmām bēdīgu un pavisam negaidītu ziņu, ka Rīga kritusi. Lai izklūtu no ielenkuma un sakāves, Komunistiskā bataljona kareivjiem 36 stundās bija jānosolo 120 km. Pie Krustpils pārcēlāmieš pāri Daugavai un savienojāmieš ar Latviešu divīzijas pārējām karaspēka daļām. Šeit, Lubānas rajonā, Komunistisko bataljonu pārformēja par Latviešu divīzijas 5. pulku, bet ložmetēju komanda no bataljona komandas pārvērtās par pulka ložmetēju komandu.



A. REINARTS,  
bij. latviešu strēlnieks

## KARAGĀJIENS UZ RĪGU

1918. gada aprīlī, būdams Petrogradā, es ieradās arī Smoļnijā. Tur man izdevās satikt daudz latviešu strēlnieku, kas gaidīja norikojuma dokumentus, lai tiktu ieskaitīti Sarkanās Armijas rindās. Saņēmis dokumentus, es devos uz Maskavu, kur organizējās 1. latviešu kavalērijas pulks.

Maskavā tajā laikā bija daudz latviešu strēlnieku no dažādām karaspēka daļām. Kavalērijas pulka formēšanas štābā es iepazinās ar pulka komandieri J. Krišjāni un eskadrona komandieri Fjodorovu.

J. Krišjānis bija gara auguma slaidis pusmūža vīrs ar noskūtu galvu un nopietnu skatienu. Ar interesi viņš mani iztaujāja — kādās kaujās esot piedalījies un kādās karaspēka daļās dienējis cara un Pagaidu valdības laikā. Izvaicāja arī, kāda tagad dzīve Petrogradā. Mani ieskaitīja 3. eskadronā, kuru komandēja Fjodorovs.

Kad pulks bija pilnīgi saformēts, mēs apmetāmies netālu no Maskavas, Pavlovskā, kur novietojāmies artilēristu kazarmās. Tur notika apmācības. 1918. gada 30. jūlijā jātnieku pulka 1. un 2. eskadronu pēc pavēlniecības rīkojuma nosūtīja uz Povorino, kur notika niknas kaujas ar baltkazakiem. 3. eskadrons palika divīzijas štābā Maskavā. 1918. gada rudenī 3. eskadronu pārdēvēja par kavalērijas divizionu. Par divizona komandieri iecēla Miezi. Divizons izpildīja sardzes dienestu, tam bija dažādi speciāli uzdevumi cīņā pret kontrrevolūciju. Vēlāk to atkal pievienoja pulkam, un 1918. gada decembra sākumā tas ieradās Pleskavas rajonā, no kurienes sākās Latvijas teritorijas atbrīvošana no vācu okupantu un latviešu buržuāzisko nacionālistu karaspēka. Mūsu jātnieku divizons virzījās pa Igaunijas teritoriju. Istu kauju nebija, notika tikai sadursmes ar pretinieku, kas atkāpās. Pēc Valkas ieņemšanas devāmies uz dienvidiem Rīgas virzienā.

Tuvojoties Rīgai, vāciešu pretošanās pieauga. Bija gadījumi, kad izraisījās īstas kaujas. Vācieši aizdedzināja tiltus, lai kavētu mūsu virzīšanos uz priekšu.

Kad atradāmies netālu no Siguldas, mūsu vadība uzzināja, ka Rīgas tuvumā kāda aizbēguša barona muižā izvietojies vācu brigādes štābs. Mums pavēlēja ielenkt šo muižu un saņemt gūstā



J. Krišjānis.

vācu štābu. Pulksten divos naktī mūsu divizons kājnieku ierindā ielenca muižu. Vācieši nebija gaidījuši uzbrukumu. Visapkārt valdīja absolūts klusums. Posteņi, kas apsargāja štābu, atradās telpās, jo nakts bija auksta. Muižas balkonos bija novietoti ložmetēji. Vācu sargkareivis, kas atradās muižas tuvumā, gan pamatināja strēlnieku ķēdes un ar šāvieni deva trauksmes signālu, bet bija jau par vēlu. Mēs jau uzsākām ēkas sturmēšanu. Kaujas rezultātā vācu brigādes štābu saņēma gūstā; strēlnieki savu uzdevumu bija godam veikuši.

Drīz pēc tam netālu no Blužu mājām mūsu jātnieku patruļa uzdūrās vācu izlūkiem, kuri mēģināja noskaidrot, cik lieli Sarkanās Armijas daļu spēki vajā vāciešus. Kad vācu izlūki tuvojās



Padomju Latvijas valdības locekļi. Stāv no labās uz kreiso: J. Daniševskis, K. Pētersons, P. Stučka, J. Šilfs, O. Karkliņš, J. Lencmanis, D. Beika.

mājai, mūsu patruļa paslēpās šķūnī un pielaida vāciešus dažu soļu atstatumā, tad pēkšņi mēs devām viņiem pavēli nokāpt no zirgiem un padoties gūstā. Redzēdami savu bezizejas stāvokli, vācieši padevās. Tā mēs sagūstījām vācu virsleitnantu Šmitu un 12 jātniekus.

Rīgas pievārtē, Inčukalna rajonā, mēs sastapāmies ar spēcīgu ienaidnieka pretestību. Jaunā — 1919. gada priekšvakarā notika nikna kauja. Mūsu divizona kavalēristi saņēma uzdevumu — apiet ienaidnieku no flangiem un aizmugures, lai apgrūtinātu tam atkāpšanos no Inčukalna stacijas uz Rīgu. Vācieši visiem spēkiem gribēja noturēties Inčukalnā, tomēr nespēja ilgi pretoties latviešu strēlniekiem. Sakautais pretinieks panikā bēga uz Rīgu. Jātnieku divizons atradās mūsu karaspēka daļu avangardā.

1919. gada 3. janvārī mūsu izlūki, bet pēc tam viss divizons beidzot sasniedza pilsētas nomali pie Juglas tilta. Atstājuši zirgus kādā mājā, mēs, ienaidnieka nepamanīti, kājnieku ierindā pārgājām pāri tiltam un novietojāmies tā, lai varētu ērti novērot šoseju, pa kuru šajā laikā virzījās liela rinda ienaidnieka vezumu. Mēs atklājām uguni uz kareivjiem, kas apsargāja vezumus. Vācieši apjuka, pameta vezumus uz šosejas un paslēpās. Apšaudīša-

nās uz tilta pievērša citu vācu karaspēka daļu uzmanību, un tie izsūtīja savējiem palīgā lielgabalu vadu. Notika sadursme.

Tās pašas dienas vakarā saņēmām pavēlniecības rīkojumu sūtīt izlūkus, lai noskaidrotu, kādi vāciešu spēki atrodas Rīgā. Kad mēs virzījāmies pa šoseju tuvāk pilsētai, pamanījām vācu izlūku jātniekus, bet viņi izvairījās no kaujas un atgriezās atpakaļ pilsētā. Mūsu jātnieki tuvojās pilsētai. Mūs sagaidīja Rīgas strādnieki, kas bija noorganizējuši sacelšanos un bija jau ieņēmuši svarīgākos objektus pilsētā. Mūsu divizona štābs novietojās Aleksandra ielā. Pilsētā dažās vietās izcēlās ugunsgrēks, dega muitas ēka. Vācieši atkāpās pāri Daugavai, cerdami noturēties tur līdz papildspēku pienākšanai. Mums vajadzēja uzmanīt, lai aizejošās vācu karaspēka daļas neuzspridzinātu tiltu pāri Daugavai. Mums palīdzēja strādnieku vienības. Vāciešiem neizdevās uzspridzināt tiltu.

Pēc tam kad tilti bija nosargāti, divizona komandieris Mieziš sasauca komandierus un izskaidroja pašreizējo stāvokli, sacīdams, ka drīz mēs saņemšot papildspēkus — latviešu kājnieku pulku. Un tiešām, nākamajā dienā pilsētā ienāca mūsu karaspēka daļas. Pilsētā vēl notika atsevišķas sadursmes, kad stacijā pienāca vilciens ar valdību. Valdības priekšsēdētājs P. Stučka un viņa vietnieks J. Daniševskis pastāstīja par pašreizējiem notikumiem, par turpmākajiem cīņas uzdevumiem un pateicās mums par pilsētas ieņemšanu.

Pēc dažām dienām saskaņā ar pavēlniecības rīkojumu mūsu jātnieku divizonu nosūtīja uz Igaunijas fronti, kur baltgvardi bija izvēršuši aktīvu darbību. Igaunijas teritorijā šajā laikā bija koncentrēti lieli ienaidnieka spēki, kas bija uzsākuši uzbrukumu Padomju Igaunijas republikai. Kādā kaujā Igaunijas frontē mani ievainoja un nosūtīja uz hospitāli ārstēties.

Ierindā es atgriezos tikai 1919. gada rudenī, pēc atkāpšanās no Latvijas.



J. ISTENAIS,  
bij. latviešu strēlnieks

### PAR PADOMJU LATVIJU

1919. gada 3. janvārī mūsu vecā, sirmā Rīga kļuva atkal brīva no vācu okupantiem un viņu rokaspuišiem — latviešu buržuāzijas Pagaidu valdības vīriem. Rīgas proletariāts ar Latviešu padomju strēlnieku divīzijas palīdzību atbrīvoja Rīgu. No 7. rotas mani nosūtīja uz 4. latviešu strēlnieku pulka štābu par ziņnesi, jo pulks atradās Rīgā garnizona dienestā.

Martā 4. pulks ieņēma pozīciju Vijas upes krastā, bet pulka štābs atradās Plāņos, vēlāk Trikātas muižā, un pulka kanceleja pārvietojās uz Trikātas «Vegeriem». 19. maijā pulks ieņēma pozīcijas Gaujas krastā pie Strenčiem. Pulka komandieri Frici Fridrihsonu un Latviešu strēlnieku divīzijas 2. brigādes štāba priekšnieku Dombrovski šai dienā izsauca amata darīšanās uz Rīgu, bet izbraukt no Rīgas jau bija par vēlu — 22. maijā pilsēta krita baltgvardu bandu rokās. Tā Fridrihsons un Dombrovskis krita gūstā.

Igauņu un arī latviešu baltgvardi pulkveža Zemitāna vadībā kļuva pārāk uzbāzīgi. Viņiem bija bruņuvilciens, kas katru rītu pienāca no Valkas un apšaudīja mūs ar lielgabaliem, bet mēs nevarējām neko darīt, jo mums bija tikai divi lielgabali ar kādiem 50 lādiņiem. Pie baltajiem pārbēga ložmetēju komandas priekšnieks — bijušais vecās armijas oficiers — podporučiks. Stāvoklis bija ļoti grūts un sarežģīts kā frontē, tā arī aizmugurē. Pa mežiem un ceļiem ložņāja «zaļo» bandas, kas uzbruka atsevišķiem strēlniekiem. Mēs zinājām, ka ienaidnieka kara kuģi 2. un 3. maijā bija apšaudījuši ar lielgabaliem Ainažus un Salacgrīvu, pēc tam aizgājuši Pērnavas virzienā. 24. maijā saņēmām ziņu, ka ienaidnieks pārrāvis mūsu fronti pie Ainažiem un Rūjienas un mums draud apiešana no sāniem. Pulks saņēma no brigādes štāba pavēli sākt atkāpšanos Smiltenes virzienā.



4. latviešu padomju strēlnieku pulka strēlnieki tranšējās Latgales frontē 1919. gada vasaras beigās. 1. no kreisās — pulka komisārs Ozols.

Smiltēnē iebraucām ap pusdiem, apmetāties pilskalnā gatavot pusdienas. Te uzreiz kāds strēlnieks pavēstīja, ka parādījās balto kavalērijas patruļas. Nācās pārtraukt sāktu pusdienas vārīšanu un atstāt Smiltēni.

No Smiltēnes devāmies pa ceļu uz Rankas muižu. Pa ceļam vecās mātes un meitas ar skumjām noraudzījās uz mums. Daža laba māmiņa želojās: «Vai, dēliņi, kāpēc aizejat no mums?» Mēs solījām, ka rudenī visādā ziņā nāksim atpakaļ...

No Rankas caur Jaunpiebalgu, Cēsvaini, Madonu, Barkavu un Varakļāniem nonācām Bikavas apkārtnē, kur 4. latviešu strēlnieku pulks ieņēma pozīcijas Lubānas ezera austrumu krastā. Pulka štābs apmetās Bikavā, bet kanceleja — Gabrānos. Šeit pulks nostāvēja līdz septembra mēnesim, kad to pārsvieda uz Rietumu fronti — uz Polocku 17. divīzijas rīcībā. Poļu baltgvardi bija tikai apmēram 15 verstis no Polockas, bet mēs tos aiztriecām kādas 75 verstis no pilsētas. Pēc tam pulks saņēma pavēli braukt uz Mogiļevu. Tur mēs ķērām «zaļo» bandas un nodevām tās kara tribunālam. «Zaļo» bandas likvidējām arī Bobruiskas apkārtnē.

Pagāja vairāk nekā divdesmit gadu, kamēr mēs atgriezāties savās mājās, savā dzimtajā pusē. Daudzi no tiem, kas 1919. gada maija beigās atkāpās no Latvijas, lai uzvarētu Padomju Krievijā Deņikin un Vrangeli Ukrainas un Donas stepēs, vairs nepār-  
nāca. Mēs — pārējie, kas atnācām pēc vairāk nekā divdesmit prombūtnes gadiem, bijām veci kļuvuši, ar sirmiemiem matiem, bet ar karstām sirdīm kā jaunībā. Daudz kas bija mainījies, kad iebraucām Latvijā.



A. KRONIKS,

bij. sarkanarmietis  
1. Padomju Lietuvas strēlnieku  
divīzijā kopš 1919. gada,  
tagad rezerves gvardes ģenerālmajors,  
vēstures zinātnu kandidāts

## CĪŅĀS PAR PADOMJU VARU

Vācija, 1918. gada februārī pārtraucot Brestļitovskas miera sarunas, atjaunoja militāru uzbrukumu jaunajai Krievijas republikai un šīnī uzbrukumā ieņēma arī vēl neokupēto Padomju Latvijas teritoriju — Valmieras, Cēsu, Valkas apriņķus (Vidzemes guberņā) un Latgali. Tādā kārtā 1918. gadā visa Latvija nokļuva vācu okupantu jūgā.

Latvijas darbaļaudis uzsāka neatlaidīgu cīņu pret okupantiem par savas dzimtenes atbrīvošanu. 1918. gada beigās un 1919. gada sākumā šī cīņa vērsās plašumā un izpaudās bruņotās masu sacelšanās. Latvijas pilsētās tika organizētas revolucionārās kara komitejas, bet 1918. gada 17. decembrī Latvijas padomju Pagaidu valdība publicēja manifestu, kurā pasludināja padomju varas atjaunošanu Latvijā.

Latvijas revolucionārie strādnieki kopā ar varonīgajiem latviešu strēlniekiem pārgāja izšķirošā uzbrukumā, padzenot no Latvijas baltgvardu un vācu karaspēka vienības. 1918. gada decembrī tika atbrīvota Valka, Valmiera un Cēsis, 1919. gada 3. janvārī — Rīga, bet janvāra beigās — gandrīz visa Latvijas teritorija. Padomju vara uzvarēja. 1918. gada 22. decembrī KPFSR valdība oficiāli atzina Padomju Latvijas neatkarību.

Ne ar mazākiem panākumiem attīstījās cīņa par padomju varas nodibināšanu Lietuvā. Jau 1918. gada novembrī un decembra sākumā daudzās pilsētās komunistu-pagrīdnieku vadībā sāka organizēties strādnieku deputātu padomes un revolucionārās kara komitejas. 1918. gada 8. decembrī Viļņā pagrīdē tika sastā-



Virspavēlnieks J. Vācietis un Padomju Latvijas armijas grupas štāba locekļi apskata Daugavpils cietoksni.

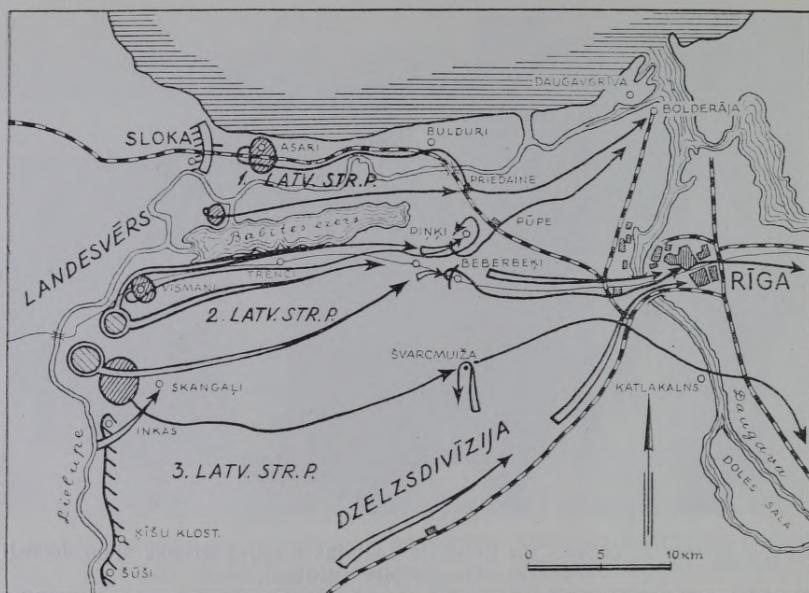
dīta Revolucionārā strādnieku-zemnieku pagaidu valdība ar V. Mickeviču-Kapsuku priekšgalā.

Sarkanās Armijas uzbrūkošie pulki, kuru vidū ar panākumiem cīnījās 5. Viļņas pulks, kas bija saformēts galvenokārt no lietuviešiem, 1919. gada 6. janvārī atbrīvoja Viļņu. Ar panākumiem turpinādamas atbrīvošanas karagājienu, Sarkanās Armijas daļas līdz marta mēnesim sasniedza Nemunas upi, nonākdamas līdz Kauņas un Grodņas pilsētu pievārtei. KPFSR Tautas Komisāru Padome un VCIK ar saviem 1918. gada 22. un 23. decembra dekrētiem atzina Padomju Lietuvas republikas neatkarību.

Tā darbaļaužu varenās revolucionārās kustības rezultātā ar aktīvu un vispusīgu Padomju Krievijas un Sarkanās Armijas pulku atbalstu 1919. gada janvārī Baltijā uzvarēja padomju vara.

Tomēr padomju vara Baltijā ilgi nepastāvēja. Angļu, amerikāņu un franču imperiālisti, redzot tuvojamies revolucionāro ugunsgrēku, mobilizēja visus savus spēkus un sāka organizēt plašu karagājienu pret Padomju Krieviju.

Sākās smags asiņainā pilsoņu kara jauns etaps, kurā vēl



4. shēma. Rīgas krišana 1919. gada 22. maijā.

vairāk rūdijās un saliedējās Baltijas tautu revolucionāro spēku kaujas draudzība ar lielo krievu tautu.

Sevišķi man atmiņā palikušas kaujas kopā ar sarkanajiem latviešu pulkiem 1919. gadā. 1918. gada novembra beigās, pārējot uzbrukumā, Latviešu divīzijas galvenie spēki virzījās uz Rīgu, bet tās kreisajā flangā, Lietuvas ziemeļu daļā, cīnījās Internacionālā divīzija.

1919. gada 21. janvārī Pleskavas divīzija, kas atradās Lietuvas teritorijā Rietumu armijas labajā spārnā, pēc Padomju Lietuvas valdības lūguma tika pārdēvēta par Lietuviešu divīziju, bet 5. Viļņas pulks iegāja tās sastāvā ar 7. lietuviešu pulka nosaukumu. Lietuviešu divīzijas daļa, kurā es tanī laikā kalpoju, cīnījās plecu pie pleca ar sarkanajiem latviešu pulkiem. Padomju Latvijas armijas kreisā flanga daļas, kuras sastāvā ietilpa četri Internacionālās divīzijas pulki, Liepājas un Saratovas latviešu pulki, mortīru baterija un aviācijas daļa, ne vienu reizi vien nomainīja mūsu pulkus un bieži vien kopā ar mums

deva triecienu latviešu un lietuviešu baltgvardiem un vācu karaspēkam.

Tā, piemēram, tās latviešu daļas, kas 1918. gada decembra sākumā bija koncentrētas Drisas—Disnas un Polockas rajonā, decembra vidū nomainīja Pleskavas divīzijas daļas Jēkabpils—Daugavpils rajonā. Turpmāk tās gāja uzbrukumā Jelgavas—Paņevežas virzienā blakus Lietuviešu divīzijai. 1919. gada 9. janvārī sarkanie latviešu pulki ar kaujām ieņēma lietuviešu pilsētu Paņevežu. Janvārī tie ar panākumiem uzbruka gar dzelzceļa līniju Radviliški—Šauļi Palangas virzienā.

1919. gada 19. februārī tika izveidota Rietumu fronte, kuras spēku sastāvā iegāja VII armija, Latvijas armija un Rietumu armija, pēdējā cīnījās Lietuvas teritorijā pret lietuviešu un poļu baltgvardiem. Šai laikā baltie pārgāja uzbrukumā visā frontē. Lietuviešu divīzijas labā flanga pulki roku rokā cīnījās ar Latvijas armijas kreisā flanga pulkiem, ne vienreiz vien briesmās glābdami viens otru no vācu spēku pārsvara. Roku rokā kopā cīnījās latviešu un krievu sarkanie pulki Šauļu—Paņevežas rajonā 1919. gada februārī, kopā atvairīja mežonīgos vācu triecienus, kopā atkāpās uz austrumiem. 1919. gada 13. martā Rietumu armija tika pārdēvēta par Baltkrievijas—Lietuvas armiju.

1919. gada 18. martā vācu karaspēks kopā ar latviešu baltgvardiem sagrāba Jelgavu un izvērta uzbrukumus Bauskas—Jēkabpils virzienā. Drīz tie deva stipru triecienu Latvijas armijas kreisajam flangam, t. s. Paņevežas grupai un piespieda to atstāt Paņevežu. Tikai 5. aprīlī Paņevežu no jauna atkaroja baltajiem.

1919. gada 17. aprīlī notika t. s. Viļņas katastrofa. Viļņu ieņēma poļu baltgvardi, un mūsu Lietuviešu divīzija atkāpās uz Ukmerģi un Paņevežu. 30. aprīlī Lietuviešu divīzija tika pakļauta Latvijas armijas vadībai, un kopš šī laika vēl vairāk nostiprinājās latviešu—lietuviešu kaujas sadraudzība. No 23. līdz 30. aprīlim mūsu pulkiem nācās kopīgi cīnīties Jaun-Svencjanu rajonā, un mēs ar kaujām kopīgi atkāpāmies līdz Podbradzes stacijai. Maija pirmajās dienās 18. padomju latviešu pulks kopā ar Lietuviešu divīziju sīvi cīnījās ar vāciešiem un latviešu un lietuviešu baltgvardiem pie Vilijas upes Nemenčines—Belingradas iecirknī.

1919. gada 22. maijā latviešu baltgvardu un vācu karaspēka daļas ieņēma Rīgu. Stāvoklis frontē kļuva sarežģītāks (sk. 4. shēmu). Latviešu strēlnieku daļas, atkāpdamās uz austrumiem, maija beigās sasniedza dzelzceļa līniju Daugavpils—Rēzekne—

Pleskava. Mūsu divīzija un Latvijas armijas Paņevēžas grupa maijā—jūnijā smagu kauju rezultātā bija spiesta atkāpties uz Utenu, Novoaleksandrovsku (tagad Zarasi). 1919. gada vasaras sākumā Padomju Latvijas armija tika pārdēvēta par XV armiju, bet Baltkrievijas—Lietuvas armija — par XVI armiju. Jūlijā un augustā mūsu Lietuviešu divīzija kopā ar Latviešu divīzijas kreisā flanga daļām ieņēma pozīcijas Novoaleksandrovskas rajonā, kur augustā Lietuviešu divīzija tika pārdēvēta par 4. strēlnieku divīziju. Tai pašā laikā no Lietuviešu divīzijas atsevišķiem eskadroniem un jātnieku izlūku daļām tika saformēts 4. strēlnieku divīzijas jātnieku pulks, kurā drīz pēc tam tika iekļautas Paņevēžas grupas latviešu kavalērijas daļas.

Tagad kaujas sadraudzība ar latviešiem kļuva organiska. Par mūsu pulka komandieri tika iecelts latvietis Viktors Krasinskis no Rēzeknes. Smagajās septembra kaujās, ienaidniekam uzmanācoties, mēs bijām spiesti atkāpties uz Daugavpili, sedzot mūsu kājnieku atiešanu.

Nekad neaizmirsīšu, ka kaujā pie Krāslavas mums nācās forsēt Daugavu zem ienaidnieka pārspēka spiediena. Forsējām upi peldus, smago ložmetēju vada, ko komandēja latviešu tautas drošsirdīgais dēls Skudra, uguns aizsegā. Ar tačanku uguns brāzmām drošsirdīgie ložmetējnieki, no kuriem puse bija latvieši, apturēja poļu baltgvardu jātniekus, tādējādi nodrošinādami pulku galveno spēku pārceļšanos.

Nekad neaizmirsīšu smago kauju pie Novasas sādžas Nīcgales stacijas tuvumā, kad kopā ar krieviem, latviešiem un ukraiņiem 1919. gada 8. novembra naktī pašreizējā cīņās mūsu pulkā tikko iekļautie karavīri no izformētā Latviešu jātnieku pulka.

Kopā ar latviešu strēlniekiem mēs septembra sākumā bijām spiesti ar sāpēm sirdī atstāt Lietuvas teritoriju. Kopā ar viņiem mēs cīnījāmies pie Daugavpils un, kā pēdējie atkāpdamies caur Rēzekni uz austrumiem, atstājām Latviju. Kopā ar latviešiem mēs zvērējām cīnīties līdz pēdējam asins pilienam, kamēr atbrīvosim dzimto zemi no kapitālistu jūga.



## DOKUMENTI

Nr. 47

*Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka pavēle Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam par divīzijas karaspēka daļu pārsviešanu Staraja Rusas rajonā.*

Nr. 262  
Serpuhovā

1918. gada 16. novembrī

1. un 6. latviešu pulkam pavēlēts nekavējoties koncentrēties Staraja Rusas—Dno rajonā. Saskaņā ar Jūsu rīkojumu šiem pulkiem jāpievieno vieglā un smagā baterija, visi esošie latviešu jātnieki, kā arī tie, kas atrodas Maskavā, un 1. un 3. latviešu pulka pretizlūkošanas dienesta komandas. Šo karaspēka daļu pārvietošana no Maskavas uz Staraja Rusu—Dno jāuzsāk nekavējoties, tāpēc Jums jāgriežas pie kara satiksmes galvenā priekšnieka Maskavā. Ar savu rīkojumu Jums jāieceļ visu šo latviešu karaspēka daļu priekšnieks. Lai iegūtu norādījumus par minēto latviešu karaspēka daļu koncentrēšanas punktiem un direktīvas par turpmākajām operācijām, nekavējoties komandējiet savu pilnvaroto uz Petrogradu pie VII armijas komandiera Iskricka (Uricka laukums, 4). Tūlīt ziņojiet par grupas priekšnieka iecelšanu, kā arī par latviešu karaspēka daļu aizsūtīšanu no Maskavas.

Virspavēlnieks Vācietis

Republikas Revolucionārās kara padomes  
loceklis Daniševskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 413. lapa. Telefonograma. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 48

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka pavēle latviešu jātnieku pulka 2. eskadrona komandierim savest eskadronu kaujas kārtībā.*

*Nr. 0/38  
Maskavā*

*1918. gada 20. novembrī*

Izpildot virspavēlnieka Vācieša š. g. 16. novembra telegramu Nr. 262<sup>1</sup>, tūlīņ pēc šīs pavēles saņemšanas savediet eskadronu pilnīgā kaujas gatavībā un organizējiet tā nosūtīšanu uz Staraja Rusas un Dno rajonu. Par ešelonam vajadzīgo vagonu skaitu iesniedziet ziņas divīzijas štābam. Nosūtīšanas laiks un precīzs maršruts tiks paziņots papildus.

Divīzijas priekšnieks Avens  
Valdības komisārs Dozītis  
Štāba priekšnieks Lerhe

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 422. lapa. Izsniegts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 49

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam ar lūgumu nosūtīt 3. latviešu brigādi rezervē sakarā ar lielajiem personālā sastāva zaudējumiem.*

*Nr. 0745  
Maskavā*

*1918. gada 21. novembrī*

Ziņoju, ka Jūsu 14. novembra telegramas Nr. 236<sup>2</sup> par divīzijas daļu savešanu kaujas gatavībā izpilde dažās divīzijas daļās risinās ar lielām grūtībām. 3. brigādes stāvoklis Dienvidu frontē ir sevišķi grūts.

Mēnesi ilgā atrašanās nepārtrauktās kaujās un sadursmēs priekšējās līnijās izraisījusi masveida saslimšanas gadījumus, ir daudz kritušo un ievainoto, kā arī lieli trūkumi materiālajā daļā un zirgu sastāvā.

<sup>1</sup> Sk. dokumentu Nr. 47.

<sup>2</sup> Netiek publicēta. Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, tā pati lieta, 410. lapa.

Lai izvairītos no 3. brigādes karaspēka stāvokļa galējas pasliktināšanās un lai dotu tam iespēju iegūt atkal kaujas spējas sakarā ar divīzijas jaunajiem uzdevumiem, es lūdzu atsaukt 3. latviešu brigādi no priekšējām pozīcijām, ja to atļauj kaujas apstākļi.

Divīzijas priekšnieks P. Avens  
Valdības komisārs Dozītis  
Štāba priekšnieks Lerhe

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 491. lapa. Izsniegts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 50

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas štāba priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par 1. un 2. latviešu pulka nosūtīšanu uz Staraja Rusu.*

Nr. 0766  
Maskavā

1918. gada 24. novembrī

Steidzoša. Slepna. Operatīva.

1. un 2. latviešu pulks atstāja Maskavu un izbrauca uz Staraja Rusu.

Latviešu divīzijas štāba priekšnieks Lerhe  
Latviešu divīzijas komisārs Dozītis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 469. lapa. Telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 51

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 2. brigādes komandiera ziņojums divīzijas priekšniekam par brigādes dislokāciju.*

Nr. 01371  
Dno

1918. gada 27. novembrī,  
plkst. 12.40

Operatīva. Steidzoša. Slepna.

1. pulks nosūtīts uz Pleskavu 2. Novgorodas divīzijas priekšnieka rīcībā, brigādes štābs Porhovā, pārējās karaspēka daļas koncentrējas Dno pilsētā.

1918. gada 27. novembrī

2. latviešu brigādes komandieris Lielbiksis  
Komisārs Apinis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 484. lapa. Telegramas lanta. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 52

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas štāba priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par 2. jātnieku divīziona nosūtīšanu uz Staraja Rusu.*

Nr. 0777  
Maskavā

1918. gada 27. novembrī

Šodien, 27. novembrī, plkst. 12 no Maskavas uz Staraja Rusu 2. latviešu brigādes komandiera rīcībā izbrauca 2. jātnieku divīzions 7 instruktoru, 193 zaldātu, 185 zirgu sastāvā. No Maskavas ieradās 4. latviešu pulka 1. ešelons.

Latviešu divīzijas štāba priekšnieks Lerhe  
Latviešu divīzijas komisārs Dozītis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 475. lapa. Telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 53

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka rīkojums 4. latviešu padomju strēlnieku pulka komandierim nosūtīt pulku uz Staraja Rusu.*

Nr. 0775  
Maskavā

1918. gada 27. novembrī

Tūlīt pēc šā rīkojuma saņemšanas uzdodu Jums kopā ar pulku nekavējoties ierasties Staraja Rusā latviešu padomju strēlnieku brigādes komandiera rīcībā.

Par rīkojuma izpildi ziņot.

Divīzijas priekšnieks  
Valdības komisārs  
Štāba priekšnieks

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 473. lapa. Izsniegts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 54

*V. I. Leņina telegrama republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam J. Vācietim par nepieciešamību visādi atbalstīt Latvijas, Igaunijas, Ukrainas un Lietuvas pagaidu Padomju valdības.*  
1918. gada 29. novembrī

TELEGRAMA VIRSPAVĒLNIEKAM  
Serpuhovā

29./XI

Mūsu karaspēkam virzoties uz rietumiem un uz Ukrainu, tiek dibinātas pagaidu Padomju valdības, kas aicinātas nostiprināt Padomes uz vietām. Šim apstāklim ir tā labā īpašība, ka tas atņem iespēju Ukrainas, Lietuvas, Latvijas un Igaunijas šovinistiem uzlūkot mūsu karaspēka daļu virzīšanos par okupāciju un rada labvēlīgu atmosfēru mūsu karaspēka tālākajai kustībai. Bez šī apstākļa mūsu karaspēks okupētajos apgabalos būtu nostādīts neiespējamā stāvoklī un iedzīvotāji nesapņemtū to kā atbrīvotāju. Ņemot to vērā, lūdzam dot atbilstošo karaspēka daļu komandējošam sastāvam norādījumu, lai mūsu karaspēks visādi atbalstītu Latvijas, Igaunijas, Ukrainas un Lietuvas pagaidu Padomju valdības, bet, protams, tikai Padomju valdības.

*Leņins*

*Uzrakstīts 1918. g. 29. novembrī  
Pirmoreiz iespiests 1942. g.*

*Iespiests pēc teksta, kas rakstīts ar  
I. V. Staļina roku un ko papildinājis  
V. I. Leņins*

*V. I. Leņins. Raksti, 28. sēj., 201. lpp.*

Nr. 55

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas štāba priekšnieka ziņojums VII armijas komandierim par 6. latviešu padomju strēlnieku pulka nosūtīšanu uz Dno.*

*Maskavā*

*Ne agrāk par 1918. gada 30. novembri<sup>1</sup>*

*Steidzoša. Slepena. Operatīva.*

*Ziņoju, ka 6. latviešu pulks izbrauc uz Dno 2. latviešu brigādes komandiera rīcībā šādā sastāvā: 3 ešeloni, 827 cilvēki,*

<sup>1</sup> Datēta uz dokumentā pieminētā datuma pamata.

413 šautenes, 8 ložmetēji, 223 zirgi. 1 ešelons izbrauca cauri Maskavai 30. novembrī.

Latviešu divīzijas štāba priekšnieks Lerhe  
Latviešu divīzijas komisārs Dozītis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 39. lieta, 498. lapa. Telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

## Nr. 56

*VII armijas labā spārna kolonas galveno spēku štāba priekšnieka ziņojums kolonas priekšniekam par Vastselīnas muižas atbrīvošanu, ko veicis 4. latviešu padomju strēlnieku pulks.*

Nr. 083

1918. gada 4. decembrī

Steidzoši. Militāra.

Ziņoju: 4. latviešu pulka kreisā spārna grupa 3. decembrī plkst. 19 ar kauju ieņēma Vastselīnas muižu. Vācieši, kas atradās muižā, atklāja spēcīgu uguni. Darbojās divi ienaidnieka lielgabali. Kaujā piedalījās arī baltgvardi. Vācieši atkāpās uz Vēravu. Sagūstīti 4 baltgvardi. 30 min. pēc muižas ieņemšanas ieradās vāciešu parlamentāri — apakšvirsnieks un 318. kājnieku pulka kareivis; viņi paziņoja, ka pulks atrodoties Vēravā 3000 cilvēku sastāvā, ka viņi negribot karot ar sarkanajiem, viņu vēlēšanās esot drīzāk atgriezties dzimtenē. Pēc viņu vārdiem, apšaudīšanās sākusies uz virsnieku pamudinājuma. Parlamentāri prasīja 2—3 dienas laika, lai varētu evakuēties. Augstākā vadība apsoliījusi viņus nosūtīt 7. vai 11. decembrī. Pēc viņu vārdiem, vācieši evakuējot Latviju. 388. pulks sedzot aizmuguri līdz pilnīgai evakuācijai. Sagūstīts viens igauņu virsnieks, kas liecinājis, ka 4. decembrī notikusi igauņu mobilizācija. Pirms divām dienām 200 baltie devušies Vēravas virzienā. Zaudējumi mūsu pusē: pazuduši bez vēsts 3 jātnieku izlūki; pretinieka zaudējumi nav noskaidroti. No labā spārna iecirkņa ziņu nav.

Originālu parakstījuši:

Štāba priekšnieks Dombrovskis  
Komisārs Apinis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 3. lieta, 26. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 57

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par Vēravas pilsētas atbrīvošanu, ko veicis 4. latviešu padomju strēlnieku pulks.*

*Nr. 0859  
Maskavā*

*1918. gada 10. decembrī*

4. latviešu pulks ar eskadronu 8. decembrī ieņēma Vēravas pilsētu. Vācieši atkāpjas.

Latviešu divīzijas priekšnieks Avens  
Latviešu divīzijas štāba priekšnieks Lerhe

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 12. lapa. Telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 58

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam ar lūgumu nodot divīzijas pārziņā tehnisko vilcienu, kas atrodas 1. Maskavas inženieru pulka rīcībā.*

*Nr. 0882  
Maskavā*

*1918. gada 12. decembrī*

Ievērojot 1. Maskavas inženieru pulka rīcībā esošā tehniskā vilciena kalpotāju, lielākoties latviešu (b. Amatnieka vadībā) neatlaidīgo vēlēšanos pilnā sastāvā un ar visu inventāru pāriet Latviešu strēlnieku divīzijas dienestā un doties uz Rietumu fronti, lūdzu Jūsu rīkojumu par šā vilciena, visa personālā sastāva un tehniskā inventāra nodošanu divīzijas pārziņā. Šis vilciens kaujās nepiedalās, stāv dikā un pašreiz atrodas Mitjakovo stacijā.

Divīzijas priekšnieks  
Valdības komisārs  
Štāba priekšnieks

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 37. lapa. Izsniegts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 59

*Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka rīkojums Dienvidu frontes pavēlniekam nosūtīt latviešu padomju pulkus uz Daugavpili.*<sup>1</sup>

Nr. 469  
Serpuhovā

1918. gada 12. decembrī

Pavisam slepeni. Steidzoši.

8. un 9. latviešu pulku steidzami nosūtiet uz Maskavu. Latviešu jātniekus — Vitebskas latviešu jātnieku pulku, visu 3. latviešu brigādes artilēriju un latviešu aviogrupas aviācijas nodaļu nosūtiet uz Daugavpili. Visas minētās karaspēka daļas jāapgādā ar pārtiku vienam mēnesim pēc valdības apstiprinātām frontes devām. Par izpildīšanu ziņot.

Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes loceklis  
Daniševskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 85. lapa. Telegramas lenta. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 60

*VII armijas labās kolonas galveno spēku štāba priekšnieka ziņojums kolonas štāba priekšniekam par Kanepi muižas atbrīvošanu, ko veicis 6. latviešu padomju strēlnieku pulks.*<sup>2</sup>

Nr. 132  
Vēravā

1918. gada 12. decembrī

Šodien 6. latviešu strēlnieku pulks ieņēmis Kanepi muižu. Saņemti gūstā 17 vācu zaldāti, muižas pārvaldnieks, 1 ložmetējs, 16 šautenes, 1 šautene-ložmetējs. Mūsu pusē zaudējumu nav. Pēc iedzīvotāju liecībām, Kerlas muižā atrodas apmēram 300 mobilizēto ar ložmetējiem. Lai noskaidrotu stāvokli, tur tiek nosūtīti izlūki.

Galveno spēku štāba priekšnieks Dombrovskis  
Kara komisārs Bauze

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 59. lapa. Telegramas lenta. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Rīkojuma noraksts nosūtīts Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam.

<sup>2</sup> Ziņojuma noraksts nosūtīts Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam.

Nr. 61

*Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka pavēle Austrumu frontes armiju komandierim saformēt un nosūtīt uz Daugavpili jātnieku eskadronu.<sup>1</sup>*

Nr. 477  
Serpuhovā

1918. gada 13. decembrī

Slepeni. Steidzoši.

No Baloža jātnieku nodaļas sastādiet 1 eskadronu, ietilpinot tajā visus latviešus, arī krievus, kas vēlas, un steidzoši nosūtiet uz Daugavpili. Šo eskadronu pilnīgi apgādāt ar visu esošo zirgu amuniciju, lai turpinātu formēšanu Latvijā, pārējā nodaļas daļa tiek nodota Jūsu rīcībā. Par turpmāko ziņot man.

Virspavēlnieks Vācietis  
Revolucionārās kara padomes loceklis  
Daniševskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 78. lapa. Telegramas veidlapa. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 62

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas štāba priekšnieka ziņojums republikas štāba operatīvajai padomei par Liepājas un Saratovas latviešu padomju pulku sastāvu un atrašanās vietu.*

Nr. 0899  
Maskavā

1918. gada 14. decembrī

Liepājas latviešu pulks nav pakļauts divīzijai, un ziņas par tā sastāvu un atrašanās vietu nevaru sniegt. Saratovas latviešu pulks ir pakļauts 3. latviešu brigādei un atrodas Dienvidu frontes rezervē Ternovkas stacijā. Pulka sastāvā 180 durkļu, 8 ložmetēji.

Latviešu divīzijas štāba priekšnieks Lerhe  
Latviešu divīzijas komisārs Dožītis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 60. lapa. Telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Pavēles noraksti nosūtīti Latvijas armijas grupas komandierim un Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam.

Nr. 63

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka priekšraksts  
1. brigādes komandierim ierasties Daugavpilī.*

*Nr. 01604  
Maskavā*

*1918. gada 16. decembrī*

Pēc šī priekšraksta saņemšanas Jums ar štābu jābrauc uz Polocku un tālāk uz Daugavpili, lai stātos Daugavpils grupas komandiera Andrejeva rīcībā. Gadījumā, ja b. Andrejeva nebūtu Polockā, Jums pēc turpmākiem rīkojumiem jāgriežas Smoļenskā pie Rietumu grupas komandiera Sņesareva.

Jums būs pakļautas šādas karaspēka daļas: uz Daugavpili nosūtītais 3. latviešu padomju strēlnieku pulks ar aviovienību un no Dienvidu frontes atsūtītais latviešu sevišķu uzdevumu pulks, Vitebskas latviešu jātnieku pulks, 3. latviešu vieglās artilērijas divīzions ar avionodaļu un no Arzamasas biedra Baloža jātnieku eskadrons. Par aizbraukšanu ziņot. 4. vieglā divīziona sastāvā, starp citu, ietilpst 1. divīzijas 1. bataljons.

Originālu parakstījuši: Divīzijas priekšnieks  
Valdības komisārs  
Štāba priekšnieks

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 70. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 64

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par brigādes aizbraukšanu uz Maskavu.<sup>1</sup>*

*Nr. 0636  
Žerdevkas st.*

*1918. gada 17. decembrī*

Militāra. Steidzoša.

17. decembrī 3. latviešu brigādes štābs un karaspēka daļu pirmie ešeloni tiek nosūtīti uz jauno norīkojuma vietu Maskavā. 17. decembrī, Žerdevkā

3. latviešu brigādes komandieris Šteins  
3. latviešu brigādes kara komisārs Beika

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 144. lapa. Telegramas veidlapa. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Ziņojuma noraksts nosūtīts Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam.

*Latviešu padomju smagās artilērijas divizona 1. baterijas sarkanarmiešu kopsapulces par gatavību doties uz fronti protokols.*

1918. gada 20. decembrī

Sapulces priekšsēdētājs — b. Briedītis.

Sapulces sekretārs — b. Pētersons.

Dienas kārtība

1. Par drīzāku nosūtīšanu uz fronti.
2. Tekošas lietas.

Biedrs Briedītis atklāja sapulci ar vārdiem, ka sapulce saaukta pēc 1. baterijas kareivju masas iniciatīvas, lai apspriestu jautājumu par visdrīzāko nosūtīšanu uz fronti.

Vārds b. Pētersonam. Izteicis kareivju masas vēlēšanos, biedrs apliecina, ka kareivju masas patiesā cenšanās...<sup>1</sup> visātrāk doties uz fronti un ka baterija, neieskaitot dažus trūkumus, atrodas kaujas gatavībā, lai atbrīvotu savus brāļus darbaļaudis no otrā imperiālistu uzbrukuma. Ļaunākajā gadījumā, — ja viņus nenosūtīšot uz fronti, kareivju masa izsakās par to, lai sadalītos pa latviešu strēlnieku pulkiem.

Vienbalsīgi nolemj kopsapulces rezolūciju nodot b. Pētersonam un b. Štrabergam iesniegšanai latviešu strēlnieku pulku augstākajai instancei.

Sapulces priekšsēdētājs Briedītis

Sekretārs Pētersons

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 247. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Tālāk nav salasāms.

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas komisariāta pavēle sakarā ar Latviešu padomju strēlnieku pulku deputātu padomes Izpildu komitejas (Iskolastrela) rakstu par tās jaunievēlēto sastāvu.<sup>1</sup>*

Nr. 28  
Maskavā

1918. gada 23. decembrī

Paziņojam zināšanai Iskolastrela š. g. 20. decembra rakstu Nr. 3579.

«Lūdzam ar komisariāta pavēli izziņot Latviešu padomju strēlnieku pulku deputātu padomes Izpildu komitejas jauno sastāvu, ko ievēlēja latviešu padomju strēlnieku II kongresā, un Komitejas locekļu funkciju sadalījumu.

1. Prezidijs: priekšsēdētājs — Ernests Inta d. Jurevičs, priekšsēdētāja biedrs — Teodors Jāņa d. Zeķe, sekretārs — Oskars Anša d. Stiga, sekretāra biedrs — Alberts Nikolaja d. Skaidiņš, kasieris — Kristis Johana d. Krigers.

2. Kontroles komisija: priekšsēdētājs — Roberts Marijas d. Rūtiņš, sekretārs — Žanno Kārļa d. Ulmanis, locekļi — Eduards Cimermanis, Jānis Jāņa d. Švarte (viņš ir arī divīzijas intendantūras apgādes komisārs). Kooptētie komisijas locekļi: Kārlis Kārļa d. Briļjants, Jānis Kārļa d. Zauermanis un Kārlis Kārļa d. Teteris.

3. Juridiskā komisija: priekšsēdētājs — Ernests Jāņa d. Briedis, sekretārs — Matīss Oto d. Vītols, loceklis — Oskars Andreja d. Kazimirs.

4. Divīzijas komisārs Kārlis Dozītis.

5. Locekļi, kas neietilpa komisijas sastāvā: Jānis Miķeļa d. Liepiņš, Jānis Gustava d. Dūmiņš un Aleksandrs Dāvida d. Rihters.

Iskolastrela priekšsēdētājs Jurevičs  
Sekretārs Stiga»

Originālu parakstījuši:

komisāri Pētersons un Dozītis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 519. lieta, 195. lapa. Apstiprināts noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Izziņots Latviešu padomju strēlnieku divīzijai saskaņā ar 1918. gada 24. decembra pavēli Nr. 272.

Nr. 67

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 2. brigādes komandiera ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par Valmieras pilsētas atbrīvošanu, ko veicis 1. latviešu padomju strēlnieku pulks.<sup>1</sup>*

Valkā

1918. gada 23. decembrī<sup>2</sup>

22. decembrī plkst. 4.50 1. latviešu padomju strēlnieku pulks ar kaujām ieņēma Valmieras pilsētu.

Latviešu brigādes komandieris Lielbiksis  
Kara komisārs Apinis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 33. lieta, 226. lapa. Telegramas veidlapa. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 68

*Dienvidu frontes latviešu padomju karaspēka daļu priekšnieka rīkojums Daugavpils—Maskavas dzelzceļa līnijas staciju kara komandantiem nekavējoties izlaist cauri 3. latviešu padomju strēlnieku brigādes karaspēka daļas.<sup>3</sup>*

Nr. 45  
Daugavpilī

1919. gada 1. janvārī,  
plkst. 15.15

Saskaņā ar virspavēlnieka Vācieša rīkojumu<sup>4</sup> tiek likts priekšā 1919. g. 1. janvārī virzīt pēc norīkojuma pa karaspēka kustības ceļu no Daugavpils 3. latviešu padomju strēlnieku brigādes karaspēka daļas bez jebkādas aizturēšanas. Par katru kavēšanos ceļā ilgāk par vienu stundu visādā ziņā jāstāda akts, piesūtot norakstu man. Kara komandantiem par 3. latviešu bri-

<sup>1</sup> Ziņojuma noraksts nosūtīts Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam.

<sup>2</sup> Telegramas pieņemšanas datums.

<sup>3</sup> Rīkojuma noraksts nosūtīts Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam un 3. brigādes komandierim.

<sup>4</sup> Sk. dokumentu Nr. 59.

gādes ešelonu kustību caur mezglu stacijām nekavējoties telegrafēt uz Daugavpili Latvijas armijas grupas Revolucionārajai kara padomei. Par izpildīšanu kara komandanti personīgi atbildīgi virspavēlniekam Vācietim.

Dienvidu frontes visu latviešu karaspēka  
daļu priekšnieks Čariņš  
Adjutants Gailis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 35. lieta, 7. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 69

*Latviešu strēlnieku padomju divīzijas priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par 2. latviešu padomju strēlnieku pulka nosūtīšanu uz Daugavpili.*

*Nr. 01* *1919. gada 1. janvārī*  
*Maskavā*

Šodien uz Daugavpili 3. latviešu brigādes komandiera rīcībā izbraucis 2. latviešu padomju strēlnieku pulks 1163 cilvēku sastāvā, tanī skaitā 548 durkļi, 149 zirgi, 20 ložmetēji, 40 rati.

Latviešu divīzijas priekšnieks P. Avens  
Latviešu divīzijas komisārs Dozītis  
Latviešu divīzijas štāba priekšnieks Lerhe

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 35. lieta, 8. lapa. Apstiprināts telegramas noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 70

*Pavēle Padomju Latvijas armijas grupai par dislokāciju un grupas kaujas uzdevumiem.*

*Nr. 003* *1919. gada 1. janvārī*  
*Daugavpilī*

Slepeni.

#### 1. §

Mūsu karaspēks Daugavpils—Rīgas—Jelgavas rajonā ieņēma šādus punktus uz norādītā rajona dzelzceļiem: Sigulda (Pleska-

vas—Rīgas dz-c.), Skrīveri (Rīgas—Orlas dz-c.), Taurkalne (Krustpils—Jelgavas dz-c.) un Rakiški (Daugavpils—Paņevežas dz-c.).

Ieņēmām arī Jaunjelgavu.

## 2. §

Saskaņā ar Rietumu armijas komandiera 1918. g. 28. decembra telegramu Nr. 060 un telegrafiski nodoto VII armijas komandiera 1918. g. 29. decembra direktīvu Nr. 01013 Latvijas armijas grupa izslēgta no Rietumu armijas sastāva un ar 1918. g. 28. decembri ieskaitīta Ziemeļu frontes VII armijas sastāvā.

Norobežojuma līnijas: dienvidos ar Rietumu armijas Pleskavas divīziju — līnija Bologoje, Veļikije Luki, Osvejas ezers, Daugavpils, Paņeveža, Radviliški, Šauļi, Palanga — visus punktus ieskaitot armijas grupai; ziemeļos ar strēlnieku, bij. 2. Novgorodas divīziju — līnija Dno, Pitalovo, Stukmaņi, Sloka — visus punktus ieskaitot 2. Novgorodas divīzijai. VII armijas uzdevumos ietilpst Tallinas, Rīgas un Baltijas jūras piekrastes ieņemšana, kā arī armijas kreisā flanga uzbrukums Jelgavai.

Latvijas armijas grupas uzdevums pēc Pleskavas divīzijas karaspēka daļu nomaiņšanas ir uzbrukt Jelgavai un Paņevezai, lai ieņemtu šos punktus. Koncentrējot latviešu karaspēka daļas Jelgavas virzienā, uzturēt ciešus sakarus ar 2. Novgorodas divīziju un palīdzēt šīs divīzijas kreisajai kolonai uzbrukumā no Skrīveriem uz Rīgu. Tuvākais uzdevums ir ieņemt Jaunmuižu un Bausku, kā arī atjaunot nocietinājumus pie Jēkabpils un Daugavpils.

## 3. §

Uzdevuma 2. punkta izpildīšanai pavēlu:

I. Labajā sektorā — Latviešu strēlnieku padomju divīzijas 1. brigādes komandieris b. Dūdiņš:

Turpināt enerģisku un ātru virzišanos uz Jelgavu, lai ieņemtu Jaunmuižu.

3. latviešu strēlnieku pulka 2 rotas, 20. atsevišķo haubicu bateriju un bruņuvilcienu apvienot 3. latviešu pulka komandiera vietnieka b. Sausverda vadībā un nosūtīt pa Rīgas—Orlas dz.-c. sadarbībai ar bij. 2. Novgorodas divīzijas kreiso kolonu, lai pārtrinātu tilta ieņemšanu pār Ogres upi.

Pēc minētā tilta ieņemšanas 3. latviešu pulka rotām pievienoties savam pulkam.

Pēc uzdevuma izpildes 20. atsevišķo haubicu bateriju nodot atpakaļ Atsevišķās internacionālās divīzijas sastāvā.

3. latviešu strēlnieku padomju pulks, 20. atsevišķā haubicu baterija (pagaidām), 1. latviešu vieglā divīziona 2. vieglā baterija, Saratovas bruņuvilciens Nr. 05.

II. Kreisajā sektorā — Atsevišķās internacionālās divīzijas priekšnieks b. Okulovs:

Turpināt uzbrukumu gar Daugavpils—Paņevežas—Šauļu dz.-c., lai ieņemtu Paņevežu, cenšoties saņemt ripojošo sastāvu, un rūpīgi sargāt atbrīvotajos rajonos vāciešu atstātās mantas.

39. strādnieku internacionālais pulks, 47. strādnieku internacionālais pulks, 20. atsevišķā haubicu baterija (pagaidām labajā sektorā), sakaru bataljons.

III. Norobežojuma līnija starp sektoriem: Malta (Antonopole) (uz Daugavpils—Rēzeknes dz.-c.), Cargrada (uz Daugavpils—Krustpils dz.-c.), Birži, Janišķi — visus punktus ieskaitot kreisajam sektoram.

IV. Sektoru priekšniekiem ar VII armijas inženieru priekšnieka līdzdalību un pēc viņa norādījumiem nekavējoties izlūkot apvidu un stāties pie bijušo krievu nocietinājumu atjaunošanas pie Jēkabmiesta un Daugavpils.

V. Latvijas armijas grupas karaspēka apgādi uzdots organizēt VII armijas apgādes priekšniekam, šim nolūkam dibinot noliktavas Veļikije Lukos un Novosokoļņikos.

Atsevišķās divīzijas un 1. latviešu strēlnieku padomju brigādes apgādes daļu priekšniekiem visos apgādes jautājumos griezties tieši VII armijas apgādes pārvaldes attiecīgajās nodaļās.

VI. Steidzamos ziņojumus ik dienas noteiktā laikā nosūtīt armijas grupas štābam, pagaidām Daugavpilī, Rīgas ielā, «Kontinental» viesnīcā.

VII. Mani vietnieki: komandiera palīgs b. Rieksts un štāba priekšnieks ģenerālštāba Kosmatovs.

VIII. Par šīs pavēles saņemšanu steidzami (telegrafiski) paziņot.

Originālu parakstījuši:

Latvijas armijas grupas komandieris  
Andrejevs  
Komisārs Peče

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1042. fonds, 1. apraksts, 23. lieta, 1.—2. lapa. Apstiprināta kopija. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 71

*Latvijas Padomju valdības lēmums par kaujas Goda karoga pasniegšanu 1. latviešu strēlnieku padomju pulkam un 4. latviešu padomju baterijai.<sup>1</sup>*

*1919. gada 2. janvārī*

Padomju karaspēks ar kaujām nepārtraukti virzās uz Latvijas galvaspilsētu, kur buržuāziskā valdība savas ālēšanās pēdējās minūtēs kopā ar angļu imperiālistiem un to algotņiem — vāciešiem slaktē ar artilēriju strādniekus un karaspēka nodaļas, kas paziņojušas par savu uzticību Padomju Latvijai. Padomju karaspēks steidzas palīgā saviem brāļiem — Rīgas strādniekiem. Šai kaujas darbā un enerģiski virzoties uz priekšu, it īpaši 1. janvārī Inčukalna ieņemšanas laikā, un sakaujot baltgvardus, ar savu drošsirdību, izturību un attapību bez 4. latviešu strēlnieku padomju pulka, kas jau atzīmēts ar Padomju pateicību, it īpaši izcēlās 1. latviešu strēlnieku padomju pulks un 4. latviešu padomju baterija.

Sakarā ar to 1919. g. 2. janvārī Latvijas Padomju valdība, noklausījies Latvijas kara komisāra ziņojumu, nolēma:

1. latviešu strēlnieku padomju pulkam un 4. latviešu strēlnieku padomju baterijai darba Latvijas vārdā pasniegt sarkanus kaujas Goda karogus.

<sup>1</sup> Izziņots 2. latviešu strēlnieku padomju brigādei saskaņā ar 1919. gada 2. janvāra pavēli Nr. 3.

Biedri, nesiet bez bailēm un izturīgi sarkano karogu uz priekšu par biedinājumu visiem darba tautas ienaidniekiem un par prieku darba Latvijai.

Parakstījuši:

Latvijas Padomju valdības priekšsēdētājs

P. Stučka

Priekšsēdētāja biedrs Daniševskis

Latvijas kara komisāra biedrs Tomaševičs

*Latvijas PSR Centrālais valsts arhīvs, P-25. fonds, 1. apraksts, 67. lieta, 3. lapa. Apstiprināts noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 72

*Austrumu frontes štāba priekšnieka ziņojums Padomju Latvijas armijas grupas komandierim par 7. latviešu padomju strēlnieku pulka nosūtīšanu uz Rietumu fronti.<sup>1</sup>*

Nr. 025

1919. gada 3. janvārī,

Arzamasā

plkst. 13.45

3. janvārī latviešu pulks uzsāk iekraušanas darbus.

Štāba priekšnieka vietā Garfī

Politkomisārs M. Šuriginš

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 35. lieta, 13. lapa. Telegramas lentā. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 73

*Dienvidu frontes latviešu padomju karaspēka daļu priekšnieka ziņojums visu republikas bruņoto spēku virspavēlniekam par latviešu daļu ierašanos Daugavpilī.<sup>2</sup>*

Nr. 49

1919. gada 3. janvārī

Daugavpilī

Operatīvi. Steidzoši.

Ieradies 3. latviešu brigādes štābs un Sevišķo uzdevumu pulks. Pēdējais aizsūtīts tālāk uz Krustpili, pārējās daļas seko šurp.

Dienvidu frontes latviešu daļu priekšnieks Čariņš

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 35. lieta, 11. lapa. Telegramas veidlapa. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Ziņojuma noraksts nosūtīts Latviešu strēlnieku padomju divīzijas priekšniekam.

<sup>2</sup> Tas pats.

Nr. 74

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums visu republikas bruņoto spēku virspavēlniekam par Vitebskas jātnieku pulka nosūtīšanu uz Daugavpili.*

Nr. 019  
Maskavā

1919. gada 6. janvārī

Sodien uz Daugavpili latviešu brigādes komandiera rīcībā izbrauc 3. Vitebskas jātnieku pulks.

Latviešu divīzijas priekšnieks

Latviešu divīzijas komisārs

Latviešu divīzijas štāba priekšnieks

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 35. lieta, 18. lapa. Telegramas melnraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 75

*Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka apsveikuma telegrama Padomju Latvijas armijas karaspēka daļām sakarā ar Jelgavas atbrīvošanu.<sup>1</sup>*

Nr. 219

Ne agrāk par 1919. gada 9. janvārī<sup>2</sup>

Sūtu sveicienu varonīgajām Latvijas karaspēka daļām un apsveicu ar jaunu uzvaru pie Jelgavas.

Virspavēlnieks Vācietis

Republikas Revolucionārās kara padomes  
loceklis Aralovs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1576. fonds, 1. apraksts, 520. lieta, 89. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Izziņota 1. Latviešu padomju strēlnieku divīzijai ar 1919. gada 20. janvāra pavēli Nr. 10.

<sup>2</sup> Jelgavas atbrīvošanas datums.

Nr. 76

*No Padomju Latvijas armijas pavēles par P. Avena stāšanos armijas komandiera amatā un par armijas Revolucionārās kara padomes sastāvu.<sup>1</sup>*

Nr. 1

1919. gada 12. janvārī

2. §. Saskaņā ar KPFSR visu bruņoto spēku virspavēlnieka pavēli Nr. 1 ar š. g. 6. janvāri stājos pie armijas komandēšanas.

3. §. Līdz ar šo paziņoju Latvijas armijas Revolucionārās kara padomes sastāvu: armijas komandieris Pēteris Jēkaba d. Avens, locekļi: bb. Jānis Jēkaba d. Peče un Ansis Ernesta d. Daumanis.

Padomju Latvijas armijas komandieris Avens  
Revolucionārās kara padomes locekļi  
Peče un Daumanis  
Stāba priekšnieks Lerhe

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 520. lieta, 86. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 77

*Padomju Latvijas armijas inspektora ziņojums Latvijas kara komisāram par Valmieras partizāņu grupas nodibināšanu un tās kaujas darbību.<sup>2</sup>*

Nr. 1239

1919. gada 2. februārī

Valmieras partizāņu vienība radusies no divu — Rūjienas un Mazsalacas — partizāņu vienību savienošanās. Par to darbības sākumu var uzskatīt uzbrukumu Valkas—Pērnavas šaursliežu dzelzceļam. Biedri, kas atgriezās no Krievijas, pievienojās grupai, kas pa pēdām vajāja ģenerāļa Dragomirova bēgošo bandu<sup>3</sup>.

Basa un neapgērbta Dragomirova banda atkāpās pa dzelz-

<sup>1</sup> Izziņots Latviešu padomju strēlnieku divīzijai 1919. gada 18. janvāra pavēlē Nr. 8.

<sup>2</sup> Ziņojuma noraksts nosūtīts republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam.

<sup>3</sup> Dragomirova nodaļa ietilpa krievu baltgvardu Ziemeļrietumu armijā un operēja Igaunijas teritorijā.

ceļa līniju. Partizāņi, kuru skaits nebija liels, veica izlūku uzdevumus pa sānu ceļiem. Tomēr, tuvojoties vecajam revolucionārajam centram — Rūjienai, viņu skaits palielinājās un laiku pa laikam sasniedza vairākus simtus cilvēku. Pa lielākai daļai tie bija padomju darbinieki, kuriem pievienojās 1917. gadā organizētā «Jaunatnes savienība». Izlūku grupa pārvēršas diezgan iespaidīgā kaujinieciskā spēkā, kas, tālu aiz sevis atstājis regulāro karaspēku, uzbrūk «Dragomirova armijas» avangardam. Sā tā, ar ko pagādījies apbruņota, grupa vajā ienaidnieku līdz Ķirbeļu stacijai, nedodama mieru baltu bandai ne dienu, ne nakti. Tanī laikā partizāņiem pievienojās biedri, kas ieradušies šķūtīs no Mazsalacas, un nodaļa palielinās līdz 600 cilvēku.

«Dragomirova armija» atkāpjas uz Moizekili, un daļa partizāņu pievēršas saviem parastajiem uzdevumiem un organizatoriskajam darbam. Tanī laikā partizāņu vienība nebija organizēta, katra grupa darbojās patstāvīgi. Pulcējās, kad tuvojās briesmas, un izklīda, kad briesmas bija garām.

Cīņa ar baltgvardu bandām ieilga.

Regulārais karaspēks saņēma pavēli atkāpties jeb pareizāk — patvarīgi aizgāja. Aizstāvēt Rūjienu nācās Rūjienas partizāņu vienībai, kas tad tika nosaukta par Rūjienas komunistu grupu. 2 reizes igauņi izdzina partizāņus no Rūjienas, un 3 reizes igauņu baltgvardi tika izdzīti no miesta. Tomēr partizāņi paši savām acīm pārliecinājās, ka ar nepietiekamu skaitu šauteņu nebūs iespējams cīnīties pret ložmetējiem, šrapneļu lielgabaliem un bruņuvilcienu. Un, lūk, — jauns uzbrukums, jau ne tikai gar dzelzceļu vien, bet gan no 3 pusēm: gar dzelzceļu no Ķirbeļu muižas puses, no ziemeļiem pa pasta ceļu un pa šoseju no Virķēnu miesta puses. Uz pasta ceļa pie Ķoņu miesta stāvēja 7 cilvēku liela lauku patruļa, kas, atsitusi ienaidnieka pirmās ķēdes uzbrukumam un izšāvusi visas patronas, atkāpās uz Rūjienas miestu. Otrā daļa šinī pašā laikā cīnījās pret uzbrucējiem, kas nāca no Ķirbeļu puses ar bruņuvilcienu. Tā aizsargājās gandrīz 2 dienas un, jau no trīs pusēm ielenkta, zaudējusi 3 kritušos un 7 ievainotos, atkāpās caur Liel-Rūjienu uz Oleru muižu.

Notika apspriede par Rūjienas komunistu turpmāko likteni. Apspriedē nolēma, ka grupai jāklūst par īstu kaujiniecisku organizāciju. Visu partizāņu grupu vadība tika uzticēta b. Medenim (bij. štāba kapteinim).

1919. gada 23. janvārī Rūjienas komunistu grupai tika iz-

dota pavēle<sup>1</sup>, un tā kopš minētā laika sāk eksistēt kā noteikta militāra vienība. Tomēr šeit jāstopas ar Nolikumu par Sarkano Armiju. Municijas krājumi, šur un tur kaut kā salasīti, izsīkuši, bet jaunus nekur nepiešķīra, kaut gan nodaļa iekļauta kopējā sarakstā. Šautenes nepieciešamas — tās nedod. Ar lielām grūtībām izdevās izkaulēt no Valmieras kara daļas 1 Kolta sistēmas ložmetēju un 3 automātiskās šautenes. Uzbrukuma laikā 1 ložmetēju izdevās iegūt no igauņu baltgvardiem. Beidzot Latvijas armijas inspektors piešķīra vienu savas apsardzes komandas ložmetēju. Apbruņoti ar 3 ložmetējiem un 3 automātiskām šautenēm, partizāņi devās uz priekšu un apmetās Rūjienā dažādās vietās.

Visā vienībā ir 212 cilvēku, no tiem 162 durkļi, kuru starpā 21 jātnieks. Vienība sadalīta 3 rotās. Par 1. rotas komandieri iecelts b. Zaķis (bij. poručīks), par 2. rotas komandieri — b. Skrastiņš (bij. praporščīks), par 3. rotas komandieri — Liepiņš (bij. praporščīks).

Rūjienas komunistu grupas komandieris ir b. Boķis (bij. praporščīks), bet Mazsalacas un Rūjienas partizāņu jeb oficiāli — Valmieras partizāņu vispārējā vadība — b. Medeņa rokās.

Sadalot vienību rotās, sākās kārtējās kaujas ierindas, rokas granātu lietošanas un ložmetēju apkalpes apmācības. Tiek ieviesta apsardze un stingra disciplīna, kas paredzēja nepaklausīgajiem pat nāves sodu.

Ar š. g. 31. janvāra pavēli<sup>1</sup> partizāņi tika ieskaitīti 7. latviešu padomju strēlnieku pulkā. Tas nelabvēlīgi ietekmēja partizāņus, jo tie var labi darboties tikai pazīstamā apkārtnē ar viņu dzīves veidam raksturīgu vadību un ar pazīstamiem cīņas paņēmieniem.

Pievienojoties regulārajām pulkam, izcēlās konflikts ar Mazsalacas vienību, kas atteicās pakļauties jebkādiem rīkojumiem un sāka rīkoties patstāvīgi. Tas dažos gadījumos var nelabvēlīgi ietekmēt vispārēju kaujas norisi frontē.

Tā kā lielākā daļa partizāņu jau vairāk nekā mēnesi atradās kaujas apstākļos, bet no mājām tie bija iznākuši, kā kuram gadījies apģērbties, un drēbes jau bija stipri novalkātas, sākās kurnēšana. Visām karaspēka daļām tiekot piešķirts ir atalgo-

<sup>1</sup> Nav atrasta.

jums, ir apgērbs, bet viņi staigājot gandrīz kaili, bez graša naudas pat zābaku salāpīšanai. Šī kurnēšana pilnīgi pamatota, ja ievēro, ka partizāņi aizņēma kaujas iecirkni apmēram 25 verstu garumā un darbojās 15 verstis regulārā karaspēka priekšā bez nomainīšanas, pastāvīgā trauksmē un briesmās.

Ievērojot visu iepriekš minēto, Latvijas armijas inspektors izsniedzis Rūjienas komunistu vienībai 3500 rbļ. algas izmaksāšanai.

Uz telefona sarunu pamata ar Latvijas kara komisāra [biedru] b. Tomaševiču partizāņu vienība tika pārdēvēta par «Speciālo Valmieras bataljonu».

Latvijas armijas inspektors Bērziņš  
Sekretārs P. Blumfelds

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 200. fonds, 1. apraksts, 1. lieta, 392.—393. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 78

*Apraksts par Valmieras brīvprātīgo bataljona partizāņu vienības varoņdarbu, ieņemot Rūjienas pilsētu.<sup>1</sup>*

*Ne agrāk par 1919. gada 25. aprīli<sup>2</sup>*

Saskaņā ar pavēli partizāņu nodaļu 40 cilvēku sastāvā norīkoja pretinieka aizmugurē aiz Endzeles muižas. Dodoties slepeni pa vienam uz aizmuguri, partizāņi pārgrieza visus pretinieka telefona tīklu vadus, pēc tam ielenca 6. igauņu pulka 3. bataljona štābu Vagales lauku mājās un saņēma gūstā bataljona komandieri, bataljona adjutantu, 16 kareivjus, 1 automātu un 1 ložmetēju, 6 zirgus utt.

Pēc tam partizāņu nodaļa virzījās uz Endzeles muižu un saņēma gūstā 10. rotas komandieri, 27 kareivjus, tā izveidodami pārrāvumu, kas sekmēja Rūjienas ieņemšanu.

Oriģinālu parakstījuši: Bataljona komandieris  
Emisāra v. i.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 200. fonds, 3. apraksts, 1150. lieta, 70. lapa. Apstiprināts noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Dokumenta virsraksts.

<sup>2</sup> Rūjienas atbrīvošanas datums.

*Padomju Latvijas armijas politdaļas ziņojumi par politisko noskaņojumu, aģitācijas un kultūrizglītības darbu armijā.*

*No 1919. gada 30. aprīļa līdz 7. jūnijam*

Nr. 1187

*1919. gada 30. aprīlī,  
plkst. 20.05*

Valmieras frontē dažos punktos mūsējie virzās uz priekšu, politiskais noskaņojums labs. Jelgavas frontē artilērijas apšaudīšanās un sadursmes ar ienaidnieka izlūkdaļām, politiskais noskaņojums vidējs. Paņevežas frontē bez pārmaiņām, politiskais noskaņojums daļās, tāpat arī vietējo iedzīvotāju vidū, apmierinošs. Daļās tiek organizētas šūniņas, kultūrizglītības pulciņi. Inženieru un sakaru bataljoni enerģiski gatavojas 1. Maija svinībām. Kupiškos un Paņevežā politiskā daļa kopīgi ar vietējām Padomēm organizē 1. Maija svīnešanu. Kupiškos atvērta pirmā proletāriskā bibliotēka — lasītava. Daļām vajadzīga sarkana drēbe plakātiem.

Informatīvo izziņu biroja pārzinis Beigrandts  
Sekretārs Čeročinskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 104. fonds, 2. apraksts, 323. lieta, 15.—16. lapa. Telegramas lenta. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 1228

*1919. gada 2. maijā,  
plkst. 21.50*

Valmieras frontē politiskais noskaņojums karaspēka daļās apmierinošs, mutisko propagandu daļās enerģiski veic frakcijas komiteja un atsūtītais propagandists, pēdējais sniedz politiskus paskaidrojumus arī vietējiem iedzīvotājiem; vietējo iedzīvotāju politiskais noskaņojums apmierinošs, izņemot Cēsu apriņķa 3 pagastus, kur 20. aprīlī notika budžu sacelšanās. Ir darīts viss, lai sacelšanos likvidētu. Jelgavas rajonā politiskais noskaņojums daļās labs. Pirmā Maija svētki pagāja spraigi, jo bija sanācis liels skaits Kupišku miestniņa un apkārtnes iedzīvotāju, piedalījās arī zemnieki, padomju iestāžu kalpotāji un vietējais garnizons. Pašu spēkiem noturēja mītiņus, kas pagāja lielā pacilātībā; runas

notika krievu, lietuviešu, latviešu un ebreju valodā, tika sarīkotas arī bezmaksas izrādes. Vietējo iedzīvotāju attieksme pret sarkanarmiešiem — laba.

Informatīvo izziņu biroja pārzinis Beigrandts  
Sekretārs Ceročinskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 104. fonds, 2. apraksts, 323. lieta, 21.—23. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 1812

1919. gada 18. maijā,  
plkst. 20.40

Valmieras rajonā politiskais noskaņojums apmierinošs. 15. maijā notika pārstāvju un komisāru frakcijas sēde. Tās pašas dienas vakarā notika mītiņš par tematu: «Cīņa ar iekšējiem kontr-revolucionāriem». Jelgavas rajonā politiskais noskaņojums daļās apmierinošs, politisko darbu enerģiski veic kolektīva locekļi. Paņņevezas rajona karaspēka daļu politiskais noskaņojums apmierinošs. Kultūrizglītības darbs sakarā ar daļu atrašanos priekšējās līnijās aprobežojas ar atsevišķām pārrunām, ko veic kolektīva locekļi. 12. pulkā sakarā ar partijas biedru nelielo skaitu tādi tiek tur nosūtīti; materiālie apstākļi daļās pamazām nokārtojas, liels apavu trūkums. Lietuviešu divīzijā politiskais noskaņojums pamazām uzlabojas, liels literatūras un ietēpa trūkums.

Informatīvo izziņu biroja pārzinis Beigrandts  
Pilnvarotais Tambergs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 104. fonds, 2. apraksts, 323. lieta, 34. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 2313

1919. gada 7. jūnijā,  
plkst. 22.50

Vispārējais politiskais noskaņojums Latvijas armijas daļās sakarā ar atkāpšanos nopiests. Politdaļa izmantojusi visus iespējamus līdzekļus, lai nodibinātu daļās revolucionāru disciplīnu; visi kultūrizglītības nodaļas partijas darbinieki aizsūtīti uz fronti, kā arī daži biedri, kas strādāja politdaļas sekretariātā, nosūtīti uz frontes sektoriem; ir grūti apgādāt daļas ar literatūru, jo trūkst

elektriskās strāvas avižu iespēšanai; Maskavas un Petrogradas avīzes pienāk ar nokavēšanos un mazā skaitā. Atkāpšanās laikā bija ievērojama komandējošā sastāva un neapzinīgo strēlnieku dezertēšana, pašreizējā momentā noskaņojums daļās uzlabojas, bet no 1. un 2. divīzijas daļām ienāk lūgums pēc atpūtas. Lietuviešu divīzijā visā Svencjānu grupā politiskais noskaņojums apmierinošs.

Politiskās daļas informatīvo izziņu biroja  
pārzinis Beigrandts  
Sekretārs Čeročinskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 10. fonds, 2. apraksts, 323. lieta, 63. lapa. Telegramas lentā. Tulkojums no krievu valodas.*

## Nr. 80

*1. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas karaspēka daļu saraksts, kuras ieteicamas apbalvošanai ar Padomju Latvijas Sarkanā Karogu.*

*Nr. 2406*

*1919. gada 8. maijā*

I. Padomju Latvijas 7. strēlnieku pulka 1. bataljons.  
Padomju Latvijas Sarkanais Karogs.

1919. gada 22. februāra kaujā pie Mazsalacas miesta Padomju Latvijas 7. strēlnieku pulka 1. bataljonu 1. un 2. rotas sastāvā ar 120 durkļiem, 2 ložmetējiem un 1 automātisko šauteni norikojā pretinieka spēku apiešanai dziļā aizmugurē, jo pretinieks bija ieņēmis visai ērtas un aizsardzībai dabiski piemērotas pozīcijas. Bataljons pārcēlās uz dēļiem pāri Salacas upei un, riskējot palikt pilnīgi atšķirtam un pretinieka ielenktam, nemanot iekļuva dziļā aizmugurē un no Mazsalacas puses uzbruka pretiniekam. Saskaņā ar izstrādāto uzbrukuma plānu 2. rota uzbruka pretinieka labajam spārnam, kas atradās Mazsalacas muižā, un līdz ar to pievērsa sev pretinieka uzmanību. Pretinieks, nostādījis visas savas rezerves ķēdē, uzbruka 2. rotai. Sākās stipra apšaudīšanās, kuras laikā 1. rota strauji un noteikti uzbruka pretinieka ķēdes labajam spārnam. Pretinieka vienmēr stingrā brīvprātīgo trieciengrupa, kas 2 dienas bija atsitusi visus mūsu uzbrukumus, tagad neizturēja mūsu spiedienu un panikā bēga, atstājusi kaujas laukā 20 kritušo un ievainoto, 2 lauku vīrtuves, 50 000 patronu,

2 ratus ar zirgiem un produktiem. Mēs ieņēmām Mazsalacas miestu un muižu, un pretinieks visā iecirknī atkāpās jaunās pozīcijās. Zaudējumu mums nebija.

II. Padomju Latvijas 7. strēlnieku pulka 3. bataljons.

Padomju Latvijas Sarkanais Karogs.

III. Emīls Kārļa d. Vītols.

Revolucionārā ordeņa zīme.

Kaujā pie Valkas no 1919. gada 27. līdz 31. janvārim Padomju Latvijas 7. strēlnieku pulka 3. bataljonu ar 180 durkļiem un 6 ložmetējiem no Valkas nosūtīja uz Teilicas muižu, lai apturētu atkāpjošās karaspēka daļas, atjaunotu vispārējo stāvokli un aizkavētu pretinieka virzīšanos pāri Emajegi upei, kas zināmā mērā tam arī izdevās. Tā kā bataljona spārnos atradās visai nestabilas un paniski noskaņotas karaspēka daļas, kas, pirmajiem šāvieniem atskanot un dažreiz arī bez šāviena, bez kaujas atkāpās, bet kvalitatīvi un kvantitatīvi stiprais pretinieks bruņuvilciena un artilērijas uguns aizsegā neatlaidīgi uzbruka, tad bataljons, zaudējis vairāk nekā pusi sava personālā sastāva, neatlaidīgi aizstāvējās. Pēc tam, saņēmis pastiprinājumā Padomju Latvijas 7. strēlnieku pulka 3. rotu, atkal pārgāja uzbrukumā un, durkļu cīņā 30. janvāra naktī ieņēmis Lugažu muižu, noturēja to veselu diennakti, neraugoties uz vairākkārtējiem pretinieka triecieniem un spēcīgo artilērijas un ložmetēju uguni, neraugoties uz to, ka Lugažu muiža vairākkārt pārgāja no rokas rokā un kaimiņu karaspēka daļas pilnīgi atklāja flangus, tā ka pretinieks iekļuva bataljona aizmugurē. Tikai 1. februāra vakarā visu pamestais bataljons sāka atkāpties.

Ar sevišķu pašreizējo<sup>1</sup> izcēlās viss komandējošais sastāvs, bet it īpaši minētā bataljona komandieris Emīls Kārļa d. Vītols. Smagi ievainoti 2 rotas komandieri un gandrīz pilnīgi izgājuši no ierindas visi nodaļu un vadu komandieri. Tik varonīga savu pienākumu pildīšana vairākas dienas pēc kārtas 15—20<sup>o</sup> salā radīja iespēju pilnīgi evakuēt Valkas pilsētu un ievērojami aizkavēt pretinieka vispārējo uzbrukumu.

IV. Padomju Latvijas 7. strēlnieku pulka rota.

Padomju Latvijas Sarkanais Karogs.

V. Krišjānis Jura d. Žubītis.

Revolucionārā ordeņa zīme.

Nakts kaujā 1919. gada 1. februārī pie Virķenes muižas 7. Pa-

<sup>1</sup> Dokumentā «отверженностью».

domju Latvijas strēlnieku pulka 5. rotas komandiera palīgam Krišjānim Jura d. Žubītim tika uzdots ar vadu un tam piekmandētiem 30 brīvprātīgajiem vispārēja uzbrukuma laikā no aizmugures uzbrukt Virķenes muižai. Ienaidnieks pamanīja vada uzbrukumu un atklāja pret to spēcīgu šauteņu un ložmetēju uguni. Neraugoties uz to, b. Žubītis viens metās uz priekšu uz māju, kur pārnakšņoja pretinieks, un iemeta pārpildītajā istabā 3 rokas granātas, radot pretinieka rindās paniku un nodarot zaudējumus.

Pretinieka vispārējās panikas uzmundrināta, 5. rota vienprātīgi metās durkļu ciņā un, pilnīgi sakāvusi pretinieku, vajāja to ar šauteņu un ložmetēju uguni.

Pēc iegūtajām ziņām, pretinieks zaudēja 64 ievainotos un 13 kritušos, un šīs nodaļas pilnīgu iznīcināšanu aizkavēja tikai stipri ienaidnieka papildspēki, kas piesteidzās palīgā.

Pulka komandieris Taumans  
Pulka emisārs Rozentāls

3. brigādes Kara padomes locekļi Apinis un Ciecers

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 200. fonds, 3. apraksts, 1150. lieta, 54.—55. lapa. Apstiprināts noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

## Nr. 81

*V.I. Leņina paziņojums republikas Revolucionārās kara padomes priekšsēdētājam par frontes pārrāvumu pie Rīgas.*

*1919. gada 22. maijā*

### ЗАПИСКА ПО ПРЯМОМУ ПРОВОДУ ПРЕДСЕДАТЕЛЮ РЕВВОЕНСОВЕТА РЕСПУБЛИКИ

Южный фронт

22 мая 1919

Сейчас узнали о прорыве нашего фронта под Ригой<sup>1</sup>. Рига, видимо, потеряна. Весьма вероятно предательство латышских буржуазных офицеров. Возможна также подго-

<sup>1</sup> 22 мая 1919 г. Рига была занята немецкими войсками генерала фон дер Гольца, которым помогли буржуазные офицеры рижского гарнизона. — «Ленинский сборник» редакции piezīme.

товка общего решительного наступления на всем Западном фронте. Все это обязывает нас удесятерить атаку на Донбасс и во что бы то ни стало немедленно ликвидировать восстание на Дону. Мы со Складским сверх посланной вчера тысячи курсантов дадим туда еще тысячу курсантов. Советую Вам посвятить себя всецело ликвидации восстания.

Ленин

*Ленинский сборник, XXXIV, стр. 148.*

## Nr. 82

*XV armijas politnodaļas informatīvo izziņu biroja ziņojums par politisko noskaņojumu, aģitācijas un kultūrizglītības darbu armijā.*

*Nr. 21*

*1919. gada 16. jūnijā,  
plkst. 03.00*

Ievērojot pārtikas, ietērpa un apavu aso trūkumu, noskaņojums armijas divīzijas daļās viduvējs; izskaidrojot sarkanarmiešiem šo trūkumu cēloņus un norādot, cik svarīgs ir mirklis, stāvoklis uzlabojās. Kultūrizglītības darbs ierobežojās ar propagandu un pārrunām par pašreizējā momenta stāvokli. Avīzes saņemtas apmierinoši. Rēzeknes garnizonā kultūrizglītības darbs noris sekmīgi, 3. latviešu pulkā š. g. 14. jūnijā un 2. latviešu pulkā 15. jūnijā notika koncerti-mitiņi, kas uzlaboja strēlnieku garastāvokli un radīja možu noskaņojumu. 2. divīzijā politiskais noskaņojums daļās viduvējs, politisko darbu enerģiski veic atsevišķi partijas biedri, 4. divīzijas 31. un 33. pulkā asi izjūtams materiālu un saimniecisko līdzekļu trūkums, strēlnieki jūtas noguruši un vēlas atpūtu, ar avīzēm daļas apgādātas apmierinoši. 1. divīzijas 1. pulkā noskaņojums apmierinošs, pārejās divīzijas daļās sakarā ar ilgo atrašanos priekšējās līnijās jūtams nogurums. 1. pulkā ietērps, ar nelieliem izņēmumiem, ir visiem, avīzes pulki saņem nekārtīgi, kultūrizglītības darbs darbinieku trūkuma dēļ rit vāji. Lietuviešu divīzijā: 1. brigādē 1. un 2. pulkā noskaņojums apmierinošs. 3. pulkā noskaņojums labs. Partijas darbu stipri traucē apavu un ietērpa trūkums; ja 2 nedēļu laikā nesaņemts apavus, tad puse no sarkanarmiešiem būs pilnīgi basa. No

2. brigādes nav saņemtas ziņas. 15. maijā Daugavpili tika sarīkots koncerts-mītiņš, kas norisa ar lieliem panākumiem. Avīzes pulkiem izdalām proporcionāli. Svencjānu grupā noskaņojums kara spēka daļās samērā labs. Kultūrizglītības darbu veic iespējamības robežās, cik to ļauj kaujas darbība. Dukštu Izpildu komiteja rīko mācības par mākslas jautājumiem, ļaudis labprāt mācās.

Informatīvo izziņu biroja vadītājs Beigrandts  
Sekretārs Čeročinskis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 104. fonds, 2. apraksts, 323. lieta, 76., 77., 78. lapa. Telegramas lenta. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 83

*Izvilums no LKP CK, Padomju Latvijas valdības un Latvijas padomju armijas Revolucionārās kara padomes uzsaukuma cini- ties par Padomju Latviju.*

*1919. gada 26. jūnijā.*

### ASINĪM SLACĪTAJAI LATVIJAI, LATVIJAS SARGIEM — SARKANAJIEM STRĒLNIEKIEM — STRĀDNIEKIEM<sup>1</sup>

Biedri strēlnieki, strādnieki, Latvijas darba tauta! Uz laiku baronu spēki ir guvuši pārsvaru pār Latvijas darba tautu. Tie uzkundzējušies izmocītajai Latvijai un tagad slepkavo, laupa un atņem strādniekiem visus revolucionāros iekarojumus. Rīga ir pārvērsta par asinsslauku, ir tūkstošiem apslepkavotu strādnieču, strādnieku un strēlnieku ģimeņu. Ik dienas nāvei nolemtu strādnieku raktās bedres pildās ar sakropļotiem upuriem, sievietēm, jauniešiem, veciem. Sevišķi tiek bendētas veco strēlnieku ģimenes un to piederīgie. Varu atguvušie baroni un lielsaimnieki grib izslepkavot latviešu strādniecību.

<sup>1</sup> Uzsaukums publicēts 1935. gadā «Prometeja» izdotajā krājumā «Latvju revolucionārais strēlnieks», II. Šeit ievietots sāsināts un stilistiski rediģēts.

Padomju valdība to paredzēja un darīja visu, kas bija iespējams šajā laikā, lai izdzītu baronus no Latvijas. Padomju valdības dekrēts<sup>1</sup> noliedza baroniem uzturēties Latvijā un līdz ar Komunistisko partiju aicināja strādniecību un strēlniekus ar ieročiem rokās atvainot baronu pulkus no Latvijas. Komunistiskā partija aizrādīja, ka baronu uzvara Latvijā nozīmē latviešu darba tautas izslepkavošanu un nežēlīgu verdzināšanu. Bet daudzi tam neticēja: domāja, ka nebūs tik briesmīgi; dažkārt noticēja tenkām, ka baroni nāk taču kopā ar ulmaņiem un maziniekiem un tādēļ viņi būs cilvēcīgāki un kulturālāki. Tagad arī lētticīgajiem jānāk pie pārliecības, ka mazinieki un ulmaņi ir tikai baronu asinsdarbu aizsegi un atbalstītāji. Mazinieki kopā ar baroniem, niedrām un ulmaņiem lauza uz laiku strādniecības varu un tādā kārtā sagatavoja strādnieku un strēlnieku ģimeņu slepkavošanu.

Padomju varas krišana Latvijā noveda pie strādniecības bendēšanas, mocīšanas un verdzināšanas...

Biedri strādnieki un strēlnieki! Nedrīkst vairs būt neziņas par to, kas seko baronu un viņu neliešu uzvarām. Tas, ko paredzēja Komunistiskā partija un uz ko norādīja Padomju valdība, tas pašlaik norisinās Latvijā. Nāve izpleš savu asinssegu pār Latvijas strādniecību! Mēs brīdinājām: ne soli atkāpties, bet drāzties uz priekšu, jo gājienā uz priekšu mirdz uzvaras un labklājības zvaigzne, kaut arī apkārt rēgojas nāves pirksti, bet atpakaļ iet — nozīmē nenovēršamu postu, verdzību, nāvi. Tā sauca Komunistiskā partija, tā aicināja Padomju valdība. Un tagad redzam, ka tas tiešām tā: nekad mūsu kaujās un gājienā uz priekšu nav bijis tik daudz upuru kā tagad, Rīgai krītot. Neviena kauja nav tik asiņaina bijusi kā atkāpšanās. Te vārdi piepildās: kas nāves nebīstas un nevairās, tas dzīvo īstu dzīvi, tiem dzīve visdrošāka. Ne vien strēlniekiem un drošsirdīgajām strādniecēm, strādniekiem un jauniešiem šī patiesība vislabāk pazīstama. Tas jāievēro it visiem. No šausmīgajiem upuriem, ar kuriem pildītas Rīgas ielas un kapsētas, Latvijas ceļi un muižu parki, lai mācāmies un apņemamies būt drošsirdīgi un bezbailīgi!

Biedri! Visas Padomju republikas ir noslēgušas ciešu savienību, lai kopīgiem spēkiem aizstāvētu darba tautas brīvību un tiesības uz labklājību un dzīvību, lai kopīgiem spēkiem salauztu

<sup>1</sup> Izdots 1919. gada 25. aprīlī.

Kolčaka, Deņikina, Judeņiča un visu imperiālistu, baronu un bagātnieku varu un kundzību pār strādnieku šķiru un visu darba tautu. Šai strādnieku republiku savienībai cieši pieslejas arī Padomju Latvija. Latvijas armija, tāpat kā Padomju Ukrainas un Lietuvas armijas, cieši apvienota ar citām padomju armijām. Visas armijas tiek pārvaldītas pēc viena parauga un pēc vienādiem noteikumiem, lai labāk varētu izlietot visus spēkus.

Latvijas strēlnieki! Mēs esam tagad vārda vistiešākajā nozīmē pasaules proletariāta Sarkanās Armijas locekļi, mēs atsakāmies no savas organizācijas dažādām īpatnībām un savdabībām, lai jo ciešāk varētu saplūst kopā ar pārējām Sarkanās Armijas daļām, lai pēc viena plāna un kārtības jo labāk varētu vadīt un kārtot darba tautas cīņas pulkus uzvarām un nāvīgām kaujām pret baroniem, pret bagātniekiem, pret viņu dienderiem un kalpiem.

Latvijas strēlnieki, bruņotie strādnieki un strādnieces! Dzirdiet, jau laupītāji plēšas savā starpā par Latviju: Ulmaņa ļaudis — pelēkie baroni un buržuāzija — kaujas ar zilajiem baroniem, vācu junkuriem un lielsaimniekiem par to, kam valdīt pār strādniekiem un kalpiem, kurus kopīgiem spēkiem viņi nāvēja, ķēdēs kala un izdzina no strādnieku celtām fabrikām un namiem, no strādnieku izkoptām un tādēļ tikai strādniekiem piederošām saimniecībām...

Strēlnieki, esiet gatavi! Sarkanie partizāņi, vāciet kopā savus spēkus! Sākušās lielas un izšķirošas kaujas, kas lemj par pasaules, par Krievijas un Latvijas strādniecības, par nomocītās cilvēces likteni. Esiet gatavi: verdzināto un nošauto tēvu un māšu, brāļu un māsu, sievu un bērnu vaidi mūs aicina atriebt un lauzt baronu un lielsaimnieku kundzību Latvijā...

Ne soli atpakaļ — tā mūsu nāve! Uz priekšu! Uz priekšu — tā mūsu uzvara!...

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja  
Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas valdība  
Latvijas padomju armijas Revolucionārā kara padome

1919. gada 26. jūnijā

«Latvijas Komūnas Strēlnieks», 94. nr., 1919. gada 28. jūnijā.

6. vieglās artilērijas divizona sarkanarmiešu kopsapulces protokols.<sup>1</sup>

Garbunu sādžā

1919. gada 25. jūlijā

Priekšsēdētājs — b. Kobalts  
Sekretārs — Starikovs

Dienas kārtība:

1. Mītiņš: a) ziņojums par pašreizējo momentu — b. Kobalts;  
b) ziņojums par zemes jautājumu — b. Leonovs.
2. Kultūras-izglītības komisijas vēlēšanas.
3. Kontroles-saimnieciskās komisijas vēlēšanas.
4. Divīzijas biedru tiesas vēlēšanas.

Noklausījusies ziņojumu par pašreizējo momentu un zemes jautājumu, kopsapulce pieņēma šādu rezolūciju: «Sociālās revolūcijas sarkanais tēls, kas nes brīvību un laimi visai apspiesto un atstumto masu pasaulei, ar katru dienu cīņā starp darba un kapitāla pasaulēm gūst arvien vairāk un vairāk reālu ietēru.

Pasaules buržuāzija atrodas jau savas politiskās varas un līdz ar to arī ekonomiskās varenības sabrukuma priekšvakarā, uz vēstures skatuves uznāk jauna šķira — darbaļaužu šķira, radošas enerģijas un spēka pilna, jauncelsmes spēka pilna. Šai šķirai ir lemts uz vecās kapitālistiskās sabiedrības drupām nodibināt jaunu pasauli, kur nebūs ne verdzības, ne ekspluatācijas, kur nebūs nedz asinsizliešanas, nedz asaru. Tomēr realizēt šo izmocītās cilvēces lielo sapni iespējams tikai nepagurstošā revolucionārā cīņā pret visiem vecās pasaules reakcionārajiem spēkiem.

Tikai vispasaules proletariāta cīņa, saliedēta mērķu un domu vienībā, var nodrošināt paliekošu uzvaru pār kapitālistiskās iekārtas jūga nabadzību un tumsu. Mēs ticam proletariāta kustības varenam spēkam, kas arvien vairāk un vairāk pieņem starptautisku raksturu nepārtrauktās revolucionārās cīņas procesā, un tādēļ — lai dzīvo Padomju Sociālistisko Federatīvo Republiku Vispasaules Savienība!

Kultūras-izglītības komisijā pār kandidātiem uzstādīti:

<sup>1</sup> Dokumenta virsraksts.

bb. Starikovs, Jansons, Fokins, Vimba, Bērziņš, Fiļipovs, Pāžs un Sutovs.

Ievēlēti: b. Starikovs (vienprātīgi), bb. Fokins un Jansons (ar balsu vairākumu).

Kontroles-saimnieciskajā komisijā par kandidātiem uzstādīti: bb. Bērziņš, Vimba, Viļumsons, Kokonovs, Starikovs, Juris un Vilnis.

Ievēlēti: b. Viļumsons — 42 balsis, b. Vimba — 40 balsis un b. Vilnis — 27 balsis.

Divīzijas biedru tiesā par kandidātiem uzstādīti: bb. Karpovskis, Starikovs, Vilnis, Zēbergs, Fokins, Viļumsons, Zīverts, Jansons un Pāžs.

Ievēlēti: b. Karpovskis — 59 balsis, Starikovs — 54 balsis, Vilnis — 53 balsis, Zīverts — 38 balsis, Viļumsons — 37 balsis, Jansons — 34 balsis un Pāžs — 32 balsis.

Par īsteniem locekļiem skaitās: bb. Karpovskis, Starikovs, Vilnis, Fokins un Zīverts, bet rezerve: bb. Viļumsons, Jansons un Pāžs.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 69. lapa. Apstiprināts noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

## Nr. 85

*Rēzeknes dzelzceļa mezgla aģitpunkta darbības pārskats.*

*No 1919. gada 15. septembra līdz 8. novembrim*

*Periods no 1919. gada 15. septembra līdz 15. oktobrim.*

*Ne agrāk par 1919. gada 15. oktobri*

Aģitpunkta darbs noris pavisam normāli. Padomju plates tiek demonstrētas visu diennakti, izņemot to laiku, kad stacijā atrodas ļoti maz publikas; tiek rīkoti arī mītiņi un pārrunas. Mītiņu un pārrunu sarīkošanā ir daži trūkumi, kas būtu likvidējami, proti — trūkst aģitatoru, kas varētu būt vienmēr savā darbā. Esmu pieprasījis no partijas komitejas darbiniekus, uz ko komiteja, ievērojot aģitatoru trūkumu uz vietām, jo lielākā daļa tās rīcībā esošo spēku nosūtīti uz Rēzeknes apriņķa pagastiem, piešķīra manām vajadzībām 1 cilvēku.

Lai gan aģitpunkta rīcībā esošais aģitatoru skaits nav liels, tomēr tanī laikā tika sarīkoti vairāki mītiņi sarkanarmiešiem, kā

arī jaunmobilizētiem, kur uzstājās b. Rampāns un citi, atstādami uz klausītājiem vislabāko iespaidu. Runāja par tematu: «Kādēļ tagad ir karš», kāpēc viņi mobilizēti un ko un kādus mērķus viņi aizstāv. Noslēgumā, pārrunu iespaidā, visi klausītāji pirms izklīšanas zvērēja visiem spēkiem aizstāvēt darba tautas intereses. Tāpat tika sarīkotas pilsētas kinoteātrī vairākas bezmaksas kinoizrādes vietējam garnizonam un strādniekiem, kur tika demonstrētas filmas — «Oktobra revolūcija Petrogradā, Maskavā» un «Darba komūnas». Pēc seansa ar runu uzstājās b. Lapiņš par tematu: «Kā sākās Februāra revolūcija, kādēļ bija vēl Oktobra revolūcija, kas ir padomju vara un ko tā dod strādniekiem».

Jāpiezīmē, ka tādas pārrunas un kinoizrādes labvēlīgi iedarbojas uz klausītājiem, kas aiziet notiekošo pārdzīvojumu patiešām pilnā priekšstata iespaidā. Ņemot vērā, ka šādas lietas ļoti iedarbīgas kā aģitācijas līdzekļi, aģitpunktā būtu sevišķi vēlams lielāks gramofona plašu skaits un kinoteātrī tāds daudzums filmu, lai tās demonstrētu ne mazāk par 2 reizēm nedēļā.

Patlaban aģitpunkts aizņem ērtākas telpas, kur atvērta biblioteka un lasītava. Izvērst darbību traucē tas, ka vakaros trūkst apgaismojuma, jo elektriskā stacija nedarbojas un elektrība aģitpunktā nav ievilkta. Petroleju nav iespējams dabūt, bet šādu, tik nenozīmīgu trūkumu viegli novērstu, ja saņemtu mēnesī 5 mārciņas denaturētā spirta vai arī no pilsētas ievilktu elektrību, kam vajadzētu zināmu naudas summu.

Varu atzīmēt, ka literatūra tiek izplatīta akurāti. Tādu, kas sūdzētos par literatūras nesaņemšanu, nav. Plakāti tiek izkārti stacijā, kā arī uz garām ejošiem ešeloniem, kuriem uz pieprasījumu tiek izdotas grāmatas, brošūras, avīzes, uzsaukumi, kas tiek izplatīti arī strādnieku un zemnieku masās. Esošais literatūras krājums ir jau nolietojies. Tādēļ krājums būtu jāpapildina ar jaunu, citādi šinī virzienā nebūs nekāda materiāla. Tāpat ar jaunām vajadzētu aizstāt gramofona plates, kuras atrodas aģitpunktā un no kurām ap 10 jau kļuvušas nelietojamas.

Noslēgumā jāatzīmē, ka, ja būtu pietiekamā daudzumā aģitatoru, gramofona plašu, kinofilmu un literatūras, darbu varētu pacelt vēlāmā augstumā. Ir novērots, ka sarkanarmiešiem un strādniekiem pēc mītiņiem, pārrunām un kinoizrādēm pieaug revolucionārais gars.

Rēzeknes dzelzceļa mezgla aģitpunkta vadītājs I. Skutāns

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 104. fonds, 2. apraksts, 432. lieta, 21. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

*Periods no 1919. gada 18. oktobra līdz 8. novembrim.*

*Ne agrāk par 1919. gada 8. novembrī<sup>1</sup>*

Aģitpunktā darbs tiek izpildīts ļoti apzinīgi — tiek izplatīta literatūra, rīkoti mītiņi.

18. oktobrī stacijā Rēzekne I tika sarīkots mītiņš, kurā piedalījās vairāk nekā 1000 cilvēku, lielākā daļa sarkanarmiešu, uzstājās b. Suetins par tematu: «Komunisti un ko viņš grib» un «Pilsoņu karš». Par tematu «Pašreizējais moments» uzstājās b. Ustinovs un 65. strēlnieku dz-c. bataljona komisārs. Biedru runas atstāja uz klausītājiem labu iespaidu. 21. oktobrī Korsovkas stacijā tika sarīkots koncerts-mītiņš. «Partijas nedēļa» — ar šo tematu uzstājās b. Suetins un vairāki biedri no dzelzceļa politdaļas. Visi klausītāji bija labvēlīgi noskaņoti sociālismam.

24. un 25. oktobrī Rēzeknes apriņķa Kaunatas pagasta rajonā tika sarīkoti vairāki mītiņi un nolasīta kāda lekcija par tematu: «Pašreizējais moments un pilsoņu karš». Mītiņos uzstājās bb. Suetins, Piļņuks un citi. Piedalījās apmēram 2000 cilvēku. Visiem revolucionārs noskaņojums. 2. novembrī Antonopoles rajonā tika sarīkots mītiņš par tematu: «Pašreizējais moments un stāvoklis Dienvidu un Petrogradas frontēs». Uzstājās bb. Suetins un Žigunovs — ievainots sarkanarmietis, kas ieradies no Pleskavas.

Kas attiecas uz Oktobra revolūcijas 2. gadadienu, atzīmēju sekojošo: 7. novembrī no rīta Rēzeknes stacijā pirms manifestācijas tika sarīkots mītiņš par dienas tematu, kur piedalījās līdz 2000 cilvēku — gūstekņu, bēgļu, sarkanarmiešu un strādnieku. Ar apsveikuma vārdiem uzstājās bb. Osips Grauls un sektora komisārs. Pēc mītiņa sākās kopējā manifestācija pilsētā. Plkst. 6 vakarā staciju telpās tika demonstrētas kinofilmas Rietumu frontes štāba aģitpunktu pārvietojamā<sup>2</sup> kinoteātri. Teātra zālē un uz ielas atradās daudz ļaužu.

8. novembra rītā atbrauca Rietumu frontes aģitpunktu priekšnieks un viņa palīgs. Plkst. 12 stacijā tika sarīkots mītiņš sarkanarmiešiem, dzelzceļniekiem un caurbraucējiem, kur uzstājās b. Usis par dienas tematu ar apsveikuma runu par Oktobra revolūcijas nozīmi. Biedrs Krivošejevs [runāja] par tematu: «Pa kādu ceļu mums jāiet un kas jādara»; pēc mītiņa visiem pacilāts

<sup>1</sup> Datēts uz dokumentā minētā datuma pamata.

<sup>2</sup> Dokumentā «подвижном»; jādodomā «ceļojošā».

revolucionārs garastāvoklis. Rietumu frontes aģitpunktu kino-  
teātris-vilciens devās uz fronti un ceļā apstājās Viļānu stacijā,  
kur vilciena pienākšanu jau gaidīja. Pēc vilciena pienākšanas  
tika sarīkots mītiņš par tematu — «Partijas nedēļa». Uzstājās  
bb. Ūsis un Linde. Mītiņu beidza ar noslēguma vārdiem Rietumu  
frontes aģitpunktu vadītājs b. Lapiņš par tematu: «Kādus labu-  
mus atnesusi un dod padomju vara darba tautai» un «Kā cara  
ģenerāļi gatavojas ielenkt un nožņaupt padomju varu un kādu  
neveiksmi tie cieta». Pēc mītiņa tie devās uz Viļānu frontes  
priekšējām pozīcijām, kur tos gaidīja arī sarkanarmieši, kas gri-  
bēja dzirdēt runas par pašreizējo stāvokli, sagaidīdami tos ar  
«Internacionāles» skaņām. Ieradās Aizkalniešu stacijā. Tāpat te  
notika koncerts-mītiņš. Sarkanarmiešus uzrunāja b. Lapiņš, ar  
Oktobra revolūcijas apsveikuma runu uzstājās b. Skutāns. Pēc  
mītiņa bija koncerts un tika demonstrētas kinofilmas. Tika izrā-  
dīti 3 seansi, pēc katra tika izdalīta literatūra, ko klātesošie kāri  
izķēra.

Atpakaļceļā Viļānos tika izrādīti 4 seansi un sarīkots kon-  
certs-mītiņš par tematu «Partijas nedēļa», kur uzstājās b. La-  
piņš un daudzi citi.

Visumā secinu, ka lielākie trūkumi, kas līdz šim laikam bi-  
juši, tagad pilnīgi likvidēti.

Rēzeknes dzelzceļa mezgla aģitpunkta vadītājs  
I. Skutāns

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 104. fonds, 2. apraksts, 1432. lieta,  
24. lapa. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.*

## Nr. 86

*Daugavpils dzelzceļa mezgla aģitpunkta vadītāja ziņojums Rie-  
tumu frontes aģitpunktu priekšniekam par aģitvilcienu darbību  
Lielās Oktobra revolūcijas gadadienā.*

*1919. gada 17. novembrī*

1. Tika norīkots speciāls vilciens aģitācijas darbam Dau-  
gavpils frontes lauku stacijās, brauca koncertnodaļa, runātāji,  
pūtēju orķestris.

2. S. g. 7. novembrī vilciens kursēja Rīgas virzienā, Nicgales

stacijā tika sarīkots koncerts-mītiņš, kurā piedalījās līdz 700 cilvēku, uzstājās 7 runātāji; plkst. 5 vakarā Rīgas—Orlas dz-c. Daugavpils pasažieru stacijā uz platformas, pienākot vilcienam, tika atklāts mītiņš; klausījās līdz 2000 cilvēku, uzstājās 9 runātāji; tanī pašā vakarā dzelzceļnieku teātrī notika koncerts-mītiņš, kuru noklausījās ap 2150 cilvēku, uzstājās 8 runātāji; tanī pašā vakarā Ziemeļrietumu stacijā koncertu-mītiņu noklausījās līdz 500 cilvēku, uzstājās 4 runātāji.

3. Š. g. 8. novembrī vilciens kursēja Polockas virzienā, Balbinovo stacijā koncertu-mītiņu klausījās līdz 600 cilvēku, uzstājās 7 runātāji; vakarā Daugavpilī, dzelzceļnieku teātrī, koncertu-mītiņu noklausījās līdz 200 cilvēku, uzstājās 6 runātāji; Ziemeļrietumu stacijā koncertu-mītiņu noklausījās līdz 350 cilvēku, uzstājās 3 runātāji.

4. Š. g. 9. novembrī vilciens kursēja pa Ziemeļrietumu dz-c., Višķu stacijā koncertu-mītiņu noklausījās 700 cilvēku, uzstājās 9 runātāji, vakarā Daugavpils dzelzceļnieku teātrī koncertu-mītiņu klausījās līdz 2100 cilvēku, uzstājās 4 runātāji; Ziemeļrietumu stacijā koncertu-mītiņu noklausījās līdz 250 cilvēku, uzstājās 4 runātāji.

5. Vilciens pieturēja zemnieku apdzīvotajā apkārtnē, kur tika izplatīta literatūra, un tie, kas gribēja noklausīties koncertu-mītiņu, iekāpa vilcienā.

Masu noskaņojums runātāju uzstāšanās laikā labvēlīgs, t. i., valdīja entuziasms cīņā par padomju varu, neraugoties uz lielgabalu dunoņu un apšaudi no baltgvardu puses, kā tas notika Nīcgales stacijā, kur 4 verstu attālumā baltgvardi mēģināja apšaudīt to sādžu, kur tika sarīkots koncerts-mītiņš, kā arī Daugavpils pilsētā, kur visa vietējā jaunatne un visi pilsoņi uzmanīgi noklausījās oratoru runas. Oktobra revolūcijas jubilejas laikā tika izplatīti 2250 eks. dažādas literatūras, tika izlīmēti 1427 eks. dažādu plakātu, uzsaukumu, skrejlapu; ievērojot baltgvardu tuvu atrašanos, demonstrācija pilsētā netika sarīkota.

Oktobra revolūcijas svinības sarkanarmiešu, dzelzceļnieku, kalpotāju un strādnieku vidū notika lielā pacilātībā un sajūsmā revolucionārajā garā.

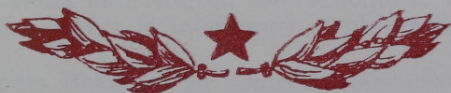
1919. g. 17. novembrī

Daugavpils dzelzceļa mezgla aģitpunkta vadītājs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 104. fonds, 2. apraksts, 1277. lieta, 21. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

III

LATVIEŠU STRĒLNIEKU CĪNAS  
RIETUMU UN DIENVIDU FRONT�Ē  
(1919.—1920.)



EL TIEMPO DE LA REVOLUCION  
FRANQUISTA EN EL MUNDO  
DE 1936 A 1975

(1936-1975)





DEŅIKINA FRONTE

V. PRIMAKOVŠ

## KAUJA PIE ORLAS <sup>1</sup>

1919. gada oktobris—novembris

Pilsoņu karš Krievijā, franču un angļu ģenerālštābu kūdīts, finansēts un vadīts, savu visaugstāko kāpinājumu sasniegza 1919. gadā.

Franču desants un franču kara kuģu eskadra Odesā; angļu desants un angļu monitori Arhangeļskā; ģenerālis Žanēns, ģenerālis Nokss un citi aģenti Kolčaka un Deņikina štābos; angļu oficiēri Deņikina tanku bataljonos un Bredova smagajā artilērijā; angļu un franču aviācija Krievijas dienvidos; daudzi miljoni naudas līdzekļu «organizatoriskiem izdevumiem», — kā ir atzinis Cerčils, viena pati Anglija intervencijai ir izdevusi simtsmiljonu mārciņu — tāds ir interventu ieguldījums pilsoņu karā Krievijā.

Angļu desants Baku un 26 komisāru nošaušana; franču un grieķu desanti Odesā un Nikolajevā un Odesas kontrizlūku zvērības, 700 kara gūstekņu sadedzināšana Nikolajevas kara barakās; angļu-amerikāņu desants Arhangeļskā un Murmanskā, jauni spīdzināšanas veidi — spīdzināšana ar sālītu ūdeni un ūdens dzišana vēderā ar gumijas šļirci; desmitiem tūkstošu kaujās nokautu, simtiem cilvēku kontrizlūku moku kambaros-nomocītu — tāda ir intervencijas asiņainā gaita...

\* \*  
\*

<sup>1</sup> Raksts publicēts 1934. gadā «Prometeja» izdotajā krājumā «Latvju revolucionārais strēlnieks», I sēj. Te iespīests saīsināts un stilistiski rediģēts.

Jaunā Padomju republika, kara uguns lokā ielenkta, koncentrēja visus spēkus cīņai un uzvarai — un 1919. gada rudenī Kolčaks bija no Volgas aiztriekts aiz Urāliem. Bet tai pašā laikā Deņikina armija, kas bija visbīstamākais pretinieks, izvirzījās plašā frontē no Volgas līdz Dņeprai un sasniedza līniju Kijeva—Čerņigova—Voroņeža—Caricina.

Deņikina armija, kura sevī bija uzsūkusi milzīgus oficeru kadrus, kas bija saplūduši Donas apgabalā, Francijas apgādāta, angļu tanku un aviācijas stiprināta, bija ievērojami bīstamāka nekā Kolčaka armija, un tās operatīvais virziens Harkova—Orla apdraudēja revolūcijas sirdi — Maskavu.

Sarkanās Armijas vadība, aizņemta cīņā pret Kolčaku un izvirzījusi sev par mērķi sakaut ienaidniekus pēc kārtas — vispirms Kolčaku, pēc tam Deņikinu — nevarēja nodrošināt Dienvidu fronti ar spēkiem, kas būtu pietiekoši Deņikina apturēšanai. Skaitliski un organizatoriski vājās Sarkanās Armijas daļas dienvidos 1919. gada vasarā varēja pretinieka virziēšanos tikai aizkavēt, un Deņikins jau bija tā pārliecināts par uzvaru, ka 1919. gada 20. jūnijā izlaida Dienvidu frontes baltajām armijām šādu direktīvu:

«Uzskatot par gala mērķi Krievijas sirds — Maskavas ieņemšanu, pavēlu:

1) ģen. Vrangelim izvirzīties frontē — Saratova—Rtiščevo—Balašova; nomainīt šinīs virzienos Donas daļas un turpināt uzbrukumu Penzai—Ruzajevkai—Arzamasai un tālāk — Nižņijnovgorodai—Vladimirai—Maskavai;

2) ģen. Sidorinam ar labējo spārnu pirms ģen. Vrangeļa karaspēka izvirzīšanās turpināt iepriekšējo Kamišinas—Balašovas frontes ieņemšanas uzdevumu izpildīšanu un

3) ģen. Mai-Majejskim iet uzbrukumā pret Maskavu Kurskas—Orlas—Tulas virzienā. Rietumu puses nodrošināšanas nolūkā izvirzīties uz Dņepras un Djesnas līniju, ieņemot Kijevu.»

Šādu direktīvu, kurā jau bija paredzēts viss armiju ceļš līdz pat Maskavai, varēja dot tikai pilnīgā pārliecībā par sekēm, ticot saviem spēkiem un noniecinot pretinieka spēku — Padomju Krievijas Sarkanā Armiju.

— Uz Maskavu! — pēc Deņikina atkārtoja ģen. Vrangelis, Sidorins un Majejskis.

— Uz Maskavu! — sāka kaupt visa baltgvardu prese.

— Uz Maskavu! — taurēja mežonīgā korī muižnieki, kas sekoja baltajām armijām, cerēdami atkal nokļūt savās muižās.

— Uz Maskavu! — tā bija nosaukts labākais Deņikina bruņuvilciens.

Jūlijā, augustā un septembrī baltie sagrāba Krievijas dienvidus — gandrīz astoņpadsmit guberņas ar četrdesmit miljoniem iedzīvotāju. Deņikinieši ieņēma Kijevu, Kursku un Voronežu. Kutepova oficiēru korpuss gāja uz Orlu.

\* \* \*

Milzīgā Dienvidu fronte lēnām vēlās atpakaļ. Karš Sibīrijā un Dienvidu zaudēšana ārkārtīgi saasināja pārtikas jautājumu zemē, kurināmā trūkuma dēļ apstājās rūpniecība. Stāvoklis prasīja noteiktu rīcību... Dienvidu frontes armijās tika nostiprinātas, mobilizējot komunistus strādnieku centros. Tika sperti ārkārtēji soļi armijas daļu kaujas spēju pastiprināšanai: uzlaboja karaspēka apgādi, kaujas piederumu apgādi, daudzās daļās apmainīja nolietotos ieročus pret jauniem. Dienvidu fronte savilka rezerves un mobilizēja visus savus iekšējos resursus; milzīgā armiju atspere saraucās ceļos uz Maskavu, gatavojoties izšķirošām kaujām, gatavojoties piepeši izplesties graužošam triecienam...

Milzīgā frontē no Volgas līdz Dņeprai plaši izvirzītais Deņikina uzbrukums 1919. gada rudenī sāka saplakt rezervju trūkuma dēļ. Balto pavēlniecībai visas brīvās rezerves vajadzēja sūtīt uz aizmuguri zemnieku sacelšanās apspiešanai. Muižnieciskās «dienvidu bruņoto spēku valdības» politika, zemes atpakaļ atņemšana un veco kungu atgriešanās dzimtajās muižās un tai sekojošā militāri policejiskā izrēķināšanās ar zemniekiem izraisīja zemnieku sacelšanās eksplozijas. Mahno kļuva par kreisā krasta Ukrainas faktisko valdnieku. Viņa nodaļas saimniekoja no Jekaterinoslavas (tagad Dņepropetrovskas) līdz pat Krimai un lāgiem apdraudēja Taganrogu, kur atradās Deņikina nometne. Kubanā un Melnās jūras piekrastē sāka attīstīties «zaļo» kustība. Kubanā Radas locekļu notiesāšana uz nāvi ne tikai nenomierināja Kubāņu, bet radīja nepieciešamību pavairot Kubanā pilsētas baltgvardu garnizonus un vēl jo vairāk pastiprināja «zaļo» kustību. Muižnieku valdības nacionālā politika bija par cēloni tam, ka sacēlās vietējie iedzīvotāji Čečņā un Dagestanā. Lai gan ienaidnieka armija bija guvusi sekmes, balto aizmugurē arvien stiprāk iedegās zemniecības cīņa un nacionālā

likustība pret buržuāzijas-muižniecības kontrrevolūciju. Šī cīņa balto armiju aizmugurē izvērās tik plaša, ka baltajiem vajadzēja sūtīt karaspēku pret dumpiniekiem, tādēļ balto fronte nevarēja cerēt uz normālu un plašu pastiprinājumu.

\* \* \*

Samezģlojoties izšķirošām cīņām Dienvidu frontē, ģen. Denikinam izdevās savus spēkus palielināt līdz 100 000 durkļiem, 50 000 zobeniem un 600 lielgabaliem. Sarkanajai Armijai Dienvidu frontē šajā laikā bija 110 000 durkļu, 30 000 zobenu un 750 lielgabalu.<sup>1</sup>

Izšķirošajā virzienā — no Harkovas uz Orlu — baltie bija sakoncentrējuši 45 000 durkļu, ap 14 000 zobenu un 200 lielgabalu.

Orlas virzienā darbojās ģen. Kutepova korpusa oficiere divīzijas — slavenās «krāsainās» divīzijas (Kornilova oficiere divīzija, Markova oficiere brigāde un Aleksejeva 1. kājnieku divīzija), kuru divas trešdaļas bija sakomplektētas no oficiereim, kas valkāja krāsainu apsēju uz piedurknes un krāsainus uzplečus. Šī trieciengrupa ātri virzījās no Kurskas uz Orlu, vajājot nelieās un ilgā atkāpšanās gājienā nogurušās XIII armijas daļas.

Orlas virzienā Sarkanās Armijas daļas ieņēma šādu fronti: XIV armija — no Čerņigovas līdz Gluhovai, XIII armija — Orlas virzienā, VIII armija un Budjonija jātnieku korpus — Voronežas rajonā.

Oficiere divīziju ļoti straujā virzīšanās uz Orlu lika sarkanajiem pulkiem izdarīt ne tikai jaunu stratēģisku pārgrupējumu, bet radīja arī prasību sakoncentrēt pie Orlas tādas daļas, kas lauku kaujā varētu apturēt un sagraut oficiere divīzijas, prasīja sakoncentrēt tādas izturīgas trieciendaļas, kuras būtu spējīgas tikt galā ar Kutepova korpusu. Par šo daļu kodolu kļuva varonīgā Latviešu strēlnieku divīzija, kurai kopā ar pārējām trieciengrupas daļām Orlas kaujā bija izšķiroša nozīme.

Oktobra sākumā Karačevas rajonā Orlas virzienā sāka pieņākt Latviešu divīzijas daļas, kurām bija pievienota Pavlova (vēlāk kritis Ķinā) atsevišķā plastunu brigāde, saformēta no

<sup>1</sup> Šie dati nav precīzi. — J. K.

kubaniešiem un ukraiņiem, un īpaša sarkano kazaku jātnieku brigāde. Šīs daļas, kaujā rūdītas un pārgrupēšanās laikā atpūtušās, sastādīja Orlas virziena trieciengrupu.

\*                      \*  
\*                      \*

Septembra beigās Kurskas—Orlas virziens atradās Sarkanās Armijas virspavēlniecības uzmanības centrā. 24. septembrī galvenā virspavēlnieka telegrama (Nr. 4514) dod norādījumus jaunu daļu koncentrācijai Dmitrijevas rajonā, lai attīstītu darbību oficeru korpusa flangā. Šīs daļas bija: Latviešu strēlnieku divīzija (deviņi pulki divīzijas priekšnieka Martuseviča vadībā), Pavlova plastunu brigāde un sarkano kazaku jātnieku brigāde (I brigādes divi pulki). Minēto daļu kaujas spēku kopskaits bija 10 000 durkļu, 1500 zobenu un 80 lielgabalu. Apmēram tanī pašā laikā pieņemts virspavēlniecības lēmums par Budjonija jātnieku korpusa piedalīšanos uzbrukumā Voronežas virzienā. Tādā kārtā virspavēlniecības stratēģiskais plāns bija sastādīts tā, lai ar divām trieciengrupām — ar Latviešu divīzijas grupu no ziemeļrietumiem un ar Budjonija grupu no austrumiem — dotu triecienu pret Orlu izvirzītā oficeru divīziju ķīļa pamatam.<sup>1</sup>...

10. oktobrī karaspēka pārgrupēšana bija pabeigta un trieciengrupai saskaņā ar virspavēlniecības direktīvu tika norādīts gatavot triecienu oficeru korpusa flangā, vispārējā Kromu—Malohangeļskas virzienā.

13. oktobrī Koriņilova oficeru divīzija pēc īsas kaujas ieņēma Orlu un izvirzījās 5 kilometrus uz ziemeļiem no pilsētas. Pēc Orlas ieņemšanas brīvprātīgajam oficeru korpusam atbrīvojās ceļš uz Tulu. Orlas ieņemšanu atzīmēja daudzos banketos, kur piegrezni klātiem galdiem, pokāliem šķindot, iereibušajiem oficeru kungiem likās atskanam Maskavas zvanu svētku zvanījums. Bet uz oficeru korpusa flangu šai laikā jau draudīgi izvirzījās trieciengrupa. 12. oktobrī trieciengrupa saņēma virspavēlnieka pavēli: «Trieciengrupai pāriet uzbrukumā ar virzienu uz Kromiem un dot triecienu no muguras un flangā pretiniekam, kas uzmācas Orlai.»

<sup>1</sup> Kā to liecina Jegorova un Gaļicka pētījumi, tad šāda plāna Orlas operācijas sākumā nebija un iespēja izlietot Budjonija jātnieku korpusu rietumu virzienā radās Orlas—Kromu kaujas beigās. — Krājuma «Latvju revolucionārais strēlnieks» redakcijas piezīme.

12. oktobrī trieciengrupa izgāja Kromu virzienā. Sākās kauja pie Orlas. Rajons, kurā attīstījās kauja, bija pakalnains un daudzām gravām saskaldīts, samērā biezi apdzīvots. Daudzās gravas un upes deva plašu iespēju aizsardzībai. Satiksmes ceļi rajonā samērā labi, bet sādžu ceļi rudens lietū bija pārvērtušies par nepārejamām dangām un ļoti kavēja karaspēka kustību.

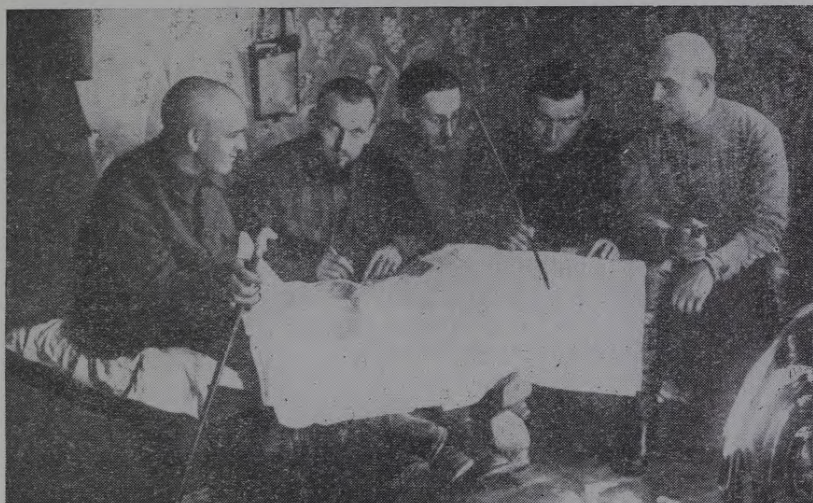
Rudens lietū un miglā, kas mūžīgi ietina daudzās upītes un strautus, nopļautos slapjos laukos sākās Orlas kauja — ofi­cieri trieciendaļas sastapās ar trieciengrupu. Kaujas iznākumam bija jāizšķir ne tikai Orlas, bet arī Tulas liktenis, jo trieciengrupai dziļā aizmugurē rezervju nebija: no Sibīrijas rezervē izsauktais karaspēks un no Arhangeļskas frontes gaidītie pulki, kas vairs nebija aizņēmti cīņās ar angļiem, vēl nebija pienākuši.

\* \* \*

13. oktobrī Korņilova divīzija bija ieņēmusi Orlu un izvirzījusies tālu priekšā pārējām daļām, sedzot savu kreiso flangu ar Okas upi. Drozdova divīzijas daļas bija ieņēmušas Dmitrovsku, izsītot no turienes ilgās kaujās un atkāpjoties nogurdinātās 7. strēlnieku divīzijas daļas un Sabļina grupu. 14. oktobra vakarā sarkano kazaku pirmajai jātnieku brigādei, kas gāja trieciengrupas avangardā, pie Meļehovo ciema bija sadursme ar Samuras ofi­cieri pulka priekšējām daļām. 15. oktobrī, gaismai austot, sarkano kazaku pirmā jātnieku brigāde uzbruka Meļehovo ciemam, sakapāja samuriešu bataljonu, kas bija ieņēmis ciemu, un, vajājot Samuras pulku, ielauzās Kirovo Gorodišces ciemā, izejot uz Kromas upi. Šinī kaujā mūsu kavalērija saņēma vairāk nekā 120 gūstekņu, to skaitā 70 ofi­cieri.

XIV armijas štāba rīcībā esošās ziņas par ienaidnieku bija ļoti neskaidras un maznozīmīgas. Tāpēc avangarda cīņas laikā pie Meļehovo sarkano kazaku jātnieku brigādes štābā ieradās XIV armijas Revolucionārās kara padomes loceklis Sergo Ordžonikidze. No pakal­niem, kas atradās ziemeļos no Meļehovo ciema, viņš novēroja kauju un mūsu brašo jātnieku uzbrukumu. Tūlī pēc uzbrukuma, turpat kaujas laukā, viņš nopratināja sagūstītos ofi­cieri, un gūstekņu izsacījumi atklāja ienaidnieka spēku kustības ainu. No šī brīža trieciengrupa rikojās ar vaļējām acīm, un pavēlniecība ieguva iespēju pareizi nomērķēt savu triecienu.

16. oktobrī kavalērija pāršķēla Dmitrovskas—Kromu ceļu,



Latviešu divīzijas komandējošā grupa Kromu—Orlas kaujas laikā. No kreisās uz labo: Lācis — divīzijas izlūkošanas daļas priekšnieks, Bērziņš — divīzijas sagādes nodaļas priekšnieks, Svēde — divīzijas štāba priekšnieks, Freibergs — I. brigādes komandieris, Kalniņš — divīzijas priekšnieks.

pārraujot sakarus starp Korņilova un Drozdova divīzijām. Tanī pašā dienā latviešu strēlnieki divās kolonās izgāja uz Kromas upes līniju. Triekts šinī iecirknī, pretinieks — pirmais Korņilova oficeru pulks — atkāpās otrpus upei, segdams flangu Korņilova divīzijas galvenajiem spēkiem, kas bija ieņēmuši Orļu. Gandrīz tanī pašā laikā no Maskavas caur Tulu pienākušie Igauņu strēlnieku divīzijas spēki izsita korņiloviešus no Orlas un apturēja Korņilova divīzijas frontālo virzišanos uz priekšu.<sup>1</sup>

Miglā un lietū veselu nedēļu ilga neatlaidīgas cīņas par pāreju pār Kromas upi — nelielu, bet dziļu un grūti pieejamu upeli.

<sup>1</sup> Orlas atpakalīņemšanu autors apgaismo visai trūcīgi un ne gluži pareizi, neminot to lomu, kāda šeit bija latviešu strēlnieku 2. un 3. brigādes sekmīgām kaujām 18. un 19. oktobrī, kad tās satrieca Korņilova divīziju, kas no Orlas Kromu virzienā uzbruka triecienbrigādei ziemeļu flangā. Kauju zaudējušie korņilovieši, kurus no aizmugures apdraudēja latviešu brigādes, naktī uz 20. oktobri atstāja Orļu, lai novērstu ielenkumu. To jo sīki izpēta un pierāda K. Gaļickis darbā «Орловско-Кромское сражение», 171.—172. lpp. — Krājuma «Latvju revolucionārais strēlnieks» redakcijas piezīme.

Pa slapjiem lauku ceļiem, pa nopļautiem laukiem, lietū un miglā gāja latviešu strēlnieku bataljonu kolonas, dobji dārdēja artilērijas bateriju riteņi, vilkās vezumi. Pār neplato, dziļā gravā, mālainos, stiegošos krastos tekošo Kromu turpinājās neatlaidīga uguns kauja: reti, trāpīgi, labi mērķēti latviešu strēlnieku šāvieni un nepārtrauktā oficeru vadu zalvju uguns. Manevrējošo kājnieku kolonu stingrajā kārtībā un disciplīnā, kas latviešu strēlniekiem nebija pajukusi pat vēlā rudens dubļos, salā un slapjdranķī, retajā, bet labi mērķētajā strēlnieku ugunī, no kuras kusa korņiloviešu bataljoni, draiskos jokos pie uguns kuriem, runās un sarunās — visā bija vērojama vingra, rūdīta griba uzvarēt, bija redzams, ka strēlnieki apzinās republikai draudošās briesmas un izprot, ka nepieciešams salauzt ienaidnieku. Valdīja modra cīņas saspringtība. Možs kaujas gars — uzvaras gars bija karapulkos.

20. datumā latviešu strēlnieki forsēja Kromas upi Krasnaja Roščas rajonā. Šī trieciena tālākā attīstība, kas izvirzīja latviešu strēlniekus un jātniekus Korņilova oficeru divīzijas aizmugurē, pretiniekam bija ārkārtīgi bīstama, un Korņilova divīzijas priekšējās daļas sāka saraukties un atkāpties no Orlas uz Stanovoj Kolodjecu. Bet šī laikā Drozdova oficeru divīzija, atstājusi Dmitrovskas iecirkni apm. vienu strēlnieku pulku, pārgāja uzbrukumā Kirovo Gorodiščes virzienā, trieciengrupai flangā un aizmugurē. Trieciengrupas komandieris savā labējā flangā bija atstājis tikai nelielas novērotāju daļas, tāpēc Drozdova divīzijas virzīšanās tika pamanīta tikai tad, kad Drozdova pulku izlūki parādījās jau Kromas upes līnijā. Trieciengrupas kavalērija — sarkano kazaku pirmā jātnieku brigāde, kas šī laikā jau bija forsējusi Okas upi un gatavojās dot ienaidniekam triecienu no muguras, bez kavēšanās tika atsaukta un nakts gājienā pārsviesta uz Kirovo Gorodiščes rajonu. Drozdoviešu avangards tika atsviests aiz Kromas upes, trieciengrupas flangs un aizmugure bija segti pret uzbrukumiem. Gandrīz tanī pašā laikā 1. Košejeva kājnieku pulks iztrieca drozdoviešus no Dmitrovskas. Bet Drozdova divīzijas manevrs glāba Korņilova divīziju no sagrāves un novilcināja Orlas kaujas izšķiršanu. No jauna sākās neatlaidīgas cīņas Kromas upes līnijā un ap Kromu pilsētu, kas vairākas reizes gāja no rokas rokā.

Latviešu strēlnieku divīzijas komandieris — trieciengrupas priekšnieks Martusevičs tika atcelts, un trieciengrupas komandēšana tika nodota Latviešu divīzijas strēlnieku brigādes ko-



Orlas guberņā Kromu pilsētiņa, kur 1919. gada oktobrī notika pirmās sīvās kaujas ar deņikiniešiem.

mandierim Fr. Kalniņam, jaunam un mazāk piedzīvojušam, bet pilnīgi uzticamam un enerģiskam priekšniekam. Latviešu divīzija pārgrupēja spēkus, pārgāja uzbrukumā un atsvieda pretinieku uz dienvidiem no Dmitrovskas—Kromu ceļa un no jauna forsēja Kromas upi. Pretinieks nostiprinājās 20 kilometru attālumā no Kromiem un kādu laiku, savelkot rezerves, aprobežojās tikai ar aizstāvēšanos. Latviešu divīzija, kas bija cietusi ļoti lielus zaudējumus, mēģināja izsist pretinieku no šīs aizstāvēšanās līnijas, bet sastapa pretestību, ar kuru nebija iespējams tikt galā. Dažas dienas frontē notika tikai nelielas izlūku sadursmes.

\* \* \*

Tā kā Latviešu divīzija gandrīz nemaz nesaņēma papildinājumu, bet sarkanarmiešu un komandieru ļoti lielo zaudējumu dēļ (vairāk nekā 50% komandieru un līdz 40% karavīru bija izgājuši no ierindas — gan krituši, gan ievainoti) tās kaujas spējas bija ievērojami samazinājušās, tad divīzija sasniegtos panākumus nevarēja nostiprināt. Sarkanā kazaku īpašā jātnieku

brigāde, kas bija zaudējusi ap 33% jātnieku, dabūja papildinājumu — skaitā nelielo Kubanas jātnieku brigādi, kuru nācās savienot vienā pulkā. Atsevišķā Pavlova plastunu brigāde bija zaudējusi ap 30% kritušo, ievainoto un saslimušo. Novājinātajai trieciengrupai nebija iespējams tālāk attīstīt savus panākumus, bet rezervju nekādu nebija. Bija nepieciešama tūlītēja oficeru korpusu galīga satriekšana, jo pretiniekam sāka pienākt pastiprinājumi. Saņemtie gūstekņi ziņoja par tanku grupas un divu Harkovā un Belgorodā no ukraiņu oficeriem saformētu pulku virzīšanos. Bija ziņas arī par franču aviācijas un angļu smagās artilērijas pienākšanu. Kavalēristu izlūku gājienos ik dienas tika saņemti gūstekņi, kas apstiprināja ziņas par pretinieka spēku pastiprināšanos. Trieciengrupai, kas jau bija veikusi daļu sava varoņīgā uzdevuma, atņemdamā pretiniekam Orlu un salauzdamā viņa uzbrukumu, tagad vajadzēja satriekt līdz galam oficeru divīzijas, sagraujot tās pirms pretinieka papildspēku ierašanās.

30. oktobrī nelielajā Šarikino ciemā ieradās Uborevičs un Ordžonikidze. Šarikino ciemā atradās Latviešu divīzijas štābs, un uz turieni bija aicināti plastunu brigādes komandieris Pavlovs un sarkano kazaku brigādes komandieris Primakovs. Latviešu strēlnieku divīzijas komandieris Kalniņš ziņoja, ka divīzija ar pašreizējiem spēkiem nav spējīga pārraut Drozdova un Koriņlova divīziju aizstāvēšanās līniju,<sup>1</sup> ka stāvoklis ir ļoti saspīlēts, jo tiklab koriņloviešiem, kā drozdoviešiem pienāk rezerves un pastiprinājumi. Viņš izteica šaubas par Orlas drošību un prasīja rezervju pārsviešanu. Plastunu brigādes komandieris, gars, sausais Pavlovs, apstiprināja druknā, plecīgā Kalniņa slēdzienus. Kā kavalērijas brigādes komandieris es atbildēju par izlūkošanu un apstiprināju, ka ziņas par rezervju pienākšanu pretiniekam ir pareizas, bet atzīmēju arī, ka mūsu jātnieki jau ir dabūjuši nelielu pastiprinājumu — ar to brigādes kaujas spējas jau ir atjaunotas.

Nelielā, nokvēpušā zemnieku istabā, kuru vāji apgaismoja no garīdznieka dabūtās vaska sveces, bija tumši un drūmi. Sveču plīvojošās liesmas vāji apgaismoja karti, pār kuru bija noliecies Uborevičs. Blakus istabā trokšņoja telefonisti un tarkšķēja lauka telefons. Uborevičs īsi atbildēja Kalniņam:

<sup>1</sup> Kā Fatežas, tā arī Lgovas reidu sagatavoja Latviešu strēlnieku divīzija, pārraujot Drozdova un Koriņlova divīziju aizstāvēšanās līniju pie Čerņas—Černodjes un Soldatskojes ciemiem. — Krājuma «Latvju revolucionārais strēlnieks» redakcijas piezīme.

— Galvenajai pavēlniecībai rezervju nav. Mums jāsatriec līdz galam oficeru korpuss un jāsalauž viņa pretošanās ar tiem spēkiem, kādi mums ir. Orlas kauja pašreiz ir visas Dienvidu frontes centrs. Še panāktā uzvara jau ir pacēlusi frontes garastāvokli, bet neveiksme un atkāpšanās dezorganizē karaspēku. Mums jāveic pretinieks ar tiem spēkiem, kādi mums ir.

Ordžonikidze, apstājies un klusēdams noklausījies Uborevičā, sacīja, katru vārdu uzsvērdams:

— Mums, biedri, jāuzvar ar tiem spēkiem, kādi mums ir.

Sarkano kazaku štāba priekšnieks, vecs lielinieks Turovskis, jautājoši sacīja:

— Tātad — reids?

Es atbildēju:

— Reids.

Un paziņoja Uborevičam:

— Varbūt reids oficeru korpusa aizmugurē dos iespēju Latviešu divīzijai salauzt fronti.

Par reidu jau vairākas dienas tika runāts jātnieku brigādes štābā. Reids — jātnieku masu ielaušanās pretinieka aizmugurē, aizmugures sagraušana, sakaru izpostīšana, pretinieka vadības iznīcināšana, tā aizmugures pilnīga dezorganizēšana — reids — ļoti bīstama operācija kavalērijai, kas ielaužas pretinieka dziļā aizmugurē, bet reids deva izredzes uz sekmēm, jo dezorganizētos oficeru pulkus pēc to vadības iznīcināšanas Latviešu divīzijai būtu iespējams salauzt, pirms tie dabūtu pastiprinājumus.

— Bet vai jātnieki balto aizmugurē neaizies bojā?

— Tiksim galā!

Pēc īsām pārrunām priekšlikums par reidu tika pieņemts. Uborevičs un Ordžonikidze turpat nodiktēja armijai direktīvu par pārrāvuma sagatavošanu kavalērijas reidam un par armijas pāriešanu uzbrukumā. Ar jātnieku ziņnešiem direktīvu nogādāja daļu štābos.

Apspriede bija pabeigta. Tumšā naktī komandieri devās uz savām daļām. Sala. Zem zirgu pakaviem klaudzēja sasalusī zeme, krita pirmais rudens sniegs — tuvojās ziema.

\* \* \*

2. novembrī Latviešu divīzija pārgrupējās, un naktī uz 3. novembri brigādes komandiera K. Stuckas pavēlniecībā divas Latviešu divīzijas brigādes sagrupējās Čerņas—Černodjes rajonā. Rižkovas un Pohvastnovas sādžās no sādžiniekiem tika savākti visi palagi, un pusnaktī no 3. uz 4. novembri latviešu kolonas pa svaigo sniegu devās uz Čerņu un Černodji. Tā kā strēlnieki bija segušies ar palagiem, viņi pilnīgi saplūda ar sniegu. Aiz viņiem četru jātnieku pulku<sup>1</sup> liela kolona piejāja un nostājās gravā uz dienvidiem no Rižkovas ciema.

Jātnieki bija noņēmuši uzplečus iepriekšējās kaujās sagūstītajiem oficiēriem un tagad šos uzplečus bija uzlikuši sev. Eskadronu zīmes un lauka karogi bija satīti makstīs. Bija nolēmts pa reida laiku ienaidnieka aizmugurē uzdoties par ģen. Škuro divīziju, kas steigšus atkāpjas no frontes, — lai iedzīvotājos augtu baumas par visas balto frontes satriekšanu, lai partizāņi ienaidnieka aizmugurē ķertos pie ieročiem, bet lai ienaidniekam sašļuktu dūša, jo, lūk, pats Škuro ir jau sakauts un ar saviem jātniekiem bēg uz Kubaņu.

Pretinieka aizsargposteņi pie Čerņas—Černodjes tika ieņemti bez šāviena, un tad sādžās iesākās nikna kauja. Divu brigāžu lavīna metās virsū gulošiem drozdoviešiem, un nepilnas pusstundas laikā pārrāvums bija radīts. Jātnieki drāzās pārrāvumā un pelēkā ziemas rītā nokļuva pie mežmalas — pie Lavrovo sādžās, pa ceļam saņēma gūstā Drozdova divīzijas artilērijas vezumniekus un jāja visu dienu un visu nakti, graujot pretinieka aizmuguri, pārtraucot satiksmi, iznīcinot artilērijas vezumniekus. Atpūtušies četras stundas Tjoplij Kolodjecas ciemā, 70 kilometrus dziļā ienaidnieka aizmugurē, kavalērija atdalīja Kubaņas pulku Fatežas pilsētas ieņemšanai, bet ar trijiem pulkiem uzbruka Poniru stacijai, saņemot pie tam vairākus apgādes ešelonus. Poniru stacija tika uzspridzināta.

Uz Vozu staciju izsūtītais latviešu jātnieku pulka eskadrons ieguva un sadedzināja apgādes ešelonu un uzspridzināja staciju. Kubaņas jātnieku pulks ieņēma Fatežu, kur ieguva divus tankus un divus 152 mm lielgabalus, ko ienaidnieks veda uz Kromiem, lai nodotu Korņilova divīzijas komandiera rīcībā. Fatežā tika ieņemts cietums un no 400 atbrīvotajiem politapcietinātajiem saformēts bataljons, kas ar šķūtniekiem pievienojās jāt-

<sup>1</sup> To starpā arī latviešu jātnieku pulks. — Krājuma «Latvju revolūcionārais strēlnieks» redakcijas piezīme.

niekiem. Izdemolējusi ienaidnieka aizmuguri, kavalērija no jauna sapulcējās Oļhovatkas ciemā un visu 6. novembra dienu gulēja un atpūtās pēc 37 stundu jājienu, kad ar cīņu bija noskrieti 135 kilometri.

Tanī pašā laikā, tūlīt pēc tam, kad jātnieki bija izlauzušies cauri pretinieka aizsardzības līnijai, Drozdova divīzija pārgāja pretuzbrukumā un izspieda latviešus no Čerņas un Černodjes. Visu 4. novembra dienu Latviešu divīzija atsita drozdoviešu un korņiloviešu uzbrukumus un tikai 5. novembrī kopā ar Igauņu divīziju un Pavlova plastunu brigādi pārgāja uzbrukumā.

Ienaidnieks, jātnieku reida dezorganizēts un zaudējis sakarus starp savām daļām, atkāpās. Naktī uz 7. novembrī, kad jātnieki jau devās atceļā, viņiem pretī plūda Korņilova divīzijas kolonas. Pie Tagino ciema jātnieku priekšposteņi sastapās ar Latviešu divīzijas avangardu, un pie Saburovkas ciema atējošā Korņilova divīzija bija iežņaugta spailēs starp pienākušajiem latviešu strēlniekiem un jātnieku divīziju. Kaujas un jātnieku uzbrukuma rezultātā Korņilova divīzija lielajā Saburovkas laukā atstāja četrus 76 mm lielgabalus un trīs 122 mm haubices, trīs bataljona zīmes un pirmā Korņilova ofiцерu pulka kasi. Pieci korņiloviešu bataljoni tika saspiesti šajās milzīgajās spailēs, kas iežņaudza Saburovkas lauku no ziemeļiem un dienvidiem. Latviešu pulki šajā laukā sastapās ar saviem jātniekiem, kas bija beiguši reidu, un milzīgajā sniega laukā, pār sakautajiem Korņilova bataljoniem, tika apliecināta kopīgām asinīm un kopīgā uzvarā nostiprinātā kaujas brālība.

Korņilova divīzija ilgāku laiku bija zaudējusi iespēju organizēti pretoties. 8. un 9. novembrī ofiцерu korpuss turpināja atkāpties un apstājās tikai pie Fatežas. 10. novembrī pie Fatežas nonāca ienaidnieku vajājošās trieciengrupas daļas. Trieciengrupa virzījās lēni, jo uznākušais atkusnis un plikšals aizkavēja artilēriju un patronu vezumus. Bet jau 14. novembrī pretinieka fronte tika no jauna pārrauta Soldatskojes ciema iecirknī, un stipra sniegpuņķa aizsegā sarkano kazaku jātnieku brigāde gandrīz bez kaujām izlauzās uz Ļgovas stacijas rajonu. 16. novembrī, gaismā austot, Ļgovas staciju ieņēma kājnieku ierindā sastājušies latviešu un 3. Kubņas jātnieku pulki. Stacija tika uzspriecināta. Armijas komandiera Mai-Majevska vilciens tik tikko izspruka piepešajam triecienam un, šrapneļu pavadīts, aizbēga uz Harkovu. Drozdova divīzija bija atgriezta no savas armijas, iespiesta starp uzbrūkošo 7. divīziju un kavalēriju, un 17. novembrī

atkāpjošās drozdoviešu daļas pie Ļgovas tika sakautas. Kaujas laukā ienaidnieks pameta 27 lielgabalus un 2400 gūstekņus.<sup>1</sup>

Pretinieks nebija zinājis par Ļgovas ieņemšanu un domājis, ka sakari ar Ļgovu pārtraukti tikai sniegputeņa dēļ. Pateicoties tam, 4 bruņuvilcieni, kurus ienaidnieks bija nosūtījis no Kurskas uz Ļgovu un kurus mūsu jātnieku patruļas bija pamanījušas, tika izlaisti cauri līdz pat Ļgovas stacijai un aiz tiem tika uzspriecināts ceļš. Tie iekļuva slazdā un 18. novembrī bija spiesti padoties bez kaujas. Tādā kārtā novembra vidū oficiēru pamatdivīzijas — Korņilova un Drozdova divīzijas — bija zaudējušas kaujas spējas, bija zaudējušas pusi no savas artilērijas un savus bruņuvilcienus. Jātnieku trieciens piespieda korņiloviešus atkāpties no Fatežas pozīcijām, un Korņilova un Drozdova divīziju atliekas varēja no jauna sakārtoties aizsardzībai tikai Harkovas tuvumā.

Tā beidzās Orlas kauja. Angļu un franču ģenerālštābu balstītā Deņikina armija atstāja Fatežā savus tankus un savu smago artilēriju un zem trieciengrupas spiediena, kuras centrā atradās Latviešu strēlnieku divīzija, aizplūda uz dienvidiem. Oficiēru pulki pazaudēja Orlas kauju. Iejaukšanās mūsu lietās, balstot mūsu pašmājas kontrevolūciju, intervencijas organizētājiem izmaksāja daudzus simtus miljonus, bet nedeļa nekā vairāk kā tikai negodu saviem vadoņiem un organizētājiem.

---

<sup>1</sup> Norādītais gūstekņu skaits nav precīzs. — J. K.



G. MATSONS,

PSKP biedrs, bijušais 2. latviešu  
brīgādes štāba priekšnieks 1920. gadā,  
tagad personālais pensionārs

## LAPPUSE NO LATVIEŠU STRĒLNIKU KAUKAS CEĻA

Pēc sarkanās Rīgas krišanas un piespiedu atkāpšanās uz austrumiem, uz Latgali, 1919. gada maijā Latviešu strēlnieku divīziju ietilpināja XV armijas sastāvā, un Rietumu frontē tā ieņēma Ostrovas—Rēzeknes—Daugavpils iecirkni. XV armijas sastāvā divīzija, aktīvi cīnoties frontē pret baltgvardiem, piedalījās arī Pleskavas atbrīvošanā un Daugavpils aizstāvēšanā. Kaujās pie Daugavpils izcēlās 2. latviešu pulks, kas sagaidīja ienaidnieku ar durkļiem uz Daugavas tilta un atsita pretinieka uzbrukumu. Strēlnieki piedalījās arī Polockas aizstāvēšanā un atsita poļu baltgvardus, kas uzbruka Oršai.

Pirmajās jūnija dienās divīzijas štābs ieradās Rēzeknē un apmetās garīgā semināra ēkā (pilsētas ziemeļrietumu daļā). Divīzijas politiskais un komandējošais sastāvs visiem līdzekļiem centās nostiprināt strēlnieku morāli politisko un kaujas garu. Rēzeknē divīzijā iekļāvās tādas nelokāmas cīnītāju vienības kā Sīmaņa Berga Rīgas Komunistiskais bataljons (tas kļuva par 5. latviešu pulka pamatu), Preiļu pirmā komunistiskā brīvprātīgo grupa, kas papildināja divīzijas sakaru bataljonu, u. c. Papildinājuma rezultātā Latviešu divīzijas personālais un komandējošais sastāvs ievērojami pastiprinājās.

Šo rindiņu autoram vajadzēja piedalīties marša karaspēka daļu skatēs, ko sarīkoja divīzijas priekšnieks A. Martusevičs. Atmiņā palikušas sarkanarmiešu bargās un drosmīgās sejas; ciešās rindās viņi soļoja pa Petrogradas šoseju, apbruņoti ar šautenēm, dažādos civilapģērbos ietērpti. Raugoties sarkanarmiešos, nostiprinājās pārliecība par mūsu galīgo uzvaru, aizmirsās pagaidu neveiksmju rūgtums.

Apmēram 1919. gada augusta beigās—septembra sākumā kļuva zināms, ka divīzijai vajadzēs darboties Dienvidu frontē.

Divīzijas štābs, atrazdamies vēl Rēzeknē, tālredzīgi bija apgādājies ar nepieciešamajām Centrālās un Dienvidu Krievijas topografiskajām kartēm, kas nodereja līdz pat Taurijai. Vēlāk šīs kartes izmantoja ne tikai Latviešu divīzija, — divīzijas štābā Dienvidu frontē šīs kartes pieprasīja arī kaimiņu divīziju štābi, jo vajadzīgā rajona kartes tie nekur nevarēja dabūt.

Pirmajā septembra pusē Latviešu divīziju pa dzelzceļu pārsveda uz Baltkrieviju, XVI armijas rajonā, lai piedalītos pret-



A. Martusevičs.

triecienā pret poļu baltgvardiem, kas uzbruka Borisovas—Bobruiskas iecirknī. Pēc ierašanās Mogiļevā strēlnieki veica apmēram piecus pārgājienus Minskas virzienā pa ļoti sliktiem ceļiem, kamēr sasniedza norādīto aizsardzības līniju. Apgāde bija ļoti slikta, trūka ietēru. Šie trūkumi bija jūtami jau Latvijā, kaut gan toreiz daļa strēlnieku kaut ko no ietēra saņēma no mājām. Tagad, pēc aiziešanas no Latvijas, kaujās un pārgājienu šīnēli un frenči bija nonēsāti, apavi gandrīz izjukuši.

Dažām karaspēka daļām, tajā skaitā arī 8. latviešu pulkam, pie Berezinas vajadzēja ieņemt pozīcijas purvos, kur ierakumi bija pārplūduši ar ūdeni. Tomēr kareivji kā arvien bija mundri, un viņu labais noskaņojums nodrošināja sekmīgu kaujas uzdevumu izpildi. Divīzijas štābs atradās Šklovā.



Latviešu strēlnieki Mogiļevā 1919. gada septembrī.

Tā kā jau Rēzeknē bija zināms, ka divīzija turpmāk darbosies Dienvidu frontē, tad mēs arī sapratām, ka būsīm Baltkrievijā tikai pagaidām un ka pulki, piedalīdamies kaujās, starplaikā izpilda kādu uzdevumu, kas saņemts karaspēka kustības ceļā. Un, tiešām, drīz vien XVI armijas štābā mēs saņēmām norādījumu par Latviešu divīzijas steidzamu pārvietošanu uz Dienvidu fronti.

1919. gada septembra otrajā pusē pulki atkal veica vairākus ilgstošus pārgājienus atpakaļ uz Mogiļevas staciju, lai sēstos ešelonos. Divīzijas straujo izvietošanu ešelonos un steidzīgo nosūtīšanu uz Dienvidu fronti V. I. Ļeņina uzdevumā uzraudzīja XVI armijas RKP loceklis S. Ordžonikidze. Ir zināms, ka Ļeņins personīgi interesējies par Latviešu divīzijas pārvietošanas gaitu, atzīmējis kartē ešelonu virzīšanās ceļu, noklausījies V. Bonča-Brujeviča informāciju par ziņojumiem, kas saņemti no S. Ordžonikidzes.

Tas, ka ar Latviešu divīzijas daļu pārvietošanu nodarbojās S. Ordžonikidze, pēc mūsu domām, liecināja par gaidāmo kaujas operāciju svarīgumu.

Vietu, kas sākumā bija paredzēta par mūsu ešelona gala

punktu — viena no stacijām uz dienvidiem no Brjanskas — vairākas reizes izmainīja. Divas reizes to pārcēla vairāk uz ziemeļu rajoniem. Izskaidrojams tas bija ar to, ka stāvoklis frontē ātri mainījās sakarā ar Sarkanās Armijas daļu nepārtraukto atkāpšanos. Beidzot 1. oktobrī saņēmām norādījumu ieņemt izejas pozīcijas Karačevas rajonā.

Pēc ierašanās Karačevas rajonā Latviešu divīzijas daļas kārtīgi un ātri, diennakts laikā, atbrīvoja vagonus, lai gan stacijā nebija piemērotu izkraušanas ierīču.

Lai aizturētu uzbrūkošo ienaidnieku un pārietu pretuzbrukumā, Dienvidu frontes pavēlniecība nolēma izveidot no palīgspēkiem trieciengrupu. Tajā ietilpa Latviešu divīzija, sarkano kazaku brigāde Primakova vadībā un Pavlova speciālā (plastunu) brigāde. Visu trieciengrupas komandēšanu uzdeva Latviešu strēlnieku divīzijas priekšniekam A. Martusevičam (kara komisārs bija K. Dozītis). Trieciengrupai vajadzēja panākt lūzumu frontē.

1919. gada 11. oktobra rītā trieciengrupas daļas sāka darboties. Nevar nepieminēt sliktos meteoroloģiskos apstākļus: rudens lietu, slapjdraņķi, neizbrienamos ceļus, aukstos griezīgos vējus. Gandrīz visur tilti atradās sliktā stāvoklī, bet vietām to vispār nebija. Lielgabali grima dubļos un slidēja ceļmalas grāvjos. Slikto ceļu un barības trūkuma dēļ masveidīgi krita zirgi. Daudzi strēlnieki novalkātajos apavos un apģērbos stinga rudens vējos. Visa tā rezultātā trieciengrupas virzīšanās uz priekšu stipri aizkavējās. Tomēr, neraugoties uz visām grūtībām, strēlnieki pirmajā dienā nogāja 33 kilometrus. Kādā korespondencē par to bija rakstīts tā: «Strēlnieki tiecās ātrāk kaujā. Zinot par gaidāmajām asiņainajām kaujām, neviens neskuma, bet ar visiem piemītošo humoru, pārvarot visas grūtības, virzījās uz priekšu...»

Gadījās lasīt baltgvardu izdotās avīzes; vienas nekaunīgi melsa par Deņikina armijas «neuzvaramību», citas brēca, ka padomju vara turoties uz latviešu un ķīniešu durkļiem.

Kamēr trieciengrupa darbojās Orlas—Kromu operācijā, S. Ordžonikidze, kas tajā laikā atradās jau Dienvidu frontē kā XIV armijas RKP loceklis, bieži devās uz priekšējo līniju un piedalījās kopā ar trieciengrupas vadību kaujas operāciju plānu izstrādāšanā. Viņš bieži iegriezās arī pie Latviešu divīzijas štāba darbiniekiem.

Palicis atmiņā, kā S. Ordžonikidze katru dienu devās uz

savu istabu cauri telpai, kur kopā ar vienu štāba darbinieku dzīvoja šo rindiņu autors. Kaut arī atmiņas par S. Ordžonikidzes ārieni ir aizseguši daudzi vēlākā perioda iespaidi, tomēr atceros viņu te ādas kamzoli, te šineli ar dziļu šķelumu un ādas cepuri vai «budjonovku» galvā. Krita acīs viņa kuplie mati, kam pakausī bija vērojamas nospiedumu pēdas no galvas segas. Ordžonikidze bija možs, pilns dzirkstoša optimisma, runīgs; viņa princips bija — atrasties priekšgalā kopā ar karaspēka daļām, kas cīnījās pret deņikiniešiem.

Pirmās latviešu brigādes pulkos Ordžonikidze ieradās jau kaujas operācijas pirmajās dienās un, notiekot niknai sadursmei ar vienu no balto virsnieku pulkiem, personīgi iedvesmoja strēlniekus un sarkanos kazakus. Atgriezies no kaujas, viņš sīki un tēlaini pastāstīja par šo cīņas epizodi. Tajā pašā vakarā, t. i., 1919. gada 15. oktobrī, viņš uzrakstīja V. I. Leņīnam paziņojumu par savu ierašanos trieciengrupā. Sergo ieradās arī 2. latviešu brigādes daļās pie Kromiem, kad tur notika asiņaina sadursme ar baltajiem.

Latviešu strēlnieku un sarkano kazaku morālais noskaņojums tajā laikā bija ļoti augsts: strēlnieki nepadevās gūstā, bet ievainotie, zaudējuši cerību atgriezties pie savējiem, paši nosāvās.

Izšķirošas kaujas ar deņikiniešu izlases vienībām turpinājās pie Kromiem. Pārvarējusi ienaidnieka pretošanos, Latviešu divīzija un sarkano kazaku brigāde ielauzās pretinieka dislokācijā. Mūsu virzīšanos uz priekšu sarežģīja tas apstāklis, ka pretinieks flangos turpināja spiest atpakaļ mūsu kaimiņus.

15. oktobrī 6. latviešu pulks Labrenča vadībā (kara komisārs Elferts) izsita korņiloviešus no Kromiem. Taču stāvoklis bija vēl vienmēr ļoti sasprindzināts, kaut arī Latviešu divīzija un sarkanie kazaki bija vairākkārt pretinieku sakāvuši. Ienaidnieks nepārtraukti uzbruka un mēģināja no jauna ieņemt Kromus. Izraisījās niknas kaujas.

Sestajā dienā pēc nepārtrauktām kaujām trieciengrupas karaspēks bija pavirzījies līdz Orlas—Kurskas dzelzceļa līnijai. Tas piespieda balto ģenerāli Kutepovu pārtraukt uzbrukumu Tulai un pārsviet savus labākos spēkus pret Sarkanās Armijas trieciengrupu.

18. oktobrī pretinieka mēģinājums ar Korņilova un Drozdova divīziju spēkiem aplenkt un iznīcināt trieciengrupu un saņemt gūstā tās štābu beidzās neveiksmīgi.

Saskaņā ar Martuseviča pavēli baltgvaržu dienvidrietumu grupējuma iznīcināšana bija uzdots 1. latviešu brigādei un sarkano kazaku brigādei, bet pretinieka Orlas grupējuma likvidēšana — pārējām karaspēka daļām. Latviešu, Igaņu un citas divīzijas kopējiem spēkiem atbrīvoja Orlu un iztrieca baltos arī no Stišas stacijas. Tiesa, staciju drīz vien atkal uz neilgu laiku triju nīknu pretuzbrukumu rezultātā sagrāba baltie, kas raidīja pret 6. latviešu pulku gandrīz visu Korņilova divīziju.

Pēc nīknām kaujām, kas bieži vien izvērtās tuvcīņā, pretinieka uzbrukumi tika atsisti, un 1919. gada oktobra pēdējā dekādē trieciengrupa salauza deņikiniešu pretestību. Latviešu divīzija no jauna virzījās uz priekšu, tās fronte pagriezās uz dienvidiem. Bija iestājies izšķirošais lūzums Sarkanās Armijas labā.

Ap 1919. gada 20. oktobri divīzijas vadību pārņēma jauns enerģisks komandieris Fr. Kalniņš, kurš, kā rakstīja J. Daniševskis, «turpināja sava priekšgājēja A. Martuseviča uzsāktās slavenās gaitas». Latviešu karaspēka daļas nekavējoties turpināja virzīties uz priekšu, un 1919. gada decembrī 1. latviešu brigāde kopā ar sarkanajiem kazakiem ieņēma Harkovu, bet 1920. gada janvārī 6. pulks izsita Mahno bandu no Jekaterinoslavas.

Nobeigumā gribētos atzīmēt, ka tieši 1919. gada oktobrī spīgtāk nekā jebkad agrāk izpaudās latviešu strēlnieku lieliskās īpašības, kuras izaudzinājusi partija, — nelokāmība un pašizliedzība, izpildot partijas dotos uzdevumus, revolucionārā pienākuma dziļā izpratne. Šīs izcilās revolucionāro latviešu strēlnieku īpašības vadīja viņus pa uzvaru ceļu grūtajos pilsoņu kara gados.



ZAHARKINS,

bijušais Orlas apriņķa Revolucionārās  
komitejas priekšsēdētājs 1919. gada oktobrī,  
tagad personālais pensionārs

## LATVIEŠU STRĒLNIEKU PIEDALĪŠANĀS KAUIJĀS DIENVIDU FRONTĒ PRET DEŅIKINA ARMIJU

1919. gada jūlijā V. I. Ļeņins, novērtēdams stāvokli Dienvidu frontē, sacīja:

«Stāvoklis tur ir tiešām grūts, mums ir doti ārkārtīgi smagi trieciēni, un mūsu zaudējumi ir milzīgi!»<sup>1</sup>

Baltgvardi bija sagrābuši milzīgu teritoriju — gandrīz visu Ukrainu, Ziemeļkaukāzu un Krimu. Mūsu armijas labajā spārnā balto rokās atradās Kijeva, kaujas risinājās par Čerņigovu. Centrā baltgvardi bija sagrābuši Kursku un, spiežot atpakaļ mūsu karaspēka daļas, virzījās uz Orlu, tātad arī uz Maskavu. Kreisajā spārnā baltie bija ieņēmuši Caricinu, atsitot mūsu karaspēka daļu vairākkārtējus uzbrukumus, un tuvojās Voronežai.

Baltgvardu pavēlniecība un līdz ar to arī padomju varas ienaidnieki — pašu zemes un ārvalstu buržuāzija — bija pārliecināti par panākumiem paredzētajā izšķirošajā uzbrukumā Maskavai. Viņi cerēja ieņemt pasaulē pirmās proletariāta valsts galvaspilsētu.

Deņikina karagājienu uz Maskavu organizēja ar Anglijas, Francijas un Amerikas aktīvu piedalīšanos. Balto armija bija apgādāta ar visjaunāko kara tehniku, kādas nebija Sarkanajai Armijai.

Maskavas virzienā darbojās ģenerāļa Deņikina Brīvprātīgo armija. Kaujas uzdevums un avangarda loma bija uzticēta ģenerāļa Kutepova 1. brīvprātīgo triecienkorpussam, kurā ietilpa trīs izlases divīzijas: Korņilova divīzija, Drozdova divīzija un sastādītā Markova divīzija. Korpuss darbojās plašā frontē, it

<sup>1</sup> V. I. Ļeņins. Raksti, 29. sēj., 412. lpp.



6. latviešu padomju strēlnieku pulka 2. rotas 2. vads 1919. gadā pie Orlas.

īpaši Navļas—Dmitrovskas, Orlas un Jeļecas virzienā. Navļas—Dmitrovskas virzienā operēja Drozdova divīzija, kuru pastiprināja jātnieki un kuras sastāvā ietilpa 10 000 durkļu, 500 zobenu, vairāk nekā 100 ložmetēju un 30 lielgabalu. Šai grupai pretojās 41. un 7. divīzijas vājas sarkanarmiešu daļas un Sabļina grupa — pavisam ap 5000 durkļu un zobenu. Orlas virzienā darbojās Korņilova divīzija — vislabākā Brīvprātīgo armijas trieciendivīzija. Korņilova divīzijas sastāvā bija ap 6500 durkļu un zobenu, 60 ložmetēju, 24 lielgabali, neskaitot bruņuvilcienu un bruņautomašīnu daļas. Pret Korņilova divīziju mūsu pusē cīnījās 9. sastādītā divīzija un 55. strēlnieku divīzija — ap 10 000 durkļu un zobenu. Šeit kvantitatīvais pārsvars bija sarkano pusē, bet kvalitatīvais — balto pusē. Jeļecas virzienā darbojās sastādītā Markova divīzija — 6000 kājnieku un jātnieku, 125 ložmetēji un 22 lielgabali. Pret markoviešiem šajā virzienā sarkano pusē cīnījās 3. un 42. strēlnieku divīzija — gandrīz pilnīgi dezorganizētās, bet skaitliski pārākās karaspēka daļas ar apmēram 9000 kareivjiem.

Kutepova triecienkorpusa flangus nodrošināja prāvas jātnieku vienības: rietumos ģenerāļa Juzefoviča 5. jātnieku korpuss ar 2500 zobeniem, Voronežas virzienā (austrumos) Donas jātnieku vienība.



Latviešu padomju strēlnieku divīzija Mogiļevā 1919. gada rudenī.

nieki — ģenerāļa Mamontova korpuss un ģenerāļa Škuro jātnieki.

Minētie dati par sarkano spēkiem Orlas virzienā liecina par mūsu spēku skaitlisko pārākumu un par balto spēku kvalitatīvo pārākumu. Tas izskaidrojams ar to, ka XIII un XIV armijas karaspēka daļas — 7., 9. un 55. divīzija — Orlas pievārtē nonāca novājinātas un nespēja atsist ienaidnieka uzbrukumus.

Vajadzēja steidzīgi mobilizēt visus spēkus cīņai pret Denikinu. Uz Rietumu (Polijas) frontes rēķina steidzīgi saformēja trieciengrupu, kuras uzdevums bija dot triecienu flangā pretinieka karaspēka grupai, kas uzbruka Orlas virzienā.

Grupas sastāvā bija paredzēts iekļaut Latviešu divīziju, ko vajadzēja pārsviet no Rietumu frontes XVI armijas, Primakova sarkano kazaku brigādi un Pavlova atsevišķo strēlnieku brigādi no Rietumu frontes XII armijas.

Bez minētajām daļām trieciengrupā iekļāva sastādīto divīziju, kuras sastāvā bija XV armijas igauņu brigāde (četri pulki) un divi VII armijas pulki.

Tātad visu trieciengrupu saformēja uz Rietumu frontes spēku rēķina. Tā kā Rietumu fronte atradās tuvu trieciengrupas

koncentrēšanas rajonam, tad karaspēka daļas nevajadzēja pārvadāt pa dzelzceļu visai tālu. Tomēr cīnītāju pulku steidzīga pārsviešana prasīja daudz pūļu.

25. septembrī sākās Latviešu divīzijas izvietošana vagonos un nosūtīšana uz Dienvidu fronti no Oršas un Mogiļevas rajona. Latviešu divīzijas karaspēka daļu izsēdināšanas vietas bija paredzētas šādos rajonos: priekšējo brigādi — Dmitrijevas stacijā, Derjuginā, tai sekojošo — Komariču stacijā un pēdējo — Brasovo stacijā. Aizmugures daļām vajadzēja izkāpt Navļas stacija.

Tomēr karaspēka koncentrēšanai paredzētais rajons divīzijas pirmo ešelonu ierašanās laikā izrādījās neizdevīgs, tāpēc ka, mūsu karaspēka daļām vēl atkāpjoties uz ziemeļiem, divīzija nokļuva netiešas karadarbības sfērā un divīzijas karaspēka daļām šajā rajonā neizbēgami bija jāiesaistās kaujās, nesagaidot visas divīzijas ierašanos.

26. septembrī Dienvidu frontes pavēlnieks Jegorovs, novērtējis stāvokli, nolēma pārvietot karaspēka koncentrēšanas rajonu uz Navļas un Brasovo staciju. Tomēr iznāca tā, ka šis lēmums nenonāca līdz izpildītājiem, bet Latviešu divīzijas priekšējie ešloni sāka ierasties XIV armijas rajonā un izkāpa Komariču stacijā, t. i., tieši frontes līnijas tuvumā.

Tad Dienvidu frontes pavēlniecība deva norādījumu XIV armijas komandierim nepieciešamības gadījumā nosūtīt karaspēka daļas, kas bija izkāpušas pie Komariču stacijas, tālāk uz ziemeļiem — Navļas stacijas rajonā un izvirzīja jautājumu pārcelt divīzijas daļu koncentrēšanas vietu uz Navļas—Karačevas dzelzceļa staciju rajonu.

Kaut arī dzelzceļu transporta stāvoklis bija smags, Latviešu divīzijas pārvadāšana sakarā ar V. I. Ļeņina speciālu norādījumu noritēja diezgan sekmīgi. Katru dienu karaspēka koncentrēšanas rajonā ieradās 8—12 ešloni. Visu Latviešu divīziju no Rietumu frontes uz Dienvidu fronti pārsveda 10 dienu laikā. Divīzijas pārsviešanai bija vajadzīgi vairāk nekā 70 kara ešloni.

Vienlaikus ar Latviešu divīzijas karaspēka daļām koncentrēšanas rajonā sāka ierasties Pavlova atsevišķās brigādes daļas, kas izkāpa Ordinskajas un Hotiņecas stacijā. Pēc Pavlova brigādes Šahovo un Komarovskajas staciju rajonā ieradās Primakova sarkano kazaku brigāde. 9. oktobrī visa sarkano kazaku brigāde bija ieradusies un izvietojusies Buņino—Šahovo rajonā.

Tādējādi trieciengrupa Latviešu divīzijas, Pavlova atsevišķ-

kās brigādes un sarkano kazaku brigādes sastāvā 10. oktobra rītā bija sakoncentrēta Navļas stacijas rajonā uz Brjanskas—Dmitrijevas dzelzceļa līnijas un Šahovo stacijas rajonā uz Brjanskas—Orlas dzelzceļa līnijas un varēja uzsākt kaujas uzdevumu izpildi.

Primakova sarkano kazaku brigāde un Pavlova atsevišķā brigāde bija pakļauta Latviešu divīzijas priekšniekam A. Martusevičam, kas arī vadīja trieciengrupu.

Trieciengrupā norīkotā Igauņu divīzija aizkavējās ceļā un karaspēka koncentrēšanas rajonā ieradās tikai 15. oktobrī un ieņēma pozīcijas abpus Brjanskas—Orlas dzelzceļa līnijas uz austrumiem no Komarovskajas stacijas.

Grupas sastāvā ietilpstošo karaspēka daļu kaujas raksturojums ir šāds. Latviešu divīzija Rietumu frontē bija izcēlusies kā politiski un morāli stingra, kaujās norūdīta vienība. Divīzijā apmēram 35% bija strādnieki un apmēram viena trešdaļa — komunisti. Tāpat arī Igauņu divīzijā ietilpa padomju varai uzticami kareivji. Pavlova atsevišķā brigāde, kas bija saformēta no XII armijas karaspēka daļām laikā, kad tās atkāpās no Kijevas, bija uzbrukumam vājāk sagatavota. Sarkano kazaku brigāde pirms pārsviešanas uz Dienvidu fronti piedalījās Čerņigovas varonīgajā aizstāvēšanā. Brigāde bija saformēta no Ukrainas revolucionārajiem partizāniem, lielākoties no brīvprātīgajiem, kam bija kaujas pieredze; brigādes komandējošā sastāvā bija galvenokārt komunisti. Kaujās pie Kromiem brigāde izcēlās kā disciplinēta, kaujas spējīga karaspēka daļa.

Stāvoklis Dienvidu frontē, it īpaši svarīgajā Orlas virzienā, ar katru dienu pasliktinājās, un virspavēlniecība 8. oktobrī ieteica Dienvidu frontes pavēlniekam Jegorovam pastiegties ar plāna izstrādāšanu, lai varētu izmantot trieciengrupu uzbrukumam pret Deņikinu.

Tajā pašā dienā Dienvidu frontes pavēlnieks Jegorovs sarunā pa tiešo vadu ziņoja virspavēlniekam S. Kameņevam trieciengrupas izmantošanas plānu.

Sākot ar 8. oktobri plkst. 24, trieciengrupa bija pakļauta XIII armijas komandierim. Trieciengrupu Latviešu divīzijas priekšnieka A. Martuseviča vadībā 12. oktobra rītā nolēma nosūtīt uz fronti. Trieciengrupai vajadzēja izvērsties 30 km garā frontē 9. divīzijas to daļu aizsegā, kuras aizsargāja virzienu uz Kromiem. Trieciengrupai bija jāuzbrūk Fatežas—Maloarhangeļskas virzienā, pie kam grupu no labās puses atbalstīs XIV armija, kas bija ieņēmusi Dmitrijevsku. Kas attiecās uz XIII armiju, kuras

karaspēka daļas bija nosūtītas uz Līvniem pa kreisi, tad uzbrukumā Līvniem tā nevarēja sadarboties ar trieciengrupu.

Naktī uz 9. oktobri virspavēlnieks atbildēja Dienvidu frontes pavēlniekam ar direktīvu, kas visumā apstiprināja Jegorova plānu, bet ar labojumiem — vērst XIV un XIII armijas spēkus vienā fokusā — grupas trieciena virzienā.

Direktīvā bija norādīts, ka vēlams trieciengrupu izvērst ziemeļrietumu virzienā no Kromu—Dmitrovskas līnijas ne vairāk kā 20 verstu garā frontē. Trieciena kopīgais virziens — uz Kurskas dzelzceļa līniju starp Maloarhangeļsku un Fatežu. Visām karaspēka daļām, kas atrodas Kromu un Dmitrovskas rajonā, jāpatur savi virzieni, tās nedrīkst nomainīt trieciengrupas daļas, bet tām kopā ar trieciengrupu jāpiedalās uzbrukumā. Trieciengrupa jāizvērs iepriekš minēto karaspēka daļu aizsegā.

10. oktobrī trieciengrupa saņēma kaujas uzdevumu — ieņemt izejas stāvokli uzbrukumam, izejot uz līniju Turiščevo—Molodovoje. Šis uzdevums bija izpildīts 10. oktobrī plkst. 23.

Latviešu divīzijas 1. brigāde pirms došanās uzbrukumā ieņēma Ševjakinu, Turiščevo, Davidovku, 2. brigāde — Gavrilovskoji, Gerasimovo un Voroncovo, Pavlova brigāde — Sablikino, Molodovoji, Maļovku.

Galējā labajā spārnā, izvirzoties uz priekšu, novietojās Primakova sarkano kazaku brigāde, kas bija ieņēmusi šādus rajonus: Gņiloje purvu, Priļepus un Durņevku.

Latviešu divīzijas 3. brigāde atradās trieciengrupas rezervē un novietojās grupas centra aizmugurē aiz 2. latviešu brigādes Somovo, Kosuļiču un Jabločkovas rajonā.

Trieciengrupas štābs atradās Navļā.

Pēc Dienvidu frontes pavēlnieka nodoma, trieciengrupai, ieņemot izejas stāvokli uzbrukumam, vajadzēja XIV un XIII armijas aizsegā virzīties uz Šarikino—Kromu fronti, lai tālāk uzbruktu Fatežai un Maloarhangeļskai. Lai izpildītu šo uzdevumu, vajadzēja nodrošināt trieciengrupai netraucētu izeju uz Šarikino—Kromu fronti.

Tomēr XIV un XIII armijas norādītajām karaspēka daļām šis uzdevums — nodrošināt un segt trieciengrupu uz Šarikino—Kromu līnijas — nebija pa spēkam.

Laikā, kad trieciengrupa izpildīja uzdevumu un ieņēma izejas stāvokli uzbrukumam līnijas Turiščevo—Molodovoje virzienā, notikumu gaita frontē bija mūsu karaspēkam ļoti nelabvēlīga. Sevišķi grūts stāvoklis izveidojās trieciengrupas izejas iecirknī

uz fronti, t. i., XIV un XIII armijas saskares vietā. Pretinieks bija sagrupējies Korņilova divīziju uz dienvidiem no Kromiem un centās ar galvenajiem korņiloviešu spēkiem divu pulku sastāvā izrauties XIV un XIII armijas saskares vietā Kromu rajonā un uz rietumiem no Kromiem.

Šo uzbrukumu balto pavēlniecība bija nodrošinājusi ar palīgtrīcieniem: pa kreisi — uz Dmitrovsku ar Drozdova divīzijas spēkiem un pa labi — uz ziemeļiem gar dzelzceļa līniju Kurska—Orla ar Korņilova divīzijas viena pulka spēkiem. Palīgtrīciens uz Dmitrovsku, lai maskētu galveno uzbrukumu Kromiem, bija nolikts 2 dienas ātrāk, t. i., 8. oktobrī.

XIV armijas kreisā flanga 7. divīzija un XIII armijas labā flanga 9. divīzija 9. oktobrī ieņēma fronti Dmitrovska—Morevo—Kļesovo—Ržava—Šeremetjevo.

8. un 9. oktobrī Drozdova divīzijas Samuras pulka palīgtrīciens izdevās, un Sabļina grupas kreiso flangu, kas nodrošināja Dmitrovskas rajonu, atsvieda atpakaļ 15 km uz ziemeļiem un ziemeļrietumiem no Dmitrovskas. Kopā ar Sabļina grupas karaspēka daļām drozdoviešu uzbrukuma ietekmē atkāpās arī XIV armijas 7. strēlnieku divīzijas daļas (labais flangs), zaudējot taktiskos sakarus ar Sabļina grupu.

Guvuši panākumus kreisajā flangā, 10. oktobrī baltie uzbruka Kromu rajonā ar Korņilova divīzijas spēkiem. Pretinieks uzbruka Kromiem vienlaikus no trim pusēm: no dienvidrietumiem, dienvidiem un dienvidaustrumiem. Galvenais korņiloviešu trīciens bija vērsts 7. un 8. strēlnieku divīzijas saskares vietā; šīs divīzijas ietilpa divu armiju (XIV un XIII) sastāvā un neizcēlās ne skaita ziņā (sastāvs nebija pilnīgi sakomplektēts), ne arī kvalitātes ziņā: trūka izturētības un kaujas pieredzes.

Pēc pirmā balto trīciena Ržavas rajonā 7. strēlnieku divīzijas 1. brigādes karaspēka daļas atkāpās Kromas upes kreisajā krastā uz Gļinkas sādžu, kur neizdevās tās sakārtot, un pretinieks tūlīt brigādes karaspēka daļām uz pēdām ielauzās pa slikti uzspridzināto tiltu pāri Kromas upei Gļinkas sādžā un atsvieda 7. divīzijas 1. brigādes karaspēka daļas uz ziemeļiem — uz Opaļkovo.

Ļoti smagi apstākļi izveidojās arī XIII armijas 9. strēlnieku divīzijas labā flanga iecirknī, kur pretinieks, pēc tam kad bija ticis galā ar 7. divīzijas 1. brigādes karaspēka daļām, negaidot uzbruka Kromiem no rietumiem un dienvidrietumiem. Pretinieka

uzbrukums 9. divīzijas 2. brigādes karaspēka daļām piespieda tās atstāt Kromus un Kromas upes līniju.

Frontē Nižņajafedotovka—Agejevka—Spaskoje—Knubra divīzijas vadībai izdevās apturēt divīzijas karaspēka daļu atkāpšanos un sakārtot tās.

9. un 10. oktobra kauju rezumējums ir tāds, ka pretinieks, aizsteidzies priekšā sarkano uzbrukumam, ar savu spēku grupējumu un secīgajiem triecieniem piespieda Sabļina grupu, 7. un 9. strēlnieku divīziju steidzīgi atkāpties. Tas noveda pie frontes priekšlaicīgas atsegšanas un apgrūtināja trieciengrupas uzbrukumu un, notikumiem tālāk risinoties, varēja atklāt trieciengrupas flangus.

Tāpat trieciengrupas galveno aizsegu no frontes puses pretinieks bija atsviedis, pirms trieciengrupa bija sasniegusi nolikto izejas robežu Šarikino — Kromi.

Pretinieka tieksme turpmāk dziļi aptvert un apiet 7. un 9. divīzijas karaspēka daļas draudēja atklāt trieciengrupu ne tikai no frontes puses, bet arī no flangiēm un pat no aizmugures.

7. un 9. divīzija lielo zaudējumu dēļ nevarēja turpināt aktīvas kaujas operācijas. Šo divīziju papildināšanai un savešanai kārtībā bija vajadzīgs lielāks laika sprādis.

Pārējā XIII armijas frontes iecirknī apstākļus sarežģīja tas, ka Orlas virzienā Svečņikova sastādītā divīzija pretinieka spiediena ietekmē arī atkāpās, atstājot Zmejevkas staciju, un 11. oktobra vakarā ieņēma fronti Košejeva—Durnovo.

Tāds bija stāvoklis divu armiju — XIV un XIII — saskares vietā tajā laikā, kad trieciengrupa bija ieņēmusi izejas stāvokli uzbrukumam.

Situācija bija tāda, ka trieciengrupai no frontes priekšā, ne arī tās flangos nebija stingra aizsega un ka uzdevumu tai vajadzēja veikt patstāvīgi. Taču uzdevums nebija viegls, uzmanīga apstākļu izpētīšana apliecināja Orlas kritisko stāvokli. Orlu no dienvidiem un dienvidaustrumiem vairs nenodrošināja ar stabilu karaspēka aizsegu, bet tiešās pieejas pilsētai aizsargāja Orlas garnizona iekšējais karaspēks Jarčevska vadībā, kurš bija savācis nelielas karaspēka daļas, kas pildīja sardzes dienestu.

Orlas guberņā sakarā ar baltu armijas tuvošanos Orlai pēc Kurskas krišanas izsludināja kara stāvokli. Nodibināja kara revolucionārās komitejas apriņķos un guberņā, un visa vara pārģāja revolucionāro komiteju rokās. Saskaņā ar nolikumu Orlā nodibināja 2 revolucionārās komitejas — guberņas un apriņķa. Gu-

berņas revolucionārās komitejas priekšsēdētājs bija Sulkovskis, bet apriņķa revolucionārās komitejas priekšsēdētājs — Zaharkins.

Nolikumā par revolucionārajām komitejām bija paredzēts, ka, ienaidniekam tuvojoties, tām jāatrodas savas teritorijas nomalē un jāuztur sakari ar centru, administratīvi jāvada un jāstiprina aizsardzība, jāorganizē pretošanās. Tāpēc pēc tam, kad ienaidnieks bija ieņēmis Kursku un virzījās tālāk uz Orlu, Gubernas revolucionārā komiteja pārcēlās uz Bolhovu. Orlas apriņķa revolucionārā komiteja palika Orlā un steidzīgi veica pilsētas iestāžu evakuāciju, jo nebija cerību, ka pilsētu nopietni aizsargās. Uz ātru roku noorganizēja strādnieku pulku Medvedeva vadībā. Orlas garnizonu sakomplektēja no sardzes komandām Jarčevska vadībā. Nariškino stacijā (Orlas apriņķa mežos) noorganizēja partizāņu grupu vietējā iedzīvotāja Cuņihina vadībā, bet šī grupa Orlas pilsētas aizsardzībā nevarēja piedalīties, jo tās uzdevums bija cīnīties pretinieka aizmugurē.

\* \*  
\*

10. oktobra notikumi parādīja trieciengrupas vadībai, ka, izvirzot to norādītajā frontē, visvairāk apdraudēts ir labais flangs. Trieciengrupas komandieris A. Martusevičs nolēma nodrošināt labo flangu, pārsviežot sarkano kazaku brigādi no kreisās puses uz labo. Tomēr grupas komandieris nevarēja atstāt neaizsegtu kreiso flangu, tādēļ nolēma pārsviet latviešu jātnieku pulku no labā flanga uz kreiso. Tādējādi 11. oktobrī, virzoties uz fronti Šarikino — Kromi, trieciengrupa sarežģītos apstākļos veica savas kavalērijas pārgrupēšanu flangos.

Tā kā nebija nekādu izlūkošanas ziņu, tad trieciengrupas karaspēka daļas uzmanīgi un lēnām virzījās uz priekšu un 12. oktobra vakarā izvirzījās frontē Rižkovo—Meļihovo—Ivanovskoje—Andrejevka. Kreisajā flangā Zjabļevo—Aļšanovkas rajonā izvietojās latviešu jātnieku pulks. Dienā trieciengrupa ar kaujām pārvirzījās 5—7 km.

13. oktobrī trieciengrupas daļas turpināja virzīties uz fronti Šarikino—Kromi. Visā trieciengrupas frontē notika kaujas ar ienaidnieku, kas neatlaidīgi pretojās un kavēja tās virzīšanos uz priekšu. Latviešu divīzijas 1. brigādes daļas pēc niknas kaujas padzina pretinieku no Žiharevo sādžas un vakarā ieņēma Pečku, Jefimovkas un Jegino sādžas. Pa kreisi no 1. brigādes daļām

2. brigādes daļas sekmīgi sakāva pretinieku un ieņēma Gņezdilo-  
lovo, Maslovkas un Opaļkovo apdzīvotās vietas. Turpmāko bri-  
gādes virziņš Kromu virzienā brigādes komandieris pārtrauca  
sakarā ar aizkavēšanos 1. latviešu brigādes iecirknī.

Pavlova brigāde izvirzījās uz priekšu līnijā Ivanovskoje—  
Andrejevka, sastopot tikai pretinieka izlūkus. Latviešu jātnieku  
pulks ieņēma Samohvalo-vo sādžu, ko pretinieks atstāja bez kau-  
jas, aizvedot savu bataljonu Orlas virzienā. 3. latviešu brigādes  
rezerves grupa atradās Bičaņecas—Šahovcu rajonā.

Aizturot trieciengrupas daļu uzbrukumu, pretinieks centās  
gūt iniciatīvu ar manevru trieciengrupas labajā flangā un aizmū-  
gurē. 13. oktobrī plkst. 5 rītā pretinieks uzbruka Rabotjkovo un  
Lapkiem un padzina no turienes 7. divīzijas 2. brigādes atliekas,  
bet sarkano kazaku karaspēka daļas apturēja pretinieku un tās  
pašas dienas vakarā izdzina to no minētajām sādžām.

13. oktobrī pēc pusdienas Orlas pieejās pretinieks uzbruka  
Orlas garnizona karaspēka daļām tuvākajā aizsardzības pozi-  
cijā un, pārrāvis pēdējo aizsardzības līniju, iebruka pilsētā.

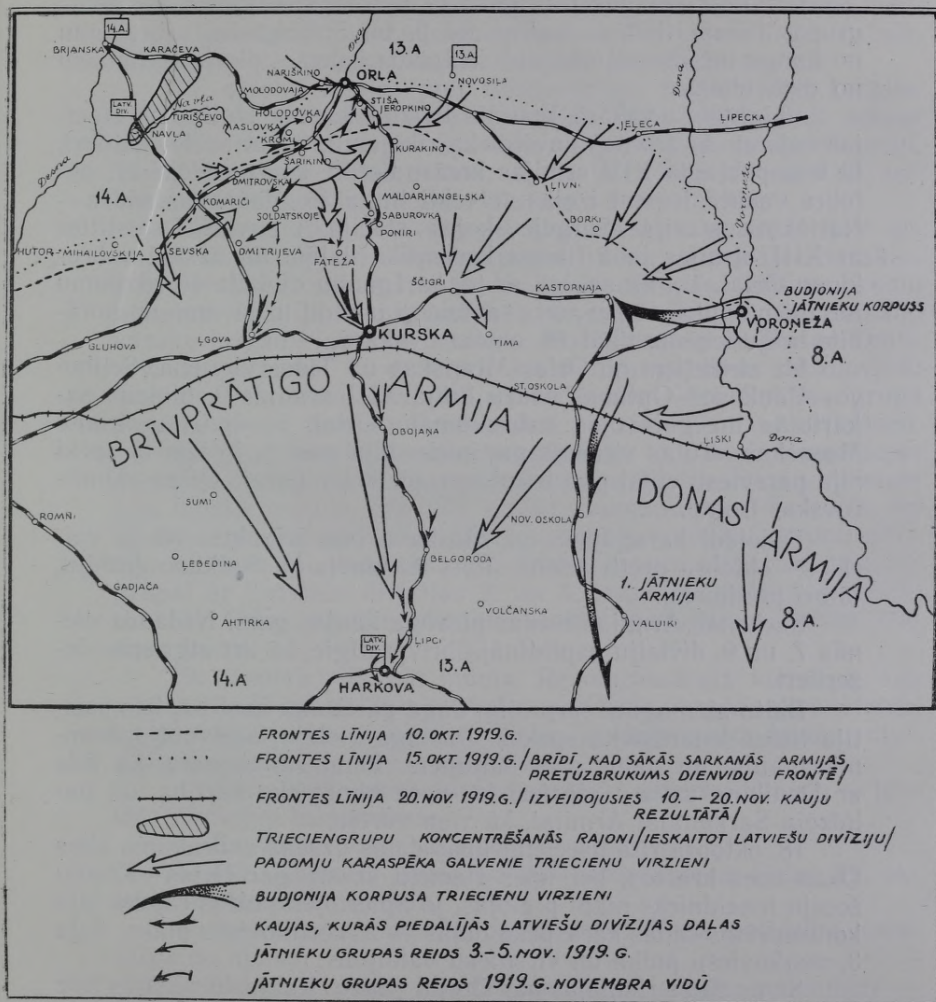
Šajā laikā trieciengrupa turpināja uzbrukumu, un naktī uz  
15. oktobrī Latviešu divīzijas 2. brigāde ar kauju ieņēma Kromu  
pilsētu, padzenot no turienes Drozdova divīzijas daļas, kas ietilpa  
ģenerāļa Kutepova triecienkorpusa sastāvā.

Korņilova divīzijas uzbrukums Mcenskas—Tulas virzienā  
bija izjaukts, jo Latviešu divīzija pēc Kromu pilsētas ieņemša-  
nas atradās Korņilova divīzijas aizmugurē.

16. oktobrī tad arī sākās pilsoņu kara vēsturē vēl nepiere-  
dzēts cīņiņš — Orlas—Kromu ģenerālkauja. Pretuzbrukuma  
fronte bija 90 km gara (Orla—Dmitrovska). Orlā bija Korņi-  
lova divīzija, Kromu rajonā — Drozdova divīzija un Dmitrov-  
skā — Markova divīzija, pēdējai kā palīgspēkam vajadzēja vir-  
zīties uz Brjansku, ja Korņilova divīzijas virziņš uz priekšu  
būtu sekmīgs.

Vidū starp Dmitrovsku un Orļu atradās Kromi, kam bija  
liela stratēģiska nozīme. No Kromu paturēšanas bija atkarīgs  
Deņikina karagājiena uz Maskavu liktenis. Niknās kaujās Kromi  
četras reizes pārgāja no rokas rokā.

Ienaidnieks visā frontē nikni pretojās Latviešu divīzijas  
2. un 3. brigādes uzbrukumam. Pēc neatlaidīgām kaujām par vai-  
rākām sādžām starp Ickas upi un Kromiem 2. un 3. brigāde  
ieguva pārceltuves pār Ickas upi un ieņēma fronti Šahovo—  
Agejevka—Samohvalo-vo—Sebjakino.



5. shēma. Latviešu strēlnieku piedalīšanās Deņikina sagrāvē.

Latviešu divīzijas 1. brigāde 17. oktobrī savilka savus spēkus grupas labajā flangā, nodrošinot 2. un 3. brigādes uzbrukumu no flanga un aizmugures un vienlaikus ieņemot pieejas Kromiem no dienvidiem.

16. oktobra vakarā Igaņu divīzija ieņēma Hotiņecas stacijas rajonu. Ar frontes pavēlnieka rīkojumu, sākot ar 17. oktobri, tā bija pakļauta XIV armijas komandierim, kas pavēlēja 17. oktobra vakarā ieņemt izejas stāvokli līnijā Bogdanovkas sādža—Nariškino stacija—Sergejevskojes stacija un vēlāk saistīties ar XIII armijas labā flanga karaspēka daļām un uzsākt uzbrukumu Orlai. Tomēr sakarā ar to, ka Igaņu divīzija šo rīkojumu nesaņēma laikā, tā nevarēja savlaicīgi izpildīt uzdevumu un norādīto līniju ieņēma tikai 18. oktobra vakarā.

Uz ziemeļiem no Orlas Mcenskas un Tulas virzienā, Seļihovo—Paņkovo—Optuhas sādžu līnijā XIII armijas 9. divīzija sakārtojās un gatavojās uzbrukumam Orlai. 9. divīzijas frontē Mcenskas—Tulas virzienā pretinieks bija pasīvs, jo visi tā spēki bija pārsvieti ciņai pret trieciengrupu 90 km garajā Orlas—Dmitrovskas frontē.

Tādējādi karagājiens uz Maskavu bija izjaukts, vēl jo vairāk — oktobra prettrieciens stipri ietekmēja kā Sarkanā Armiju, tā arī pretinieku.

Sarkanās Armijas rindās pieauga kaujas gars. Nedaudz dienās 7. un 9. divīziju papildināja brīvprātīgie, kā arī atgriezās desertieri.

Balto aizmugurē turpretim auga partizāņu kustība, kas saistīja lielus ienaidnieka spēkus. Pieauga vietējo iedzīvotāju neapmierinātība un naidis pret baltajiem. Zemnieki saprata, ka līdz ar Deņikina uzvaru atgriezīsies vecā muižnieku kārtība, un palīdzēja Sarkanajai Armijai, kā vien varēja.

18. oktobra rītā trieciengrupas daļas uzsāka uzbrukumu abos Okas upes krastos, bet upes ziemeļu krastā gar Orlas—Kromu šoseju ienaidnieks nikni pretojās, jo Spaskojes sādžas rajonā bija koncentrētas šādas karaspēka daļas — 2. korņiloviešu pulks, daļa 3. markoviešu pulka un virsnieku bataljons.

Sīvas ciņas risinājās par Gorku sādžu. Kauja turpinājās līdz vakaram, un 3. latviešu brigādes daļas šeit cieta lielus zaudējumus. Tomēr taktiskie panākumi bija 3. latviešu brigādes pusē, jo tā bija atsitusi balto pretuzbrukumu un atsvedusi tos līdz Spaskojes sādžai.

Latviešu divīzijas 2. brigāde, kas uzbruka ienaidniekam Okas

upes dienvidu krastā, ar kaujām izvirzījās frontē Nesterovo viensēta—Novotroickija—Legošču viensēta. Tās labo flangu un aizmuguri sedza sarkano kazaku brigāde Krivčenko rajonā.

18. oktobrī kaujās pret trieciengrupu baltie sūtīja korņiloviešu divīzijas galvenos spēkus. Visi balto mēģinājumi sakaut Latviešu divīzijas daļas Spaskojes rajonā beidzās neveiksmīgi. Balto neveiksmi Orlas rajonā, un ne tikai šajā rajonā vien, noteica Latviešu divīzijas daļu izturība un neatlaidība.

Trieciens tika gatavots arī Dmitrovskas virzienā. XIV armijas 57. divīziju no Čalnušas puses, 12 km ziemeļos no Sevskas, izvirzīja Dmitrovskas frontē. No trieciengrupas sastāva Kromu apkaimē izdalīja vienu Latviešu divīzijas brigādi un sarkano kazaku brigādi, lai dotu triecienu drozdoviešiem no flanga Dmitrovskas virzienā. 7. divīzijai, kurai bija gaidāms drozdoviešu frontāls uzbrukums, vajadzēja aizstāvēties. Arī Sabļina grupa saņēma pavēli uzbrukt Dmitrovskai no ziemeļiem un rietumiem.

Spriežot pēc karaspēka grupējuma, 18. oktobrī izveidojās divi cīņas centri — Orla un Dmitrovska. Tā kā Orlas virzienam bija lielāka nozīme, tad XIV armijas komandieris Uborevičs, lai likvidētu pretinieku Orlas pilsētas rajonā, izvirzīja Igauņu divīziju un deva tai uzdevumu 19. oktobrī ieņemt Orlu, bet trieciengrupai ar Latviešu divīzijas 2. un 3. brigādes spēkiem pavēlēja uzbrukt Orlas pilsētas dienvidrietumu nomalei — Stišas stacijas frontē.

19. oktobra rītā pie mums, Revolucionārajā komitejā, kas atradās kādā no sādžām ziemeļos no Orlas, ieradās divi jātnieki un uzrādīja savus mandātus. Viens no viņiem bija Igauņu divīzijas komandieris, otrs — komisārs.

— Kurš ir Revolucionārās komitejas priekšsēdētājs? — jautāja divīzijas komandieris.

— Es. Ar ko varu pakalpot? — atbildēju.

— Mēs ieņemam izejas stāvokli uzbrukumam Orlai. 19. oktobrī mums jāieņem Orla.

— Apsveicu un novēlu panākumus. Kāda palīdzība vajadzīga no mums?

— Sakiet, kā rokās atrodas Nariškino — balto vai mūsu? — jautāja divīzijas komandieris.

— Nariškino ir mūsu rokās. Tur atrodas aprīņķa iestādes. Nariškino mežos darbojas Čuņihina partizāņu grupa. Baltie atrodas Sahankas stacijā, tur viņu apsardzes postenis. Korņilova divīzijas galvenie spēki ir pilsētā. Reizes divas bruņumašīnas

un bruņuvilcieni tuvojās Nariškino un apšaudīja mežu, kur atradās partizāņu grupa, kas traucēja korniloviešus.

— Pēc mūsu ziņām, Nariškino ir balto rokās. Ir pavēle Igaņu divīzijai izdzīt pretinieku no Nariškino un, ieņemot izejas stāvokli, uzbrukt Orlai un ieņemt to 19. oktobri, — sacīja divīzijas komandieris.

— Iespējams, ka Nariškino meža apšaude radījusi nepareizu priekšstatu par Nariškino ieņemšanu, — es atbildēju. — Ja gribat pārliecināties, aizbrauksim uz Nariškino ciematu. Tur mēs dabūsim arī kādas ziņas no iedzīvotājiem, kas ierodas Orlā.

— Labi. Būsim Jums pateicīgi, — sacīja divīzijas komandieris.

Mēs izbraucām uz Nariškino ciematu. Ieradušies tur, iegriezāmies Veterinārajā nodaļā, kur bija tikai sievietes, jo veterinārārsti — vīrieši atradās Sarkanās Armijas rindās. Sievietes, kas bieži brauca uz Orlu, stāstīja mums par balto un viņu piekritēju — buržuāzijas noskaņojumu. Ārsta Suhoručkina sievas vārdi bija apmēram šādi: «Tagad jau virsnieki, kā izteicās mums pazīstamas sievietes, nedomā par karagājienu uz Maskavu, bet baidās no ielenkuma Orlā un taisās bēgt.»

Atstājuši telpas, divīzijas komandieris un komisārs uzlēca zirgos.

— Paziņojiet savai partizāņu grupai, lai seko mums. Sekojiet arī jūs. Mēs uzbruksim pa Orlas—Nariškino šoseju. Balto apsardzes postenis nevar būt nekāds šķērslis. Vakarā vai naktī Orlu ieņemsim.

Pēc stundas Igaņu divīzijas karaspēka daļas virzījās pa šoseju Orlas virzienā. Mēs, Revolucionārās komitejas locekļi, sekojām tām.

Orlas frontē vispārējais stāvoklis bija šāds: Koriņlova divīzija bija ielenkta no dienvidrietumiem, rietumiem, ziemeļiem un ziemeļaustrumiem. Palika tikai izeja dienvidos gar Orlas—Kurskas dzelzceļu — Stišas stacija, ko vajadzēja ieņemt 2. latviešu brigādei, kura ietilpa trieciengrupā, un tādējādi noslēgt operatīvo loku ap Koriņlova divīziju.

2. latviešu brigāde 19. oktobra rītā sekmīgi virzījās pa Okas upes dienvidu krastu, jo ienaidnieks gandrīz nemaz nepretojās, ja neskaita dažas sikas izlūku sadursmes. Tomēr, nenogājusi līdz Stišas stacijai, 2. latviešu brigāde apstājās 8—9 km no Orlas—Kurskas dzelzceļa līnijas. Orlas pieejām no rietumiem tuvojās Igaņu divīzija, no ziemeļiem un ziemeļaustrumiem — 9.

divīzija un Latviešu divīzijas 3. brigāde. Uznākot tumsai, uzbrukumu Korņilova divīzijai, kas atradās pilsētā, atlika uz 20. oktobra rītu. To izmantoja korņilovieši, atstāja ielenkumu un devās uz Stišas staciju.

20. oktobra rītā Igauņu divīzija un 9. divīzija uzbruka pilsētai. Pretinieks bija aizbēdzis un izkārtojās jaunā vietā — Stišas stacijā, kur papildināja savas rindas ar mobilizētajiem un no pilsētas izbēgušajiem buržuiem, kas bija naidīgi noskaņoti pret padomju varu.

Protams, Orlas atbrīvošana, kaut arī bez kaujas, bija liela Sarkanās Armijas uzvara Orlas—Kromu—Dmitrovskas frontē. Tomēr bija pelaista taktiska un stratēģiska kļūda, jo Korņilova divīzijai izdevās izrauties no aplenkuma. Dienvidu frontes pavēlniecībai, kā arī XIII un XIV armijas komandieriem radās iespāids, ka ienaidnieks pie Orlas sakauts un mūsu karaspēka uzdevums ir enerģiski vajāt bēgošo ienaidnieku.

Tā novērtējot stāvokli, Dienvidu frontes pavēlnieks pēc Orlas ieņemšanas pavēlēja atstāt Igauņu divīziju rezervē, bet XIV un XIII armijas komandieriem ar trieciengrupas un 9. divīzijas spēkiem vajāt pretinieku, kas atkāpās gar Orlas—Kurskas dzelzceļa līniju.

Tomēr pretinieks nebēga un arī nemēģināja bēgt, bet atkāpās, lai sagatavotu pretuzbrukumu Orlai.

20. oktobrī 6. latviešu pulks ieņēma Stišas staciju, bet jau nākamajā dienā pretinieks savilka atkal karaspēku, uzbruka latviešiem un, beidzot, divu bruņuvilcienu atbalstīts, sagrāba Stišas staciju. Tanī pašā dienā, 21. oktobrī, 5. latviešu pulks atkaroja Stišu, bet pretinieks to atsvieda atpakaļ. Latviešiem bija lieli zaudējumi.

Salabojis nelielos bojājumus uz dzelzceļa, pretinieks virzīja savus bruņuvilcienus uz Orlu.

Kaujas epizode pie Stišas stacijas 21. oktobrī apstiprināja, ka ienaidnieks vēl nebēg. Arī Orlas virzienā 22. oktobrī izveidojās grūts stāvoklis. 2. latviešu brigādes frontē pretinieks uzbruka, bet brigādes karaspēka daļas uzbrukumu sekmīgi atsita. Pusdienas laikā, bruņuvilcienu atbalstīts, pretinieks atjaunoja uzbrukumu un nodarīja 2. latviešu brigādei lielus zaudējumus. Brigādes pulki sāka atkāpties. Pretinieku izdevās apturēt tiešajās pieejās Orlai.

2. latviešu brigādes karaspēka daļu atkāpšanās rezultātā Igauņu divīzijas priekšniekam, kas ar divīziju atradās Orlā



Deņikiniešu uzspridzinātais Kromu—Orlas šosejas tilts pie Kukuļevkas 1919. gada rudenī. Stāv Svēde — Latviešu divīzijas štāba priekšnieks.

frontes rezervē, vajadzēja parūpēties par Orlas aizstāvēšanu un izvirzīt divīziju Gatjas—Mihaïlovkas—Kruťojes frontē.

22. oktobra vakarā Orlas frontē joprojām bija nelabvēlīgi apstākļi. Trieciengrupas labajā flangā latviešu strēlnieku un Primakova sarkano kazaku brigāde, ienaidnieka māķta, 23. oktobra naktī atstāja Kromus. Kreisajā flangā Latviešu divīzijas 2. brigāde un Pavlova brigāde pretinieka spiediena ietekmē atkāpās uz Orlas pievārti. Turklāt trieciengrupas fronte izstiepās 70 km garumā. Orlā rezervē atradās tikai Igaunņu divīzija, kas, ievērojot smago situāciju, pēc divīzijas priekšnieka iniciatīvas, aizstāvēja pilsētu no pretinieka uzbrukuma.

22. oktobra kaujas parādīja, ka pretinieks grupē savus spēkus, lai otrreiz ieņemtu Orļu un iznīcinātu trieciengrupas dzīvo spēku. Kaut gan ienaidniekam bija vairāki ievērojami taktiski sasniegumi, tam tomēr neizdevās salauzt trieciengrupas kaujas spējas, kaut arī tai bija lieli zaudējumi.

Latviešu divīzija saglabāja dzīvo spēku, niknās kaujas turpinājās — Kromi gāja no rokas rokā četras reizes.

Trieciengrupas galvenais operatīvais panākums bija tas, ka

balto izdaudzinātais karagājiens uz Mcensku, Tulu un Maskavu bija izjaukts. Kaut gan pretinieks bija guvis teritoriālus panākumus, tam trūka rezervju savu panākumu tālākai izvēršanai. Aizmugurē auga partizāņu kustība, kas saistīja lielus pretinieka spēkus un rezerves.

23. oktobrī stāvoklis trieciengrupas flangos nostabilizējās. Pretinieks šajā dienā klusēja un acīm redzot sakārtojās pēc iepriekšējo dienu spraigajām kaujām.

Trieciengrupa mēģināja izvirzīt labajā flangā 1. latviešu brigādi Kromas upes līnijā, bet šim mēģinājumam nebija panākumu. Tomēr trieciengrupas centrā 23. oktobrī izvirzījās 3. latviešu brigāde, kas ar enerģisku 7. pulka triecienu 24. oktobrī izsita pretinieku no Kromiem un ieņēma pilsētu, tā izvirzīdamās uz dienvidiem un dienvidaustrumiem.

Pārējie brigādes pulki tās pašas dienas vakarā ieņēma līniju Suhačevo—Paņkovo.

Trieciengrupas labajā flangā 23. oktobra vakarā Rabotjkovo rajonā izvirzījās 41. divīzijas 4. brigādes karaspēka daļas, kas bija nosūtītas XIV armijas komandiera rīcībā. Šīs brigādes daļas bija kaujas spējīgas un noderēja par stingru balstu grupas galējā labajā flangā. 41. divīzijas 4. brigādes uzdevums bija nodrošināt trieciengrupas flangu un aktīvi darboties Dmitrovskas virzienā.

Trieciengrupas galējā kreisajā flangā 23. oktobrī 2. latviešu brigādes pulks kopā ar 9. divīzijas karaspēka daļām mēģināja uzbrukt pretiniekam pie Stišas stacijas, bet pretinieks atsita mūsu uzbrukumus ar bruņuvilcienu artilērijas palīdzību un piespieda mūsu karaspēka daļas atkāpties izejas stāvoklī.

23. oktobra kaujās trieciengrupa atjaunoja stāvokli savā centrā, ieņemot Kromus, un ar aktīvām operācijām flangos nostiprinājās ieņemtajos iecirkņos.

24. oktobra rītā visā trieciengrupas frontē sākās spriegas cīņas. Baltie meta cīņās visus savus spēkus, taču viņu pūles bija veltīgas.

41. divīzijas 4. brigādes karaspēka daļas šajā dienā uzbruka 1. Drozdova pulkam uz dienvidiem no Rabotjkovo un vakarā ieņēma Lisojes rajonu.

1. latviešu brigāde gatavojās uzbrukumam, bet pretinieks aizsteidzās priekšā 1. latviešu brigādes karaspēka daļām un pats pārgāja uzbrukumā vispārējā virzienā uz Opaļkovo. Pretinieka uzbrukums bija ļoti enerģisks, jo, nerēķinādamies ar lielajiem zaudējumiem, tas centās pārņemt iniciatīvu. Pēc ilgstošas un ne-

atmaidīgas kaujas ar pretinieku, kas papildināja savas rindas ar 2. Maskavās pulku, 1. Kurskas pulku un Maloarhangeļskas pulku, 1. latviešu brigādes karaspēka daļas ar lieliem zaudējumiem atkāpās Katišu—Verhņajabojevkas sādžu frontē.

Kaut gan 1. latviešu brigāde bija spiesta atkāpties, sarkano kazaku brigāde, kas darbojās trieciengrupas labajā flangā, ar kauju ieņēma Borodinkas un Derjugino sādžas.

Arī 3. latviešu brigāde 24. oktobrī piedalījās spriegās kaujās ar pretinieku, kas pārgāja uzbrukumā. Visā brigādes frontē pretinieks uzbruka vairākas reizes, bet tika sekmīgi atsists. Tomēr, baidīdamies no apiešanas, 3. latviešu brigādes komandieris deva rīkojumu atstāt Kromus un atvirzīt brigādi uz ziemeļiem no pilsētas līnijā Nižņajafedotovka—Golubica—Sučki.

Trieciengrupas kreisajā flangā 2. latviešu brigādes karaspēka daļas atkal uzsāka uzbrukumu, lai ar triecienu no flanga (no Oļšankas sādžas puses) ieņemtu Stišas stacijas un Stanovoj Kolodjezas stacijas rajonu. Šo uzbrukumu no kreisās puses atbalstīja 9. divīzija, uzbrūkot no ziemeļiem Stišas stacijai.

Visu dienu 2. latviešu brigādes un 9. divīzijas iecirkņi turpinājās spriegas kaujas ar Korņilova divīzijas karaspēka daļām. Vakarā mūsu karaspēka daļām, neguvušām nekādus panākumus, vajadzēja atkāpties izejas stāvoklī.

24. oktobra kauju iznākums parādīja, ka baltie cīnās ar pēdējiem, tomēr nepietiekošiem spēkiem. Tādu novērtējumu deva V. I. Ļeņins 24. oktobrī uzrunā Sverdlova universitātes klausītājiem, kas devās uz fronti.

V. I. Ļeņins sacīja: «Pienācis brīdis, kad Deņikinam jāmet uz svaru kausiem itin viss. Nekad vēl nav bijušas tik asiņainas, niknas kaujas kā pie Orlas, kur ienaidnieks raida savus vislabākos, tā saucamos «Korņilova» pulkus, kuros trešā daļa ir viskontrevolucionārāko, vislabāk apmācīto ofiģieru, kas savā naidā pret strādniekiem un zemniekiem ir visniknākie, kas karo par savas pašas muižnieku varas tiešu atjaunošanu. Lūk, kāpēc mums ir pamats domāt, ka Dienvidu frontē tagad tuvojas izšķirošais brīdis. Uzvara pie Orlas un Voronežas, kur ienaidnieka vajāšana turpinās, parādīja, ka arī te, tāpat kā pie Petrogradas, ir iestājies lūzums.»<sup>1</sup>

25. oktobrī Dienvidu frontes pavēlnieks Jegorovs, ievērojot nepieciešamību koncentrēt spēkus frontes galvenajā virzienā, pa-

<sup>1</sup> V. I. Ļeņins. Raksti, 30. sēj., 62. lpp.

vēlēja izveidot divus kaujas centrus — Kromu un Orlas. Bija izveidota jauna karadarbības līnija: Sahankas stacija—Ribnīcas upes grīva—Stišas stacija—Poniru stacija.

Izpildot Dienvidu frontes pavēlnieka norādījumus, XIV armijas komandieris deva pavēli trieciengrupas komandierim, pēc kuras 1. latviešu brigādei un sarkano kazaku brigādei bija jāuzsāk uzbrukums un jāienēm līnija Gņezdilovo—Krasnaja Rošča—Beļdjaški un jāizvirzās uz dienvidiem no Kromas upes līnijas, lai nodrošinātu no rietumiem un dienvidrietumiem Kromu rajonā trieciengrupas virzišanos uz priekšu.

3. latviešu brigādei vajadzēja atjaunot iepriekšējo stāvokli Kromu rajonā un ieņemt Kromus, ko ienaidnieks 25. oktobrī bija atkal sagrābis.

Igauņu divīzijai vajadzēja nomainīt 2. latviešu brigādi, kurai kopā ar latviešu jātnieku pulku bija jāizveido trieciengrupas rezerve.

25. oktobrī nekādas būtiskas teritoriālas pārmaiņas abās pusēs nenotika, ja neievēro nelielo trieciengrupas pavirzīšanos uz priekšu 1. latviešu brigādes un sarkano kazaku brigādes iecirknī un ienaidnieka ieiešanu Kromos.

Tomēr, spriežot pēc šajā dienā notikušo kauju iekšējā satura un rakstura, 25. oktobrim Orlas—Kromu cīņu hronikā ir būtiska nozīme, proti — labajā flangā 1. latviešu brigādes un sarkano kazaku brigādes daļas nedaudz pavirzījās un ieņēma fronti Krasnaja Rošča—Dolženki—Opaļkovo, bet šī izvirzīšanās notika spriegās un asiņainās kaujās ar Drozdova divīzijas karaspēka daļām, kas ar neatlaidīgiem un vairākkārtīgiem pretuzbrukumiem centās atvairīt mūsu karaspēka daļu uzbrukumu. Tomēr kauju iznākums dienas beigās apliecināja mūsu karaspēka daļu nelokāmo gribu uzvarēt. Šajā cīņā atklājās mūsu karaspēka daļu morālais pārkums pār ienaidnieku, 1. latviešu brigādes un sarkano kazaku brigādes kareivju varonīgā nelokāmība un baltgvardu pagrimums, kas liecināja, ka viņu avantūristiskais karagājiens uz Maskavu izgāzies.

Orlas virzienā 9. divīzijas 2. brigādes daļas, divu Igauņu divīzijas pulku atbalstītas, uzbruka Stišas stacijai, bet, ievērojot Igauņu divīzijas un 9. divīzijas karaspēka daļu sliktu savstarpējo sadarbību, ienaidnieks, izmantojot atklāto apvidu, kurā uzbruka mūsu karaspēka daļas, atsita uzbrukumus un piespieda Igauņu divīzijas un 9. divīzijas pulkus atiet izejas stāvoklī.

26. oktobra rītā trieciengrupas karaspēka daļas uzsāka iz-

šķirošu uzbrukumu. Ienaidnieks, sasprindzinot pēdējos spēkus, visā frontē nikni pretojās. Trieciengrupas karaspēka daļas, ar grūtībām pārvarējušas ienaidnieka pretsitienus, paturēja uzbrukuma iniciatīvu savās rokās.

Vienlaikus ar trieciengrupas karaspēka daļām labajā flangā Dmitrovskai uzbruka 41. divīzijas 3. un 4. brigāde, kreisajā flangā Stišas stacijai uzbruka Igauņu divīzija un 9. divīzijas 2. brigāde. Sākās izšķirošā kauja Orlas—Kromu iecirknī.

Sevišķi nikni risinājās uzbrukums 41. divīzijas iecirknī pa labi, kur 3. un 4. brigāde, atsviežot ienaidnieku pie Dmitrovskas, stipri izvirzījās uz dienvidiem. Pilsētas pievārtē ienaidnieks mēģināja ar pretuzbrukumiem apturēt sarkano spēku uzbrukumu, bet arī šie mēģinājumi neizdevās. Vēlu vakarā 41. divīzijas karaspēka daļas ielauzās pilsētā un padzina no turienes ienaidnieku, kas nekārtībā atkāpās uz dienvidiem un dienvidaustrumiem no pilsētas.

Trieciengrupas panākumi labajā flangā pozitīvi ietekmēja ciņu Kromu iecirknī, kur sarkano kazaku brigāde pēc spriegām un neatlaidīgām kaujām izvirzījās Ļebjažjes—Gņezdilovo—Tolmačevo frontē. Ienaidnieks sarkano kazaku iecirknī mēģināja ar pretuzbrukumiem atjaunot stāvokli, bet nesekmīgi — visi pretuzbrukumi tika atsisti; ienaidnieka pusē bija lieli zaudējumi.

Sajā dienā arī 1. latviešu brigāde nikni cīnījās ar ienaidnieku, neatlaidīgi aizstāvēt pieejas Kromiem no ziemeļrietumiem un rietumiem. Drozdovieši vairākkārt pārgāja pretuzbrukumā, bet 1. latviešu brigādes karaspēka daļas tos atsvieda atpakaļ; ienaidniekam bija lieli zaudējumi. 26. oktobra vakarā 1. latviešu brigādes karaspēka daļas izvirzījās līnijā Krasnaja Rošča—Gļinka un stingri nostiprināja Kromas upes robežu. Drozdovieši atkāpās galvenokārt uz Kromiem un daļēji uz Čerepovo, kā arī Ržavas sādžu.

3. latviešu brigāde 25. oktobrī sparīgi uzbruka Kromiem. Brigādes iecirknī ienaidnieks nikni pretojās. Tikai plkst. 18 brigādes karaspēka daļas tuvojās pilsētai un trīs reizes mēģināja uzbrukt ienaidniekam, kas atradās pilsētā. Tomēr latviešu uzbrukumi tika atsisti, un 3. latviešu brigādes karaspēka daļas bija spiestas tumsas dēļ atkāpties vienu kilometru no pilsētas. Šajās pozīcijās latviešu strēlnieki ierakās, norīkoja apsardzi un izsūtīja izlūkus.

Kaut gan latvieši bija dienas kaujās pārguruši, viņi, nonākuši azartā, nerimās un domāja par jaunu uzbrukumu. 3. latviešu



Kromu degšana 1919. gada oktobrī.

brigādes komandieris K. Stucka, novērtējis stāvokli, nolēma izdarīt pēkšņu uzbrukumu Kromiem plkst. 12 naktī. Ienaidnieks, vakarā atsitis vairākus latviešu uzbrukumus, bija stingri pārliecināts, ka latviešu strēlnieki nav spējīgi jaunam nakts uzbrukumam, un tāpēc tas nebija attiecīgi nodrošinājies. Latviešu brigādes uzbrukums bija pilnīgi negaidīts.

Plkst. 24 7. latviešu pulks pēkšņi uzbruka un, pārsteidzis 3. drozdoviešu pulku, ieņēma Kromus. Pulks ieguva apmēram 200 gūstekņu, ložmetējus un daudz trofeju. Tuvcīņā pilsētas ielās nodūra daudz drozdoviešu. Daļa drozdoviešu paspēja atkāpties dienvidu virzienā.

3. latviešu brigādes karaspēka daļas, ieņēmušas Kromus, izvirzījās Boļšaja Kolčevas—Sumakovo frontē; pilnīgi dezorganizētais ienaidnieks bija atsviests atpakaļ.

Trieciengrupas kreisais flangs — Igauņu divīzija kopā ar 9. divīzijas 2. brigādi — 26. oktobrī gatavoja 27. oktobra uzbrukumu, kas arī bija veiksmīgs. Igauņu divīzijas karaspēka daļas sažņaudza Korņilova divīziju pie Stišas stacijas kā spēlēs. Korņilovieši, izmantojot savus bruņuvilcienus, dūšīgi aizstāvējās. Tomēr, baidīdamies no ielenkuma un dzīvā spēka pilnīgas iznīcināšanas, ienaidnieks steidzīgi atkāpās.

Ieņēmušas Stišas staciju, Igaunņu divīzijas karaspēka daļas veiksmīgo uzbrukumu turpināja un 28. oktobrī ieņēma Stanovoj Kolodjezas staciju. Ienaidnieks atkāpās uz Jeropkino staciju.

Oktobra kauju nozīme pilsoņu kara vēsturē ir milzīga. Dēņikina karagājienu uz Maskavu visādi atbalstīja sabiedrotie — Anglija, Francija un Amerika, bet to pārtrauca Sarkanās Armijas varonīgā un neatlaidīgā pretošanās Orlas—Kromu līnijā, kur plecu pie pleca varonīgi par padomju varu cīnījās krievi, latvieši, igauņi un citu tautu pārstāvji.

Pēc Dienvidu frontes pavēlnieka Jegorova vārdiem, «1919. gada oktobra dienās Orlas un Voronežas apkārtnē izšķīrās proletāriskās revolūcijas liktenis».<sup>1</sup>

Ziņojumā Viskrievijas VII Padomju kongresā V. I. Ļeņins, runājot par mūsu uzvaras nozīmi, sacīja:

«... Dēņikins tika sakauts tādā brīdī, kad viņu [Dēņikina un Judeņiča] kopīgā cīņa visdrošāk, visātrāk būtu novedusi pie visas cīņas izšķiršanas starptautiskā kapitālisma labā. Mēs viņnējām prāvu ar starptautisko imperiālismu šajā visnopietnākajā, visbargākajā pārbaudījumā.»<sup>2</sup>

Tajā pašā ziņojumā V. I. Ļeņins rezumēja mūsu uzvaras, kas bija saistītas ar oktobra kauju sekmīgu noslēgumu:

«Mēs guvām trīs lielas uzvaras pār Antanti, un tās ne tuvu nebija tikai militāras uzvaras vien. Tās bija uzvaras, kuras guva strādnieku šķiras diktatūra, un katra tāda uzvara nostiprināja mūsu stāvokli ne tikai tāpēc, ka mūsu pretinieks novājinājās un palika bez karaspēka, — mūsu starptautiskais stāvoklis nostiprinājās tāpēc, ka mūsu prestižs cēlās visas darba cilvēces un pat daudzu buržuāzijas pārstāvju acīs. Un šajā ziņā tās uzvaras, kuras mēs guvām pār Kolčaku, Judeņiču un tagad gūstam pār Dēņikinu, dos mums iespēju arī turpmāk miera ceļā iekarot sev simpatijas arvien lielākos apmēros nekā līdz šim.»<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Егоров. Разгром Деникина, стр. 133.

<sup>2</sup> V. I. Ļeņins. Raksti, 30. sēj., 189.—190. lpp.

<sup>3</sup> Turpat, 197. lpp.



E. POĻAKOVŠ

### LATVIEŠI IET UZBRUKUMĀ...

Tas notika bargā 1919. gada oktobra dienās. Mēs, Orlas guberņas Dmitrovskas apriņķa Borodino ciema iedzīvotāji, ar bailēm klausījāmieš lielgabalu dārdos un nepārtrauktā dunoņā saplūdušajā šautenī—ložmetēju tarkšķēšanā, kas mums strauji tuvojās no dienvidiem. Jau vairākas dienas redzējām Sarkanās Armijas atkāpšanos: kustējās vezumnieku rindas, gāja kareivji un civilie, evakuējās iestādes un komunistu ģimenes. No mutes mutē gāja satraucoša ziņa — nāk Deņikins.

Un, lūk, jau kauja tieši pie mūsu ciema. Redzējām, ka atkāpjoties auļiem joņo lauku virtuves, lielgabali un pajūgi, bet pēc tam parādījās sarkanarmiešu ķēde. Nepārtraukti atšaudīdāmās, tā steidzīgi atkāpās cauri mūsu ciemam uz ziemeļiem. Visi ciema iedzīvotāji, mani kaimiņi, metās pagrabos un tur paslēpās. Arī es kopā ar māti un māšeli, no bailēm zobus klabinādams, paslēpos pagrabā. Man toreiz bija 13 gadu. Tomēr ziņkārība mani drīz vien izdzina ārā, un es, pārvarējis bailes, lūkojos, kas notiek uz ielas. Pirmais, ko ieraudzīju, un pavisam tuvu, bija mūsu sarkanarmieši. Viņi atkāpās... Mani pārsteidza nevis tas, ka viņi atkāpās, bet gan tas, ka viņi bija apģērbti kā nu kurais, ar ko nu pagādījies. Sarkanarmiešu vidū bija divas sievietes un zēns gadus 10—11 vecs, milzīgos puszābakos, tādās pašās biksēs un vatenī, ar japāņu parauga šauteni. Bija redzams, ka viņi visi ļoti nomocījušies un noguruši. Durkļu uz šautenēm nebija gandrīz nevienam. Es redzēju, ka šī ķēdīte pārgāja strautu, pacēlās uz pakalnes un no turienes atklāja uguni mūsu ciema virzienā. Nesaprazdams, kur viņi šauj, paskatījos pa kreisi uz ielas un ieraudzīju, ka no šķērsielas mūsu ciemā sāka ieplūst uzbrūkošo deņikiniešu vilnis. Visi jaunos šineļos, zābakos un cepurēs, ar spīdošiem uzplečiem. Visi kā viens izvīrījuši uz priekšu durkļus, deņikinieši, trokšņaini elsdami, izdrāzās cauri ciemam. Es tad nezināju, ka tie bija ģenerāļa Korņilova virsnieku bataljoni.

Tie traucās uz Maskavu. Viņu labais ietērps un lieliskais, pavisam jaunais apbruņojums modināja mani skumjas. Domāju: kur gan mūsu nabadziņiem noturēties pret tādiem karotājiem.

Otrā ritā redzēju, ka deņikinieši devās uzbrukumā — neguldami, šaudami soļojot, bet ap tiem sprāga lādiņi. Pakāpeniski kauja virzījās uz ziemeļiem un trešajā dienā vairs nebija dzirdama. Mācītājs un vietējie budži priecājās, trūcīgie bedājas, un gandrīz visi jau domāja: tātd padomju varai beigas. Bet, lūk, trešajā vai ceturtajā dienā pēc deņikiniešu ierašanās pie mums, staigādams pa ciemu, ieraudzīju, ka kalnā parādās vezumnieki un daudz ļaužu. Sargpostenis, kas stāvēja pie baznīcas, metās pie pirmā pajūga, jautāja kaut ko un, saņēmis atbildi, pēkšņi kaut kā saguma, kļuva pelēks. Mācītājs Jahņevičs, kas iznāca pretī vezumiem, parunājies ar atbraucējiem, izstiepa kaklu kā gailis un nozuda savā mājā kā viesulis. Pajūgi un cilvēki virzījās arvien tuvāk. Redzēju, ka tie ir deņikinieši, ar uzplečiem. Daudzos pajūgos gulēja ievainotie, atskanēja vaidi. Bet veselie kareivji un virsnieki drūmi klusēja. Daudzi jau kūra ugunscurus, gatavoja ēdienu. Jauzdams kaut ko jaunu, baltajiem nelabvēlīgu, es grozījies starp kareivjiem un pajūgiem, ieklausījies viņu sarunās. Un, lūk, tad es pirmo reizi dzirdēju vārdu «latvieši». Un ne tikai dzirdēju, bet arī ieraudzīju dzīvu latvieti.

Kādā vietā lielāks kareivju un virsnieku pūlis spiedās ap kādu cilvēku. Piespraucies tuvāk, ieraudzīju liela auguma vīru gadus 35 vecu, garā šinelī (tādus toreiz valkāja Sarkanās Armijas komandieri), pie kura redzēju spīdam sirpja un āmura nozīmi. Viņa virišķīgā seja bija mierīga, pat drusku ironiska. Es tūdaļ sapratu, ka tas ir kāds Sarkanās Armijas komandieris. Un, lūk, es dzirdu, virsnieks viņam jautā: «Vai tu komunist?» «Nē, — atbildēja gūsteknis, — esmu bezpartejiskais.» «Bet kādēļ tu slikti runā krieviski?» — jautāja virsnieks. «Esmu latvietis,» sekoja atbilde. Tūlīt visi apkārtējie atdzīvojās: latvietis, lūk, latvietis, dzīvs un vēl smaida. Atskanēja dažādi izsaučieni: «Nu šim drīz būs beigas... Mūsējie viņus gūstā neņem, nav atļauts... taču tie velni arī nepadodas...»

— Jā, tas ir pareizi, bet šis te un vēl pieci nejauši mums uzskrēja virsū un uzķērās.

Citā vietā pūlītis kareivju pie ugunscura sarunājās: «Eh, noguldīja tagad mūsu ļaudis latvieši... daudzus... — klusāk, tu velns, stulbeni...»

Redzēju, kā gūstekni aizveda uz mācītāja māju, kur bija štābs, un pūlis izklīda. Pie visiem uguns kuriem un pajūgiem dzirdēja tikai vienu: «Latvieši nāk, latvieši uzbrūk, un neviens nespēj tiem pretī noturēties, nedz drozdovieši, nedz korņilovieši.» Visas šajās baltgvardu sarunās bija tāds naidis pret latviešiem, ka es ar zeņķa nojautu sapratu: tātad latvieši ir par padomju varu, tātad viņi ir neuzvarams revolūcijas spēks un stāv par Ļeņinu. Nu tagad turieties, baltie...

Bet mācītāja mājā, balto štābā, virsnieki mežonīgi izrēķinājās ar komandieri, kuru es redzēju, un ar pieciem viņa biedriem, arī latviešiem. Visu nakti tos pratināja un sita ar pītām telefona vadu pātagām. Dažiem ar vadiem sasēja rokas. Līdz nāvei sasistus, viņus izgērba gandrīz kailus un rīta ausmā aizveda uz purvu nošaušanai.

...Pēkšņi es pamodos, izdzirdis biežus šāvienus, un ieraudzīju, ka baltgvardi no visām mājām kaut kur skrien... Kliedzieni, dārdi, haoss... Neatceros, kā nokļuvi pagrabā, kur jau atradās mūsu ģimene. Pamazām šaušana aprīma, baltie atkal atgriezās mājās, un es dzirdēju vārdus: aizbēga, suns, aizmuka, velns...

Drusku vēlāk kāds kareivis stāstīja, ka sešus latviešus veduši uz purvu nošaut, bet viens no tiem aizbēdzis... Ar briesmīgu sitienu viņš notriecis zemē vienu no pavadoņiem un meties bēgt. Bendes atklājuši niknu uguni uz bēgli. Bet tumsa glābusi drošsirdīgo. Būdams tikai kreklā, bez apakšbiksēm, viņš, atskatot pirmajiem šāvieniem, norāvis kreklu un nosviedis to zemē, bet pats saplūdis ar tumsu. Baltie, redzēdami, ka kaut kas balts nokritis zemē, domājuši, ka tas ir bēglis, un pārtraukuši šaušanu.

No rīta mūsu sādžas iedzīvotāji redzēja purvā piecus pus-kailus liķus. Tie bija nošautie latvieši... Četri gulēja blakus, ar sejām uz leju, sašķaidītām galvām. Piektais gulēja atstatu uz sāniem, bez šāvienu brūcēm viņam bija arī divas durkļu brūces. Uzmaniģi apskatīju nošautos un ar prieku konstatēju, ka aizbēdzis mans vakarējais paziņa latvietis — komandieris, kuru es nejauši biju redzējis.

Trīs dienas ilga neatlaidīgas kaujas par mūsu ciemu. Ciems gāja no rokas rokā. Bet ceturtajā dienā baltie atkāpās, un atkal mūsu Borodino ciemā ienāca sarkanarmieši. Pusaudži izdzina ganībās govīs un aitas, kas kauju dienās stāvēja kūtīs. Viens no ganāmpulkiem ganījās kādus trīs kilometrus no sādžas mežā,

kur atradās šķūņi ar sienu. Pēkšņi pusaudži redzēja, ka no kāda šķūņa iznāca milzīgs pilnīgi kails cilvēks. Ar lielām grūtībām viņam izdevās nomierināt pārbiedētos zēnus un izvaicāt, kas atrodas sādžā — baltie vai sarkanie. Tas bija cilvēks, kas bija pievīlis nāvi, — latvietis, kas izglābās no nošaušanas. Bērni iedeva viņam šādus tādus apģērba gabalus kailuma apsegšanai, un viņš par milzīgu prieku mūsu kareivjiem un ciema iedzīvotājiem tika atvests uz ciemā apmetušos sarkano štābu.

Kas zina, varbūt arī tagad vēl ir dzīvs šis biedrs, varonis, kas skatījās ar ironisku smaidu ienīsto naidnieku acīs, kas pievīla pašu nāvi un it kā par jaunu bija piedzimis dzīvei.

Es būtu neizsakāmi laimīgs to satikt, vēlreiz redzēt pēc 38 gadiem. Tos piecus nošautos mūsu kaujinieki ar godu apbedīja brāļu kapā Borodino ciema kapsētā. Es redzēju un dzirdēju, ka pie vaļējā kapa kareivji un komandieri ar atsegtām galvām zvērēja atriebties ienīstajam ienaidniekam par viņu mocekļu nāvi.

Tā kļuva par nejaušu liecinieku šai varonības un optimisma apdvestajai traģēdijai.

Kā šodien vēl atceros nesapratnes un baiļu pilnās baltgvardu kareivju baltskropstu acis un viņu apspiestos čukstus: «Latvieši nāk...»



J. KALNIŅŠ

## ATMIŅAS PAR CIŅĀM DIENVIDU FRONTĒ

1919. gada rudenī, kad Deņikina armija, ieņemot Orlu, sāka virzīties uz Maskavu, mūs pārsvieda uz Orlas fronti. Latviešu strēlnieku divīzija bija iedalīta trieciengrupā, kurai uzdeva apturēt pretinieku. Dažas dienas pēc tam, kad Deņikins bija ieņēmis Orlu, sākām cīnīties. Kāujas bija ļoti niknas un bieži vien pārvērtās tuvciņā. Atsevišķi punkti, kā Kromu pilsētiņa u. c., vairākas reizes gāja no rokas rokā. Pret mums cīnījās Korņilova un Drozdova virsnieku pulki. Vairāku dienu kaujas jau iezīmēja mūsu pārsvaru. Latviešu un Igauņu divīzijas ieņēma Orlu. Tālāk uzbrukām Kurskas virzienā. Niknas kaujas turpinājās līdz pat Kurskai, kā arī to ieņemot.

Mūsu divīzijai piekomandēja sarkano kazaku jātnieku brigādi komandiera Primakova vadībā. Tās sastāvā ietilpa arī mūsu latviešu kavalērijas pulks. Jātnieku darbība bija ļoti saskaņota ar mūsu pulku uzbrukumu. Divas reizes jātnieku brigāde iegāja ienaidnieka aizmugurē. Tas paralizēja ienaidnieka pretošanos. Deņikins cieta lielus zaudējumus.

Sarkano kazaku un mūsu pulku kopīgā darbība mūs ļoti tuvināja, un starp mums nodibinājās cieša draudzība.

Aiz Kurskas Belgorodas virzienā deņikiniešu pretošanās kļuva ievērojami vājāka. Ciņas risinājās galvenokārt par apdzīvotiem punktiem. Mūsu kājnieki sāka pārvietoties pajūgos.

Deņikinieši ātri vien bija parādījuši iedzīvotājiem savu īsto seju, tāpēc strādnieki un zemnieki ļoti priecājās par mūsu atnākšanu. Sāka darboties partizāņu nodaļas. Belgorodas apkārtnē Deņikins izsludināja mobilizāciju, bet iesaucamie atteicās iet Deņikina armijā. Kādā grāvī atrada 150 cilvēkus, kas bija nošauti par atteikšanos kalpot Deņikina armijā.

Tuvojoties Harkovai, mūsu 9. pulks uzbruka Čugujevas pilsētai. Netālu no pilsētas, mežā, mums pievienojās liela partizāņu



2. latviešu padomju strēlnieku pulka komandieru grupa 1919. gada decembrī Harkovā. No labās uz kreiso: adjutants Strauss, komandiera palīgi Smiļģis un Pelītis, komandieris Rieksts, baterijas komandieris Balans (stāv), pulka komi-sārs Pēterss un sakaru komandas priekšnieks Čūska.

nodaļa, kas jau vairākus mēnešus bija darbojusies šajā rajonā. Grūti aprakstīt partizāņu sajūsmu un prieku, kad viņu nodaļa apvienojās ar mums. Daļai partizāņu bija līdz sievas un pat visa ģimene.

Čugujevu ieņēmām kopīgiem spēkiem. Mūsu divīzija, ar kaujām nogājusi no Orlas līdz Harkovai, tagad, pēc Deņikina sa-grāves, apmetās atpūtā Čugujevas—Harkovas rajonā. Pēc atpū-tas 1920. gada pavasarī mūs pārsvieda uz Perekopa rajonu. Mūsu pulks stāvēja Čaplīnkas muižas rajonā.

Vrangeļa armija ar Anglijas un citu valstu palīdzību bija labi apbruņota. Perekopa šaurums bija tik spēcīgi nostiprināts, ka bija gandrīz neiespējami to ieņemt triecienā.

1920. gada vasarā mēs iepazināmies ar pretinieka tankiem. Vrangelis, saņēmis tankus, pārgāja uzbrukumā. Mūsu pulks stā-vēja otrajā līnijā, nelielā apdzīvotā vietā pa kreisi no Čaplīnkas muižas. Pašā muižā atradās baterija, transporta līdzekļi un jāt-

nieku izlūku vadība. Tanki neapstājās pie ierakumu pirmās līnijas, bet gāja tālāk un uzbruka mūsu pulkam. Tā kā tanku uzbrukums bija negaidīts un nebija speciālu līdzekļu, kā ar tiem cīnīties, šis uzbrukums nesa mūsu pulkam ievērojamus zaudējumus. Pulka komandieris, atrazdamies bezizejas stāvoklī, ar beidzamo lodi nošāvēs. Krita arī pulka komisārs.

Uz Caplinkas muižu virzījās trīs tanki. Baterijas komandieris pieņēma lēmumu — apkalpei noslēpt lielgabalus un gaidīt, kamēr tanki pienāk gluži klāt, lai tad, tēmējot no neliela attāluma, tos iznīcinātu. Šis plāns izdevās. Divus tankus sašāva, bet trešais apgriezās un aizbrauca.

Mums tomēr nācās atkāpties uz Kahovkas rajonu pie Dņepras. Trešajā dienā Vrangelis no jauna virzija uzbrukumā tankus. Kaujas notika Dņepras krastā. Šoreiz jau izdevās iznīcināt vairāk ienaidnieka tanku nekā iepriekšējā kaujā. Mūsu artilēristi iepriekš izstrādāja darbības plānu. Izmantojot krūmus un uzkalniņus, lielgabali tika rūpīgi nomaskēti.

Tā mums izdevās iznīcināt ap 10 ienaidnieka tanku.

Pēc šīs kaujas pārcēlāmies pāri Dņeprai un ieņēmām pozīcijas Kahovkā. Vrangeliem izdevās pavirzīties gar Dņepras kreiso krastu, un pie Nikopoles pilsētas viņi pārcēlās pāri upei, cerēdami mūs apiet. Pēc šī manevra vrangelišu lidmašīnas izmētāja latviešu valodā uzrakstītas lapiņas, kurās bija teikts, ka mēs esam ielenkti, ka pretoties ir bezprātīgi, un aicināja mūs nolikt ieročus. Tai vietā, lai noliktu ieročus, mūsu pulks saņēma uzdevumu doties likvidēt vrangelišu placdarmu. Pavēli ātri izpildījām. Daļu vrangelišu sakāvām, daļa atkāpās pāri Dņeprai, un mēs no jauna ieņēmām pozīcijas Kahovkā. Pēc kāda laika mums Kahovkā pievienojās I jātnieku armija.

Mūsu pulkam uzdeva forsēt Dņepru un pārraut pretinieka pozīcijas, lai tad virzītu uz priekšu jātniekus. Agri no rīta mūsu pulks artilērijas uguns aizsegā ātri uzstādīja pontonu tiltu un padzina vrangelišus no krasta. Jātnieku lavīna varēja doties pāri Dņeprai. Vienlaikus uz priekšu gājām arī mēs.

Lielākā daļa Vrangeļa karaspēka paspēja nokļūt Perekopa zemes šaurumā un tur no jauna nostiprināties. Perekopa zemes šaurumā stiepās 16 dzeloņstieplu aizžogojumu līnija ar dažāda veida nocietinājumiem, bet pats Turku valnis bija vienos uguns punktos.

1920. gada vēlā rudenī mūsu vadība izstrādāja jaunu plānu. Visa artilērijas uguns tika sakoncentrēta uz Turku valni un



Latviešu divīzijas priekšnieks Fr. Kalniņš strēlnieku un komandieru vidū, pa labi no viņa — O. Lācis — 2. pulka komandieris, pa kreisi — 1. brigādes komandieris Ozols.

ienaidnieka aizmuguri. Kājnieki, izmantojot atplūdus Sivašā, pārgāja braslu un tādējādi apgāja Perekopa zemes šaurumu. Pie izejas uz sauszemi izraisījās niknas kaujas, kas radīja mums draudošu situāciju. Tomēr mūsu palīgspēkiem izdevās nostiprināties ieņemtajā placdarmā. Tie sāka virzīties uz priekšu, draudot nogriezt vrangeliešu atkāpšanos. Vrangeli neizturēja un atkāpās. Tad uz priekšu devās mūsu jātnieki. Krima tika ātri atbrīvota.

Mūsu pulks iznāca jūras krastā Jevpatorijas pilsētā. Kad mēs ieradāmies pilsētā, jūrā vēl bija redzami uz vietas stāvoši kuģi. Izrādījās, ka bēgļi steigā nebija spējuši paņemt kurināmo un nu tagad netika ne no vietas. Mūsu pulkam vajadzēja sadabūt dažādas motorlaivas un velkoņus un vilkt tos atpakaļ uz krastu. Kuģos atradās balto augstākā virspavēlniecība un buržuji, kuru čemodāni mētājās krastā.

Dažas dienas pēc Krimas ieņemšanas kādā naktī ievēroja, ka krastam tuvojas kuģis. Tā kā bija redzams tikai viens kuģis, tad uguni uz to neatklāja, bet sagatavojās jebkurai varbūtībai.

Izrādījās, ka tas bija turku kuģis, kas veda dāvanas Vrangelim. Ātro pārmaiņu dēļ viņi vēl nezināja, ka Krīma jau atrodas mūsu rokās. Par kravu parakstījās mūsu pavēlniecība, un turki, nodevuši kravu sarkanarmiešiem, aizbrauca atpakaļ.

Pirms pēdējā uzbrukuma Perekopam Mahno bija devis savu piekrišanu piedalīties Vrangela sagrāvē. Pēc Krīmas atbrīvošanas Mahno pieprasīja dot viņa kareivjiem trīs dienas pilnu rīcības brīvību. Tādas tiesības laupītāju bandai, protams, netika dotas, un mahnovieši tālīn sāka rīkoties pēc sava prāta. Viņi zvēriski nogalināja mūsu 2. brigādes komandieri Labrenci un izlauzās no Krīmas. Gandrīz visi mahnovieši pārvietojās vai nu jāšus, vai tačankās.

Mūsu pulkam uzdeva likvidēt mahnoviešu bandu. Šajā laikā mēs saņēmām negaidītu un nepatīkamu vēsti, ka ar Latviju esot noslēgts miera līgums, saskaņā ar kuru latviešu daļas tiekot izformētas. Kareivji šo ziņu uzņēma ne visai apmierināti, jo mūsu sirdis dega vēlēšanās doties atbrīvot Latviju.

Pēc miera līguma noslēgšanas daudzus latviešu strēlniekus demobilizēja. Arī mani nosūtīja uz darba fronti.

Vēl jāatzīmē, ka karojot lielas grūtības radīja ieroču trūkums. Ģērbušies bijām gan karavīru, gan civilapģērbos. Nekautrējāmiešiem saplēstos puszābakus sasieta ar aukliņu, uzlikt ielāpus formas blūzēm un biksēm. Stipri izjutām arī sāls un tabakas trūkumu. Taču visi šie trūkumi un grūtības neietekmēja mūsu karavīru kaujas garu un spējas.



J. KROMIŅS,  
bij. latviešu strēlnieks

## MŪSU KAUKAS DIENVIDU FRONTĒ PRET DEŅIKINU UN VRANGELI

Sarkanajā Armijā iestājos brīvprātīgi 1919. gada sākumā Cēsīs. Nokļuvu artilērijas daļā, kas stāvēja Cēsīs, tagadējās arodskolas telpās. Artilērijas daļa bija izveidota tikai pēc pilsētas atbrīvošanas. Es dienēju 6. lauku baterijā (tajā bija trīscollīgie lielgabali), kas vienmēr atradās 4. latviešu strēlnieku pulka sastāvā.

No Cēsīm mūs nosūtīja uz Igaunijas fronti. Mūsu daļa izvietojās netālu no Strenčiem. Daudz rūpju mums sagādāja igauņu bruņuvilciens, kas kursēja Valkas—Strenču iecirknī. Bruņuvilciens bija apbruņots ar sešcollīgiem lielgabaliem. Šeit mani kontuzēja, bet daļu es nepametu. Pēc tam kad sākās ienaidnieka uzbrukums un Rīga krita, 1919. gada maija beigās un jūnija sākumā vajadzēja atkāpties uz Varakļāniem. Atkāpšanās laikā mūs apšaudīja «zaļo» baltgvardu bandas, kas bija paslēpušās mežos un tālākajās budžu viensētās.

Kad Deņikina karaspēks 1919. gada rudenī tuvojās Orlai, mūs sūtīja uz Orlas fronti. Orlu jau bija ieņēmusi Deņikina armija. Mūs izsēdināja Karačevas stacijas rajonā — pusceļā starp Brjansku un Orlu.

No Karačevas stacijas mēs kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām ar kaujām devāmies uz Orlu, ielencām to un drīz vien ieņēmām. Pilsētā uz stabiem un namiem vēl baltoja padzīto baltgvardu bandu plakāti ar jātnieka — Deņikina attēlu; zirga pakārkājas bija Orlā, bet priekšējās — Maskavā.

Pēc Orlas ieņemšanas katru dienu notika notikšīvas kaujas. Kromu pilsētas rajonā bija smaga kauja ar korniloviešiem un drozdoviešiem — virsnieku daļām. Ienaidnieks ar lielu karaspēku metās pretuzbrukumā. Pretiniekam gandrīz izdevās mūs ielenkt. Uz ienaidnieka kolonām, kas nepārtraukti uzbruka, mēs šāvām

tiešā tēmējumā. Iereibušie virsnieki gāja nesaliekušies. Kauja turpinājās vairākas dienas ar mainīgiem panākumiem no rīta līdz vakaram; tikai pēc nīknām kaujām mums izdevās galīgi atbrīvot Kromus.

Mūsu uzbrukumu atbalstīja sarkanie kazaki, kuru augstās kaujnieciskās īpašības izpaudās cīņā. Sarkano kazaku grupas apgādāja ar Deņikina armijas uzplečiem un nosūtīja ienaidnieka aizmugurē, lai dezorganizētu to. Uz kādu laiku mūsu bateriju pievienoja sarkanajiem kazakiem, tā ka mēs kopā ar viņiem izdarījām reidus ienaidnieka aizmugurē — apmēram 60 kilometrus aiz frontes līnijas. Veikli manevrējot, sarkano kazaku grupām izdevās pārraut ienaidnieka sakarus, sagrābt baltgvardu štābu. Tur mēs noskaidrojām ienaidnieka karaspēka dislokāciju un ieguvām ziņas par rezervju tuvošanos. Šīs ziņas tika izmantotas turpmākajās kaujās. Mēs virzījāmies pretī Deņikina rezerves pulkam un ierīkojām uz ceļa slēpni. Kazaki «palaida» garām ienaidnieka kājniekus, kas virzījās pa lielceļu, ielenca tos un visus iznīcināja. Nevieni no ienaidnieka kājniekiem vēlāk nevarēja pastāstīt par sava pulka kauna pilno bojā eju.

Pēc Kurskas ieņemšanas Sarkanā Armija ar kaujām, dienaktī noslojot pa 40 km, virzījās uz Harkovu. Kaujās pie Kurskas, Harkovas un Jekaterinoslavas (tagad Dņepropetrovska) mūsu frontālā uzbrukuma rezultātā, kā arī sarkano kazaku darbības rezultātā ienaidnieka aizmugurē balto daļas bija dezorientētas un nevarēja organizēt nopietnu pretošanos. Atkāpjoties baltie izmantoja dažādas provokācijas, lai mazinātu latviešu strēlnieku kaujas garu. Mūsu ceļā viņi izkaisīja skrejlapas, ko iespieda baltgvardu dislokācijas centros. Šajās lapiņās viņi aicināja mūs, latviešus, nomest ieročus un atgriezties Latvijā, kur apsolija mums piešķirt zemi un uz kurieni mūs gribēja nosūtīt pāri Melnajai jūrai. Bija skaidrs, ka ienaidnieks izmisumā ķeras pie pēdējā salmiņa, lai tikai apturētu latviešu strēlnieku daļas viņu uzvarām vainagotajā gājienā uz priekšu.

Harkovu ieņēma straujā uzbrukumā. Pilsētu ielenca, un baltajiem vajadzēja steidzīgi atkāpties. Jekaterinoslavā bija grūtāk. Pēc pilsētas ieņemšanas sīvas kaujas vēl turpinājās apmēram divas nedēļas. 1920. gada sākumā strēlnieku vidū sākās tīfa epidēmija. Arī es saslimu, gulēju Jekaterinoslavā, sāku jau izveseļoties, bet saslimu otrreiz, un mani nosūtīja uz slimnīcu Harkovā. Pēc izveseļošanās caur pārsūtīšanas punktu atgriezos atkal savā daļā, kas šajā laikā atradās pie Perekopas, Preobraženkas muižā.



Latviešu divīzijas strēlnieku pirmā sestdienas talka Jekaterinoslavā 1920. gada 13. martā.

Tur mēs pirmoreiz sastapāmies ar ienaidnieka tankiem. Tanku ātrums nebija liels — apmēram 8 km stundā, taču to kaujas spēks bija ievērojams, jo mums bija maz artilērijas un nebija pieredzes cīņā pret tiem.

Sākumā vajadzēja atkāpties. Lielus zaudējumus mūsu daļām nodarīja ienaidnieka aviācija. Sprāgstošās šķembu bumbas iznīcināja lielu skaitu kājnieku.

Aktīvai cīņai pret tankiem mēs izmantojām to nelielo ātrumu. Tankiem tuvojoties, kājnieku karaspēka daļas atvirzījās un palika tikai artilērijas daļa, kas apšaudīja ienaidnieka mašīnas. Kad tanki pienāca pavisam tuvu, mēs pārvietojāmies aiz mūsu kājniekiem (artilērija bija zirgos) un pāri viņu galvām atklājām uguni uz tērauda nezvēriem. Kājnieki turpināja atiet, tā ka mēs atkal atradāmies tanku priekšā un nu šāvām uz tiem no neliela atstatuma. Visu laiku atkārtojot šo manevru, mums izdevās izvairīties no lieliem zaudējumiem atkāpjoties un savukārt iecirst lielu robu vrangeliem. Bijām iznīcinājuši diezgan daudz tanku, tomēr balto uzbrukumi bija tik neatlaidīgi, ka mums vajadzēja atkāpties un atdot Kahovku.



2. latviešu brigādes skolas II izlaidums Jekaterinoslavā 1920. gada 28. martā.

Mēs pārgājām Dņepras otrajā krastā, kur upe bija pusotra kilometra plata, un nostiprinājāmies Berislavā, no kurienes 1920. gada augustā sākās ģenerālužbrukums Vrangļa karaspēkam.

Mūsu uzdevums bija pāriet Dņepru, ieņemt Kahovku un sagatavot placdarmu Budjonija jātniekiem, kas nāca no Polijas, lai galīgi sakautu vrangeliešus. Vrangļa karaspēkam Dņepras kreisajā krastā, aiz Kahovkas, palīdzēja lielas čečeniešu jātnieku grupas.

Strēlniekiem nācās karot ļoti grūtos apstākļos. Nebija apavu, trūka ietērpa (formas blūzes šuva no telts brezenta), trūka pārtikas, bieži vien karotāji pagura no karstuma dienviņu saules dedzinošajos staros. Tomēr neviens nežēlojās par grūtībām — visus bija pārņēmis revolucionārs entuziasms, un visi traucās kaujā, lai iznīcinātu baltgvardus. Mēs gulējām maz, jo Ukrainas naktis ir īsas un arī ienaidnieks mums neļāva atvilkt elpu.

Kauju sākumu par Kahovkas placdarmu ievadīja intensīva artilērijas sagatavošanas uguns. Arī mūsu baterija šāva. Lielgabali jau bija piešauti. Mums bija zināms, ka Kahovkas centrā atradās ienaidnieka baterija. Mēs apklusinājām to jau pašā sā-

kumā. Sākās kājnieku pārceļšanās pāri Dņepras sliksņām. Pirmais upi forsēja 3. latviešu pulks. Pēc tam kad pirmās kara spēka daļas bija pārceļušās otrajā krastā, ierīkoja pontonu tiltus un pārceļšanās turpinājās. Ienaidnieka artilērija atklāja uguni, nikni šāva arī ar lielgabaliem un šautenēm. Lai kareivji pārceļoties nenoslīktu, katrs bija apgādāts ar diviem tukšiem ķirbjiem, ko piesēja pie jostas kā spuras.

Pēc niknas kaujas Kahovku ieņēmām. Ienaidnieks nepaspēja pat izvest savu artilērijas bateriju, kas atradās pilsētiņas laukumā. Taču pēc Kahovkas ieņemšanas pie atpūtas netikām. Vairāk nekā mēnesi mēs piedalījāmies niknās aizsargāšanās kaujās, kas turpinājās gandrīz bez pārtraukuma. Dienā mums nācās atvairīt čečeniešu jātnieku 6—8 uzbrukumus. Ienaidnieks gribēja mūs piespiest atkal atkāpties pāri Dņeprai uz labo krastu. Šajās kaujās bez latviešu pulka piedalījās arī 51. sibīriešu divīzija, 52. un 15. divīzija. Kaut gan samērā lieli mūsu spēki bija koncentrēti nelielā atkarotajā placdarmā, kaujas bija ilgstošas un neatlaidīgas. Mums bija lieli zaudējumi. 4. pulku, 5. speciālo pulku un 6. latviešu pulku ienaidnieka kavalērija gandrīz pilnīgi iznīcināja. Pārējie pulki bija zaudējuši gandrīz pusi no sava sastāva.

Aktīvi darbojās ienaidnieka aviācija, kas nodarīja mums lielus zaudējumus.

Kahovkā mums izdevās izremontēt vairākus ienaidnieka pamestus tankus un izmantot tos šajās kaujās. Spēcīgas kaujas notika arī Malaja Kahovkā, muižā, kas atradās pa labi no pašas pilsētas.

Mūsu baterija, kas pastāvīgi piedalījās visās kaujās, faktiski savu eksistenci izbeidza. Artilērijas apkalpē nebija gandrīz neviena, kas būtu palicis neievainots. Mani ievainoja 13 reizes ar šķembām. Tomēr mūsu strēlnieki turējās stingri un neatkāpās ne soli. Kahovkas placdarmu noturējām, kaut arī par dārgu cenu. Novembrī mūsu pavēlniecība beidza trieciena spēku koncentrāciju un deva pavēli uzsākt izšķirošas operācijas, lai satriektu Vrangeli.

Pēc kaujām pie Kahovkas es nokļuvu hospitālī. Kad atgriezos savā daļā, tā atradās Krimā. No Krimas mūs nosūtīja uz Nikolajevu, bet pēc tam uz Maskavu, kur mūs demobilizēja. Pēc demobilizācijas tie latviešu strēlnieki, kas vēlējās, varēja atgriezties Latvijā. Es nebraucu uz dzimteni, bet paliku armijā; mani aizsūtīja uz Donas apgabalu, kur es piedalījos bandu likvidēšanā.

Kalpoju latviešu speciālajā grupā, kas bija formēta cīņai pret banditismu. Grupas komandieris bija jūrnieks — latvietis ar Ļeņina parakstītu mandātu. Mēs likvidējām 2 bandas, kas zvēriski bija izrekinājušās ar lauku aktīvistiem.

Pēc bandu likvidēšanas es atgriezos Maskavā; sākās mierīga darba periods.



J. ISTENAIS

## DIENVIDU FRONTE

1919. gada 22. septembrī Latviešu strēlnieku divīzija saņēma pavēli pēc Ļeņina rīkojuma doties no Rietumu frontes uz Dienvidu fronti. No Bobruiskas steidzīgi braucām uz Karačevu. 8. oktobrī visa Latviešu strēlnieku divīzija sakoncentrējās Karačevas—Navļas rajonā un kopā ar sarkano kazaku Primakova brigādi un atsevišķo Pavlova kājnieku brigādi izveidoja trieciengrupu.

Deņikina «brīvprātīgo» armija bija jau ieņēmusi Kursku un Orlu. 12. oktobrī mūsu divīzija uzsāka kaujas par Kromu atbrīvošanu. 14. oktobrī mūsu pulks iegāja Kromos (tikpat maza pilsētiņa kā Salacgrīva), bet deņikinieši trīs diennaktis turēja mūsu 1. brigādi gandrīz ielenkumā.

Deņikina baltgvardu divīzijas no Orlas tika izsistas un atkāpās dienvidu virzienā kādus 12—15 km, nocietinājās un uzsāka asiņainas kaujas, cerēdamas salauzt Latviešu strēlnieku divīzijas pretestību un atgūt Orlu, lai tad dotos uz Maskavu. Kaujas bija sīvas un neatlaidīgas, baltgvardi nāca durkļu cīņā katru dienu 5—6 reizes, nāca kolonās, vados, rotās ar komandieriem priekšgalā, zobenus vicinādami un «urā» kliegdami. Nepārtraukti šaujot, sakarsētie ložmetēju stobri sāka kust. Ložmetēju stobru dzesināšanai strēlnieki nesa ūdeni brezenta spaiņos, ja vietumis nevarēja tos pienest, tad, turot ūdens spaini, šļūca uz vēdera. Stāvoklis bija kritisks.

Sai laikā divīzijā ieradās XIV armijas Revolucionārās kara padomes loceklis Sergo Ordžonikidze, kurš sasauca komandieru un komisāru apspriedi un iedvesmoja mūs, strēlniekus, ka mēs uzvarēsim Deņikinu, kaut arī viņam palīdz Anglija, Francija, ASV un citi. Divīzijas priekšnieku A. Martuseviču, bij. ģenerālmajoru, atcēla no amata un viņa vietā iecēla Fr. Kalniņu. Strēlnieki atsita Deņikina uzbrukumus un pārgāja pretuzbrukumā. Baltgvardi atkāpās līdz Maloarhangeļskai, kur kaujas ilga trīs diennaktis, kamēr izsitām ienaidnieku no pozīcijām. Tad Sarkanās



Pēc Harkovas ieņemšanas 1919. gada 14. decembrī. Vidū XIV armijas virspavēlnieks Uborevičs, blakus pa labi — Latviešu divīzijas priekšnieks Fr. Kalniņš, 1. no labās — 1. baterijas vieglās artilērijas divīziona komandieris Zauls, 1. no kreisās — 1. pulka komandieris Ūdris; stāv: 4. no labās — Āritis, 6. — O. Lācis, 2. no kreisās — Pūriņš.

Armijas uzbrukums turpinājās līdz Kurskas un Orlas guberņu robežai, kur baltie kādu laiku aizķērās.

1919. gada 3. novembrī agri no rīta dziļā sniegā mēs pārgājām uzbrukumā, pārrāvām Deņikina «brīvprātīgās» armijas fronti. Sarkano kazaku brigāde sava došsirdīgā komandiera Primakova vadībā ielauzās ienaidnieka aizmugurē un, kapādama bēgošos baltgvardus, sacēla paniku viņu vidū. Fatežā sagrāva korpasa štābu, intendantūru, izlaida no cietuma ap 400 sagūstīto sarkanarmiešu, apbruņoja tos un laida kaujā pret ienaidnieku. Mūsu divīzijas pulki ieguva lielas trofejas — divas artilērijas baterijas un divīzijas lauku kasi, kurā bija ap 300 000 rubļu.

Pie Kurskas ģorsējām Seimas upi un Kursku apgājām no dienvidu puses. Mūsu divīzijas artilēristi apšaudīja Deņikina «brīvprātīgās» armijas virspavēlnieka ģenerāļa Mai-Majevska štāba vilcienu, un pie Ržavas stacijas vecais cara ģenerālis Mai-Majevskis tikko nekrita gūstā.



2. haubiču baterija pie Zmijevas 1919. gada decembrī.

11. decembra naktī mūsu divīzija iegāja Harkovā, kur mūs sagaidīja strādnieki un strādnieces, kaut gan bija jau pusnakts. Pēc Harkovas ieņemšanas Latviešu strēlnieku divīzija tika ieskaitīta XIV armijas rezervē un pārvietojās uz Zmijevu (apriņķa pilsēta Harkovas guberņā, 30 verstis no Harkovas) un Čugujevu atpūtā. Drīz saņēmām XIV armijas pavēlnieka Uboreviča un Revolucionārās kara padomes locekļa Sergo Ordžonikidzes pavēli armijai, kurā, starp citu, bija rakstīts: «Latviešu strēlnieku divīzijas slavenie darbi un b. Primakova sarkano kazaku varoņdarbi tiks uz mūžiem zelta burtiem ierakstīti padomju tautas pilsoņu kara vēsturē.»

1920. gada 7. janvārī divīzija saņēma pavēli pārcelties uz Jekaterinoslavu un likvidēt guberņā operējošās Mahno un Grigorjeva bandas. Pēc šīs operācijas veikšanas sākām virzīties uz dienvidiem Perekopa virzienā pret Vrangeli Krimā. Uzbrukumu Vrangelim mūsu divīzija, Igauņu strēlnieku divīzija un 36. Samaras divīzija uzsāka 1920. gada 19. aprīlī, bet spēku samērs bija tāds, ka frontes nocietinājumus aiz Perekopa pārraut nevarējām. Ieņēmām pozīcijas šaipus Turku vaļņa. Mūsu 4. pulka štābs atradās Preobraženskas muižā, bet divīzijas štābs — Čap-

linkas sādžā. Muižas parkā bija ierīkota teātra skatuve, kur sarakojām teātra izrādes un koncertus, jo pie mums bieži atbrauca no Maskavas latviešu kluba trupas muzikanti un dziedoņi. Vrangeliēši katru ritu ap brokastlaiku un pēc launaga mēdza mūs apšaudīt ar lielgabaliem.

7. jūnijā, agri pirms gaismas, ienaidnieks pārgāja uzbrukumā un, laižot darbā angļu tankus, aviāciju un lielu daudzumu artilērijas, pārrāva mūsu fronti. Mēs atkāpāmies ar kaujām divas dienas un naktis līdz Kahovkai un pāri Dņeprai uz Berislavu.

7. augustā pirms gaismas aušanas mūsu 4. latviešu un citi pulki, izmantodami tumšo un mākoņaino nakti, pontonos un lai-  
viņās forsēja Dņepru iepretī Berislavai, likvidēja ienaidnieka posteņus Dņepras krastā un ielauzās tā pozīcijās. Kad vrangeliēši aptvēra situāciju, bija jau par vēlu, jo mūsu artilērija sāka enerģiski apšaudīt viņu pozīcijas. Līdz pulksten 10 Kahovka un ap 12—15 km liels placdarms bija iekarots. Ienaidnieks nespēja likvidēt šo placdarmu līdz rudenim, kad mūsu uzbrukuma rezultātā pašu Vrangeli novembra mēnesī iedzina Melnajā jūrā.

Augustā vrangeliēši izmisīgi mēģināja likvidēt Kahovkas placdarmu ar tanku palīdzību, laiždami darbā 13 tankus, bet nespēja. Divi tanki, braukdami pa Kahovkas ielu, kas vijās gar pašu krastu, naktis miglā nogāzās no kraujas kādus 7—8 metrus, un apkalpes personāls nositās, pārējos mūsu artilēristi sašāva, tikai trim tankiem izdevās izbēgt no strēlnieku granātām.

Pēc tam sekoja mūsu uzbrukums ienaidniekam. Mūsu 4. pulks aizgāja līdz Skadovskas muižai, bet strēlnieku spēki bija par maziem, lai noturētu ieņemtās pozīcijas. Nākošajā dienā Vrangelis pārsvieda pret mūsu 4. pulku ģenerāļa Barboviča kavalērijas brigādi, kura nāca uzbrukumā vairākas reizes dienā, līdz ielenca strēlniekus. Strēlniekiem trūka ložmetēju, patronu, rokas granātu, viņi šāva, līdz izbeidzās pēdējās patronas. Gūstā krita 84 strēlnieki, kurus aizveda uz vecu muižas šķūni netālu no Čerņeņkas sādžas (18 km uz dienvidrietumiem no Kahovkas, Dņepras kreisajā pusē) un ar trijiem ložmetējiem nošāva.

Pēc šīs asiņainās drammas otrā dienā pulka štābā Berislavā pie pulka komandiera N. Andersona un pulka komisāra A. Ostrova ieradās viens no šiem 84 strēlniekiem — viņš bija palicis dzīvs, kaut arī ievainots — galvaskaussam bija ar lodī noplēsta āda. Šis strēlnieks bija atradies nošaujāmās grupas centrā, vidū, un, kad sākuši šaut ar ložmetējiem, viņš meties zemē guļus un tā palicis dzīvs. Vrangeliēši pēc šī asiņainā

darba bija aizgājuši uz Čerņeņku svinēt uzvaru. Tikai naktī, kad laukā viss bija apklusis, strēlnieks pacēlis galvu, pārlicinājies, ka nav neviena, kas apsargā nošautos, izlējis no līķu kaudzes un pārgājis frontes līniju. Vēlāk, padomju varas gados, Čerņeņkas kolhoznieki bija uzcēluši strēlniekiem skaistu pieminekli, bet vācu okupanti to nopostīja; tagad kolhoznieki pieminekli strēlniekiem esot atjaunojuši.

1920. gada novembrī Sarkanā Armija pārgāja ģenerāluzbrukumā pret Vrangeli. 16. novembrī Dienvidu frontes pavēlnieks M. Frunze ar telegramu paziņoja Ļeņinam: «Šodien mūsu kavalērija ieņēma Kerču. Dienvidu fronte likvidēta.» Latviešu strēlnieku divīzija cīnījās frontes pirmajās rindās, un daudzi nolika savas galvas, daudzi izlēja savas asinis, lai būtu brīva mūsu padomju zeme. Uz visiem laikiem Melnajā jūrā tika ietriekts «melnaiss» barons Vrangelis ar visiem viņa ģenerāļiem un ārzemju saimniekiem. Strēlnieki ļoti labi saprata, ka bez brīvas Padomju Krievijas nebūs brīvas revolucionārās Padomju Latvijas.



V. PAVĀRS

## 5. LATVIEŠU ATSEVIŠĶĀ PULKA (BIJUŠĀ 5. ZEMGALES LATVIEŠU STRĒLNIEKU PULKA) KAUVAS 1919.—1920. GADĀ

### PRET DEŅIKINU

1919. gada augustā 5. latviešu atsevišķais pulks pēc augstākā virspavēlnieka rīkojuma tika steidzīgi pārsviests uz Dienvidu fronti pret Sarkanās Armijas aizmugurē iebrukušo ģenerāļa Mamontova kavalēriju. Mamontovieši operēja Tambovas un Kozlovas (tagad Mičurinskas) rajonā. Pulks brauca trijos ešelonos: pirmajā un otrajā — kaujinieciskais sastāvs, pulka artilērija un jātnieku izlūku vads; trešajā — transports, saimniecības komanda un pulka apgādes daļa. Trešais ešelons palika Jeļecas pilsētā, kur tam nikni uzbruka Mamontova baltgvardu jātnieki, bet pirmais un otrais ešelons (kaujinieciskais sastāvs) izkāpa no vilcieniem, nepiebraucot Grjazu stacijai, jo baltie kazaki bija uzspriedzinājuši dzelzceļa tiltu, un devās uz Kozlovas pilsētu.

Pēc saņemtajām ziņām, Kozlovā rīkojās mamontovieši, visu dedzinādami un iznīcinādami savā ceļā. Kad pienācām pie Kozlovas stacijas, redzējām, ka tā nodedzināta. Dzelzceļa sliedes aizsprostoja sadragāti vilcienu sastāvi. Uz pilsētu devāmies kaujas ierindā, nodrošinādami savu virzišanos uz priekšu no kreisās un no labās puses ar jātnieku patruļām. Kazaki, uzzinājuši par mūsu tuvošanos, neuzdrošinājās iesaistīties kaujā un atstāja Kozlovu.

Pilsēta bija stipri cietusi no mamontoviešu uzbrukuma, produktu noliktavas un veikali bija izlaupti. Mamontovieši bija sagrāvuši padomju iestādes un nošāvuši simtiem iedzīvotāju, kas juta līdzīgu padomju varai.

5. latviešu atsevišķais pulks novietojās pilsētā, ģimnāzijas telpās, organizēja apsardzību, izsūtīja jātnieku izlūkus. Tika sniegta palīdzība Revolucionārās komitejas organizēšanā un kār-

tības atjaunošanai pilsētā. Naktī notika sadursmes ar kazaku patruļām, bet uzsākt kauju ar mums tie izvairījās. Kozlovā uzturējāmie īsu laiku, jo pilsētai vairs nedraudēja briesmas no Mamontova (viņš ar savu korpusu, pastaigājies mūsu aizmugurē, atkal izrāvās pāri frontei un aizgāja pie savējiem).

Mēs saņēmām virspavēlnieka pavēli doties uz Tulas pilsētu, kur šinī laikā bija saspīlēts stāvoklis. 1919. gada oktobrī, pēc tam kad Korņilova virsnieku divīzija bija ieņēmusi Orlas pilsētu, deņikiniešu priekšā pavērās taisns ceļš caur Tulu uz Maskavu. Sarkanās Armijas vadība steidzīgi savilka savus spēkus, lai apturētu ienaidnieka uzbrukumu. 5. latviešu atsevišķais pulks, ieradies Tulā, kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām ieņēma pozīcijas pilsētas apkaimē un sagatavojās Tulas aizstāvēšanai. Tomēr uzbrūkošā Deņikina trieciengrupa un virsnieku izlases vienības līdz Tulai nenonāca. Latviešu divīzija un citas Sarkanās Armijas daļas apturēja pretinieku pie Kromu pilsētas. Pēc neatlaidīgām cīņām deņikinieši tika sakauti un atsviesti uz dienvidiem.

#### PETROGRADAS FRONTE

1919. gada oktobrī 5. latviešu atsevišķais pulks pēc KPFSR bruņoto spēku virspavēlnieka pavēles tika steidzīgi pārsviests uz Petrogradas fronti — uz Petrogradas pieejām pret baltās armijas ģenerāli Judeņiču. 5. latviešu atsevišķais pulks uz Petrogradu devās divos ešelonos, katrā no tiem bija pa vienam bataljonam (pulks sastāvēja no diviem strēlnieku bataljoniem). Saimniecības daļa sekoja trešajā ešelonā.

Popovkas stacijā pulks ieradās 1919. gada 20. oktobra naktī un, izkāpis no ešelona, 21. oktobrī pirms rītausmas devās pret ienaidniekam. Tika izsūtītas jātnieku patruļas un organizēta izlūkošana. Baltos sastapa pie liela ciema — Novaja Ižoras. Ienaidnieks nebija domājis satikt šeit sarkanos pulkus. Viens ienaidnieka kājnieku bataljons bija nometis pārnakšņot ciemā. Aizmugurē tam atradās Ižoras upe. 5. latviešu atsevišķais pulks, virzīdamies uz priekšu, pārsteidza ienaidnieku. Mūsu pulka artilērija sagrāva pārceltuvi pāri upei un tādējādi atgriezta baltajiem atkāpšanās ceļu. Šinī brīdī pretiniekam nebija artilērijas, to pieveda vēlāk, kad balto kājnieku bataljons jau bija iznīcināts. Tikai nedaudziem izdevās tikt pāri upei un aizbēgt. Tika saņemts daudz kara trofeju. Bija krituši daudzi balto virsnieki un kareivji. Mūsu



Petrogradas ārējās aizsardzības štābs apskata sarkanarmiešu pozīcijas 1919. gada rudenī ģen. Judeņiča rudens uzbrukuma laikā. 3. no kreisās J. Pēterss — Petrogradas ārējās aizsardzības pavēlnieks.

pulka baterija, ko komandēja pieredzes bagāts, drošsirdīgs baterijas komandieris Indriķis Briedis, strādāja labi. Uz pretinieku šāva tiešā tēmējumā.

Iznīcinājis ienaidnieku pie Novaja Ižoras, 5. latviešu atsevišķais pulks izdzina to arī no Voiskorovo sādžas un kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām turpināja to vajāt. Pie Pavlovskas, tuvākās Petrogradas pieejas, tas deva Judeņiča baltās armijas daļām iznīcinošu triecienu, kura rezultātā Pavlovska tika atbrīvota.

Dienu iepriekš baltgvardu ģenerālis Rodzjanko, skatīdamies uz Petrogradu ar binokli, lielījies, ka pēc divām dienām pieņemšot karaspēka parādi Petrogradā. Tomēr viņa sapņi nepiepildījās. Baltgvardi bija galīgi atsviesti no Sarkanā Pitera, un Judeņiča karaspēks sāka velties atpakaļ.

Par kaujas darbību pie Petrogradas ar republikas Revolucionārās kara padomes pavēli 5. latviešu atsevišķā pulka komandieriem un karēivjiem tika izteikta pateicība.

VCIK apbalvoja 5. latviešu atsevišķo pulku par kaujām pie Petrogradas ar otro Revolucionāro sarkano goda karogu. Daudzus komunistus un karēivjus apbalvoja ar vērtīgām dāvanām.



5. atsevišķā latviešu pulka štābs 1919. gada oktobrī—novembrī Petrogradas frontē. No kreisās uz labo: pulka komandieris J. Gregors, adjutanta palīgs Sniedze, pulka adjutants Geste, pulka komandiera vietnieks V. Pavārs.

Oktobra beigās Gatčinas—Pavlovskas rajonā baltgvardi laida darbā pret mūsu pulku divus angļu tankus no tā nelielā skaita, ko Judeņičs bija saņēmis no saviem angļu saimniekiem. Tas bija manevrs, ar kuru pie Petrogradas sakautais baltgvardu karaspēks cerēja radīt paniku Sarkanās Armijas vienībās un atgūt zaudētās pozīcijas. No slepenajiem ziņojumiem pulka vadībai bija zināms, ka Judeņiča armija saņēmusi tankus no ārzemēm un ir iespējama to parādīšanās mūsu frontes sektorā. Līdz tam laikam mēs ne reizes nebijām sastapušies ar tankiem, jo to nebija ne mums, ne baltajiem.

Kad mūsu izlūki pamanīja «kaut kādas neparastas un kustīgas mašīnas», no komandējošā punkta tika precizēts, ka tuvojas ienaidnieka tanki, segdami uzbrūkošās balto kājnieku ķēdes, un pulka baterijas komandierim un strēlnieku rotu komandieriem, kā arī ložmetēju komandu priekšniekiem tika pavēlēts sagatavoties tanku atvairīšanai un uzbrūkošo balto kājnieku ķēžu iznī-



5. latviešu atsevišķā pulka jātnieku izlūki, kas apsargāja virspavēlnieka štābu, 1919. gada rudenī Petrogradas frontē. Pa kreisi: 1. — pulka komandieris J. Gregors, 2. — pulka komandiera vietnieks V. Pavārs, 3. — jātnieku izlūku komandas priekšnieks Zirnis.

cināšanai. Kad tanki atradās apmēram viena kilometra attālumā no mums, mūsu baterija atklāja uz tiem artilērijas uguni, bet ložmetējnieki apšaudīja kājnieku ķēdes, kas sekoja tankiem. Ar trāpīgu artilērijas uguni tiešā tēmējumā baterijas komandieris Indriķis Briedis izsita no ierindas vienu tanku. Otrais tanks rāpās atpakaļ, atšaudīdamies un aizsegdams atejošās kājnieku ķēdes, kas bija cietušas no artilērijas, ložmetēju un šauteņu uguns.

Kad mēs — komandieru un kaujinieku grupa ar pulka komandieri un komisāru priekšgalā — tuvojāmies sašautajam tankam, ieraudzījām, ka tankam sadragātas kāpurķēdes un nošauts guļ tanka vadītājs angļu militārā tērpā. Ar šo pirmo no ierindas izsisto balto tanku tika izbeigtas bīstamās baumas, kas bija izplatījušās starp mūsu un arī kaimiņu pulka kareivjiem, ka tanki it kā neesot iznīcināmi.

Šo pirmo baltgvardu tanku, ko no ierindas bija izsitis 5. latviešu pulks, atbrauca apskatīt no Petrogradas Augstākās kara vadības pārstāvji bb. Podvoiskis un Pēterss. Tanks tika aizvests uz Petrogradu un novietots kādā laukumā vispārējai apskatei. Ar Revolucionārās kara padomes pavēli pulkam tika izteikta pa-

teicība. Daudzi komandieri un kaujinieki saņēma vērtīgas dāvas, bet pulka komandieri Jāni Gregoru un komisāru Jāni Lunderu VCIK kā vienus no pirmajiem apbalvoja ar Sarkanā Karoga ordeniem.

Pēc asiņainajām kaujām, sadarbībā ar citiem Sarkanās Armijas pulkiem izsitis baltos no Gatčinas, 5. latviešu pulks dzina baltgvardus līdz Jamburgai un tālāk līdz Narvai.

1919. gada decembra beigās un 1920. gada janvāra sākumā Sarkanās Armijas karaspēks cīnījās ar ģenerāļa Judeņiča baltās armijas atliekām pie Narvas.

Judeņiča karaspēkam palīdzēja igauņu baltgvardi. Antante, Judeņiča saimnieks, prasīja Igaunijai, lai tā atļautu balto armijas paliekām pāriet pāri Igaunijas robežai. Tā kā igauņu baltgvardi gribēja iegūt Judeņiča kara tehniku savas armijas vajadzībām, tā deva savu piekrišanu caurlaidei.

Mūsu 5. latviešu pulku stipri apdraudēja balto bruņuvilciens, kas katru rītu nāca no Narvas un ar artilērijas uguni apšaudīja mūsu kaujas ierindas. Mums bija ļoti grūti cīnīties ar bruņuvilcieni, jo pulkā bija tikai vieglā lauku baterija, kas bruņuvilcienam varēja maz kaitēt. Tika nolemts ienaidnieka aizmugurē iznīcināt vairākus kilometrus dzelzceļa līnijas un uzspridzināt 2—3 tiltus.

Pēc šīs operācijas, ko veica trieciengrupa — mūsu pulka sapieri un spridzinātāji, baltgvardu bruņuvilciens mūs vairs neapmeklēja. Drīz vien Judeņiča armijas fronte tika likvidēta. Judeņiča baltās armijas atliekas Igaunija pārļaida pāri savai robežai un atbrūvoja. Padomju valdība noslēdza ar Igauniju miera līgumu, un februārī 5. latviešu strēlnieku pulks atgriezās Maskavā. Par kaujiniecisko darbību, aizstāvot Petrogradu, un par Judeņiča armijas sagrāvi Petrogradas frontē 5. latviešu strēlnieku pulks izpelnījās otro Revolucionāro sarkano goda karogu no Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas (VCIK), divus pateicības rakstus no republikas Revolucionārās kara padomes, 21. divīzijas 3. brigādes (kuras sastāvā pēdējā laikā cīnījās latviešu pulks) komandiera pateicību, kā arī Petrogradas pilsētas sabiedrisko atzinību.

#### MASKAVĀ

Laikā no 1919. gada oktobra līdz 1920. gada februārim 5. latviešu atsevišķais pulks nepārtrauktās un neatlaidīgās cīņās Petrogradas frontē pret Judeņiča armiju cieta lielus zaudējumus ko-



VCIK dekrēts par latviešu atsevišķā (bij. Zemgales) pulka apbalvošanu ar Sarkano cīņas karogu par varoņīgu cīņu Petrogradas frontē 1919. gada rudenī.



5. latviešu atsevišķā pulka štābs Maskavā Hamovņiku kazarmās 1920. gada pavasarī. Stāv 1. rindā no kreisās uz labo: 1. — pulka komandiera vietnieks V. Pavārs, 2. — ložmetējnieku komandas priekšnieks Stanguts, 3. — Indriksons, 1. no labās — bataljona komandieris J. Smits, centrā ar ordeni — pulka komandieris J. Gregors, viņam aiz muguras — 2. bataljona komandieris A. Suiņiņš, otrais pa kreisi no Gregora — artilērijas baterijas komandieris Briedis.

mandējošā un ierindas sastāvā, kā arī kara tehnikā. Pulks ieradās Maskavā, lai saformētos un sakomplektētos kā personālajā sastāvā, tā arī tehnikā. Tāpat kā agrāk, pirms došanās uz fronti pulkam tika uzticēta Revolucionārās kara padomes štāba, valdības un valsts iestāžu apsardzība.

1920. gadā Maskavā 5. latviešu atsevišķais pulks piedalījās komunistiskajā sestdienas talkā, kas bija rīkota, lai palīdzētu darbā Kazaņas dzelzceļa dzelzceļniekiem. Pulks devās uz talku ar muziku, staltā ierindā, ar attītiem Revolucionārajiem sarkanajiem goda karogiem, kas bija saņemti no VCIK par kaujām pie Kazaņas 1918. gadā un par kaujām pie Petrogradas 1919. gadā. Pulka priekšgalā soļoja pulka komandieris Jānis Gregors, pulka komisārs Jānis Lunders, pulka komandiera palīgs Valfrīds Pavārs un pulka adjutants Jānis Geste. 1. bataljona priekšgalā

gāja bataljona komandieris Jānis Smits, 2. — Arnolds Suiņš utt. Rotu komandieri bija pie savām rotām. Talkā piedalījās ap 500 strēlnieku. Pulkam sekoja daudz Maskavas iedzīvotāju, bija svinīgi.

Tika noturēts mītiņš. Pēc mītiņa pulks, marša skaņu pavādīts, devās talkā uz Maskavas—Kazaņas dzelzceļa depo. Dzelzceļnieki izvietoja pulka daļas darbā. Izkrāvām no vagoniem gulšņus, bet vagonos iekrāvām dažādus lūžņus un mašīnu daļas. Izīrījām dzelzceļa līnijas iecirkņus un veicām dažādus citus darbus. Strādājām līdz vakaram. Visiem bija možs un pacilāts garastāvoklis. Spēlēja mūsu pulka orķestris. Pēc darba dzelzceļnieki mums izsniedza  $\frac{1}{4}$  mārciņas baltmaizes un pāris konfektes. Tani bada laikā tas bija ļoti daudz.

Pēc talkas 5. latviešu atsevišķais strēlnieku pulks, Maskavas iedzīvotāju atzinības pavādīts, aizgāja atkal staltā ierindā uz savu novietni — bijušajām Hamovņiku kazarmām.

#### PRET VRANGELI

1920. gada maija beigās Dienvidrietumu frontē ģenerāļa Vrangeļa baltās armijas karapulki, galvenokārt kavalērija, Korņilova, Markova un Drozdova divīziju virsnieku pulki izrāvās no Krimas, plašā frontē pārgāja uzbrukumā, lauzās mūsu aizmugurē un gribēja apiet Sarkanās Armijas karaspēku. 1920. gada jūnijā pēc augstākā virspavēlnieka pavēles 5. latviešu atsevišķais pulks ap 2000 cilvēku sastāvā, pilnīgi sakomplektēts un labi apbruņots ar kara tehniku, ar pulka bateriju un jātnieku izlūkiem tika pārsviests no Maskavas uz Dienvidrietumu fronti pret Vrangeļa karaspēku. XIII armijas 3. divīzijas 3. atsevišķās brigādes sastāvā pulks iegāja pilsētu Aleksandrovskas (tagad Žaporožje)—Orehovas rajonā.

5. latviešu pulkam tika nodots liels frontes sektors. Frontes līnija nebija vienlaidu. Sakarus ar kaimiņu daļām uzturēja jātnieku sargposteņi un patruļas. Katra karaspēka daļa pati rūpējās par savu flangu un aizmugures apsardzību.

Balto kavalērija iebruka pārrāvumos, kas atradās starp karaspēka vienībām, un darbojās mūsu flangos. Nācās mainīt frontes līnijas virzienu un darboties patstāvīgi.

5. latviešu atsevišķais pulks ieradās Aleksandrovskas pilsētā 1920. gada 23. jūnijā un tieši no ešeloniem tika raidīts kaujā pret vrangeliešiem, kas uzbruka plašā frontē.

Pēc izkāpšanas no vagoniem pulkam bija jādodas uz Jančokraku ciemu. Šinī laikā Plavņu stacijā ieradās balto bruņuvilciens. 5. latviešu strēlnieku pulka 1. bataljons Jāņa Šmita vadībā taisni no ešelona devās uz Jančekrakiem pretī baltajiem, atsvieda to avangardu un ieņēma ciemu. 2. bataljons, kas tikko bija ieradies, Arnolda Suiņņa vadībā un pulka baterija Indriķa Brieža vadībā devās palīgā 1. bataljonam. Pēc sīvām kaujām 5. atsevišķais pulks komandiera Jāņa Ģregora un komisāra Jāņa Lundera tiešā vadībā atsvieda baltos vēl tālāk.

25. jūnija vakarā Jakovļevkas sādžas rajonā 5. latviešu atsevišķais pulks saņēma pavēli doties uz priekšu un ieņemt Eristovkas (Volkodavu) sādžu. 26. jūnija rītā mēs devāmies uzbrukumā.

Baltajiem darbojās galvenokārt kavalērija, kas mācās virsū mūsu flangiem un tiecās tos apņemt. Mūsu kājnieku ķēdes jau tuvojās stipri nocietinātajām ienaidnieka pozīcijām pie Eristovkas un Vasiļjevkas sādžas un sāka tās sturmēt, bet tad pamanīja, ka kaimiņu daļas, kuras sadarbojās ar mūsu flangiem, balto kavalērijas aizkavētas, stipri atpaliek, tādēļ arī mūsu pulks, kas bija iekļuvis uguns maisā, bija spiests ar lieliem zaudējumiem atkāpties.

27. jūnijā uzbrukumu atjaunoja, bet atkārtojās tas pats, kas jau notika dienu iepriekš. Kad trieciengrupa, t. i., mūsu pulks, tuvojās nocietinātajām balto pozīcijām pie Vasiļjevkas, baltie uzbruka mūsu kaimiņu flangiem un atkal piespieda tos atkāpties. Mūsu pulks, kas tādējādi bija ielenkts no frontes un flangu puses, cieta lielus zaudējumus un atkāpās. 28. un 29. jūnijā atkal atkārtojās tāds pats stāvoklis: no rīta devāmies uzbrukumā, bet pēc neveiksmīgām kaujām atgriezāmies savās izejas pozīcijās. Šajās 4 dienās 5. latviešu strēlnieku pulks zaudēja lielu daļu no sava kaujinieciskā sastāva — bija gan daudz ievainoto, gan kritušo. 2. bataljona komandieris Suiņņš, četri rotu komandieri, ložmetēju komandas priekšnieks un ap 400 strēlnieku tika reģistrēti ievainoto evakuācijas punktā.

Tā kā 5. latviešu strēlnieku pulks bija cietis ļoti smagus zaudējumus, tas bija jānogādā aizmugurē, bet šinī laikā frontes apstākļi bija tik sasprindzināti, ka to izdarīt nebija iespējams. Padomju valsts karoja ar panu Poliju, un mūsu vadības galvenā uzmanība bija pievērsta Polijas frontei, tādēļ tur arī tika sūtīti visi palīgspēki. Pret Vrangeli bija jācīnās ar tiem spēkiem, kas bija mūsu rīcībā — palīgspēkus nebija ko gaidīt.

Lai dotu izšķirošu triecienu Vrangēļa armijai, kara vadība

1920. gada jūlijā nolēma organizēt trieciengrupu no II jātnieku armijas un trim strēlnieku pulkiem (5. latviešu atsevišķā pulka, ungāru un viena krievu pulka, kas bija sastādīts no dažādām vienībām). Visa trieciengrupa saucās par internacionālo brigādi.

27. jūlijā šai grupai bija jāuzsāk uzbrukums, bet jau 25. jūlijā Vrangelis ar lieliem kavalērijas spēkiem, artilēriju un Korņilova, Markova un Drozdova virsnieku pulku kājniekiem pavisam negaidīti pārgāja uzbrukumā mūsu trieciengrupas rajonā. Abus mūsu flangus pretinieks piespieda bēgt, savās pozīcijās palika tikai 5. latviešu, ungāru un atsevišķais krievu pulks. 26. jūlijā pievakarē baltie dziļi apgāja mūsu flangus — tālu mūsu aizmugurē bija dzirdama ienaidnieka artilērija. Mēs gaidījām II jātnieku armijas uzbrukumu Aleksandrovskaī, jo tas varēja mūs glābt no ielenkuma un iznīcināšanas, bet II jātnieku armija neieradās mums palīgā. Visu dienu pār mūsu galvām lidoja balto lidmašīnas, kas labi redzēja mūsu bezizejas stāvokli.

Pēc tam kad artilērijas viesuļuguns no trim pusēm bija ilgstoši apšaudījusi mūsu trieciengrupas (5. latviešu, ungāru un atsevišķais krievu pulks) pozīcijas, balto kavalērija un kājnieki metās uz mūsu ierakumiem. Pirmais uzbrukums tika atsists, tam sekoja otrais, trešais . . . Balto uzbrukumi tika atsisti ar milzīgiem zaudējumiem. Bet, kaut arī mūsu ierakumi bija ievainoto un kritušo pilni, pret mūsu trieciengrupu kā pret klinti atsitās labākie vrangeliešu virsnieku — Korņilova, Markova un Drozdova pulki. Ienaidnieks tika aizturēts, un tā pēkšņā un straujā uzbrukuma stratēģiskais plāns tika izjaukts — baltajiem neizdevās dziļi iebrukt labības bagātajos dienvidu rajonos un sagrābt Donbasu pirms Sarkanās Armijas karaspēka daļu pienākšanas no Polijas frontes. Tomēr arī mums šīs kaujas maksāja dārgi.

No ielenkuma izrāvās tikai pavisam neliela trieciengrupas daļa — maza saujiņa varonīgā 5. latviešu atsevišķā pulka strēlnieku, kas augusta mēnesī Kahovkas placdarmā tika pievienota Latviešu divīzijas 5. pulkam. Tā beidzās 5. latviešu atsevišķā pulka slavas pilnā kauju vēsture.



M. RAPEPORTS,  
vēstures zin. kand.

## LATVIEŠU TAUTAS CILDENIE DĒLI

Leņingradā «Revolūcijas upuru laukumā» (bijušajā vēsturiskajā «Marsa laukumā») deg nedziestošā uguns, kas iededzināta Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 40. gadadienā par godu tiem bezbailīgajiem proletāriešu armijas kareivjiem, Komunistiskās partijas dēliem, kas slaveni dzīvoja un cēli mira.

Blakus Volodarska, Uricka, Jeremejeva, Nahimsona un citu Oktobra revolūcijas varoņu kapiem atrodas latviešu tautas uzticamo dēlu — strēlnieku — bijušā Semjonovskojes pulka komandiera P. Tauriņa un tā paša pulka komisāra A. Kupčes kapu kopa.

Viņi krita kaujā pret baltgvardiem 1919. gada 29. maijā pie Petrogradas kādā no Gatčinas frontes sektoriem bijušā Semjonovskojes pulka gvardes virsnieku zemiskās nodevības dēļ.

1919. gada 26. maijā, kad pulks ieņēma pozīcijas Gatčinas--Siverskajas sektorā, tika saņemta pavēle uzbrukt Viru sādžai.

Pulka komandieris Tauriņš un komisārs Kupče kopā ar visu štābu izbrauca uz priekšu.

Uzbrukumu sāka viens bataljons, pēc tam kaujā iesaistījās pārējie divi. Pienākot pie Viru sādžas, bataljoni negaidot saņēma pavēli pārkārtoties no kaujas kārtības kaujas ierindā. Pārkārtotajos bataljonu ierindās priekšā ieradās kaut kāds pulkvedis ar baltu saitī ap piedurkni un uzaicināja sarkanarmiešus nosaukt visus pulka komunistus.

Neviens kareivis komunistus neizdeva. Tikai vienā rotā kāds virsnieks — nodevējs uzrādīja divus partijas biedrus.

Kad biedri Tauriņš un Kupče atgriezās sādžā, kur bija izvietojies pulka štābs, viņus tur sagaidīja pašu virsnieki, bet jau ar baltām saitēm ap rokām, un uzaicināja padoties.

Tauriņš ar revolveri nošāva divus baltgvardus, bet nevienlīdzīgā cīņā krita. Satracinātie ienaidnieki, kas metās Tauriņam

viršū, nocirta tam galvu. A. Kupči, pārējos komunistus un štāba darbiniekus nodevēji nošāva.

Bijušā Semjonovskojes pulka komandējošā sastāva nodevība pret jauno Padomju republiku bija tikai viens posms no tās nodevību un savvērestību virknes, ko toreiz organizēja ekspluatatoru šķira ar rietumu imperiālisma aktīvu atbalstu. Tas notika maijā, kad Judeņičs uzbruka Petrogradai, un pulka komandējošā sastāva, tāpat kā fortu «Krasnaja Gorka» un «Seraja Lošadj» komandējošā sastāva nodevība tika organizēta tiešā saskaņā ar savvērnieku centra — virsnieku—pretpadomju pagrīdes organizāciju līdzdalībnieku — sastādīto instrukciju.

Saskaņā ar šo instrukciju, kas kādas virsnieku-savvērnieku grupas apcietināšanas brīdī nokļuva Ārkārtējās komisijas rokās, vajadzēja, pārejot balto pusē, iznīcināt visus «kaitīgos elementus» — komunistus, strādniekus, vecās armijas virsniekus, kas godīgi sadarbojās ar padomju varu.

P. Tauriņš — partijas biedrs kopš 1918. gada. Strādājis Pleskavas un Čerepovecas Padomēs, kur bijis Ārkārtējās komisijas cīņā ar kontrevolūciju un spekulāciju priekšsēdētājs. Bijis komandieris 8. latviešu strēlnieku pulkā, kas viņu arī izvēlēja par delegātu uz Vislatvijas I Padomju kongresu 1919. gada janvārī. Bijis ievainots, pēc izveseļošanās iecelts par strēlnieku (bij. Semjonovskojes) pulka komandieri.

A. Kupče — partijas biedrs kopš 1918. gada, bijis Petrogradas pilsētas I rajona instruktors. Partijas mobilizācijas kārtībā ticis iecelts par tā paša pulka komisāru.

Biedri Tauriņš un Kupče apbedīti vienā kapā ar krievu tautas diženajiem dēliem Tolmačevu, Rakovu, Kaļiņinu, Dorofejevu, Sergejevu.

«Tautā mūžam dzīvs, kas tautai atdevis dzīvi, strādājis, cīnījies un miris par kopēju lietu.»

Šie vārdi, kas iecirsti vienā no granīta cokoliem «Revolūcijas upuru laukumā», pilnīgi attiecināmi arī uz dižajiem latviešu tautas dēliem — biedriem Tauriņu un Kupči.



P. PLAUDIS

## PILSONU KARA FRONTĒS

### POĻU FRONTĒ 1920. GADA PAVASARI

Pamiera laikā Latvijas frontē mūsu pulks stāvēja pozīcijās pie Zilupes. Plašākas kaujas, izņemot sadursmes ar balto izlūkkiem, nenotika. 1920. gada pavasarī mēs teicām ardīevas Zilupei un devāmies uz poļu fronti. Tanī laikā starptautiskā buržuāzija sāka gatavot jaunu karagājienu pret Padomju Krieviju. Šī karagājienu galvenie spēki bija barona Vrangēla armija Padomju republikas dienvidos un Pilsudska poļu baltgvardu armija rietumos. 1920. gada pavasarī šīs kontrrevolucionārās armijas sāka aktivizēt karadarbību, pārejot uzbrukumā. Poļi tuvojās Kijevai un iebruka Baltkrievijā, bet Vrangēlis apdraudēja Donbasu. Bija steidzīgi jāiet palīgā Ukrainas un Baltkrievijas tautām.

Ukrainā pret baltgvardiem turpināja cīnīties Latviešu strēlnieku divīzija. Mūsu pulks devās palīgā baltkrieviem. Pēdējā laikā Latvijas frontē bijām krietni atpūtušies. Mūs nomainīja Sarkanās Armijas Petrogradas pulks. Baltkrievijā mūsu pulku iedalīja vienā no trieciengrupām, un tas kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām pārgāja pretuzbrukumā. Poļu paņi koncentrēja pret mums kaujās nenogurdinātas karaspēka daļas — savus slavenos Poznaņas pulkus, kuri atšķīrās no citām karaspēka daļām ar sevišķi naidīgu noskaņojumu pret Sarkanā Armiju.

1920. gada maija mēneša, ja nēmaļdos, pirmajā pusē mūsu pulks kopā ar pārējām Sarkanās Armijas daļām pēc daudzām grūtām kaujām, atbrīvojot Baltkrievijas pilsētas un ciemus, nonāca pie Glubokojes. Mūsu pulkam uzdeva ieņemt šo pilsētu. Pulks uz ātru roku iekārtoja pozīcijas dažū kilometru attālumā no pilsētas un sagatavojās atsist varbūtēju pretinieka uzbrukumū.

Ausa rīts. Strēlnieki ierakumos pilnā kaujas gatavībā gaidīja pavēli doties uzbrukumā. Mūsu flangos stāvēja varonīgās

baltkrievu Sarkanās Armijas daļas. Guļot ierakumos un skatoties rīta saulē, strēlnieki minēja, ko gan viņiem gatavo austošā diena.

Bataljona komandieris Pečkuris šīnī agrajā rīta stundā bija neparasti rosīgs un jūtami nervozēja. Drīz vien strēlnieki pa ķēdi cits citam paziņoja pavēli steidzīgi virzīties uz priekšu. Paguvām tikai nedaudz attālināties no mūsu nakts pozīcijām, kad baltie jau sāka mūs «apsveikt» ar lodēm. Strēlnieku ķēde pieplaka pie zemes, bet tālāk turpināja virzīties ar pārskrējieniem. Tuvo-



Latviešu sarkanie strēlnieki 1920. gada pavasarī poļu frontē: V. Balodis (pa kreisi), P. Plaudis.

joties pretinieka pozīcijām, mēs arvien vairāk pastiprinājām rokas ložmetēju un šauteņu uguni. Vietām strēlnieki jau bija pielīduši poļiem tik tuvu, ka nācās laist darbā rokas granātas.

Mūsu rota atradās neizdevīgā vietā, jo klajumu, kuru mums vajadzēja šķērsot, poļi stipri apšaudīja. Tuvojoties pretinieka pirmajai līnijai, paātrinājām pārskrējienus. Poļu pirmā līnija durkļu cīņu neuzsāka un metās bēgt uz aizmuguri, atstājot daudz kritušo. Netrūka zaudējumu arī mūsu pusē.

Turpinot ienaidnieka vajāšanu, mūsu bataljons nonāca pie bieziem, kupli salapojušiem krūmiem. Kad tuvojāmies krūmiem, no biezokņa iznāca poļu otrās līnijas kareivju ķēde, izstiepuši uz priekšu smailos durkļus. Tie bija Poznaņas pulku karavīri, liela auguma, tērpušies franču armijas formās un apbruņojušies ar

franču ieročiem. Mūsu un ienaidnieka ķēdes tuvojās viena otrai, līdz beidzot sastapās.

Poļu baltgvardu pēkšņais pretuzbrukums nesalauza strēlnieku drosmi un kaujas sparū. Sekoja īsa, bet nikna durkļu cīņa. Abpusējie urā saucieni saplūda vienā nepārtrauktā šausmīgā blāvienā, kas gandrīz pārspēja kaujas troksni. Visapkārt šķindēja ieroči, skanēja dobji sitieni.

Kad piesteidzās mūsu otrā strēlnieku ķēde, mēs kopējiem spēkiem sāsītām slavenos poznaņiešus, bet viņu atliekas piespiedām panikā bēgt. Turpinot straujo uzbrukumu, atbrīvojām Glubokoji. Mūsu flangos tikpat sekmīgi bija cīnījušies citu vienību sarkanarmieši.

Poļu baltgvardi pie Glubokojas saņēma lielu triecienu. Tiem nelīdzēja pat franču lidmašīnas, kas lidoja virs mūsu otrās un trešās līnijas un apšaudīja tās no gaisa. Poļu armijas uzbrukums Baltkrievijai minētajā frontes rajonā bija ne tikai apturēts, bet paši poļi tika padzīti aiz Glubokojas. Poļu armija zaudēja daudz kritušo un ievainoto, daļa krita gūstā. Ieguvām arī daudz kara trofeju. Bet poļu armija visumā nebija sagrauta, jo tai vēl palika lielas rezerves. Poļi gatavojās atkal jaunam pretuzbrukumam. Arī mūsu pulkā bija daudz kritušo un ievainoto. Tā, piemēram, mūsu rotā palika pavisam maz strēlnieku, kaut gan no ierindas neaizgāja viegli ievainotie, tanī skaitā arī šo rindiņu autors (mani ievainoja ar durkli krūtīs). Starp kritušajiem bija mūsu jaunatnes audzinātājs — vecais boļševiks, Rīgas strādnieks Jānis Gūtmanis.

Sajā kaujā smagi ievainoja mūsu bataljona komandieri Pečkuri, tā ka viņš bija spiests atstāt ierindu. So varonīgo cīnītāju es satiku 1925. gadā Smoļenskā, kur viņš tanī laikā strādāja par milicijas krimināldaļas priekšnieku un nesaudzīgi cīnījās ar bandītiem, zagļiem un laupītājiem.

Vienā no kauju pārtraukumiem poļu frontē, vēl pirms kaujas pie Glubokojas, vairāki mūsu pulka strēlnieki kā atzinību par parādīto varonību un sekmīgu kauju vadīšanu Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Polijas frontē saņēma Sarkanā Karoga ordeņus. Apbalvoto vidū bija pulka komandieris Beika, bataljona komandieris Pečkuris, rotas komandieris Lācis un citi.

Pēc kaujas pie Glubokojas mūsu pulku nomainīja, un mēs pārgājām armijas rezervē. Sakarā ar to, ka mūsu pulks kaujās bija zaudējis lielāko daļu sava sastāva, tika saņemta pavēle latviešu strēlnieku sevišķo uzdevumu pulku izformēt, bet ierindā

palikušos strēlniekus nosūtīt uz Dienvidu fronti kā papildinājumu Latviešu divīzijai, kas tur varonīgi cīnījās pret baronu Vrangeli.

1920. gada jūnija sākumā strēlnieki posās ceļā. Pulka komandieris Beika un viņa palīgi ar asarām acis atvadījās no mums, novēlot labas sekmes priekšā stāvošajās kaujās Dienvidu frontē. Pulka štābs, saimnieciskā un sanitārā daļa, izņemot ierindas feldšerus un sanitārus, kā arī artilērija palika Rietumu frontē. Žēl bija šķirties no iemīlotā pulka komandiera, ar kuru kopā bija pavadīts gandrīz vesels grūto cīņu pilnais gads. Orķestrim spēlējot, braši nosolojām pēdējo reizi garām pulka vadībai. Strēlnieku ierindā daudzi gāja ar apsietām galvām, rokām un citiem pēdējā kaujā dabūtiem vieglākiem ievainojumiem. Mēs aizgājām līdz Polockas stacijai un te pārceļāmies pāri Daugavai. Ceļā mēs sastapām pretī braucam sengaidītās armijas rezerves — kājnieku vienības un kādu kavalērijas korpusu, kas devās uz poļu fronti. Poļu pani pa šo laiku bija paguvuši sūtīt kaujās jaunus spēkus un piespieduši mūsu armijas daļas uz laiku atstāt Glubokoj.

Polockā iekāpām vagonos un devāmies uz dienvidiem pretī jaunām kaujām. Mums, jauniešiem, ceļš uz dienvidiem bija svešs. Pirmo reizi savā mūžā ieraudzījām plašās dienvidu stepes, par kurām bijām tikai lasījuši grāmatās vai arī dzirdējuši vecāko strēlnieku nostāstus.

#### DIENVIDU FRONTĒ

Tumšsarkanie preču vagoni, vienmuļīgi klabēdami, ripoja pa dzelzceļa slieķēm. Bijušā sevišķo uzdevumu pulka strēlnieki vairākos vagonos brauca cauri Baltkrievijai, tagadējam Smoļenskas, Brjanskas un citiem apgabaliem, pāri Ukrainas līdzenumiem uz Aleksandrovsku (tagad Zaporožje) — uz Dienvidu fronti.

1920. gada jūlija sākumā mūsu strēlnieku grupa, apmēram 150—200 cilvēku, ieradās Aleksandrovskā. Agrā rīta stundā baltgvardu lidmašīnas, mūs «apsveikdamas», nometa vairākas bumbas mūsu vagonu tuvumā, tomēr nekādi zaudējumi netika nodarīti ne mums, ne dzelzceļa stacijai. Šis kaujas veids mums bija pilnīgi nepazīstams. Poļu frontē gan mūs apšaudīja ar ložmetējiem no franču lidmašīnām, bet te, dienvidos, jau bija sākuši bumbas mest no gaisa. Šāds uzbrukuma veids tanī laikā vēl bija rets notikums.

Aleksandrovskā mūs nodeva kāda piefrontes štāba rīcībā,

kuram bija jāizlemj, kādā daļā mūs iedalīt. Strēlnieku vidū ar «zaldātu telegrafa» starpniecību izplatījās ziņa, ka mūsu grupu gribot atstāt aizmugurē štāba apsargāšanai. Tas uztrauca strēlniekus, sākās kurnēšana. Strēlnieki prātoja: ne tāpēc mēs braucām uz Dienvidu fronti, lai kļūtu par aizmugures žurkām. Neatlaidīgi pieprasījām nosūtīt mūs uz fronti. Šo strēlnieku vēlēšanos paziņoja štāba priekšniecībai. Jautājuma izlemšana ieilga. Štāba priekšniecība bija neapmierināta, ka strēlnieki tik «nepateicīgi». Pie mums ieradās viens no šī štāba pārstāvjiem, pēc izskata un akcenta spriežot, kaukāzietis. Varēja redzēt, ka viņam ļoti patika mūsu brašā stāja, bet neapmierināja mūsu apbruņojums. Viņš pavēlēja vecās, stipri nolietotās šautenes apmainīt pret jaunām. Strēlniekiem tas nepatika, bet bijām pieraduši pavēles izpildīt bez prefimrunāšanas. Saņēmām pilnīgi jaunas šautenes, kuru darbība vēl bija jāpārbauda kaujas laukā.

Aleksandrovskas štābs galu galā nolēma mūsu grupu nosūtīt uz 5. latviešu (Zemgales) atsevišķo pulku, kas tajā laikā atradās pozīcijās pie Jančokraku sādžas — 25—30 kilometru no Aleksandrovskas uz Krimas pusi.

Ceļā uz Jančokraku sādžu mums iznāca sadurties ar Mahno bandu, kas šajā apvidū aktīvi darbojās. Bandīti, juzdami, ka viņiem darīšana ar armijas daļu, kauju neuzsāka.

5. strēlnieku pulka vadība un strēlnieki mūs saņēma ar lielu sajūsmu. Šis pulks nesen bija ieradies Dienvidu frontē kā spēcīga vienība, bet pēdējās kaujās, pārejot uzbrukumā un atbrīvojot Jančokraku un citas sādžas, pulka apakšvienību rindas bija kļuvušas krietni vien retākas, tā ka papildinājums tam bija ļoti noderīgs un savlaicīgs.

5. pulka komandiera pienākumus tanī laikā izpildīja Valfrīds Pavārs. Strēlnieki viņu cienīja kā labu komandieri un cīņas biedru, jo viņš vienmēr atradās kopā ar ierindas strēlniekiem. Pašu pulka komandieri Gregoru, kas kaujās sevi bija parādījis kā saprātīgu un varonīgu komandieri, jaunpienācējiem neizdevās redzēt ne kauju, ne atpūtas laikā. Stāstīja, ka viņš slimojot un atrodoties atpūtā. Pulka komisārs bija Jānis Lunders. Mēs, bijušie sevišķo uzdevumu pulka strēlnieki, lepojāmies ar to, ka cīnīsimies varonīgajā Sarkanās Armijas 5. (bijušajā Zemgales) atsevišķajā latviešu strēlnieku pulkā, kas ar saviem varoņdarbiem pilsoņu kara frontēs bija ieguvis nemirstīgu slavu un kā viens no pirmajiem Sarkanās Armijas pulkiem divreiz bija apbalvots ar Revolucionārajiem sarkanajiem goda karogiem.

5. pulka strēlnieki mums daudz stāstīja par savām varonīgajām kaujām ar kontrrevolucionāro čehoslovaku korpusu pie Kazaņas, kā arī par cīņām ar Judeņiča armiju Petrogradas frontē, kur viņi pirmo reizi bija kaujās sastapušies ar angļu tankiem. Viņi ar lielu cieņu runāja par savu bijušo pulka komandieri — zemgali J. Vācieti, kura vadībā bija cīnījušies ar Vilhelma II karapulkiem Rīgas frontē vēl pirms Oktobra revolūcijas, piedalījušies eseru dumpja apspiešanā Maskavā un citās vietās. Kā ziņāms, V. I. Leņins uzticēja J. Vācietim organizēt un vadīt 1913. gadā Maskavā eseru dumpja apspiešanu, ko viņš arī teicami veica.

Jūlija sākumā Vrangeļa armija sāka pastiprināt karadarbību, sevišķi Aleksandrovskas—Orehovas rajonā, lai iedziļinātos Ukrainas teritorijā.

Jau nākošajā dienā pēc mūsu ierašanās piedalījāmies lielā kaujā Jančekraku sādžas apkārtnē. Baltie nikni uzbruka mūsu pozīcijām, gribēdami atgūt Jančekraku, no kurienes viņus bija padzinuši 5. pulka strēlnieki. Balto uzbrukumu atsītām, un viņi atkāpās ar lieliem zaudējumiem. Šī kauja mums, atbraucējiem, sagādāja negaidītu un nepatīkamu pārsteigumu: Aleksandrovskas štābā izsniegtās šautenes izrādījās nederīgas, jo pēc pirmajiem šāvieniem šauteņu slēdzus nevarējām dabūt ne ciet, ne vaļā. To varēja izdarīt tikai ar sapiera lāpstīņas palīdzību, slēdzi ar varu atsītot un aizsītot. Ar šādām šautenēm mēs kaujā bijām mazvērtīgi, un dažam labam baltgvardam tādēļ izdevās no kaujas lauka aiziet ar veselu ādu. Vajadzēja pēc iespējas ātrāk tikt vaļā no šīm nederīgajām šautenēm. Mēs savācām kaujas laukā balto pamestās šautenes un apmainījām pret savējām.

Pēc dažām dienām mūsu pulku, kas pēdējās kaujās bija stipri cietis, pārveda uz otro līniju.

Otrajā vai trešajā dienā pēc mūsu pārvietošanas kļuva dzirdama intensīva lielgabalu un šauteņu darbība frontes pirmajā līnijā. Strēlnieki, kā paredzēdami, sāka jokoties: puīši, žāvējiet autus un auniet kājas, būs jāiet talkā pirmajai līnijai nomierināt baltos. Tā arī notika. Naktī saņemām pavēli steidzīgi doties uz pirmās līnijas pozīcijām un palīdzēt atsist balto nikno uzbrukumu. Dažās minūtēs visi bijām kaujas gatavībā un devāmies ceļā. Tos dažus kilometrus, kas mūs šķīra no pirmās līnijas pozīcijām, mēs noslojām līdz rītausmai. Visapkārt pletās plaša dienvidu stepe, valdīja klusums. Bijām neziņā, kur meklēt mūsējos.

Apstājāmieš noskaidrot stāvokli. Bija redzams, ka pirmās līnijas daļas, mums nemanot, atkāpušās citā virzienā.

Saulei uzlecot, stepe vēl tinās zilgani pelēkā dūmakā. Te pamanījām, ka mūsu kreisajā flangā sāk pulcēties kājnieki un jātnieki. Domājām, ka tās ir pirmās līnijas Sarkanās Armijas daļas. Mūsu vadība nosūtīja divus strēlniekus nodibināt sakarus ar viņiem un uzzināt, kas notiek frontē un kāda palīdzība viņiem nepieciešama.

Mums palīgā bija ieradies arī III Internacionāles bataljons, kas bija saformēts no pirmā pasaules kara gūstekņiem — ungāriem. Viņi, tāpat kā mūsu pulks, bija sūtīti uz pirmo līniju un meklēja mūsu armijas daļas.

Rīta saule, pakāpjoties augstāk pie apvāršņa, izdzenāja dūmaku, un tagad varēja skaidrāk pārredzēt plašo stepi. Mūsu aizsūtītie sakarnieki turpināja ceļu pie karaspēka daļām, kuras redzējām pulcējamies. Pēkšņi sakarnieki skriešus metās atpakaļ. No karaspēka, pie kura viņi bija sūtīti, atdalījās jātnieku grupa un sāka viņus vajāt. Noskanēja dažī šāvieni. Vairāki jātnieki krita, bet viņu zirgi aizaulekšoja stepē. Pārējie jātnieki ielenca abus strēlniekus... vēl dažī šāvieni, tad viss aplkusa... Atstatums starp mums un jātnieku grupu bija tik liels, ka atklāt šauteņu uguni nebija nozīmes, jo mēs tikpat nespētu palīdzēt saviem biedriem. Tā varoņu nāvē aizgāja bojā divi mūsu pulka strēlnieki. Viens no viņiem bija mūsu komjaunietis, viņa uzvārdu, par nožēlu, neatceros.

Bija skaidrs, ka mūsu flangā stāvēja ienaidnieks. Ieņēmām turpat pozīcijas. Sākām ierakties, kaļot ar lāpstiņām saulē izkaltošo, akmenscieto melno stepes zemi. Pa to laiku balto kājnieku ķēde virzījās uz mūsu pusi. Kājnieku ķēdei sekoja vairākas bruņumašīnas, sausajā stepē saceldamas lielus putekļu mākoņus, jo ilgāku laiku nebija lijis lietus, pieturējās ārkārtīgi karsts laiks.

Arī aiz ungāru bataljona parādījās baltgvardu daļas.

Pēc neilga laika noskaidrojās, ka mūsu aizmugurē ieklūdušas lielas baltgvardu kavalērijas vienības un ka mēs, 5. latviešu pulks un ungāru III Internacionāles bataljons, esam iekļuvuši lamatās. Virs mūsu pozīcijām parādījās balto lidmašīnas, kurām uz spārniem bija redzamas cariskās Krievijas karoga zīmes. Lidmašīnas lidoja ļoti zemu — tās acīm redzot vēlējās izpētīt mūsu spēkus.

Mūsu pavēlniecība deva rīkojumu izdalīt strēlniekiem no mūnicijas vezumiem visas patronas, rokas granātas, ložmetēju

patronlentas un sagatavoties ilgākām aplenkuma kaujām ar pretinieka tankiem un bruņumašīnām. Strēlnieki apņēma cīnīties uz dzīvību un nāvi.

Baltgvardi vilcinājās sākt uzbrukumu. Viņi, kā varēja redzēt, caur mūsu atklātajiem flangiem iesūtīja mūsu aizmugurē jaunās kavalērijas masas.

Tad sākās uzbrukums. Pirmo baltgvardu ķēdi iznīcinājām. Tai sekoja otrā, trešā ķēde, bruņumašīnas. Pret pēdējām laidām darbā Novicka rokas granātas un dažas no mašīnām iznīcinājām, bet pārējās atkāpās. Arī balto kājnieku rindas kļuva retākas. Dažas mūsu rotas jau sāka pāriet pretuzbrukumā, piespiežot balto atkāpties. Ienaidniekam atņēmām trīs lauku lielgabalus. No nepārtrauktās šaušanas mūsu šautenes bija tā sakarsušas, ka sāka degt to virsstobra koka daļas. Nebija laika tās atdzēsēt, tāpēc sameklējām turpat kaujas laukā mūsu un baltgvardu kritušo šautenes.

Tad virs mums parādījās balto lidmašīnas un apšaudīja mūs no ložmetējiem. Kad mūsu šauteņu uguns aizdedzināja vienu no lidmašīnām un tā, liesmu apņēmta, nogāzās balto aizmugurē, citas kļuva bailīgākas un vairs tik zemu nelidoja.

Ienaidnieka kājnieku pirmo frontālo uzbrukumu atsitām, nodarot baltajiem lielus zaudējumus. Arī mūsu pusē bija zaudējumi, bet pagaidām nelieli.

No gūstā saņemtajiem ievainotajiem baltgvardiem uzzinājām, ka pret mūsu pulku un ungāru bataljonu koncentrējas labākās baltgvardu daļas — Korņilova, Drozdova un citu divīziju pulki. Vajadzēja izrauties no balto aplenkuma. Saņēmām pavēli virzīties uz Jančekraku pusi, kas atradās Aleksandrovskas—Krimas dzelzceļa tuvumā, un tur savienoties ar mūsu armijas bruņuvilcienu spēkiem.

Pārgājiena laikā kādā gravā uzdūrāmies lielām balto kazaku daļām, kas pilnā kaujas gatavībā gaidīja brīdi, kad balto kājnieki mūs piespiedīs panikā atkāpties, lai tad uzbrukt. Bet baltie vēlās — strēlnieku un ungāru ķēdes gāja bez panikas. Pēc komandas sablīvējāmies ciešāk kopā un gatavojāmies kaujai ar kavalēriju. Mūs brīdināja, ka drīkstam šaut tikai tad, kad ienaidnieks pienāks šāviena attālumā. Mums vajadzēja rēķināties tikai ar tiem patronu krājumiem, kas atradās mūsu rīcībā, jo nebija ne mazāko cerību, ka no aizmugures varēs pievest patronas.

Pievīzījušies kazaku kolonām tuvāk, sākām šaut. Kazaku

vidū izcēlās sajukums, un viņi, neiedrošinādamies mums uzbrukt, strauji aizauļoja Jančekraku sādžas virzienā.

No frontes puses mums sāka tuvoties jaunas kājnieku daļas un vairākas bruņumašīnas. Mūsu stāvoklis kļuva nopietns, jo mums vajadzēja būt gataviem cīnīties kā pret tuvojošajiem kājnieku ķēdēm, tā arī pret kazaku varbūtējo uzbrukumu mūsu aizmugurē. Bez tam virs mūsu galvām joprojām turpināja lidot ienaidnieka lidmašīnas, kas centās iznīcināt mūsu tačanku zirgus.

Ap mūsu pulku un ungāru bataljonu koncentrējās korņiloviešu, drozdoviešu kājnieki un Donas, Kubaņas, kalmiku kazaku daļas, kas vismaz desmitkārt pārsniedza mūsu spēkus. Kaut gan baltgvardiem bija liels pārsvars (bez tam viņi bija apbruņoti ar labāko tā laika kara tehniku), mūsu strēlnieki un ungāri nezaudēja dūšu.

Atsākās nikna kauja ar pretinieka kājniekiem. No lielās šaušanas ložmetēju dzesinātajos vārijās ūdens. Nemitīgi lādējot šautenes, mūsu pirksti bija saskrāmbāti asinīs ap patronu dzelzs aptverēm. Lielus zaudējumus mums nodarīja ienaidnieka bruņumašīnas. Mūsu pulkam bruņumašīnu nebija, tādēļ strēlniekiem bija jācīnās pret ienaidnieka bruņumašīnām ar rokas granātām. Šajā nevienādajā cīņā strēlnieki parādīja lielu apķēribu, vīrišķību un drosmi. Mēs paslēpāmies sapļautajās labības kopās uz lauka un, pielaiduši klāt bruņumašīnas, ar rokas granātām dažas no tām iznīcinājām.

Baltgvardu kājnieku uzbrukumu atkal atsītām, bet zaudējumi bija lieli abām pusēm.

Pēc baltgvardu uzbrukuma atsišanas mēs pavirzījāmies mazliet uz priekšu. Pārstaigājām neseno kaujas lauku un savācām patronas un rokas granātas no kritušajiem un ievainotajiem baltgvardiem. Tā bija vienīgā iespēja papildināt mūsu munīcijas krājumus. Meklējām arī ūdeni. Baltie to vadāja sev līdzī mucās, bez tam pie katra kritušā varēja atrast zaldātu pudeli ar ūdeni, kas bija ļoti nepieciešams kā mūsu cilvēkiem, tā arī ložmetēju dzesinātājiem. Neciešamās slāpes un Ukrainas karstā jūlija saule strēlniekus tā nomocīja, ka bija vairāki nāves gadījumi. Tā man blakus kaujas laukā nomira no ārkārtīgās saules svelmes un ūdens trūkuma viens no vecajiem latviešu strēlniekiem — Vītiņš, kas pirms Oktobra revolūcijas bija piedalījies Rīgas frontē ziemassvētku kaujās, Nāves salā izcietis vāciešu smacējošo gāzu.

uzbrukumu, sevišķo uzdevumu pulkā Rietumu frontē piedalījies kaujās pret igauņu, latviešu, lietuviešu un poļu baltgvardiem.

Tajā dienā katra ūdens lāsīte strēlniekiem bija vislielākais dārgums pasaulē. Mūsu rindas kļuva arvien retākas. Tikai ar lielām grūtībām varējām pavilkt līdz ievainotos, kuru radās arvien vairāk. Ložmetēji ar patronu lentām arī bija strēlniekiem jānes uz pleciem. Žēl bija klausīties smagi ievainoto lūgumus: «Biedri, izpildi manu pēdējo lūgumu — dari manām mokām galu un nošauj mani, tikai neatstāj dzīvu pie baltajiem.»

Pēc balto uzbrukuma atsišanas iestājās īslaicīgs klusums, kuru mēs centāmies izmantot maksimāli lietderīgi — pārsējām ievainotos, atspirdzinājāmies ar iegūto ūdeni, savācām munīciju un gatavojāmies jaunām kaujām.

Palīgspēkus nebija ko gaidīt. Kaut kur tālu mūsu aizmugurē Aleksandrovskas virzienā bija dzirdami liелgabalu šāvieni. Tātad mēs bijām nokļuvuši dziļā aplenkumā. Turpinājām atkal virzīties uz Jančokraku sādžas pusi, cerēdami tur atrast mūsu bruņuvilcienus. Mūsu ceļu no jauna aizšķērsoja kazaku daļas, un atkal atsākās kauja ar balto kazakiem. Šoreiz viņi sev priekšā izbīdīja tačankas, no kurām atklāja nāvējošu uguni uz mūsu rindām. Pieplakām pie saulē sakarsētās, sausās Ukrainas zemes un rāpus tuvojāmajiem kazakiem. Pievirzījušies baltgvardiem tuvāk, sākām šaut. Tā kā mūsu mērķi bija lieli — tačankas ar zirgiem un kazaku jātnieki, tad mūsu uguns nodarīja ienaidniekam lielus zaudējumus. Pirmām kārtām, centāmies trāpīt ienaidnieka ložmetējiem un zirgiem. Stepē atkal aulekšoja zirgi bez jātniekiem, daudz apšautu zirgu vājājās zemē, un šur tur bija redzamas pamestas ložmetēju tačankas ar ložmetējiem un rezervju patronlentām. Kazaki, glābdami sevi un zirgus, ārkārtīgā steigā metās prom no mūsu uguns lauka.

Šī kauja beidzās mums veiksmīgi. Ieguvām vairākus ložmetējus un patronlentu kastes, no kritušajiem baltgvardiem aplasījām visas patronas un apmainījām sabojātās šautenes. Tačankās atradām arī mučeles ar dzeramo ūdeni. Vispirms devām dzert ievainotajiem, kas visu laiku nepārtraukti atkārtoja: ūdeni... ūdeni... ūdeni...

Virzoties uz priekšu, nonācām pie kāda liela kukurūzas lauka, kurā kukurūzas stādi bija izauguši cilvēka augumā. Nolēmām te kaut uz īsu laiku paslēpties no saules svelmes. Novietojuši kukurūzas ēnā savus ievainotos, sākām košļāt kukurūzas stiebrus un tā daudz maz atveldzējām sev mutes.

Bet arī šeit vajadzēja būt uzmanīgiem, jo kazaki kuru katru brīdi varēja atjaunot uzbrukumu. Un, tiešām, drīz vien stepē frontes pusē atkal parādījās lieli putekļu mākoņi — mums tuvojās jaunas balto kājnieku daļas, aiz tām bruņumašīnas un artilērija. Bet aizmugurē, tuvākajā gravā, sapulcējās balto jātnieki — kazaki. Ap mums arvien ciešāk un ciešāk savilkās pretinieka ielenkuma loks.

Gatavojāmies jaunai kaujai. Vēl mūsu kaujas līnija bija diezgan gara, un mēs baltgvardiem aizsprostojām ceļu Aleksandrovskas virzienā. Pie kukurūzas lauka kaujas ierindā stājās arī visi ievainotie, pat tādi, kam bija galīgi sadragātas kājas, bet kas vēl spēja noturēt šauteni.

Baltie tuvojās mūsu pozīcijām un sāka nikni uzbrukt. Viņu kājniekiem palīdzēja bruņumašīnas, kas, braukājot gar mūsu ķēdi, apšaudīja mūs ar ložmetējiem. Tā kā līdz dzelzceļa līnijai bija vēl tālu, mums atlika tikai cīnīties. Ja dienas sākumā mūsu spēku samēri bija apmēram viens pret desmit, tad dienas otrajā pusē, ņemot vērā mūsu zaudējumus un baltgvardiem pienākušos papildspēkus, katram mūsējam pretī stāvēja 15—20 ienaidnieku. Mēs tomēr turējāmies un, sakoduši zobus, turpinājām plaut uzbrūkošās baltgvardu ķēdes...

Tā tas turpinājās līdz dienas beigām. Bijām jau apmēram 13—15 stundas nepārtraukti cīnījušies kopā ar mūsu varonīgajiem cīņas biedriem — ungāriem. Patronu bija pavisam maz. Tās varēja savākt tikai no kritušajiem baltgvardiem, bet cīņas laikā mums to neizdevās izdarīt. Pāriet pretuzbrukumā mēs nebijām spējīgi. Atlika vēl viena vienīga iespēja — izrauties līdz dzelzceļam un tur atrast savus bruņuvilcienus. No saviem kritušajiem biedriem aplasījām patronas, apmainījām sliktākās šautenes.

Visus mocīja ārkārtīgas slāpes. Mūsu rindas bija kļuvušas pavisam retas. Izmisīgi mēģinājām izrauties no aplenkuma. Atstājām kukurūzas lauku un devāmies uz tuvāko gravu. Bet tur mūs jau gaidīja ienaidnieka jātnieku daļas, kas tikai meklēja izdevību ielauzties mūsu rindās.

Saņēmuši pēdējos spēkus, metāmies virsū kazakiem un atbrīvojām sev izeju dzelzceļa virzienā.

Baltgvardu kazaki mēģināja ielauzties mūsu flangos. Viņiem izdevās sakapāt ar zobeniem dažas nelielas grupiņas, kas bija atpalikušas no galvenās grupas. Vienā no šādām sadursmēm kalmīku kazaki sacīrta gabalos vairākus mūsu strēlniekus, tajā skaitā mūsu komjauniešu vadītāju V. Balodi.

Nepārtraukti atkaudamies no ienaidnieka, mēs nonācām atkal pie kāda kukurūzas lauka. Daudzi strēlnieki no lielā karstumā, ārkārtīgajām slāpēm un noguruma zaudēja samaņu. Tie, kas vēl spēja, turpināja aizstāvēt sevi un nespēkā gulošos biedrus. Dzīvi palika tikai nedaudz strēlnieku, bet baltie tomēr baidījās tuvoties mūsu pozīcijām. Izbeidzās arī patronas. Visapkārt gulēja kritušie un vaidēja mirstošie smagi ievainotie strēlnieki.

Tā pašai dienai cīnījās latviešu darba tautas labākie dēli ar kontrrevolūcijas spēkiem plašajās Ukrainas stepēs, izlejot savas asinis un atdodot jaunās dzīvības par cilvēces brīvību un laimi.

1920. gada 25. jūlija pievakarē no visa lielā 5. Zemgales atsevišķā pulka, kurā bija ap 1000 cilvēku, bija palikuši vairs tikai 54 cīnītāji, no kuriem lielākā daļa gulēja bezsamaņā. Balto pirmās līnijas daļas uzskatīja mūs visus par kritušiem. Lai gan 25. jūlija kaujas beidzās traģiski gan 5. latviešu strēlnieku pulkam, gan III Internacionāles ungāru bataljonam, tomēr mēs iznīcinājām daudz ienaidnieku no labākajām korniloviešu un drozdoviešu kājnieku daļām, kā arī no Donas, Kubanā un kalmiku kazaku jātnieku pulkiem. Iznīcinājām arī daļu no baltgvardu kara tehnikas, un tas viņus stipri vien vājināja. Un, galvenais, šo kauju rezultātā veselu dienu Aleksandrovska virzienā aizturējām balto uzbrukumu, kura nolūks bija sagraut mūsu frontes rajona štābu, paralizēt Sarkanās Armijas vadību un doties tālāk uzbrukumā uz Donbasu un Donas plašumiem. Tādējādi Aleksandrovska štābs ieguva veselu dienu savā rīcībā, varēja noorganizēt rezerves spēkus un dot baltajiem pretsitienu, izjaucot Vrangeļa uzbrukuma plānus.

Mēs bijām izpildījuši strādnieku šķiras uzdevumu — aizstāvēt padomju varu līdz pēdējai asins pilītei. Bijušais 5. Zemgales pulka komandieris J. Vācietis savās «Latvju strēlnieku vēstures» pirmajā izdevumā ievietotajās atmiņās ļoti augsti novērtēja šā pulka pēdējo, traģisko kauju Dienvidu frontē. Viņš atzīmēja, ka strēlnieki šīnī kaujā parādījuši izcilu varonību, nežēlojot savas dzīvības, cīnījušies kā varoņi pret ienaidnieka ievērojamo pārspēku un tā izjaukuši baltgvardu armijas pēkšņo uzbrukumu Donbasa un Donas apgabala virzienā.

Sarkanā Armija gatavoja izšķirošu uzbrukumu Vrangeļa armijai. Uzbrukums, kura rezultātā baltgvardu armija tika galīgi sagrauta un iedzīta Melnajā jūrā, notika 1920. gada novembra sākumā.

Gribētos, lai mūsu Ukrainas draugi, Jančekraku un apkārtējo sādžu kolhoznieki, nekad neaizmirstu, ka viņu lauki ir bagātīgi slacīti ar latviešu tautas labāko dēlu asinīm cīņā par brīvu Padomju Ukrainu.

Te jāatceras mūsu tautas lielā dzejnieka J. Raiņa vārdi:

Tos kapus, tos kapus pieminat,  
Kur savus varoņus atstājat.  
Kad pagurst prāts, kad atkrit rokas, —  
Pieminat savu varoņu mokas!

### GŪSTA

1920. gada 25. jūlija pievakarē pēc 18 stundu nepārtrauktām kaujām stepē iestājās klusums. Tikai šur tur vēl bija dzirdami atsevišķi šāvieni.

Mūsu pēdējo pozīciju laukā gulēja daudz kritušo, starp viņiem arī samaņu zaudējušie strēlnieki. Smagi ievainotie pa retam ievaidējās un ar savām izkaltušajām lūpām atkārtoja vienu un to pašu — ūdeni, ūdeni . . . bet tā mums vairs nebija.

Baltgvardu kājnieku un jātnieku daļas šķērsoja kaujas lauku un traucās uz priekšu Aleksandrovskas virzienā, lai panāktu nokavēto. Bija dzirdamas viņu piezīmes: «Вот, сволочи, дрались до последнего!»

Daži no dzīvi palikušajiem strēlniekiem, nevēlēdamies krist gūstā, gribēja darīt sev galu, bet nebija ar ko, jo cīņā bija izlietotas visas patronas un rokas granātas. Es atguvu samaņu, kad viens no balto sanitāriem rakņājās pa manām kabatām un centās novilkt man apavus. Pietrūkos pussēdus. Baltais, noturējis mani par mirušu, izbailēs satrūkās . . .

Izplētis acis, viņš iekliedzās: «Ты жив?» Tad viņš man lika piecelties un iet līdzi. Es atteicu, ka man nav spēka un stipri gribas dzert. Nožēloju, ka viņš mani nenošāva, kamēr gulēju nesaņānā. Uzmanīgāk apskatot sanitāru, izrādījās, ka viņam nebija ieroču — pie sāniem karājās tikai sanitāru soma un zaldātu pudele, no kuras es nevarēju atraut acis. Sanitārs bija tik līdzjūtīgs, ka iedeva man nodzerties. Kļuva labāk, tomēr, kad piecēlos, man neizsakāmi reiba galva.

Pievakarē kļuva vēsāks, un tas tikami atspirdzināja pārmo-cīto organismu. Bet bēgt no sanitāra vai uzsākt ko citu nebija spēka — es sekoju viņam.

Netālu atradās neliels paugurs. Pieejot tam klāt, ieraudzīju zemē guļam vai sēžam nelielu pulciņu mūsu strēlnieku, no kuriem daži bija viegli ievainoti. Balto sanitāri un viņu aizmugures daļas, novācot kritušos un ievainotos, bija uzgājuši strēlniekus, to skaitā pulka komandieri V. Pavāru, komisāru J. Lunderu, vada komandieri Liepiņu un vairākus strēlniekus — komunistus, nesamaņā guļam. No mūsu jauniešu grupas vienīgi es biju palicis starp dzīvajiem.

Mums, gūstekņiem, sākās moku pilnais ceļš uz ienaidnieka aizmuguri. Ne vienreiz vien nožēlojām, ka nebijām krituši kaujās, ne arī tikuši nošauti, kad bezspēkā gulējām kaujas laukā.

Aizmugures sanitārās daļas, laikam gribēdamas palielīties ar savu «varonību» un saņemt priekšniecības uzslavu, steidzīgi ziņoja savam štābam par piecdesmit četru 5. latviešu pulka strēlnieku sagūstīšanu.

Tāpat tika sagūstīti ap 20—30 ungāru. Strēlnieki un ungāri bija tā noputējuši stepes putekļos un kauju dūmos, ka viņos bija grūti pazīt savus cīņas biedrus. Pavisam izmainījies bija pulka komandieris Pavārs. Pirms liktenīgās 25. jūlija kaujas mēs bijām paraduši redzēt savu komandieri arvien tīri un rūpīgi ģērbusos, brillēs, ar kareivisku stāju. Saņemot gūstā, baltie viņu pamatīgi aptīrīja. Viņš sēdēja strēlnieku vidū basām kājām, kaut kādās melnās skrandainās biksēs, sadriskātā zaldātu kreklā, bez brillēm un cepures, viss noputējis. Tieši tas viņu izglāba, jo neviens no baltgvardiem nevarēja pat iedomāties, ka sagūstīto strēlnieku vidū atrodas arī pulka komandieris. Daži strēlnieki, kurus sanitāri jau bija paspējuši izģērbt, gulēja uz saulē sakarsētās zemes vienās apakšbiksēs.

Pievakares dzestrumā strēlnieki sāka daudz maz atžirgt. Dažiem izdevās no sanitāriem dabūt pa ūdens malkam. Garāmejošie baltgvardu oficiēri, apstājušies pie mūsu grupas, atriebīgi mūs uzlūkoja, lamājās, ņirgājās par mūsu izskatu un draudēja bezžēlastības nošaut visus sagūstītos latviešu strēlniekus un ungārus. Tas mūs neuztrauca, jo neviens pat necerēja palikt dzīvs. Mūs nomierināja un iedvesa vīrišķību tas, ka nebijām vieni, ka mūsu bēdās dalījās arī pulka vadība.

Baltie vēlreiz apskatīja gūstekņus un pavēlēja novilkēt labākās drēbes un apavus, kam vēl tie bija palikuši. Visa šī ņirgāšanās, pazemojumi un draudi strēlniekos tikai iededzināja jaunas un vēl stiprākas naida jūtas pret saviem mocītājiem — baltgvardu oficiēriem. Izturējāmies aukstasinīgi un vienaldzīgi. Mūs

turpināja mocīt neizsakāmas slāpes. Vienīgā vēlēšanās bija dabūt nodzerties ūdeni.

No tuvākās gravas (to bija diezgan daudz Jančekraku sādžas un Orehovas rajonā), kur nesen vēl dzirdējām atsevišķus šāvienus, iznāca baltgvardu grupa, starp viņiem vairākums bija oficiēri, ar nāves galvu attēliem uz piedurknēm. Tie bija tā saucamie nāvinieki. Nāvinieki, krietni iereibuši, nesa pār rokām pārsviestus apavus un sarkanarmiešu drēbes, kuras viņi acīm redzot bija novilkuši nobendētajiem un kaujā kritušajiem mūsu biedriem.

Ieraudzījuši gūstekņus, nāvinieki vispirms krietni izlamājas, tad uzkliedza mūsu apsargātajiem: kas viņus, šos sarkanos suņus, izgērbis?

Šie rīkļurāvēji mēdza izgērbt visus kritušos un ievainotos, pēc tam iegūtās mantas viņi pārdeva un par dabūto naudu uzdzīvoja. Bārdainie vecākā gadagājuma aizmugures baltgvardi, kas bija noslēpuši mūsu apģērbus, izstiepušies nāvinieku priekšā, atkārtoja vienu un to pašu: «Nevaram zināt, jūsu augstdzimtība.» Mums bija vienalga, kam kritīs laupījums.

Viens no nāvinieku barvežiem dusmās par zaudēto laupījumu uzkliedza: «Ko vilcinieties, ātrāk šos sarkanos latviešu purnus nošaut un dosimies tālāk, jo tuvojas vakars.» Kāds cits no nāviniekiem piebilda: «Maz viņus nošaut, vajag pakārt, lai karājas stepē citiem par biedinājumu.»

Šie satrakotie laupītāji centīgi lamāja tos, kuri bija jau agrāk mūs izgērbuši un piesavinājušies mūsu drēbes, apavus un citas mantas, kas pienāktos viņiem par nošaušanu. Tika dota komanda gūstekņus nostādīt pa trīs — citu aiz cita. Nāvinieku barvedis bramanīgi staigāja mums apkārt un kliedza: «Šie sarkanie briesmoņi, kuri mūsu Brīvprātīgo armijai nodarījuši ārkārtīgus zaudējumus, nav vienas lodes vērti, vajag viņus nostādīt tā, lai ar vienu lodi varētu nošaut trīs.»

Daži no gūstekņiem nespēja piecelties un nostāties pēdējo reizi ierindā. Nāvinieki sāka viņus grūstīt un laida darbā šauteņu laides. Pēc šādas gūstekņu «apstrādāšanas» visi bija nostādīti. Gaidījām traģiskās beigas... Strēlnieku vidū iestājās nāves klusums, ko reizēm pārtrauca baltgvardu ņirgāšanās un šauteņu slēdžu klaudzēšana. Tika pielādētas šautenes.

Baltgvardi, laikam gribēdami pagarināt nāvei nolemto spīdzināšanu un ar to sevi uzjautrināt, nesteidzās ar šaušanu. Strēl-

nieki turējās varonīgi, neviens nedomāja lūgt žēlastību no baltajiem sadistiem.

Viens no baltgvardu oficiēriem nostājās mūsu grupas priekšā un pavēlēja izdot komunistus, komisārus un komandierus. Atbildes nebija — visa grupa klusēja... Ja mirt, tad mirt visiem kopā... To pašu darija ungāri. Pēc neilgas pauzes baltgvardi atkārtoja pavēli: komisāriem, komunistiem, komandieriem — trīs soļus uz priekšu! Neviens nekustējās. Valdīja pilnīgs klusums. Pēc krietnas pauzes pretizlūkošanas oficiēris ķērcošā balsī kliecda: «Kas uzrādīs komunistus, komisārus, komandierus — dāvinu dzīvību!» Tāda nelieša mūsu vidū nebija — strēlniekos valdīja vienotība un apņēmība mirt visiem kopā.

Aiz muguras atskanēja komanda — atlikt! Mūsu grupai ātri tuvojās jātnieks. Tas bija balto štāba pulkvedis ar speciālu uzdevumu — konvojēt mūsu grupu uz aizmuguri. Šis starpgadījums strēlniekus nemaz neiepriecināja. Bija tikai viena vēlēšanās — kaut ātrāk izbeigtu mocīšanu — nošautu... Strēlnieki sačukstējās, viens otru uzmundrinot — turēsimies kā vīri, kā pienākas revolucionāriem, nelieksim galvas kontrrevolūcijas priekšā, lai arī kādas mokas mums gatavotu. Pulkvedim sekoja jātnieku grupa, kam vajadzēja apsargāt strēlnieku gūstekņu grupu ceļā uz balto štābu.

Kaut kur tālu stepē bija saskatāmi lieli putekļu mākoņi, pēc kā varēja spriest, ka lielas jātnieku masas pārvietojas balto aizmugures virzienā. Vēl atrodoties kaujas laukā, mēs gaidījām mūsu kavalērijas palīdzību, un tagad uzliesmoja cerības dzirkstele — varbūt, ka tie ir mūsējie un izglābs mūs no nāves.

Baltie kļuva rosīgi un sāka manāmi nervozēt — viņi baidījās no Sarkanās Armijas kavalērijas. Oficiēri vairākas reizes minēja Budjonija vārdu. Baltie lielā steigā sāka mūs dzīt uz savu aizmuguri. Bet putekļu mākonis nozuda kaut kur Orehovas virzienā, un izgaisa mūsu cerības uz atbrīvošanu.

Mūs dzina kā lopus uz kaušanu, bet bijām bezspēcīgi pretojies: Tos, kas no liela noguruma nevarēja ātri paiet, baltie sita ar nagaikām. Tas izraisīja sašutumu un protestu strēlniekos. Baltie draudēja nošaut katru, kas atpaliks. Uz šiem draudiem atbildējām droši un nicinoši — to varējāt darīt jau sen, mūs saņemot gūstā, bet mocīt sevi neļausim. Veselākie sāka iet lēnākiem soļiem un palīdzēja vājākajiem. Tā mēs visi kopā lēni vilkāmies uz priekšu. Mocīja ārkārtīgas slāpes. Gājām pāri arbūzu laukam, kurā mētājās sašķelti arbūzi. Kad daži no mums gribēja pacelt

kādu arbūza gabalu, lai veldzētu slāpes, baltie uz zirgiem iedrās gūstekņu kolonā un sāka ar nagaikām mūs sist.

Nokļuvuši līdz tuvākajām mājām, mēs norunājām tālāk neiet un pieprasīt, lai mums dod dzert un ļauj atpūsties. Lai šī «dumpja» organizēšanu nepiedēvētu vienai personai, sākām visi reizē skandināt: ūdeni! ūdeni! atpūtu! atpūtu! Baltgvardu konvojs, pārsteigts par šādu pārgalvību, sāka neganti lamāties un piedraudēja mūs nošaut. Padzirduši mūsu kliedzienus, sapulcējās apkārtējo māju zemnieki. Viņi, sašutuši par tik zvērisku apiešanos ar gūstekņiem, kaunināja baltgvardus: «Vai jūs tiešām neesat kristīgi cilvēki, vai jums nav krusts kaklā? Bīstieties dieva! Jums pat ūdens žēl. Paskatieties uz šiem galīgi nomocītajiem cilvēkiem!»

Mūsu izskats patiešām bija šausmīgs — puskaili, nopotējuši, netīri stāvi, daudziem pārsietas galvas un rokas. Zemnieku līdzjūtības iedrošināti, mēs sākām protestēt vēl skaļāk, pieprasot ūdeni un atpūtu. Balto zaldāti, klausoties zemnieču kauninājumus, stāvēja, acis nodūruši. Oficieri beidzot bija spiesti dot komandu: izsniegt ūdeni. Dzert — tā bija neizsakāma bauda, kuru var saprast tikai tas, kas pats kādreiz cietis ārkārtīgas slāpes. Saskrēja saimnieces ar spaiņiem, pielēja pilnas lopu dzirdināmās siles ar ūdeni un mūs nelielās grupās vairākas reizes laida pie silēm padzerties. Piekļupām pie silēm, iegremdējām visu seju ūdenī un dzērām, dzērām. Likās, ka nekas pasaulē nav garšīgāks par šo dzidro, atspirdzinošo ūdeni.

Bija jau vakars. Satumsa. Iestājās tumšā Ukrainas nakts, un tādā tumsā konvoji baidījās vest mūs tālāk. Palikām pārnakšņot turpat, netālu no akas pie lielas salmu kaudzes. Ap mūsu grupu bija nostādīti sargposteņi. Apsargāja mūs ļoti modri, tā ka visiem vai lielākai grupai bēgt nebija iespējams.

Vajadzēja vispirms glābt pulka komisāru Lunderu un komandieri Pavāru. Strēlnieki izteica bažas, ka, gaismai austot, var pievest gūstekņus no mūsu kaimiņu daļām, kāds no viņiem var pazīt mūsu vadību un paziņot to baltajiem. Tā kā pirms pēdējās kaujas mūsu pulka daļas bija apmetušās šajās mājās atpūtā, tad arī kāds no zemniekiem-kulakiem varēja pazīt mūsu komandierus.

Vajadzēja organizēt viņu bēgšanu. Pulka komandieris Pavārs atteicās atstāt strēlniekus un izteica vēlēšanos palikt un, ja būs iespējams, organizēt kopēju bēgšanu no gūsta. Komisārs Lunders ar strēlnieku palīdzību naktī bija pazudis. Viņa nozu-

šanu baltie nepamanīja, jo gūstekņu saraksti vēl nebija sastādīti un baltie pat nezināja gūstekņu īsto skaitu. Pa ceļam, kamēr nokļuvām šeit, bija pievesti vēl daži gūstekņi.

Pievakarē komandieris un komunistu grupa bija apsprieduši divus bēgšanas variantus — ūdens dzeršanas laikā, izmantojot vakara krēslu, palīst zem lielās ūdens siles pie akas un, grupai aizejot, aizbēgt vai arī naktī ierakties dziļāk salmos un rītā pēc gūstekņu grupas aizvešanas bēgt un tikt pāri fronteī pie savējiem. Vienu no šiem variantiem pulka komisārs Lunders bija izmantojis un laimīgi nokļuvis pāri fronteī.

Nākamās dienas rītā vēlreiz krietni padzērāmies un konvoja pavadībā devāmies tālāk balto aizmugurē. Tagad bija vieglāk iet, jo bijām krietni atpūtušies nakts vēsumā un slāpes vairs nemocija. Lai gan jau otro dienu nebijām ēduši, tomēr jutāmies tīri labi, ēst negribējās. Daži no konvoja zaldātiem stāstīja, ka mums tiešām uzsmaidījusi laime, jo esot taču ģenerāļa Vrangeļa pavēle — sarkanos latviešu strēlniekus vispār gūstā neņemt. Mūs vedot uz balto armijas štābu sakarā ar to, ka baltajiem esot zināms, ka 5. latviešu strēlnieku pulks nesen ieradies no Maskavas, kur esot apsargājis galveno boļševiku vadoni Ļeņinu, Sarkanās Armijas virspavēlnieku Vācieti un citus. Šis fakts norādot, ka boļševiki esot spiesti mest kaujā savas pēdējās rezerves, un tas savukārt nozīmējot, ka viņiem drīz būšot gals.

Sāda satūra ziņas bija izplatījušās pa visu baltgvardu aizmuguri. Šo gadījumu baltie izbazunēja par lielu savas armijas uzvaru un pareģoja drīzu padomju varas bojā eju. Lai ar savu uzvaru frontē atstātu lielāku iespaidu uz vietējiem iedzīvotājiem aizmugurē, baltie mūsu grupu dzina uz armijas štābu kā lietisku pierādījumu, dēvējot mūs gan par Ļeņina miesassargiem, gan Sarkanās Armijas virspavēlniecības štāba sardzi utt.

Otrā dienā mēs nonācām pie kādas bagātas, lielas ukraiņu sādžas, kurā atradās viens no galvenajiem balto armijas štābiem. Pa sādžas ielām staigāja daudz zaldātu un kazaku. Vīrs vairākām bagātākajām mājām, kur bija izvietotas galvenās štāba daļas, plīvoja vecie cara laika trīskrāsainie karogi. Visapkārt bija vērojama svētku noskaņa.

Netālu no sādžas centra kādas glītas mājas dārzā bija dzirdama pūtēju orķestra muzika un urā saucieni. Tur balto oficiēri svinēja kādas savas armijas daļas svētkus un lielās «sekmes» frontē, noklusējot savus zaudējumus.

Mūsu gūstekņu grupu aizveda uz laukuma sādžas vidū.

Jātņieku konvoju nomainīja, un mūsu apsardzi pārņēma viena no kājnieku daļām ar sarkaniem uzplečiem, kādus mēs bijām redzējuši frontē. Šajā daļā bija arī daži bijušie sarkanarmieši, kas aprīli bija krituši gūstā kaujās pie Perekopa. Viņi bija ļoti runīgi un stāstīja, ka krievu tautības sarkanarmiešus gūstekņus dzenot uz baznīcu «attīrīties no grēkiem» un pēc tam iedalot baltgvardu aizmugures daļās, bet latviešus, ebrejus, komunistus un komandierus nošaujot. Baltie to darīja ar nolūku, lai kurinātu naidu starp Padomju republikas tautām. Bijušie sarkanarmieši sarunā ar mums izteica savu neapmierinātību ar baltgvardu muižniecisko politiku un sacīja, ka pirmajā izdevīgajā gadījumā pāriešot Sarkanās Armijas pusē.

Šajā zvēru midzenī mums bija mazas izredzes palikt dzīviem. Turpinājām gaidīt savu nāves stundu. Bēgt nebija iespējams, lai gan nemitīgi par to domājām.

No zaldātiem mēs uzzinājām, ka baltie svinot Korņilova divīzijas uzvaru frontē Aleksandrovskas virzienā un mūs atveduši uz štābu kā kara trofejas, lai pierādītu, ka balto armija sekmīgi uzbrūk frontē un «gūst lielus panākumus». Ziņas par gūto uzvaru tika plaši publicētas balto aizmugures laikrakstos.

Uz sādžas laukuma tika atvesti arī citi gūstekņi — sarkanarmieši no krievu daļām, kuri bija krituši gūstā 24.—25. jūlija kaujās Orehovas rajonā. Visus gūstekņus sadalīja trīs grupās: latvieši, ungāri un krievi. Balto oficiēri, daži ar savām «frontes sievietēm» — eleganti gērbtām dāmām, kuru starpā, pēc izskata spriežot, bija arī dažas muižnieces, apstaigāja gūstekņu grupu, skatoties uz mums kā uz kādiem ērmiem. Šī «smalkā» baltgvardu sabiedrība ar ārkārtīgu naidu un arī ziņkārību aplūkoja latviešu strēlniekus. Sie kungi lamāja un lādēja mūs, draudēja mūs iznīcināt un atriebt par savu zaudēto kundzību, par aizgājušajiem labajiem, skaistajiem laikiem, kad viņi netraucēti varēja verdzināt darba tautu Krievijā un mierīgi dzīvot parazitu dzīvi uz strādnieku un zemnieku rēķina.

Oficiēri, pastaigājoties mūsu grupas priekšā, stāstīja cits citam un savām dāmām briesmu lietas par latviešu strēlniekiem, viņi stāstīja atsevišķas epizodes no 1918. gada eseru dumpja apspiešanas Maskavā. Daži no šiem kungiem bija piedalījušies dumpī un dabūjuši krietnu mācību no latviešu strēlniekiem, kas J. Vācieša vadībā piedalījās eseru dumpja likvidēšanā.

Kāds apakšpulkvedis, it kā klausītājiem sūdzēdamies, stāstīja, ka 1919. gadā kaujās pie Orlas latviešu strēlnieki esot «zvē-

riski» iznīcinājuši labākos Deņikina armijas oficeru pulkus. Kā pierādījumu dāmām, kas klausījās ar naidā, izbrīnā un līdzcie-  
tībā saviebtām sejām, viņš demonstrēja līdz plecām atrautās rō-  
kas vietu un plātījās ar kaujā zaudēto aci. Sis apakšpulkvedis  
turpināja stāstīt, ka latviešu briesmoņi Taurijas stepēs esot iznī-  
cinājuši vairākus angļu tankus, uzlienot uz ejoša tanka un ieme-  
tot tanku lūkās rokas granātas.

Baltgvardi bija izlaiduši savās armijas daļās un aizmugurē  
aģitācijas plakātus, kur bija attēlots, kā latviešu sarkanie strēl-  
nieki iznīcina krievu tautu. Arī augstākie ārzemju buržuāzisko  
valstu diplomāti šos melus izplatīja ārzemēs. (Anglijas valstsvīrs  
Lloid-Džordžs savā memoriāla grāmatā «Taisnība par miera līgu-  
miem», kas izdota krievu valodā Maskavā 1957. gadā, I sējuma  
294. lpp. raksta, ka 1918. gadā Dānijas sūtnis Maskavā Skave-  
niuss informēja Parīzes miera konferenci, ka Sarkanā Armija  
galvenokārt sastāvēt no ārzemniekiem — latviešiem, ungāriem,  
vāciešiem un ķīniešiem.)

Bija riebīgi klausīties šos spriedelējumus. Mēlneši negribēja  
saprast vēsturiskās pārmaiņas, kādas notika tai laikā visā pla-  
šajā Krievijā. Latvieši, kā arī citas Krievijas tautas plecu pie  
pleca ar lielo krievu tautu cīnījās ne pret krievu strādniekiem un  
zemniekiem, bet pret Krievijas muižniecību un buržuāziju — pret  
baltgvardiem.

Tieši tādēļ, ka latviešu revolucionārie strēlnieki nelokāmi  
cīnījās par strādnieku šķiras interesēm, par padomju varu, balt-  
gvardi bija tik nežēlīgi noskaņoti pret mums. Gaidījām linča  
tiesu. Domājām, ka šī baltgvaru sabiedrība mūs saplōsis ga-  
balos.

Dienas otrajā pusē visus gūstekņus nostādīja grupās pa tau-  
tībām. Ieradās augstākā priekšniecība — resni, vecīgi, aptauko-  
jušies ģenerāļi un viņu pavadoņi — visādu rangu štāba oficeri  
un vairākas civilpersonas — baltgvaru īstie saimnieki — An-  
tantes pārstāvji.

Baltgvaru pavēlniecība gribēja palielināt savu saimnieku  
priekšā un pārliecināt viņus, ka frontē gūta liela uzvara, lai tad  
izdiedelētu no Antantes jaunos naudas, municijas un pārtikas  
aizdevumus, kas bija vajadzīgi kara turpināšanai pret sarkana-  
jiem. Bija redzams, ka tieši šim nolūkam baltie bija organizējuši  
komēdiju ar gūstekņiem, savākuši tos, cik nu vien bija iespējams  
no visas frontes, neaizmirstot pie tam spriedelēt par humanitāti —  
lūk, viņi pat tādus zvērus kā latviešus gūstā ņēmot.

Gūstekņu apskate nebūt neiepriecināja ne krievu baltgvardus, ne viņu ārzemju saimniekus. Gūstekņu izskats bija šausmīgs, it īpaši mums, latviešiem un ungāriem: mēs jau trešo dienu nebijām ēduši, visi bijām basām kājām, puskailli, daži vienās saplīsušās apakšbiksēs, daži ar pārsietām galvām un rokām, pārsēji noputējuši melni un netīri.

Mūsu miesa, ko skrandas sedza visai trūcīgi, bija klāta ar biezu putekļu kārtu, tikai zobi un acis spīdēja kā nēģeriem. Skats patiešām mežonīgs. Izslavētā balto «uzvara» Aleksandrovskas virzienā, spriežot pēc šīs nelielās gūstekņu grupiņas, neizskatījās pēc armijas uzvaras, bet gan drīzāk pēc bandītu uzbrukuma laupīšanas nolūkā.

Balto ģenerāļi saviem saimniekiem stāstīja angļu, franču un vācu valodā, ka Sarkanā Armija esot tāda, kādu viņi šeit redzot gūstekņu grupu, t. i., visa Sarkanā Armija esot tērpta skrandās, basām kājām utt.

Viens no civilajiem griezās pie kāda ģenerāļa ar jautājumu: «Sakiet, ģenerāļa kungs, ja Sarkanā Armija ir tādā šausmīgā stāvoklī, kā mēs te redzam, ar ko tad izskaidrojams tas, ka aplenkumā no visa latviešu pulka izdevās sagūstīt tikai 53, starp kuriem daudzi ievainoti?» Ģenerālis, izplētis rokas, varēja tikai atbildēt: «Jā, redziet, tādi viņi ir, tie sarkanie.»

Kāds civilists jautāja mūsu grupai vācu valodā, vai tiešām tādā tērpā mēs dienejuši Sarkanajā Armijā. Starp strēlniekiem bija daži, kuri prata vācu valodu. Tie paskaidroja patiesību, ka no visa pulka palikuši dzīvi tikai 53 cilvēki, ka, kritot gūstā, tikām izģērbti nošaušanai, bet to nepaspēja izdarīt, jo saņēma pavēli nosūtīt mūs uz štābu pakāršanai. Mūsu runātāji neaizmirsā piebilst arī to, ka neesam ēduši jau trešo dienu. Tē nu bija redzams, kāda izskatās īstenībā tā slavētā balto humanitāte. Ārzemnieki ar lielu neuzticību klausījās un skatījās strēlniekos. Ģenerāļi un oficiēri bija ļoti neapmierināti.

Pēc tam augstākā priekšniecība un Antantes pārstāvji devās pie blakus stāvošajiem ungāriem, kuru starpā atradās tādi, kas prata franču valodu. Ungāri apstiprināja to pašu, ko bijām teikuši mēs, un deva pat vēl sīkākus paskaidrojumus par balto zvēribām un mežonīgo apiešanos ar gūstekņiem un ievainotajiem frontē. Ģenerāļi un viņu saimnieki jutās neērti. Meli par stāvokli Sarkanajā Armijā bija atmaskoti. Baltajiem neizdevās noslēpt savas armijas laupītāju darbus frontē.

Gūstekņu apskate beidzās. No balto humanitātes nekas nepa-

lika pāri, viņu nežēlība un necilvēciskā apiešanās ar smagi ievainotajiem bija redzama visiem, kas piedalījās apskatē. Baltgvardu kungi paši labāk zināja, ko viņi dara ar gūstekņiem. Bija zināma ģenerāļa Vrangela pavēle: sarkanos latviešu strēlniekus, komisārus, komandierus, komunistus un ebrejus gūstā neņemt — iznīcināt uz vietas.

Pēc visas šīs komēdijas latviešus un ungārus izvietoja atsevišķi no citiem gūstekņiem kādā lielā lauku mājas sētā, kur mums pirmo reizi atļāva nomazgāties un pēc trīs dienu badošanās izsniedza nedaudz zupas un pa maizes gabalam.

Sai sādžā vietējie iedzīvotāji bija vācu kolonisti, kas mums, gūstekņiem, simpatizēja un visādi centās palīdzēt: deva spaiņus, ziepes un dvieļus, lai mēs varētu nomazgāties, un pat drēbes tiem, kuri bija palikuši pilnīgi kaili. Viņi pat apgādāja mūs ar labu baltmaizi. Tas mums ļoti noderēja, jo no «kroņa devas» ēduši bijām, bet paēšanai nepietika.

Baltie, kas mūs apsargāja, noliedza vietējiem zemniekiem nodot mums maizi un drēbes, bet sādžas iedzīvotāji atrada iespēju nokļūt pie mums. Jāsaka, ka daži baltgvardi, stāvot sardzē, tikai ārēji izrādīja bargumu un stingrību, bet īstenībā skatījās caur pirkstiem uz mūsu sakariem ar vietējiem iedzīvotājiem, kas mums piegādāja ēdamo.

Gribējās ļoti smēķēt, dažiem no mums bija saglabājusies tabaka, bet nebija ne papīra, ne sērkokociņu. Es tanī laikā ļoti vāji pratu krievu valodu. Griezās pie viena no mūsu sardzes zaldātiem, kas stāvēja netālu no manis un tina papīrā sev smēķi. Kā tas pie mums bija parasts, es uzrunāju viņu: «Товарищ, дайте кусочек бумаги!»

Tas bija kā uguns pakulās. Šis nelietis izrādījās īsts baltgwards — kļuva sarkans kā vēzis un ar nagaiku sāka apstrādāt manu kailo muguru, kliezot: «Вот тебе товарищ!» Šo sitieni pēdas saglabājušās vēl līdz šai dienai. Es nesapratu, par ko viņš mani tik nežēlīgi sit. Tad vecākie biedri man paskaidroja, ka baltgvardus par biedriem nevarot saukt, viņi esot господа (kungi).

Tā baltgvardi mani apmācīja krievu valodā runāt un pirmo reizi ar nagaikas palīdzību sapratu starpību starp «товарищ» un «господин». Skatoties uz bārdaino baltgvardu, kam bija tipisks kulaka izskats, nodomāju — pagaidi tu, господин, nāks laiks un, ja palikšu dzīvs, es ar tevi vēl parunāšu!

Sētā, kur bijām novietoti, pulcējās baltgvardu štābisti un

viņu tuvinieki — Krievijas muižnieki un bagātņieki — un skatījās uz mums kā uz kādiem ērmiem, dēvēja mūs par rūdītiem boļševikiem, lamāja mūs par krievu tautas aplaupītājiem un viņu kultūras un saimniecības postītājiem.

Mums tas viss bija jau apnicis, sākām savā starpā jokot, izsmejot un nicinot mūsu lādētājus, un centāmies nedomāt par mūsu bēdīgo stāvokli. Baltgvardu lāsti un lamāšanās liecināja, ka viņi nojauta savas kundzības neizbēgamo galu. Viņu dienas bija skaitītas, to sapratām mēs — strēlnieki, uz laiku nokļuvuši kontrevolūcijas midzenī kā gūstekņi, to saprata arī tālredzīgākie baltgvardu oficiēri.

Šai sādžā baltie mūs nepakāra un nenošāva, kā viņi solījās to darīt, bet pēc pāris dienām, kurās viņi gan ar visādiem draudiem, gan pavēlēm veltīgi centās panākt, lai uzrādām komunistus, komisārus un komandierus, mūs nosūtīja ļoti stingrā apsardzībā uz Melitopoli. Melitopolē mūs ievietoja kādā dikā stāvošās rūpnīcas korpusā, kam apkārt bija augsta sēta. Pilsētā bija izplatītas baumas, ka esot sagūstīti visrūdītākie boļševiki, pēdējie boļševiku spēki — latvieši, Ļeņina miesassargi. Kaut gan baltie mūs izbazunēja par visšausmīgākajiem negantņiekiem, Melitopolē iedzīvotāji parādīja mums vissiltākās simpatijas un centās izmantot katru iespēju, lai sniegtu mums morālu un materiālu atbalstu. Pār augsto sētu mūsu novietnē ielidoja paciņas ar ēdamo, dažiem drēbes gabaliem, materiāliem ievainojumu pārsiešanai un zīmītes — «Turieties, biedri nezaudējiet dūšu, jūs neesat vieni šinī kontrevolūcijas midzenī.» Šīs simpatijas mūs patiešām iepriecināja un deva spēkus turēties kā vīriem.

Melitopolē mūs, strēlniekus, atšķīra no mūsu cīņas biedriem — ungāriem. Viņi palika Melitopolē, bet mūs ielādēja divos preču vagonos un nosūtīja Simferopoles virzienā.

Dažās stacijās ap mūsu vagoniem pulcējās uz dienvidiem atbēgušie buržuji un muižnieki. Viņi lādēja mūs, kliegdami — šeit ved Ļeņina miesassargus, briesmoņus — latviešus, kāpēc šie suņi vēl nav pakārti, nošauti, kādēļ viņus vēl vadā vagonos? Dodiet viņus šurp, mēs viņus ar savām rokām nožņaugsim utt. Aiz mūsu vagonu sienām trakoja saniknotā Krievijas mantīgā šķira. Tika sviēsti akmeņi pret mūsu vagonu sienām.

Mūsu konvoji ar kritu lieliem burtiem uz mūsu vagoniem bija uzrakstījuši — šeit tiek vesta sagūstītā boļševiku vadoņu miesassardze — latvieši.

Simferopoles stacija bija pilna ar ļoti «interesantu publiku»:

lepni gērbti kungi un dāmas, sabēguši no visām Krievijas malām, bez darba klīstoši garīdznieki, muižnieki, fabrikanti, tirgoņi, mākleri, visāda ranga ierēdņi un daudz izlutināto, iedomīgo bagātnieku jauniešu — ģimnāzistu. Šī publika, slaistoties Simferopolē bez jebkādas nodarbošanās, uzzinājusi, ka tiks ievesti briesmoņi, boļševiki — latvieši, bija ieradusies stacija.

Stingrā apsardzībā mūs izsēdināja no vagoniem un veda uz Simferopoles cietumu. «Elegantie» bagātnieki mūs sagaidīja ar parastajiem lāstiem, lielākā daļa nikni kļiedza: «Nošaut! pakārt! nosist nolādētos!» Šādas «muzikas» pavadībā konvojs ar lielām pūlēm aizveda mūs līdz cietumam.

Pie dažiem cietuma logiem bija piestājušies arestētie Krimas revolucionārie strādnieki un darba zemnieki, tie sveicināja mūs ar rokas mājieniem. Vienā logā pat parādījās sarkans karodziņš. Tas sacēla lielu troksni administrācijas un mūsu konvoju vidū. Kļiedza arī uz ielas stāvošās lepnās kundzes: «Skatieties, skatieties, kas tur notiek, pat cietumā drīz būs revolūcija!» Mūsu tuvošanās satrauca visus cietumniekus.

Cietuma galvenajā korpusā mūs nepieņēma — it kā neesot brīvas vietas. Pēc tam kad mūsu konvoja oficiēris labu laiku bija skraidījis pie cietuma priekšniecības, galu galā mūs pieņēma un novietoja pārsūtīšanas punktā.

Tajā nodzīvojam vairākas dienas. Pirmo reizi dabūjam kārtīgi nomazgāties pirti — nomazgājām uz miesas sakrājušos lipīgos stepes putekļus un kaujas lauka dūmus.

Šai cietumā, lai gan ēdināja slikti un maz, tomēr regulāri dabūjam maizes gabalu un zupas devu. Bija zudušas pastāvīgās slāpes, un reizē ar to bija izgaisusi vienaldzība. Sākām atkal domāt par dzīves un ciņas turpināšanu. Nopietni prātojam par bēgšanu no gūsta — bet, kā bēgt un kādiem līdzekļiem?

Krimas pussalu ieslēdza Perekopa šaurums. Daži izteica domas bēgt uz jūrmalu un tur ar kādas laivas palīdzību pa jūru nokļūt pie savējiem. Bet jūrmalu stingri apsargāja un bez labiem sakariem ar jūrmalas iedzīvotājiem šo bēgšanas variantu nevarēja realizēt dzīvē — tā bija tikai fantāzija.

Uzzinājām, ka Krimas kalnos esot partizāņi, bet kā pie viņiem nokļūt?

Bija zināms, ka kalnu apkārtne atrodas daudz baltgvardu karaspēka daļu, tātad kalnos mums ar savu latvisko akcentu un skrandainajām drēbēm nebija iespējams nokļūt. Bēgšanas plāni bija jāatliek, līdz radīsies labvēlīgāki apstākļi.

Simferopoles cietuma priekšnieks bija ļoti neapmierināts ar mūsu grupu; viņš bija ļoti nikns, ka viņa cietums esot pārvērsts par gūstekņu nometni. Priekšnieks nežēloja pūli, lai aizdabūtu mūs prom. Beidzot radās izdevīgs gadījums — Saku sālsezerā bija vajadzīgi strādnieki dūņu rakšanai Saku dziedniecības iestādes vajadzībām. Šis darbs bija ļoti smags un veselībai kaitīgs. Sālsezerā bija jāstrādā līdz jostas vietai aukstā, sālītā ūdenī un no sāls slāņa apakšas jāvelk laukā dūņas, kas bija melnas kā piķis, un jālādē vagoniņos, kuri jāstumj uz dziedinātavas sētu, kā arī jāveic citi smagi darbi dziedinātavas saimniecībā.

Visu mūsu grupu nosūtīja tur darbā, un cietuma priekšnieks tādā kārtā tika vaļā no kara gūstekņiem.

Sakos mūs novietoja turpat dziedniecības iestādes teritorijā, lielā istabā ar divstāvu nārām.

Darbs, kā jau sacīju, bija ļoti grūts. Ūdens, kurā strādājām, bija tik sālīts, ka cilvēks varēja gulēt virs tā. Mūsu miesa, strādājot šai ūdenī, piesātinājās ar sāli, bet samirkušās drēbes pārvērtās par spidošu sāls gabalu.

Kaut gan darbs bija grūts, tomēr jutāmies šeit brīvi, varējām satikties ar dziedniecības iestādes strādniekiem un kalpotājiem. Mūsu apsardzes priekšnieks bija vecs feldfēbelis, kas visu mūžu nodienējis armijā (viņa uzvārdu tagad, pēc 40 gadiem, esmu piemirsis). Viņš bija lāga vīrs. Kaut gan mums līdzī gāja slava — rūditie un nelabojamie boļševiki, viņš pret mums izturējās ļoti lojāli un deva mums lielāku brīvību, nekā to atļāva norādījumi. Mūsu feldfēbelis bija ap 60 gadu vecs, ar kuplām, iesīrām ūsām, arvien brašu, pat jauneklīgu kareivja stāju, ar stingru, bet tēvišķīgi draudzīgu skatienu.

Viņš bija stingrs, bet arvien patiess un mums par lielu izbrīnu ārkārtīgi neieredzēja izlutinātos, iedomīgos oficerus-muižniekus. Norādot uz šādiem oficeriem, viņš pat nekautrējās mūs brīdināt — sargieties no tiem suņiem. Bija gadījumi, kad dziedinātavā atrodošies balto oficieri, uzzinot, ka mēs esam latviešu sarkanie strēlnieki, visādi mūs lamāja, un pat bija gadījumi, ka dažus no mūsējiem piekāva.

Tādās reizēs mūsu apsardzes priekšnieks sacēla lielu traci. Sūdzējās augstākajai slimnīcas priekšniecībai, prasīja, lai savaldot sitējus — aizmugures «varoņus», kā viņš mēdza teikt. Šis viņa sūdzības nebija veltas.

Dziedniecības iestādes vadība bija galvenokārt ārsti, lai gan oficeru formās, bet pret mums, latviešu strēlniekiem, viņi bija

labvēlīgi noskaņoti un neatļāva reakcionāriem oficiēriem mūs pazēmot.

Strādājot sālsezērā, iepazināmies ar sālsezera malā atrodošās sādžas iedzīvotājiem — vietējiem zemniekiem. Viņi jau bija padzirdējuši, ka Sakos atsūtīti no Simferopoles cietuma sarkanie, un meklēja izdevību satikties ar mums, uzzināt boļševiku politiku zemnieku jautājumā. Viņi pat aicināja mūs ierasties pie viņiem sādžā. Sākām apmeklēt sādžas iedzīvotājus. Mūsu priekšnieks neprotēstēja pret mūsu gājieniem uz tuvējo sādžu, tikai brīdināja, lai sargoties no oficiēriem un it īpaši no pretizlūkošanas darbiniekiem.

Sādžas zemnieki bija naidīgi noskaņoti pret baltajiem. Nabadzīgā un daļa vidējās zemniecības simpatizēja padomju varai un Sarkanajai Armijai. Viņi mūs uzņēma kā gaidītus viesus un lūdza pastāstīt par padomju varas politiku zemnieku jautājumā, pat to, kādu kārtību domā ievest uz laukiem padomju valdība pēc baltgvardu padzīšanas, kas notiks ar muižnieku zemi utt. Zemnieki bija pārliecināti, ka balto vara Krimā ilgi nepastāvēs.

Mūsu strēlnieki, it īpaši Komunistiskās partijas biedri (un es kopā ar viņiem), sāka sistemātiski apmeklēt sādžas zemniekus un pārrunāt ar viņiem politiskus jautājumus.

Bagātākie sādžas iedzīvotāji — kulaki — arī bija naidīgi noskaņoti pret vrangeliēšiem un labprāt sarunājās ar mums, bet šinīs sarunās arvien izteica vairāk simpatijas kulaku bandas vadonim Mahno. Kulaki pat centās pārliecināt mūs, ka tikai pie Mahno īsteniem zemniekiem — saimniekiem būšot laba dzīve.

Arī dziedinātavas strādnieki un kalpotāji neieredzēja baltgvardus un laipni izturējās pret mums. Bijām jau nodibinājuši sakarus ar zemniekiem kaimiņu sādžā, dziedinātavas strādniekiem un kalpotājiem.

Mūsu pulka komandieris V. Pavārs un vēl viens strēlnieks strādāja dziedniecības iestādes kantorī par grāmatvežiem. Viņiem bija iespēja noklausīties sarunas kantorī, lasīt jaunākās ziņas balto avīzēs un par visu to informēt pārējos strēlniekus. Tādā kārtā mēs daudz maz bijām lietas kursā par to, kas notiek pasaulē. Bet par nožēlu mūsu dzīve Sakos drīz beidzās. Baltgvardi atklāja mūsu sakarus ar vietējiem iedzīvotājiem un viņu labvēlīgo izturēšanos pret mums. Mūsu grupu steidzīgi nosūtīja uz Sevastopoles cietumu. Sirsnīgi atsveicinājāmies no sava «vecā» — feldfēbeļa, kas palika turpat Sakos, un devāmies

konvoja pavadībā uz Sevastopoli. Atkal atsākās jauns, moku pilns ceļš baltgvardu midzenī.

Sevastopoles cietumā mūs nepieņēma — tas bija pārpildīts ar arestētajiem revolucionāri noskaņotiem Krimas strādniekiem, darba zemniekiem un inteligēntiem, kas bija sākuši aktīvi darboties pret baltgvardu režīmu. Mūs novietoja kādā kazarmu sētā brezenta teltī. Kazarmas atradās netālu no Sevastopoles ostas un dzelzceļa stacijas; tajās bija novietojusies baltgvardu junkuru skola, kuras audzēkņi mūs apsargāja. Vienu daļu no kazarmu telpām bija aizņēmis kara hospitālis ar ievainotajiem.

Seit stāvoklis mums, gūstekņiem, bija ļoti sliktis: teltī nebija ne nāru, ne salmu, gulējām uz aukstas, akmeņainas zemes bez segām. Vecie plānie vasaras uzvalki, ko bijām saņēmuši Saku dūņu slimnīcā, bija saplīsuši un pārvērtušies skrandās. Staigājām tāpat ar basām kājām.

Tuvojās rudens, kļuva vēsāks, un it īpaši naktīs mēs ļoti saļām. Lai naktī būtu daudz maz siltāk, visi salīdām kopā. Ar lielu nepacietību gaidījām rītu un, saulei lecot, centāmies sasildīties tās staros. Ēdināja mūs ar atliekām no hospitāļa un junkuru virtuves.

Junkuru absolūtais vairākums bija rūdīti baltgvardi, mantīgo šķiru dēļiņi, no kuriem gatavoja balto oficiēru kadrus. Viņi bija naidīgi noskaņoti pret mums. Mēs bijām izolēti no Sevastopoles strādniecības, kas mums simpatizēja.

Šai pašā sētā bija pilnīgi neapdzīvota māja ar logiem, durvīm un grīdu, bet mūs tur iekšā nelaida un piespieda dzīvot brezenta teltī, gulēt uz kailas, akmeņainas zemes. Tas tika darīts ar nolūku, lai ātrāk sagrautu mūsu fiziskos spēkus. Apsardzes priekšnieks bija šīs kazarmas komandants — vecs, salicis, ap 65 gadus vecs Baltijas vācietis — pulkvedis. Viņš bija liels nelietis un cilvēku spīdzinātājs. Runājot ar mums lauzītā latviešu valodā, viņš arvien uzsvēra: «Es jums, jaunaskungas, rādišu, ka bus tos muižas dedzināt, ka bus tos kunges cienīt, aber ne zaimot, es nav aizmirs, ka jus tos kunges laupij.» Mūsu grūtais stāvoklis viņu ielīkmoja, viņš staigāja, rokas berzēdams, un priecājās par mūsu ciešanām. Sākumā junkuri, ejot garām mūsu teltij, skaļi lādējās, lamāja mūs, draudēja ar pakāršanu, nošaušanu, saplēšanu gabalos utt. Ar katru dienu šos lāstus dzirdējām retāk, kamēr, redzams, viņiem apnika un, pat otrādi, caur telts brezenta sienu dzirdējām garām ejošo junkuru sarunu — blakus stāv māja

tukša, kādēļ viņus nelaiž tur, bet liek puskailiem salt šinī caurajā brezenta teltī.

Dažreiz naktī nezināmi labdari iemeta mūsu teltī pa veļas gabalam un pat pa vecai segai. Mums arī tas bija zināms atvieglinājums — bija ko uzvilkt mugurā. Segas izmantojām kā paklāju, bija siltāk nekā uz kailas zemes. Šie labdari varēja būt tikai no junkuru vidus, jo citiem nebija atļauts tuvoties mūsu teltij. Tātad pat junkuru midzenī atradās cilvēki, kas simpatizēja mums un slepus sniedza palīdzību. Baidoties no savējiem, viņi negribēja mums rādīties.

Dažas dienas mūs sūtīja darbā uz jūras ostu lādēt kuģus, citreiz uz staciju ielādēt un izlādēt dzelzceļa vagonus. Mūsu izskats bija šausmīgs: mēs gājām basām kājām un bijām galīgi noskranduši. Tas izraisīja Sevastopoles iedzīvotājos līdzjutību.

Vairākumam no mums bija no veciem maisiem izgatavotas «virsdrebes». Maisā izgriezta caurumu, kur iebāzt galvu, un vēl divus caurumus rokām. No nastu nešanas uz puskailajām un dažreiz pat uz pilnīgi kailām mugurām āda bija saskrāmbāta, vietām asiņoja, bija pārklāta ar vātīm, nežēlīgi sūrsteja un sāpēja, parādījās augoņi.

Ap mūsu grupu darba vietā sāka pulcēties arvien vairāk ostas strādnieku un pilsētas iedzīvotāju. Arvien biežāk bija dzirdami viņu protesti pret tādu necilvēcisku apiešanos ar sagūstītiem sarkanarmiešiem. Drošākie sāka skaļi nosodīt baltgvardu varmācību un izteikt savu sašutumu. Ostas un stacijas strādnieki meklēja iespēju tikties ar mums un aprunāties, lai informētu mūs, ka Sevastopoles strādnieki nesauzot, bet gatavojoties izšķirošai cīņai ar baltgvardiem un šis izšķirošais brīdis jau tuvojoties. Kaut gan strādnieki dzīvoja ārkārtīgi trūcīgos apstākļos, viņi bija gatavi dalīties ar mums savās nabadzīgajās pusdienās un arī smēķos. No strādniekiem uzzinājām, ka baltie frontē cieš lielas neveiksmes. Mūsu jaunie draugi izsacīja cerību, ka Sarkanā Armija drīz vien sāksot forsēt Perekopu un iztīrīšot Krimas pussalu no baltajiem. Šis ziņas mūs iepriecināja un iedvesa jaunus spēkus.

Komandants — vecais Baltijas muižnieks, centās padarīt mūsu dzīvi cik vien iespējams grūtāku, viņš mūs citādi nesauca kā par laupītājiem, muižu dedzinātājiem un kultūras postītājiem. Pēc viņa izteicieniem, 1905. gadā kaut kur Baltijā, jādodomā Latvijā, revolucionāri bija nodedzinājuši viņa dzimtsmuižu. Viņš nevarēja aizmirst to un arvien blāva uz mums lauzītā latviešu

valodā: «Es jūs atradināš muižas dedzināt, es jūs iemāciš kunigus cienāt!»

Kādreiz, kad mēs bijām aizgājuši darbā, vecais riebeklis ar saviem rokaspuišiem — junkuriem — bija iztīrījis mūsu telti — paņēmis segas, ko mums bija iedevuši nezināmi labdari un arī papīra maisus, kurus bijām atnesuši no ostas un izmantojām kā paklājus gulēšanai. Šī nelieša dēļ bijām atkal spiesti gulēt uz kailas zemes. Mūs pārņēma neizsakāmas dusmas un naidis pret veco baronu, kalām atriebības plānus, bet nevarējām nekā apsākt, jo pie mums viņš ieradās tikai ar veselu baru rokaspuišu.

Tuvojās rudens. Laiks kļuva arvien vēsāks, un mūsu stāvoklis pasliktinājās. No rītiem mēs gājām uz ostu, drebēdami no aukstuma, jo naktī, guļot uz kailās zemes, bijām pārsaluši, vairums no mums bija kailām kājām, citiem bija ar auklām sasietas tupeles. Kad atkārtoti pieprasījām izdot mums apģērbu un apavus, vecais vācietis tikai ņirgājās, teikdams: «Prasiet no tiem, kuriem jūs esat kalpojuši.»

Ostā, stacijā, kā arī ejot uz darbu, mēs tišām demonstrējām savas skrandas, basās kājas, kailās miesas, saskrābāto ādu un tādā kārtā arvien vairāk pulcējām ap sevi sevastopoliešus. Mēs stāstījām tiem, ka baltie mūs frontē izgērba un aplaupīja, atstājot mūs pavisam nožēlojamā stāvoklī.

Sapulcējušies nosodīja baltos, izteica savu sašutumu un līdzcietību, nesa mums drēbes un apavus, bet konvojs neatļāva tos nodot mums. Tas vēl vairāk saniknoja sapulcējušos. Par sevastopoliešu pieaugošo neapmierinātību ar baltgvardu rīcību laikam bija uzzinājusi augstākā balto priekšniecība, jo tika izdota pavēle mūs no kazarmu sētas ārā nevest.

Mēs vairs nevarējām satikties ar sevastopoliešiem, bet viņi mūs neaizmirsā — nāca pie kazarmu vārtiem un prasīja pieļaut viņus ar drēbēm un produktiem pie izgērbtajiem, aplaupītajiem gūstekņiem. Tomēr viņus pie mums nelaida un drēbes arī nepieņēma.

Bijām ļoti izbrīnēti, kad pēc pāris dienām mums izdeva apavus un apģērbus. Tie gan bija veci un krietni novalkāti, un daži apģērba gabali bija asinīm aptraipīti — laikam ņemti no mirušiem ievainotajiem balto zaldātiem. Lai nu kā, bet tagad mēs pēc ilgāka laika bijām vismaz apģērbti un apautām kājām. Vecais barons bija ārkārtīgi dusmīgs un skatījās uz mums kā saniknots zvērs. Nenāca mums tuvumā un bija pārstājis lamāties. Nopratām, ka apģērbs mums izdots pret vecā barona gribu, pateicoties

sevastopoliešu enerģiskajam protestam pret balto necilvēcisko apiešanos ar gūstekņiem.

Barons bija kļuvis ļoti nemierīgs, laikam zināja, ka baltajiem frontē gāja bēdīgi. Arvien vairāk uz aizmuguri plūda ievainotie, no kuriem uzzinājām, ka Sarkanā Armija pārgājusi uzbrukumā un devusi baltgvardiem nāvīgu triecienu. Bet komandants savā atreibības kārē bija laikam mūs apsūdzējis kā nevaldāmus dumpiniekus un pēc nedaudz dienām kādā rītā mūs izveda no kazarmu sētas un konvoja pavadībā veda cauri pilsētai. Kad bijām nogājuši dažus kilometrus aiz Sevastopoles, mūs iesēdināja kuģīti un pārveda uz pussalu, kur nebija neviena civilā iedzīvotāja, bet atradās tikai ofiциeru daļas.

Ierodoties pussalā — mēs to nosaucām par «nāves salu» — mūs pieņēma un apskatīja šīs «nāves salas» komandieris. Viņš bija jau gados, ar sirmām, kuplām ūsām, ļoti lepnu, uzpūtīgu skatienu un brašu kareivisku stāju, kas, kā redzams, bija izveidojusies, ilgus gadus atrodoties armijā. Pēc izskata varēja spriest, ka viņš ir muižnieks. Lepni un cienīgi viņš nēsāja savu cara laika mundieri.

Šīs vecās pasaules pārstāvis mūs aplūkoja bargi un lielmānīgi — it kā no liela augstuma. Iepazinies ar mūsu pavaddokumentiem, kuros vecais barons laikam bija mūs krietni raksturojis, viņš vēlreiz mūs nikni uzlūkoja un, izrādot savu neapmierinātību ar mūsu ierašanos, asā, pavēlošā balsī teica: «Skatieties, lai pie manis jūs uzvestos, kā pienākas karagūstekņiem! Atrasties tikai jums norādītā vietā, stingri ievērot dienas kārtību! Aizliedzu sarunāties ar šeit izvietoto karaspēka daļu personām. Par disciplīnas pārkāpšanu tiksiet sodīti.» Vēl sekoja brīdinājums, ka viņa neesot Sevastopole un te ar boļševiku runām lai nemēģinot nodarboties, pretējā gadījumā varot palikt par galvas tiesu īsāki. Mums ierādīja nelielu mājiņu — laikam kādu bijušo ģimenes vasarnīcu — augstā Melnās jūras krastā. Mājiņa bija pilnīgi tukša — mums nebija ne nāru, ne salmu, ne arī segu, gulējāmi uz grīdas, pagalvī novietojām salasītos ķieģeļus. Lai būtu siltāka guļa, gulējām apģērbti, kā arī sildījām uz plīts ķieģeļus un likām ap sevi. Kamēr tie bija silti, jutāmies labi.

Tagad nu bijām pilnīgi izolēti un nekā nezinājām, kas notiek pasaulē. Pat balto aviēzes mums aizliedza lasīt. Ar balto ofiциeriem runāt nedrīkstējām, bet zaldātu uz šīs pussalas nebija, izņemot virtuves pavārus un strādniekus. Malkas zāģēšana virtuves vajadzībām bija vienīgais darbs, ko mums uzticēja, un to

mēs veicām stundas laikā. Oficiēru novietnei mēs nedrīkstējām ne tuvoties — no mums baidījās kā no spītālīgajiem. Bija ļoti garlaicīgi. Sēdējām pie savas mājiņas un stundām ilgi vērojām jūru. Pēc tā, kas notika jūrā, varēja spriest, ka baltajiem Krimā kļuvis par karstu.

Daudzi un dažādi kuģi, it īpaši franču, angļu un citu ārvalstu, lielā steigā brauca uz Sevastopoli un atpakaļ. Bija sākusies Krimas evakuācija, pareizāk sakot, Krievijas muižnieku un buržuju bēgšana uz ārzemēm. Bet mēs par to nekā nezinājām, tikai redzējām, ka baltie tapuši ļoti nemierīgi. Vecais, uzpūtīgais pulkvedis katru dienu mūs stingri pārbaudīja. Galvenokārt viņš rūpējās, lai mēs būtu pilnīgi izolēti. Pulkvedis bija tik modrs, ka bija pat iesūtījis pie mums kādu «kara gūstekni», it kā bijušo sarkanarmieti. Mūsu pieredzes bagātie vecie partijas biedri ātri atmaskoja šo «kara gūstekni», kam bija uzdots novērot mūsu grupas iekšējo darbību. Šis provokators bija kāds Donas kazaks — kulaka dēls, kas drīz vien no mūsu vidus pazuda.

Vecais pulkvedis ļoti baidījās no boļševikiem. Tā kā mūs viņš uzskatīja par galīgi nelabojamiem boļševikiem, tad cieta mūs savā tuvumā kā zobu sāpes. Mēs to sapratām un domājām, ka baltie, aizejot no Krimas, mūs iznīcinās.

Bija novembra mēneša pirmās dienas. Arvien rosīgāka kļuva kuģu kustība jūrā. Parādījās franču un angļu kara kuģi. Oficiēri uztraucās, nervozēja. Pat vienmēr noteiktais pulkvedis bija «aizmirsis» mums izsniegt ēdienu — dzīvojām pusbadā.

1920. gada novembra sākumā kļuva labi sadzirdama artilērijas kanonāde Perekopa virzienā. Bija skaidrs, ka sākušās lielas kaujas, un to troksnis kļuva arvien skaļāks. Mūs pārņēma neizsakāms prieks, lai gan šo prieku aptumšoja neziņa, ko darīs ar mums baltie, atkāpjoties no Krimas. Aizbēgt no šīs pussalas mēs, neliela grupiņa neapbruņotu strēlnieku, nevarējām.

Baltie atradās katastrofas priekšā, to nevarēja noslēpt pat no mums, kaut gan bijām izolēti no visas pasaules. Mūsu puīši, zāģējot malku virtuvei, bija noklausījušies oficiēru sarunu, ka viņu armija ciešot neveiksmes un spiesta atkāpties. Lielas kaujas notiekot pie paša Perekopa vaļņa, un Krimas krišana esot vairs dažu dienu jautājums. Mēs bijām kā spārnos — mūsu mokas drīz izbeigsies.

Caurām dienām apspriedāmies, ko darīt, kā tikt projām no «nāves salas», kā nokļūt Sevastopolē. Divas dienas nebijām saņēmuši nekā ēdama. Jau tā novājināti ar slikto un mazo pro-

duktu devu, tagad, palikuši pavisam bez maizes, jutām stipru pagurumu un bezspēku. Es, būdams viens no visjaunākajiem, visvairāk cietu no pastāvīgās badošanās, vienmēr jutu nogurumu un biju kļuvis apātisks pret visu. Nospriedām, ka šāds stāvoklis jāizbeidz. Griezāmies pie pulkveža ar stingru un noteiktu prasību — maizi vai nāvi.

Vakarā pie mums ieradās pulkvedis. Viņš bija pilnīgi pārvērties — pelēki bāls, sabrucis, bija zudusi bramanība, uzpūtība un pašlepnums. Mēs sapratām, ka šim vecajam muižniekam viss viņa cīņas spars izzudis. Tikai tagad laikam viņš saprata, ka muižnieku vara uz visiem laikiem sabrukusi un ka viņam pat maz izredžu tikt projām no Krimas.

Pulkveža pēkšņā pārvērtība mazināja mūsu bažas, ka baltie, atstājot Krimu, noteikti izrēķināsies ar mums. Bargais pulkvedis runāja ar mums gandrīz vai glaimīgā balsī. Viņš paskaidroja, ka mēs pārāk ultimatīvi griezušies pie viņa, prasot maizi vai nāvi. Apgādāt mūs ar maizi neesot viņa spēkos, jo vairākas dienas neesot saņēmti produkti no Sevastopoles. Arī viņa oficiēri ciešot trūkumu un neesot nemaz zināms, kad uzlabošoties pārtikas stāvoklis. Strēlnieki atkārtoja savu kategorisko prasību apgādāt mūs ar produktiem vai, ja pulkvedis nav spējīgs to darīt, atbrīvot mūs no gūsta un izlaist no «nāves salas».

Pulkvedis atbildēja, ka viņam neesot ne tiesību, ne arī rīkojuma mūs atbrīvot. Kad vaicājām, vai viņam ir tiesības un rīkojums mērdēt mūs badā, pulkvedis apjuka un nomurmināja kaut ko nesaprotamu. Pēc ilgas klusēšanas viņš apsolija mums izsniegt no sava neaizskaramā fonda nedaudz produktu un rīt visu grupu izlaist no salas. Izdošot caurlaides uz Sevastopoli, lai paši meklējot sev uzturu. Bijām laimīgi, bet tanī pašā laikā šie solījumi šķita aizdomīgi — ka tikai vecais mūs neapmāna. Maizi un nedaudz konservu pulkvedis mums tomēr izsniedza, un otrā dienā dabūjām arī caurlaides uz Sevastopoli. Devāmies turp.

Liča krastā pārceltuves vietā stāvēja kuģītis, ar kuru varēja aizbraukt uz Sevastopoli. Kuģīša vadītājs, pavecs matrozis, sagaidīja mūs ar platu, sirsnīgu smaidu. Kuģīša vadītājs mūs pazina, jo pirms vairāk nekā mēneša viņš mūs bija atvedis no Sevastopoles uz šo «nāves salu». Tagad mēs bijām bez konvoja, un viņš pirmais mūs apsveica ar izkļūšanu no baltgvardu gūsta.

Tikai tad, kad kuģītis piestāja Sevastopoles pusē un mēs izkāpām krastmalā, īsti sajūtām, ka esam atguvuši brīvību. Kuģīša apkalpe mums stāstīja, lai ejot droši uz pilsētu — balto tur vairs

neesot un vara atrodoties strādnieku rokās. Tikai no rīta jūras ostā bijuši redzami baltgvardi un buržuji, kas gaidījuši Antantes kuģus bēgšanai uz ārzemēm.

Nelielo ceļa gabalu līdz pilsētai bija grūti noiet, jo nebija spēka un ļoti gribējās ēst. Bijām pārāk novārguši no ilgās badošanās. Ieradusies Sevastopolē, vispirms domājām, kā dabūt produktus un apmierināt izsalkumu.

No rīta bija aizbraukuši pēdējie franču kara kuģi, kas bija uzņēmuši baltgvardus, bet visiem bēgļiem nebija pieticis vietas uz kuģiem. Nesen no frontes pienākušās baltgvardu daļas neatrada ostā solītos Antantes kuģus un izklīda pa pilsētu. Vietējie iedzīvotāji stāstīja, ka iepriekšējā dienā ģenerālis Vrangelis, aizbraucot no Sevastopoles ar franču kara kuģi, mierinājis baltgvardus: «Neuztraucieties, cienījamie kungi, pietiks kuģu visiem aizbraukšanai — es par to parūpēšos.» Bet tas bijis tikai tukšs solījums, ar kura palīdzību Vrangelis gribējis nodrošināt sev neatraucētu izklūšanu no Krimas.

Pēdējiem kuģiem atstājot Sevastopoli, ostā bijis briesmīgs troksnis, tālu dzirdēti histēriski kliegzieni, raudāšana un vaimanas. Baltgvardu oficiēri un viņu dāmas ar čemodāniem, bari pareizticīgo garīdznieku savos īpatnējos uzvalkos, eleganti ģērbti Krievijas bagātnieki, viņu uzpūtīgās kundzes un jaunkundzes ar saviem šņepjiem un sugas kaķiem kliegdami un spieddami sturmējuši franču kara kuģu kāpnēs, meklējot glābiņu Antantes paspārnē.

Franču matroži, izsmiedami un pazemodami oficiērus, piedauzīgi izturējušies pret viņu madāmām un sevišķi rupji bijuši pret garmatainajiem garīdzniekiem, kurus tie grūduši no kuģa kāpnēm atpakaļ uz krastu. Daudzi no viņiem iegāzušies jūrā ar visiem saviem koferiem.

Kontrrevolucionāri, kam nebija izdevies iekļūt franču kara kuģos, pulcējās ostas un stacijas rajonā, gaidot solītos Antantes kuģus, bet tie nenāca.

Mēs ieradāmies stacijas un ostas rajonā, cerēdami tur dabūt pārtiku un apmierināt izsalkumu. Seit dega vairākas noliktavas, kurās glabājās amerikāņu konservi, miltu maisi, armijas drēbes un apavi. Tās bija aizdedzinājuši franču matroži. Sevastopoles strādnieku organizācijas vadībā vietējie iedzīvotāji enerģiski cīnījās ar uguni, cenzdamies glābt produktus un citas vērtības.

Ugunsgrēka vietā mēs sastapām strādniekus, ar kuriem kopā bijām strādājuši ostā. Tagad viņi bija ostas un stacijas saimnieki,

vadija ugunsdzēsšanas darbus un organizēja noliktavu apsardzi. Pilsētā jau darbojās strādnieku Pagaidu padome, kas organizēja pilsētas apsardzi un Sarkanās Armijas sagaidīšanu. No ostas strādniekiem dabūjām vienu kastī ar gaļas konserviem, ko baltgvardiem bija atsūtījuši amerikāņi, un vairākus maizes klaipus. Tas mūs glāba no bada. Apskatot pilsētu, mēs redzējām ielās, laukumos un it īpaši stacijas un ostas rajonā pamesto Antantes kara tehniku. Tur bija angļu tanki un franču bruņumašīnas, uz sliedēm — daudz bruņuvilcienu un štābu salona vagonu. Šur tur redzējām rindās sastādītus visāda kalibra lielgabalus un ložmetņus, kaudzēs samestās šautenes, patronas un lielgabalu lādīņus. Neskaitāms daudzums pajūgu gan ar novājējušiem zirgiem, gan bez tiem bija piekrauti ar dažādām štābu mantām un pamesti likteņa varā.

Pa pilsētu un tās apkārtni klīda tūkstošiem vezumnieku zirgu, kā arī artilērijas un kavalērijas zirgi, daži pat ar segliem mugurā, meklējot sev barību. Netālu no ostas stāvēja piesieti vairāki simti staltu zirgu glītos seglos un iemauktos. Lopiņi žēlīgi raudzījās cilvēkos — tie jau ilgāku laiku nebija ēdināti un dzirdināti. Pēc vietējo nostāstiem, šie staltie zirgi ar lepnajiem segliem esot ģenerāļa Vrangēļa galvenā štāba zirgi. Iepriekšējā dienā Vrangēlis ar sava štāba darbiniekiem jāšus ieradušies ostā, zirgus pametuši, bet paši sakāpuši kuģī un aizbēguši, pametot savas armijas lielāko daļu Krimas pussalā.

Varonīgā Sarkanā Armija bija sagrāvusi pēdējo kontrrevolūcijas armiju, tātad pilsoņu karš bija izbeigts. Sevastopolei tuvojās tās atbrīvotāja — Sarkanā Armija. No cietumiem jau bija atbrīvoti revolucionārie strēlnieki, zemnieki, inteliģence un kara gūstekņi, kas kopā ar Sevastopoles strādniekiem rosīgi gatavoja svinīgu Sarkanās Armijas sagaidīšanu.

Sevastopoles ielas bija ļaužu pilnas. Sarkano Armiju visi sagaidīja ar lielu sajūsmu un neskaitāmiem apsveikuma saucieniem. Mēs, 5. Zemgales pulka strēlnieki, bijām bezgala laimīgi un pateicīgi mūsu varonīgajai Sarkanajai Armijai, kas atbrīvoja mūs no gūsta.

Pilsētā sāka darboties kara komandants. Lielos baros sapulējušies baltgvaru ofiieri un zaldāti, kas uzskatīja sevi par uzvarētiem, gaidīja uzvarētāju rīkojumus.

Sarkanajai Armijai bija pilnīgi sveša atriebības kāre. Tās pavēlniecība paziņoja visiem baltgvaru ofiieriem un zaldātiem, ka jānododot visi ieroči un alfabēta kārtībā komandanta ziņojumā

uzrādītajās dienās jāierodas reģistrēties. Pēc reģistrācijas viņus atlaida brīvībā un pat atļāva izbraukt no pilsētas. Tādu humānu apiešanos baltie nebija gaidījuši. Viņi bija ļoti pārsteigti, kad pārlicinājās, ka baltgvardu armijas propagandas izplatītās ziņas par Sarkanās Armijas «zvēru darbiem» bijuši nekrietni meli. Šurp atbēgušos mācītājus neviens pat neregistrēja un atļāva viņiem atgriezties savā vecajā dzīves vietā.

Ar komandanta palīdzību mums izdevās sadabūt ēdamo vairākām dienām, dabūjām arī labas, siltas drēbes, apavus un dokumentus. Saņēmām arī zirgus un tiem barību.

Atpūtāmies paši, pabarojām zirgus un pēc dažām dienām devāmies ceļā — meklēt Latviešu divīziju, kura, pēc komandanta izteikumiem, esot apstājusies Jevpatorijas rajonā. Nonākuši Jevpatorijas rajona tuvumā, uzzinājām, ka Latviešu divīzija aizgājusi Nikolajevas virzienā. Arī mēs devāmies turp.

Pēc vairāku dienu ilgas klejošanas un meklēšanas nonācām Nikolajevā. No kara komandanta dabūjām zināt, ka Latviešu divīzija atrodas 10—15 kilometrus no Nikolajevas — sādžā, kuras nosaukumu esmu aizmirsis, Atceros, ka tā bija liela sādža, kurā tai laikā aktīvi darbojās tautas nams, kur bieži tika rīkoti teātra uzvedumi. Tur es pirmo reizi redzēju ukraiņiešu uzvedumu «Natalka Poltavka» un citas izrādes. Šīs sādžas dramatiskais pulciņš tēloja ļoti sirsnīgi, un lielā tautas nama zāle arvien bija pārpildīta. Šai sādžā mēs atradām 5. latviešu strēlnieku pulku un pieteicāmies tā vadībai. Mūs uzņēma ļoti sirsnīgi. Jutāmies kā mājās, satikām paziņas no 5. atsevišķā latviešu pulka un savus draugus no sevišķo uzdevumu pulka.

5. pulkā šajā laikā sapulcējās ap 100—150 cilvēku no bijušā 5. atsevišķā pulka. Bija ieradušies strēlnieki, kas 25. jūlija kauju laikā dažādu iemeslu dēļ nebija atradušies pirmajā frontes līnijā, ap 14 cilvēku, kuri bija paslēpušies un pēc tam iznākuši no aplenkuma, un mēs, atgriezušies no gūsta.

Satikšanās ar vecajiem cīņu biedriem bija ļoti sirsnīga un draudzīga. Daudz bija ko stāstīt un pārrunāt par pagājušajām kaujām un pārdzīvotajām grūtībām. Sastapos arī ar savu veco cīņu biedru no sevišķo uzdevumu pulka — Kārli Rūtmani, kas tai laikā bija Komunistiskās partijas organizācijas vadītājs rotā. Cik atceros, K. Rūtmanis bija no Jēkabpils.

Strēlnieki bija izvietoti zemnieku mājās pa 2—3 cilvēkiem katrā. Es, Rūtmanis un vēl viens strēlnieks bijām novietoti kādā vidējā zemnieka mājā. Šīs mājas saimnieks un saimniece ļoti lab-

vēlīgi izturējās pret mums — sarkanarmiešiem. Gūsta laikā es biju ļoti novārdzis. Trīs mēneši, kas bija pavadīti it kā nāvinieku kamerā, lika tagad sevi manīt.

Pārdzīvotais uz mani, 18 gadu vecu jaunekli, bija atstājis lielu iespaidu. No sākuma bieži vien saviem biedriem traucēju nakts mieru — murgoju un miegā kliezdu. Vecā saimniece kā miesīga māte rūpējās par manu veselību, labi ēdināja un deva dzert visādas zāļu tējas, kas atstāja nomierinošu iespaidu uz manu nervu sistēmu.

Vecās ukraiņu zemnieces ārstēts un kopts, pēc pāris mēnešiem biju izvesēlojies. Jutos spēcīgs un dzīves prieka pilns, gatavs jaunām cīņām.

Bet cīņas bija jau beigušās — ārzemju imperiālistu un baltgvardu armijas bija sakautas. Varonīgā Sarkanā Armija bija uzvarējusi visus tumšos kontrrevolūcijas spēkus. Tagad šī slavenā strādnieku un zemnieku armija bija ieguvusi pelnīto atpūtu un gatavojās stāties pie jauna darba — ilgajos kara gados sagraudātās tautas saimniecības atjaunošanas.

1920. gada beigās minētajā sādžā Latviešu strēlnieku divīziju izformēja un iedalīja 52. divīzijas sastāvā.

#### SAIMNIECĪBAS ATJAUNOŠANAS FRONTĒ

1921. gada janvāra sākumā tika saņemta Padomju republikas Revolucionārās kara padomes pavēle sākt Sarkanās Armijas demobilizēšanu. Pirmkārt, bija paredzēts demobilizēt jauniešus, kuri bija brīvprātīgi iestājušies Sarkanajā Armijā un kuru gadījumi vēl nebija iesaukti armijā.

Mēs, jaunatne, sākām posties uz «mājām». Radās jautājums, uz kādām mājām lai mēs, latvieši, dodamies. Mūsu dzimtene atradās kapitālistu jūgā. Bet mēs nenokārām galvas, jutāmies labi arī ukraiņu tautas vidū. Es personīgi nekad neaizmirsīšu, cik rūpīgi par mani gādāja mūsu mīļā saimniece, kas mani bija izārstējusi un man palīdzējusi atgūt zaudētos spēkus. Mēs, strēlnieki, bijām pārlicināti, ka reiz pienāks laiks, kad mūsu mīļotā māmuļa — dzimtene Latvija atgriezīsies Padomju republiku tautu saimē.

Bet bija jāapdomā, kur palikt pašreiz. Šo jautājumu apspriedām ik dienas. Bijām kā spārnos. Jābrauc... Jāpāriet uz jaunu dzīvi... Jauni, nezināmi apstākļi...

Mūsu rotā Komunistiskās partijas organizācija K. Rūtmaņa vadībā regulāri lasīja strēlniekiem referātus un izskaidroja aktuālos politiskos jautājumus. Mēs, jaunieši, kuriem bija pirmajiem jāatstāj armija, prasījām K. Rūtmanim padomu. Izsacījām domas, vai nevarētu braukt uz Latviju, turpināt tur cīņu nelegālos apstākļos un kopā ar Latvijas proletariātu atjaunot cīņu par padomju varu Latvijā. Tika runāts par to, vai nevarētu no mums, jauniešiem, organizēt partizāņu vienību. Bijām domājuši nelegāli pāriet robežu un sākt graut buržuāzijas varu no iekšienes.

K. Rūtmanis mūs atrunāja no šīs domas, aizrādīdams, ka nevajag steigties ar partizāņu cīņām. Nāks laiks, nāks padoms. Tagad galvenais uzdevums esot ātrāk iekļauties tautas saimniecības atjaunošanas darbā, ātrāk pārvarēt saimniecības sabrukumu, pāriet sociālisma celtniecības darbā un palīdzēt nostiprināt mūsu valsts ekonomisko stāvokli.

Rūtmanis mums, jauniešiem, neieteica braukt uz Latviju nelegālā darbā — esot par jauniem un mums neizdošoties noslēpt no buržuāziskās Latvijas ohrankas savu brīvprātīgo iestāšanos Sarkanās Armijas dienestā un piedalīšanos pilsoņu karā. Ierodoties bužuāziskajā Latvijā, labākajā gadījumā mūs varot ieslodzīt cietumā, bet sliktākajā — varot pakārt. Viņš mums ieteica braukt uz Maskavu un ar Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Latviešu sekcijas palīdzību iesaistīties saimniecības atjaunošanas darbā.

Visa strēlnieku jaunatne, kuras vairākumam vēl nebija 20 gadu, nolēma palikt Padomju Krievijā un iekļauties aktīvā tautas saimniecības atjaunošanas darbā. K. Rūtmanis mums, jauniešiem, paskaidroja, ka, strādājot Padomju republikas tautas saimniecības atjaunošanas un celtniecības darbā un stiprinot Padomju valsts ekonomiku, mēs tuvināsim strādnieku un darba zemnieku uzvaru arī mūsu dzimtenē — Latvijā.

Kādas pāris nedēļas pirms mūsu aizbraukšanas K. Rūtmanis sirsnīgi no mums atsveicinājās un divatā man pateica, ka viņš partijas uzdevumā dodas uz Latviju pagrīdes darbā. Novēlējām viens otram labas sekmes turpmākajā darbā un laimīgu atkalredzēšanos Padomju Latvijā.



G. MATSONS

### LATVIEŠU STRĒLNIEKU DIVĪZIJAS POLITISKIE DARBINIEKI K. DOŽĪTIS, K. JANELIS UN R. APINIS

Izcila loma Latviešu strēlnieku divīzijas radīšanā un tās komunistiskajā audzināšanā bija politiskajiem darbiniekiem. Viņu vidū bija tādi latviešu boļševiki kā divīzijas kara komisārs Kārlis Dožītis, divīzijas kara komisāri Ernests Jurevics, Kārlis Janelis, Roberts Apinis, divīzijas politiskās daļas priekšnieks Kārlis Poema, divīzijas politiskās pārvaldes avīzes redaktors Ansis Feldmanis, 2. brigādes sagādes daļas komisārs Konrāds Jokums, pulka komisāri Jānis Elferts, Mārtiņš Cinis, Jānis Lunders un daudzi citi.

Politiskie darbinieki bija Latviešu divīzijas ierindas un komandējošā sastāva dvēsele, viņi izskaidroja masām tautas un partijas revolucionārās tradīcijas, mācīja būt uzticīgiem līdz galam lielajai strādnieku šķiras atbrīvošanas lietai. Kaujās un karagājienos viņi vienmēr bija redzami kareivju vidū, vienmēr visatbildīgākajos iecirkņos. Viņu vadībā auga un nostiprinājās latviešu strēlnieku boļševistiskā organizācija. Jau 1917. gada jūlijā strēlnieku vidū bija 1826 partijas biedri, 1919. gada februārī — 2058, 1920. gada janvārī (pēc sīvām kaujām 1919. gada beigās) — 2006. Šis partijas biedru skaits spilgti liecina par boļševiku ietekmi strēlnieku vidū.

Partijas saliedētie latviešu strēlnieki bija drosmīgi kaujās, nesavtīgi un nesatricināmi uzticīgi sociālisma lietai un proletāriskajam internacionālismam. Šis īpašības kā sarkans pavediens vijās cauri visai latviešu strēlnieku vēsturei.

Šajā īsajā aprakstā autors centies vispārīgos vilcienos parādīt Latviešu divīzijas ievērojamāko politisko darbinieku — K. Dožiša, K. Janela un R. Apiņa cīņas ceļu.

**Kārlis Dožītis** pieder pie Lielās Oktobra sociālistiskās

revolūcijas un pilsoņu kara slavenās paaudzes aktīvākajiem darbiniekiem. Bez K. Doziša piedalīšanās nevar iedomāties nevienu daudznozīmīgu epizodi sarkano strēlnieku dzīvē.

K. Dozītis dzimis 1894. gada 21. oktobrī Cēsu apriņķa Dzērbenes pagasta «Jaunvēveros» kalpa ģimenē. Jau kopš agras bērnības viņam par grašiem bija jāvergo pie vācu barona. Kārlis pabeidza četrgadīgo pagasta skolu, kur viņš bija ļoti centīgs, ne-



Latviešu divīzijas komisārs  
K. Dozītis.

atļaidīgs un apzinīgs skolnieks. 14 gadu vecumā viņš aizbrauc uz Rīgu meklēt darbu. Rīgā Kārlis sāk strādāt par mūrnieka palīgu, un, pateicoties savai labajai ķermeņa uzbūvei un lielajam fiziskajam spēkam, viņš šo profesiju apgūst ātri. Rīgā K. Dozītis iepazīstas ar revolucionārās cīņas dalībniekiem un 1916. gadā iestājas boļševiku partijā.

Februāra buržuāziski demokrātiskās revolūcijas laikā K. Dozītis ir 2. Rīgas latviešu strēlnieku pulka kareivis. Nodibinoties latviešu strēlnieku pulku Izpildu komitejai 1917. gada martā,

K. Dozīti ievēl tajā kā 2. latviešu pulka pārstāvi, un viņš kļūst par pastāvīgu Latviešu strēlnieku pulku apvienotās padomes Izpildu komitejas (Iskolastrela) locekli.

Viņš bija viens no aktivākajiem Iskolastrela aģitācijas komisijas locekļiem un pastāvīgi atradās strēlnieku vidū, izskaidrojot viņiem boļševiku viedokli kara un miera jautājumos.

Saglabājušās atmiņā Dozīša dedzīgās runas 1917. gada maija dienās, kad boļševiki iekaroja strēlnieku simpatijas. Vienkāršiem, sirsnīgiem vārdiem Kārlis saviem biedriem pierādīja nepieciešamību stiprināt revolucionāro disciplīnu, nepieciešamību būt vienmēr gataviem atvairīt jebkuru kontrrevolūcijas mēģinājumu pāriet uzbrukumā.

1917. gada septembrī pēc Rīgas krišanas K. Dozītis kā Iskolastrela loceklis darbojās Valkā un aktīvi piedalījās Oktobra sociālistiskajā revolūcijā.

Sarkanās Armijas dibināšanas pirmajās dienās 1918. gada februārī K. Dozītis kopā ar Iskolastrela locekļu vairākumu tika nosūtīts uz Pleskavas rajonu, lai vadītu latviešu strēlnieku kaujas operācijas pret vāciešiem.

1918. gada 13. aprīlī saskaņā ar kara tautas komisāra pavēli nodibināja Latviešu strēlnieku padomju divīziju. Par divīzijas priekšnieku kļuva J. Vācietis, bet par komisāriem — K. Pētersons un K. Dozītis. Visu 1918. gadu Latviešu strēlnieku divīzija piedalījās kaujas operācijās dažādās frontēs — gan pret čehoslovākiem, gan pret Kaļedina karaspēku un citiem baltgvardiem, gan arī kontrrevolucionāro dumpju apspiešanā Jaroslavļā un Maskavā.

1918. gada beigās, kad sākās cīņas par Latvijas atbrīvošanu no vācu okupantiem, K. Dozīti kopā ar divīzijas štābu varēja redzēt jau Valmierā. Kad divīzijas komisārs K. Pētersons tiek ievēlēts Latvijas padomju valdībā, Dozītis paliek par faktisko Latviešu divīzijas politisko vadītāju. Par otro komisāru iecēla Ernestu Jurevīcu.

Atceros, ka Dozītis 1919. gada februārī bija Latviešu pulku komunistisko organizāciju 3. konferences delegāts Rīgā; konferences notika centrālajā sarkanarmiešu klubā «Sarkanais strēlnieks» (tagadējā Baltijas kara apgabala virsnieku namā).

Apstākļos, kad Padomju Latvijas armijas Kurzemes grupa atstāja Tukumu un Jelgavu, republikas Sarkanās Armijas stāvoklis kļuva sevišķi grūts. Šajā Sarkanās Armijas neveiksmju

periodā sevišķi svarīgi bija, lai visas pavēles un rīkojumi par karaspēka darbību tiktu stingri saskaņoti ar padomju varas organu lēmumiem un rīkojumiem, ar partijas un valdības politiku.

Tāpēc nav nejaušība, ka Padomju Latvijas valdība 1919. gada aprīlī kara komisārus pārdēvēja par kara emisāriem. Tādējādi Kārlis Dozītis kļuva par vienu no emisāriem Latviešu strēlnieku divīzijā (otrs bija E. Jurevics, vēlāk Kārlis Janelis). Emisāri kopā ar divīzijas priekšnieku A. Martuseviču sastādīja tā saukto divīzijas Kara padomi. Dozītis savus emisāra pienākumus veica ļoti enerģiski. Viņu pastāvīgi varēja redzēt strēlnieku vidū, priekšējās pozīcijās, gan arī uzstājamies strādnieku un zemnieku sapulcēs.

1919. gada pavasarī un vasarā Padomju Latvija pārdzīvoja smagas dienas. Vācieši uzbruka no Kurzemes puses un 22. maijā ieņēma sarkanajā Rīgā. Baltgvardu Ziemeļrietumu armija ieņēma Pleskavu, bet poļu un lietuviešu baltgvardi sāka virzīties uz Daugavpili. Latvijas Sarkanajai Armijai, sevišķi tās ziemeļu un dienvidu grupām, draudēja ielenkums.

Divīzijas Kara padomes loceklis K. Dozītis un politiskās daļas priekšnieks K. Poema vēl Cēsīs pirms pilsētas atstāšanas izlaida uzsaukumu, kurā aicināja strēlniekus un strādniekus nepadoties panikai, saglabāt revolucionāro disciplīnu un turpināt cīņu pret interventiem un buržuāzisko nacionālistu bandām.

Atceros kādu 1919. gada septembra dienu Rietumu frontē Baltkrievijā. Apmeklējot divīzijas daļas, mēs iegriezāmies XVI armijas štābā pie komandiera Sologuba. Latviešu divīzijas priekšnieks Martusevičs un kara komisārs Dozītis tur apspriedās sakarā ar paredzēto divīzijas pārvietošanu no Berezinas uz Dienvidu fronti. K. Dozītis kā vienmēr bija brašs, enerģisks un darbīgs. Viņš apsprieda visas sīkākās detaļas, kas bija saistītas ar politisko darbu pārvietošanas laikā.

Kamēr Latviešu divīzija trieciengrupas karaspēka sastāvā varonīgi cīnījās Orlas—Kromu rajonā, bieži vien Latviešu divīzijas štābā atradās XVI armijas Revolucionārās kara padomes loceklis S. Ordžonikidze, sarkano kazaku brigādes komandieris Primakovs, XIV armijas komandieris Uborevičs, Dienvidu frontes pavēlnieks Jegorovs un citi Sarkanās Armijas izcili komandieri. Kopā ar divīzijas priekšnieku A. Martuseviču (vēlāk Fr. Kalniņu) un citiem štāba darbiniekiem viņi apsprieda kauju operāciju plānus. Visās šajās apspriedēs piedalījās arī K. Dozītis.

Apspriežot operācijas plānus, viņš vienmēr iesniedza savus priekšlikumus un papildinājumus un ziņoja par strēlnieku noskaņojumu. K. Dozītis šajā laikā pastāvīgi atradās karaspēka daļās, iedvesmojot kareivjus un komandierus ar savu personīgo piemēru.

No Harkovas perioda, 1919. gada beigās, gribas atzīmēt Latviešu divīzijai svinīgi pasniegto Petrogradas proletariāta Goda karogu. Karogu pieņēma divīzijas priekšnieks Kalniņš, kara komisārs Dozītis, divīzijas štāba priekšnieks Švēde u. c. Palikusi atmiņā K. Doziša staltā figūra uz zirga, galvā karakulādas cepure, ko viņam bija uzdāvinājis bijušais divīzijas priekšnieks Martusevičs.

Kārlis Dozītis vienmēr rūpējās par sarkanarmiešu atpūtu. Tā, piemēram, 1920. gadā pie Perekopa, Preobraženkas muižā, viņa vadībā atklāja garnizona klubu. Kaut gan bija karš, divīzijas kara komisārs un politiskā daļa ik dienas rūpējās arī par sarkanarmiešu izglītību: darbojās tā saucamās sarkanarmiešu skolas. Atceros, ka šo skolu skolotāji sapulcējās savās konferencēs 1920. gada maijā Čaplinskā, bet vēlāk — Kahovkā.

K. Dozītis, runādams ar divīzijas propagandistiem, norādīja viņiem uz nepieciešamību būt principiāliem un izskaidrot strēlniekiem tā laika aktuālos politiskos jautājumus.

No Latviešu divīzijas K. Dozīti apmēram 1920. gada augustā pārcēla uz kādu citu Sarkanās Armijas divīziju. 1921. gadā 28. jātnieku brigādes sastāvā viņš piedalās cīņā ar basmačiem. 1922.—1923. gadā Dozītis ir jātnieku skolas un jātnieku brigādes kara komisārs Taganrogā.

1924.—1928. gadā Dozītis mācījās Frunzes Kara akadēmijā, bet 1929.—1930. gadā tika nosūtīts praksē par Slavgorodas teritoriālā pulka komandieri.

1933.—1937. gadā viņš ir Sevišķā dzelzceļu korpusa skolas priekšnieka palīgs.

**Kārlis Janelis** es pazinu kopš 1919. gada, kad kopā kalpojām Latviešu strēlnieku divīzijā. Vēlāk, 30. gadu sākumā, es viņu vairākkārt sastapu un sarunājos ar viņu; sevišķi bieži sastapos ar viņu tajā laikā, kad viņš strādāja Kara gaisa flotes galvenajā pārvaldē, t. i., no 1931. līdz 1937. gadam.

Atceros, Janelis bija vidēja auguma, drukns, gaišmatains, nēsāja apaļas brilles. Neesmu aizmirsis viņa laipno skatienu un biedriskumu. Viņš bija atsaucīgs, autoritatīvs biedrs, kura domas gribējās uzklaut.

Kaut gan Janelim bija maigs raksturs, vajadzīgajā brīdī viņš varēja būt arī ļoti stingrs.

K. Janelis dzimis 1888. gadā Valmierā, beidzis Valmieras skolotāju semināru, tad strādājis par skolotāju. Partijā viņš iestājās 1910. gadā un strādāja Vidzemes un Rīgas organizācijās. Viens no viņa partijā pieņemtajiem vārdiem bija «Strēlnieks».



K. Janelis.

Pirmajā pasaules karā viņš bija virsnieks Latviešu rezerves pulkā. Oktobra revolūcijas sagatavošanas laikā Janelis atradās Tērbatā. Viņa tiešajā vadībā Latviešu rezerves pulks kopā ar igauņu strādniekiem Oktobra apvērsuma dienās ieņēma Tērbatas dzelzceļa mezglu, lai aizkavētu kontrrevolucionāro spēku pārsvešanu uz Petrogradu. Kopā ar latviešu strēlniekiem Kārlis Janelis nostaigāja lielu un grūtu kaujas ceļu.

1918. gadā viņš piedalās eseru dumpja apspiešanā Maskavā. 1919. gada sākumā Kārli Janeli ieceļ par tikko saformētās 2. Padomju Latvijas strēlnieku divīzijas 3. brigādes komisāru un viņš piedalās kaujās Kurzemē. Kopš 1919. gada marta—aprīļa K. Ja-

nelis ir 1. Latviešu strēlnieku divīzijas kara emisārs un Kara padomes loceklis.

1919. gada maija vidū baltgvardi mēģināja sacelt dumpi Cēsīs; K. Janelis personīgi piedalījās šī avantūristiskā mēģinājuma likvidēšanā.

1919. gada septembrī sakarā ar Latviešu strēlnieku divīzijas pārsvešanu uz Dienvidu fronti Janeli ieceļ par XV armijas politiskās daļas priekšnieku. Pēc tam viņš darbojas Sarkanās Armijas štāba izlūkošanas organos. 20. gadu vidū pēc Frunzes Kara akadēmijas beigšanas K. Janelis tika aizsūtīts praksē uz vienu no strēlnieku pulkiem Ugličā par pulka komandieri.

Līdz 1931. gadam Janelis bija Sarkanās Armijas Kara ķīmiskās aizsardzības institūta priekšnieks, bet no 1931. līdz 1937. gadam strādāja Kara gaisa spēku galvenajā pārvaldē par ārzemju nodaļas priekšnieku. Kā delegāts viņš piedalījās divos Latvijas KP kongresos — VI kongresā 1919. gada martā Rīgā un VIII kongresā 1931. gada sākumā Maskavā.

1919. gadā K. Janeli ievēlēja par Latvijas KP CK locekli un vienlaikus par partijas CK Biroja locekli un 1923. gadā — par CK locekli.

**Roberts Apinis** dzimis 1892. gadā Vidzemē, Valkas apriņķī Jaungulbenes pagasta «Dravniekos». Viņa vecāki bija zemnieki — rentnieki; 1911.—1912. gadā viņi pārcēlās uz Rīgu, 1914. gadā evakuējās uz Harkovu, bet vēlāk — uz Maskavu. Rīgā 19. gadu vecais Roberts sāka strādāt par krāsotāju gadījuma darbos. 1912. gadā viņš iestājās boļševiku partijā.

1915. gadā R. Apini iesauc armijā. 1916. gadā viņu apmāca Kokmuižā pie Valmieras Latviešu rezerves pulka mācību komandā.

Pēc februāra revolūcijas R. Apini ievēl par 5. Zemgales pulka zaldātu komitejas locekli, bet vēlāk — par šīs komitejas priekšsēdētāju.

Roberts Apinis aktīvi darbojās 5. Zemgales pulka strēlnieku vidū, 1917. gada maijā viņu izvēlēja par delegātu uz latviešu strēlnieku kongresu. Pēc kongresa strēlnieku sapulcēs notika stipra cīņa par kongresa rezolūciju realizēšanu. Tā, piemēram, dažas 5. pulka apakšvienības 1917. gada vasarā reakcionāro elementu ietekmē protestēja pret boļševistisko rezolūciju. Pret šo tā saucamo «protestu» uzstājās strēlnieku lielum lielā daļa. Iniciatīva šajā cīņā pret reakcionārajiem elementiem 5. pulkā piederēja komunistiem ar R. Apini priekšgalā. XII armijas boļševiku

delegātu apspriedē, kas notika 1917. gada oktobra beigās, R. Apinis kā 5. pulka partijas organizācijas pārstāvis ziņoja par pulka revolucionāro kareivju kaujiniecisko gatavību pēc partijas pirmā aicinājuma uzsākt cīņu par varas iekarošanu.

Vēl vajadzēja galīgi noskaidrot virsnieku sastāva un galvenokārt pulka komandiera pulkveža J. Vācieša nostādni. Pulka komiteja deleģēja pie Vācieša strēlnieku grupu, kuru vidū bija

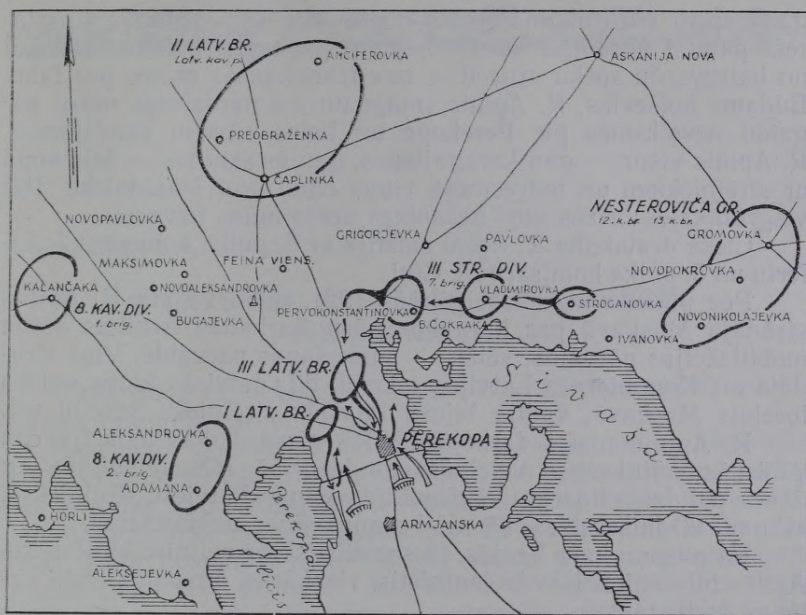


R. Apinis — Latviešu divīzijas  
komisārs.

arī Roberts Apinis. Pulkvedis Vācietis delegāciju pieņēma. Viņam pastāstīja ne tikai par 5. pulku, bet arī citu karaspēka daļu strēlnieku noskaņojumu, pastāstīja, ka strēlnieki nolēmuši turpmāk pakļauties tikai XII armijas rajona revolucionārajai komitejai un ka tie gatavi jebkurā brīdī aizsargāt revolūciju.

Delegāti vaicāja pulkvedim, vai viņš arī turpmāk komandēs pulku. Uz šo jautājumu Vācietis atbildēja, ka viņš vienmēr būs ar pulku, — kur ies pulks, tur arī viņš sekos zemgaliešiem.

Tā kā strēlnieki mīlēja savu komandieri, tad delegātu grupa bija no visas sirds apmierināta ar sarunas rezultātu.



6. shēma. Sarkanās Armijas daļu dislokācija pie Perekopa un uzbrukums valnim 1920. gada 13. aprīlī.

1918. gada beigās R. Apinis bija 2. latviešu brigādes komi-sārs. Viņš piedalījās karagājienā uz Rīgu.

Komandējošā sastāva izvēlē Apinis bija ļoti uzmanīgs un principiāls. Tā, piemēram, pēc viņa iniciatīvas 1919. gadā 2. latviešu brigādes komandiera postenim tika izraudzīts A. Freibergs, kas piederēja pie tās virsnieku grupas, kas visus savus spēkus un zināšanas atdeva revolūcijai.

Vēlāk atceros Apini spriegos kaujas apstākļos pie Orlas un Kromiem. Nāk prātā viņa satikšanās ar S. Ordžonikidzi. R. Apinis pat sasprindzinātajos kauju apstākļos nezaudēja savu gaišo smaidu. Viņš ļoti rūpējās par sev pakļautajiem cilvēkiem, bija vienkāršs, atsaucīgs. Runājot viņš prata saistīt klausītāju uzmanību.

Atmiņā palikušas R. Apiņa pamatotās kritiskās piezīmes sa- karā ar pavēli, kas noteica mūsu daļām uzbrukt Perekopam 1920.

gada aprīlī (uzbrukums notika no 13. līdz 16. aprīlim). Viņš toreiz pareizi norādīja, ka 1920. gada pavasarī un vasarā mūsu un baltgvardu spēku attiecības nav izveidojušās mums par labu. Būdams boļševiks, R. Apinis smagi un asi pārdzīvoja mūsu pagaidu neveiksmes pie Perekopa un lielos cilvēku zaudējumus. R. Apinis visur — gan karagājienos, gan ierakumos — bija kopā ar strēlniekiem un iedvesmoja viņus cīņai pret ienaidnieku. Pat visgrūtākajos brīžos viņš nešaubīgi ticēja mūsu uzvarai.

Cieša draudzība R. Apini saistīja ar 6. pulka komisāru J. Elfertu un 5. pulka komisāru M. Cini.

Pēc pilsoņu kara izbeigšanās 1921. gada vasarā R. Apinis strādāja Maskavā par kara komisāru Sarkanās Armijas štāba mobilizācijas pārvaldē, vēlāk — izlūkošanas pārvaldē. Viņš strādāja arī Kominternes Latvijas sekcijā, bija latviešu kluba valdes loceklis Maskavā, vadīja bijušo latviešu strēlnieku sekciju utt.

R. Apinis rosīgi darbojās PSRS aizsardzības aviācijas un ķīmiskās celtniecības veicināšanas biedrībā (Osoviahimā) un daudz palīdzēja līdzekļu vākšanā lidmašīnu «Latviešu strēlnieks», «Cīņa», «Daniševskis», kā arī bruņumašīnas uzbūvēšanai.

Kā pilsoņu kara kaujās, tā sociālistiskajā celtniecībā Roberts Apinis bija īsts boļševiks-leņinietis, vienkāršs, drosmīgs, dziļi uzticīgs darba tautai.



G. MATSONS

## 2. LATVIEŠU BRIGĀDES KOMANDIERIS FRICIS LABRENCIS

1920. gada 16. novembrī Sarkanā Armija atbrīvoja Krimu no barona Vrangēļa karapulkiem.

Slavenajā Krimas atbrīvošanas operācijā aktīvi piedalījās arī latviešu strēlnieki, kas cinījās plecu pie pleca ar citām Sarkanās Armijas daļām. Latviešu divīzija kopā ar krievu karaspēka daļām piedalījās nīknās kaujās par Kahovkas placdarmu, kas 1920. gada novembrī nodereja par izejas punktu ģenerālajam uzbrukumam pret Vrangeli. Kad sākās triecienuzbrukums Perekopam, Latviešu divīzija atradās uzbrucēju otrajā ešelonā, bet jau triecienā vrangēliešu Jušuņas pozīcijām divīzija bija pirmajā ešelonā un pēc sīvas cīņas pārrāva ienaidnieka nocietinājumus, tā nodrošinot Sarkanās Armijas tālāko virzišanos uz priekšu. Un, lūk, momentā, kad Sarkanā Armija svinēja uzvaru pār Antantes pēdējo ielikteni — Vrangeli, Latviešu divīzijā izplatījās vēsts par 2. brigādes komandiera Friča Labrenča bojā eju.

Negribējās tam ticēt, jo pēdējās kaujas jau bija aizdunējušas pār skaisto Krimu. Tomēr tā bija taisnība. Mahnovieši, kuri saskaņā ar «Starobeļskas vienošanos» 1920. gada oktobrī bija iekļauti karaspēkā, kas sturmēja Krimu, un kuri, ielauzušies pus-salā, neatmeta savus bandītiskos paradumus, naktī uz 21. novembri Jevpatorijas apkaimē ceļā uz Sakiem slepeni uzglūnēja 2. latviešu brigādes komandierim — komunistam Labrencim, kas mierīgi atgriezās no kāda pulka uz savu štābu. Šo rindiņu autors vairākas reizes bija viņu pavadījis braucienos pa pulkiem. Soreiz Labrencis bija viens ar savu kučieri Bīriņu.

Mahno bandītiem bija savi rēķini ar brigādes komandieri. Fricis Labrencis komandēja 6. latviešu pulku, kas 1920. gada janvāra beigās ieņēma Jekaterinoslavu, kur toreiz saimniekoja

Mahno bandīti. 6. latviešu pulks saņēma uzdevumu padzīt mahnoviešus, kas darbojās Jekaterinoslavas apkārtnē, un iztīrīt teritoriju. Šo operāciju Fricis Labrencis veica sekmīgi un ar viņam raksturīgo neatlaidību. Bandīti saņēma pelnīto mācību, tāpēc mahnovieši nolēma atriebties brigādes komandierim — latvietim



Fr. Labrencis — Latviešu divīzijas  
2. brigādes komandieris.

un tagad nodevīgi viņam uzbruka. Labrencis kopā ar savu kuci Bīriņu atšaudījās līdz pēdējai lodei. Viņu ķermeņus atrada sakropļotus līdz nepazīšanai.

Fricis Labrencis bija viens no izcilākajiem jaunajiem komandieriem Latviešu strēlnieku divīzijā. Viņš dzimis 1894. gada 5. februārī Kurzemē. Pēc vidusskolas beigšanas 1915. gada augustā viņu iesauc karadienestā vecajā armijā un nosūta mācīties uz otro Kijevas praporščiku skolu. Pēc skolas beigšanas viņu nosūta uz fronti.

Dienestu Labrencis uzsāk krievu karaspēka daļās Daugavpilī un rumāņu frontē. Kopš 1917. gada maija viņš komandēja 119. Ko-

lomnas pulka rotu, pēc tam, 1917. gada oktobrī, kareivji ievēlēja viņu par tā paša pulka bataljona komandieri.

1918. gada februārī Labrencis demobilizējās no pulka, bet jau tā paša gada aprīlī iestājās Latviešu padomju divīzijā. Cēlies no darba tautas, viņš bija dedzīgs proletariāta revolūcijas piekritējs un bez mazākās šaubīšanās atdeva sevi visu cīņai par proletariāta uzvaru.

Sākumā Labrenci ieskaitīja par 6. latviešu pulka 3. rotas strēlnieku, bet pēc neilga laika viņu iecēla par 1. rotas komandieri.

Kopā ar pulku viņš 1918. gada jūnija pirmajās dienās piedalījās Ino forta (netālu no Petrogradas) uzspīdzināšanas operācijā. Pēc tam, 5. jūnijā, saskaņā ar komunistiskās frakcijas lēmumu Labrenci iecēla par pulka komandiera palīgu. 1918. gada 7.—22. jūlijā 6. latviešu pulks piedalījās baltgvardu dumpja apspiešanā Jaroslavļā. Kaujās ar baltgvardiem Fricis Labrencis izcēlās kā spējīgs un bezbailīgs komandieris; strēlnieku vidū viņam bija liela autoritāte.

1918. gada jūlija beigās Fr. Labrenci kā spējīgu un talantīgu vadītāju izvirzīja par 6. Tukuma pulka komandieri. No 1918. gada augusta līdz novembrim viņš kopā ar pulku piedalījās uzbrukuma kaujās Austrumu frontē pret baltgvardu un čehoslovaku dumpiniekiem un sekmēja Kazaņas un Sīmbirskas atbrīvošanu. Šajās kaujās 6. latviešu pulks viņa vadībā izcēlās ar teicamām kaujas īpašībām.

1918. gada decembra sākumā, kad Latviešu divīzijas 2. brigādi nosūtīja uz Rietumu fronti Pleskavas rajonā Igaunijas un Latvijas teritorijas atbrīvošanai, arī 6. pulks bija brigādes sastāvā. Tas sekmīgi piedalījās kaujās par Valkas un Rīgas atbrīvošanu. Sarkanās Armijas pirmās jātnieku patruļas, kas parādījās Rīgas ielās 1919. gada 3. janvārī, bija 6. latviešu pulka izlūki.

Saskaņā ar Padomju Latvijas kara komisāra 1919. gada 3. februāra pavēli un Padomju valdības lēmumu par nopelniem kaujās, ieņemot Rīgu, 6. pulks tika apbalvots ar Kara sarkano karogu.

1919. gadā padomju varas piecu mēnešu varonīgās pastāvēšanas laikā Latvijā 6. pulks Labrenča vadībā atradās kaujas pozīcijās Vidzemē pret igauņu baltgvardiem. 1919. gada maijā mēs viņu kopā ar pulku sastopam Paņevezas frontē Lietuvā. Tā

kā Labrencis jau parādījis savas izcilās spējas komandiera postenī, tad viņš vienlaikus bija arī brigādes komandiera vietnieks.

6. pulks piederēja pie tām Sarkanās Armijas daļām, kas, neraugoties uz pretinieka lielo pārspēku, 1919. gada maijā atkāpās no Kurzemes frontes pilnā kārtībā, saglabājot savas kaujas spējas. Milzīgi nopelni te bija Fr. Labrencim, kas kopā ar pulka komunistiem šajos grūtajos apstākļos prata uzturēt strēlnieku vidū augstu revolucionāro disciplīnu.

1919. gada rudenī 6. pulku Latviešu divīzijas sastāvā nosūtīja uz Dienvidu fronti. Fr. Labrenča vadībā 1919. gada oktobrī pulks cīnījās pret Deņikina armijas izlases vienībām pie Kromiem, kur pretinieks saņēma izšķirošu triecienu. Šajās kaujās Labrenci ievainoja, bet drīz vien viņš atkal stājās ierindā.

Pēc Deņikina karapulku satriekšanas Fr. Labrencis piedalījās ienaidnieka vajāšanā. Pulka kaujas ceļš virzījās cauri Kurskai, Harkovai, Jekaterinoslavai.

1919. gada decembra naktī 6. pulks, ko vadīja Fr. Labrencis, saņēma gūstā Deņikina 3. korņiloviešu pulku pilnā sastāvā. Sai kaujai Labrencis bija rūpīgi gatavojies. Trīs naktis viņš negulēja — personīgi organizēja izlūkošanu, sīki izstrādāja visu uzbrukuma plānu, pārbaudīja kareivju kaujas gatavību. Te izpaudās viņa izturība, atjautība, pareizs apakšvienību darbības aprēķins, noteiktība. Pēc XIV armijas pavēles (Nr. 154) 1920. gadā Fr. Labrenci par šo izcilo operāciju apbalvoja ar Sarkanā Karoga ordeni.

1920. gada janvārī viņš kļuva par Latviešu divīzijas 2. brigādes komandieri un šajā postenī palika līdz savai bojā ejai.

2. latviešu brigādes komandieris Fricis Labrencis bija ļoti drošsirdīgs. Viņa personīgais piemērs kaujā iedvesa kareivjos ticību uzvarai un drosmi. Tā, piemēram, 1920. gada pavasarī, kad notika uzbrukums Krimai, viņš personīgi izpētīja Turku valni Perekopā un veda brigādes pulkus, forsējot Dņepru pie Korsunas klostera. Labrencis prasmīgi komandēja brigādi 1920. gada jūnijā, kad pretinieks raidīja cīņā pret Latviešu divīziju Barboviča jātniekus.

Nāk prātā epizode pulka štābā naktī uz 1920. gada 16. aprīli Ziemeļtaurijā pie Perekopa. Bija paredzēts uzbrukums Perekopa valnim. Brigādes štābā ieradās brigādes komandieris Labrencis, lai apspriestu šo operāciju ar komandējošo sastāvu. Iepriekšējie uzbrukumi Perekopam bija beigušies Latviešu divīzijas pulkiem neveiksmīgi.



Latviešu strēlnieki 1920. gada vasarā Ziemeļtaurijā. Sēž: 3. no kreisās — 2. brigādes komandieris Fr. Labrencis, 4. — 2. brigādes štāba priekšnieks Matsons.

Visu sapulcējušos sejas ir nopietnas, domīgas. Dažu acīs lasāms kluss jautājums: «Kas būs?» Taču visi zina, ka Labrencis agri no rīta dosies uzbrukumā kopā ar viņiem, ka viņš ir visu uzbrukuma gaitu labi pārdomājis. Labrencis izturas droši, jokojas un mundri apgalvo: «Sīkumi! Ne jau tādas vien grūtības esam pārvarējuši... Tātad, biedri, rīt ikviens no mums būsīm savā vietā!»

Brigādes komandiera vārdi izkļiedēja saspīlējumu, sekoja dzīva saruna — uzbrukuma apspriešana. Cīnītāju sejas pauda pārliecību, ka ienaidnieks tiks sakauts. 16. aprīlī pulks ieņēma Perekopu, ielauzās pilsētas vārtos. Tiesa, šoreiz drīz vien vajadzēja atkal atkāpties ienaidnieka pārspēka priekšā.

1920. gada 7. augustā Dņepras forsēšanā, Kahovkas placdarma radīšanā un aizstāvēšanā pret vrangelišu uzbrukumiem ļoti aktīvi piedalījās Fricis Labrencis. Kādā kaujā Ziemeļtaurijā viņu ievainoja otrreiz. Labrencis saprata, kāda nozīme nākotnē būs šim placdarmam izšķirošajā uzbrukumā Krimai un baltgvardu satriekšanā, un tādēļ aktīvi cīnījās par tā radīšanu. Fr. Labren-



Fr. Labrenča un Biriņa kaps.

cis vienmēr bija dziļi pārliccināts, ka par Padomju Latviju vajag cīnīties ne tikai savā dzimtenē, bet arī tālajās Ukrainas un Krimas dienvidu stepēs. Viņš arvien uzstājās par proletārisko internacionālismu, par visu tautību darbaļaužu kaujas savienību.

Komandieris Fricis Labrencis bija ļoti vienkāršs un visiem pieejams. Viņš uzskatīja, ka šīs īpašības nepieciešamas katram komandierim. Labrencis vienmēr centās būt sarkanarmiešu vidū, neaizmirsta pulku, no kura bija nācis, bieži vien devās uz pulka priekšējām pozīcijām, kur mēs viņu redzējām strēlnieku ķēdē. Rūpes par sarkanarmiešu un komandieru vajadzībām viņam vienmēr bija pirmajā vietā, par sevi viņš daudz nedomāja, tāpēc viņu arī mīlēja un cienīja.

Ieraudzījuši paliela auguma, spēcīgi noaugušu cilvēku ar atklātu, laipnu seju un mirdzošām acīm nokāpjām no zirga, karēivji uzreiz pazina savu komandieri. Viņi bija pieraduši savā starpā sacīt: «Tas ir mūsu Labrencis!»

Kaut gan Labrencis vēl bija ļoti jauns (viņš gāja bojā 26 gadu vecumā), viņš piederēja pie tiem komunistiem — komandieriem, kam ļaudis seko nešaubīdamies, ticot viņu rīcības pareizībai, tāpēc Fricim Labrencim vienmēr bija panākumi.

Mahno banda, kas nodevīgi uzbruka Fricim Labrencim, ilgi nedabūja priecāties par negēlīgo slepkavību. Drīz vien Sarkanās Armijas daļas uzsāka Mahno bandu vajāšanu, satrieca tās un izklīdināja. Pats Mahno «tētiņš» aizbēga uz ārzemēm. Arī latviešu strēlnieki piedalījās Mahno bandītu galīgajā sakāvē.

Friča Labrenča īsā, bet spilgtā dzīve bija pilnīgi veltīta kalpošanai darba tautai, tās gaišajai nākotnei. Ejot pa reiz izraudzīto ceļu, šis ievērojamais latviešu tautas dēls nepazina svārstīšanos un šaubas. Jauns un drosmīgs, nesaudzīgs pret šķiras ienaidnieku, bezgalīgi atsaucīgs pret kareivjiem, pilns optimisma un ticības nākotnes uzvarai pār ienaidnieku — tāds ir palicis Fricis Labrencis savu cīņas biedru atmiņā. Tāds viņš paliks mūsu sirdīs uz visiem laikiem.



G. MATSONS

### OSVALDA LĀČA PIEMIŅAI

Pārskatot atmiņā saglabājušos Latviešu strēlnieku divīzijas lielisko komandieru portretu galeriju, nevar nepakavēties pie komunistu Osvalda Lāča tēla. Viņa vārds ir cieši saistīts ar latviešu strēlnieku cīņu par padomju varu. Osvalds Lācis iemiesoja sevī visas savas tautas labākās īpašības — drosmi, vienkāršību, dvēseles skaidrību, dzīves prieku.

Viņa tēvs bija dzelzceļa strādnieks Valmierā. Vecāki ar grūtībām varēja viņam dot vidējo izglītību.

Kad sākās pasaules karš, Lācis pavisam jauns iekļuva armijā. Pēc praporščiku skolas beigšanas viņu nosūtīja uz 7. Bauskas latviešu strēlnieku pulku. 1914. gadā viņš iestājās boļševiku partijas rindās, 1917. gada martā Osvalds Lācis bija viens no komunistiskās organizācijas radīšanas iniciatoriem 7. Bauskas pulkā. Šis pulks kļuva par latviešu strēlnieku pulku vienotas partijas organizācijas pamatu.

Kaut gan O. Lācis bija visai kautrīgs, viņš bija iemantojis milzīgu autoritāti strēlnieku vidū. Viņš vienmēr prata atrast ceļu uz viņu sirdīm, prata vienkārši un pārliecinoši izskaidrot boļševiku idejas. To atzina visi, kas viņu pazina.

Osvaldam Lācim bija ievērojama loma latviešu strēlnieku pulku komunistiskās organizācijas nostiprināšanā un strēlnieku pārliecināšanā par sociālistiskās revolūcijas nepieciešamību. Lielā Oktobra sagatavošanas un realizēšanas periodā Lācis kopā ar citiem komunistiem organizē strēlniekus cīņai pret kontrrevolūciju.

Starp komunistiem, ko nosūtīja darbā kareivju laikrakstu «Brīvais Strēlnieks» (iznāca Rīgā 1917. gadā) un «Latvju Strēlnieks» (iznāca vēlāk Cēsīs) redakcijās, redzams arī Osvalds Lācis.

1917. gada 13. augustā Rīgā notika pilsētas Domes vēlēšanas. Boļševiku deputātu sarakstos blakus P. Stučkas, J. Dani-

ševskā un citiem latviešu tautas revolucionāro darbinieku vārdiem bija arī O. Lāča vārds.

Atmiņā palikusi kāda epizode, ko pastāstīja Osvalds. 1917. gada 3. septembrī Iskolastrela sēdē tikusi sniegta informācija par revolucionārajiem notikumiem Petrogradā, par Petrogradas Padomes pāriešanu boļševiku pusē. Iskolastrela vairākums izteicies, ka vajagot ieņemt noteiktu pozīciju un atbalstīt Petrogradas proletāriešu revolucionāro darbību. Izvirzīts priekšlikums pieņemt rezolūciju un nosūtīt to uz Petrogradu. Osvalds Lācis dedzīgi



O. Lācis 1919. gada.

atbalstījis šo priekšlikumu un piebilda, ka rezolūcija nekavējoties jānosūta pa telefonu un ar ziņnesi. Priekšlikums pieņemts vienbalsīgi. Rezolūcija pilnīgi atbildusi lēmumiem pulkos, bataljonos, vienībās utt. Tā prasījusi, lai VCIK saņem varu savās rokās.

Oktobra revolūcijas priekšvakarā notika Iskolastrela reorganizācija, tika nodibināts komisāru institūts un vienā no strēlnieku brigādēm par komisāru nosūtīts O. Lācis. Šajā darbā viņš pilnībā realizēja tos uzdevumus, ko partija bija izvirzījusi strēlniekiem šajās izšķirošajās dienās.

Kopā ar revolucionārajiem latviešu strēlniekiem viņš pārdzīvoja 1918. gadu — bargo cīņu gadu. O. Lācis toreiz bija artilērijas divizionā, bet vēlāk — pulka izlūkošanas dienesta priekšnieks. Viņš bija ļoti bezbailīgs, atjautīgs un visus uzdevumus veica prasmīgi. Nav nejaušība, ka divīzijā viņu uzskatīja par labāko izlūkošanas organizatoru. 1919. gadā Osvalds Lācis jau strādāja Latviešu strēlnieku divīzijas štābā par izlūkošanas dienesta priekšnieku.

Osvalds pilnīgi nodevās darbam, kas prasīja lielu neatlaidību un cītību. Personiskās intereses viņam bija svešas. Viņš bija vienkāršs, principiāls, līdz galam uzticīgs strādnieku šķiras lietai.

Osvalds Lācis izskaidroja latviešu strēlnieku kaujas panākumus Sarkanās Armijas rindās ar Latvijas proletariāta revolucionārajām tradīcijām, ar proletārisko internacionālismu. Viņš vienmēr uzsvēra, ka, satriecot baltgvardus Ukrainā, mēs sekmējam Latvijas strādnieku šķiras atbrīvošanu no ekspluatatoriem.

Osvalds uzskatīja par lielu vēsturisku notikumu strēlnieku piedalīšanos XIII un XIV armijas karaspēka daļu 17 dienu ilgajā kaujā pie Orlas un Kromiem 1919. gada oktobrī; šajā kaujā satrieca Deņikina armijas izlases vienības, kas traucās uz Maskavu. Kā Latviešu divīzijas izlūkošanas dienesta priekšnieks arī viņš piedalījās ienaidnieka sakāvē.

Atceros, ar kādu prieku un lepnumu Lācis 1919. gada beigās uzņēma ziņu, ka Latviešu divīzija par kaujas nopelniem apbalvota ar goda pilno Petrogradas proletariāta Sarkanā karogu, ko svinīgi pasniedza Petrogradas strādnieku delegācija ar Dienvidu frontes RKP pilnvaroto Pavloviču priekšgalā.

1920. gadā Osvalds Lācis piedalījās Latviešu divīzijas kaujās jau kā 2. latviešu strēlnieku pulka komandieris. Tā paša gada pavasarī un vasarā viņa vadībā pulks piedalījās daudzās kaujās Ziemeļtaurijas plašajās stepēs. 1920. gada aprīlī O. Lācis piedalījās uzbrukumā Perekopa šaurumam, bija Turku valnī, tad tā paša gada jūnijā neatlaidīgi atvairīja baltgvardu uzbrukumus Ziemeļtaurijā.

Vēl līdz šim laikam atmiņā saglabājies Osvalda Lāča ārējais izskats kādā no kaujām 1919. gada beigās vai 1920. gada sākumā. Viņam nebija militāra parauga ietērpa (tāda nebija daudziem kareivjiem un komandieriem), bet gan zilganpelēks plūksnains mētelis ar ādas jostu, zābaki, tumši pelēka filca ce-



Latviešu strēlnieki 1920. gada pavasarī Ukrainā. 1. no kreisās — O. Lācis, 2. — Fr. Kalniņš.

pure ar nolaistām malām un uz pleca siksnā — trīslīniju šautene ar durkli.

Kad mūsu partija pievērsa uzmanību Krimas fronteī un vadība nolēma «saspiest kņablēs» Vrangēļa armiju un satriekt to Ziemeļtaurijas stepēs, 2. pulks Sarkanās Armijas labā krasta grupas sastāvā 1920. gada 7. augustā ar kauju forsēja Dņepri un virzījās uz Perekopu, bet pēc tam atvairīja ģenerāļa Barboviča kavalērijas niknos uzbrukumus. Šajā periodā grupas karaspēka daļām baltgvardu spiediena ietekmē vajadzēja uz laiku atkāpties uz Kahovku. O. Lācis nezaudēja dūšu. Viņš uzmundrināja kareivjus ar savu personīgo piemēru un pārliecināja viņus, ka ienaidnieka panākumi ir īslaicīgi, ka tuvojas izšķirošo kauju diena. Viņa dzirkstošā humora pilnā valoda, mundrais un drosmīgais skatiens kā vienmēr izraisīja dzīves prieku un vēlēšanos satriekt ienaidnieku.

Izmantojot par atbalsta punktu Kahovku, latviešu strēlnieki kopā ar citām karaspēka daļām neatlaidīgi uzbruka vrangeliešiem, tādējādi kavējot viņu nodomus sagrābt placdarmu un virzīties uz ziemeļiem.

Kopā ar labā krasta grupas karaspēka daļām latviešu strēlnieki 1920. gada 20. augustā uzsāka otro uzbrukumu Krimai.

Osvalds Lācis šajās dienās drosmīgi veda savu pulku uz priekšu Perekopa virzienā uz Čornaja Doļinu. Niknā baltgvardu pretuzbrukuma laikā šeit, Ziemeļtaurijā, pie Baltazarovskijas viensētas (18 km uz ziemeļiem no Čaplīnkas), 1920. gada 29. augustā ar artilērijas šāviņa šķembu nāvīgi ievainoja 2. latviešu strēlnieku pulka komandieri komunistu Osvaidu Lāci, kas uzticīgi pildīja savu pienākumu.

Latviešu strēlnieku brāļu kapos, kas atradās aiz Berislavas pilsētas, centrālās kapsētas ziemeļdaļā, gulēja vairāki desmiti strēlnieku, kas bija krituši Dņepras forsēšanas laikā un Kahovkas placdarma aizstāvēšanas dienās. Šajā kapsētā guldīja arī 2. latviešu pulka komandieri Osvaidu Lāci. Netālu no viņa kapa atradās 6. pulka bataljona komandiera Pijoles kaps.

O. Lācis nepiedzīvoja to slaveno dienu, kad Sarkanās Armijas daļas salauza ienaidnieka pretestību pie Perekopa, galīgi satrieca baltgvardus un atbrīvoja Krimu. Taču līdz pat pēdējam brīdim Lācis bija stingri pārliecināts, ka Sarkanā Armija galīgi uzvarēs interventu karapulkus. Šis uzvaras dēļ viņš atdeva savu jauno, ziedošo dzīvību.



K. KIRTOVSKIS

## LATVIEŠU STRĒLNIĒKU DIVĪZIJAS PRIEKŠNIEKS KIRILS STUCKA

Latviešu strēlnieku divīzijas komandējošā sastāva vidū redzamu vietu ieņem divīzijas priekšnieks Stucka. Kirils Stucka pieder tai Sarkanās Armijas komandieru plejādei, kuru izaudzināja sociālistiskā revolūcija.

Viņš dzimis 1890. gada 14. maijā Vidzemē, Cēsīs. Pabeidzis četrgadīgo pilsētas skolu, ieguva mājskolotāja tiesības.

1914. gada jūlijā Cēsīs no rezerves K. Stucku iesauca aktīvajā karadienestā. 1916. gada februārī viņš pabeidza ložmetējnieku skolu un vēlāk, tā paša gada jūlijā, 4. Kijevas praporščiku skolu. Ķalpoja krievu karaspēka daļās, bet kopš 1917. gada janvāra — latviešu rezerves bataljonā. 1917. gada februārī Stucku iecel par 3. Kurzemes pulka ložmetējnieku komandas jaunāko virsnieku. Tā paša gada maijā strēlnieki viņu ievēlēja par ložmetējnieku komandas biedru tiesas priekšsēdētāju, bet rudenī Stucku iecel par 3. pulka ložmetējnieku komandas priekšnieku. Pēc Oktobra sociālistiskās revolūcijas viņš bez svārstīšanās pāriet darba tautas pusē. Revolucionārie strēlnieki viņam uzticas un atstāj viņu ložmetējnieku komandas priekšnieka postenī.

3. latviešu pulku vienu no pirmajiem nosūta uz pilsoņu kara fronti pret Kaļedīnu. 1918. gada janvārī 3. latviešu pulks kopā ar sibīriešu strēlniekiem piedalās Rostovas atbrīvošanā. Šīs operācijas laikā ar savām kaujas spējām izceļas Stuckas vadītā ložmetējnieku komanda. 1918. gada 4. martā Tihoreckajas grupas komandieris Avtonomovs iecel Kirilu Stucku par 3. latviešu pulka komandieri. Pēc demobilizācijas, 1918. gada 26. aprīlī, viņš brīvprātīgi paliek 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulkā un viņu iecel par pulka komandieri.

Pēc Kaļedīna sakāves pulku nosūta uz Maskavu, kur 1918. gada jūlijā Latviešu divīzijas sastāvā tas piedalījās kreiso eseru

dumpja apspiešanā. 1918. gada septembrī un oktobrī Stucka kādu laiku komandē Latviešu divīzijas 1. brigādi, pēc tam atkal pārņem savu 3. pulku. Pulks piedalījās cīņās par Latvijas atbrīvošanu 1918. gada beigās un 1919. gada sākumā.

Pēc Rīgas atbrīvošanas pulks virzās cauri Jelgavai, Tukumam un Kuldīgai uz Liepājas pusi. No 1919. gada 26. marta līdz



K. Stucka.

2. maijam Kirils Stucka bija Latvijas Sarkanās Armijas kara-spēka daļu Bauskas grupas komandieris. Tā paša gada jūnijā viņš kļūst par Padomju Latvijas 2. strēlnieku divīzijas 2. brigādes komandieri, bet vēlāk, sākot ar jūlija mēnesi, — par 1. Latviešu divīzijas 3. brigādes komandieri. Par nopelniem kaujās pret baltgvardiem republikas Revolucionārā kara padome saskaņā ar 1919. gada 22. jūlija pavēli (Nr. 153) Stucku apbalvo ar Sarkanā Karoga ordeni.

No 2. līdz 23. septembrim 3. brigāde Latviešu divīzijas sastāvā piedalās kaujās pret poļu baltgvardiem Borisovas rajonā. Pēc tam, 29. septembrī, tā ierodas Dienvidu frontē un cīņās pret Deņikinu. Slavenajā Kromu—Orlas operācijā Stuckas 3. brigāde



Latviešu divīzijas komandējošais sastāvs. No kreisās: štāba priekšnieks Svēde, komisārs Apinis, divīzijas komandieris K. Stucka.

lieliski veic kaujas uzdevumus. Pēc Deņikina trieciendaļu sakāves tā piedalās pretinieka vajāšanā.

Šajā laikā strēlniekiem bija jāveic milzīgi pārgājieni ļoti grūtos apstākļos. Trūka apavu un šineļu. Sākās masveida saslimšana. Un arī šajos grūtajos apstākļos Stucka visiem spēkiem centās uzturēt karavīru disciplīnu un kaujas garu. Lai pastiprinātu politisko darbu strēlnieku vidū, Stuckam uz laiku uzdod veikt brigādes kara komisāra pienākumus.

1920. gada februāra beigās K. Stucku ieceļ par 46. strēlnieku divīzijas priekšnieku. Tomēr Latviešu divīzijas vadība panāca, ka viņu pārcēla atpakaļ uz 3. brigādi.

1920. gada aprīlī brigāde piedalījās neveiksmīgajā Perekopa sturmēšanā, bet pēc tam cīnījās ar Vrangeļa karaspēka daļām, kas mēģināja izrauties no Krimas un nokļūt Ziemeļtaurijas plašumos.

1920. gada jūlija sākumā K. Stucku ievainoja kreisajā kājā. Pēc izveseļošanās viņš atgriezās atpakaļ brigādē.

1920. gada 20. jūlijā saskaņā ar XIII armijas pavēli (šai armijai ietilpa arī Latviešu divīzija) K. Stucku iecēla par Latviešu divīzijas priekšnieku.

Slavenajā kaujā par Kahovkas placdarmu 1920. gada augustā un septembrī Latviešu strēlnieku divīzijai bija izcila loma. Te lieli nopelni bija divīzijas priekšniekam Stuckam, kas ar lielu prasmi un milzīgu enerģiju vadīja kaujas operācijas. Latviešu divīzija piedalījās arī izšķirošajās cīņās pret vrangeliem 1920. gada oktobrī un novembrī. K. Stucka tieši vadīja Jušuņas pozīciju sturmēšanu. Pēc Krimas ieņemšanas viņš palika par Latviešu divīzijas priekšnieku līdz pat tās izformēšanai.

Latviešu divīziju pēc tās izformēšanas ietilpināja 52. divīzijas sastāvā, pie kam lielāko daļu komandieru un politisko darbinieku iecēla vadošos posteņos 52. divīzijā. Stucka kādu laiku bija 52. divīzijas priekšnieks, pēc tam komandēja citas Sarkanās Armijas karaspēka daļas. Pēc pilsoņu kara beigām viņš ieņēma augstus vadošus posteņus Sarkanajā Armijā.



M. GABRIELOVA,

PSKP biedre kopš 1919. gada,  
zinātniskā institūta darbiniece  
Maskavā

### JĀNIS ĀBOLS

Jānis Ābols dzimis 1895. gada decembrī bezzemnieka ģimenē Cēsu apriņķa Priekuļu pagastā. Viņa tēvs strādāja par dienas strādnieku, ātri nomira. Pēc ģimenes apgādnieka nāves māte 1901. gadā nodeva zēnu pie saimnieka par gana palīgu, bet vēlākajos gados — par ganu. 1909. gadā J. Ābols aiziet uz Rīgu un sāk strādāt par mūrnieka palīgu, vēlāk — par mūrnieku.

Savas māsas, partijas biedrenes Zelmas Štrombergas, un citu revolucionāro strādnieku ietekmē J. Ābols 1912. gadā iesaistījās revolucionārajā darbā — apmeklēja pagrīdnieku sapulces un piedalījās demonstrācijās: 1913. gada 3. janvārī Rīgā fabrikas «Provodņiks» demonstrantu kolonā un 1914. gadā 1. Maija demonstrācijā, kad viņš nesa sarkano karogu. Par to viņu arestēja un noturēja cietumā 3 mēnešus. Cietumā pavadītajā laikā pieauga viņa naids pret cara režīmu. Pēc tam ar vēl lielāku dedzību viņš piedalījās strādnieku sapulcēs, ko organizēja mūrnieku arodbiedrība. 1914. gada augustā viņš piedalījās pretkara demonstrācijā, kas notika ar boļševiku partijas lozungu «Nost karu!». 1914. gada ziemā Ābolu arestēja otrreiz kopā ar vēl 120 cilvēkiem strādnieku sapulcē celtnieku klubā. Lai izvairītos no karadienesta, 1915. gada augustā J. Ābols aizbrauc uz Caricinu (tagad Staļingrada), kur strādā gan par krāvēju uz Volgas, gan par mūrnieku uz būvēm. Viņa dzīvoklī atrada patvērumu no Maskavas izsūtītie (pēc Ziemeļu grupas iekrišanas) partijas biedri Kļavnieks, Kalniņš, viņa māsa u. c. Ābols piedalījās vairākās revolucionāru organizētās pagrīdes sapulcēs. Lai izvairītos no policijas vajāšanām, 1916. gada rudenī Ābols aizbrauc aizmugures darbos uz bij. Viļņas guberņu.

1917. gada pavasarī Ābols legalizējas, iestājoties armijā. Viņu iedala latviešu rezerves pulkā. 1917. gada augustā viņš iestājas boļševiku partijas rindās. 4. Vidzemes latviešu pulka sastāvā J. Ābols piedalījās Rīgas aizstāvēšanā. Šajā laikā viņš ir pulka rotas komitejas loceklis. Kaujā pie Rīgas Ābolu smagi ievaino, un viņš nokļūst vācu gūstā. Atgriezies no gūstā, 1918.



J. Ābols.

gadā J. Ābols strādā Latvijā, organizējot cīņu par padomju varu Cēsu apriņķī. Viņu ievēlē par Priekuļu Padomes un tās izpildu komitejas locekli, bet 1919. gada februārī — par Vislatvijas I Padomju kongresa delegātu. Pēc balto bandu uzbrukuma Latvijai 1919. gada pavasarī Ābols brīvprātīgi iestājās latviešu strēlnieku rindās un cīnījās par padomju varu. Viņš bija bezbailīgs un stingrs kareivis. Otrreiz viņu smagi ievaino kaujā pie Jelgavas; pēc izārstešanās viņu aizkomentē KK(b)P CK rīcībā speciālu uzdevumu izpildīšanai un ieskaita pazīstamā revolucionāra Kamo kaujas grupā.<sup>1</sup>

Šajās jaunajai padomju republikai smagajās dienās Deņikina baltgvardu armija lauzās uz Maskavu un jau tuvojās Kur-

<sup>1</sup> Kamo kaujas grupa nodibināta pilsoņu kara laikā kara darbībai ienaidnieka aizmugurē un izlūkošanai.

skai. Kamo organizēja drosmīgu un padomju varai uzticīgu biedru grupu pagrīdes darbam ienaidnieka aizmugurē. Lai pārliecinātos par savu kaujinieku nosvērtību, Kamo viņus pārbaudīja. Pārbaude tika organizēta ļoti apdomīgi un prasmīgi. Ābols un daži citi grupas locekļi pārbaudīti šādā veidā. Kādu dienu 1919. gada augusta beigās Kamo izveda kaujiniekus mežā, apmēram 40 km attālumā no Maskavas, lai tie vingrinātos šaušanā. Kamo stāstīja epizodes no savas vētrainās revolucionāra dzīves. Viņš pieminēja arī to, kādas smagas dienas pārdzīvojis, it īpaši tad, kad vajadzēja tēlot ārprātu, lai izvairītos no karātavām. Pēc pārrunām kaujinieki atkal šāva, kamēr nebija vairs nevienas patronas, tad sāka dziedāt revolucionāras dziesmas. Pēkšņi b. Kamo grupu ielenca «baltgvaru banda», ko vadīja virsnieks zelta uzplečos. Bija dzirdami nikni uzsauzieni — «Ne no vietas, citādi šaušu!» un rupjas lamas. Nebaidīdamies no brīdinājuma, kaujinieks Buse, kas stāvējis netālu no J. Ābola, aizbēga, kaut arī uz viņu vairākas reizes izšāva. Buse visu ceļu līdz Maskavai noskrēja maratona skrējienā. Ieradies VČK, viņš uztraucies pastāstījis, ka Maskavas apkārtnes mežā redzējis baltgvaru grupu. Viņu aizturēja, jo uzskatīja par «panikas cēlēju, kura personība jānoskaidro». Par viņu ziņoja arī F. Dzeržinskim. Taču tās pašas dienas vakarā Kamo, paskaidrojot drošības orgāniem notikumu gaitu, viņu izglāba un uzslavēja par drosmi. «Bandīti» bija visus atbrūņojuši (atņēmuši pat kabatas nazīšus), sasējuši un pēc kārtas veduši uz klaju lauku, kas atradies aiz meža. Pirmo aizveduši b. Kamo. Laiku pa laikam J. Ābols dzirdējis pa atsevišķam šāvienam; «nošāvuši» — viņš domājis, un sirds aiz bēdām sažņaugusies. Kad J. Ābols aizvests uz nopratināšanu, viņš pamanījis zemē gulošo nekustīgo b. Kamo ķermeni un viņa asinīm slacītās krūtis (tās bijušas kaķa asinis). «Bandīti» sākuši pratināt J. Ābolu, bet viņš klusējis, draudējuši ar nošaušanu, tomēr viņš klusējis. Kāds «bandīts» pagrūdis viņu uz priekšu un sacījis: «Ņem šauteni un šauj — būsi mūsējais» — un sniedzis viņam šauteni. J. Ābols ieraudzījis kādu no saviem biedriem sakņupušu pie celma. Viņa sirds sažņaugusies, taču viņš nekustējies no vietas. «Ko tur ar viņu tik ilgi ņemties,» iesaucies kāds cits «bandīts», un divu revolveru stobri vērsušies pret J. Ābola krūtīm. Tad viņš iesaucies: «Paliec sveika, māmiņ! Lai dzīvo padomju varal!» un pēc dažām sekundēm sastindzis aiz pārsteiguma: «bandīti» metušies viņu apkampt, b. Kamo uzlēcis kājās un izsaucies: «Brašs puisis! Tas bija pārbaudījums.»

Kamo gatavoja savus kaujiniekus nosūtīšanai Deņikina aizmugurē, taču notikumi nedaudz izmainīja viņa plānu. Saņēmis uzdevumu no direktīvajiem organiem, Kamo saformēja uz savas grupas kaujinieku bāzes veselu partizāņu nodaļu un virzījās ar to pretim baltgvardu armijai, kas ģenerāļa Deņikina vadībā uzbruka Kurskas un Orlas virzienā. J. Ābols piedalījās vairākās kaujās pie Maloarhangeļskas un Aleksandrovkas ciema. Kauju starplaikā Kamo pārgērbis dažus savus kaujiniekus, arī J. Ābolu, baltgvardu formā un nosūtījis uz Maloarhangeļsku kā baltgvardu armijas priekšpulku. Visi pilsētas un tuvējo rajonu bagātie tirgotāji, cara armijas baltie virsnieki, garīdzniecības pārstāvji un citi padomju varas naidnieki atklāti pauda savu prieku, atvēra savus naudas makus un sāka vākt ziedojumus «par labu baltgvardu armijai». Ieņēmums bija liels, Ābols un citi tik tikko spēja pierakstīt «devīgos ziedotājus», par kuriem pēc tam «parūpējās» VČK organi.

Drīz pēc tam 37 cilvēkus no Kamo kaujiniekiem (viņu vidū arī J. Ābolu) atsauca uz Maskavu. Sastādīja 17 cilvēku lielu grupu, ko apgādāja ar ieročiem un naudu un sūtīja uz Baku. Pa ceļam uz Baku kaujinieki Kamo vadībā iegriezās Astrahaņā, kur sastapās ar Kirovu. Sergejs Mironovičs deva viņiem vairākus norādījumus pirms došanās tālākajā ceļā.

Naktī uz 1919. gada 7. novembri sākās kaujinieku ceļojums zvejnieku buru laivā «Gurjevka» pa rudens vētrā trakojošo Kaspijas jūru. Ceļojums bija saistīts ar lielām briesmām, jo daļu jūras (gandrīz  $\frac{3}{4}$ ) pārvaldīja baltgvardu kuģi, kas braukāja visos virzienos līdz pat Persijas un Azerbaidžānas krastiem. Kamo grupa veda daudz ieroču, dinamīta, bumbu, naudas u. c. Sastapšanās ar baltajiem apdraudēja dzīvību. Visi bija zvērējuši mirt (uzspridzināt laivu ar sapresēta piroksilīna gabaliem), ja sastaptos ar ienaidnieka kuģi, bet nepadoties gūstā. Taču brauciens bija laimīgs. Pēc triju nedēļu nogurdinoša brauciena (sevišķi grūts tas bija pēc tam, kad izbeidzās dzeramā ūdens krājums) grupa sasniedza Baku un visu atvesto kravu nodeva pagrīdes partijas organizācijai. J. Ābols un citi kaujinieki iesaistījās aktīvā pagrīdes darbā — gatavoja bruņotu sacelšanos, ko organizēja revolucionārais Baku proletariāts Kaukāza novada partijas komitejas vadībā. Ābols izpildīja visus partijas vadības uzdevumus, ne no kā nebaidīdamies un sevi nežēlodams. Starp citu, J. Ābols izpildīja arī šādu uzdevumu: 1920. gada 19. martā gaišā dienas laikā publikas acu priekšā J. Ābols un kaujinieks Razins meta

bumbas uz «Donas, Terekas un Kubaņas augstāko sfēru delegāciju», kura sastāvēja no baltgvardu ģenerāļu trijnieka — ģenerāļiem Kovaļova, Zozuļas un vēl kāda ģenerāļa, kura uzvārdu neatceros. Šī delegācija bija ieradusies Azerbaidžānā, lai vienotos ar Azerbaidžānas musavatistu partijas buržuāzisko valdību par kopīgu karadarbību pret Sarkano Armiju, kas uzbruka no ziemeļiem. Līdz nāvei nobijušies, ievainotie delegācijas locekļi tajā pašā dienā atstāja Baku, jo jūta, ka zeme deg jau zem kājām. Nekāda vienošanās tā arī netika noslēgta.

Izpildījis uzdevumu pirmais, J. Ābols metās bēgt pa mazajām sānieliņām pilsētas musulmaņu daļā, kuru nepazīna. Visa policija piedalījās meklēšanā, saķēra un arestēja daudz cilvēku. Trešo kaujinieku Novikovu (Baltijas flotes bijušo matrozi), kam bija analogisks uzdevums, aizturēja sprādziena vietas tuvumā, nomocīja un pakāra. Par J. Ābola galvu izolēja 20 000 zelta rubļu, viņu visur meklēja, bet revolucionāri, sajūsmināti par viņa drosmi un bezbailību, viņu rūpīgi sargāja.

Pagāja mazliet vairāk nekā mēnesis pēc šī notikuma, kad naktī uz 1920. gada 28. aprīli Baku pilsētā un pēc tam visā Azerbaidžānā tika atjaunota padomju vara. Apbruņotais Baku proletariāts Komunistiskās partijas vadībā gāza buržuāzisko valdību un nodibināja proletariāta diktatūru tajā laikā, kad pirmais Sarkanās Armijas bruņuvilciens sasniedza Baku. No vilciena izkāpa S. Ordžonikidze, S. Kirovs, A. Mikojans un citi Sarkanās Armijas komandieri un kareivji. Tauta gavilēja.

1922. gada rudenī AKP CK komandēja J. Ābolu uz Maskavu mācīties Pokrovska strādnieku fakultātē. Pabeidzis to, viņš iestājās Pļehanova institūtā, kur mācījās vakaros, bet dienā strādāja Centrālajā arhīvā. J. Ābols aktīvi veica partijas darbu, bija rajona komitejas loceklis, vietējās partijas organizācijas sekretārs, partijas MK propagandists, partijas tīrīšanas komisiju priekšsēdētājs utt. Pēc institūta beigšanas, no 1930. līdz 1937. gadam, J. Ābols strādāja transporta kadru, sevišķi autoceļu transporta kadru, sagatavošanā. Jaunajai automobiļu rūpniecībai, kas dzima 30. gados, trūka speciālistu. Ābols bija viens no šā darba organizatoriem un entuziastiem.

Atmiņas par partijas un latviešu tautas uzticamo dēlu nekad nezudīs to cilvēku sirdīs, kas viņu pazina. Spēcīgs, dzīvespriecīgs, godīgs un atklāts, bezgalīgi uzticīgs revolūcijai — tāds bija Jānis Ābols.



J. MĀLERS

### CĪŅA PRET DEŅIKINU UN VRANGELI

1919. gada rudenī 4. latviešu strēlnieku pulku no poļu frontes pārcēla uz Orlas fronti. Deņikins toreiz bija ceļā uz Maskavu un bija jau ieņēmis Kursku un arī Orlu. Pie Orlas mēs satikāmies ar baltgvardu izlases pulkiem, kas sastāvēja vienīgi no virsniekiem. Pie kādas sādžas cīnījāmies 4 dienas. Baltie sīvi pretojās, bet mūsu strēlnieki, kara ugunīs rūdīti, bija pārāki. Ceturtajā dienā baltie neizturēja un atkāpās. Pie Kromiem bija dažī kritiski brīži, bet latviešu strēlnieki tos pārvarēja un guva uzvaru.

Sākās tifa epidēmija, un es nogulēju Pavlogradā divus mēnešus. Kad atveseļojos, uzzināju, ka mans pulks aizgājis uz Taurijas gubernu — uz Preobraženkas muižu, kādus 7 km no Perekopa. Tifa epidēmija bija izrāvusi no ierindas jātnieku izlūku komandai apm. ceturto daļu un ne mazāk arī kājniekiem. Pulkā skaitījāmies apm. kādi 400 durkļi, tādēļ to papildināja ar krievu kareivjiem. Pie Perekopa nostāvējām diezgan ilgi. Vienu reizi pat devāmies uzbrukumā Turku valnim, bet bez artilērijas uguns sagatavošanas. Naktī klusu virzījāmies uz priekšu un atradāmies kādus 200 m no valņa. Tuvāk piekļūt valnim nevarējām, jo tas bija nožogots ar dzeloņdrātīm apm. 100 m platā joslā. Doties tālāk bez artilērijas uguns nebija iespējams. Kad no rīta sāka aust gaisma, baltie mūs pamanīja un atklāja spēcīgu uguni. Neatlika nekas cits kā list atpakaļ.

Tad mums, baltgvardu pārspēka spiestiem, nācās atkāpties pāri Dņeprai. Bet drīz mēs atkal devāmies uzbrukumā. 4. pulks pārcēlās pāri Dņeprai pie Malaja Kahovkas un Berislavas. Vispirms pārcēlās kājnieku izlūki, tad kājnieku rotas un jātnieki ar plostiem. Pārcēlušies pāri Dņeprai, ieņēmām placdarmu. Pa kreisi bija kāds latviešu pulks, kas reizē ar mums cēlās pāri upei, bet šim pulkam drīz vien nācās atkāpties, jo baltie devās pret-



4. latviešu padomju strēlnieku pulks ceļā uz parādes laukumu 1920. gada 4. janvārī.

uzbrukumā. Pārceļoties atpakaļ pāri Dņeprai, pulks cieta lielus zaudējumus. Mēs palikām vieni uz neliela placdarma, bet drīz arī atkāpāmies, toties bez zaudējumiem. Pēc neilga laika no jauna cēlāmies pāri Dņeprai un ieņēmām placdarmu. Baltie ar lieliem kavalērijas spēkiem mūs vēlreiz atdzina no Preobraženkas līdz Dņeprai. Toreiz mums bija arī tačankas, bez kurām plašajā stepē bija grūti karot. Latviešu strēlnieki nebija pieraduši pie stepes karstuma. Trūka ūdens. Šajos grūtajos apstākļos daudzi latvieši toreiz aizgāja bojā.

Pienāca 1920. gada 20. augusts — liktenīga diena 4. pulkam. Pulks stāvēja starp Dņepru un Perekopu — Čerņeņkas sādžā. Mūsu labajā spārnā atradās krievu kājnieku pulks, kas naktī bija atkāpies. Kreisajā spārnā stāvēja 5. latviešu pulks. Gaidījām uzbrukumu. 20. augusta rītā baltie sāka uzbrukt ar kavalēriju 5. pulkam. 4. pulka jātnieku izlūki ieņēma posteņus starp 5. un 4. latviešu pulku. 5. pulkam bija artilērija, un tas laimīgi atsita uzbrukumu. Tad baltie sāka apšaudīt mūsu jātnieku posteņus, un mēs mazliet atkāpāmies atpakaļ. Palikt uz klaja lauka ar zirgiem, kad bija sākusies apšaušana, nebija nozīmes. Baltie devās uzbrukumā mūsu pulkam. Tā kā pulks ieņēma plašu fronti un tā



4. latviešu padomju pulka jātnieku izlūki pie Perekopa 1920. gada vasarā.  
Pa kreisi komandas priekšnieks Veiss.

labais spārns bija atklāts, tad stāvoklis bija ļoti grūts. Pulka komandieris Andersons sūtīja mani uz priekšā stāvošo kājnieku ķēdi, kas bija stipri izstiepta, lai paziņotu, ka tai jāsavēlkas ciešāk kopā. Es vēl nebiju ticis līdz priekšējai līnijai, kad ienaidnieka kavalērija bruka virsū, kliegdamā un zobenus saulē vicinādama. Tas atstāja šausmīgu iespaidu. Artilērijas mums nebija, izņemot vienu bumbmetēju, kas tūlīt samaitājās. Es piegāju pie priekšējās līnijas un nodevu mutiski savu ziņojumu, bet bija jau par vēlu — ienaidnieka kavalērija apņēma pulku no abiem flangiem plašā frontē. Tanī brīdī samaitājās arī viens ložmetējs, kuru apkalpe iecēla divričos un aizbrauca. Stāvoklis kļuva bīstams, un es atzinu par labāku atgriezties atpakaļ. Pulka štābs un jātnieki bija atkāpušies jau kādus 3 km, kad es devos atpakaļ no priekšējās līnijas. Man sekoja divi ienaidnieka kazaki. Zirgs ātri nogura, un ienaidnieks nāca man arvien tuvāk. Domāju skriet labāk kājām un jau izņēmu kāju no kāpšļiem, bet tad pārdomāju un pieturēju. Nolēmu, ka gadījumā, ja ienaidnieks nāks tuvāk, ņemšu to uz gauda, bet arī tiem abiem spēki bija izsīkuši, un viņi man pakaļ vairs nedzinās. Lēnām jājot, sasniedzu pārejo komandu un pulka štābu. Pulka adjutants man jautāja, kas notiek pirmajā līnijā. Ziņoju, ka kavalērija to aplenkusi, bet,



4. latviešu padomju strēlnieku pulka ložmetējnieku grupa 1920. gada 15. jūnijā.

kas noticis tālāk, nezinu. Jāpiezīmē, ka mums uzbruka aņamans Barbovičs ar 2000 čečeniešiem. Vēlāk uzzinājām, ka pirmās līnijas strēlnieki cīnījušies līdz pēdējai iespējai. Kad izbeigušās patronas, tie metušies durkļu cīņā. Pēc vietējo zemnieku izteicieniem, viss lauks bijis nosēts ar ienaidnieka līķiem un zirgiem. Ienaidniekam izdevies sagūstīt nelielu saujiņu ievainotu strēlnieku, kurus tas sadzinis šķūnī netālu no Čerņeņkas sādžas un apšāvis. Pēc tam piejājis baltgvardu virsnieks un saucis, ka tie, kas dzīvi, lai nāk ārā, un apsolijs tiem saglabāt dzīvību. Iznākuši divi strēlnieki — viens ebrejs no 4. rotas un strēlnieks Bumbieris, kurš bija ievainots kājā. Bumbieris bija palicis dzīvs, pateicoties savai apķērībai. Pirms apšaušanas viņš nogūlies zemē, bet, kad sākuši šaut, pārējie viņam sakrituši virsū. Bumbieris aizvests uz Krimu un ievietots kādas mazas pilsētiņas slimnīcā. Slimnīcā ar viņu apgājušies ne visai labi, kad uzzinājuši, ka viņš ir latvietis. Kad ievainojums sadzījis, viņš aizsūtīts uz fronti. Sagadījies, ka baltgvardu nodaļa, kur bija nosūtīts Bumbieris, atradies pretim pozīcijām, kurās bijis latviešu kavalērijas

pulks. Pirmajā izdevīgajā gadījumā Bumbieris mēģinājis nokļūt pie savējiem. Kad mūsējie devušies uzbrukumā, viņš kopā ar kādu krievu noslēpies pagrabā. Pēc tam kad baltgvardi atkāpās, Bumbieris pārnāca pie sarkanajiem. No viņa uzzinājām par 4. pulka gūstekņu iznīcināšanu.

Kaujā ar ienaidnieku viens no strēlniekiem — Ambuls no Bolderājas, kurš bija smagi ievainots ar zobenu galvā, pakritis un palicis guļot. Pēc kāda laika piejājuši divi kazaki un pārmeklējuši viņa kabatas. Viens teicis, ka sarkanais laikam vēl dzīvs. To dzirdot, Ambuls atkal zaudējis samaņu. Naktī pamodies, viņš pacēlis galvu un ieraudzījis, ka visapkārt atrodas izgērbti kritušie. Būdam labs peldētājs, viņš tika pāri Dņeprai un nonāca pie mums.

Šajā kaujā aizgāja bojā gandrīz viss 4. latviešu pulks. Mēs apglabājām savus cīņas biedrus, kas bija krituši varoņu nāvē.

1920. gada novembrī pēc Vrangeļa armijas sakāves Dienvidu fronte tika likvidēta un dažas Sarkanās Armijas daļas, tanī skaitā arī Latviešu strēlnieku divīzija, tika pārformētas. Latviešu divīzija tika pievienota 52. divīzijai.

Sakarā ar miera noslēgšanu daļa latviešu, tanī skaitā arī es, 1921. gada aprīlī atgriezāmies mājās. Padomju sūtniecība Rīgā mums izmaksāja pabalstus, jo grūti bija iesākt jaunu dzīvi.



E. SAUKA,

6. latviešu strēlnieku pulka  
1. rotas bij. komandieris

## 6. LATVIEŠU STRĒLNIEKU PULKA 1. ROTAS KAUJAS VAROŅDARBI

6. latviešu pulka 1. rotas komandēšanu uzņēmās 1920. gada 23. jūnijā, pēc Maskavas kājnieku komandējošā sastāva kursu beigšanas. Latviešu divīzijas 2. brigāde, ko komandēja Fr. Labrencis, atradās ukraiņu ciemā Kačkarovkā, uz dienvidiem no Nikopoles, Dņepras labajā krastā. Latviešu strēlnieki tur atpūtās pēc kaujas pie Perekopa.

6. latviešu strēlnieku pulku komandēja Brīvkalns, viņa vietnieks bija Lodens, adjutants — Niedre un pulka komisārs — Gulbītis.

1920. gada 30. jūnijā 1. rotas izlūki izpētīja Dņepras sliksņas iepretī Britanu ciemam, un naktī uz 1. jūliju izsēdinājām desantu Dņepras kreisajā krastā. 1. rota pārcēlās pati pirmā. Pārējās rotas nevarēja pārcelties pāri Dņeprai, jo trūka pārcelšanās līdzekļu. Pēc īsas sadursmes ar vrangeliešiem rota saskaņā ar brigādes komandiera rīkojumu pārgāja 5. pulka komandiera Tupes rīcībā, lai segtu viņa kreiso flangu. Tikai nākošajā rītā Dņepras kreisajā krastā ieradās pulka pārējās karaspēka daļas un sāka kauju. Kauja turpinājās līdz 5. jūlijam. 1920. gada 6. jūlijā mūsu brigādes daļas, ko ienaidnieka uzbrukums bija atspiedis līdz Dņeprai, pārcēlās atpakaļ uz labo krastu Ļvovas ciemā. No Ļvovas ciema tās pārgāja uz ziemeļiem no Berislavas pilsētas, un 6. pulks ieņēma Dņepras aizsardzības pozīcijas iepretī Ļubimovkas ciemam, uz ziemeļiem no Kahovkas. Kaujas darbība aprobežojās ar Dņepras izlūkošanu.

1920. gada augusta sākumā 6. latviešu pulks bija sakoncentrēts Berislavas pilsētā. 6. augustā viss komandējošais sastāvs izbrauca uz vācu koloniju Slangendorfu, lai apskatītu apvidu, kur

bija paredzēta Dņepras forsēšana virzienā uz Kahovkas pilsētu. Pirmā rota ar visām pulka kājnieku izlūku komandām bija norīkota 6. pulka trieciengrupā, un tai pirmajai bija jāpārceļas ar pontoniem pāri Dņeprai un jānoturas Dņepras krastā līdz pontontilta uzcelšanai un pārējo karaspēka daļu pārceļšanai.

Pārceļšanās sākās naktī uz 1920. gada 7. augustu, pulksten vienos. Paši pirmie cēlās pāri izlūki savās laivās, tām sekoja pontoni ar strēlniekiem un ložmetējiem. Mūsu artilērija atklāja aizsarguguni, pie kam sevišķi veiksmīgi strādāja montieru baterija, kas atradās uz salas Dņepras vidū, preti Berislavas pilsētai. Mūsu šāviņu sprādzieni noklāja pretējo krastu. Vrangeliēši gan arī neklusēja, bet atbildēja ar lielgabalu uguni. Mūsu izlūki jau izkāpa kreisajā krastā un uzlaida gaisā sarkanu raķeti. Drīz vien no pontoniem krastā izcēlās visa rota. Pontoni tūdaļ atgriezās atpakaļ uz Berislavu.

Pirmā rota un izlūku komanda ieņēma aktīvu aizsardzības pozīciju. Mūsu priekšā atradās vrangeliēšu pozīcijas, bet aizmugurē — Dņepras ūdeņi. Mūsu artilērija pārcēla uguni uz Kahovku, bet Vrangeļa artilērija — uz Dņepras sliksnām un Berislavu. Rota noturēja aizsargliniju, līdz uzcēla pontontiltu pār Dņepru un pārējās pulka un brigādes karaspēka daļas pārceļās pāri. Ap pulksten astoņiem rītā devāmies uz priekšu — uz Kahovku. Rota uzbruka Kahovkai tieši. Vrangeļa artilērija atklāja pret to viesuļuguni. Lai noturētu Kahovku, ienaidnieks sāka pievilkt savas karaspēka daļas prettriēcienam. Mūsu priekšpulkam nācās uzņemties cīņu pirms pastiprinājuma pienākšanas. Mūsu rindās bija 17 kritušo un ievainoto, kritis bija arī rotas politiskais vadītājs, vecais latviešu strēlnieks Gudrups, kuru mēs apbedījām Berislavas pilsētā.

Vrangeliēši nespēja atsist mūsu uzbrukumu un atkāpās no Kahovkas. Aplusa viņu artilērija. Mūsu artilērija ieņēma pozīcijas Kahovkas priekšpilsētās un atklāja uguni pret ienaidnieka kavalērijas pretuzbrukuma lavīnām, kas vēlās šurp no Ļubimovas ciema puses. Ciešot zaudējumus, pretinieks metās atpakaļ.

1920. gada 7. augusta vakarā, tumsai iestājoties, izbeidzās kanonāde, aplusa ložmetēji un šauteņu uguns. Kahovka bija ieņemta.

1920. gada augusts, septembris un oktobris pagāja nepārtrauktās kaujās. Pēc Kahovkas ieņemšanas mums steidzīgi vajadzēja doties uz Perekopu, lai piespiestu Vrangeli atvilkt savu karaspēku atpakaļ uz Krimu. Turpretī baltgvardi sasprindzināja

visus spēkus, lai izsistu mūsu karaspēka daļas no Kahovkas placdarma. 6. latviešu pulkam nācās izturēt niknas kaujas pie Ternu sādžas, kur krita bataljona komandieris Pijole. Čerņeņas ciems četras reizes gāja no rokas rokā. Kaujas notika pie Čornaja Doļinas ciema, pie Boļšaja Majačkas un Baltazarovskijas sādžas. Pie Čornaja Doļinas mums izdevās naktī ielauzties ienaidnieka pozīcijās, nodarīt viņam nopietnus zaudējumus un saņemt gūstekņus. No rīta pulks atkāpās uz Čerņeņas ciemu, kur pulka komandieris sasauca visu rotu un bataljonu komandierus un norādīja kaujas uzdevumu: virzīties līdztekus frontei, šķērsot Kahovkas—Perekopas lielceļu un tādejādi doties palīgā 4. latviešu pulkam, kas bija izvirzīts tālu uz priekšu Perekopa virzienā. Tika dota pavēle sagatavoties atsist ienaidnieka kavalērijas uzbrukumam.

Priekšējā grupā virzījās mūsu rotas pirmais vads. Vēl nebija sasniegts Perekopas lielceļš, kad parādījās ienaidnieka kavalērijas kolona un ar kailiem zobeniem metās virsū mūsu vadam. Mūsu divi «Maksima» tipa balsta ložmetēji un divi «Luisa» tipa rokas ložmetēji atklāja uguni. Pretinieka kavalērija plūda atpakaļ. Šajā kaujā tika ievainots vada komandieris Petrovičs, kas bija izstaigājis visu imperiālistisko un pilsoņu karu, un gāja bojā daži strēlnieki. Mēs atkāpāmies tuvāk pulkam un sagūlāmies zemē. Ienaidnieka kavalērija mācās mums virsū no pakalna puses. Mūs izglāba balsta un rokas ložmetēji. Tikko aiz pakalna parādījās vrangeliešu kavalērija, mēs to sagaidījām ar šauteņu un ložmetēju uguni. Uzbrukumi sekoja cits aiz cita. Kaut gan ienaidniekam bija lieli zaudējumi, tas tomēr turpināja mūs vajāt.

Netālu no Ternu sādžas mums palīgā nāca 51. divīzija, kas sāka atspiest kavalēriju. Pulks ieņēma pusloka kaujas pozīciju pie Perekopas lielceļa pretī Kamenij Kolas sādžai. Šajās pozīcijās mūs apmeklēja brigādes komandieris Labrencis un paziņoja, ka ienaidnieka rindās bijuši četri tūkstoši zobenu, kas tikko bija iznīcinājuši visu 4. pulku. Gūstā saņemtos 4. pulka latviešu strēlniekus vrangelieši bija sadzinuši pie Čerņeņas šķūnī un apšāvuši ar ložmetējiem.

Nākamajā dienā Vrangeļa artilērija atklāja viesuļuguni pret mūsu pozīcijām un aizmuguri, 18 ienaidnieka lidmašīnas apmētāja ar bumbām Dņepras pārceltuvi pie Kahovkas. Pēc tam ienaidnieks atkal devās uzbrukumā un atspieda mūsu 52. divīziju, kas atradās kreisajā flangā, — kauja kļuva arvien sasprindzinātāka. Kahovkā atradās Uguns brigāde, kuras rīcībā bija

bruņotas automašīnas. Pēc kāda brīža no Kahovkas puses parādījās vairākas bruņumašīnas. Vrangeļa artilērija atklāja uguni pa lielceļu. Pirmais bruņautomobilis pagriezās līdztekus ienaidnieka ķēdei un sāka apšaudīt ienaidnieku ar ložmetēju uguni. Vrangeliēši neizturēja un bēga.

Nākamajā dienā mēs devāmies uz priekšu. Kaujas norisa pie Čerņeņkas, Boļšajas Majačkas un Baltazarovskijas sādžas, vēlāk mēs devāmies atpakaļ uz Kahovkas nocietināto rajonu, kur atradās dzeloņstieplu aizsprosti un ierakumu trīs līnijas, kas bija sagatavotas ziemai.

1920. gada oktobrī Vrangelis kādu nakti raidīja tankus pa Perekopas lielceļu, lai iznīcinātu mūs nakts kaujā. Mēs tomēr izturējām. Divi ienaidnieka tanki tika sadragāti.

Nikopoles rajonā Vrangelis bija pārcēlis pāri Dņeprai savu kavalēriju, un Latviešu divīziju sūtīja to likvidēt. Pēc uzdevuma veikšanas atgriezāmies atpakaļ Kahovkas placdarmā. Es saslimu ar tīfu un gulēju lazarētē. Šinī laikā 6. pulkam Konstantinovkas rajonā uzbruka ģenerāļa Barboviča kavalērijas korpusa daļas. Pulks izturēja sešus uzbrukumus. Ložmetēji un šautenes sakarsa. Pietrūka patronu. Strēlnieki devās durkļu cīņā un vai nu krita, vai nokļuva gūstā. Izlauzās tikai tie, kas bija uz zirgiem. Gūstā ienaidnieks bija nošāvis bataljona komandieri, kā arī vairākus rotu un vadu komandierus.

Lazareti es atstāju 1921. gada janvārī, kad Latviešu divīzija tika pievienota 52. divīzijai, bet 6. latviešu pulks — šīs divīzijas 465. strēlnieku pulkā. Starp buržuāzisko Latviju un Padomju Krieviju jau bija noslēgts miera līgums, tādēļ latviešu padomju karaspēka daļas Padomju Krievijā vairs nevarēja pastāvēt.

1921. gada aprīlī visi latvieši, kas iesniedza lūgumus par atgriešanos dzimtenē, tika nosūtīti uz Maskavu, bet no Maskavas — uz Latviju. Tomēr es uz Latviju nebraucu, bet pēc demobilizācijas paliku strādāt Padomju Savienībā.



K. KIRTOVSKIS

## TAURIJAS STEPĒS

1919. gada vasaru un rudens sākumu mēs pavadījām Polijas frontē pastāvīgās cīņās ar zaļajiem bandītiem Mogiļevas rajonā. Septembra beigās, kad Deņikina armija traucās uz Maskavu, Latviešu divīziju sūtīja izjaukt ienaidnieka iecerēto karagājienu. Izvietojušies Borisovā ešelonos, mēs ieradāmies Karačevas stacijā, bet no turienes marša solī devāmies uz fronti. Pirmā satikšanās ar Deņikina armijas virsnieku pulku notika vēl līdz 20. oktobrim. Šajā cīņā izdevās sakaut baltgvardu bataljonu. Viņi nebija gaidījuši, ka sastaps šeit tik stipru pretestību.

Taču baltajiem vairs nebija lemts tālāk virzīties uz Maskavu. Sarkanās Armijas triecienu ietekmē Deņikina armija sāka atkāpties. Mēs to vajājām pa kreisi no Orlas dzelzceļa. Baltie mēģināja nocietināties. Piecas dienas turpinājās niknas kaujas, kas vairākkārt izvērsās durkļu cīņās. Sarkanā Armija pārsvieda balto aizmugurē savas jātnieku vienības. Baidīdamies no ielenkuma, baltie atkāpās līdz pat Poniru stacijai, kur mēģināja nostiprināties. Tomēr novembra sākumā mums izdevās pārraut arī šo viņu aizsardzības līniju. Šajās kaujās mēs ieguvām smago lielgabalu, ko vēlāk par godu Oktobra revolūcijai nosūtījām uz Maskavu. Tā ar kaujām aizgājām līdz Harkovai. Uzbrukums risinājās smagos apstākļos. Iestājās sals, kas dažreiz sasniedza  $-25^{\circ}$ , bet mēs vēl joprojām bijām slikti ģērbti.

Cīņas bija neatlaidīgas un niknas. Uzbrukuma periodā pie Poniru stacijas vecgravā palika viens mūsu lielgabals. Pēc 3 dienām atradām tā apkalpi — 6 cilvēkus — nošautu un izgērbtu.

1920. gada sākumā mēs jau bijām Jekaterinoslavas frontē un cīnījāmies pret Mahno bandām.

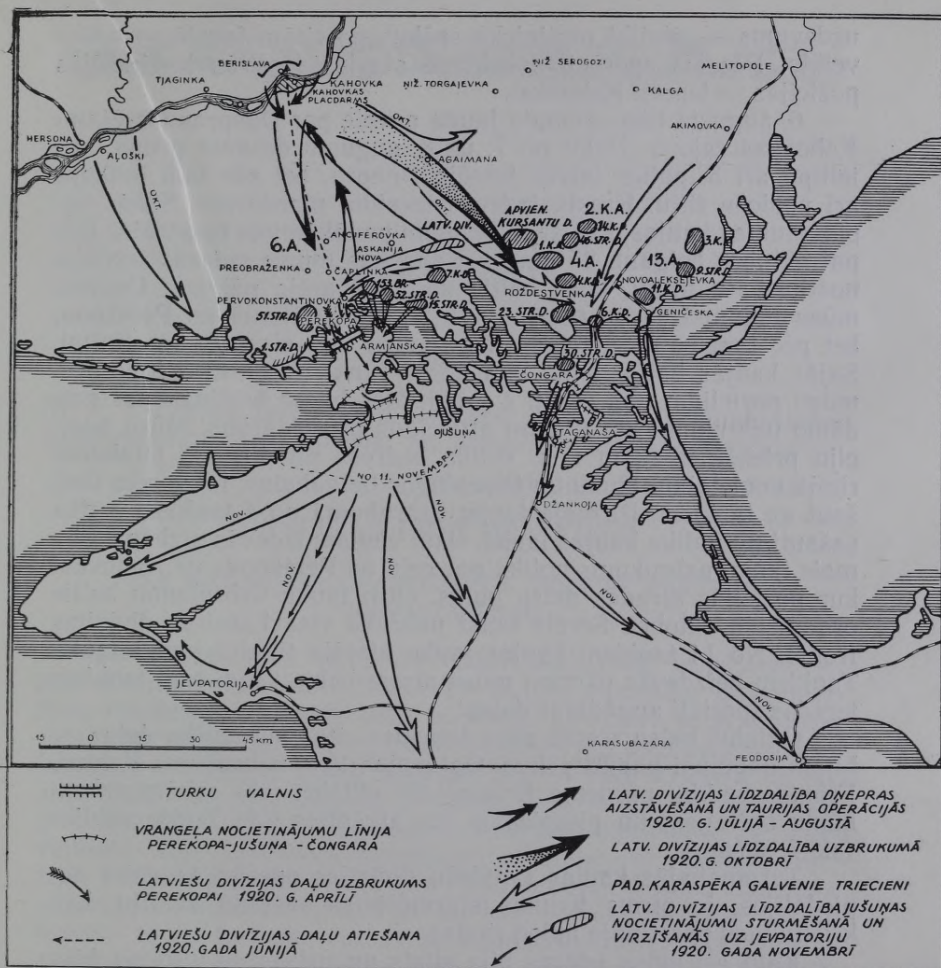
Liels pārbaudījums mums bija cīņas pret Vrangaļa baltgvardu bandām par Perekopu. 1920. gada aprīļa sākumā mūsu divīzija ieņēma pozīciju pret Perekopu, 3—4 km attālumā no

Armjanskas, kur atradās balto galvenās pozīcijas. Mūsu pulka štābs bija novietojies Preobraženkas muižā. Mūsu pozīcijas bija vāji nostiprinātas, jo mēs nedomājām, ka pretinieks spējīgs pretuzbrukumam. Maijā baltie mēģināja izsēdināt desantu no Melnās jūras puses. Francijas kuģos atvesto grupu, kurā ietilpa galvenokārt virsnieki, drīz vien iznīcināja.

7. jūnijā Vrangeļa kavalērija uzbruka mūsu pozīcijām. Pēc dažām stundām mums bija jāatstāj Preobraženkas muiža un jāatkāpjas apmēram 10 km uz Čaplīnkas sādžu, kur atradās divīzijas štābs. Balto trieciens mums bija negaidīts. Jau pirmajā kaujas dienā pulks pazaudēja vienu bataljonu un 3 ložmetējus. Nebija sakaru ar citām karaspēka daļām. 8. jūnijs pagāja mierīgi. 9. jūnijā Vrangeļa karaspēks atjaunoja uzbrukumus. Galvenais trieciens bija vērsts pret 2. brigādes 5., 4. un 6. pulku. Mūsu 5. pulks atradās Vrangeļa kavalērijas uzbrukuma centrā. Stāvoklis bija smags.

Pēc smagām kaujām 9. jūnijā baltie ieņēma Čaplīnkas sādžu. No šejienes viņiem pavērās brīvs ceļš uz Kahovku, kur atkāpās divīzija. Mūsu ložmetēju komandai un vienai baterijai bija pavēlēts segt mūsu karaspēka daļu atkāpšanos uz Kahovku. Ložmetēju komanda jau pirmajās divās dienās kaujās bija cietusi smagus zaudējumus — no 12 ložmetējiem bija palikuši 8, bija zaudējumi arī personālajā sastāvā; nebija komandiera, tādēļ man kā politiskajam vadītājam vajadzēja uzņemt ložmetēju komandas vadību. Mūsu daļām atkāpjoties, pa līdzeno stepi jātnieku ierindā mums nepārtraukti uzbruka lieli čečeniešu spēki. Divas dienas saules svelmē grupa ar ložmetēju uguni atturēja baltgvardu uzbrukumus, dodot iespēju karaspēkam pārcelties Dņepras labajā krastā. Kaut gan kaujas no 9. līdz 11. jūnijam bija smagas, mums lielu zaudējumu nebija. Atkāpšanās un pozīciju maiņa notika organizēti. Attālumi starp pozīcijām bija 300—400 m, tāpēc otrais ešelons varēja segt pirmā ešelona ložmetēju izeju no kaujas. Naktī no 10. uz 11. jūniju mēs atstājām Kahovku un pārcēlāmies Dņepras labajā krastā, paturēdami visu peldošo tiltu.

Dņepras labajā krastā pārformējāmies un saņēmām jaunu ietērpu. Baltie mēģināja forsēt Dņepru, bet tas viņiem neizdevās. 25. jūlijā latviešu strēlnieku 2. brigāde forsēja Dņepru. 40 km uz dienvidiem no Berislavas, kur stāvējām, mums izdevās kreisajā krastā ieņemt klosteri, bet pēc tam — iekļūt balto aizmugurē 40—70 km. Lai likvidētu iebrukumu sava karaspēka aizmugurē, baltie atsauca no frontes lielus kavalērijas spēkus. Desanta



7. shēma. Vrangēļa baltgvardu karaspēka sakāve 1920. gada 28. oktobrī—15. novembrī.

uzdevums — atvilkt pretinieka spēkus no citām frontēm — tika veikts. Pēc šīs operācijas brigāde atgriezās savās iepriekšējās pozīcijās — iepretī Kahovkai.

6. augustā tika saņemta jauna pavēle par Dņepras forsēšanu Kahovkas rajonā. Naktī no 7. uz 8. augustu desanta grupa, kur ietilpa arī 5. pulks, laivās forsēja Dņepru, bet pēc tam ierīkoja arī peldošu tiltu. Krastā izdevās izveidot placdarmu. Sākās nepārtrauktas kaujas, kas ar mainīgiem panākumiem turpinājās līdz pat oktobra beigām. 25 km no Kahovkas mums izdevās izveidot nostiprinātu līniju, kuru baltie vairs nevarēja pārraut. Dažreiz mūsu daļām izdevās nonākt līdz 20 km attālumā no Perekopa, bet pēc tam baltie atsvieda tās atpakaļ līdz aizsardzības līnijai. Sajās kaujās balto rīcībā bija angļu tanki. Augusta beigās pret mūsu pozīcijām tika vērsti 4 tanki. Mēs bijām brīdināti par gaidāmo uzbrukumu un veicām attiecīgus priekšdarbus. Mūsu pozīciju priekšā izrakām t. s. «vilku bedres» un pirmajā ierakumu rindā novietojām lauku un trīscollīgos lielgabalus, lai varētu tieši šaut uz tankiem. Pirmajā tanku uzbrukumā no 4 tankiem 3 tika sašauti un palika kaujas laukā, tikai vienam izdevās aizbēgt. Pirmais tanku uzbrukums notika gar ceļu no Perekopas uz Kahovku, kur pozīcijās atradās mūsu pulks. Otro tanku uzbrukumu baltie organizēja oktobrī. Šoreiz tanki uzbruka visā Latviešu divīzijas frontē. No 14 tankiem kaujas lauku atstāja tikai 3 veseli tanki. Tankiem neizdevās pārraut mūsu aizsardzību. Cīņai pret tankiem ieradās speciāli apgādātas daļas.

Oktobrī mūsu frontē sāka ierasties citas karaspēka daļas — bijām dabūjuši papildspēkus. Gatavojās liels uzbrukums Krimai. Frontes vadību pārņēma Frunze. 28. oktobrī mēs sākam uzbrukumu baltajiem un piespiedām tos atkāpties līdz Turku valnim (sk. 7. shēmu).

Turpmākajās kaujās Latviešu divīzijas operācijās vairs nepiedalījies, jo pirms Krimas sturmēšanas saslīmu ar tīfu, kas krietni vien paretināja mūsu rindas.

Kaut arī mūsu ietērs bija slikts un uzturs ne vienmēr bija pietiekams, mēs stingri ticējām sociālisma uzvarai un pat smagu neveiksmju periodā nezaudējām dūšu un bijām apņēmības pilni cīnīties pret kontrrevolūciju līdz galīgai uzvarai.



## DOKUMENTI

Nr. 87

*No V. I. Leņina darba «Visi cīņā pret Deņikinu!» ar aicinājumu  
sasprindzināt visus spēkus, lai atvairītu Deņikina uzbrukumu.*

*Ne vēlāk par 1919. gada 3. jūliju*

### VISI CIŅĀ PRET DEŅIKINU!

(KK (BOĻSEVIKU) PARTIJAS CK VĒSTULE PARTIJAS  
ORGANIZĀCIJĀM)

Biedri! Iestājies viens no viskritiskākajiem, iespējams, ka pats kritiskākais sociālistiskās revolūcijas moments. Eksploatatoru, muižnieku un kapitālistu, aizstāvji, kā krievi, tā ārzemnieki (vispirms angļi un franči), izmisuši pūlas atjaunot tautas darba laupītāju — muižnieku un eksploatatoru — varu Krievijā, lai nostiprinātu savu visā pasaulē grūstošo varu. Angļu un franču kapitālistu plāns iekarot Ukrainu ar viņu pašu karaspēku cieta neveiksmi; viņi piedzīvoja neveiksmi, atbalstīdami Kolčaku Sibīrijā; Sarkanā Ārmija, visu Urālu strādnieku sacelšanās atbalstīta, varonīgi virzīdamās Urālos uz priekšu, tuvojās Sibīrijai, lai atbrīvotu to no turienes varasvīru, kapitālistu nedzirdētā jūga un zvērībām. Beidzot neveiksmi cieta arī angļu un franču imperiālistu plāns sagrābt Petrogradu ar kontrrevolucionārās savērētības palīdzību, kurā piedalījās krievu monarhisti, kadeti, meņševiki un eseri, ieskaitot arī kreisos eserus.

Tagad ārzemju kapitālisti izmisuši pūlas atjaunot kapitāla jūgu ar Deņikina uzbrukumu, kuram viņi, tāpat kā savā laikā Kolčakam, palīdz ar oficiēriem, apgādi, municiju, tankiem utt., u. tml.

Jāsprindzina visi strādnieku un zemnieku spēki, visi Padomju republikas spēki, lai atvairītu Deņikina uzbrukumu un uzvarētu viņu, neapturot Sarkanās Armijas uzvarošo uzbrukumu Urālos un Sibīrijā.

Tāds ir

#### MOMENTA PAMATUZDEVUMS.

Iespiests 1919. g. 9. jūlijā  
avīzes «Izvestija CK RKP(b)» 4. nr-ā

Iespiests pēc avīzes «Izvestija» CK RKP(b)  
ieksta, kas salīdzināts ar mašīnraksta no-  
rakstu ar V. I. Leņina labojumiem

V. I. Leņins. Raksti, 29. sēj., 390. un 391. lpp.

#### Nr. 88

V. I. Leņina raksts «Petrogradas strādniekiem un sarkanarmiešiem» sakarā ar Judeņiča uzbrukumu Petrogradai ar aicinājumu visiem spēkiem aizstāvēt pilsētu.

1919. gada 17. oktobrī

#### PETROGRADAS STRĀDNIEKIEM UN SARKANARMIEŠIEM

Biedri! Izšķirošais brīdis ir klāt. Cara ģenerāļi no Anglijas, Francijas, Amerikas kapitālistiem ir vēlreiz saņēmuši municiju un kara materiālus, ar muižnieku dēliņu bandām viņi vēlreiz mēģina ieņemt sarkano Petrogradu. Ienaidnieks ir uzbrucis laikā, kad notika miera sarunas ar Igauniju, uzbrucis mūsu sarkanarmiešiem, kas noticeja šīm sarunām. Šis nodevīgais uzbrukuma raksturs daļēji izskaidro ienaidnieka straujos panākumus. Ieņemti Krasnoje Selo, Gatčina, Virica. Pārgrieztas divas dzelzceļa līnijas uz Petrogradu. Ienaidnieks cenšas pārgriezt trešo, Nikolaja līniju, un ceturto, Vologdas līniju, lai ieņemtu Petrogradu ar izmērdēšanu.

Biedri! Jūs visi zināt un redzat, cik lielas briesmas draud Petrogradai. Dažās dienās izšķirsies Petrogradas liktenis, bet tas nozīmē pusi no Padomju varas likteņa Krievijā.

Man nav vajadzības runāt Petrogradas strādniekiem un sarkanarmiešiem par viņu pienākumu. Visa divus gadus ilgās, neredzēti grūtās un uzvarām neredzēti vainagotās padomju cīņas

vēsture, cīņas pret visas pasaules buržuāziju, parādīja mums, ka Petrogradas strādnieki ir ne vien paraugs pienākuma veikšanā, bet arī vislielākās varonības, pasaulē neredzēta revolucionāra entuziasma un pašizliedzības paraugs.

Biedri! Izšķiras Petrogradas liktenis! Ienaidnieks cenšas mūs pārsteigt nesagatavotus. Viņam ir vāji, pat niecīgi spēki, viņa spēks ir straujumā, oficiēru nekaunībā, apgādes un apbruņojuma tehnikā. Palīdzība Petrogradai jau tuvojas, mēs to norīkojam. Mēs esam daudz spēcīgāki par ienaidnieku. Kaujieties līdz pēdējai asins lāsei, biedri, cīnieties par katru pēdu zemes, esiet izturīgi līdz galam, uzvara nav vairs tālu! uzvara būs mūsu!

17. X

V. Uļjanovs (Leņins)

«Petrogradskaja Pravda», 237. nr.,  
1919. g. 19. oktobrī

Iespiests pēc rokraksta

V. I. Leņins. Raksti, 30. sēj., 49. un 50. lpp.

#### Nr. 89

V. I. Leņina telegrāma Padomju Latvijas kara komisāram ar pieprasījumu nekavējoties ziņot par mobilizācijas gaitu latviešu strēlnieku pulku papildināšanai.

1919. gada 25. oktobrī

#### ТЕЛЕГРАММА ВОЕННОМУ КОМИССАРИАТУ СОВЕТСКОЙ ЛАТВИИ

Сообщите немедленно:

1) Направили ли Вы уже мобилизованных в запасный батальон Латышской дивизии? Сколько направлено? Достаточно ли энергично проведена мобилизация?

2) Выполнили ли Вы задание по посылке пополнений в Латышский полк, в VII армию? И то и другое задание не терпит отлагательств.

Ленин

«Ленинский сборник», XXXIV, стр. 235.

Nr. 90

*Padomju Latvijas kara komisāra apsveikuma telegrama Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam sakarā ar Harkovas atbrīvošanu.<sup>1</sup>*

Nr. 7802

1919. gada 16. decembrī

Rēzeknē

Jūsu personā apsveicu divīzijas strēlniekus, komandierus un komisārus sakarā ar Harkovas ieņemšanu. Ar sajūsmu sekojam tai neredzētajai izturībai un neatlaidībai, ar kādu latviešu strēlnieki — revolūcijas pārbaudītie cīnītāji — iznīcina baltgvardu ģenerāļus.

Rēzeknē, 1919. gada 16. decembrī.

Latvijas kara komisārs Pētersons

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 520. lieta, 209. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 91

*Republikas Revolucionārās kara padomes pavēle par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas apbalvošanu ar Revolūcijas goda karogu.<sup>2</sup>*

Nr. 2233

1919. gada 26. decembrī

Republikas Revolucionārā kara padome, ievērojot Latviešu strēlnieku divīzijas un 8. sarkano kazaku jātnieku divīzijas uzvarām vainagotās kaujas no Orlas līdz Harkovai, nolēma:

1) apbalvot slaveno Latviešu strēlnieku divīziju un 8. sarkano kazaku jātnieku divīziju ar Revolūcijas goda karogu un

<sup>1</sup> Izziņota Latviešu padomju strēlnieku divīzijai saskaņā ar 1920. gada 26. janvāra pavēli Nr. 20.

<sup>2</sup> Izziņota Latviešu padomju strēlnieku divīzijai saskaņā ar 1920. gada 24. janvāra pavēli Nr. 18.

2) izsūtīt visiem šo divīziju karavīriem — kā komandējošajam sastāvam, tā arī sarkanarmiešiem naudas balvas viena mēneša algas apmērā.

Republikas Revolucionārās kara padomes priekšsēdētājs  
Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieks  
Republikas Revolucionārās kara padomes loceklis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 520. lieta, 239. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

## Nr. 92

*Pavēle Dienvidu frontes karaspēka daļām sakarā ar baltgvardu Brīvprātīgo armijas sakāvi un Doņecas baseina atbrīvošanu.<sup>1</sup>*

*Nr. 19  
Kurskā*

*1920. gada 10. janvārī*

Dienvidu frontes karaspēka daļām dotais galvenais uzdevums ir veikts: sakauta pretinieka Brīvprātīgo armija, atgūts Doņecas baseina un galvenokārt dienvidu kontrrevolūcijas [centrs] — Rostova. Veicot uzbrukumu ziemā pa dziļu sniegu, sliktos laika apstākļos, ciešot trūkumu, frontes varonīgās karaspēka daļas divarpus mēnešos neatlaidīgās kaujās nogājušas no Orlas līnijas līdz Azovas jūras krastiem vairāk nekā 700 verstis. Pretinieka Brīvprātīgo armija, ko atbalstīja Mamontova, Škuro un Ulagaja jātnieki, sakauta, un tās atliekas bēg dažādos virzienos. Frontes armijas ieguvušas vairāk nekā 40 000 gūstekņu, 750 lielgabalu, 1130 ložmetēju, 23 bruņuvilcienus, 11 tanku, 400 lokomotīvu, 12 200 vagonu un milzīgu daudzumu visāda veida kara materiālu. Dienvidu frontes Revolucionārā kara padome, būdama lepna un apzinādamās Dienvidu frontes sarkano armiju spēku un kaujas varenību, sūta visiem drosmīgajiem varoņiem — sarkanarmiešiem, komandieriem un komisāriem — savu brālīgo

<sup>1</sup> Izziņota Latviešu padomju strēlnieku divīzijai saskaņā ar 1920. gada 11. janvāra pavēli Nr. 10.

sveicienu un apsveic ar spīdošu uzvaru pār cara ģenerāļiem un muižniekiem — strādnieku un zemnieku niknākajiem ienaidniekiem.

Lai dzīvo neuzvaramā Sarkanā Armija!

Dienvidu frontes pavēlnieks Jegorovs  
Dienvidu frontes Revolucionārās kara padomes loceklis  
Staļins

Dienvidu frontes štāba priekšnieks Petins

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1754. fonds, 1. apraksts, 520. lieta, 237. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 93

*Latviešu strēlnieku padomju divīzijas politiskais ziņojums par politisko noskaņojumu divīzijas daļās un par mītiņa sarīkošanu Jekaterinoslavā.*

*Nr. 30*

*1920. gada 25. janvārī,  
plkst. 17.00*

Slepeni.

8. pulka 3. brigādē sarkanarmieši kopsapulcē nolēma izdalīt Petrogradas strādniekiem maizes un gaļas devu 7 dienām. Tāpat līdzīgu lēmumu pieņēma 8. baterijas sarkanarmieši. Brigādei trūkst telefona vadu, aparātu un elementu. Divīzijas politiskā daļa šodien sarīkoja Jekaterinoslavas pilsētā internacionālu mītiņu: pašreizējais moments un padomju vara. Mītiņā uzstājās divīzijas politiskās daļas rezerves locekļi un guberņas revolucionārās komitejas priekšsēdētājs b. Miņins. Piedalījās ap 1000 cilvēku. Mītiņš notika pacilātā noskaņojumā. No pārējām daļām politiskie ziņojumi nav ienākuši.

Politiskās daļas v. i.  
Informācijas un sakaru pārzinis Beigrandts

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 12. lieta, 9. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 94

*V. I. Ļeņina telegrama J. V. Staļinam ar rīkojumu sakarā ar nopietnu stāvokli Rostovas rajonā paātrināt 42. un Latviešu divīzijas daļu pārvešanu uz apdraudēto rajonu.*

*1920. gada 20. februārī*

DIENVIDRIETUMU FRONTES  
REVOLUCIONĀRĀS KARA PADOMES LOCEKLIM  
biedram STAĻINAM  
pa tiešo vadu

Maskavā, 20. februārī

Stāvoklis Kaukāzijas frontē kļūst arvien nopietnāks. Šāsdienas stāvoklis rāda, ka nav izslēgta varbūtība zaudēt Rostovu un Novočerkasku, kā arī pretinieka mēģinājumi attīstīt panākumus tālāk uz ziemeļiem, apdraudot Doņeckas rajonu. Lietojiet ārkārtējus līdzekļus, lai paātrinātu četrdesmit otrās un latviešu divīzijas pārvešanu un lai pastiprinātu viņu kaujas spējas. Es ceru, ka, novērtējot vispārējo stāvokli, Jūs attīstīsiet visu savu enerģiju un panāksit nopietnus rezultātus.

*Ļeņins*

*Pirmoreiz iespiests 1935. g. 21. janvārī  
avīzes «Pravda» 21. n-rā.*

*V. I. Ļeņins. Raksti, 30. sēj., 1951., 337. lpp.*

Nr. 95

*Ziņojums Latviešu strēlnieku padomju divīzijas artilērijas priekšniekam par kaujas pie Berislavas gaitu un rezultātiem.<sup>1</sup>*

*Ne agrāk par 1920. gada 5. septembri<sup>2</sup>*

Ziņoju par kaujas apstākļiem nakti no š. g. 4. uz 5. septembri ienaidnieka uzbrukuma atsišanas laikā uz Berislavas priekštilta nocietinājuma nostiprināto līniju 15. divīzijas sektorā un lielceļa

<sup>1</sup> Ziņojuma autors nav zināms.

<sup>2</sup> Datēts, pamatojoties uz dokumentā minēto datumu.

Kahovka—Čaplinka rajonā. Ap plkst. 2 aiz dzeloņzoga izvīrītās karaspēka priekšējās daļas un 45. brigādes izlūki, 3 tanku un 2 bruņumašīnu atbalstītā pretinieka atspiesti, atkāpās aiz pamata nocietinājuma līnijas, kur apmetās ierakumos. Vajādams atējošās daļas, pretinieks laida uz priekšu tankus un bruņumašīnas ar uzdevumu izsist mūsējos no ierakumiem un pārraut nocietinājuma līniju. Sastapies ar mūsu pie pašiem ierakumiem izvīrīto lielgabalu uguni, 1 tanks pagriezās un devās gar ierakumiem no kreisās uz labo pusi lielceļa virzienā; šeit, sastapis uguni no 2. vieglās artilērijas divizona 2. baterijas 1 lielgabala, ko vadīja Latviešu divīzijas sastādītā smagās artilērijas divizona komandieris b. Ralcevičs, vada komandieris b. Korobačs un baterijas kara komisārs b. Kogans, kā arī ar 42. bruņumašīnu vienības 2 bruņumašīnu lielgabalu artilērijas uguni, tika acīm redzot bojāts, pagriezās un sāka atkāpties uz aizmuguri. Tankam tuvojās vieglā bruņumašīna un paņēma to tauvā.

Tanī pašā laikā 2 pārējie tanki un 1 vieglā bruņumašīna šķērsoja mūsu ierakumus sektora kreisajā flangā un devās uz aizmuguri. Baterijas, spēcīgās ložmetēju uguns apšaudītas, tika novietotas uz lielgabalu ratiem un atkāpās versts atstatumā uz ziemeļiem. Pēc šo ziņu saņemšanas paņēmu 1. vieglās artilērijas divizona 2. baterijas 1 lielgabalu un aizvedu to uz priekšu — pretī tankam. Pārējiem 1. divizona 1. un 2. baterijas un 2. divizona 2. baterijas lielgabaliem tika pavēlēts sakārtoties ķēdē ar 30—40 asu intervālu un virzīties uz priekšu palīgā izvīrītajam lielgabalam ar uzdevumu nekādā ziņā neielaid iebrukušās ienaidnieka bruņumašīnas dziļāk aizmugurē. Izbraukuši ar lielgabalu uz priekšu, pienācām tankam 200 soļu atstatumā; šī laikā pie mums pieskrēja strēlnieks un uz manu jautājumu, kam šī mašīna pieder, teica, ka šī bruņumašīna acīm redzot ir mūsu, jo, neraugoties uz to, ka tai garām aizgājuši mūsu kājnieki, bruņumašīna nav atklājusi uguni. Sai brīdī man pieauļoja 45. brigādes komandiera izlūks — raitnieks b. Jedrovičs, kas uzņēmās piejāt bruņumašīnai un uzzināt, kam tā pieder, jo viņš mūsu mašīnas bija redzējis un labi pazīst. Pēc 2 minūtēm Jedrovičs atgriezās un ziņoja, ka šī bruņumašīna ir pretinieka tanks, jo mums tādu nav. Pēc mana rīkojuma tūdaļ tika piegādāti lielgabalarāti un lielgabals tuvojās tankam. Nobraucis vēl 100—150 soļu, lielgabals tika novietots pozīcijā un atklāja uguni uz tanku, kas šai brīdī pagriezās un nāca mūsu virzienā. Pieļāvis tankam pienākt atstatumā, no kura skaidri redzams tā siluets, lielgabals atklāja

uguni, un ar ceturto šāvieni plkst. 3.30 tanks («Sfinkss») tika trāpīts. Tanka apkalpe izlēca un metās bēgt.

Sinī laikā otrs tanks un bruņumašīna šķērsām virzījās lielceļa virzienā. Iznīcinājis vienu tanku, devos uz ceļu, kur tuvojās bateriju lielgabali, un izsūtīju uz priekšu pie agrāk izvirzītā 2. divizona 2. baterijas lielgabala vēl vienu 1. artilērijas divizona 1. baterijas lielgabalu, ko b. Ralcevičs un 15. divīzijas artilērijas kara komisārs Apostolovs pievienoja 2. artilērijas divizona 2. baterijas lielgabalam, un no tādā kārtā sastādītā vada tiešā bb. Ralceviča, Apostolova, Korobača un Kogana vadībā tika atklāta uguns uz tuvojošos otro tanku.

45. brigādes 135. pulks, neizturējis uzbrūkošā pretinieka uguni no frontes un tanka uguni aizmugurē, sāka lēnām atkāpties un sagula 200—300 soļu atstatumā aiz mūsu priekšā izvirzītajiem lielgabaliem, kas stāvēja uz lielceļa. Biedrs Apostolovs sacēla pulku un virzīja to uz priekšu. Sinī laikā artilērijas vads 42. vienības bruņumašīnu ložmetēju uguns aizsegā, jo to lielgabali bija sabojājušies, ar ceturto kārtu trāpīja un aizdedzināja tanku «Sibirjaks». To ieraudzījuši, mūsu kājnieki un tāpat arī artilēristi ar «urā» saucieniem metās uz priekšu un vienā rāvienā atkal ieņēma ierakumus. Pie degošā tanka tika saņemts gūstā šoferis. Sinī laikā 1. vieglās artilērijas divizona komandieris b. Gņedičs no tanka «Sfinkss» noņēma trīskrāsaino karogu un 2 Luisa tipa ložmetējus ar patronlentām. Tanks «Sibirjaks» bija bruņots ar Hočkisa lielgabalu, ko neizdevās noņemt, jo mašīna bija liesmās. Sinī laikā pārējie lielgabali atklāja viesuļuguni pret atkāpjošos un bēgošo pretinieku, un stāvoklis tika pilnīgi atjaunots.

Rītausmā visas sagrauto tanku sastāvdaļas salasīja 42. bruņumašīnu vienības mehāniķi. Uzskatu par savu pienākumu atzīmēt šīs vienības komandiera drošsirdību, kurš, neraugoties uz to, ka bruņumašīnu lielgabali bija sabojāti, visā kaujas laikā bija ar viņam uzticēto bruņumašīnu vienību priekšgalā un ar ložmetēju viesuļuguni piespieda atkāpties ienaidnieka kājniekus, kā arī, palīgā piesteigušos 135. pulka un mūsu bateriju artilērijas uguns atbalstīts, atjaunoja stāvokli; tāpat atzīmēju Latviešu divīzijas sastādītā smagās artilērijas divizona komandiera b. Ralceviča aukstasinību, mieru un savaldību, kurš, neraugoties uz pretinieka kājnieku un bruņumašīnu šauteņu un ložmetēju uguni, ar trāpīgu vada uguni iznīcināja un aizdedzināja tanku «Sibirjaks».

Nevaru nepieminēt arī nesavtīgo un drosmīgo man uzticēto artilērijas daļu artilēristu un ziņnešu darbību, kuri, vēlēdamies par katru cenu iznīcināt iebrukušos pretinieka tankus, drošsirdīgi pēc pirmās pavēles gāja uz priekšu zem stipras šauteņu un ložmetēju uguns, nepiegiezdami vērību, vai viņu priekšā ir kāds no savējiem vai nav.

Tankam «Sfinkss» sadragāta labās puses kāpurķēde, kāpurķēdes vadošais ritenis un no kreisās puses pati kāpurķēde. Tanks «Sibirjaks» dabūjis vairākus caurumus sēnā un benzīna tvertnē, tādēļ arī uzliesmojis.

Minētās nakts kaujas laikā man uzticētās artilērijas daļas zaudējušas ievainotus — 1 sarkanarmieti un 5 zirgus. Trofejā vispār saņemti 2 pretinieka tanki, kuri, tā ka tos nebija iespējams izvest, atstāti kaujas laukā mūsu izvietojuma rajonā, 30 baltgvardu gūstekņi, 2 Luisa tipa ložmetēji, kas noņemti no tanka, un trīskrāsains karogs no tanka «Sfinkss».

Šinī kaujā sevišķi izcilos sarkanos artilēristus ieteicu apbalvošanai ar Sarkanā Karoga ordeni caur 15. divīzijas priekšnieku.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 28. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

## Nr. 96

*Izvilcums no Latviešu padomju strēlnieku divīzijas komunistisko šūniņu konferences par politisko un kultūrizglītības darbību divīzijā protokola.*

*1920. gada 17.—18. septembrī<sup>1</sup>*

Divīzijas politnodaļas priekšnieks b. Ķīsis atklāj sapulci plkst. 11, paziņodams, ka ieradušies vairāk par 50 balsstiesīgiem delegātiem, tādēļ sapulce tiek uzskatīta par pilntiesīgu. Orķestris nospēlē «Internacionāli».

Prezidiju ievēl no 3 cilvēkiem. Tajā ieiet b. Ķīsis — priekšsēdētājs, b. Apinis — priekšsēdētāja palīgs un b. Bērzs — protokolists . . .

<sup>1</sup> Konferences datums.

## ZIŅOJUMI NO VIETĀM

No N. pulka ziņo b. Bērzīņš. Pastāv 3 komšūniņas, kuras apvieno ap 70 biedru. Ir 1. un 2. pakāpes skolas. Pieprasītais skolotājs ir ieradies. Skolu apmeklēja līdz 30 cilvēki, bet skolotājs neprata ieinteresēt klausītājus, tādēļ beidzamajā laikā tās apmeklēja tikai 4—8 cilvēki. Lasīt un rakstīt nepratēju kareivju ap 100 cilvēku. Kultūrizglītības komitejas darbība vāja.

No N. pulka ziņo b. Jansons. Biedru 89. Krievu — 30 proc., latviešu — 70 proc. Kultūrizglītības komitejas pie saimniecības daļas. Aktīvu darbinieku — 3. Lasīt un rakstīt nepratēju (pulkā) — 48, mazpratēju — 56. Noturētas sapulces, mītiņi, lasītas lekcijas krievu valodā par politiskiem tematiem sistemātiski. Avīzes tiek saņemtas ļoti mazā skaitā. «Голос борьбы» iznāk pa 4 eks. uz rotas. Pulkā tiek izdots žurnāls «Наш пульс». Iznākuši jau 9 numuri.

No N. pulka ziņo b. Kauliņš. Pastāv 8 komšūniņas, kuras apvieno 119 biedrus un 2 kandidātus. Aktīvu darbinieku — 10—15 cilvēku. Pašreiz notiek organizatoriskais darbs. Tiek sagatavoti politiskā darba vadītāji. Kultūrkomisija strādā diezgan vāji. Iznāk žurnāls «Pašu Mājās». Līdz šim laikam iznācis tikai viens numurs. Lasīt un rakstīt nepratēju (pulkā) — 64, mazpratēju — 15. Bibliotēkā 508 grāmatas. Trūkst līdzekļu.

No N. pulka ziņo b. Tēte. Pastāv 7 šūniņas ar 180 biedriem. Darbojas skola un klubs. Lasīt un rakstīt iemācīti 48 sarkanarmieši. Politsekcija pastāv pie komšūniņas. Kultūrizglītības komiteja atrodas pie saimniecības daļas. Jaunpiesūtītā papildinājumā ap 200 lasīt un rakstīt nepratēju. Darba sestdienas nav sarīkotas.

Tiek pieņemts priekšlikums turpināt konferences darbību līdz plkst. 19.

No N. pulka ziņo b. Zvaigzne. Darbojas 9 komšūniņas. Biedru — 93. Lasīt un rakstīt nepratēju (pulkā) — 188, mazpratēju — 165. Ir sperti soļi lasīt un rakstīt nepratēju likvidēšanai. Darbs tika bremsēts caur to, ka trūka darbinieku. Pat komšūniņas sekretārs netika atsvabināts. Sanitārais stāvoklis puslīdz ir uzlabots.

No N. pulka ziņo b. Brefe. Pastāv 7 komšūniņas ar 110 biedriem un 10 kandidātiem. Pret skolu izturas pasīvi. Nebija arī skolotāju. Lasīt un rakstīt nepratēju — 60, mazpratēju — 30. Pulkā diezgan daudz krievu tautības biedru. Darbinieku maz.

Jaunatsūtītā skolotāja nav vēl no komisāra apstiprināta. Tā jau darbus skolā iesākusi. Skolnieki pret skolotāju izturas labi. Partijas darbs tiek darīts, pulkam rezervē atrodoties, tomēr pozīcijās tas nav iespējams.

No N. pulka ziņo b. Ozoliņš. Pastāv 9 šūniņas ar 112 biedriem un 12 kandidātiem. Noturētas daudzas dažādas sapulces. Bijušie lasīt un rakstīt nepratēji likvidēti, bet ar papildinājumiem pienākuši klāt 99 lasīt un rakstīt nepratēji un 69 mazpratēji. Pastāv skola pie 2. šķiras vezumniekiem un satiksmes komandas. Trūkst ābece un rakstāmo piederumu. Garastāvoklis sevišķi pacilāts.

No N. pulka ziņo Grošeks. Viņš ticis ievēlēts stundu pirms konferences sākuma, kādēļ nav paspējis sakārtot vajadzīgos datus. Cik atceras, tad pulkā 14 šūniņas ar 182 biedriem un 15 kandidātiem. Dažreiz notiek jaunpienākušo reģistratūra. Pastāv kultūrizglītības komisija, divi skolotāji. Lasīt un rakstīt nepratēju nav, izņemot dažus večus no vezumniekiem.

No N. pulka ziņo Pēterss: kopējā sapulcē pieņemts lēmums, ka skola jāapmeklē visiem un ka tiem, kas neizmācīsies parakstīt savu uzvārdu<sup>1</sup>, netiks izsniegta alga. Pulkā 2 skolotāji. Lasīt un rakstīt nepratēju — 172, mazpratēju — 32. 1. rotā jau ir noorganizēta kultūrizglītības komisija. 1. šķiras vezumnieki sarīkojuši darba svētdienu. Darbojas klubs. Attiecības ar zemniekiem pietiekoši labas. Drīzumā iznāks žurnāla «Девятый вал» 1. numurs. Trūkst politisko darbinieku. Maršrotas apģērbtas labi.

Sēde tiek slēgta plkst. 19.

18. septembra sēde.

Sēde tiek atklāta plkst. 10.30. Turpinās ziņojumi no vietām.

No N. kavalērijas pulka ziņo b. Legziņš. Šūniņa pastāv no janvāra mēneša, bet darbība izpaudusies ļoti vāji. Pašreiz skaitās 68 biedri un 6 kandidāti. Nav teorētisku spēku. Politiskie vadoņi (политруки) ir, bet ļoti mazspēcīgi. Kultūrizglītības komisijas darbība sākusies tikai pašā beidzamajā laikā. Pastāv 1. un 2. pakāpes skolas. Lasīt un rakstīt nepratēju — 60. Bibliotekā 573 latviešu un 190 krievu grāmatas.

No N. kavalērijas pulka ziņo b. Aboliņš. Pulkā 50 partijas biedru. Lasīt un rakstīt nepratēju — 44, mazpratēju — 21. Politisko vadītāju — 5. Lasītavā 160 grāmatas un brošūras. Pat-

<sup>1</sup> Tekstā: «famīliju».

laban tiek attīstīts organizatoriskais darbs. Attiecības starp sarkanarmiešiem un zemniekiem ļoti labas. Sarkanarmieši palīdz vietējiem iedzīvotājiem pie lauku darbiem.

No N. vieglā artilērijas divizionā ziņo b. B a u m s. Pastāv 4 komšūniņas, kuras apvieno 114 biedrus. Pastāv arī 4 kultūrizglītības komitejas, klubs ar 7 sekcijām, 4 sarkanarmiešu skolas un viena politisko zinātņu skola krievu un latviešu valodā. Lasīt un rakstīt nepratēju — 5, mazpratēju — 25. Pašreiz tiek izvesta «zemnieka nedēļa». Sarīkotas 2 darba sestdienas. Attiecības ar zemniekiem sarkanarmiešiem labas. Sarīkoti vairāki kopēji izrikojumi.

No N. vieglā artdivizionā ziņo b. Z a r i ņ š. Pastāv 3 komšūniņas, kuras apvieno 70 biedrus un 5 kandidātus. Darbojas arī klubs. Divizionā viens skolotājs. Lasīt un rakstīt nepratēju — 7 un mazpratēju — 10. Divizionā pārvalde sarīko izrikojumus un sarunas.

No N. vieglā artdivizionā ziņo b. S v a r e. Divizionā 7 komšūniņas ar 170 biedriem. Šūniņu darbība vāja. Kultūrizglītības komisija nepastāv, bet darbojas rajona klubs ar 5 sekcijām. Līdzekļus kluba uzturēšanai saņem pietiekošā apmērā. Darbība rīt ļoti intensīvi, tikai lekciju apmeklētāju skaits ir ne visai liels. Sakarā ar rajona klubu ir pacēlušies dažādi jautājumi, par kuriem sīkāk ziņos no politnodaļas.

No N. brigādes štāba ziņo b. M e z e n d o r f s. Pastāv 3 komšūniņas, kuras apvieno 48 biedrus un 3 kandidātus. No kultūrizglītības komisijas lasa lekcijas par politiskiem tematiem. Pietiekoši enerģisku līdzdalību ņem komisārs. Lasīt un rakstīt nepratēju 20, un visi no komandanta komandas. Darba sestdienas nav sarīkotas.

No N. brigādes štāba ziņo biedrs O z o l i ņ š. Komšūniņas — 2 ar 48 biedriem un 1 kandidātu. Vairums jaunu biedru. Pastāv kultūrizglītības komisija, 1. un 2. pakāpes skola un klubs ar sekcijām. Sajūtams materiālo līdzekļu trūkums.

No N. brigādes štāba ziņo b. B u k a r d s. Pastāv 3 komšūniņas ar 37 biedriem. Partejiskā darbība bija ļoti vāja. Notika pastāvīgas pārvietošanās. Politiskās apziņas pacelšanai ir noorganizēts teorētiskais pulciņš. Lekcijas tiek lasītas no pašu vidus. Kultūrizglītības komisijai darbība nesokas — darbinieki visi bez piedzīvojumiem un mazspēcīgi. 1. pakāpes skolā mācās 5 lasīt un rakstīt nepratēji un 10 mazpratēju. Sarīkota viena darba svētdiena.

No N. brigādes pārsienamā punkta ziņo b. Sudrabiņš. Pavisam 11 biedri un 3 kandidāti. Pastāv kultūrizglītības komisija. Lasīt un rakstīt nepratēju — 6, mazpratēju — 30. Ir sarīkoti, cik tas bija iespējams, mītiņi.

No N. brigādes lazaretēs ziņo b. Boikalns. Pavisam 11 biedru un 2 kandidāti. Darbojas kultūrizglītības komisija un 3 sekcijas. Zinātniskā sekcija sarīkoja katru nedēļu 2 lekcijas. Skolu sekcija apmāca 2 lasīt un rakstīt nepratējus un 14 mazpratējus. Politisko zinātņu sekcija noorganizēta neilgi atpakaļ. Kultūrizglītības komisija darbojas enerģiski un sarīko lekcijas. Pastāv saimniecības kontroles padome. Tiek ieviesta «zemnieka nedēļa». Novāktas 4 deset. labības, nokultas 5 deset. un izvēti ap 300 pudiem.

No N. brigādes pārsienamā punkta ziņo b. Ozols. Ilgu laiku darbība bija pavisam apstājusī. Bija tikai 4 biedri. Darbība sāka atdzīvoties no februāra mēneša. Biedru skaits pieauga līdz 11. Noorganizēts klubs un sekcijas. Bibliotēkā 600 grāmatas. Literāriskā sekcija izdod žurnālu «Наша жизнь». Jau iznākuši 7 numuri. Skolā mācās 9 lasīt un rakstīt nepratēji un 23 mazpratēji. Tēlotājas mākslas un sporta sekcijām nav vadītāju.

No N. brigādes lazaretēs ziņo b. Safenkovs. Pavisam 6 biedri un viens kandidāts, visi jauni biedri. Aktīvu darbinieku trūkums stipri sajūtams. Pastāv kultūrizglītības komisija un klubs. Bibliotēkā 380 grāmatas. Nav politiskā vadītāja, kā arī skolotāja nav. Izbīdīts skolotāju kolektīvs, lai varētu ķerties pie apmācīšanas darba. Lasīt un rakstīt nepratēju — 2, mazpratēju — 10. Tika nolasīta viena lekcija par sanitāro jautājumu.

No N. brigādes pārsienamā punkta ziņo b. Niedrītis. Biedru — 15 un kandidātu — 3. Aktīvu biedru — 3, pārējie mazāk apzinīgi. Darbojas kultūrizglītības komisija, pie kuras pastāv sekcijas. Literāriskā sekcija sarīko ik nedēļas pa lekcijai. Izdosim žurnālu «Sanitārais Darbinieks». Pastāv skola. Lasīt nepratēju nav, mazpratēju — 29. Strādā 2 skolotāji, apmācīšanu drīz beigsim. Sekcijas biedru izglītošanai ik nedēļas rīkotas kopējas sapulces, tiek lasīta «Komunisma ābece». Lasītavas pie slimnīcas telpu trūkuma dēļ nav, bet pie komandas gan.

No N. brigādes lazaretēs ziņo b. Šmidtis. Biedru — 8 cilvēki. Kultūrizglītības komisija sastāv no 5 locekļiem (2 partijas biedri), saimniecības kontroles komisija no 3 biedriem (1 partijas biedrs), strādnieku-zemnieku inspekcija no 3 biedriem, (2 partijas biedri). Skolā 10 lasīt un rakstīt nepratēju, 8 mazpratēju. Biblio-

tekā 456 grāmatas, lasītāju — 64. Tiek izvesta «zemnieka nedēļa», rezultāti vēl nezināmi. Mītiņi un diskusijas nav notikuši. Medicīniskā personāla attiecības labas, izņemot vienu ārsta palīgu. Materiālo līdzekļu pietiekoši.

No epidēmiskās nodaļas ziņo b. K l i ģ e. Biedru — 12. Darbojas kultūrizglītības komisija. 1. pakāpes skolā 12 cilvēku, 2. — 30 cilvēku. Politiskais darbinieks strādā kā pasniedzējs. Skolu apmeklētāji bieži mainās. Reizi nedēļā tiek lasītas lekcijas par lipīgām slimībām. Nodomāts izdot žurnālu «Ceļš uz Gaismu». Sarīkotas 10 darba sestdienas slimnīcas aptīrīšanai. Darba daudz — spēku maz.

No divīzijas satiksmes bataljona ziņo b. P r i d e. Komšūniņas — 10, kuras apvieno 131 biedru un 3 kandidātus. Teorētisko pulciņu — 3 (2 krievu, 1 latviešu). Kultūrizglītības komisija — 1. Iznāk žurnāls «Шило». Skolā 14 lasīt nepratēju, trūkst līdzekļu. Starp zemniekiem darbība vāja.

No sanitārtransporta ziņo b. Ā b r a m s o n s. Partijas biedru — 6, kandidātu — 3. Darbojas kultūrizglītības komisija un sekcijas. Šūniņas politisko zinātņu skolā mācās pēc «Komunisma ābece». Bezpartejiskie nepiedalās. Transporta skola strādā slikti. Mazmācījušos — 5, vidēji — 20. Bibliotekā 400 grāmatas. Nolasītas lekcijas par sanitāriem jautājumiem. Sapulces un diskusijas notiek kārtīgi. Starp zemniekiem nekāda darbība nav notikusi.

No inženieru daļām priekšstāvis nav ieradies.

No divīzijas apgādāšanas nodaļas ziņo b. M i e z n i e k s. Šūniņas apvienotas apgādāšanas nodaļas birojā. Biedru — 22 un 1 kandidāts. Maizes ceptuvē — 19 biedru, pārtikas noliktavā — 12 biedru un 1 kandidāts, N. brigādes apg. nod. — 3 biedri, N. brigādes apgabala nod. — 5 biedri un N. brigādes apg. — 6 biedri, pavisam 7 šūniņas ar 82 biedriem un 2 kandidātiem. Notikušas 2 delegātu un 1 ārkārtēja sapulce. Apgādāšanas nodaļa strādā regulāri. Darbojas klubs un biblioteka, kurā 800 grāmatas. Iznāk žurnāls 2 reizes nedēļā. Lasīt nepratēju — 7, mazpratēju — 9. Pastāv saimniecības kontroles komisija, izpalīdzības šūniņa un politisko zinātņu skola. Maizes ceptuve izdod žurnālu «Sarkanais Maiznieks», iznākuši jau 3 numuri.

Pārtikas transportam pastāv teorētiskais pulciņš un kultūrizglītības komisija. Skolā — 24 maz- un 3 pavisam slikti rakstīt pratēji, gada sākumā bija daudz lasīt nepratēju. Bibliotekā 100 grāmatas. Vienā N. brigādes apgādāšanas nodaļas bibliotekā 314 grāmatas, otrā N. brigādes apgādāšanas nodaļā darbojas skola,

kurā mācās 3 lasīt nepratēji un 11 mazpratēji. Bibliotekā 300 grāmatas. Birojs tika pārvēlēts, tas sastāv no 3 locekļiem. Visvājāk darbojas maizes ceptuve, uz pieprasījumiem nedod nekādas atbildes. Priekš zemniekiem sarīkots daudz mītiņu un darba sestdienu. Priekš darbošanās starp zemniekiem pat izvēlēta padomju komisija, kurā ieiet arī priekšstāvji no kaimiņu N. divīzijas.

No divīzijas pārtikas nodaļas ziņo b. Kalniņš. Partijas biedru 36, bet uz sapulcēm ierodas tik kādi 12. Aktīvāko darbinieku bij 3, bet pēdējā laikā arī tie palikuši pasīvi. Kultūrizglītības komiteja tika pārvēlēta tādēļ, ka negribēja strādāt. Partijas biedru sapulces ļoti vienmuļas. Iznāk žurnāls «Oka». Nolasa kādu gabalu iz žurnāla, kurš raksturo dažu pārtikas nodaļas darbinieku bezdarbību un nolaidību. Darba sestdienas nav tikušas sarīkotas.

Uzstāda jautājumus: 1) Kāds partijas biedru sociālais stāvoklis? 2) Kas izdod žurnālu? 3) Vai no partijas izslēgti tie biedri, kuri neapmeklē sapulces? 4) Vai uzaicināti kādreiz politiskie darbinieki no politnodaļas?

Atbildes: 1) Inteliģence. 2) Nav zināms, bet, tā kā žurnāls ir pilnīgi nekaitīgs, tādēļ arī netiek vajāts. 3) No sapulču apmeklēšanas atklāti neatsakās, bet var redzēt, ka patikas nav. 4) Tikuši uzaicināti, bet nekad nav ieradušies.

No divīzijas artilērijas noliktavas. Biedru — 11. Darbojas klubs, dramatiskā sekcija sarīkojusi 6 izrādes. Maz mācīto — 5. Bibliotekā 385 grāmatas. Centra avīzes saņem maz.

No plinšu un ložmetēju parka ziņo b. Vaidis. Biedru — 10, kandidātu — 1. Sarīkotas vairākas teātra izrādes, mītiņi un skrejmiņi. Maz mācīto — 39. Komandieru un sarkanarmiešu attiecības apmierinošas.

No divīzijas skolas ziņo b. Bērzs. Skola tika noorganizēta š. g. jūnijā, bet darboties sāka tikai jūlijā. Biedru — 29 un 2 kandidāti. Kultūrizglītības komisija, saimniecības kontroles padome un komšūniņas izpalīdzīgas. Bibliotekā 378 grāmatas, lasītavā 100 brošūras. Darbojas 1. un 2. pakāpes skola. Lasīt nepratēju 3 un mazpratēju 7. Jūlijā tika 20 stundās izņemta cauri «Padomju valdības konstitūcija». Sarīkotas sapulces un diskusijas. Darbība starp zemniekiem tika vesta sarunu valodā, un pēdējā laikā pat palīdzējām labību novākt. Trūkst mācības līdzekļu un rakstāmo piederumu. Biedrs Pētersons uzstāda jautājumu: Kādēļ kādā sapulcē, strīdos par zemes jautājumu, komisārs uzstājies un aizstāvējis sīksaimniekus? Atbilde: Tanī sapulcē notika diskusija un, lai pamatīgāk noskaidrotu zemes jautājumu, b. komisārs ar no-

lūku nostājās opozīcijā. Diskusijas pat nogāja tik tālu, ka bija jāatliek uz otru vakaru, kurā tad ar tika pamatīgi noskaidrots.

No N. vieglā art. divizona [ziņo] b. S o r o k i n s. Biedru — 70 un kandidātu — 4. Dabūjām ciest no Mahno bandām. Noorganizēta kultūrizglītības komisija un birojs. Lasīt nepratēju — 60, mazpratēju — 70. Nav skolas piederumu un citu līdzekļu, nebija arī skolotāja. Attiecības ar zemniekiem labas, ļaudis un zirgi zemniekiem palīdz nokopt labību.

No inženieru daļām priekšstāvji nav ieradušies tādēļ, ka saslīmuši. Uzstājas, lai to vietā ziņo komisāra biedrs. Noskaidrojas, ka saslīmušo vietā komandēts b. Elke. Izrādās, ka b. Elke no sapulces aizšmaucis. Iesniedz priekšlikumu par tādu rīcību viņam izteikt rājienu. Ziņojumu sniedz b. Liberts. Pastāv 5 komšūniņas ar 62 biedriem. Katrā rotā kultūrizglītības komisija. Skolas — 4, mācību pasniedzēji — 3, ceturtajā skolā mācības pasniedz komandieri.

Ziņojumu turpina b. T i l t i ņ š. Lasīt nepratēju — 31, mazpratēju — 39. Avīzes saņem kārtīgi, bet centra avīzes maz. Sarīkotas arī darba sestdienas.

Pēc tam pieņem b. Apiņa priekšlikumu: debates atklāt tikai pēc ziņojumiem no politiskās nodaļas un viņas apakšnodaļām.

Mandātu komisija ziņo, ka vajadzējis ierasties 59 delegātiem, bet ieradušies tikai 53. Nosauc daļas, no kurām iztrūkst priekšstāvji. Lemjošas balsstiesības dotas divīzijas komandierim, divīzijas štāba komandierim un kara komisāram. Ieradušies divi priekšstāvji no N. armijas, pavisam 58 delegāti ar lemjošām balsstiesībām, 24 ar padomdevēju balsstiesībām un 24 viesi. Pēc nacionālā sastāva: 50 latviešu, 6 krievi. Pēc partijas sastāva: 19 vecu pirmsrevolūcijas zemgrīdes darbinieku, tādu, kuri partijā iestājušies 17. gadā — 13, 18. gadā — 6, 19. gadā — 11 un 20. gadā — 2. Pēc sociālā stāvokļa: strādnieku — 40, zemnieku — 12 un inteliģences — 6.<sup>1</sup>

Divīzijas birojā 22 šūniņas, kuras apvieno 132 biedrus, atsevišķās karaspēka daļās 11 šūniņu, kuras apvieno 2347 biedrus un 91 kandidātu, pavisam kopā 2438 kompartijas biedrus. Politisko darbinieku: kara komisāru — 49, viņu palīgu — 14, politisko darba vadītāju — 100, kopā 163.

Politisko zinātņu skolas un teorētisku pulciņu — 29, tanīs

<sup>1</sup> Mandātu komisijas dati par delegātu partijas stāžu un sociālo sastāvu nav visai precīzi.

lektoru — 21, skolnieku — 625. Saimnieciskās kontroles komisiju — 43. Ziņojumu pieņem. Pēc tā pasludina pārtraukumu uz 1 stundu . . .

Par Kultūrizglītības nodaļas darbību ziņo b. Ozols. Darbība ir noritējusi sakarā ar to, kādos apstākļos nācies strādāt. Darbību pa daļai ir traucējis arī vajadzīgo līdzekļu trūkums. Bez tam daļa no partijas biedriem skatās uz kultūrālo darbību caur pirkstiem, stādīdami pastāvīgi pirmajā vietā [tikai] partijas darbu. Tas ir nepareizi. Mums ir jārūpējas reizē kā par partijas locekļu, tā arī par bezpartejisko biedru izglītību! Kas attiecas uz lasīt un rakstīt nepratēju likvidēšanu, tad arī šie ir saskatāmi savi šķēršļi: nav izdevies mobilizēt visus šim darbam vajadzīgos spēkus. Lai drīzākā laikā iespētu likvidēt lasīt un rakstīt nepratējus, tad nepieciešama ir šim nolūkam vajadzīgo darbinieku kārtīga un plānveidīga sadalīšana. To panākt ir grūti, jo skolotāji daudzos gadījumos ieņem daždažādus, kaut arī reizēm gluži necīgus, amatus, no kuriem tos atsvabināt nenākas visai viegli. Uz 1. sept. lasīt un rakstīt nepratēju skaits sastāda 4,3% no vispārējā skaita, mazpratēju — 6,4%. 1. pakāpes skolas pavisam 43, kuras apmeklē 585 cilvēki, 2. pakāpes — 16, apmeklē 249 cilvēki. Mācību pasniedzēju pavisam 44, kultūrizglītības darbinieku — 20, bibliotekas — 53. Grāmatu skaits — 24 570 eks. Lasītāju — 3300 cilvēki. Izlasītas 5000 [grāmatas]. Daļām izsniegtas 3498 grāmatas, 1730 brošūras, 50 žurnāli. Lasītavu — 28. Klubu darbība ir stipri pagurusi. Uz vietām viss tiek veikts, pateicoties vienīgi pašu spēkiem un enerģijai. Arī rajona kluba darbība neizpaužas nezcik plašos apmēros. Tas tādēļ, ka daļas pastāvīgi pārvietojas. Tomēr beidzamajā laikā rajona klubā nomanāma darbības pieaugšana. Tajā pavisam 7 sekcijas. Sekcijas biedri: dramatiskā — 50, muzikālā — 42, politisko zinātņu — 43, zinātniskā — 22, tēlotājas mākslas — 18, sporta — 33, literāriskā — 17, pavisam — 225 biedri. Augusta mēnesī apmeklejuši sekcijas caurmērā 250 biedri. Turpretim beidzamajā laikā šis skaits sniedzas pie 400. Bibliotekā 977 grāmatas. Visvairāk lasīta beletristika. Divīzijā pavisam 15 klubi ar 79 sekcijām, kuras sadalās sekojoši: dramatiskās — 27, biedru kopskaits — 461, . . .<sup>1</sup> 10, biedru skaits — 171, politzinātņu — 16, biedru skaits — 456, . . .<sup>1</sup> — 3, biedru skaits 112, pavisam 1524 biedru. Pagājušā mēnesī divīzijā sarīkota 121 sarena (собеседа), 29 izrīkojumi, 42 lekcijas, 19 mītiņi, 4 koncerti,

<sup>1</sup> Nav salasāms.

2 referāti, 1 kino seanss. Divīzijas daļās tiek izdoti žurnāli («Красный хлебопек», «Се Рок», «Мūsu Mājas», «Strēnieku Balss», «Шрапнель», «Наш путь») un bez tam vēl tiek projektēti 3 žurnāli. Bez tam vēl tiek izdotas avīzes: «Наша жизнь», «Вестник культпросвета». Divīzijā pastāv 59 kultūrkomisijas.

Vēl tiek uzstādīti dažādi jautājumi, kuriem ziņotājs dod atbildes.

No politiskās nodaļas ziņo nodaļas priekšnieks b. Ķīsis. Pašreizējās konferences uzdevums ir mest skatu atpakaļ, novērot un izlabot izdarītās kļūdas. Es strādāju politiskajā nodaļā tikai 2—3 mēnešus, bet ar to jau pietika, lai novērotu darbības gaitu un iedziļinātos viņā. Visā pilnībā pats politiskais darbs stāv uz otrās pakāpes. Pirmajā vietā stāv karadarbība un kaujas operācijas. Cieši organizēta Komunistiskā partija armijā veic trieciena darbu (ударная работа) un sakausē to varenā un kaujas spēcīgā disciplinētā vienībā. Bez tam vēl uz Komunistisko partiju gulstas zemniecības organizēšanas darbs. Lai šos darbus pienācīgi veiktu, ir nepieciešami priekš tam vajadzīgie darbinieki. Ilgā un grūtā darbā mēs piesavinājām vajadzīgās zināšanas, guvām nepieciešamos piedzīvojumus un praktiku darbā. Tagad aparāts ir nostādīts kaut cik pienācīgā augstumā. Pa kaujas laiku, kad daļa tiek ierauta tiešo pienākumu izpildīšanā, darbība tiek atbīdīta vairāk vai mazāk nomaļus. Tikko daļas tiek svabadākas no kaujas darbības, tiek gūta arī iespēja plašāk un sekmīgāk veikt politisko un tieši partejisko darbu.

Tiek uzstādīti jautājumi: 1) Cik eksemplāros tiek izdotas divīzijas avīzes? 2) Vai ir kādi sakari ar Harkovas un Maskavas centriem? utt.

Uz jautājumiem dod atbildes b. Ķīsis. «Ciņas Balss» tiek izdota 2000 eks. un «Голос борьбы» tiek izdota 1000 eks. Jāatzīstas, ka viņas mums nav izdevies visai pilnīgi nostādīt. Galvenais iemesls tam ir tas, ka vēl līdz šim laikam nav izdevies pievilkt viņu līdzstrādnieku skaitā tieši pašu sarkanarmiešu plašās masas. «Голос борьбы» izdošana tiks pārtraukta, ja armijas politiskā nodaļa izdos vajadzīgajā daudzumā armijas avīzi «Красный боец». «Ciņas Balss» izdošana tiks turpināta. Sakari ar Viskrievijas un Ukrainas latviešu komunistiskajiem centriem tiek uzturēti. Ukrainas centrs piesūta protokolu kopijas, kamēr mēs no savas puses sūtām arī uz turieni ziņas par savu darbību. Agrāk sakaru uzturēšana dažādu apstākļu dēļ bija savienota ar sarežģījumiem, tagad turpretim sakari tiek uzturēti kārtīgi.

«Krievijas Cīņu» un «Komunistu» saņem kārtīgi. Agrāk šos laikrakstus piesūtīja «Центральпечать», tagad latviešu centra avīžu piegādāšanu divīzijai uzņēmieš Visukrainas Latviešu Centrs un avīzes tiek saņemtas kārtīgi.

#### REZOLŪCIJAS PAR POLITISKO UN KULTŪRIZGLITOJOSO DARBĪBU DIVĪZIJA

Noklausījušies ziņojumu no vietām, tāpat arī no Politiskās nodaļas un viņas apakšnodaļām, Latdivīzijas komunistisko šūniņu konference atrod:

1) Politiskais un kultūrizglītojošais darbs tika veikts nopietni smagos apstākļos un bija savienots ar sarežģījumiem.

2) Kā galveno no šiem sarežģījumiem var minēt darbinieku trūkumu.

3) Nepieciešami visiem komunistiem, visiem aktīviem darbiniekiem, visām divīzijas organizācijām attīstīt darbību līdz maksimumam. To prasa revolūcijas gaļa.

4) Vāji nostādītās partijas kultūrizglītības un citas organizācijas ir nekavējoties jāreorganizē un to darbība jāatjauno; aizejošo atbildīgo darbinieku un komunistu vietās jāliek jauni priekš tam sagatavoti biedri.

5) Tur, kur ir izvests organizācijas darbs, nekavējoties ir jāattīsta enerģiska un ierosinoša komunistiskā audzināšana; jācenšas pie pastāvīga biedriskā darba.

6) Caur nerimstošu, plašu aģitāciju un propagandu jācenšas iekārtot un ierosināt mazāk apzinīgāko biedru masas. Tāpat jāpastiprina partijas darbība un kulturālais darbs. Visplašākās masas jāievelk kultūrizglītojošā darbā.

7) Caur politisko un kultūrizglītojošo darbu censties vēl ciešāk pastiprināt revolucionāro disciplīnu un kaujas izturību, paceļot caur to divīzijas kaujas spējas. Tikai visu komunistu un strēlnieku apvienots, enerģisks un pareizi nostādīts darbs dos galējo triecieni mūsu ienaidniekiem un tuvinās mūs uzvarai.

Priekšsēdētājs R. Ķīsis

Sekretārs Bērzs

*Cīņas Balss», 1920. g. oktobrī, 94., 95., 96., 97., 99., 100., 101., 102. nr.*

*Apraksts par Latviešu padomju divīzijas kaujas darbību, graujot Vrangeļa karaspēku Krimā 1920. gada novembrī.*

*No 1920. gada 9. līdz 16. novembrim*

**9. novembris.** Pēc armijas komandiera pavēles Latviešu divīzijai vajadzēja minētajā datumā ap pusdienu pāriet uz Pervokonstantinovkas kolonijas — Grigorjevkas rajonu, kas atrodas 12 verstis uz dienvidaustrumiem no Čaplinkas.

6. pulka viena rota un jātnieku izlūku vienība ieradās Askanija Novā un pārņēma no I jātnieku armijas daļām muižas apsardzību.

1. brigādes daļas devās ceļā plkst. 7.30 un ap plkst. 12.00 apmetās Pervokonstantinovkā. Ap to pašu laiku tur ieradās arī brigādes štābs. 2. brigāde (4. un 5. pulks) un brigādes štābs ap plkst. 15.00 ieradās un apmetās Pervokonstantinovkas kolonijā. 3. brigādes pulki un brigādes štābs ap plkst. 12.00 ieradās un novietojās Grigorjevkas sādžā. 1. latviešu kavalērijas pulks plkst. 16.00 ieradās un novietojās viensētās, kas atrodas 8—13 verstis uz dienvidrietumiem no Askanija Novas. Divīzijas štābs palika Čaplinkas muižā. Sakari ar armijas štābu — telegrafiski caur 51. divīzijas štābu.

**10. novembris.** Latviešu divīzijai dota pavēle pēc tam, kad mūsu karaspēks būs ieņēmis ienaidnieka pozīcijas Perekopā un forsējis Sivašu, no koncentrēšanās rajoniem doties uz ciņu iecirkni un nomainīt 51. divīzijas labējā flanga daļas virzienā no Perekopa liča caur Kartkazaku uz Kolodciem, kas atrodas uz lielceļa un tālāk 1—2 verstis uz austrumiem no lielceļa, un pēc nomaiņas pāriet enerģiskā uzbrukumā, lai šā datuma vakarā izietu uz līnijas Boikazaka—Voroncova traktieris. Divīzijai pakļauta visa smagā artilērija, kuru 51. divīzijas priekšnieks paredzējis šim iecirknim.

Lai izpildītu divīzijai izvirzītos uzdevumus, tiek pavēlēts: 1. brigādei visdrīzākajā laikā ierasties liča rajonā caur Kartkazaku un tālāk pa kreisi līdz robežlīnijai ar 3. latviešu brigādi (robežlīnija: burts «a» uzrakstā Košara, kas atrodas 6 verstis uz dienvidiem no Bulgakovas viensētas—burts «i» uzrakstā Kolodezi, kas atrodas uz ziemeļiem no Kartkazakas nomaies—burts «u» uzrakstā Jušņas pasta stacija—Kiškara, pēdējo punktu ieskai-

tot 1. brigādei, pārējie punkti un zīmes ir apzīmējums taisnei, kas savieno šos punktus un zīmes). 3. brigādei visdrīzākajā laikā ierasties Kolodcu rajonā, kas atrodas 6 verstis uz dienvidiem no Bulgakovas viensētas, un uz Perekopas—Simferopoles lielceļa, kur nekavējoties sākt 51. divīzijas daļu nomainītu iecirknī no 1. latviešu brigādes kreisā flanga pa kreisi līdz robežai ar 51. divīziju (robežlīnija starp Latviešu un 51. divīziju: Perekopa—Armjanskas centrs—Kolodci, kas atrodas Starojes ezera kreisajā krastā—Jušuņa—Voroncova traktieris, visus punktus ieskaitot Latviešu divīzijai).

2. brigādei visdrīzākajā laikā sakoncentrēties Bulgakovas viensētas apkaimē divīzijas rezervē un būt pilnā kaujas gatavībā.

1. un 3. brigādei pēc iecirkņa ieņemšanas pāriet enerģiskā uzbrukumā kopā ar 51. divīziju un pēc pretinieka Jušuņas nocietināto pozīciju ieņemšanas turpināt nepārtraukti vajāt pretinieku un visdrīzākajā laikā savu robežlīniju ietvaros sasniegt līniju Boikazaka—Kiškara—Voroncova traktieris.

Kad kājnieki pāries uzbrukumā, artilērijai attīstīt maksimāli spēcīgu artilērijas uguni un palīdzēt ieņemt pretinieka nocietinājumus.

1. latviešu kavalērijas pulkam pāriet uz Buļakas viensētu, kas atrodas 1 verstis uz dienvidiem no Armjanskas.

Plkst. 14.00 Latviešu divīzijas lauku štābs ieradās Armjanskā, bet divīzijas operatīvais štābs plkst. 15.00 — Pervokontantinovkā.

Divīzijas lauku štāba sakari no Armjanskas ar armijas štābu — telegrafiski caur 51. divīzijas štābu, ar brigādu štābiem — ar motocikletiem un zirgiem.

Plkst. 14.00—15.00 1. brigādes daļas izgāja cauri Armjanskai, un plkst. 20.30 2. un 3. pulks ieradās Kartkazakā; 1. pulks sakoncentrējās Kartkazakā nr. 1, kas atrodas 5 verstis uz ziemeļrietumiem no Kartkazakas. 1. brigādes štābs plkst. 17.00 ieradās un apmetās Dedu viensētā, 5 verstis uz rietumiem no Bulgakovas viensētas. 3. brigādes daļas plkst. 16.00—17.00 izgāja no Armjanskas, un ap plkst. 21.00 7. un 8. pulks nonāca pie 152. brigādes daļām Armjanskas—Simferopoles lielceļa rajonā, Starojes ezera dienvidrietumu galā. 9. pulks (brigādes rezerve) plkst. 19.00 apmetās Bulgakovas viensētā.

Laikā, kad bija sasniegta kaujas līnija, 152. brigādes daļas cīnījās pret ienaidnieku, tāpēc 7. un 8. latviešu pulks tās nevarēja nomainīt. 3. latviešu brigādes štābs plkst. 18.10 ieradās un

apmetās Bulgakovas viensētā. Divīzijas rezerve — 4. un 5. pulks pagaidām apmetās Armjanskā.

1. latviešu kavalērijas pulks un 2. latviešu kavalērijas pulka 1. eskadrons plkst. 21.30 ieradās un apmetās: divi eskadroni ar pulka štābu — Buļakas viensētā un trīs eskadroni — Košaras viensētā, 6 verstis uz dienvidaustrumiem no Armjanskas.

Divīzijas štāba sakari ar armijas štābu un 51. divīzijas štābu — telegrafiski caur 51. divīzijas štābu, ar brigādu štābiem — telefoniski, ar pārējām daļām — ar zirgiem.

Pēdējo pretinieka nocietinājumu līniju, kas stiepās no Melnās jūras piekrastes uz Krasnojes sāls ezera dienvidrietumu galu, no pretinieka puses apsargāja šādas daļas sekojošā izvietojumā: no Krasnojes sāls ezera līdz dzelzceļam — 2. Markova pulks, kur ietilpa 250 durkļu un 4 vieglie lielgabali, pa kreisi no tā — 3. Drozdova pulks tādā pašā sastāvā un pie Melnās jūras piekrastes — 1. Korņilova pulks, kura sastāvā 200 durkļu. 3. Markova pulks, kurā bija tikai 60 durkļu, atvilkti uz Djurmeņu. 1. Markova pulks, kura sastāvā 200 durkļu, novietots Jušuņas sādžā. Pretinieka karaspēka daļas atbalstīja divi bruņotie vilcieni, 7 bruņumašīnas, 4 tanki, 12 vieglie lielgabali, 3 traktora lielgabali un viena «Kano» baterija.

**11. novembrī.** VI armijas komandieris pavēl: Minētā datuma plkst. 12.00 51. divīzijas priekšējām daļām iziet uz līnijas Bešeula—Bijukmamčika, 52. divīzijai tanī pašā laikā uz līnijas Bijukmamčika—Magazi; Latviešu divīzijai pavēlēts pēc 51. divīzijas daļu nomainīšanas turpināt no Jušuņas pozīciju rajona strauju uzbrukumu dienvidu virzienā un ap minētā datuma plkst. 12.00 iziet uz līnijas Boikazaka—Novokrovskajas kolonija ieskaitot, uz šīs līnijas nocietināties, izsūtīt uz priekšu kavalērijas pulku izlūkošanai un ienaidnieka vajāšanai.

Lai Latviešu divīzija varētu veikt izvīzīto uzdevumu, pavēlēts pēc 51. divīzijas daļu nomainīšanas nekavējoties straujā uzbrukumā izsist aizkavējušos ienaidnieku un ap minētā datuma plkst. 12.00 iziet uz līnijas: 1. brigādei — Boikazaka—Voroncova traktieris ieskaitot, 3. brigādei — Voroncova traktieris ieskaitot, Novokrovskajas kolonija ieskaitot. Pēc noteiktās līnijas ieņemšanas nocietināties uz tās un būt gataviem turpināt ienaidnieka vajāšanu. 1. brigādei uzsākt ienaidnieka kuģu kustības novērošanu Perekopa liča piekrastē. Divīzijas rezervei (2. brigādei) virzīties pa Armjanskas—Simferopoles lielceļu 5—7 verstu attā-

lumā aiz 3. brigādes, saskaņojot savu kustību ar 1. un 3. brigādes daļu darbību, un, kad pēdējās būs sasniegušas noteiktās robežas, apmesties Jušuņā. Vieglo artilēriju sadalīt starp brigādēm, bet īpašu uzdevumu smagās artilērijas bateriju novietot pozīcijās cīņai pret pretinieka bruņuvilcieniem un tankiem. Ar visintensīvāko artilērijas uguni atbalstīt un palīdzēt kājnieku daļām virzīties uz priekšu.

Pirmajam latviešu kavalērijas pulkam, virzoties pa Armjanskas—Simferopoles lielceļu tieši aiz 3. brigādes, sniegt pēdējai visāda veida palīdzību uzbrukumā; kad 1. un 3. brigāde izies uz norādītās līnijas, sakoncentrējot pulku grāfa Voroncova vienietas—Voroncova traktiera apkaimē, izsūtīt jātniekus virzienos: a) Takuja, b) Djurmekas pasta stacija un c) Koloči. Inženieru daļām pavēlēts iznīcināt ienaidnieka nocietinājumus Jušuņas rajonā un pielāgot tos mūsu daļu aizsardzībai.

Minētajā datumā ap plkst. 7.00 3. pulks 151. brigādes galēji labajā spārnā nomainīja šīs brigādes daļas un saskārās ar ienaidnieku pa kreisi no 3. pulka 2. latviešu pulka iecirknī, tanī pašā laikā tam priekšā atradās 151. brigādes daļas. Plkst. 7.40 3. un 2. latviešu pulks pagāja garām 151. brigādes priekšējām daļām un sāka uzbrukumu par ienaidnieka 3. ierakumu līnijas iegūšanu Jušuņas pozīcijās. 1. latviešu pulks (brigādes rezerve) plkst. 6.20 sakoncentrējās Kartkazakā. Minētajā datumā plkst. 0.00 7. pulks, nomainījis 454. pulku, ieņēma tā iecirkni — no Armjanskas—Simferopoles lielceļa neskaitot vienu versti pa labi uz burta «S» līnijas uzrakstā Soļanoje ozero. Ap to pašu laiku 8. pulks ieņēma 456. pulka iecirkni — no 7. pulka kreisā flanga pusotras verstis garumā uz Starojes dienvidrietumu galu. 3. brigāde kreisajā pusē uzturēja ciešus sakarus ar 152. brigādes daļām.

Plkst. 6.30 7. un 8. pulks pārgāja uzbrukumā un pēc...<sup>1</sup> un sīvas kaujas, mūsu bateriju spēcīgas artilērijas uguns atbalstīti, pārrāva drāšu aizžogojumu un, saucot «urā», ar durkļiem izsita ienaidnieku no ierakumiem, ieņēma tos, saņemot daudz gūstekņu, un, turpinot atejošā ienaidnieka vajāšanu, izvirzījās 2 verstis uz dienvidaustrumiem no minētajām pozīcijām. Gūstekņi [no] 3. Drozdova, 1. Korņilova un 3. Markova pulka.

Ienaidnieks pret 3. brigādes iecirkni sūtīja kaujā divas bruņumašīnas un bruņuvilcienu. Bruņuvilcienam un bruņumašīnām

<sup>1</sup> Teksts nav salasāms.

ar spēcīgu artilērijas un ložmetēju uguni izdevās pārraut mūsu ķēdi, un zem spēcīgas artilērijas un lielgabalu uguns 7. un 8. pulks bija spiests atiet uz ienaidnieka Jušuņas pozīciju 3. līniju. Pēc tam kad tika dota pavēle par katru cenu turpināt uzbrukumu, plkst. 9.00 8. pulks, pārvarot sīvu pretinieka pretestību, ieņēma viensētas pie Armjanskas—Simferopoles lielceļa un 4 verstis uz austrumiem no Kartkazakas. 7. pulks zem spēcīgas pretinieka šauteņu un ložmetēju uguns turpināja uzbrukumu. 9. pulks (brigādes rezerve) atradās uz lielceļa 2 verstis aiz aktīvajiem pulkiem. Pret 3. brigādes iecirkni darbojās 2 bruņuvilcieni, 3 smagie lielgabali, 3 bruņumašīnas un 1 tanks. Plkst. 11.00, pārvarot neatlaidīgu un sīvu pretinieka pretestību zem spēcīgas artilērijas un šauteņu uguns, 7. pulks ieņēma . . .<sup>1</sup> pasta staciju un ar kaujām turpināja uzbrukumu. Ap plkst. 9.00 pretinieks ar retu smagās artilērijas uguni apšāudīja no liellaivas, kas stāvēja Perekopa līcī, Kartkazakas viensētu. 1. brigādes daļas ar kaujām virzījās uz priekšu līdz ar 3. brigādes daļām. Divīzijas rezerve (2. brigāde) virzījās aiz aktīvajām brigādēm.

Tāpēc, ka 51. divīzijas labā flanga daļas pie Čegeras aizkavējās, 3. brigādei tika dota pavēle ieņemt līniju: Voroncova traktieris—Berdibulata un rezerves 9. pulkam — Četarlikas upi.

Plkst. 18.30 2. un 3. pulks ar kaujām izgāja uz līnijas: Boikazaka—Kiškara—grāfa Voroncova viensēta—Voroncova traktieris neskaitot, 1. pulks (brigādes rezerve) — uz viensētu, kas 3 verstis rietumos no Jušuņas. 1. brigādes štābs plkst. 18.30 ieradās Jušuņā. Plkst. 17.10 7. un 8. pulks ar kaujām izgāja uz līnijas Voroncova traktieris ieskaitot—Berdibulata ieskaitot. Brigādes rezerve (9. pulks) — Berdibulatā; 3. brigādes štābs — Jušuņā.

Ap plkst. 18.00 51. divīzijas labējā flanga daļas tuvojās Bešeulai. Tanī pašā laikā 8. pulks un arī 7. pulks, kas bija pa kreisi, ar kaujām izgāja uz līnijas Voroncova traktieris—Novokrovskajas kolonija, abus punktus ieskaitot. Divīzijas rezerve (2. brigāde) ap plkst. 16.00 koncentrējās Jušuņā, turpat — arī 2. brigādes štābs. Latviešu kavalērijas pulks plkst. 18.00 ieradās grāfa Voroncova viensētā un izsūtīja izlūkus dienvidu virzienā.

Ap plkst. 18.00 divīzijas iecirknī kaujas aprīma un pretinieks — 1. armijas korpusa daļas, — kura pulkos pēc kaujas palika katrā pa 50—60 durkļiem, atkāpās Simferopoles virzienā,

<sup>1</sup> Teksts nav salasāms.

pie kam pameta visu 1. pozīciju artilērijas brigādes smago artilēriju.

Sakari ar armijas štābu un 51. divīzijas štābu — telegrafiski — caur 51. divīzijas štābu, ar padotajām daļām — pa telefonu un ar zirgiem.

Zaudējumi: nogalināti no komandējošā sastāva — 3, sarkanarmieši — 16, ievainoti no komandējošā sastāva — 9, sarkanarmieši — 110, bez vēsts pazuduši 15 sarkanarmieši, nogalināti 7 zirgi un ievainoti 3 zirgi.

Trofejas: 260 gūstekņi, 260 pārbēdzēji, 4 ložmetēji, 2 ložmetēju ratiņi, 2 automātiskās šautenes, 1 tanks, 3 traktoru lielgabali, 5 lielgabalu atslēgas, 2 lokomotīves, 2 kravas automašīnas, 1 vagonis motoru gazolīna, 2 vagoni petrolejas, 1 vagonis un 1 platforma ar dzeloņdrātīm, 150 preču vagoni, 50 platformas, 2 cisternas, 530 lādiņi, 48 minas, 600 sešcollīgie lādiņi, 3000 trīscollīgie lādiņi, 600 kastes ar dažādas sistēmas šautenēm, 640 kastes ar Luisa patronām, 120 kastes austriešu patronu, 1700 kastes vācu patronu, 1000 kastes krievu patronu, 450 kastes dažādu patronu, 1 zirgs un 2 pajūgi.

**12. novembrī.** Divīzijas daļas turpina virzīties uz dienvidiem un dienvidaustrumiem, nesastopoties ar ienaidnieku. Ap plkst. 18.00 1. brigādes priekšējās daļas izgāja uz līnijas Samāras upes grīva—Ungarnaimana—Dzelišaja neieskaitot. Brigādes rezerve (1. pulks) plkst. 17.00 apmetās Sarajas viensētā, kas atrodas 3 verstis uz ziemeļiem no Boikazakas; 1. brigādes štābs plkst. 19.00 ieradās Kiškaras viensētā, 3. brigādes daļas ap plkst. 17.00—18.00 ieņēma līniju Dzelišaja—Novokrovskaja, ieskaitot abus punktus, rezerves 9. pulks plkst. 18.45 novietojās Voroncova traktiera apkaimē. Divīzijas rezerve — 2. brigāde — 5. pulks plkst. 18.00, 4. pulks un brigādes štābs ap plkst. 24.00 ieradās un apmetās Berdibulatas apkaimē, ap to laiku Berdibulatā ieradās 1. latviešu kavalērijas pulks. Divīzijas štābs — Armjanskā.

**13. novembrī.** Latviešu divīzijai dota pavēle turpināt pretinieka vajāšanu rietumu un dienvidrietumu virzienā, bet divīzijas kavalērijai naktī uz 14. novembri kopā ar Latviešu divīzijai piekomandēto 47. bruņumašīnu vienību — ieņemt Jevpatorijas pilsētu.

Daļas turpināja virzīties, nesaduroties ar ienaidnieku, uzturot sakarus pa kreisi ar 2. Uguns trieciena brigādes pulku, lai

īzietu pievakarē uz līnijas Bakalas ez.—Kadiša—Murzabeka—Aimamšaka ieskaitot.

Triecienam un Jevpatorijas ieņemšanai sakomplektēta trieciengrupa, kuras sastāvā 1. latviešu kavalērijas pulks, 47. bruņu nodalījums un 7. un 8. pulka kājnieku izlūku vienības ar vienu vieglo lielgabalu, kas minētajā datumā izgāja izpildīt doto uzdevumu.

1. brigādes daļu galvenie spēki ap plkst. 22.00 izgāja uz līnijas Bakalas ez.—Nataljevka—Kadiša, bet avangards — uz līnijas Tanabaja—Sirtaikasporju—Kasporjuelgeri—Agaja ar rezerves 1. pulku Amanšas—Abaismanu apkaimē; 1. brigādes štābs plkst. 18.30 novietojās Munajā. 3. brigādes galvenie spēki ap plkst. 17.00—18.00 izgāja uz līnijas Kadiša—Enialičeka—Aimamšaka, bet avangards — uz līnijas Baibulaka—Duvanovka—Bijukbuzaka—Ulangoli. Brigādes rezerve — 8. pulks — plkst. 20.15 sakoncentrējās Aikaula Nr. 1 un Nr. 2 apkaimē, kas atrodas 6 verstis uz dienvidrietumiem no Munajas sādžas. 3. brigādes štābs plkst. 21.00 ieradās un apmetās Aikaulā. Divīzijas rezerve — 2. brigāde — ap plkst. 18.20 apmetās Bolotči—Eskialičekas—Bešujas rajonā, bet brigādes štābs — Kadžanbakā. Divīzijas operatīvais štābs plkst. 21.00 ieradās Kadžanbakā. Sakari ar armijas štābu, ar 51. divīzijas štābu un ar padotajām daļām — ar motocikletiem un zirgiem.

Pēc izlūku ziņām, Jevpatorijas virzienā ienaidnieka aktīvās daļas neatkāpās, tikai 13. kājnieku divīzijas rezerves bataljons, ap 500 cilvēku, un Markova divīzijas rezerves pulks atkāpās šajā virzienā. Minētie rezerves bataljoni, tuvojoties Jevpatorijas pilsētai, gandrīz pilnīgi izklīda, un no tiem uzkāpa uz kuģiem ne vairāk kā 50—70 cilvēku no katra. 11. novembra vakarā Jevpatorijā vara pārgāja vietējo strādnieku Padomju rokās.

Minētajā datumā 9. pulks saņēma Džurči sādžā ienaidnieka atstātos 4 sešcollīgos lielgabalus un 2 traktorus. Uz Simferopoles lielceļa pie Tokulčakas [saņemts] viens trīscollīgais lielgabals un Tokulčakas viensētā viens trīscollīgais lielgabals.

14. novembrī. Minētajā datumā agri no rīta Latviešu divīzijas trieciengrupa bez cīņām iegāja Jevpatorijas pilsētā; plkst. 14.00 tur ieradās arī divīzijas lauku štābs. Armijas komandieris pavēlējis ne vēlāk kā 15. novembrī plkst. 24.00 Latviešu divīzijai

iziet Melnās jūras piekrastē visā garumā no Bakalas ez. caur Tarhankutas bāku un Jevpatoriju līdz Kačas upes ietekai. Lai veiktu šo uzdevumu, divīzijas daļām pavēlēts: 1. brigādei ieņemt un apsargāt Krimas piekrasti no Bakalas ez. caur Akmečetu un Tarhankutas bāku līdz Donuzlavas ez. neskaitot. 2. brigādes vienam pulkam — ieņemt un apsargāt piekrastes iecirkni — stacija Saku sāls ezers ieskaitot līdz Kačas upes grīvai neskaitot, bet brigādes otram pulkam sakoncentrēties Novodmitrijevkas—Čebardu—Mihailovkas—Ivanovkas—Makajas rajonā, pulkam būt divīzijas rezervē. 3. brigādei atstāt Jevpatorijas pilsētā divus pulkus garnizona dienestam, 3. brigādei padotajam latviešu kavalērijas pulkam nodibināt piekrastes novērošanu, no Donuzlavas ez. ieskaitot līdz Jevpatorijai neskaitot, kājnieku daļām, kas atrodas Jevpatorijas pilsētā, novērot piekrasti, no Jevpatorijas ieskaitot līdz Saku sāls ezeram neskaitot. Vienu brigādes pulku sakoncentrēt Aktaču—Karakurtas—Koturas rajonā divīzijas rezervē.

Divīzijas operatīvais štābs plkst. 21.00 ieradās Jevpatorijā.

**15. novembrī.** Latviešu divīzijas daļas izgāja piekrastē un ieņēma iecirkni: 1. brigāde — 14. novembrī, 3. brigāde — 14. novembrī un 2. brigāde šajā datumā. Divīzijas iecirknis tiek apsargāts šādi: 1. brigāde — no Bakalas ez. ieskaitot līdz Donuzlavas ez. neskaitot, 1. brigādes štābs — Donuzlavā. Iecirkni, no Donuzlavas ez. ieskaitot līdz Jevpatorijai neskaitot, apsargā 1. latviešu kavalērijas pulks, kas pakļauts 3. brigādei, iecirkni no Jevpatorijas pils. ieskaitot līdz Saku ez. neskaitot, — 3. brigādes daļas, kas atrodas Jevpatorijā. Divi 3. brigādes pulki Jevpatorijas pilsētā pilda garnizona dienestu. 8. pulks — divīzijas rezervē Aktaču—Karakurtas—Koturas apkaimē. 3. brigādes štābs — Jevpatorijā. Iecirkni, no Saku ez. ieskaitot līdz Kačas upes grīvai neskaitot, apsargā 2. brigādes viens pulks. Otrs 2. brigādes pulks novietots Novodmitrijevkas—Čebardu—Mihailovkas—Ivanovkas—Makajas apvidū divīzijas rezervē. 2. brigādes štābs — Sakos.

Plkst. 15.50 minētajā datumā Jevpatorijas pilsētas piestātnē piestāja viendūmeņa tvaikonis, kura komandā 21 cilvēks, ko baltie gribēja aizvest, bet kas atgriezās.

Sakari ar armijas štābu — telegrafiski, ar 2. un 3. brigādes štābiem — telefoniski, ar 1. brigādes štābu — ar zirgu.

**16. novembrī.** 1. brigādes iecirknī Karadžas sādžā uzlieta viena bojāta radiostacija, Toitebes sādžā — viens piesiets ienaid-

nieka aerostats. Sakari ar armijas štābu un 2. brigādes štābu — telegrafiski, ar 3. brigādes štābu — telefoniski, ar pārējām daļām — ar zirgiem. Daļu izvietojums bez izmaiņām.

Latviešu divīzijas štāba priekšnieks

Štāba komisārs

Operatīvās daļas priekšnieks

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 338. lieta, 13.—14. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 98

*KPFSSR Darba un aizsardzības padomes lēmums par pateicības izteikšanu un naudas balvu izsniegšanu Dienvidu frontes karavīriem, kas piedalījušies Krimas atbrīvošanā.*

*1920. gada 24. decembrī*

### ПОСТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТА ТРУДА И ОБОРОНЫ

24 ДЕКАБРЯ 1920 Г.

Беззаветной храбростью войск Южного фронта РСФСР освобождена от последнего оплота российской контрреволюции — их героическими усилиями освобожден Крым, сброшен в море Врангель и силы его окончательно рассеяны. Страна, наконец, может отдохнуть от навязанной ей белогвардейцами трехлетней гражданской войны, приступить к залечиванию нанесенных ей бесчисленных ран и заняться восстановлением столь пострадавшего за эти годы народного хозяйства.

Заслуга Южного фронта перед всей рабоче-крестьянской страной исключительно значительна.

Дабы отметить подвиг Южного фронта, Совет Труда и Оборона постановляет:

1. От имени Совета Труда и Оборона передать всем бойцам Южного фронта товарищеский привет и благодарность за проявленную ими беззаветную храбрость, исключительную

энергию и политическую сознательность в борьбе за осуществление идеалов рабоче-крестьянской революции.

2. Выдать всем военнослужащим, состоявшим налицо 20 ноября с. г. по спискам всех частей, штабов, управлений и учреждений Южного фронта, — месячный оклад жалования.

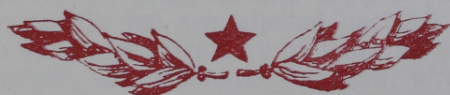
Председатель Совета Труда и Оборона

В. Ульянов (Ленин)

*«Ленинский сборник», XXXIV, стр. 396.*

IV

LATVIEŠU STRĒLNIEKU CĪŅU  
NOVĒRTĒJUMS  
UN VIŅU VARONĀRBU APRAKSTI







Nr. 99

*M. Volodarska runa 6. latviešu strēlnieku pulka sapulcē.*

*1918. gada 3. aprīlī*

Atļaujiet, biedri revolucionārie kareivji, nodot jums visas mūsu valsts darbaļaužu masas revolucionārā proletariāta atbildi, atļaujiet Centrālās Padomju Izpildu Komitejas vārdā, Viskrievijas Tautas Komisāru Padomes vārdā un Petrogradas Darba Komūnas Tautas Komisāru Padomes vārdā nodot jums mūsu brālīgo sveicienu un izteikt pārliecību, ka šīs dienas sapulce ir tikai sākums lielās revolucionārās armijas radīšanai, tās armijas, kuru sagaida daudzi slaveni varoņdarbi.

Biedri latvieši, visi jūs, kas skaitāties revolucionārā proletariāta priekšējās rindās, zināt, ka mēs kopā ar jums, kopā ar jūsu proletārisko partiju jau sen atpakaļ pacēlām karogu cīņā pret katru militarismu, pret katru karu un katru bruņošanos. Tieši mēs, internacionālisti, revolucionārie sociālisti, pirmkārt, bijām tie, kas teica: nost jebkuru bruņošanos, jebkuru karu starp atsevišķām nācijām, — karu, kurā imperiālisti liek mums apkaut otras valsts proletāriešus. Bet ir radies tāds stāvoklis, ka mēs pašreiz, nebūt neatmetot savus internacionālisma principus, pieliekam visas pūles, griežam visu vērību uz jaunas revolucionāras armijas radīšanu. Tas neatkarājas no mums, un tā nav mūsu vaina.

Mēs būtu bezgala priecīgi, ja varētu visus šos jaunus spēkus, šos dzīvos, ziedošos cilvēkus atdot radošam darbam, lai atjaunotu visu to, kas tika sagrauts briesmīgajā, trīsarpus gadu ilgajā karā.

Mēs zinām, ka pēc tā alkst visas valstis un tāpat — Krievija. Mēs zinām, ka pēc tā alkst arī jūsējā Latvija, dzimtā zeme, kuru ieņēmuši vācu imperiālisti, kurā patlaban brīvi saimnieko jūsu

mūžīgie apspiedēji, no kuriem, likās, mēs kopā ar jums būtu atsvabinājušies uz visiem laikiem. Ne mūsu vaina, bet mūsu nelaime tā, ka mēs patlaban, pašreizējos apstākļos nespējam ņemt varu savās rokās fabrikās un rūpnīcās, nespējam mierīgi baudīt, nespējam visu savu vēribu un spēkus atdot tikai šai cīņai, šim darbam, bet esam spiesti izmest kā kārtēju dienas lozungu, kā kaujas lozungu — jaunas revolucionāras armijas radīšanu.

Tāds ir stāvoklis, biedri, un ne man, krievu sociālistam, stāstīt jums par to, ko nozīmē imperiālistu saimniekošana un pie kā tā noved. Ne man to teikt šeit jums, kuru priekšā mēs, krievu sociālisti un proletārieši, skaitām sevi par parādniekiem. Mēs ļoti labi zinām tās varonīgās revolucionārās cīņas, tās varenās revolucionārās uzvaras, kuras guva latviešu strēlnieki Krievijas proletariāta revolucionāro cīņu laukā, sevišķi sākot ar oktobri, ar darba masu sacelšanos oktobrī. Es atkārtuju, biedri, un domāju, ka šinī ziņā izteikšu visu mūsu zemes revolucionāro spēku domu, — runājot šo revolucionāro masu vārdā, es dodu svinīgu solījumu un svinīgu zvērestu, ka mēs neapmierināsimies, kamēr kopā ar jums agri vai vēlu, — tāļš šis laiks vai tuvs, — cīnoties plecu pie pleca, nebūsim atbrīvojuši visu jūsu dzimto zemi no vācu imperiālistiem, baroniem un varmākām un nodibinājuši tur brīvu Latviju, brīvu zemi, kur saimnieki būs vienīgi latviešu strādnieki un latviešu darba masas. (Aplausi.)

Biedri, es atkārtuju — šis ir svinīgais zvērests, kuru es dodu ne tikai šeit, svinīgajā sapulcē, tas ir apslēptais, klusais zvērests, kuru mēs, krievu sociālisti, devām tanī dienā, kad bijām spiesti parakstīt smago, nedzirdēto miera līgumu, ko diktēja varmākas — vācu imperiālisti.

Zinu, biedri, ka pašreizējā brīdī, kad Latvija ir padota vācu imperiālistiem, mūsu ienaidnieki, strādnieku šķiras ienaidnieki, cenšas spēlēt ar faktiem un apgalvot, it kā kāds būtu kādu pārdevis jeb piekrāpis. Bet, lūk, šī sapulce, šī jauno Latvijas delu lieliskā sapulce, kurā mēs kopā ar jums esam nākuši pie savstarpējas uzskatu saskaņas, — pēc manas pārlicības, šī sapulce ir labākais pierādījums, ka nav pārrauti sakari starp revolucionāro Krievijas proletariātu un revolucionārajiem Latvijas proletāriešiem. Nē, un tūkstošreiz nē!

Kad mēs bijām spiesti parakstīt smago mieru, vispirms vaicājām jūsu vadoņiem: biedri, ko teiksīt jūs? Un ko viņi atbildēja? Pieņemiet mieru. Tas ir pagaidu miers, bet viņš vajadzīgs tādēļ, lai dotu iespēju atpūsties, savākt no jauna spēkus, lai dotu iespēju

no jauna, ar dubultotu enerģiju, triekt mūsu ienaidnieku. Un es atkārtāju, biedri, mēs zinām, kādi vaidi atskan jūsu dzimtajā zemē; mēs zinām, droši vien daudziem no jums, kas šodien sēž še, tuvinieki ir padoti vācu imperiālistu spaidiem, Latvijas baronu spaidiem un mūsu kopējā ienaidnieka izsmieklam; es atkārtāju — mēs to ļoti labi zinām, mēs atstājam atmiņā katru vaidu, kas dzirdams no turienes, — tas izsauc tādu pat atbildi mūsu krūtīs. Katru asaru, kuru tur jūsu tuvinieku acīs izspiež vācu dūre, mēs pieminēsim. Un Krievijas revolūcija patlaban zina tikai vienu pienākumu un vienu uzdevumu: sakostiem zobiem, ja tas būtu vajadzīgs (jo mēs esam saistīti, mums nav tiesības runāt), tuvināties atmaksai, kuru agri vai vēlū gūs mūsu kopējie ienaidnieki. Pašreiz revolucionārā krievu tauta zina tikai vienu uzdevumu, tai ir tikai viena doma — katru stundu, katru minūti ziedot visus spēkus, lai gatavotos jaunai cīņai, kura ir neizbēgama, kura agri vai vēlū sāksies starp mums un visas pasaules imperiālistu varmākām.

Sinī ziņā grūtāko, bet varonīgāko lomu spēlēs Sarkanā Armija, kuru mēs veidojam. Šai Sarkanajai Armijai mēs patlaban ziedojam visus savus spēkus un uzmanību. Mēs esam uzstādījuši par savu pienākumu likt šīs armijas pamatā vislabāko, kas atrodams revolucionārā proletariāta vidū. Un ja mūsu, krievu vidū, pateicoties veselai rindai apstākļu, nākas uzstāties kā pierunātājam un aicināt uz pašdisciplīnu, lai biedri saņemtos, tad attiecībā uz biedriem — latviešu strēlniekiem mums tādu pienākumu un nepieciešamības nav. Jo lielais vairākums no latviešu proletāriešiem — apzinīgi, disciplinēti cīnītāji-revolucionāri. Visi viņi zina savus pienākumus un ļoti labi saprot tos uzdevumus, kādi stāv mūsu priekšā. Un, šeit runājot, man ir pilna iespēja teikt: lūk, šīs nodaļas ir pirmās un labākās nodaļas, uz kurām mēs varam norādīt saviem biedriem kā uz revolucionāro daļu pašdisciplīnas paraugu.

Biedri, beidzot savu runu, es atļaujos vēlreiz teikt un atkārtot to, ko teicu runas sākumā: varat būt pārliecināti, ka visi mūsu nodomi, — un ar šo es izsaku katra mūsu valsts atbildīga darbinieka, katra mūsu revolūcijas cīnītāja domas, sākot ar Viskrievijas Tautas Komisāru Padomi un beidzot ar Petrogradas Komūnas Tautas Komisāru Padomi, — ka visas mūsu jūtas — kopā ar jums un neviens no mums nespēs aizmirst, ka mēs jūsu priekšā esam parādnieki.

Mums ir viens pienākums, no kura nevaram atteikties —

pienākums kādreiz kopējā cīņā. plecu pie pleca ar jums, atlīdzināt par tiem pakalpojumiem, kādus jūs esat snieguši Krievijas revolūcijai, kurus jūs sniedzāt mums, sākot ar pirmo revolūcijas dienu un beidzot ar šodienu. Es zinu — un atkārtuju, biedri, — ka mēs visi esam lielās proletariāta dzimtas locekļi, visi mēs — lielās proletariāta armijas revolucionāri, kuriem kopējs ienaidnieks un kuru priekšā stāv milzīgi ienaidnieku pulki. Bet mēs tomēr esam stiprāki par tiem, jo ienaidnieks piespiedu kārtā dzen savus pulkus, piespiež savus kareivjus karot, nezinot, kā labā un par kādiem mērķiem jākaro. Turpretī katrs mūsu armijas kareivis ir apzinīgs revolucionārās armijas kareivis, kurš spēj dot sevīm skaidru un noteiktu atbildi, par ko viņš karo, kā labā cieš un uz kādu mērķi tiecas.

Biedri, priekšā ir grūta cīņa, bet mēs zinām, ka šinī cīņā tās pēdējā stadijā mēs būsīm uzvaretāji. Un tādej šeit, šinī sapulcē, kurā svinīgi sākas jūsu pulka pastāvēšana, es no visas sirds apsveicu jūs kā tās jaunās revolucionārās armijas avangardu, kura kausies ne tikai mūsu zemē, bet kurai nāksies pat Berlīnes ielās iznīcināt imperiālistu varu un varbūt pat pāriet visu Eiropu, nokļūt Parīzē un Londonā, un visās kapitālistiskās milzu pilsētās, kur valda imperiālisti, bet kur jāvalda, jānāk pie varas mūsu biedriem, visu zemju revolucionārajiem proletāriešiem.

Paldies, biedri latviešu strēlnieki, par jūsu jau iegūtajām revolucionārās darbības sekmēm. Atļaujiet izteikt pārliecību, ka nav tālu tas brīdis, kad atdzimusi revolucionārā Krievija, jaunveidotā revolucionārā Krievijas Sarkanā Armija kopā ar jums atsvabinās arī jūsu zemi no varmākām, atsvabinās visu pasauli no imperiālistiem un uzcelš jaunu iekārtu — laimes, brīves un sociālisma iekārtu. (Aplausi.)

*Latvju strēlnieku vēsture, 1. sēj., 2. daļa, Maskavā, 1928., 778.—780. lpp.*

#### Nr. 100

*Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas Goda grāmata par  
5. latviešu strēlnieku pulka apbalvošanu ar Goda karogu  
par varonību kaujās pie Kazaņas.*

*Nr. 19234*

*1918. gada 9. septembrī*

#### GODA GRĀMATA

Uz Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas lēmuma pamata

5. latviešu strēlnieku pulkam tiek nodots Goda karogs par paš-  
aizliedzīgo varonību kaujās pie Kazaņas.

VCIK priekšsēdētājs:

J. Sverdlovs

VCIK sekretāra vietā

(paraksts)

*Latvju strēlnieku vēsture, 1. sēj., 2. daļa, Maskavā, 1928., 782. lpp.*

#### Nr. 101

*Izvēlums no J. Sverdlova apsveikuma runas Vislatvijas I  
Padomju kongresā sakarā ar latviešu strēlnieku aktīvo pie-  
dalīšanos cīņā ar kontrrevolūciju Krievijā.*

*1919. gada 13. janvārī*

Tūkstoši labāko biedru, izdzīti iz Latvijas no vācu imperiā-  
lisma bariem, tur, uz Padomju Krievijas teritorijas, uzglabāja  
savus organizētos spēkus un kopā ar mums cīnījās pret kopējo  
ienaidnieku.

Ne ar ko mēs neesam tik cieši saistīti kā ar Latvijas strēlnie-  
kiem.

*Latvju strēlnieku vēsture, 1. sēj., 2. daļa, Maskavā, 1928., 781. lpp.*

#### Nr. 102

*Izraksts no XIV armijas pavēles par Latviešu padomju strēlnieku  
divīzijas komandieru un sarkanarmiešu, kas bija izcēlušies  
kaujās Dienvidu frontē, apbalvošanu ar Sarkanā Karoga ordeni.<sup>1</sup>*

*Nr. 175*

*1919. gada 18. decembrī*

Apbalvoti ar Sarkanā Karoga ordeni:

Latviešu jātnieku pulka komandieris Krišjānis par to, ka  
kaujā pie Saburovkas stacijas š. g. 5. novembrī ar savu perso-  
nāgo piemēru tā ietekmēja savu pulku, ka tas devās uz priekšu  
un kopā ar 2. sarkano kazaku pulku sakāva 2. un 3. korņiloviešu  
pulku un ieguva lielgabalus, ložmetējus un gūstekņus, kā arī

<sup>1</sup> Izziņots Latviešu padomju strēlnieku divīzijai saskaņā ar 1920. gada  
16. februāra pavēli Nr. 28.

par to, ka š. g. 15. novembrī un 3. decembrī brašā triecienā ieņēma Lgovas pilsētu un Gotņas staciju.

3. latviešu strēlnieku pulka jātnieku izlūks Jēkabs Kālis par to, ka, neraugoties uz smagu ievainojumu, š. g. 20. oktobra nakts kaujā pie Zagņilecku viensētas pretinieka spēcīgas ložmetēju un šauteņu uguns apšaudes laikā prasmīgi veica 4. rotas komandiera uzdevumu, kā rezultātā rota, ko bija ielenkuši pretinieka jātnieki, savlaicīgi saņēma papildspēkus un atsita pretinieku, kurš atstāja 11 kritušos, tajā skaitā eskadrona komandieri.

Tā paša pulka nodaļas komandieris Voldemārs Skudra par to, ka lieliski komandēja nodaļu, atsitot pretinieka triecienus 1919. gada 25. oktobra kaujā Suhajas sādžas rajonā, turklāt b. Skudra, būdams ievainots, neatstāja ierindu, līdz viņu smagi ievainoja otrreiz.

Pamats: Republikas Revolucionārās kara padomes š. g. pavēle Nr. 511, 2. paragrafs, punkts «a».

Izziņa: 3. latviešu strēlnieku pulka apbalvoto saraksts.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonda, 1. apraksts, 520. lieta, 250. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 103

*XIV armijas pavēle par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas izlūkošanas dienesta priekšnieka apbalvošanu ar pulksteni, kurā iegravēts viņa vārds, par priekšzīmīgu darbu.*

*Nr. 185*

*1919. gada 31. decembrī*

Ar Latviešu divīzijas iekļaušanu armijas sastāvā un tās iesaistišanu kaujās [tā] sāka redzami izcelties ar savlaicīgu, pilnīgu, labi apstrādātu un precīzu ziņu iesniegšanu par pretinieku; šis darbs bija divīzijas izlūkošanas dienesta vadītāja b. Ivana pienākums. Pateicoties viņa uzmanībai, plānveidīgajam darbam un no karaspēka daļām iegūto bieži vien nepilnīgo un pat pret-runīgo ziņu pareizam novērtējumam, izdevās savlaicīgi noskaidrot pretinieka spēku grupējumu attiecībā pret divīzijas fronti un pareizi izkārtot kaujas operācijas, kā, piemēram, sasprindzināto kauju periodā pie Orlas un Kromiem bija precīzi noskaidrots korniloviešu divīzijas sastāvs un skaits, operācijas laikā pie Fatežas bija noskaidrots pretinieka spēku precīzs grupējums.

Armijas Revolucionārā kara padome, atzīmējot šādu vērtīgu darbību, kas saistīta ar lielu darba un enerģijas patēriņu, apstrādājot ziņas par pretinieka spēkiem, sastāvu un grupējumiem, un atzinīgi novērtējot to, nolēma apbalvot Latviešu divīzijas izlūku dienesta vadītāju b. Ivanu ar zelta pulksteni, kurā ierakstīts «No armijas Revolucionārās kara padomes», un izsaka pārliecību, ka arī visi pārējie izlūku dienesta priekšnieki divīzijās un brigādēs savlaicīgi piegādās vērtīgas ziņas par pretinieku, lai palīdzētu augstākajai pavēlniecībai ātrāk un galīgi uzvarēt kontrrevolūciju, nostiprināt visas pasaules proletāriešu savienību un uzsākt jaunās dzīves celtniecību miera apstākļos.

Oriģinālu parakstījuši:

Armijas komandieris Uborevičs  
Revolucionārās kara padomes loceklis Ordžonikidze  
Štāba priekšnieks Marmuzovs  
Kara komisārs Batuļins

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 520. lieta, 250. lapa. Apstiprināts noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 104

*No pavēles Latviešu padomju strēlnieku divīzijai par divīzijas komandieru un sarkanarmiešu saraksta izsludināšanu, kuri apbalvoti ar Sarkanā Karoga ordeni.*

Nr. 5

1920. gada 7. janvārī

Harkovā

1. § Līdz ar šo tiek izsludināts man uzticētās divīzijas komandējošā sastāva un sarkanarmiešu saraksts, kurus apbalvojusi XIV armijas Revolucionārā kara padome ar Sarkanā Karoga ordeņiem par veiktajiem varoņdarbiem kaujās pret KPFSR ienaidniekiem.

Nr. p.k.	Kādas daļas	Ieņemamais amats	Uzvārds, vārds un teva vārds	Ordeņa nr.
1	5. latv. strēln. pulks	Bataljona komand.	Seniņš, Ansis Friča d.	1157
2	6. „ „ „	Pulka komand.	Labrencis, Fricis Anša d.	154
3	6. „ „ „	Pulka komand. pal.	Apinis, Jānis Miķeļa d.	501
4	7. „ „ „	Bataljona komand.	Kengers, Pēteris Pētera d.	163
5	7. „ „ „	I kateg. izlūks	Jegorovs, Georgijs Kondrāta d.	164
6	8. „ „ „	Pulka komand.	Boķis, Gustavs Gustava d.	182
7	8. „ „ „	Vada komand. pal.	Glancbergs, Au- gusts Jāņa d.	181
8	9. „ „ „	Sarkanarmietis	Balodis, Ernests	173
9	2. viegl. art. divi- zions	Baterijas komand.	Sļepkovs, Pēteris Mihaīla d.	506
10	2. viegl. art. divi- zions	Tēmētājs	Balodis, Jēkabs Miķeļa d.	503
11	3. viegl. art. divi- zions	Baterijas komand.	Orlovs, Aleksejs Stepāna d.	174
12	3. viegl. art. divi- zions	Tēmētājs	Ļemeševs, Alek- sandrs Semjona d.	1155

Izziņa: XIV armijas Revolucionārās kara padomes aplie-  
cības ar Nr. 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 47, 48, 49, 50, 51.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 520. lieta,  
197. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Padomju Latvijas valdības Likvidācijas komisijas uzruna latviešu padomju strēlniekiem, izsakot atzinību par drosmi un izturību cīņā pret baltgvardu karaspēku.<sup>1</sup>*

*Ne vēlāk par 1920. gada 21. maiju<sup>2</sup>*

## SARKANAJIEM LATVIEŠU STRĒLNIEKIEM — REVOLŪCIJAS CĪNĪTĀJIEM UN VAROŅIEM

Tālu no dzimtenes, dienvidu saules skāvienos, jūs satriecāt baltgvardu varu un atbrīvojāt ceļu sociālistiskajai revolūcijai. Ar savu revolucionāro drosmi un izturību jūs palīdzējāt iztīrīt Padomju Krievijas neaptveramos plašumus no apspiedēju bārdām. Ar savām asinīm jūs iekarojāt un nodrošinājāt proletariāta diktatūras valsti. Ar nevīstošu slavu jūs esat apvījuši latviešu kalpu un strādnieku šķiru.

Ar sāpēm sirdī jums bija jāpamet tik ilgi un daudzkārt apspiestā zeme — Latvija. Starptautiskā reakcija, vācu strādnieku bende — sociālnodevējs Noske vērsa pret Padomju Latvijas revolucionāro armiju tumšo reakcijas pārspēku, kas sagrāva nesēn nodibināto strādnieku Padomju Latviju.

Tagad starptautiskā konjunktūra, neraugoties uz visās zemēs pieaugušo revolucionāro cīņu, ir izveidojusies tā, ka padomju varai vajadzēja atstāt pēdējo Latvijas apgabalu — Latgali.

Padomju Latvijas valdība, nodevusi savas pilnvaras un suverēno varu Latvijā Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai Komitejai, līdz ar to izbeidz savu darbību, protams, tikai uz laiku, un likvidē savu atlikušo īpašumu. Atzīstot un augsti novērtējot jūsu lielos nopelnus revolucionārajā cīņā kā Padomju Latvijas, tā arī Padomju Krievijas labā, Padomju Latvijas valdības Likvidācijas komisija izsaka savu vissirsnīgāko pateicību un atzinību. Līdz ar to nosūta jums nelielu dāvanu, ko saņemsit caur divīzijas apgādes daļu.

Latvijā komunistiskā cīņa turpinās. Drīz vien atkal Rīgā un visā Latvijā plīvos sarkanais karogs.

<sup>1</sup> Izziņota Latviešu padomju strēlnieku divīzijai saskaņā ar 1920. gada 21. maija pavēli Nr. 88.

<sup>2</sup> Pavēles datums.

Biedri strēlnieki, drosmi un izturību!  
Lai dzīvo sarkanā Padomju Latvija!  
Lai dzīvo Latvijas cīnītāju avangards — sarkanie latviešu  
strēlnieki!  
Lai dzīvo komunisms!

Latvijas valdības Likvidācijas komisijas uzdevumā  
Sīmanis Bergis

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 520. lieta,  
306. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

### Nr. 106

*Apraksti par Latviešu strēlnieku padomju divīzijas komandieru  
un sarkanarmiešu varoņdarbiem kaujās Dienvidu frontē.*

*No 1920. gada 20. augusta līdz 18. septembrim*

*Apraksts par 3. latviešu strēlnieku pulka telefonistu grupas varoņdarbiem  
kaujā pie Ternu viensētas 1920. gada 14. augustā.*

*Nr. 1135*

*1920. gada 20. augustā*

1920. g. 14. augustā kaujā pie Ternu viensētas, laikā, kad notika ienaidnieka kājnieku kolonu uzbrukums, kas apdraudēja kaimiņu daļas, telefonisti Birzgulis, Gultnieks, Sims, Bane un Jarockis zem ienaidnieka spēcīgas šauteņu un ložmetēju uguns atjaunoja telefoniskus sakarus pa labi un pa kreisi, tā ka varēja ātri paziņot kaimiņu daļām par draudošām briesmām un dot iespēju izsaukt mūsu bruņumašīnas, kas izkliedēja ienaidnieka kolonas.

Tanī pašā dienā pulka sektorā ienaidnieka jātnieki mēģināja pārraut mūsu priekšējo pozīciju un ielauzties mūsu aizmugure. Minētie telefonisti ātri uzstādīja ļoti izdevīgā vietā telefonisku sakaru artilērijas novērotājam un sniedza artilērijai norādījumus par ienaidnieka jātnieku atrašanās vietu.

1920. g. 20. augustā,  
Sarkanā Armija

3. latviešu strēlnieku pulka komandiera v. i.  
Pulka komisārs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta,  
186. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Apraksts par 3. latviešu strēlnieku pulka sarkanarmiešu grupas varoņdarbiem kaujā Kahovkas rajonā 1920. gada 14. augustā.*

Nr. 1126

1920. gada 20. augustā

1920. g. 14. augustā kaujā Kahovkas pilsētas rajonā, uz ceļa Kahovka—Čaplinka, sarkanarmieši Jaunzems, Frickovskis, Krizlovskis, Gnēze un Bomis, neraugoties uz pretinieka šauteņu, ložmetēju un artilērijas uguni, vērstu pret mūsu līniju, labprātīgi izspraucās ar ložmetēju mūsu ķēdes priekšā un, paslēpušies aiz pauguriņa, visā kaujas laikā 5 reizes, pielaiduši ienaidnieka kolonas 20 soļu atstatumā un pretiniekam pilnīgi negaidot, atklāja uz to ložmetēja uguni. Pateicoties minēto sarkanarmiešu pārdrošībai, pretinieks ikreiz bija spiests ar lieliem zaudējumiem atkāpties.

1920. g. 20. augustā,  
Sarkanā Armija

3. latviešu strēlnieku pulka komandiera v. i.  
Pulka komisārs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 177. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Apraksts par 3. latviešu strēlnieku pulka sarkanarmiešu grupas varoņdarbu kaujā pie Kamenij Kolas viensētas 1920. gada 12. augustā.*

Nr. 1119

1920. gada 20. augustā

1920. g. 12. augustā uz Kahovkas—Čaplīnkas ceļa pie Kamenij Kolas viensētas ienaidnieks, kavalērijas atbalstīts, uzbruka mūsu pozīcijām ar 4 bruņumašīnām. Sarkanarmieši Polis, Antons, Strazdiņš, Grundšteins, Muižzemnieks, Mihailovskis un Griķis salasīja rokas granātas un zem artilērijas un bruņumašīnu ložmetēju uguns metās pēdējām pretī un, apmētājuši ienaidnieku ar rokas granātām, atsita uzbrukumu.

1920. g. 20. augustā,  
Sarkanā Armija

3. latviešu strēlnieku pulka komandiera v. i.  
Pulka komisārs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 214. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Apraksts par 3. latviešu strēlnieku pulka ložmetēju komandas priekšnieka varoņdarbu kaujā Kahovkas rajonā 1920. gada 12.—13. augustā.*

Nr. 1113

1920. gada 20. augustā

1920. g. 12. augustā kaujā uz Kahovkas—Čaplīnkas ceļa ložmetēju komandas priekšnieks Bērziņš, visu laiku atrazdamies priekšējā ķēdē, prasmīgi vadīdams pulka ložmetēju uguni, atsīzdams ārkārtīgi niknus ienaidnieka jātnieku un bruņautomobiļu uzbrukumus, neļāva ienaidniekam pārraut pulka fronti, pie kam viņš bija kontuzēts. Zinādams, cik nepieciešams kaujas laikā ir priekšnieks, viņš, neraugoties uz kontūziju, tomēr palika ierindā un, ar savu piemēru iedvesmodams padotos, veicināja ienaidnieka kavalērijas atsišanu.

1920. g. 13. augustā kaujā pie Ternu viensētas, kad pretinieks sevišķi uzmācās pulka labajam flangam, viņš personīgi ar rezerves ložmetēju metās uz apdraudēto pulka sektoru un zem iznīcinotās ienaidnieka artilērijas un kājnieku uguns uzstādīja ložmetēju pozīcijā un, neraugoties uz atkārtotu kontūziju, visu kaujas laiku vadīdams ložmetēju uguni, atsita pārmērīgi uzmācošos pretinieku.

1920. g. 20. augustā,  
Sarkanā Armija

3. latviešu strēlnieku pulka komandiera v. i.  
Pulka komisārs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 165. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Apraksts par 8. latviešu strēlnieku pulka izlūku komandas varoņdarbiem 1920. gada 27. augusta.*

*Ne agrāk par 1920. gada 27. augustu<sup>1</sup>*

Š. g. 27. augustā, laikā, kad notika nakts uzbrukums ienaidnieka sargpostei novietnei, izlūki Jānis Zutis, Kārlis Valdsons, Kārlis Vilks, Jānis Rusmanis, Gustavs Zariņš, Verners Ekšteins, Jānis Lapiņš un Jānis Spāre, parādīdami vīrišķību un drosmi, pirmie metās uz ienaidnieka ložmetēju ierakumiem un saņēma abus ložmetējus, nedodot iespēju ienaidniekam pat izšaut, radot

<sup>1</sup> Datēts uz dokumentā minētā datuma pamata.

apjukumu skaitliski pārākā ienaidnieka rindās. Rezultātā tika iegūtas bagātīgas kara trofejas, tanī skaitā 2 ložmetēji, vairāki zirgi, 10 gūstekņi; ienaidniekam daudz kritušo, tanī skaitā — 5 virsnieki.

Kājnieku izlūku komandas priekšnieka v. p. i.

Apliecina:

Pulka komandieris  
Kara komisāra v. p. i.  
Pulka adjutanta v. i.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 542. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Apraksts par 8. latviešu strēlnieku pulka izlūku komandas priekšnieka varoņdarbu kaujā pie Marjanovskijas viensētas 1920. gada 23. augustā.*

*Ne agrāk par 1920. gada 28. augustu<sup>1</sup>*

23. augustā kaujā pie Marjanovskijas viensētas 1. rota atkāpās zem pretinieka flanga trieciena. Atbalstam tika izvirzīta kājnieku izlūku komanda ar b. Jansonu priekšgalā. Biedrs Jansons savas komandas priekšgalā ar veiklu manevru metās apējošā ienaidnieka aizmugurē un flangā un ar to glāba stāvokli; pateicoties tam, pretinieks cieta lielus zaudējumus.

28. augustā viņš komandas priekšgalā veica pēkšņu uzbrukumu pretinieka izvietojumam, pie kam ar apsvērtu manevru saņēma gūstā 51. lietuviešu kājnieku pulka rotu un 2 ložmetējus, pie kam pretinieks zaudēja 3 kritušos virsniekus un 5 kareivjus.

Vispār visās kaujās b. Jansons vienmēr un visur parāda iniciatīvu, drošsirdību un visdažādākos apstākļos vienmēr paliek uzvarētājs.

8. latviešu pulka komandieris  
Kara komisārs  
Adjutants

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 517. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Datēts uz dokumentā minētā datuma pamata.

*Apraksts par 7. latviešu strēlnieku pulka komandiera varoņdarbu kaujās pie Kamenij Kolas viensētas 1920. gada 9. augustā un pie Aleksandrovkas viensētas 30. augustā.*

*Ne agrāk par 1920. gada 30. augustu<sup>1</sup>*

Š. g. 9. augustā plkst. 12 pretinieks, sataustījis pārrāvuma vietu starp 1. latviešu brigādes kreiso flangu un 154. brigādes labo flangu Kamenij Kolas rajonā, raidīja šinī vietā kavalērijas 154. brigādes labā flanga apiešanai. Minētās brigādes daļas, neizturējušas spiedienu, sāka atkāpties pa labi no šosejas Kachovka—Čaplinka ziemeļu virzienā. Lai pretinieku likvidētu, no Čukuras viensētas tika virzīts 7. latviešu pulks. Ņemdams vērā apstākļus, pulka komandieris Virsis deva triecienu ienaidniekam flangā ziemeļaustrumu virzienā uz Kulikovskijas viensētu. Pretinieka jātnieki, neizturējuši 7. latviešu pulka straujo un brašo triecienu, izklīda un atkāpās uz dienvidiem un dienvidaustrumiem, un 7. latviešu pulks atkal ieņēma Kamenij Kolu, ar ko kaimiņu daļām tika dota iespēja atjaunot iepriekšējo stāvokli. Šinī gadījumā b. Virsis parādīja neatsveramas komandiera īpašības: noteiktību, spēju ātri aptvert situāciju, novērtēt acumirkli un izvēlēties trieciena vietu, iedvesmot strēlniekus un aizraut sev līdzīgi un līdz ar to panākt viņam uzliktā uzdevuma izpildi.

Š. g. 30. augustā pie Aleksandrovkas Nr. 1 viensētas tai laikā, kad 1. latviešu brigādes daļas bija atgājušas uz Baltazarovskijas viensētu, b. Virsis, neraugoties uz 4—5 km pārrāvumu starp 1. latviešu brigādes daļām un 7. latviešu pulka kreiso flangu, turpināja turēties ar pulku ieņemtajās pozīcijās un atsist pretinieka pārspēka niknos, neatlaidīgos uzbrukumus, kuru mērķis bija izspiest 7. latviešu pulka daļas. Vienlaikus ar frontālo uzbrukumu pretinieks, izmantodams pārrāvumu starp 7. latviešu pulku un 1. latviešu brigādi, apgāja 7. latviešu pulka kreiso flangu un deva triecienu minētā pulka flangā un aizmugurē. Biedrs Virsis, redzēdams bezizejas stāvokli un tā kā rezervē viņam bija tikai skaitā nelielā kājnieku izlūku komanda, nolēma cīnīties līdz pēdējam un pats, stājies kājnieku izlūku komandas priekšgalā, ar savu priekšzīmi un pašai ziedzīgo drosmi aizrāva pēdējo sev līdzīgi un ar strauju un prasmīgu manevru uzbruka flangā skaitliski daudzkārt pārākam pretiniekam, izsita to no pozīcijām un atsvieda ar lieliem zaudējumiem dienvidu virzienā, tādā kārtā ne-

<sup>1</sup> Datēts uz dokumentā minētā datuma pamata.

pieļaujot ienaidniekam izplesties mūsu daļu aizmugurē un atgriezt tās no kaimiņiem.

Vispār b. Virsis visos gadījumos parāda personīgo drosmi, iniciatīvu, enerģiju, noteiktību, prasmi ātri orientēties radušajos apstākļos un lietot visus līdzekļus, kas vajadzīgi pretdarbībai, un ir viens no labākajiem komandieriem.

Latviešu strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera v. i.  
Brigādes komisārs

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 496. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*8. latviešu strēlnieku pulka telefonistu Jāņa Jāņa d. Aspera, Jēkaba Jāņa d. Elfiņa un Aleksandra Mārtiņa d. Miksona varoņdarbu apraksts.<sup>1</sup>*

*Ne agrāk par 1920. gada 3. septembri<sup>2</sup>*

24. augustā mūsu uzbrukuma laikā, neraugoties uz spēcīgu artilērijas (uz pulka sektoru izšauts apmēram 2000 šāviņu), šautēju un ložmetēju uguni, [minētie telefonisti] laboja apšaudes laikā daudzkārt pārrauto vadu un ar to sekmēja nepārtrauktu sakaru uzturēšanu ar brigādi un kaimiņu daļām, ar kurām redzamības sakaru nebija.

3. septembrī, pretinieka pēkšņa uzbrukuma laikā, kad pārējie telefonisti aizbēga, palika savās vietās, neraugoties uz stipru apšaudi no ložmetējiem, un, pateicoties viņiem, izdevās telefoniski informēt kaimiņu daļas un brigādes štābu.

Sakaru priekšnieks  
8. latviešu pulka komandieris  
Kara komisārs  
Adjutants

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 525. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

<sup>1</sup> Dokumenta virsraksts.

<sup>2</sup> Datēts uz dokumentā minētā datuma pamata.

*Apraksts par 5. latviešu strēlnieku pulka ložmetēju komandas sarkanarmiešu varoņdarbiem kaujā pie Maslovkas viensētas un Čerņeņkas sādžas 1920. gada 15.—29. augustā.*

Nr. 2280

1920. gada 9. septembrī

Sastādīts 1920. g. 9. septembrī par 5. latviešu strēlnieku padomju pulka ložmetēju komandas sarkanarmiešiem, kas izcēlās š. g. 15., 21. un 29. augusta kaujās pie Čerņeņkas sādžas un Maslovkas viensētas Taurijas guberņas Dņepras apriņķa Kahovkas pagastā.

1) Ložmetēju priekšnieki: Ivans Kārļa d. Kovaļkovs, Eduards Riharda d. Lazars un Voldemārs Jāņa d. Laiviņš š. g. 15. augustā, pulkam uzbrūkot Čerņeņkas sādžai, neraugoties uz pretinieka ložmetēju un artilērijas spēcīgu uguni, izvirzīja kaujā ložmetējus tačankās pretinieka flangā un atklāja uz to spēcīgu uguni, ar ko piespieda pretinieka daļas atstāt savas pozīcijas, pie kam tika ievainots ložmetēja priekšnieks Eduards Lazars.

2) Ložmetēja priekšnieks Eduards Augusta d. Ģermanis un tēmētājs Staņislavs Jekaba d. Pauniņš š. g. 21. augustā kaujā pie Čerņeņkas sādžas spēcīgas pretinieka ložmetēju un artilērijas uguns apšaudē izvirzīja ložmetēju rotas priekšgalā un atklāja stipru uguni, ar savu priekšzīmi un vīrišķību aizraudami sev līdz citus ložmetējniekus un strēlniekus, ar ko sekmēja paredzēto pozīciju ieņemšanu mūsu daļām, pie kam tēmētājs Staņislavs Jekaba d. Pauniņš tika ievainots.

3) Ložmetēja priekšnieks Mārtiņš Jāņa d. Lanka un tēmētājs Nikolajs Mihaila d. Belkovs š. g. 29. augustā kaujā pie Maslovkas viensētas 1. rotas uzbrukuma laikā zem spēcīgas pretinieka ložmetēju un artilērijas uguns izbrauca ar ložmetēju uz priekšu un atklāja uz pretinieku stipru uguni no ložmetēja, ar ko ievērojami atvieglināja rotas uzbrukumu, un ar vīrišķīgu priekšzīmi iedvesmoja strēlniekus.

Iepriekš izteiktā patiesīgums apliecināts ar parakstiem un zīmogu.

5. latviešu strēlnieku pulka komandiera v. p. i.

Komisāra v. p. i.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonda, 1. apraksts, 723. lieta, 381. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Apraksts par sastādītā smago haubiču artilērijas latviešu divizionā 2. baterijas vada komandiera varoņdarbu kaujā pie Baltazarovskijas viensētas 1920. gada 30. augustā.*

*1920. gada 9. septembri*

1920. g. 30. augustā b. Zālītis uz laiku komandēja sastādītā smago haubiču artilērijas latviešu divizionā 2. bateriju, kas stāvēja pozīcijā pa kreisi no lielceļa, vienas verstis attālumā uz dienvidiem no Baltazarovskijas viensētas. Biedra Zālīša novērošanas punkts atradās salmu kaudzē turpat pie lielceļa, 3 verstis uz dienvidiem no baterijas pozīcijas. Baterija darbojās sektorā, kur atradās 1. latviešu brigāde, kas ieņēma līniju [no punkta] vienu versti uz ziemeļiem no Maslovkas—uz rietumiem [uz punktu]  $\frac{1}{2}$  versti uz ziemeļiem no Kol-Magdaļinovkas viensētas. Rītausmā pretinieks, kuru atbalstīja tanki, kas tika raidīti Latviešu divīzijas kreisajā flangā uz austrumiem no Maslovkas, uzsāka uzbrukumu 1. latviešu brigādei. Jau vakarā noskaidrojās, ka pretinieks vienlaikus iespiedies pārrāvumā starp 15. divīzijas 44. brigādi un Hersonas grupu un pārvietojās virzienā uz Novaja (Boļšaja) Majačku un tālāk uz Čerņeņku (karte 3 verstis collā). Biedrs Zālītis atklāja uguni uz ienaidnieka tankiem un piespieda tos atkāpties uz austrumiem no Maslovkas. Kad zem pretinieka spiediena kreisā flanga brigāde (2. latviešu brigāde) atkāpās uz Košaras līniju, kas atrodas 3 verstis uz dienvidaustrumiem no Baltazarovskijas viensētas, tā dēļ 1. latviešu brigāde, ko apkalpoja b. Zālītis, arī sāka atiet uz Baltazarovskijas viensētu, b. Zālītis pārvietoja bateriju viensētas ziemeļu malā, 150—200 asu attālumā aiz saviem kājniekiem. Atrazdamies novērošanas punktā Baltazarovskijas viensētā, tieši aiz mūsu ķēdēm, b. Zālītis atklāja uguni uz 2 ienaidnieka baterijām un bruņumašīnām (skaitā līdz 4), kas bija sagrupējušās viensētas rajonā, 3—4 verstis attālumā uz ziemeļiem no Maslovkas. Pretinieka baterijas tika apklusinātas, bruņumašīnu virzīšanās uz mūsu pusi apturēta, pie kam ir iespējams, ka 1 bruņumašīna trāpīta, jo līdz tumsai tā palika vienā un tai pašā vietā. Ap plkst. 14 pretinieks, iepriekš atkāpies uz Maslovkas—Magdaļinovkas līniju, no jauna pārgāja uzbrukumā 1. un 2. latviešu brigādes saskares punktā, pie kam 2 vietās, rajonā 3—4 verstis uz dienvidiem no Baltazarovskijas viensētas, izcēla atklātā pozīcijā 5 vieglos lielgabalus un atklāja stipru trieciena un distances uguni uz mūsu ķēdēm Baltazarovskijas viensētas nomalē, uz novērošanas punktu, kur at-

radās b. Zālītis, un uz 2. bateriju. Zem ienaidnieka apšaudes uguns b. Zālītis, atklājis no viņam uzticētās 2. smagās baterijas uguni, piespieda apklust ienaidnieka baterijai, aizdzina apkalpi un ienaidnieka baterijas lielgabala priekšratus. Ienaidnieka mēģinājumi paņemt lielgabalus uz priekšratiem neizdevās 3 stundas, un, droši vien, ja mēs sāktu uzbrukumu, visi 5 ienaidnieka lielgabali nonāktu mūsu rokās. Tikai pievakarē pretiniekam izdevās pa vienam savākt visus lielgabalus un pazust dienvidaustrumu virzienā, kur pēc kāda laika aizgāja arī viņa kājnieki. 1. un 2. latviešu brigādes daļas līdz 31. augustam ieņēma pozīciju Košara—Baltazarovskijas viensēta—Volčja Padja. 31. augustā plkst. 10 visiem tika pavēlēts atkāpties sektorā Čornaja Doļina—pasta stacija, lai no turienes dotu triecienu flangā pretiniekam, kas ieņēma Čerņeņku. Par priekšzīmīgu aukstasinību un ātru orientēšanās spēju, par precizitāti un uguns trāpīgumu zem spēcīgas iedarbīgas pretinieka artilērijas uguns, kā arī par Zālīša milzīgo noderīgumu šīnī kaujā, kā rezultātā Latviešu divīzijas kreisais flangš palika uz vietas un pretiniekam neizdevās ielenkt mūsu divīziju no Nataļjino un pārrāvuma puses (Čerņeņku sektors), b. Zālītis ir Sarkanā Karoga ordeņa cienīgs.

1920. g. 9. septembrī,  
aktīvā Sarkanā Armija

Sastādītā smago haubiču artilērijas latviešu divizionā  
komandieris  
Kara komisāra v. p. i.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 45. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Apraksts par sastādītā smago haubiču artilērijas latviešu divizionā komandiera varoņdarbu kaujās pie Kahovkas 1920. gada 5. septembrī.*

Nr. 3616  
Berislavā

1920. gada 10. septembrī

Naktī no 4. uz 5. septembri ap plkst. 2 Kahovkas—Čaplīnkas lielceļa rajonā pretinieks, 3 tanku un 2 bruņumašīnu atbalstīts, atspieda atpakaļ 45. brigādes priekšējās daļas un izlūkus. Mūsu atpakaļ atspiestās daļas atkāpās ierakumos aiz dzeloņstieplu aizžogojuma. Pretinieks, vajādams mūsu atkāpjošās daļas,

raidīja uz priekšu 3 tankus un bruņumašīnas. Viens no šiem tankiem, kam uz austrumiem no Kahovkas—Čaplīnkas lielceļa stājās pretī 15. divīzijas artilērijas uguns, pagriezās uz rietumiem, tūvodamies sektoram uz rietumiem no lielceļa, kur sektora artilēriju vadīja b. Ralcevičs, kurš šinī momentā atradās pie viņa vadītās 15. divīzijas 2. vieglā artilērijas divīziona 2. baterijas prettanku lielgabala, kas bija izvirzīts uz priekšu pie ierakumiem. Biedra Ralceviča tieši vadītais lielgabals trāpīja tanku. Ienaidnieka vieglajai bruņumašīnai tomēr izdevās tuvoties tankam, paņemt to tauvā un aizvest pa lielceļu uz dienvidiem.

Tanī pašā laikā 2 pārējie tanki pārgāja mūsu dzeloņaizžogojumus, iznīcinādami tos apmēram 15 asu platumā, pārgāja ierakumus 45. brigādes sektorā uz austrumiem no lielceļa, kur artilērijas sektoru vadīja 15. divīzijas artilērijas priekšnieks, kurš spēra attiecīgus soļus un trāpīja vienu no iebrūkošajiem tankiem ar nosaukumu «Sfinkss». Latviešu divīzijas artilērijas priekšnieks pavēlēja b. Ralcevičam, kurš vadīja blakus, uz rietumiem atrodošos artilērijas sektoru, izsūtīt izlūkus uz austrumiem no lielceļa, uz 15. divīzijas sektoru ar uzdevumu atrast vēl nesašauto tanku, kas atradās aizžogojuma aizmugurē, bet pašam ar vieglo lielgabalu doties uz 15. divīzijas sektoru, lai pēc tanka uzmeklēšanas to iznīcinātu. Biedrs Ralcevičs šo uzdevumu izpildīja spīdoši.

Jāievēro, ka šinī laikā (plkst. 4.30) 135. pulks, kas neitūrēja tanka ložmetēja uguni no aizmugures un iebrukušā pretinieka kājnieku frontālo spiedienu, atkāpās vairākus simtus soļu aiz ierakumiem, atstājot tanku savā priekšā. Tādā kārtā b. Ralcevičs bija spiests izvest lielgabalu starp mūsu un ienaidnieka novietnēm, riskēdams, ka biežās tumsas dēļ viņu var apšaudīt kā no vienas, tā no otras puses. Tomēr, pateicoties viņa enerģijai, mieram, aukstasinībai un prasmei pakļaut savai gribai viņam uzticēto vienību rīcību, b. Ralcevičs, neraugoties uz ienaidnieka kājnieku un bruņumašīnu šauteņu un ložmetēju uguni, pieveda lielgabalu līdz tādām attālumam, ka tumsā sāka izveidoties tanka siluets, un atklāja uz tanku uguni. Ievērojot nelielo atstatumu līdz ienaidnieka kājniekiem, kā arī nevēlēdamās atklāt sevi, lielgabala apkalpe nevarēja izmantot degošas laternas, lai tumsā uzstādītu tēmēšanas ierīces. Bija jādod lielgabalam pacēluma leņķis pēc acumēra, neizmantojot tēmēšanas ierīces, bet šeit palīdzēja b. Ralceviča artilērista pieredze; drīz tika atrasts artilērijas pacēluma leņķis, un pēc 9. šāviena tanks aizdegās — izrādījās, ka tam bija sadragāta benzīna tvertne un caurums vienā sēnā. Tanks

ar nosaukumu «Sibirjaks» palika mūsu novietnē. Ieraudzījuši liesmojošo tanku, mūsu kājnieki ar «urā» saucieniem metās uz priekš un vienā rāvienā no jauna ieņēma ierakumus.

Par pārējo artilēristu varonīgo darbu šini pasākumā atzīmēts 15. divīzijas artilērijas priekšnieka iesniegumā 15. divīzijas priekšniekam par viņu apbalvošanu.

Tādā kārtā naktī no 4. uz 5. septembri b. Ralceviča tiešā vadībā sadragāti 2 tanki; te jāpiebilst, ka viņa vadībā arī 14. aprīlī kaujās pie Perekopa tika sašauts viens tanks, kuru no kaujas lauka izveda tauvā otrs ienaidnieka tanks. Tāpat 7. jūnijā no Preobraženkas viensētas ar 3. haubiču baterijas uguni tika sašauts 1 lielā tipa tanks — tika sašauta benzīna tvertne, un benzīna sprādzienā tanks tika iznīcināts.

Tādā kārtā b. Ralcevičam skaitāmas 4 uzvaras pār ienaidnieka tankiem.

Jāatzīmē, ka b. Ralcevičs vairākkārt izcēlies ar savu darbu Latviešu divīzijas sastāvā un ne vienreiz vien likts priekšā apbalvošanai ar Sarkanā Karoga ordeni, bet viņa enerģija, darba spējas, pieredze, prasme novērtēt situāciju un atrasties visvairāk apdraudētajā vietā, draudošo briesmu nicināšana, vīrišķīgums, visdziļākā uzticība proletāriskajai revolūcijai (b. Ralcevičs ir Komunistu partijas biedrs) un visgodīgākā attieksme pret savu pienākumu līdz šim nav atzīmētas ne ar ko.

Latviešu divīzijas artilērijas priekšnieks  
Komisārs

Berislavā,  
1920. g. 10. septembrī

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 23. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Apraksts par sastādītā smago haubiču artilērijas latviešu divīziona 3. baterijas iemētāja varonīgo darbu kaujā pie Preobraženkas viensētas 1920. gada 7. jūnijā.*

*Nr. 794*

*1920. gada 17. septembrī*

1920. g. 7. jūnijā 3. baterija līdz plkst. 3 stāvēja pa vadiem: 1. vads pa labi no ceļa Čaplinka—Preobraženkas viensēta, dārzā, viensētas ziemeļu malā; 2. vads stāvēja pozīcijā pa kreisi

no ceļa, Preobraženkas viensētas ziemeļaustrumu malā, pie birzes, kas atrodas 80 asu attālu no viensētas. Apmēram plkst. 2 pretinieks ar pārspēku, tanku un bruņumašīnu atbalstīts, devās uzbrukumā un atspieda mūsu kājniekus. Lai segtu ar artilērijas uguni kājnieku plānveidīgo atkāpšanos no atklātās pozīcijas, baterija atstāja savu iepriekšējo pozīciju, jo apšaudišanu traucēja dārzs, kur baterija stāvēja, un pretinieka spēcīgā artilērijas uguns, kas bija vērsta pret to. Izbraucot no dārza, baterija sadūrās ar ienaidnieka tanku, kurš, to pamanījis, atklāja ložmetēju un artilērijas uguni; 1. lielgabals ātri tika nocelts no priekšratiem un uzsāka kauju ar tanku, neraugoties uz to, ka mūsu kājnieki atradās aiz baterijas pozīcijas līnijas. Lielgabala tēmētājs b. Alberts Eglītis, pateicoties savai aukstasinībai un prasmīgam darbam, ar 4. šāvienu 120 asu atstatumā trāpīja un iznīcināja tanku un ar to radija iespēju kājniekiem atkāpties bez zaudējumiem.

Par šo pašai ziedīgo varoņdarbu b. Eglītis ir cienīgs, lai viņu apbalvotu ar Sarkanā Karoga ordeni.

1920. g. 17. septembrī,  
aktīvā Sarkanā Armija

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 66. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

*Sastādītā smago haubiču artilērijas latviešu divīziona 2. baterijas sakaru komandas vecākā Krauzes varoņdarba apraksts.*

Nr. 3019

1920. gada 18. septembrī

Naktī no 17. uz 18. augustu, kad baterija pēc dienas kaujas bija ieņēmusi pozīciju Kamenij Kolodecas viensētas malā, baterijas sakaru priekšnieks pavēlēja b. Krauzem vilkt telefona sakaru līniju gar lielceļu uz Čaplinku uz kājnieku līniju, kur vajadzēja ierīkot novērošanas punktu. Biedrs Krauze 2 jātnieku-telefonistu un 1 izlūka pavadībā devās pa lielceļu, apskatīdams un labodams valdības vadu. Nobraucis verstis 7, b. Krauze sastapa 2 jātniekus, kas uz viņiem atklāja uguni. Pagriezies un mazliet atkāpies atpakaļ, b. Krauze uzlecošas saules staros pamanīja, ka atrodas ienaidnieka aizmugurē un ka viņus mēģina ielenkt 12—15 jātnieku grupa. Tomēr b. Krauze neapmuls un pavēlēja vienam telefonistam-jātniekam ar telefona aparātiem un vadiem atgriez-

ties atpakaļ, bet pats ar saviem 2 pārejiem pavadoņiem atšaudījās un kādu laika sprīdi atturēja ienaidnieka spiedienu, ar ko deva iespēju izvest telefoniskās ierīces un mūsu kājniekiem iziet neskartiem.

Arī bez jau minētā b. Krauze vairākkārt parādījis savu bezbailību un centīgumu. Tā kaujā Baltazarovskijas viensētas tuvumā 2. septembrī viņš divatā ar telefonistu vilka telefona līniju uz novērošanas punktu viensētā, kas tanī brīdī atradās zem spēcīgas artilērijas uguns, kuru atklāja pretinieks, kas apšaudīja mūsu atejošos vezumniekus. Lādiņu lietū, kādai granātai sprāgstot 2 soļu attālumā no b. Krauzes, ar šķembu tika nosists viņa zirgs. Tomēr b. Krauze nezaudēja aukstasinību un bez zirga turpināja vilkt līniju, kas bija gatava gandrīz tūdaļ pēc divizona un baterijas komandieru ierašanās punktā, kuru viņi bija sasnieguši jāšus. Telefoniskie sakari deva iespēju tūlīt atbalstīt mūsu kājniekus, kas zem ienaidnieka spiediena atkāpās.

Viss aprakstītais dara b. Krauzi cienīgu tikt apbalvotam ar Sarkanā Karoga ordeni (vai ar vērtīgu dāvanu).

1920. g. 18. septembrī,  
aktīvā Sarkanā Armija

Sastādītā smago haubiču artilērijas divizona 2. baterijas  
komandieris

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 73. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

#### Nr. 107

*Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojumi XIII armijas Revolucionārajai kara padomei, ieteicot apbalvot ar Sarkanā Karoga ordeni divīzijas komandierus un sarkanarmiešus, kuri izcēlušies kaujās pret baltgvardu karaspēku.*

*1920. gada 5. novembrī*

Līdz ar šo iesniedzot 1. un 3. latviešu pulka komandējošā sastāva un sarkanarmiešu apbalvojamo sarakstus, ieteicu apbalvot ar Sarkanā Karoga ordeniem:

1) a) 1. latviešu pulka vada komandieri Jaunzemu, Frici Evalda d. un tā paša pulka vada komandieri Vazdiku, Jāni Ludviga d.;

b) tā paša pulka sarkanarmiešus: Zambergu, Frici Eduarda d., Darkevicu, Alfrēdu Oto d., Pārupu, Gustavu Reinholda d., Matīsu, Juri Nikodima d., Dāvidsonu, Ludvigu Aleksandra d., Ozolu, Aleksandru Jura d., Homjakovu, Pāvelu Prokofija d., Celmu, Robertu Roberta d., Štālu, Ulriķi Jāņa d., Kovaļenko, Nikolaju Nikolaja d. un Viziru, Denisu Kuzmas d.;

c) tā paša pulka sarkanarmiešus: Lindi, Paulu Indriķa d., Šamko, Eduardu Mārtiņa d., Šultu, Jāni Kārļa d., Laudi, Pēteri Jāņa d., Meiju, Pēteri Jāņa d.

2) a) 3. latviešu pulka rotu komandierus: Eglīti, Andreju Friča d. un Gavaru, Kārli Jāņa d., vadu komandierus: Sternu, Alfrēdu Kārļa d., Lampi, Jāni Kārļa d. un Tokarevu, Aleksandru Mihaila d.;

b) tā paša pulka sarkanarmieti Konstantinovu, Jevdokimu.

3) 3. latviešu pulka rotas komandieri Lapiņu, Jāni Pētera d., vadu komandierus: Seniņu, Ādolfu Lines d., Apalupu, Pēteri Jēkaba d. un Gaili, Žanno Miķeļa d., ložmetēju komandas priekšnieku Bērziņu, Pēteri Jāņa d. un sakaru priekšnieka palīgu Spalvu, Teodoru Anša d.

4) 3. latviešu pulka sarkanarmieti Rumjancevu, Pjotru Pāvela d.

5) 3. latviešu pulka sarkanarmiešus: Šeršņevu, Pimenu Karpa d., Rozīti, Jāni Pētera d., Ķisi, Jāni Andreja d., Cigankovu, Filipu Sergeja d., Putānu, Antonu Staņislava d., Grīslī, Pēteri Bērtuļa d., Ozolu, Ķrišu Ernesta d., Lapiņu, Juri Jāņa d., Matspanu, Kārli Jāņa d., Neideru, Jāni Jāņa d., Veceli, Indriķi Matisa d., Poli, Augustu Mārča d., Antonovu, Mihailu Lavrentija d., Strazdiņu, Kārli Jāņa d., Grundšteinu, Georgu Artura d., Mihailovski, Vasiliju Ivana d., Muižzemnieku, Frici Pētera d., Griķi, Teodoru Jāņa d., Andersonu, Jāni Friča d., Jevlasovu, Movši Rjuzila d., Apsīti, Kārli Jēkaba d., Liepu, Albertu Vilhelma d., Alksni, Jāni Friča d., Dimitričenko, Mihailu Izaka d., Smirnovu, Konstantinu Dmitrija d., Dziedīti, Voldemāru Kārļa d., Sauriņu, Eduardu Jāņa d., Meteri, Vili Grigorija d., Riņķi, Andreju Rūdolfā d., Grendi, Kārli Jāņa d., Morkinu, Aleksandru Ivana d., Glovacki, Vasiliju Afanasija d., Doni, Ādolfu Miķeļa d., Ceriņu, Žanno Jāņa d., Ābeli, Eduardu Jāņa d., Strazdiņu, Robertu Andreja d., Jaunzemu, Pēteri Andreja d., Frickovski, Ansi Pētera d., Krizlovski, Jūliju Ādama d., Gnēzi, Žanno Matisa d., Bomi, Andreju Jēkaba d., Freiju, Albertu Andreja d., Kreišmani, Albertu Mārča d., Bošu, Alfrēdu Jāņa d., Fjodorovu, Alekseju Alekseja d.,

Pūpolu, Andreju Jāņa d., Kravlenski, Jāni Ādama d., Ozoliņu, Juri Jāņa d., Krabi, Kārli Jekaba d., Igauni, Konstantīnu Antona d., Muzikantu, Ādamu Antona d., Zubovu, Kristapu Anša d., Sproģi, Pēteri Pētera d., Justeli, Eduardu Jāzepa d., Jusovu, Dmitriju Ivana d., Uzaru, Zanno Jāņa d., Krūmiņu, Augustu Jāņa d., Kuļikovu, Mihailu Jefima d., Birzuli, Simani Pētera d., Gultnieku Augustu Jāņa d., Sinu, Jevgrafu Johana d., Bāni, Heinrichu Friča d., Jarocki, Vikentiju Antona d., Zeltiņu, Rūdolfu Kārļa d., Mūrnieku, Jāni Dāvja d., Zapensonu, Voldemāru Indriķa d., Petriņu, Alfrēdu Jāņa d.

6) 3. latviešu pulka sarkanarmiešus: Lesiņu, Jūliju Pētera d., Šapkinu, Dmitriju Grigorija d., Škrogalu, Ksenofontu Moiseja d., Sedinu, Gavrilu Ivana d., Skrituli, Teodoru Teņa d., Belovu, Nikolaju Ņikifora d. un Ziemeli, Annu Eduarda m. (sanitāri).

Pielikumā: 9 apbalvojamo saraksti, 60 akti 2 eks.

Divīzijas priekšnieks  
Divīzijas komisārs  
Štāba priekšnieks

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 75. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 4571

Līdz ar šo iesniedzot 4., 5. un 6. latviešu pulka komandējošā sastāva un sarkanarmiešu apbalvojamo sarakstus, ieteicu apbalvot ar Sarkanā Karoga ordeni:

1) vada komandieri Lauvu, Ansi Kriša d.

2) 4. latviešu pulkā sarkanarmiešus: Ambultu, Juri Jāņa d., Pollo, Ēriku Jekaba d. un Libertu, Ansi Jāņa d.

3) 4. latviešu pulka sarkanarmieti Kreili, Voldemāru Teņa d.

4) 5. latviešu pulka 1. rotas komandieri Valceri, Andreju Jāņa d. un tā paša pulka 3. rotas komandieri Zverevu, Nikolaju Ivana d.

5) 5. latviešu pulka sarkanarmiešus: Berķi, Jāni Reinholda d., Kromēnu, Pēteri Antona d., Dumski, Antonu Augusta d., Zolotuhinu, Danielu Parmena d., Inozemcevu, Maksimu Iljas d., Strodu, Jāzepu, Golubevu, Arseniju Nikolaja d., Kondratjevu, Ivanu Ivana d., Makarovu, Aleksandru Grigorija d., Čistjakovu,

Ņikiforu Ivana d., Pilāgu, Pēteri Mārtiņa d., Legzdu, Kārli Indriķa d., Samkovu, Konstantinu Andreja d.

6) 6. latviešu pulka komandiera v. i. Brīvkalnu, Jāni Mārtiņa d.

Pielikumā: 20 apbalvojamo saraksti un 10 akti 2 eks.

Divīzijas priekšnieks  
Divīzijas komisārs  
Štāba priekšnieka p. v. i.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 264. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 4572

#### ZIŅOJUMS

Līdz ar šo iesniedzot 5. latviešu pulka ložmetēju komandas vadu komandieru bb. Švarca, Kārļa Jēkaba d., Slaugotņa, Jāņa Pētera d. un tās pašas komandas sarkanarmiešu Kovaļkova, Ivana Kārļa d., Lazara, Eduarda Riharda d., Laiviņa, Valdemāra Jāņa d., Ģērmaņa, Eduarda Augusta d., Pauniņa, Staņislava Jēkaba d., Lankas, Mārtiņa Jāņa d. un Belkova, Nikolaja Mihaila d. apbalvojamo sarakstus, ieteicu bb. Ģērmani un Pauniņu apbalvošanai ar Sarkanā Karoga ordeni.

Pielikumā: 9 apbalvojamo saraksti un 3 akti 2 eks.

Divīzijas priekšnieks  
Divīzijas komisārs  
Štāba priekšnieka p. v. i.

*Padomju Armijas Centrālais valsts arhīvs, 1574. fonds, 1. apraksts, 723. lieta, 369. lapa. Noraksts. Tulkojums no krievu valodas.*

Nr. 108

*Bijušā Dienvidu frontes komandiera A. Jegorova sveiciens latviešu strēlniekiem.*

*1929. gada 1. jūnijā*

1919. gadā, pilsoņu kara visgrūtākajā brīdī, kad Padomju valsts pastāvēšanai draudēja nāves briesmas un Deņikina bandas, ieņēmušas Orlu, tiecās izpildīt Deņikina pavēli — ieņemt

Maskavu, — latviešu strēlnieki ar savu pārcilvēcīgās drosmes pilno triecienu un līdz nāvei uzticīgi proletāriskajai revolūcijai salauza ienaidnieka uzņēmšanos un tā radija iespēju visas dienvidu kontrrevolūcijas spēku sagravei. Latviešu strēlnieku trieciens pie Orlas ir viens no vislielākajiem varoņdarbiem Padomju zemes un Oktobra revolūcijas iekarojumu labā, tas ieņēma vienu no pirmajām lappusēm mūsu Sarkanās Armijas vēsturē.

Esmu pārliecināts, ka nākotnes cīņās pret vispasaules kapitālu sarkanie latviešu strēlnieki būs komunisma cīnītāju pirmajās rindās.

Lai dzīvo vispasaules proletāriskā revolūcija!

Lai dzīvo proletariāta uzvara cīņā pret vispasaules kapitālu!

Dedzīgs, biedrīgs un brālīgs sveiciens sarkanajiem latviešu strēlniekiem!

Bij. Dienvidu frontes komandieris, PSRS Rev. KP loceklis un Baltkrievijas kara apgabala karaspēka daļu komandieris

A. J. Jegorovs

1. 6. 29. g.

*Latvju revolucionārais strēlnieks, I, Maskavā, 1934., 322. lpp.*

#### Nr. 109

*Bijušā I jātnieku armijas komandiera, PSRS Revolucionārās kara padomes locekļa, Strādnieku-Zemnieku Sarkanās Armijas kavalērijas inspektora S. Budjoniņa apsveikums latviešu strēlniekiem.*

*1929. gada 1. jūnijā*

Proletāriešiem, «latviešu strēlniekiem», mans dedzīgs sarkanarmieša sveiciens!

Dienās, kad notika cīņas uz dzīvību un nāvi pret vispasaules un Krievijas kontrrevolūciju, pilsoņu kara kaujās es vienmēr redzēju jūs cīņu priekšpostēnos, visatbildīgākajās un svarīgākajās cīņās vietās, kur tika izšķirti proletāriskās revolūcijas likteņi.

Ar vēsturē neredzētu drošsirdību, ar nesadragājamu dzelzs spēku jūs aizsargājāt Oktobra revolūcijas iekarojumus. Izpildot Strādnieku-zemnieku valdības un strādnieku šķiras vadones —

Komunistiskās partijas uzdevumus, jūsu rindas nepazina svārstības.

Esmu pārliccināts, ka arī turpmākajās neizbēgamajās kaujās proletāriešu, latviešu strēlnieku tērauda falanga vispasaules sociālistiskās revolūcijas vilņu virsotnēs būs pirmā. Jūsu sarkanie karogi, kas slacīti pilsoņu kara kaujas laukos kritušo varoņu asinīm, visniknākajam ienaidniekam uzmācoties, būs nesatricināmi un uzvaroši plīvos kopējā, pret saviem mūža apspiedējiem un pret vispasaules kapitāla kundzību sacēlušos visu zemju proletāriešu un nāciju brālīgo sarkano karapulku kaujas karogu vienotā liesmā.

Jūsu kaujas dāvanu — autobruņumašīnu «Latviešu strēlnieks» — es uzskatu kā jūsu revolucionārā entuziasma izpausmi, kā jūsu nesaraujamo saiti ar Strādnieku-Zemnieku Sarkanā Armiju un kā jūsu zvērestu revolūcijas vētras brīdī visiem stāties kaujas rindās. Lai šī ar strādnieku sviedru grašiem būvētā bruņumašīna ir aicinājums visiem proletāriešiem, kuriem Padomju zemes aizsardzības jautājumi ir sirdslieta.

Strādnieku-Zemnieku Sarkanā Armija ar lepnumu uzņem savās kaujas rindās jūsu dāvanu, kura 3. autobruņu divizionā sastāvā vienmēr būs priekšējais izlūks, pirmā bruņotā dūre, kura satrieks visus, kas mēģinās traucēt Padomju Sociālistisko Republiku Savienības mierīgo celtniecības darbu.

Lai dzīvo Komunistiskā partija — visu zemju sociālā vadone!

Lai dzīvo sociālistiskās Padomju zemes sargs — Strādnieku-Zemnieku Sarkanā Armija!

Lai dzīvo viņas tērauda pulks — proletāriskie latviešu strēlnieki!

Ar komunistisku sveicienu  
S. Budjonijs

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

At the bottom of the page, there is a line of text that appears to be a signature or a date, but it is too faint to read.



## DOKUMENTU SARAKSTS

	Lpp.
Nr. 1. KPFSR Tautas Komisāru Padomes dekrēts «Socialistiskā tēvija briesmās», ko uzrakstījis V. I. Ļeņins sakārā ar vācu imperiālistu uzbrukumu Padomju Krievijai. 1919. gada 21. februārī . . . . .	171
Nr. 2. V. I. Ļeņina telegrama J. V. Staļinam par Vācijas sūtņa Mirbaha nogalināšanu un J. V. Staļina atbilde V. I. Ļeņinam. 1918. gada 7. jūlijā . . . . .	172
Nr. 3. Kara lietu tautas komisariāta Operatīvās daļas ziņojums par stāvokli čehoslovaku frontē. 1918. gada 10. jūnijā . . . . .	173
Nr. 4. Kara lietu tautas komisariāta Operatīvās daļas vadītāja ziņojums Austrumu frontes Revolucionārajai kara padomei par J. Vācieša iecelšanu par frontes virspavēlnieku. 1918. gada 12. jūlijā . . . . .	174
Nr. 5. KPFSR Tautas Komisāru Padomes lēmums, ko uzrakstījis V. I. Ļeņins, par Ārkārtējās komisijas cīņai ar kontrrevolūciju nodibināšanu čehoslovaku frontē. 1918. gada 16. jūlijā . . . . .	175
Nr. 6. Austrumu frontes štāba priekšnieka telegrama Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka v. i. ar lūgumu nosūtīt 1. Liepājas latviešu pulku uz Simbirsku. 1918. gada 21. jūlijā . . . . .	175
Nr. 7. Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama Latviešu padomju strēlnieku divīzijas komisariātam ar lūgumu paātrināt 5. latviešu padomju strēlnieku pulka nosūtīšanu uz Austrumu fronti. 1918. gada 22. jūlijā . . . . .	176
Nr. 8. Austrumu frontes virspavēlnieka oficiāls raksts republikas Revolucionārajai kara padomei ar lūgumu nosūtīt latviešu jātnieku pulku uz Austrumu fronti. 1918. gada 22. jūlijā . . . . .	176
Nr. 9. Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojums Austrumu frontes Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontē līdz ar izvērstu uzbrukuma plāna izklāstu visā frontē. Ne agrāk par 1918. gada 25. jūliju . . . . .	177
Nr. 10. Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama II armijas komandierim ar prasību aktivizēt armijas kaujas operācijas. 1918. gada 26. jūlijā . . . . .	178
Nr. 11. Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums III armijas komandierim nosūtīt Torošino latviešu strēlnieku grupu uz Kazaņu. 1918. gada 27. jūlijā . . . . .	179

Nr. 12.	No Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojuma III armijas komandierim gādāt par frontes saīsināšanu un armijas kaujas spēju paaugstināšanu. 1918. gada 28. jūlijā . . . . .	179
Nr. 13.	Pavēle Austrumu frontes karaspēka daļām sakarā ar P. Slavena iecelšanu par Kazaņas padomju divīzijas priekšnieku. 1918. gada 2. augustā . . . . .	180
Nr. 14.	Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums III armijas komandierim nosūtīt Torošino latviešu strēlnieku grupu uz Kazaņu. 1918. gada 2. augustā . . . . .	181
Nr. 15.	Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums 4. latviešu padomju strēlnieku pulka komandierim sūtīt pulku uz Kazaņu. 1918. gada 4. augustā . . . . .	181
Nr. 16.	Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojums republikas Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontē un armiju kaujas operācijām. 1918. gada 5. augustā . . . . .	181
Nr. 17.	Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojums republikas Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontē un par palīgspēku nepieciešamību. 1918. gada 5. augustā . . . . .	182
Nr. 18.	Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama republikas Revolucionārajai kara padomei par grūto stāvokli frontē ar lūgumu sūtīt uz Kazaņu latviešu karaspēka daļas. 1918. gada 5. augustā . . . . .	183
Nr. 19.	Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama I un II armijas komandierim ar prasību enerģiski rīkoties sakarā ar pretinieka uzbrukumu Kazaņai. 1918. gada 5. augustā . . . . .	184
Nr. 20.	Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums 5. latviešu padomju strēlnieku pulka komandierim Kazaņā sūtīt 3. rotai pastiprinājumu. 1918. gada 5. augustā . . . . .	184
Nr. 21.	No Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojuma republikas Revolucionārajai kara padomei par čehoslovaku baltgvardu upes flotes uzbrukuma atvairīšanu Kazaņas rajonā. 1918. gada 6. augustā . . . . .	185
Nr. 22.	Austrumu frontes virspavēlnieka telegrama republikas Revolucionārajai kara padomei ar lūgumu sūtīt palīgspēkus uz Kazaņu. 1918. gada 6. augustā . . . . .	185
Nr. 23.	Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums 4. latviešu padomju strēlnieku pulka komandierim par pulka dislokāciju un kaujas uzdevumiem. 1918. gada 6. augustā . . . . .	186
Nr. 24.	Austrumu frontes virspavēlnieka rīkojums Kazaņas pilsētas ārkārtējam komandantam par pārtikas produktu tirdzniecības atjaunošanu. 1918. gada 6. augustā . . . . .	186
Nr. 25.	Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojums Austrumu frontes Revolucionārās kara padomes loceklim K. Mehanošinam par to, ka čehoslovaku baltgvardi ieņēmuši Kazaņu, un par frontes štāba atrašanās vietu. 1918. gada 8. augustā . . . . .	187
Nr. 26.	No Austrumu frontes virspavēlnieka ziņojuma republikas Revolucionārajai kara padomei par stāvokli frontē. 1918. gada 9. augustā . . . . .	188

	Lpp.
Nr. 27. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera v. i. ziņojums divīzijas priekšniekam par brigādes komandiera bojā eju un brigādes štāba pārvietošanu uz Arzamasu. <i>Ne agrāk kā 1918. gada 12. augustā</i> . . . . .	188
Nr. 28. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums visu republikas bruņoto spēku virspavēlniekam par atsevišķo latviešu pulku un grupu apvienošanu. <i>1918. gada 26. augustā</i> . . . . .	189
Nr. 29. Laikraksta «Izvestija» ziņojums par angļu-franču imperiālistu savvērestību pret padomju varu un par mēģinājumu uzpirkt latviešu strēlniekus. <i>1918. gada 4. septembrī</i> . . . . .	190
Nr. 30. Laikraksta «Izvestija» ziņojums ar papildu ziņām par angļu-franču imperiālistu savvērestību pret padomju varu. <i>1918. gada 5. septembrī</i> . . . . .	193
Nr. 31. Laikraksta «Pravda» ziņojums par angļu-franču imperiālistu savvērestību pret padomju varu. <i>1918. gada 5. septembrī</i> . . . . .	195
Nr. 32. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera v. i. ziņojums divīzijas priekšniekam par brigādes saformēšanu jaunā sastāvā. <i>1918. gada 28. septembrī</i> . . . . .	196
Nr. 33. V. I. Ļeņina apsveikuma vēstule sarkanarmiešiem, kas piedalījušies Kazaņas atbrīvošanā. <i>1918. gada 29. septembrī</i> . . . . .	197
Nr. 34. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka raksts V armijas komandierim ar lūgumu nosūtīt rezervē 1. un 6. latviešu padomju strēlnieku pulku sakarā ar lielajiem zaudējumiem personālajā sastāvā. <i>1918. gada 14. oktobrī</i> . . . . .	197
Nr. 35. Latviešu jātnieku pulka rezerves eskadrona kopsapulces rezolūcija par gatavību doties uz fronti. <i>1918. gada 15. oktobrī</i> . . . . .	198
Nr. 36. 8. latviešu padomju strēlnieku pulka komandiera ziņojums Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam par kaujām ar pretinieku Caricinas dzelzceļa Kosarkas stacijas rajonā. <i>Ne agrāk par 1918. gada 17. oktobrī</i> . . . . .	199
Nr. 37. 8. latviešu padomju strēlnieku pulka komandiera telegrama visu republikas bruņoto spēku virspavēlniekam ar lūgumu nosūtīt pulku rezervē sakarā ar lielajiem zaudējumiem personālajā sastāvā. <i>Ne agrāk par 1918. gada 17. oktobrī</i> . . . . .	200
Nr. 38. Republikas Revolucionārās kara padomes pavēle par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas tiešu pakļaušanu republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam. <i>1918. gada 19. oktobrī</i> . . . . .	200
Nr. 39. Pavēle Latviešu padomju strēlnieku divīzijai par Saratovas, 8. un 4. pulka un Torošino grupas saliedēšanu. <i>1918. gada 28. oktobrī</i> . . . . .	201
Nr. 40. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera telegrama divīzijas priekšniekam ar prasību papildināt brigādes personālo sastāvu. <i>1918. gada 4. novembrī</i> . . . . .	202
Nr. 41. Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka rīkojums V armijas komandierim sūtīt 1. un 6. latviešu padomju strēlnieku pulku eseru-kulaku sacelšanās apspiešanai Rjazanaņas guberņā. <i>1918. gada 8. novembrī</i> . . . . .	202

	Lpp.
Nr. 42. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera telegrama Latviešu strēlnieku pulku apvienotās padomes Izpildu komitejai ar lūgumu iekļaut brigādē latviešu jātnieku pulku. <i>Ne vēlāk par 1918. gada 9. novembri</i> . . . . .	203
Nr. 43. Pavēle Latviešu padomju strēlnieku divīzijai par latviešu jātnieku pulka iekļaušanu divīzijas sastāvā un tā pārdevēšanu par Vitebskas latviešu jātnieku pulku. <i>1918. gada 9. novembri</i> . . . . .	203
Nr. 44. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes štāba priekšnieka ziņojums divīzijas priekšniekam par personālā sastāva zaudējumiem kaujās Dienvidu frontē. <i>1918. gada 19. novembri</i> . . . . .	204
Nr. 45. 8. latviešu padomju strēlnieku pulka komandiera apraksts par karadarbību Povorino—Kosarkas rajonā. <i>1918. gada 13. decembri</i> . . . . .	205
Nr. 46. Latviešu padomju strēlnieku artilērijas brigādes 1. divīziona 1. baterijas komandiera ziņojums Latviešu strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandierim par kaujas darbību Novohopjorskas frontē 1918. gada 24.—28. novembri. <i>Ne vēlāk par 1918. gada 25. decembri</i> . . . . .	208
Nr. 47. Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka pavēle Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam par divīzijas kara spēka daļu pārsvešanu Staraja Rusas rajonā. <i>1918. gada 16. novembri</i> . . . . .	301
Nr. 48. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka pavēle latviešu jātnieku pulka 2. eskadrona komandierim savest eskadronu kaujas kārtībā. <i>1918. gada 20. novembri</i> . . . . .	302
Nr. 49. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam ar lūgumu nosūtīt 3. latviešu brigādi rezervē sakarā ar lielajiem personālā sastāva zaudējumiem. <i>1918. gada 21. novembri</i> . . . . .	302
Nr. 50. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas štāba priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par 1. un 2. latviešu pulka nosūtīšanu uz Staraja Rusu. <i>1918. gada 24. novembri</i> . . . . .	303
Nr. 51. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 2. brigādes komandiera ziņojums divīzijas priekšniekam par brigādes dislokāciju. <i>1918. gada 27. novembri</i> . . . . .	303
Nr. 52. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas štāba priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par 2. jātnieku divīziona nosūtīšanu uz Staraja Rusu. <i>1918. gada 27. novembri</i> . . . . .	304
Nr. 53. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka rīkojums 4. latviešu padomju strēlnieku pulka komandierim nosūtīt pulku uz Staraja Rusu. <i>1918. gada 27. novembri</i> . . . . .	304
Nr. 54. V. I. Leņina telegrama republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam J. Vācietim par nepieciešamību visādi atbalstīt Latvijas, Igaunijas, Ukrainas un Lietuvas pagaidu Padomju valdības. <i>1918. gada 29. novembri</i> . . . . .	305

	Lpp.
Nr. 55. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas štāba priekšnieka ziņojums VII armijas komandierim par 6. latviešu padomju strēlnieku pulka nosūtīšanu uz Dno. <i>Ne agrāk par 1918. gada 30. novembri</i> . . . . .	305
Nr. 56. VII armijas labā spārna kolonas galveno spēku štāba priekšniekam ziņojums kolonas priekšniekam par Vastselinas muižas atbrīvošanu, ko veicis 4. latviešu padomju strēlnieku pulks. <i>1918. gada 4. decembrī</i> . . . . .	306
Nr. 57. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par Vēravas pilsētas atbrīvošanu, ko veicis 4. latviešu padomju strēlnieku pulks. <i>1918. gada 10. decembrī</i> . . . . .	307
Nr. 58. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam ar lūgumu nodot divīzijas pārziņā tehnisko vilcienu, kas atrodas I. Maskavas inženieru pulka rīcībā. <i>1918. gada 12. decembrī</i> . . . . .	307
Nr. 59. Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka rīkojums Dienvidu frontes pavēlniekam nosūtīt latviešu padomju pulkus uz Daugavpili. <i>1918. gada 12. decembrī</i> . . . . .	308
Nr. 60. VII armijas labās kolonas galveno spēku štāba priekšnieka ziņojums kolonas štāba priekšniekam par Kanepi muižas atbrīvošanu, ko veicis 6. latviešu padomju strēlnieku pulks. <i>1918. gada 12. decembrī</i> . . . . .	308
Nr. 61. Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka pavēle Austrumu frontes armiju komandierim saformēt un nosūtīt uz Daugavpili jātnieku eskadronu. <i>1918. gada 13. decembrī</i> . . . . .	309
Nr. 62. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas štāba priekšnieka ziņojums republikas štāba operatīvajai padomei par Liepājas un Saratovas latviešu padomju pulku sastāvu un atrašanās vietu. <i>1918. gada 14. decembrī</i> . . . . .	309
Nr. 63. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka priekšraksts I. brigādes komandierim ierasties Daugavpili. <i>1918. gada 16. decembrī</i> . . . . .	310
Nr. 64. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 3. brigādes komandiera ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par brigādes aizbraukšanu uz Maskavu. <i>1918. gada 17. decembrī</i> . . . . .	310
Nr. 65. Latviešu padomju smagās artilērijas divīziona 1. baterijas sarkanarmiešu kopsapulces par gatavību doties uz fronti protokols. <i>1918. gada 20. decembrī</i> . . . . .	311
Nr. 66. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas komisariāta pavēle sakarā ar Latviešu padomju strēlnieku pulku deputātu padomes Izpildu komitejas (Izkolastrela) rakstu par tās jaunievēlēto sastāvu. <i>1918. gada 23. decembrī</i> . . . . .	312
Nr. 67. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas 2. brigādes komandiera ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par Valmieras pilsētas atbrīvošanu, ko veicis 1. latviešu padomju strēlnieku pulks. <i>1918. gada 23. decembrī</i> . . . . .	313

	Lpp.
Nr. 68. Dienvidu frontes latviešu padomju karaspēka daļu priekšnieka rikojums Daugavpils—Maskavas dzelzceļa līnijas staciju kara komandantiem nekavējoties izlaist cauri 3. latviešu padomju strēlnieku brigādes karaspēka daļas. <i>1919. gada 1. janvāri</i> . . . . .	313
Nr. 69. Latviešu strēlnieku padomju divīzijas priekšnieka ziņojums republikas visu bruņoto spēku virspavēlniekam par 2. latviešu padomju strēlnieku pulka nosūtīšanu uz Daugavpili. <i>1919. gada 1. janvāri</i> . . . . .	314
Nr. 70. Pavēle Padomju Latvijas armijas grupai par dislokāciju un grupas kaujas uzdevumiem. <i>1919. gada 1. janvāri</i> . . . . .	314
Nr. 71. Latvijas Padomju valdības lēmums par kaujas Goda karoga pasniegšanu 1. latviešu strēlnieku padomju pulkam un 4. latviešu padomju baterijai. <i>1919. gada 2. janvāri</i> . . . . .	317
Nr. 72. Austrumu frontes štāba priekšnieka ziņojums Padomju Latvijas armijas grupas komandierim par 7. latviešu padomju strēlnieku pulka nosūtīšanu uz Rietumu fronti. <i>1919. gada 3. janvāri</i> . . . . .	318
Nr. 73. Dienvidu frontes latviešu padomju karaspēka daļu priekšnieka ziņojums visu republikas bruņoto spēku virspavēlniekam par latviešu daļu ierašanos Daugavpili. <i>1919. gada 3. janvāri</i> . . . . .	313
Nr. 74. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojums visu republikas bruņoto spēku virspavēlniekam par Vitebskas jātnieku pulka nosūtīšanu uz Daugavpili. <i>1919. gada 6. janvāri</i> . . . . .	319
Nr. 75. Republikas visu bruņoto spēku virspavēlnieka apsveikuma telegrama Padomju Latvijas armijas karaspēka daļām sakarā ar Jelgavas atbrīvošanu. <i>Ne agrāk par 1919. gada 9. janvāri</i> . . . . .	319
Nr. 76. No Padomju Latvijas armijas pavēles par P. Avena stāšanos armijas komandiera amatā un par armijas Revolucionārās kara padomes sastāvu. <i>1919. gada 12. janvāri</i> . . . . .	320
Nr. 77. Padomju Latvijas armijas inspektora ziņojums Latvijas kara komisāram par Valmieras partizāņu grupas nodibināšanu un tās kaujas darbību. <i>1919. gada 2. februāri</i> . . . . .	320
Nr. 78. Apraksts par Valmieras brīvprātīgo bataljona partizāņu vienības varoņdarbu, ienemot Rūjienas pilsētu. <i>Ne agrāk par 1919. gada 25. aprīli</i> . . . . .	323
Nr. 79. Padomju Latvijas armijas politdaļas ziņojumi par politisko noskaņojumu, aģitācijas un kultūrizglītības darbu armijā. <i>No 1919. gada 30. aprīļa līdz 7. jūnijam</i> . . . . .	324
Nr. 80. 1. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas karaspēka daļu saraksts, kuras ieteicamas apbalvošanai ar Padomju Latvijas Sarkano Karogu. <i>1919. gada 8. maijā</i> . . . . .	326
Nr. 81. V. I. Ļeņina paziņojums republikas Revolucionārās kara padomes priekšsēdētājam par frontes pārvāpumu pie Rīgas. <i>1919. gada 22. maijā</i> . . . . .	328
Nr. 82. XV armijas politnodaļas informatīvo izziņu biroja ziņojums par politisko noskaņojumu, aģitācijas un kultūrizglītības darbu armijā. <i>1919. gada 16. jūnijā</i> . . . . .	329

	Lpp.
Nr. 83. Izvilkums no LKP CK, Padomju Latvijas valdības un Latvijas padomju armijas Revolucionārās kara padomes uzsaukuma cīnīties par Padomju Latviju. 1919. gada 26. jūnijs . . . . .	330
Nr. 84. 6. vieglās artilērijas divizona sarkanarmiešu kopsapulces protokols. 1919. gada 25. jūlijs . . . . .	333
Nr. 85. Rēzeknes dzelzceļa mezgla aģitpunkta darbības pārskats. No 1919. gada 15. septembra līdz 8. novembrim . . . . .	334
Nr. 86. Daugavpils dzelzceļa mezgla aģitpunkta vadītāja ziņojums Rietumu frontes aģitpunktu priekšniekam par aģitvilciena darbību Lielās Oktobra revolūcijas gadadienā. 1919. gada 17. novembrī . . . . .	337
Nr. 87. No V. I. Ļeņina darba «Visi cīņā pret Deņikinu!» ar aicinājumu sasprindzināt visus spēkus, lai atvairītu Deņikina uzbrukumu. <i>Ne vēlāk par 1919. gada 3. jūliju</i> . . . . .	497
Nr. 88. V. I. Ļeņina raksts «Petrogradas strādniekiem un sarkanarmiešiem» sakarā ar Judeņiča uzbrukumu Petrogradaī ar aicinājumu visiem spēkiem aizstāvēt pilsētu. 1919. gada 17. oktobrī . . . . .	498
Nr. 89. V. I. Ļeņina telegrāma Padomju Latvijas kara komisāram ar pieprasījumu nekavējoties ziņot par mobilizācijas gaitu latviešu strēlnieku pulku papildināšanai. 1919. gada 25. oktobrī . . . . .	499
Nr. 90. Padomju Latvijas kara komisāra apsvēkuma telegrāma Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšniekam sakarā ar Harkovas atbrīvošanu. 1919. gada 16. decembrī . . . . .	500
Nr. 91. Republikas Revolucionārās kara padomes pavēle par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas apbalvošanu ar Revolūcijas goda karogu. 1919. gada 26. decembrī . . . . .	500
Nr. 92. Pavēle Dienvidu frontes karaspēka daļām sakarā ar baltgvardu Brīvprātīgo armijas sakāvi un Doņecas baseina atbrīvošanu. 1920. gada 10. janvārī . . . . .	501
Nr. 93. Latviešu strēlnieku padomju divīzijas politiskais ziņojums par politisko noskaņojumu divīzijas daļās un par mītiņa sarīkošanu Jekaterinoslavā. 1920. gada 25. janvārī . . . . .	502
Nr. 94. V. I. Ļeņina telegrāma J. V. Staļinam ar rīkojumu sakarā ar nopietnu stāvokli Rostovas rajonā paātrināt 42. un Latviešu divīzijas daļu pārvešanu uz apdraudēto rajonu. 1920. gada 20. februārī . . . . .	503
Nr. 95. Ziņojums Latviešu strēlnieku padomju divīzijas artilērijas priekšniekam par kaujas pie Berislavas gaitu un rezultātiem. <i>Ne agrāk par 1920. gada 5. septembri</i> . . . . .	503
Nr. 96. Izvilkums no Latviešu padomju strēlnieku divīzijas komunistisko šūniņu konferences par politisko un kultūrizglītības darbību divīzijā protokola. 1920. gada 17.—18. septembrī. . . . .	506
Nr. 97. Apraksts par Latviešu padomju divīzijas kaujas darbību, graujot Vrangeļa karaspēku Krimā 1920. gada novembrī. <i>No 1920. gada 9. līdz 16. novembrim</i> . . . . .	517
Nr. 98. KPFSR Darba un aizsardzības padomes lēmums par pateicības izteikšanu un naudas balvu izsniegšanu Dienvidu frontes	

	Lpp.
karavīriem, kas piedalījušies Krimas atbrīvošanā. 1920. gada 24. decembrī . . . . .	525
Nr. 99. M. Volodarska runa 6. latviešu strēlnieku pulka sapulcē. 1918. gada 3. aprīlī . . . . .	529
Nr. 100. Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas Goda grāmata par 5. latviešu strēlnieku pulka apbalvošanu ar Goda karogu par varonību kaujās pie Kazanās. 1918. gada 9. septembrī . . . . .	532
Nr. 101. Izvilkums no J. Sverdlova apsveikuma runas Vislatvijas I Padomju kongresā sakarā ar latviešu strēlnieku aktīvo piedalīšanos cīņā ar kontrrevolūciju Krievijā. 1919. gada 13. janvārī. . . . .	533
Nr. 102. Izraksts no XIV armijas pavēles par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas komandieru un sarkanarmiešu, kas bija izcēlušies kaujās Dienvidu frontē, apbalvošanu ar Sarkanā Karoga ordeni. 1919. gada 18. decembrī . . . . .	533
Nr. 103. XIV armijas pavēle par Latviešu padomju strēlnieku divīzijas izlūkošanas dienesta priekšnieka apbalvošanu ar pulksteni, kurā iegravēts viņa vārds, par priekšzīmīgu darbu. 1919. gada 31. decembrī . . . . .	534
Nr. 104. No pavēles Latviešu padomju strēlnieku divīzijai par divīzijas komandieru un sarkanarmiešu saraksta izsludināšanu, kuri apbalvoti ar Sarkanā Karoga ordeni. 1920. gada 7. janvārī . . . . .	535
Nr. 105. Padomju Latvijas valdības Likvidācijas komisijas uzruna latviešu padomju strēlniekiem, izsakot atziņību par drosmi un izturību cīņā pret baltgvaru karaspēku. Ne vēlāk par 1920. gada 21. maiju . . . . .	537
Nr. 106. Apraksti par Latviešu strēlnieku padomju divīzijas komandieru un sarkanarmiešu varoņdarbiem kaujās Dienvidu frontē. No 1920. gada 20. augusta līdz 18. septembrim . . . . .	538
Nr. 107. Latviešu padomju strēlnieku divīzijas priekšnieka ziņojumi XIII armijas Revolucionārajai kara padomei, ieteicot apbalvot ar Sarkanā Karoga ordeni divīzijas komandierus un sarkanarmiešus, kuri izcēlušies kaujās pret baltgvaru karaspēku. 1920. gada 5. novembrī . . . . .	550
Nr. 108. Bijušā Dienvidu frontes komandiera A. Jegorova sveiciens latviešu strēlniekiem. 1929. gada 1. jūnijā . . . . .	553
Nr. 109. Bijušā I jātnieku armijas komandiera, PSRS Revolucionārās kara padomes locekļa, Strādnieku-Zemnieku Sarkanās Armijas kavalērijas inspektora S. Budjonija apsveikums latviešu strēlniekiem. 1920. gada 1. jūnijā . . . . .	554



## SATURS

	Lpp.
Ievads . . . . .	5
<b>I. Latviešu strēlnieku cīņas Oktobra revolūcijas laikā un pilsoņu kara sākumā (1917.—1918.)</b>	
J. Kalniņš, Zem sarkanā strēlnieku karoga . . . . .	23
A. Žilinskis, No Smoļnija uz Kremli . . . . .	30
Fragments no P. Maļkova grāmatas «Kremļa komandanta piezīmes» . . . . .	35
J. Istenais, Latviešu strēlnieki cīņā par Oktobra revolūcijas uzvaru . . . . .	37
R. Bauze, 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulks kaujā pret Kaļedīnu . . . . .	40
J. Vācietis, Kreiso sociālistu-revolucionāru sacelšanās 1918. gada jūlijā . . . . .	46
J. Vareikis, Muravjova nogalināšana . . . . .	68
K. Jokums, Latviešu strēlnieku cīņas Austrumu (čehoslovāku) frontē . . . . .	76
J. Vācietis, Kaujas ap Kazaņu . . . . .	97
A. Kronkalns, Kauja pie Araslanovo . . . . .	114
V. Pavārs, 5. latviešu atsevišķā pulka (bij. 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulka) kaujas 1917.—1918. gadā . . . . .	125
J. Mālers, Latviešu strēlnieka stāsts . . . . .	133
E. Ulmis, Strēlnieku ierindā . . . . .	137
J. Steins, Latviešu strēlnieku divīzijas 3. brigādes cīņas pilsoņu kara frontēs . . . . .	143
Fragments no P. Maļkova grāmatas «Kremļa komandanta piezīmes» . . . . .	149
J. Adamsons, Kauja Povorino un Aleksikovo rajonā . . . . .	154
S. Nosovs, Atmiņas par A. Lapiņu . . . . .	159
A. Bitovts, 28. strēlnieku divīzijas komandieris V. Āziņš . . . . .	164
Dokumenti . . . . .	171
<b>II. Latviešu strēlnieku cīņas par Padomju Latviju (1918.—1919.)</b>	
P. Plaudis, Par Padomju Latviju . . . . .	217
J. Adamsons, Padomju Latvijas 10. strēlnieku pulka cīņas ceļš 1919. gadā Kurzemē un Latgalē . . . . .	243
K. Zauls, 1. baterija cīņā par Padomju Latviju . . . . .	253

	Lpp.
F. Krustkalns, Atmiņas par Rīgas Atsevišķā komunistiskā bataljona kaujas gaitām 1919.—1920. gadā . . . . .	264
K. Kirtovskis, Komunistiskā bataljona rindās . . . . .	287
A. Reinarts, Karagājiens uz Rīgu . . . . .	289
J. Istenais, Pār Padomju Latviju . . . . .	293
A. Kroniks, Cīņās par padomju varu . . . . .	296
Dokumenti . . . . .	301

### III. Latviešu strēlnieku cīņas Rietumu un Dienvidu frontē (1919.—1920.)

V. Primakovs, Kauja pie Orlas . . . . .	341
G. Matsons, Lappuse no latviešu strēlnieku kaujas ceļā . . . . .	355
Zaharkins, Latviešu strēlnieku piedalīšanās kaujas Dienvidu frontē pret Deņikina armiju . . . . .	361
E. Poļakovs, Latvieši iet uzbrukumā . . . . .	383
J. Kalniņš, Atmiņas par cīņām Dienvidu frontē . . . . .	387
J. Krūmiņš, Mūsu kaujas Dienvidu frontē pret Deņikinu un Vrangeli . . . . .	392
J. Istenais, Dienvidu frontē . . . . .	398
V. Pavārs, 5. latviešu atsevišķā pulka (bijušā 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulka) kaujas 1919.—1920. gadā . . . . .	403
M. Rapeports, Latviešu tautas cildenie dēli . . . . .	414
P. Plaudis, Pilsoņu kara frontēs . . . . .	416
G. Matsons, Latviešu strēlnieku divīzijas politiskie darbinieki K. Dozītis, K. Janelis un R. Apinis . . . . .	453
G. Matsons, 2. latviešu brigādes komandieris Fr. Labrencis . . . . .	463
G. Matsons, Osvalda Lača piemiņai . . . . .	470
K. Kirtovskis, Latviešu strēlnieku divīzijas priekšnieks Kirils Stucka . . . . .	475
M. Gabriellova, Janis Ābols . . . . .	479
J. Mālers, Cīņa pret Deņikinu un Vrangeli . . . . .	484
E. Sauka, 6. latviešu strēlnieku pulka 1. rotas kaujas varoņdarbi . . . . .	489
K. Kirtovskis, Taurijas stepēs . . . . .	493
Dokumenti . . . . .	497

### IV. Latviešu strēlnieku cīņu novērtējums un viņu varoņdarbu apraksti

Dokumenti . . . . .	529
---------------------	-----

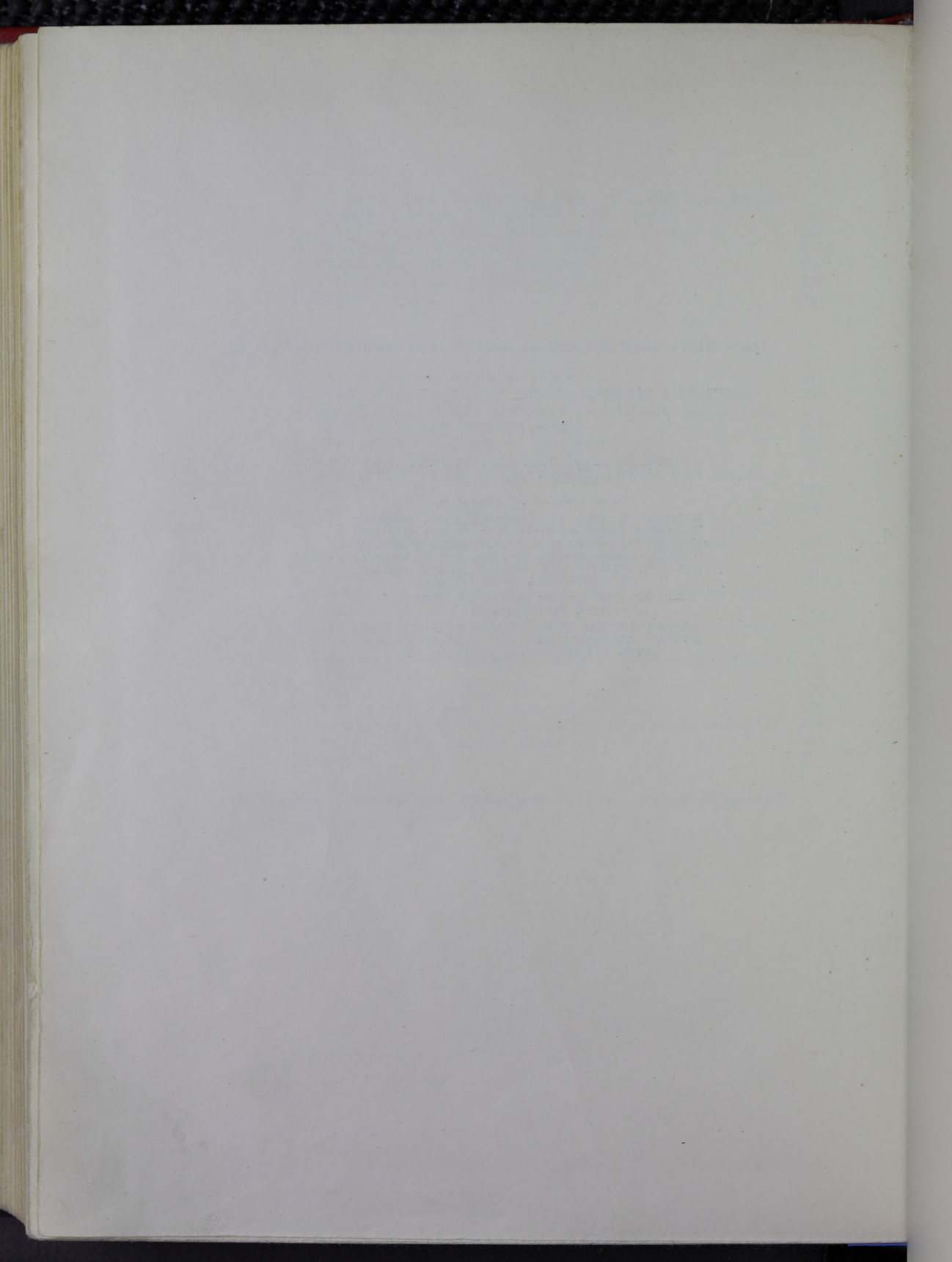
LATVIESU STRELNIEKI CIŅĀ PAR PADOMJU  
VARU 1917.—1920. GADA

Vāku zīmējusi *M. Jāņkalniņa*.

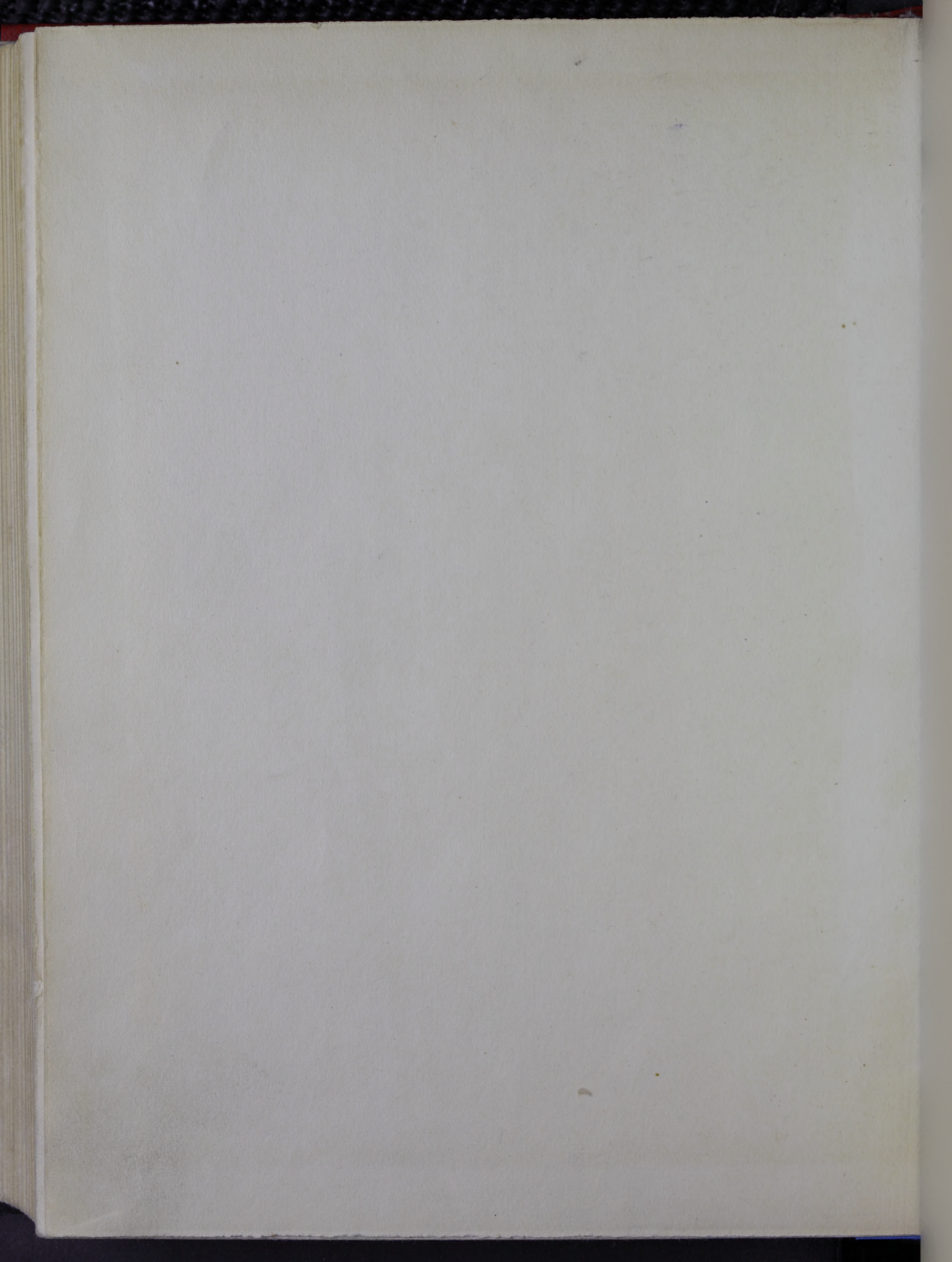
Redaktori *S. Levi, M. Zumberga*. Tehn. redaktore  
*Z. Pilādze*. Korektore *V. Dreijere*. Nodota salikšanai  
1960. g. 28. martā. Parakstīta iespiešanai 1960. g.  
6. jūnijā. Papīra formāts 70×92/16; 35,5 fiz. iespiedl.;  
41,5 uzsk. iespiedl.; 32,28 izdevn. l. Metiens 3000 eks.  
JT 04693. Maksā 18 rubl. 15 kap.

Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība  
Rīgā, Smilšu ielā Nr. 1.

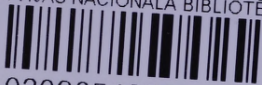
Iespiesta Latvijas PSR Kultūras ministrijas Poli-  
grafiskās rūpniecības pārvaldes 3. tipografijā Rīgā,  
Leņina ielā Nr. 137/139. Pasūt. Nr. 209.







LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA



0309054988

12